VTRIVSQVE POTESTATIS PERMISSV.

S NIMIS CONFORTATVS EST P
M·MARTIVS & XXXI
XVIII S MONTANI MAR
INT S SOFRONII MON
XVII PONISIMI EPI
ORIS

ALEXII SYMMACHI MAZOCHII

NEAPOLITANAE ECCLESIAE CANONICI
ET REGII S. SCRIPTURAE INTERPRETIS

IN VETUS MARMOREUM
SANCTAE NEAPOLITANAE ECCLESIAE
KALENDARIUM
COMMENTARIUS.

NEAPOLI AN. CIↃIↃCCXXXXIIII
Ex officina Novelli de Bonis Typographi Archiepiscopalis
UTRIUSQUE POTESTATIS PERMISSU.

EMINENTISSIMO AC REVERENDISSIMO DOMINO

IOSEPHO

S. R. E. CARD.

SPINELLO

ARCHIEPISCOPO NEAPOLITANO

ALEXIVS SYMMACHVS MAZOCHIVS

DVbium mihi non eſt, EMINENTISSIME PRINCEPS, quin plerique eorum, qui prolixam tuam erga me voluntatem ac beneficentiam norunt, miraturi ſint, quid ſit, cur ego nullam viciſſim pro mea virili parte grati animi ſignificationem ediderim: quumq. ceteri hominum, quos numquam obſtrinxeris, certatim in tuas laudes effundantur, ac lucubrationes ſuas ſub tuo apparere nomine officii ſui ducant; ego contra, qui tot nominibus Tibi plurimum debeo, non dum ut aliquod meae in Te obſervantiae teſtimonium publice exſtaret, conatus fuerim. Sane vero ſi vel ignavia in cauſa foret, vel ruſticitas, vel aliud animi vitium; non dubitarem ſive exoranda venia, ſive deprecanda poena, expiare id quidquid eſt criminis. Nunc Tute

ſcis, Card. Ampliſſime, qua plures jam annos valetudine afflictер, tum ſiquid reſtat virium, quibus me alieniſſimis occupationibus aliud ex alio objecerit: quo minus mirandum eſt, ſi Obſervationes in N. T. Tibi a me deſtinatas, quas jamdudum obrodo, nondum elimandi facultas fuerit. Accedit quod is ſum, qui prodire in ſcaenam, niſi paene coactus, non ſuſtineam; nec ad hanc diem occaſio ſe talis dederit, quae mihi edendi Tibi aliquid feſtinationem aut neceſſitatem imponeret. Nunc vero quandoquidem tuopte juſſu ad commentandum ſum incitatus, non potui non laetari magnopere, quod tandem occaſio mihi talis oblata fuerit, qua ſi minus acumen ſagacitaſq; at officium ſaltem atque obſequium eniteret.

Nam quum ante hos duos annos vetus marmoreum Eccleſiae Neapolitanae Kalendarium, abhinc annos nongentos ſcalptum, neſcio quo Numinis favore detectum fuiſſet; pro eo, quo in omnem antiquitatem, praeſertim vero ſacram, ſtudio incenderis, juſſiſti illud quantivis pretii cimelium perpetuo a me commentario exornari. Ibi me ſane deprehenſum illico ſenſi. Nec enim cauſas alioqui veras ſive aetatis, ſive valetudinis, ſive tenuitatis meae tanto oneri imparis, praetexendi facultas fuit. Quid multa? factum oportuit. Ac ſerius omnino quam voluiſſem, qualiſcumque is commentarius in lucem prodit, nulla alia ſe re probaturus, quam tuo, quod in fronte emicat, nomine. Atq. is primus ſubruſtico pudori meo detergendo, qui me adhuc, quo minus Te coram producerer, impediebat, gradus eſto. Nam ubi frontem ſemel perfricuerim, nulla erit deinceps mora, quin factus con-

ſiden-

fidentior, plura Tibi de ſacratiorum Muſarum penu depromere adnitar.

Sed illa tamen in nuncupandis Tibi operibus difficultas longe maxima occurſat, quod pro ſollemni tritoq. more neceſſe ſit ejus laudes, cui quid inſcribitur, non leviter attingere: quod ſi uſquam alibi, in Te certe perquam arduum iter atq. abruptum reperio. A quo munere Tu quidem, Card. Ampliſſime, cui univerſum hoc laudationis genus inviſum eſt, me libenter abſolvis: utinam vero & ceteri cives mei tuarum ſtudioſiſſimi laudum abſolvant. Quod non eo dico, quaſi quidquam ſuavius mihi ſit quam in tam jucunda tractatione verſari; modo tamen facultas ne deſit. Nunc vero quum virtutes tuae non modo meam infantiam, ſed omnem eloquendi vim atq. exercitationem excedant; deſinant quaeſo tuarũ cupidi laudum in tantam me exiſtimationis aleam ac dimicationem conjicere. Me quidem certe vix hiſcere aggredientem tam ſpiſſo agmine decora atq. ornamenta tua circumſtant, & certatim, ut ab ſe ordiar, invitant, ut unde incipiam, aut quo deſinam, ſatis decernere nequeam.

Nam ut ſingularem SPINELLAE domus claritudinem, & fumoſas majorum imagines, & quidquid hujus generis eſt longiſſime diffuſum planeq. infinitum, ut haec inquam univerſa praeteream: a primisne diſciplinae tuae lineamentis exordiar ſub illo Herculeorum certaminum tuorum Euryſtheo paene altero ductis, ſub Card. inquam Imperiali immortalis memoriae avunculo? Cujus celeberrimam Bibliothecam Muſarum ne domicilium, an cultorum ſapientiae portum perfugiumq; an quo alio nomine appel-

lem?

lem? Ibi Tu doctissimis stipatus viris, sermonibus eruditissimis noctes diesque laetior quam in convivio traducebas. Quid nunc miramur, si ex quo ludo, tamquam ex equo Trojano, tot strenuissimi viri ad fortiter gerendam rem Christianam prosilierint, eorum Tu facile signifer habearis? An incipiam a Belgica omni aevo memoranda legatione tua? quam acerrimus ille ingeniorum judex Clemens XI. non alia de causa, quam quod ea tunc summis difficultatibus obsita, virum strenuum posceret, Tibi adhuc adolescenti detulit; ut quae aliis meta certaminum futura esset, ibi Tu fortitudinis tirocinium poneres. Quam Tu provinciam alienis reipublicae temporibus a Te susceptam, & negotiis difficillimis asperam, ita brevi tempore expedivisti, ut quam foedis Jansenistarum factionibus turbatam acceperas, pulcherrime pacatam reliqueris, S. Sedis juribus firmissime in omne tempus constabilitis. Nam Lovanienses doctores a Gradibus, quosvis vero alios a Sacerdotiis adipiscendis Edicto abstinuisti, nisi prius Pontificiae Formulae subscripsissent; & qua auctoritate, qua gratia, res novas moliendi studium latissime serpens ab imis radicibus exstirpasti; resque eas gessisti, quas justi historiarum libri, non haec epistola capiat. Jam vero Urbanae administrationi tuae in gravissimis causis Episcoporum & Regularium quae potest par oratio inveniri? Quid in tanta impeditissimorum negotiorum mole arduum industriae tuae fuit, quid sapientiae invium, quid abruptum sagacitati? Quid porro miramur, si in eam plurimum sententiam, quam Tu explicuisses, ibatur a

Pa-

Patribus ſapientiſſimis ? imo quid miramur, ſi tanta tunc temporis tua in expediendis rerum difficillimarum conſiliis maturitas ſupremum ſanctiſſimi in terris Concilii honorem Tibi maturaverit? Quamquam mihi contra res a Te provide ſapienter ſtrenueq.geſtas intuenti non tam deproperatus is honor videtur, quã potius dilatus:dilatus autem Divino plane conſilio,ut Purpuram iſtam,quam egregia facinora tua Tibi jamdiu promeruerant,Tu contra Neapolitanae Eccleſiae, ſub idem Tibi tempus deſponſae, Te veluti dotalem habere non ſine raro modeſtiae ſenſu prae te ferres.

Jamque in eum me locum delapſum nec opinantem ſentio,quem declinare,ſi qua poſſem,cupiviſſem. Dicendum eſt enim de Archiepiſcopatu tuo Neapolitano: ad quem jam inde a principio tamquam ad Syrtim aliquam aut Charybdim obſtupui totuſq.cohorrui. Jam primum omnium mitto dicere,quam incenſis omnium votis unus ex omnibus expetitus fueris:tum quam effuſis cunctorum ordinum ſtudiis exceptus, non tamquam ab Romana Curia miſſus, ſed tamquam de caelo delapſus ad hanc exornandam Metropolim videreris: poſtremo quam longo intervallo exſpectationem,quam de Te abſente fama conciverat, adventu tuo, ſimul ac divinae mentis opes oculis expoſitas contemplari licuit, ac praeſentia ſuperaveris. Nam quae paſtoralis officii pars ulla reperietur,quam non primo in hanc tuam provinciam appulſu numeris omnibus abſolveris ? Prudentiam ne ? quam tibi miro quodam naturae ſatu inſitam, ad ſapientiſſima Avunculi tui praecepta conformaveris, eamdem litterarum cultu & meditatione acueris, poſtremo diu-

turno

turno uſu atq.experientia ſubegeris & confirmaveris: nihil ut inſolitum accidat,quod non ante provideris, nihil impeditum, quod non ex Tuae mentis ſacrario explicitum afferas.An vero juſtitiam? qui tribunalia vel leviſſimis per Te abſterſa labeculis,adhaec duobus aliis pro cauſarum multitudine Judicibus ære tuo conſtitutis,ad recti juſtiq.normam ſcite direxeris: qui ſacerdotia nonniſi digniſſimo cuique Te delaturum profeſſus, ab ea norma numquam latum unguem deflexeris. Anne conſtantiam? cui neq.cujuſquā gratia, neq.metus aut offenſiones ullae propoſiti tenacitatem excuſſerint,nihil oris ſerenitatem turbaverit,nihil inſtitutae ſemel vitae tenorem, ſtatorumq. actuum ſibi in orbem ſuccedentium ſeriem interruperit. Quid de humanitate, manſuetudine, ſuavitate tua incredibili dicam,quas ita cum gravitate ac Sacerdotali quadam oris majeſtate temperas, ut ex ea temperatura illud neſcio quid exſiſtat,quod quia nec uſitatum,nec alias in terris viſum fuit,nullum apud majores noſtros nomen invenit. Quid de vigilantia? qui quum innumerabiles Apoſtolatus tui adminiſtros & diſpertitis inter ſe curis Sacerdotii adjutores circa Te habeas; ſic rebus omnibus non praees tantum, ſed & interes, ut tamen praevertas ſollertia univerſos:idem numquam a graviſſimis diverſorum negotiorum conventibus abes, reſtantes exſtimulas, omnia de ſpecula circumſpicis,imminentes procellas avertis, arces lupos, ovibus pabula profutura diſpenſas, ubique praeſens, ad omnes rei gerendae opportunitates intentus. Quid de alacritate vero miraq.celeritate? qui maximarum rerum molimina ante perfeceris, quam cuiquam ſubo-

lucrit.

luerit. Jam vero laborum perferentiam quantam esse dicemus? quem sic negotia alia ex aliis distinent, vix ut ullam Tibi indulgeas ad animum relaxandum, aut omnino ad spiritum ducendum quietem. Quis Tibi Dominicus abit dies, quin huic aut illi Paroeciae improvisus occurses, nequis Catechismi ministerio torpor obrepat? An ullum est ex Ecclesiae Sacramentis, quod non Tute administres? An est quisquam tuae provinciae recessus, quo non sapientum stipatus corona gregem visitaturus, tuisq. concionibus ad virtutem informaturus, pervadas? id vero tui unius sumptibus; remissisq. ne cui gravis accedas, procurationibus: ut mirum plane sit, unde tot opes Tibi sufficiantur.

Etenim ut effusissimam in egenos & afflictos liberalitatem praetermittam; idem & strenuos Verbi Dei praecones, tuo sumptu dioecesim assidue lustraturos, alis; & in frequentissimum periclitantium puellarum collegium a Te nuperrime erectum symbolam longe uberrimam confers; & in tuis aedibus doctrinarum omnium ludum universo Clero aperuisti, selectissimis professoribus tuo aere adscitis, quibus tuo sub aspectu sacra juventus ad omnem eruditionem informanda traditur: fabricas vero tales tantasq. molitus es, quantas vix animo concipere potuissemus. Tu Episcopalis palatii, Tu Seminariorum (quorũ alterum Te modo auctorem habuit) spatia laxiora & elegantiora fecisti: Tu Cathedralem Basilicam tam miris fabricarum, signorum, picturarum, marmorum, argenti, sericae supellectilis operibus exornasti, ut squalore deterso nova nunc demum niteat Ecclesiae Neapolitanae facies, par urbi Regiae, Regniq. amplissimi Metropoli. Pro

Deum Immortalem! unius ne hominis alacritas tanta fuit, ut res numero & magnitudine maximas tam brevi tempore, quantum vix ad earum rerum explicanda consilia satis erat, absolverit perfeceritque?

Decimum enim hunc annum gubernaculis adsides: quam quaeso maximam juxta ac minimam partem Sacerdotii non implevisti? Nam quantum illud est (quod quidem in exordia tui Pontificatus incidit) quod inter potentissimum Hispaniarum Monarcham, Romamque ex nescio quibus militaris delectus difficultatibus intercluso aliquamdiu commercio, quum quorsum id evaderet, magnopere metueretur; Te conciliatore quidquid id simultatum fuit in majora amicitiae argumenta processit? Tuo enim potissimum consilio in Hispaniis primum, mox & in hoc felicissimo Regno inter Sacerdotium atq. Imperium consensio insperata coaluit; idq. non sine Pontificis Max. ac Regis utriusq. piissimi ac sapientissimi gratia; populis adhaec atq. universis ordinibus gratulantibus, quod semina implacabilium dissensionum, tam facili remedio restincta fuissent. Tu vero idem, qui in rerum maximarum momentis tantus habearis, non dubitas ad minutissima quaeque Sacerdotii munia Te demittere; Urbem pagosque obire, Clericos corrigere atque instruere, populos Divini verbi solatio reficere; pueros & mulierculas tum viva voce, tum scriptis a Te Catechesibus erudire. Per te, PATER, Divini Catechismi rudimentis fora plateae compita ac Basilicae personant: sunt huic quoque rei statuta videlicet per Te praemia, quibus adolescentium studia provocantur. Per te puellis periclitantibus pudor; sacris autem Virgini-

ginibus disciplina severior est restituta . Per Te Templis nitor , Sacris gravitas & majestas , Ordini Ecclesiastico reverentia constat. Per Te hic idem Ordo cum prioribus Ecclesiae saeculis de palma decertat.

Nam ut de Cleri tui moribus integritate atq.innocentia,quae in omnium oculos incurrit,nihil nunc dicam: potest ne ullius sub Sole Cleri scientia cum hujus tui mira in omnes partes doctrina comparari? Sic est. *Fortes creantur fortibus & bonis: Est in juvencis,est in equis patrum Virtus; nec imbellem feroces Progenerant aquilae columbam*. Nec enim fieri potest,quin,qui in interioribus litteris a pueritia innutritus, evigilatas Tibi noctes maximo in lucro posueris,qui nunc quoque quascumque corradere temporis lacinias potes , id totum libris impallescas, qui per summos labores non fucatam sed solidam Tibi eruditionem comparaveris; non eosdem castissimos amores filiis a Te in CHRISTO procreatis instillaveris. Praeter hanc autem Divino ipso conceptu per Te iis infusam propensionem , addis quotidianos acutissimos stimulos . Ad aedes tuas,ut ante dicebam , omnis quotidie Clerus gregatim confluit . Ibi per suas classes scholasque dispositi tuis sub oculis a doctoribus strenuissimis ad optimas artes erudiuntur:ut qui in domo Dei educantur,non minorem jam habituri sint ab initio doctrinae , quam caritatis consensionem . Et quamquam sua illi sponte ad metam cursu effusissimo provolant, tamen currentibus calcaria admoves,facesque subdis . Est magna apud illos quidem labori merces a tanto Principe probari ac laudari : at etiam optimum quemque ad Sacerdotia promoves , & honoribus auges. Quid de deliciis illis tuis duobus florentissi-

mis Seminariis dicam? in quorum altero urbani, in altero (nunc primum a Te fundato) vicani Clerici ad omnem penitioris doctrinae subtilitatem instruuntur? Quid de instituta per Te celebri apud Oratorianos Patres Academia, in qua viri ex tuo Clero lectissimi crebris dissertationibus publice pronuntiatis Ecclesiae historiam illustriorem efficiunt? Enimvero qui haec atque plura, quae multiplicem Cleri tui eruditionem declarant non sentiat, nae is stipes ac prope saxeus sit oportet. Etsi quid dico saxeus? Quum etiam bruta saxa summum praesentis in litteras studium persentiscere, coramque exsilire prae gaudio visa fuerint?

Nec enim hoc loco continere me possum, SPINELLE Card. quin imiter Davidicam loquendi consuetudinem, apud quem non semel rupes atque montes prae gaudio exsultantes coram Domino inducuntur. Nam quod vetus marmoreum hujus Ecclesiae Kalendarium, ubi post nongentos annos in situ & squalore delituisset, nunc demum in hominum lucem prodierit, erunt fortassis, qui sive id in casum nescio quem fortuitum, sive in hujus saeculi felicitatem sint derivaturi. At equidem ad tuas id laudes pertinere censeo, quod non tantum imbuti litteris homines, verum etiam torpentia saxa, sed tamen inscripta litteris, Tibi tamquam litterarum reparatori coram occurrere gestiant. Quae quum per plura saecula averso vultu, dorsum tantum spectantibus obverterint, ac nunc demum praesenti ac videnti Tibi os suum atque faciem patefecerint; nonne hoc videntur non obscuris significationibus eloqui, abs Te uno harum rerum aestimatore opem se ac salutem unice sperasse; nec prodire antea voluisse,

quam-

quamdiu pretium hisce gazis nullum statuebatur, ne per summum dedecus ad sordidos usus secanda, eviscerandа, disjicienda, lapicidis distraherentur. Id quod nunc quoque pessimo publico factum fuisset, nisi Tu, PATER, prohibuisses. Statim enim pro ea, qua polles eruditione sensisti summam monumenti in omnes partes utilitatem. Plures ibi Sanctos Antistites decessores tuos deprehendisti, quos primitus quidem majores nostri sacris honoribus prosequebantur, postmodum, uti fit, eorumdem cultum delevit oblivio.

Atq. hanc primam Tibi curam id marmor injecit, veterem ut honorem decessoribus tuis, qua posses, restitueres, eorumque marmoreas imagines Metropolitanae Basilicae pilis ex omni parte affigeres. Ne cui vero forte de eorum antiqui cultus possessione obreperet scrupulus; in re tanti momenti virorum sacrae antiquitatis peritissimorum pluries coacto conventu, scriptisque ac palam disceptatis ab unoquoq. sententiis, ita demum de Sanctorum hujus urbis Praesulum cultu statuisti, eorumq. catalogum condidisti. Quis porro suspicari umquam potuisset, Sanctos decessores tuos ad amplius triginta fuisse perventuros? itaut Neapolitana Cathedra uni Romanae Sanctorum Antistitum multitudine concedat, nulli praeterea alteri. Deus Immortalis! quam speciem offert pedem inferentibus in Basilicam hinc atq. inde Sanctissimorum Antistitum in orbem dispositorum venerandum concilium; ut quos olim intervalla temporum ab se invicem disjunxissent, nunc una simul ante adorandum Dei tribunal adsidentes, sic tamquam in illa caelesti Jerusalem, conspicemur. Per hos Fidei, ac Religionis integritas persti-

tit

stit inconcussa: quumq. ceterae orbis partes foedis haeresibus conflictarentur, Neapolitana Ecclesia numquã a veritate deflexit. Per hos Apostolatus successio ad Te usque JOSEPHE Card. per manus traducta fuit. Merito illos dignis semper honoribus es prosecutus. Verum quod hoc tempore novis Curiae caelestis Senatoribus Neapolitanos fastos auctiores feceris, hoc Te debere Fastis hisce marmoreis nõ immerito profiteris.

Quocirca & ei marmori quam posses gratiam retulisti, quando illud publice in visendo tuarum aedium loco proposuisti, ære perennius monumentum Ecclesiae hujus origines rimaturis. Nec hactenus accuratio tua stetit. Nam & id Kalendarium in aes incidi, & perpetuo commentario illustrari voluisti. Recte id quidem ac sapienter. Verum quod me unum ex omnibus designaveris, cui id laboris imponeres, in eo, pace tua dixerim, consuetam perspicaciam tuam & acre judicium requiro. Qui utinam exiles ingenii mei vires perspectas penitus habuisses: quemvis alium, sat scio, potius delegisses. Verum quando ita mecum actum esse voluisti; quid facerem? dedi manus. Me vero tametsi nulla relictae per me industriae remordet conscientia; tamen ubicumque ex antiquitatis ignoratione peccatum fuit, non refugio, quin id omne in imperitiam meam rejicias: sicuti siquid contra recte & ex sententia processit, id totum cohortationibus sapientissimis tuis acceptum refero. En quibus de caussis id qualecumque est operis ac laboris, tuo sub auspicatissimo nomine in publicam lucem protrahitur, de tuo tantum patrocinio sibi gratulans cetera securum. Haec dabam Anno Rep. Sal. CIϽIϽCCXXXXIIII.

PRAE-

PRAEFATIO.

INter antiquas Neapolitanae urbis Basilicas post Cathedralem facile nunc principem locum obtinet Abbatialis Ecclesia S. Joannis Baptistae, vulgo S. Ioannis Majoris, *a Vincentio Episcopo fundata olim medio VI. saeculo; quam & insigne Canonicorum Collegium illustriorem reddit. In ejus Basilicae latere, quod Septemtriones spectat, duo praegrandia marmora, longa singula palmos Neapolitanos (quorum ternideni fide doctiss. architecti Donati Gallarani pedes Rom. decem aequant)* XXIII., *alta* III. *cum quadrante, crassa unum, parieti affixa erant ex utroque portae latere in longum porrecta, ita ut unum ab altero lateralis ea Templi janua media dirimeret. Et ea quidem ante hominum memoriam sic adhaerebant parietibus, nulla ut subesset suspicio de litteris, quibus interior eorum facies, qua muro applicabatur, perscripta erat: quumque dorsum, quod spectantibus objiciebant, variis fabulosorum animalium & stirpium formis pro aetatis illius* (*) *ingenio insculptum esset; facile quivis credidisset, eam non pro postica, sed pro antica & primaria saxorum illorum parte haberi debere. Interea temporis Josepho Mariae Purpurae ejusdem Ecclesiae Canonico & Curioni (hoc ipso anno* 1744. *non sine sanctioris vitae opinione demortuo) ea cura subiit, ut ea duo marmora, quae ad frontis quidem ornatum nihil facerent, at Basilicae operibus deservitura viderentur, inde divelleret; quod & mense Aprili anni MDCCXLII. factum fuit. Quae ut litteris confertissimis a capite ad calcem exarata esse, compertum fuit; res tota per Scipionem Christophorum sacrae antiquitatis studiosissimum ad Eminentiss. Archiepiscopum* IOSEPHVM *Card.* SPINELLVM *defertur. Is agnito monumenti pretio (quippe quod integrum Ecclesiae Neapolitanae vetus Kalendarium complectatur: nec*

aliud

(*) Istud sive scalpturae sive picturae genus, quo variae animalium Chimericorum, florum, stirpiumque formae ad libidinem exhibentur (quod vulgo nunc vocant *Grotteschi*) nec Romani penitus ignorasse videntur (quantum quidem ex initio Horatianae epistolae ad Pisones, *Humano capiti* &c. percipitur) & aetas media vix aliud ornamenti genus usurpabat. Jam tum enim aevo S. Bernardi Chimericis istis designationibus etiã Cluniacensium monachorum claustra(quod in iis hodieq. fit) scatebant: quod & S. Abbas acriter detestatur Apol. ad Guilielmum Ab. S. Theodor. cap. 12. his verbis. *Ceterum in claustris coram legentibus patribus quid facit illa ridicula monstruositas... Quid ibi immundae simiae? quid feri leones? quid monstruosi centauri? quid semihomines? quid maculosae tigrides? quid milites pugnantes? quid venatores tubicinantes? Videas uno capite multa corpora, & rursus in uno corpore capita multa. Cernitur hinc in quadrupede cauda serpentis, illinc in pisce caput quadrupedis. Ibi bestia praefert equum, capram trahens retro dimidiam; hinc cornutum animal equum gestat posterius*, &c.

alind usquam, quod sciam, exstet marmoreum Kalendarium Ecclesiasticum, quum interim profana Kalendaria plura asserventur) asportari in suas aedes ea duo saxa, & ante omnia de Fastorum aetate decerni jussit. Itum est in diversas sententias. Cur autem eos Fastos post octingentesimum Christi annum, ac medio ferme nono saeculo scalptos fuisse ipse censuerim, causas plures idoneas habeo; quarum nonnullas ad diem XVII. Febr. in Paulo juniore exposui pag. 60. 61. mox infra in subjecta Diatriba easdem ac plures alias daturus.

Ac tantum quidem cimelium Eminentiss. Cardinalis ubi ex Orci faucibus eripuisset, in vetus aedium suarum sacellum transtulit: quo in sacello nunc sacra Theologia Clero Neapolitano universo exponitur. Ejus igitur scholae parietibus ea duo marmora ex utroque latere affixit.

At eidem, ubi plures Antistites decessores suos olim apud Neapolitanos publicum cultum obtinuisse, deprehendisset (qui cultus postmodum bellis, vastitatibus, barbaricque ingruentibus intercidit) de eodem cultu in integrum restituendo cura subiit, idque non sine virorum gravissimorum consilio. Itaque novem sacrae antiquitatis peritissimis viris id negotii dedit, ut scripta prius ab unoquoque sententia, etiam quid de Antistitum illorum singulis judicassent, pluries coacto conventu, coram exponerent. Ita ubi pluries disceptatum fuisset: coiere tandem in unam cuncti sententiam, qua censuerunt, videri, praeter eos episcopos, qui hodiedum coluntur, alios esse plures, quibus antiqui cultus possessio suffragetur: ita ut universi XXX. saltem numero sint: quorum catalogum alibi dabimus, ubi de hoc negotio sermo instituetur. Ergo ut SS. decessorum cultum quem posset, Noster in praesentia revocaret; eorum marmoreas imagines pilis Basilicae Cathedralis in orbem applicuit: quid postmodum facto opus sit, alio tempore deliberaturus.

Postremo & utrumque Marmor in aes incidi jussit; & id mihi negotii dedit, ut eos Fastos quo possem commentario instruerem. Atque in ejus commentarii vestibulo pluribus equidem praefari deberem, de monumenti pretio & utilitate, de ejusdem aetate, de orthographia, de notis illis NATalis, DEPositionis, PASsionis, *& quae plura sunt generis hujus. Atqui is prologus tum demum multo commodius procederet, ubi commentarius ad umbilicum pervenerit, nequid eorum scilicet praefanti excidat, de quo praemonere lectores, mea aut illorum intersit. At de aetate saltem monumenti sejunctam heic Diatribam non potui quin subnecterem. Ceterum superiora illa, & siquid praeterea inciderit, de quo doceri lectorem necesse fuerit, ea partim suo quaeq. loco admetimur, partim alibi peculiari scriptione tractabimus. Hoc tantulo interim anteloquio lectorem contentum esse volo, dum ad aetatem marmoris, ac porro ad ipsum Commentarium propero.*

Atqui

Atqui in eo commentario est in quo culpam deprecer : qua certe vacare mallem , si potuissem . Verum sic se res habet : subitarium heic habes commentarium , nec quantum par erat elaboratum , nec aequabilem, sed alibi jejunum , alibi justo pleniorem . Una his omnibus vitiis causa illa fuit , quod schedulas quasque , ut proxime illeveram , adhuc madentes succo loliginis , typographo submittere necesse fuerit . Id quod tum alias usu mihi veniebat, tum nunc ut maxime, quum torpente ingenio ac viribus , non nisi flagitante typographo , pensum ut absolvam mihi impero . Tametsi satis scio , plura in omnes partes ex eo mihi gigni in commoda : primum quod excogitata , quae calenti adhuc ingenio probare sese nimium gestiunt , ad incudem revocare, nisi quantum operarum festinatio patitur , minime datur : deinde quod nec ordo semper (sicubi longior est in aliquem Sanctorum commentarius) optime procedit, dum unius ejusdemque argumenti pars alia sub prelo comprimitur, alia formis intexitur , alia demum vixdum animo levibus signata lineamentis haeret . Mitto quod alibi breviloquentiae , alibi saepius redundantiae vitio perspicuitas infuscatur .

Habes *cur minus , quam vellem , ad diutiorem trutinam examinata haec prodeant . Cur autem minus aequabilis commentarius exstiterit (quippe quum mensis unus Aprilis ceteris ferme prioribus par evaserit) paucis nunc accipe . Initio hoc tantum propositum mihi fuerat , ut notitiam dumtaxat Sanctorum in hisce Fastis signatorum traderem , eosque certis temporum ac locorum notis a ceteris cognominibus secernerem , adhaec* Natalis , Depositionis , Passionis *notas recte a nostris appositas fuisse defenderem , ac pauca ejuscemodi alia persequerer , non quae ad Sanctorum historiam, sed quae tantum ad marmor hoc illustrandum peculiariter pertinerent . Ea methodo Januarius , ac magnam partem Februarius processerunt . Verum ubi in ipso Februario ac magis adeo in mense Martio digredi interdum in antiqua Sanctorum Acta paucis ac veluti in transitu placuit, earumque animadversionum novitate viros amicos delectari sensi ; jam porro partim amicis instigantibus , partim sive sponte , sive instinctu quodam atque imperio, uti veteres loquebantur ; certe quidquid id causae fuit, toto Aprili mense inquirere diligentius in Acta vetera coepi , & quaecumque sive indicta viris eruditissimis , sive secus dicta reperi , ea statim arripui , in eamque possessionem tamquam vacuam irrupi . Quod institutum si minus displicere lectoribus animadvertero , dabitur opera , ut pari diligentia quae restant , percurrantur : sin contra, facile ea cura ac labore supersedebitur . Haec mea causa praelocutus , jam ad marmorum horum aetatem devenio .*

DIATRIBA

DE AETATE HUJUS MARMOREI KALENDARII.

SI quidem intra unius integri saeculi ambitum hujus praeclari monumenti structuram concludere satis mihi esse ducerem; illud prorsus IX. saeculo factum defenderem; eoque IX. saeculo nec antiquius, nec recentius esse posse, non levibus (I) *argumentis suaderem. Nunc terminos hosce laxiores, quam pro critice aetatis hujus, esse ratus, contractiores multo habenas huic, quam quaerimus, epochae permittemus. Duas vero in partes hanc totam commentationem tribuemus. Quarum priore demonstrabimus, haec marmora nec anno* 818. *antiquiora, nec* 877. *recentiora esse posse, ita ut ejus epocha intra annos non amplius undesexaginta vagari ultro citroque possit. Eo labore perfuncti, altera parte angustioribus decem tantum annorum finibus eamdem epocham coercere adnitemur: ita ut nec ante annum* 840. *nec post* 850. *hi Fasti prodiisse videantur.*

PARS

(I) Ajo Fastos hosce marmoreos IX. saeculo nec antiquiores, nec posteriores censeri posse. Prior pars sic ostenditur. In hisce marmoribus diei XIIII. Octobr. praeter Gervasium Protasiumque etiam FORTVNATAE Virg. & Mart. festum inscribitur. Jam vero hujus festum non agitari Neapoli coepisse oportet, quam ejus Reliquiae Linterno Neapolim transprius ferrentur. Nam certe non aliud quam S. Virginis pignorum praesentia, simulque quod sub haec rogatu Stephani Episc. Neapolitani sacrarum Virginis Reliquiarum Translatoris Autpertus quidam Passionem Translationemque ejusdem S. Mart. scripsit, in causa fuit, ut S. Fortunatae festum Fastis nostris diei suo h. e. prid. Id. Octobris inscriberetur. Jam vero Translatio haec sub Stephano II. episc. Neap. & Hadriano I. Rom. Pont. ac demum *regnante* (ut in Actis legitur) *Constantino & Irene matre ejus* contigit. Et Stephani quidem Hadrianique pontificatûs spatia, utpote laxiora, parum nos juvant. At Constantinus cum matre ab an. 780. ad 790. regnavit: intra quod decennium ea Translatio facta fuerit oportet. Scio Summontium (apud Ant. Caracciolum p. 187.) eam Translationem anno 789. fixisse, sed quanam ratione motum, ignoro, ut qui nunc Summontium ad manus non habeam. Ergo quum ob eam Translationem simulque Acta ab Autperto conscripta in hisce Fastis locum (& quidem die in Autperti Actis notato) S. Fortunata invenerit; omnino ante IX. saeculum, aut summum octavi finem hoc Kalendarium recenseri non potuit.

At pars altera ex dicendis ad XVI. Maii, quo die in his Fastis S. Restituta colitur (omnino pridie ejus diei, quo ea nunc celebratur) suaderi potest. Ex eo enim quod illa in hoc monumento die non suo signetur, ante X. saeculum perscripta haec fuisse marmora, colligemus: quod totum quale sit, in loco exponetur. Nec dubito, quin in commentarii decursu plura se ejusdem aetatis argumenta datura sint. Interim heic gravioribus insistere est animus.

PARS PRIOR

Hos Fastos nec post annum 877. nec ante annum 818. scalpi potuisse.

CAP. I.

Citerioris termini demonstratio.

A citeriore cardine utpote expeditiore ordior. Eaque demonstratio hunc in modum procedit. In hisce Fastis nullus est S. Athanasio I. Episcopo Neap. (qui nunc a nobis die XV. Julii colitur) locus. Atqui is Praesul & genere & sanctitate mirifice enituit. De sanctitate legantur quae de eo scribit episcoporum nostrorum chonographus Jo:Diaconus, & Petrus Subdiac. in historia Translationis. Idem genere supra ceteros eminebat (nam id quoque populorum studia erga recentes Caelicolas haud parum incendit) quippe qui tres domi suae supremos Duces Neapolitanos habuerit, Sergium patrem, mox Gregorium fratrem, deinde Sergium fratris filium; necnon alterum fratris filium Athanasium II. post mortem suam cathedrae successorem reliquerit. His de causis clarissimus Praesul ab hoc Kalendario non abesset, si quidem id posterius tanto Antistite (qui anno 872. ad caelum evolavit) fuisset.

Fortasse dixeris, non statim post obitum consuevisse aris admoveri viros sanctos: quocirca hinc tantum colligi, hoc marmor incidi antea debuisse, quam Athanasius inter Caelites adscriberetur: qui quum forsan diu postea inter Sanctos numerari coeperit, hinc aliquamdiu post ejus migrationem scalpi haec marmora potuisse. Verum haec objectio haud plus quinquennio nos remorabitur. Num Athanasii corpus an. 877. (qui quintus ab ejus obitu fuit) sollemni pompa atque concursu ex Casinensi Monasterio in nostram Stephaniam translatum fuit, quae Translatio etiam sanationibus ac prodigiis insignita fuit: id quod ex Translationis ejus historia a Petro Subdiac. scripta intelligitur; quem de ea sic loqui apparet, non tamquam de cadaveris illustris exsequiis, sed tamquam de beati corporis, communique judicio talis habiti, religiosa Translatione. Quocirca Kalendarium istud saltem anno 877. posterius non erit. Nam si post eam Translationem inscriptum fuisset, certe Athanasius II. fratris S. Athanasii filius ejusdemque successor eum tum suopte incitatu, tum cleri populique studio Fastis inscribi jussisset. Haec de citeriore termino. At ulterioris operosior est demonstratio.

CAP. II.

Ulterioris termini demonstratio.

Ostendendum est, hoc cimelium anno 818. antiquius esse non posse. Id vero hoc syllogismo expeditur. In hisce Fastis die XVII. Februarii colitur S. Paulus junior *Episcopus Neapolitanus. Atqui is non*

alius esse debuit, quam qui anno 818. *vivere desiit. Quocirca non nisi post eum annum construi Kalendarium oportuit. Cujus argumentationis Propositio* (*vulgo* major) *nullo negotio demonstratur: nam in hoc Kalendario die* 17. *Febr. sic scribitur*: DP. (*i. e.* depositio) PAVLI EPI IVNIORIS. *Ac ne forte excipias*, Paulum *hunc* juniorem *nihil forsitan cum sede Neapolitana commune habuisse; sciendum est, istud* junioris (*quum sit* πρός τι, *i. e.* ad aliud *sive* relatum) *in hoc marmore accipi debuisse comparate ad alterum* seniorem *sive* majorem. *Quocirca ejusdem sedis hic* junior *Paulus esse debuit, cujus &* Major. *Atqui in hoc eodem Kalendario Paulus* major *fuisse dicitur* Noster *sive Neapolitanus episcopus* (*uti constat ex die* III. *Martii, ubi scribitur*: Depositio S. Pauli episcopi NOSTRI MAIORIS) *quare &* junior Paulus *episcopus Neapolitanus fuerit necesse est*.

At syllogismi Assumptio (*vulgo* minorem *vocant*) *in plures nos operosiorum argumentorum ambages conjiciet. Vt autem ex labyrintheis flexibus referre pedem tuto possimus, inde potissimum filum ratiocinationis hujus mihi ducendum est, nim. ut decernatur, quis Paulus* Senior *sive* Maior *sive* Primus (*tot enim modis scriptum reperitur*) *fuerit. Quo investigato, simul deinde intelligetur, non alium fuisse* juniorem, *quamqui eodem nomine proxime post eum sederit. Tres* (II) *autem omnino Paulos in Chronico Jo: Diaconi reperire licet, unum antiquissimum h. e. ab Aspreno quintum: deinde longo post intervallo i. e. vergente demum* VIII. *saeculo duos cognomines alios. Quae quum ita sint; ecquis est, cui non statim videatur ille demum* Senior *sive* Primus *esse accipiendus, qui primus revera ceterorum ejusdem nominis fuit, quique altero Christi saeculo claruit? Ex quo porro & illud sequetur*, juniorem

(II) Praeter tres hosce Paulos ab Jo: Chronographo agnitos, videbatur & quartus admittendus is, ad quem epistolae tres Gregorii M. exstant; quarum prima disertis verbis *Paulo Episc. Neapolitano* inscribitur. Verum is Neapolitanae Ecclesiae non *episcopus cardinalis* fuit (ut ejusdem Gregorii locutione utar) sed merus visitator, sive interventor, sive intercessor (tot enim modis vocatur) haud diutius duraturus, quam in locum Demetrii depositi alius ordinaretur. Etsi autem Neapolitani Paulum hunc episcopum suum *cardinalem* sibi dari cupiebant; tamen moras nectente Gregorio (nec immerito: nam episcopum intercessorem in eam cathedram assumi canon Carthag. vetabat, relatus a Gratiano Can. *Constitutum* VII. q. 1.) tandem Fortunatus electus est cardinalis Episcopus. Ceterum Paulus hic, de quo loquimur, praesul re vera Nepesinus erat: qui post Fortunati Neapolitani electionem ad suam ecclesiam rediit. Quare inscriptionem illam epistolarum Gregorii, *Paulo Episc. Neapolitano*, menda vacare non arbitror. Scripserat forsan S. Pontifex, *PAVLO EPISC. NEAP*. i.e. *Neapolim*, quo scil. epistola perferenda erat. At postea amanuenses dum integris eam vocem litteris exhibere satagunt, rati illud NEAP. ad sedem pertinere, inscite *Neapolitano* scripserunt: quod tamen ex ipsius epistolis esse falsum, intelligere potuissent. Merito igitur inter Demetrium ac Fortunatum nullus ab Jo: Diacono Paulus inseritur.

rem *non fore alium, quam eorum, qui octavo saec. floruerunt priorem. Tamen res longe aliter habet. Verum haec explicari paucis non possunt. eaque sibi peculiarem tractationem exposcunt: qua expedita, statim deinde assumptionis superius positae veritas elucescet.*

§. 1. Assumptionis syllogismi probatio. Nim. Paulos duos (quorum alter *Senior* sive *Primus*, alter *junior* cognominatur) fuisse unius ejusdemque VIII. saeculi antistites.

Post medium VIII. saeculi duo Pauli episcopi Neapolitani sederunt, non continua serie, sed medio tantum Stephani II. episcopatu discreti. Horum anni etsi non sunt exploratissimi, sollertia tamen & ingenio extundi non male poterunt, ita ut alter circiter anno (III) 763., *alter* (IV) 818. *desierit. Ajo igitur hos demum Paulos duos, quorum unus alterius aetati succrevit, illos esse, quos quaerimus, quique in hoc marmore ita distinguuntur, ut unus* Major (*alibi* Senior *aut* Primus) *alter* Junior *nuncupatur. Id vero tribus potissimum argumentis a me demonstrabitur.*

I. Argumentum ex verisimili, ac paribus exemplis.

Majoris & Minoris, Senioris & junioris *agnomenta sunt* διοριστικὰ (discriminantia) *ac de iis tantum usurpari consueta, quos aliter confundi necesse erat. Atqui periculum nullum fuit, ne Paulus ille, qui altero Christi saeculo claruit, cum eo qui anno 760. sedit, commisceretur. Verum Pauli illi vergentis VIII. saeculi duo, quorum unus alterius aetati succrevit, non aliter distingui poterant, quam ope adjunctorum*

(III) De Paulo priore sic Jo: Diaconus definit, ut eum mortuum dicat *anno quadragesimo octavo Constantini imp. Caballini, & Leonis imp. filii anno quintodecimo, currente indictione* . . . Nam numerus indictionis in exemplaribus deerat. Sed & anni imperatorum mendosi sunt, sive auctoris sive amanuensium vitio, quia annus Copronymi 48. (qui re vera incideret in an. 767.) cum Leonis 17. non 15. concurrit, ut ostendit Pagius. Quocirca his imperatorum annis (qui rarissime in Jo: Chronographo recte procedunt) parvi pensis, alia via in addendis ad diem III. Martii ostendam, priorem hunc Paulum anno 763. obiisse, quum anno 759. pontificatum iniisset.

(IV) In obitu alterius Pauli corruptae hiant apud Jo: Diaconum temporis notae. Verumtamen ex annis successorum usque ad S. Athanasium (qui certe anno 872. vivere desiit) collectis in unam summam facile elicitur, hunc Paulum sive anno 818. sive 817. obiisse. Porro de his successorum Pauli annis erit infra disserendi locus. Accedit quod quando Sico corpus S. Januarii hinc abstulit (abstulit autem die 23. Octobris anni 818.) in Anonymi Salernitani narratione translationis ejus (quam Chioccarellus falso, ut alibi dicimus, Heremperto tribuit) non *Paulus*, sed quidam *Ursus electus* cum Sicone egisse de civium incolumitate narratur. Quocirca necesse est, Paulum sive anno 817. sive 818. (& quidem die 17. Febr. quo die ejus *Depositio* in his Fastis signatur) obiisse. Sed hoc alterum verius videtur. Nec enim fit verisimile, a Februario anni 817. usque ad Octobrem anni 818. Ursum, dumtaxat *electum* nec postea sacratum, substitisse. At a Februario anni 818. brevius est ad Octobrem ejusdem anni intervallum.

ctorum illorum. Quae additamenta non illis viventibus usurpari coeperunt, sed tum demum, quum periculum a confusione imminebat, uti mox videbimus. Sane in Porciorum gente innumerabiles sine dubio Catones fuerunt; & tamen duo tantum celebratissimi (quos distingui ne confunderentur oportuit) Majoris Minorisque *agnomen sortiti sunt. Idem & in ceteris omnibus usu venit, quos Senioris Juniorisque, Majoris & Minoris additamento secernendos putarunt. Atque ut vetera omittam, atque ad ejusdem VIII. saeculi exemplum, & quidem a nostro Jo: Diacono petitum, me unice referam: chronographus is in Stephani II. (cujus episcopatus utrumque Paulum, de quibus disceptamus, medius disterminavit) elogio scripsit:* Per idem vero tempus Domnus Stephanus junior Apostolicus, Desiderio Langob. rege Romanae sedi infenso, ad Carolum ... properavit. *Ubi Stephanus III. designatur; qui ut distinguatur a Stephano II. ante decennium mortuo (hos enim duos Stephanos decennalis Pauli I. pontificatus dirimebat)* junior *cognominatus fuit: non aliter certe quam nostri Paulus II. atque III. (medio Stephani episcopatu disjuncti)* Senior *ac* junior *audierunt. Habes quid in his vocabulis similitudo veri poscat, atque exempla paria confirment.*

II. Argumentum ex fide librorum.

Re autem vera Paulum Seniorem *illum esse, qui circ. an. 760. floruit, palam fit ex manu exarata Homilia, quam Chioccarellus in fine paginae 78. a se visam* (V) *laudat. In ea Homilia in festo S. Agrippini legi consueta*

(V) Cave vero Chioccarello assentiaris ibidem dicenti, eam Homiliam anno 961. fuisse recitatam. Chioccarellum fefellit, quod in eadem sive Homilia sive Vita narratur Neapolis a Saracenis obsessa: quae navalis obsidio putatur in annum 961. incidisse. Confer eumdem Chioccarellum pag. 110. 111. Atqui ex eo hoc tantum efficitur, eam Homiliam anno 961. non esse antiquiorem. Ceterum longe posteriorem fuisse, stylus ipse clamat. Nam pars magna ejus Homiliae reperitur in Lectionibus S. Agrippini Neapoli editis anno 1525. Atqui eae lectiones scatent pigmentis rhethoricis, ut facile opusculum illud, unde compilatae fuerunt, opus circiter XII. saeculi fuisse videatur.

At Ant. Caracciolus multo est mirabilior; qui eamdem Homiliam ab Jo: Diacono Episcoporum chronographo conscriptam putavit. Eum vide pag. 137. Est ne vero credibile, Joannem, qui tot res pulcherrimas, quae in ea Homilia continentur, fuisse in chronico praeteriturum, si quidem unus idemque is auctor utriusque operis fuisset?

Sed jam sero tandem animadverti, quid Chioccarellum atque Caracciolum transversos egerit. Ejus opusculi auctor sic obsidioni Saracenicae praeloquitur. *His.... de PRISCIS temporibus breviter praelibatis, nunc ... quae NOSTRIS temporibus gesta sunt, prosequamur.* Quocirca auctor rebus gestis interfuerit necesse est. Verum si ita se res habet; debuisset auctor identidem auditores ipsos advocare testes, non tamquam de re auditoribus ignota loqui. Deinde videsis quae ad vitam S. Severi ad 29. Aprilis adnotavimus. In ejus vitae initio scribitur, miraculum de homine suscitato ab Severo adhuc vivo

sueta narratur quidam nomine Maurus *graviter aegrotans ope S. Agrippini sanitatem consecutus . Id vero accidisse dicitur* (VI) Temporibus beatae recordationis domni Pauli PRIMI sanctissimi & SENIORIS nostri episcopi . *Atqui ridiculum est id de Paulo illo alterius saeculi episcopo accipere ; quia S. Agrippinus (cujus ope ille sanitatem adeptus fuit) Paulo illo posterior fuit . Relinquitur ergo ut ille Paulus sit omnino capiendus , qui inter eos , qui vergente VIII. saeculo floruerunt,prior fuit. Nam Chioccarello* (VII) *heic nescio quid humanitus passo cave credas .*

III. Argumentum ex marmoris antiqui fide.

Anno 1589.*in aede S. Ephebi,(quem* S.Efremum,*aut* Efrimum *vulgo vocant,plures vero* Euphebium) *veteris corpora SS. Maximi & Fortunati reperta fuerunt cum hac epigraphe : HIC IACENT CORPORA SANCTORVM MAXIMI ET FORTVNATI SVB PAVLO PRIMO . Et hanc quidem inscriptionem (sine controversia mutilam) ad diem XIV. Junii, ubi de S. Fortunato, illustrabimus supplebimusque . Interim quae hujus loci sunt , juvabit levi brachio refricare .* Paulus *iste* Primus *prorsus non esse potest Paulus Papa primus , qui octavo vergente saeculo sedit : quod etsi vulgo creditum fuerit, nullo tamen negotio si sit opus* (VIII) *refellere possumus . Relinquitur ergo, ut sit localis episcopus ; qui sem-*

vo contigisse *NOBIS* (ait auctor) *HIS TEMPORIBVS.* Quis non inde concluserit , Severi biographum aut aequalem S. Antistiti fuisse , aut certe supparem ? Et tamen is biographus XII. aut XIII. saeculo antiquior non fuit. Ad summam sicuti ex vita Aegyptiacae a Paulo Neap. post an. 840. Latine reddita hoc manavit , ut omnes Neapolitani biographi simili prooemio(*Secretum Regis* &c.) deinceps uterentur ; ab eodem vitae Aegyptiae prooemio(in quo legitur : *Rem referens , quae in hac NOSTRA generatione facta dinoscitur*) & hoc fluxit,ut Neapolitani biographi iis locutionibus inepte uterentur, quae tantum in aequales aut suppares scriptores conveniunt .

(VI) Haec verba ne una littera minus licebit legere in Officiis SS. Neapolitanor. Neapoli editis an.1525. in Lect. secunda Officii *infra hebdomadam*, ubi tota de Mauri sanatione narratio novem lectiones absolvit .

(VII) Noster omni laude dignissimus Chioccarellus in Paulo juniore pag.78.sic scripsit : *Hic etiam* (Junior Paulus scil. quem is initio *Paulum secundum* vocaverat) *creditur esse Paulus ille Neap. Episcopus , cujus mentio habetur in Actis* [sive *Homilia*,ut alibi vocat] *S.Agrippini* &c. Deinde verba , quae supra adscripsimus , recitat . Verum haec incogitanti excidisse, res ipsa loquitur . Quis enim *Primum* esse illum dixerit , qui revera *Tertius* ab antiquo secundi saeculi Paulo numerandus fuisset? *Secundus* autem cognominabatur dumtaxat ad discrimen alterius,cujus aetati succreverat . Verum quid pluribus opus est ? De hoc Juniore Paulo Chioccarellus pag. 77. sic incipit : *Paulus SECVNDVS Neap. Episcopus* &c. An qui *Secundus* , poterat idem etiam *Primus* & *Senior* appellari ?

(VIII) Sane quidem si virorum eruditorum , qui tempore Inventionis ejus Neapoli florebant , judicio steterimus, de Paulo I. Papa id intelligendum erit . Vide nostrum Caesarem de Engenio:videbis & Papebrochium in S. Euphebio ad 23. Maii. Vbi vir eruditus idem cum iis sen-

su ,

ſemper intelligendus in patriis monumentis eſt, quoties ſedis nomen taceatur. Atqui nefas eſſet Paulum illum, qui quintus ab Aſpreno numeratur, heic accipere; quia ridiculum eſt, Maximum & Fortunatum ſub illo Paulo, qui duobus ſaeculis antiquior ambobus fuit, fuiſſe tumulatos. Reliquum eſt igitur, ut intelligendus ſit ille potiſſimum Paulus, qui poſt medium octavi ſaeculi floruit, quique tum demum Primus, *aut* Senior *aut* Major *vocari coepit, quum eodem exeunte ſaeculo Paulus alter electus fuit, quem diſcriminis cauſa ſive* Secundum, *ſive* Juniorem, *ſive* Minorem *poſteritas appellavit. Cetera quae ad hoc marmor illuſtrandum pertinent, ea ex commentario ad S. Fortunatum ad XIV. Junii petere lectorem jubeo.*

Ex huc uſque dictis aſſumptionis (quam ſupra initio hujus capitis propoſuimus) certitudo elicitur. Nam quum Paulus Major *(qui in his Faſtis die 3. Martii colitur) ſit ille omnino Neapolitanus epiſcopus, qui poſt medium octavi ſaeculi ſedebat; neceſſe eſt Paulum* juniorem *(qui die XVII. Febr. ſignatur in hoc Kalendario) haud fore alium, quam illum Neapolitanum antiſtitem, qui eodem exeunte ſaeculo uſque ad annum 818. epiſcopatum tenuit. Ex quo conſequens ſit, hoc Kalendarium prorſus poſt annum 818. ſcalpi debuiſſe.*

§. 2. Objectio diluitur.

At libet heic gravem ſcrupulum auferre, qui multorum, ſat ſcio, mentes

ſit, etſi ad XIV. Junii ſententiam in melius commutaverit. Verum id refutare facillimum eſt.

Etenim illud omitto, quod quoties ſedis nomen reticetur, ſine controverſia ejuſdem loci, ubi inſcriptio poſita fuit, Epiſcopus eſt capiendus; & quod ſi de Papa agebatur, ſcriptum fuiſſet, *Sub Paulo primo Papa* aut *Epiſcopo Romae*. Sed his omiſſis ad illud venio, in quo caput eſt. Ea inſcriptio anno 1589. detecta, non eſt dubium, quin perantiqua fuerit. Atqui ſi ibi Paulus Papa intelligitur, illa poſterior anno 1464. eſſe debuiſſet; quia non ante hunc annum electus eſt Paulus alter Papa, cujus reſpectu tunc demum prior ille coepit vocari *Primus*.

Ceterum viſio Xyſto V. oblata nihil officit. Narrant enim, rogantibus Capucinis, ut eis liceret unum ex iis ſacris corporibus in aedem Conceptionis transferre, eum Pontificem reſpondiſſe, vetari ſe Sanctorum eorumdem oſtento. Nam ſanctos Epiſcopos ſibi ſecundum quietem videndos praebuiſſe, ac porro prohibuiſſe, ne, qui per annos octingentos una quieviſſent, eoſdem inquietari ac diſtrahi ſineret. Ergo quum ad inventionis tempus a Paulo I. Papa octingenti paullo plus anni numerarentur; facile hinc ab omnibus judicatum fuit, de Paulo Papa eam inſcriptionem eſſe accipiendam. Id, inquam, totum nihil efficit. Etenim ab Neapolitano Paulo totidem anni reperientur; quum Paulus Papa anno 757. creatus fuerit, Neapolitanus vero Paulus anno 759. Vterque alteri pontificalem dignitatem praedixerat, uti narrat Jo: Diaconus in noſtro Paulo. Eodem ergo uterque tempore ſederunt, ita ut ab utrovis numeres, ſemper illi octingenti anni, quos oraculum complectitur, exſiſtent. Verum hoc intereſt, quod Papa Paulus ante ann. 1464. non dicebatur *Primus*: at Neapolitanus Paulus jam nono ſaeculo *Primus* ſive *Senior* vocari coeperat. Quocirca inſcriptionis hujus antiquitas omnino cogit, ut de Neapolitano, non vero Romae epiſcopo intelligatur.

mentes occupabat. Rem enim absurdissimam fore, dictitabant, si in his Fastis duo cognomines octavi nonique saeculi antistites (quorum cultus nostris hominibus antehac inauditus fuit) colendi proponerentur: contra vero magnus ille Paulus, alterius saeculi praesul (de cujus sanctitate tum antiquitatis praerogativa, tum Jo: Diaconi elogium haud prorsus dubitare patitur) in eisdem hisce Fastis praeteriretur.

Quibus equidem sic respondeo, ut etiam si Paulum ab Aspreno quintum heic praeteritum fuisse, consequens fiat; tamen frangi nos rationis evidentia necesse sit, qua Paulus Major *&* Iunior *non nisi octavi nonique ineuntis saeculi praesules fuisse ostenduntur. An non enim Pauli ab Aspreno quinti oblitterari memoria potuerat, ita ut quo tempore condebatur hoc Kalendarium, penitus ignoraretur; ejusdemque memoria mox industria chronographi Jo: diaconi postea revixisse? Verum vehementer laetor, quod asperitate responsionis hujus minime indigeam. Nam (ut ad* XXIII. *Augusti Deo dante docebitur) Paulus qui eo die signatur his verbis,* DEP. S. PAVLI EPI*scopi, ipsissimus est, quem quaerimus, alterius Christi saeculi Neapolitanus Paulus. Nam quod ibidem abest* τὸ *NOSTRI, id nihil esse ostendemus; quum idem pronomen ab aliis septem octove in hoc marmore absit, quos Neapolitanos fuisse episcopos, extra omnem dubitationis aleam ponitur.*

Ac profecto volupe est animadvertere, Pauli *nomen huic Ecclesiae fuisse faustissimum. Tres omnino Paulos usque ad initium noni saeculi antiquitas numeravit, eosque omnes sacris honoribus celebratos. Ex illo tempore non alium ejus nominis Praesulem habuimus, quam Venerabilem Card.* Paulum de Arretio *Teatinum, ante hos minus ducentos annos archiepiscopalibus hujus Ecclesiae infulis ornatum. At hunc etiam, uti se dant initia, eosdem honores ex Romanae Ecclesiae judicio consecuturum, haud frustra confidimus.*

§. 3. Totius argumentationis Epilogus.

Constat igitur, hos Fastos marmoreos omnino post annum 818. *(quo Paulus Junior is, qui die XVII. Febr. in eisdem Fastis adnuntiatur, vivere desiit) scalpi debuisse; ante vero annum* 877. *quo anno S. Athanasius jam inter caelicolas honorabatur, qui tamen ab his Fastis abest.*

PARS ALTERA

Qua Kalendarii aetas intra angustiores sensim cancellos coercetur.

CAP. I.

Ex assignato annorum LIX. spatio hinc priores XX. annos, illinc posteriores quinque delibandos esse.

Priores XX. *quos dixi annos totos B. Tiberii Episcopatus absolvit, qui ab anno* 818. *ad* 838. *sedere debuit. Ex iis autem priores tredecim pacatos habuit, at posteriores septem in carceris squalore ac sordibus transegit. Atqui ajo, prioribus annis* XIII. *minime debuisse construi haec marmora, quia tam breve tempus non satis fuisset, ut Paulus Junior (non ante annum* 818. *aut* 817. *demortuus) Ecclesiae Neapolitanae judicio inter Sanctos adscriberetur, & locum in hoc Kalendario sibi quaereret. At multo minus hi Fasti posterioribus annis* VII. *ejusdem Tiberii condi potuerunt, quia beatissimo antistiti septennium totum in carcere detento id opus construendi facultas defuit.*

Potest hoc ipsum & altero argumento suaderi, quod tale est. Ex quo primum tempore Paulus Neapolitanus Graecam Mariae Aegyptiae vitam Latinitate donavit, permagnus Neapoli cultus ascetriae illius increbuit. Nec mihi hoc quisquam eripiet putanti, non alia de causa eam in hoc Kalendario die IX. *Aprilis fuisse signatam, quam quia ex Pauli, quam dixi, vita ea poenitens femina celebrior in his oris evaserat. Atqui post annum* 840. *Paulus eam vitam elucubravit. Quare non solum totus Tiberii episcopatus ex summa annor.* 59. *demendus est, verum paullo plus etiam. Hoc totum argumentum pluribus exposuimus ad* IX. *Aprilis cap.* V. *p.* 183. 184. *quo lectorem rejicio.*

Jam vero ex eisdem liberioribus illis spatiis ultimum quinquennium abscindi jubeo. Qua de causa? quia sedebat tunc Athanasius II. *S. Athanasii successor & fratris filius, sed qui sanctissimo patruo mores dissimillimos ad episcopatum attulit. Atque heic equidem ad Erehemperti aequalis scriptoris historiam lectorem remitto, quam memini ante hos* XX. *annos legisse. Ex ea ut strenuissimi ducis partes ab eo impletas fuisse agnosces, sic (nequid temere dicam) parum in eo deprehendes sacerdotalis officii. Ac fortassis ab Neapolitano duce (erat enim is Dux simul & episcopus) sic reip. rationes poscebant. At certe inter bellorum quibus implicabatur strepitus de condendo Kalendario cogitare eum potuisse, minime omnium id verisimile judico. Ac potuisset de hoc Athanasio usurpari Ovidianum illud, quo cum Romulo de male ordinato Kalendario expostulat:*

Scilicet arma magis, quam sidera, Romule noras.

Dem-

Demptis igitur illinc XX. annis, hinc quinque, tantum XXXIV. anni (quos SS. Joannis IV. & Athanasii I. spatia sedis absolvunt) supererunt, intra quos scalpi haec marmora debuerunt.

C A P. II.

Vtrum sub Ioanne IV. an Athanasio I. conditi hi Fasti fuerint.

In hoc quidem certe hujus Diatribae capite quandoquidem nos liquida argumenta deficiunt, ad conjecturas, sed tamen graves, est recurrendum; atque ex amborum hujus urbis pontificum vitis, quas satis copiose pertexuit Jo: Diaconus, conjiciendum est, uter eorum videatur has marmoreas ephemerides scalpi jussisse.

§. 1. Non videri S. Athanasium Ephemerides hasce recensuisse.

*Ac primum in alterius eorum S.Athanasii vita unum hoc reperio, ex quo ei forsan auctori Kalendarium hoc adscribi possit. Scribit enim de eo Jo:Diaconus:*Ordinavit etiam,ut in Ecclesia Salvatoris (*ea est Stephania sive cathedralis*) omni die Missa (IX) publica cum Diptychis celebretur, offerens ibidem terras, ex quibus ejusmodi aleretur collegium.*Ex his verbis sic argumentari licet. Non Missam publicam (quae parem Ecclesiae Christianae antiquitatem habet) instituisse Athanasium, palam est,sed hoc tantum, ut quae dumtaxat statis diebus olim celebrabatur,posthac quotidie in Cathedrali perageretur.* Ex his *videntur ante Athanasium non omnes fuisse* liturgici *dies,sed liturgicis fuisse &* aliturgici *permisti quam plurimi,ii scil. quibus Missa publica minime celebrabatur. Ac tale profecto & ante Athanasium Kalendarium Neapolitanum processisse necesse est, in quo scil. dies alii pleni essent (qui liturgici) alii, qui aliturgici, festis vacarent: quemadmodum id passim in antiquioribus Kalendariis observatur. Postquam autem Athanasius cavit, ut dies omnes liturgici essent, debuit & Kalendarium immutare, pluribusque in illud festis illatis, sic recensere Fastos, ut dies omnes pleni essent: cujusmodi nostrum est Kalendarium, in quo toto dies admodum quatuor vacant, ceteris omnibus plenis. Quocirca non alius quam Athanasius debuit Fastos hosce marmoreos condere. Qui quum ab anno* 850. *ad* 872. *sederit; intra eos tantum terminos ultro citroque fluctuare epocha harum Ephemeridum poterit. Ac fuit, quum in hac mihi qualicumque ratiocinatione placerem.*

Verum haec tota argumentatio concidet, simul atque intellexerimus, quid demum Athanasius novi fecerit. Non enim Missam publicam quotidianam omnino primus instituit,sed eam in Cathedrali constituit.Omni-

(IX) *Missam publicam* [quam hodie *conventualem* dicimus] vocat ad discrimen *Missae privatae*. Missarum privatarum vetera exempla plura affert Card. Bona in reb. Liturgicis.

no enim hoc sibi vult chronographus, ante Athanasium fuisse quidem Liturgiam Neapoli quotidianam, verum nunc in una nunc in alia Basilica, ut ordo sive Stationum *sive statarum* Synaxium (*nam aliter Latini* (X) *aliter Graeci id vocare amabant*) *poscebat*. *At vero Athanasius, non abolitis Stationibus Synaxibusve, hoc primus sancivit, ut esset hoc Cathedralis veluti privilegium, ut dies omnes haberet liturgicos: quum tamen antea Cathedrali non minus quam singulis urbis Ecclesiis dies partim liturgici, partim contra aliturgici decurrerent, sed ita, ut si corpus unum ex omnibus singularibus basilicis compactum spectares, dies plerique omnes liturgici* (*nono quidem certe saeculo, quo hoc Kalendarium scatens festis prodiit*) *dicendi essent*. *Ceterum hos Fastos non in unius Cathedralis usum fuisse ordinatos, sed in totius corporis commodum, alibi a me liquido demonstrabitur vel hoc uno certissimo indicio, quod plures eorum Sanctorum, quos Graeci diverso die a Latinis colunt, utroque die in his marmoribus signati reperiantur*. *Quod ita equidem interpretor, uno die eos Sanctos propositos fuisse in Cathedralis alteriusve Latinae Ecclesiae usum, in qua eo die Statio recurreret, altero vero die in cujuspiam Graeci ritus Ecclesiae commodum* (*nam ejusmodi plures adhuc IX. saeculo ac porro Neapoli fuisse, non est dubium*) *in qua Synaxim anniversariam celebrari necesse erat*. *Ex qua ultima observatione luce clarius patet, harum Ephemeridum scalpturam non fuisse quotidianae Liturgiae in Cathedrali ab Athanasio institutae consecutionem, nec cum ea quidquam commune habuisse; quandoquidem, uti dixi, unus idemque Caelicola bis ibi proponitur, semel pro una quapiam Latinorum Basilica, iterum pro Graecorum altera*.

§. II.

Non alium quam S. Ioannem IV. videri Fastos marmoreos ordinasse.

Longa atque operosa inquisitione perfuncti, ad S. Joannem IV. cognomento Scribam, *sive* Aquarolium *tandem aliquando devenimus*. *Hunc ego censeo, ac si sit opus, quovis pignore certare audeo, marmorearum Ephemeridum, de quarum aevo tamdiu contendimus, auctorem fuisse*. *Cur autem ita mihi persuaserim, causas plures ad manus habeo*.

I. *Ac primum cum ceteras omnes temporum periodos, etiam Athanasianam sedem, ab aevo Kalendarii exclúserimus; quid aliud relinquitur, nisi ut in artum redacti, in uno Joanne IV. demum consistamus?*

II. *Exi-*

(X) De Ecclesiae occidentalis *Stationibus* ubi non antiquorum libri loquuntur? Processio ad statutam Ecclesiam fiebat, vasa ministerii simul ferebantur; ibiq. sacra Liturgia peragebatur. At id Graeci Byzantini σύναξιν appellabant; in quorum liturgicis libris passim hoc scriptum reperias, qua in Ecclesia hoc aut illo die *Synaxis* fiat.

II. *Eximie huc facit peculiare Joannis hujus Aquarolii studium: qui quum in reparandis describendisque libris magnam suae vitae partem contrivisset*, Scribae (XI) *sibi agnomentum quaesivit. Nec tantum privatus, verum etiam episcopus* Codices (*ait chronographus*) manu propria utiles & plures descripsit. *Inter eos porro codices, quos in Ecclesiarum suarum commodum exaravit, referendum procul dubio censeo & hujus Kalendarii autographum : quod demum ut perennius esset, in marmore incidi non tantum in Cathedrali, verum etiam in praecipuis Basilicis jussit. Argumento esse possunt haec duo marmora in S. Joannis reperta : quae quum non peculiare ejus Ecclesiae, sed commune* (XII) *omnium Basilicarum Kalendarium complectantur, ex eo procul dubio existimari potest, idem & in Stephania & in ceteris majoribus Ecclesiis fuisse factum, aut saltem episcopo ad haec intentissimo urgente fieri debuisse. Fuit & eidem Praesuli eximium in Sanctorum venerationem studium, quod cur eum ad Kalendarium condendum compulerit, jam porro edisseramus.*

III. *Nam & illud incidit, quod maxime omnium ad hos Fastos elucubrandos, deinde & saxis incidendos Aquarolium impellere debuit. Nimirum is in Sanctorum cultum studiosissimus, suorum decessorum, quos vita sancte acta illustres reperit, corpora sollemni Translatione intulit in Stephaniam, & ita transtulit, ut eisdem sacros honores decerneret. Ita quod hodie maximam Sanctorum episcoporum frequentiam Neapoli veneramur, eorum plerosque Aquarolii nostri curae debemus. Jam vero aucto Joannes Sanctorum numero, idem porro & ad Fastos antea mancos resarciendos incumbere debuit : quod rerum Ecclesiasticarum gnarissimus Praesul haud dubie fecit, tum suis decessoribus, quos nuper inter Caelicolas retulerat, tum & aliis pluribus Sanctorum, qua Graecorum qua Latinorum, additis; itaut ejus opera Kalendarium (quod ante eum festis infrequens fuisse, pro more antiquioris aevi, crediderim) plenissimum hoc exsisteret : quod uti perpetuo duraturum, in marmore postmodum incisum fuit. Quocirca, nisi prorsus me ratio fugit, non alius quam Joannes* Scriba *hujus plenissimi Kalendarii (in quo praeter alios, etiam sanctis decessoribus ab eo proxime*

inter

(XI) Diaconus de hoc Joanne Aquarolio : *Praesertim sic scribere novit, ut ex officio cognomen acciperet, & ab omnibus IOANNES SCRIBA vocaretur*. Eo vero ut incumberet, *pedes ejus* [inquit] *raro platea tetigit*. Quem porro *Scribam* Neapolitani Latialis *oris* vocabant, eumdem Graeco ore a Graecis Neapolitanis καλλιγράφον appellatum crediderim, h.e. *elegantem scriptorem* : de qua voce videbis plura, si lubet, in Montfauconii Palaeographia.

(XII) Vide quae modo superiore §. diximus; ubi ex eo quod nonnulli Sanctorum in his marmoribus bis notantur [semel scil. quo die a Latinis coluntur, iterũ quo die a Graecis] manifesto colligi diximus, hos Fastos nec huic nec illi Basilicae peculiares fuisse, sed in totius Ecclesiae Neapolitanae cõmoda fuisse paratos.

no enim hoc sibi vult chronographus, ante Athanasium fuisse quidem Liturgiam Neapoli quotidianam, verum nunc in una nunc in alia Basilica, ut ordo sive Stationum *sive statarum* Synaxium (*nam aliter Latini* (X) *aliter Graeci id vocare amabant*) *poscebat. At vero Athanasius, non abolitis Stationibus Synaxibusve, hoc primus sancivit, ut esset hoc Cathedralis veluti privilegium, ut dies omnes haberet liturgicos: quum tamen antea Cathedrali non minus quam singulis urbis Ecclesiis dies partim liturgici, partim contra aliturgici decurrerent, sed ita, ut si corpus unum ex omnibus singularibus basilicis compactum spectares, dies plerique omnes liturgici (nono quidem certe saeculo, quo hoc Kalendarium scatens festis prodiit) dicendi essent. Ceterum hos Fastos non in unius Cathedralis usum fuisse ordinatos, sed in totius corporis commodum, alibi a me liquido demonstrabitur vel hoc uno certissimo indicio, quod plures eorum Sanctorum, quos Graeci diverso die a Latinis colunt, utroque die in his marmoribus signati reperiantur. Quod ita equidem interpretor, uno die eos Sanctos propositos fuisse in Cathedralis alteriusve Latinae Ecclesiae usum, in qua eo die Statio recurreret, altero vero die in cujuspiam Graeci ritus Ecclesiae commodum (nam ejusmodi plures adhuc IX. saeculo ac porro Neapoli fuisse, non est dubium) in qua Synaxim anniversariam celebrari necesse erat. Ex qua ultima observatione luce clarius patet, harum Ephemeridum scalpturam non fuisse quotidianae Liturgiae in Cathedrali ab Athanasio institutae consecutionem, nec cum ea quidquam commune habuisse; quandoquidem, uti dixi, unus idemque Caelicola bis ibi proponitur, semel pro una quapiam Latinorum Basilica, iterum pro Graecorum altera.*

§. II.

Non alium quam S. Ioannem IV. videri Fastos marmoreos ordinasse.

Longa atque operosa inquisitione perfuncti, ad S. Joannem IV. cognomento Scribam, *sive* Aquarolium *tandem aliquando devenimus. Hunc ego censeo, ac si sit opus, quovis pignore certare audeo, marmorearum Ephemeridum, de quarum aevo tamdiu contendimus, auctorem fuisse. Cur autem ita mihi persuaserim, causas plures ad manus habeo.*

I. *Ac primum cum ceteras omnes temporum periodos, etiam Athanasianam sedem, ab aevo Kalendarii excluserimus; quid aliud relinquitur, nisi ut in artum redacti, in uno Joanne IV. demum consistamus?*

II. *Exi-*

(X) De Ecclesiae occidentalis *Stationibus* ubi non antiquorum libri loquuntur? Processio ad statutam Ecclesiam fiebat, vasa ministerii simul ferebantur; ibiq. sacra Liturgia peragebatur. At id Graeci Byzantini σύναξιν appellabant; in quorum liturgicis libris passim hoc scriptum reperias, qua in Ecclesia hoc aut illo die *Synaxis* fiat.

II. *Eximie huc facit peculiare Joannis hujus Aquarolii studium: qui quum in reparandis describendisque libris magnam suae vitae partem contrivisset*, Scribae (XI) *sibi agnomentum quaesivit. Nec tantum privatus, verum etiam episcopus* Codices (*ait chronographus*) manu propria utiles & plures descripsit. *Inter eos porro codices, quos in Ecclesiarum suarum commodum exaravit, referendum procul dubio censeo & hujus Kalendarii autographum: quod demum ut perennius esset, in marmore incidi non tantum in Cathedrali, verum etiam in praecipuis Basilicis jussit. Argumento esse possunt haec duo marmora in S. Joannis reperta: quae quum non peculiare ejus Ecclesiae, sed commune* (XII) *omnium Basilicarum Kalendarium complectantur, ex eo procul dubio existimari potest, idem & in Stephania & in ceteris majoribus Ecclesiis fuisse factum, aut saltem episcopo ad haec intentissimo urgente fieri debuisse. Fuit & eidem Praesuli eximium in Sanctorum venerationem studium, quod cur eum ad Kalendarium condendum compulerit, jam porra edisseramus.*

III. *Nam & illud incidit, quod maxime omnium ad hos Fastos elucubrandos, deinde & saxis incidendos Aquarolium impellere debuit. Nimirum is in Sanctorum cultum studiosissimus, suorum decessorum, quos vita sancte acta illustres reperit, corpora sollemni Translatione intulit in Stephaniam, & ita transtulit, ut eisdem sacros honores decerneret. Ita quod hodie maximam Sanctorum episcoporum frequentiam Neapoli veneramur, eorum plerosque Aquarolii nostri curae debemus. Jam vero aucto Joannes Sanctorum numero, idem porro & ad Fastos antea mancos resarciendos incumbere debuit: quod rerum Ecclesiasticarum gnarissimus Praesul haud dubie fecit, tum suis decessoribus, quos nuper inter Caelicolas retulerat, tum & aliis pluribus Sanctorum, qua Graecorum qua Latinorum, additis; itaut ejus opera Kalendarium (quod ante eum festis infrequens fuisse, pro more antiquioris aevi, crediderim) plenissimum hoc exsisteret: quod uti perpetuo duraturum, in marmore postmodum incisum fuit. Quocirca, nisi prorsus me ratio fugit, non alius quam Joannes* Scriba *hujus plenissimi Kalendarii (in quo praeter alios, etiam sanctis decessoribus ab eo proxime* *inter*

(XI) Diaconus de hoc Joanne Aquarolio: *Praesertim sic scribere novit, ut ex officio cognomen acciperet, & ab omnibus IOANNES SCRIBA vocaretur.* Eo vero ut incumberet, *pedes ejus* [inquit] *raro platea tetigit.* Quem porro *Scribam* Neapolitani Latialis oris vocabant, eumdem Graeco ore a Graecis Neapolitanis καλλιγράφον appellatum crediderim, h.e. *elegantem scriptorem*: de qua voce videbis plura, si lubet, in Montfauconii Palaeographia.

(XII) Vide quae modo superiore §. diximus; ubi ex eo quod nonnulli Sanctorum in his marmoribus bis notantur [semel scil. quo die a Latinis coluntur, iterum quo die a Graecis] manifesto colligi diximus, hos Fastos nec huic nec illi Basilicae peculiares fuisse, sed in totius Ecclesiae Neapolitanae cōmoda fuisse paratos.

inter caelites adscriptis locus non defuit) auctor esse potuit . Verum ultimum hoc argumentum , quod hactenus adumbravimus , accuratiore adhuc indiget opera .

§. 3. De Joannis Scribae studio in Sanctos decessores transferendos , sacrisque honoribus afficiendos .

De S.Joanne Scriba chronographus Joannes haec scripta reliquit : Corpora quoque suorum praedecessorum de sepulcris, in quibus jacuerant , LEVAVIT , & in Ecclesia Stephania singillatim collocans , aptavit unicuique arcuatum tumulum , ac desuper eorum effigies depinxit . *His porro verbis non honorificentiorem dumtaxat illustrium cadaverum sepulturam , verum ritualem sacrarum Reliquiarum venerationi populi expositarum* Elevationem, *religiosamque Translationem, postremo legitimam* Canonizationem *(ut sequioris aevo sollemni vocabulo utar) describi non est dubium . Jam primum omnium illud LEVAVIT , quo scriptor utitur , non nisi de sacris Lipsanis tantum usurpari, non est dubium . Adhaec ea corpora non in coemeterio , quod Basilicae adjacere solebat , condidit , sed in ipsam Stephaniam intulit . Deinde eadem sigillatim in orbem collocavit , ut ornamento simul & venerationi essent. Nec sub pavimento inhumavit , sed supra terram collocatis suos singulis* tumulos *assignavit ; nec hos qualescumque sed* arcuatos , *& ut illis temporibus , excellenti opere constructos , cum imaginibus superne depictis . Atqui hos honores siquis ex hodiernis moribus metiatur , sane fateor , vix inde aut aegre vestigium ullum religiosi cultus exsculpet . Nam honores istos vulgatos nunc quidem non optimo exemplo in Ecclesiis cernimus per fastosa monumenta illa , quae* Deposita *nunc vulgo vocant , & cum quibuslibet nulla sanctitatis fama insignibus communicatos . At olim IX. saecula res multo aliter erat . Nec enim honores ii , nisi confessae sanctitatis viris, jamque pro caeli civibus agnitis, adhibebantur : de quo siquis adhuc dubitet, adeat inferne* (XIII) *adnotata. Verum*

(XIII) *Ad verba Jo: Diaconi de S.Jo: Scriba amplior Commentarius ; seu de Canonizatione Sanctor. IX. saeculo .*

§. 1. *De competenti judice rituque canonizationis usque ad IX. Christi saeculum summatim pauca .*

Antequam ad recitata verba Jo: Diaconi edisserenda procedo , duobus tribusve verbis monendus est lector, quomodo olim & per quos canonizatio Sanctorum fieret . Nam qui plura de hoc argumento requirit , adeat eximium immensaque doctrina differtum ea de re opus BENEDICTI XIV. Pont. Max. quod pluries recusum , parique semper aviditate distractum , versatur in omnium manibus. Canonizatio ergo per novem priora saecula ab episcopis, clero populoque suffragante, fiebat . Nec nisi decimo primum saeculo exempla visuntur, per quae ostenditur Romanos Pontifices suam in canonizandis Sanctis auctoritatem interposuisse ; sed ita tamen ut & auctoritate sua interim usque ad Alexandrum III. tum episcopi tum in primis Metropolitani plurimum in eo negotio uterentur . Nam Alexander demum III. is fuit, qui Sanctorum canonizationes tamquam unam

unam ex majoribus causis ad unius Apostolicae sedis judicium pertinere voluit. Nono igitur saeculo, quo S. Jo: Scriba floruit, episcopali judicio(nō requisito Rom. sedis oraculo) res tanti momenti permittebatur. Et haec satis protrita sunt.

Jam de modo canonizandi si quaeris, non est dubium, quin aliqua inquisitio de vita sancte acta deq. miraculis, populique studium praecedere debuerit. At vero ubi ad ritum canonizationis veniebatur, is simplicissimus erat. Nam primis quidem Ecclesiae saeculis supra Martyrum aut piorum Reliquias Martyria, Oratoria, aut saltem Altaria construebantur: idq. tantumdem erat, quod publicum eisdem cultum impendere. At sero postea institutum fuit, ut qui inter Sanctos referrentur, eorum corpora *elevarentur*, ac supra terram collocarentur, superstructis quibusdam operosis apsidibus, quas sive *Ciboria*, sive *Fredas*, sive *Repas* sive quo alio vocabulo nuncupabant, instituto etiam, uti par erat, festo anniversario. Ejus quem dixi canonizationis modi atque ritus nono potissimum saeculo, in quo versamur, innumera exempla prostant. Haec universe adnotasse contentus, jam ad chronographi Joannis locum explanandum progredior.

§. 2. *Ad verba Jo: Diaconi acceditur*. *Levare corpora esse ea supra pavimentum collocare, exemplis ostenditur*. *Novo amictu vestiri corpora consuevisse*. *Levationem fuisse legitimae canonizationis ritum*.

Corpora quoque, inquit, *suorum praedecessorum de sepulcris, in quibus jacuerant, levavit*. *Levari* sive *Elevari* corpora (utroque enim modo usurpatur) cur dicerentur, ea mihi causa fuisse videtur, quod ea ex alte defossis sepulcris elata, postea supra pavimentum collocarentur. Apud Bedam fratres Lindisfarnenses S. Cuthberti corpus e sepulcro efferre volentes, Eadbertum episcopum interpellant: qui ea lege annuit, ut sacra pignora *in novo recondita loculo, in eodem quidem loco, sed supra pavimentum dignae venerationis gratia locarent*. Id quod factum est; sacrum enim corpus novo a se amictu involutum (nam is quoque levationis ritus erat, ut sacrum corpus nova veste indueretur: ex quo simul ea saepe incorrupta fuisse, sive conditurae vi sive miraculi, liquet) novaque in theca reconditum *supra pavimentum Sanctuarii posuerunt*: de quibus vide Bedam IV. 30. Sed & apud eumdem IV. 19. *S. Ethildritae* corpus, quum extra Ecclesiam jaceret, novo indutu amictum, novoque in tumulo similiter conditum, in Ecclesiam illatum fuit. Verum praestabit IX. saeculi exempla proferre: quo saeculo Lotharius Elnonensis aedituus S. Amandi corpus elevaturus, *Vrnam sepulcri non, ut antea fuerat, in profundioribus posuit, sed in superioribus, ita ut fundamentum illius videri, & lumen sub illo accendi posset*, ut in Milonis monachi Elnonensis supplem. legitur. Eodem saec. apud Walafridum Strabum Boso Constantiensis episc. *sumens loculum, in quo sanctum corpus* (S. Galli) *erat, posuit super terram inter parietem & altare, & desuper (ut moris est) arcam altiorem* (honorariam scil. ac veluti cenotaphium) *construxit, fossam vero* (in qua prius jacuerat) *terra replevit*. Ex his vides *Levare* tantumdem fuisse, quod corpus alte infossum loco movere, & supra pavimentum statuere: unde pro *Levandi* verbo postea & *Erigendi* & *Exaltandi* tamquam synonyma interdum usurpata reperias. Ergo in hoc Jo: Diaconi loco qnum audis S. Joannem Scribam praedecessorum corpora *levasse*, & in Stephania collocasse, non aliter est accipiendum, ac Sanctorum illorum loculos supra pavimentum fuisse ab eo in orbem dispositos, non sine impositis desuper *fredis*, ut infra dicemus. Ac nunc quidem ab aliquot centenis annis *Levare* corpora accipitur pro loco movere sive transferre. At olim IX. saeculo ac sequentibus non aliud quam quod dixi plane significabat.

Atqui hujusmodi *elevatio* simul canonizatio erat. Apud Folgicinum in Chronico Laubiensi anno 823. S. Vrsmari Abb. Laubiensis *Elevatio facta est jussu & permissu ejus, qui tum erat Cameracensis episcopus* [Halitgarii scil.] *expletaque elevatione diem illum festivum ducere, & posteris celebrem esse sanxere*. Anno mox 828.

con-

consulto Stephano Tarvenensi praesule, elatum est corpus S. Folquini item Tarvenensis episcopi; *Elevatisque sancti corporis membris, in loco tumuli altare construcTo, diem illam omnibus cantibus & gaudiis duxere festivam*. Postremo medio undecimo saec. apud Baldericum in Chron. Camerac. Engramnus episcopus Hadulfi episcopi *Sanctum corpus levavit, & verbo facto ad populum beati Hadulfi sollemnia in numero sanctorum notificavit*. Haec & plura dabit Mabillonius in Saec. Benedictinis. Sed & illud huc pertinet, quod Fredericus Aenobarbus diploma edidit *pro elevatione, & exaltatione* corporis Caroli M. *atque canonizatione*; quasi haec scil. ab illa sejungi non possit. Merito idem Mabillonius Praef. ad saec. V. Benedict. corporis elevationem pro ipsamet canonizatione accipere prorsus non dubitat. Quando ergo heic legimus, S. Jo: Scribam suorum decessorum corpora *levasse*, non aliud eo significatur, quam eosdem publico legitimoque judicio canonizasse, assignatisque diebus eorum festivis, publice colendos proposuisse.

§. 3. *De Ciboriorum forma. Aediculae sacrae instar fuisse. Locus Actorum illustratur, & cum nummo Treboniani comparatur. Vera etymologia* Ciborii.

Pergit vero Jo: chronographus: *Et in Ecclesia Stephania* (ea est Cathedralis) *singillatim* (& supra pavimentum, uti diximus) *collocans, aptavit unicuique arcuatum tumulum*. Hic vero locus, siquid aliud, de vera canonizatione heic agi, aperte clamat. Quae huc vero pertinent, juvabit altius paullo repetere. Olim quando sacra corpora alte sub tellure infodiebantur, si quando supra eorum sepulcra construerentur martyria, oratoria, aedes sacrae, hoc tantum ii ritu *canonizati* (ut rei antiquae recentius verbum accommodem) intelligebantur. Quod si eadem corpora in constructis jam prius Ecclesiis inhumata requiescerent, tum vero supra eorum profundiores, uti dicebam, tumbas quaedam *ciboria*, uti vocabant, erigebantur. Erat autem *Ciborium* umbraculi genus quatuor columnis suffultum, & in conum aut pyramidem aut apsidem desinens: cujusmodi S. Gregorius apud Anastasium *Fecit ciborium B. Petro Apost. cum columnis suis quatuor ex argento puro*; & cujusmodi argenteum ciborium memorat Raynerius in de Translat. SS. Eutychetis & Acutii. Ea autem ciboria intra Ecclesiam posita instar erant aediculae intra ipsam basilicam parvae. Nam & illas *aedes argenteas Dianae* (Gr. ναὶς ἀργυρᾶς Ἀρτέμιδος) quas Act. XIX. 24. Demetrius a se factas divendebat, non aliud quam ciboria argentea fuisse, pervidit scite Chrysostomus Hom. 42. in Acta: *Quomodo*, inquit (ἵνα ναὶς ἀργυρᾶς γενέσθαι;) *argentea delubra fieri possibile est?* Cui interrogationi respondet, ἴσως ὡς κιβώρια μικρὰ, *fortassis veluti ciboria parva* illa fuisse. Nam & apud profanos *ciborii* tum rem, tum etiam appellationem in usu fuisse, non est dubitandum. Ad rem enim quod attinet, *ciborii* sive umbraculi columnis innixi ipsissimam formam exhiberi haud dubie censeo in aversa parte satis triti numismatis Treboniani Galli cum epigraphe, IVNONI. MARTIALI, quae ibi sub ciborio sedet. Sed & nomen eadem notione apud gentiles in usu fuisse, praeter Chrysostomi locum, testantur Glossae Graeco-barbarae (quas videsis in Suiceri thesauro) ubi inter cetera profanorum templorum synonyma etiam ea vox refertur. Ad etymologiam vero quod spectat (missis ineptis originationibus) sciendum est, *Ciborium* apud Horatium esse poculi genus. Cur ita diceretur, Graeci grammatici explicant; quia, inquiunt, inferne in artum desinit ad ciborii Aegyptii similitudinem. Est enim κιβώριον folliculus aut loculus fabae Aegyptiae; qui quod in conum finiretur, hinc pocula ejusdem formae dicta fuisse κιβώρια, certissimum est. Ex eo vero & illud postea manavit, ut umbracula illa columnis fulta & superne in artum desinentia *ciboria* nuncuparentur. Ac de *ciborii* nomine satis: de quo qui plura cupit, adeat H. Steph. tom. 5. Thes. Casaubonum ad Athenaeum, Vossii Etymologicon, Suiceri Thesaurum. Nisi quod hic ultimus ecclesiasticam *ciborii* notionem sic explicat, quasi sit vasis

fis genus, quibus altaria ornantur; eoque Anastasii loca & aliorum similia, licet invita, trahit. Cui cave credas. Sed jam e diverticulo in viam redeo.

§. 4. *Ubi coeptum est levari corpora*, *loco ciborii* Freda *aut* Repa *iis imponebatur*. Freda *idem quod* Pax *sive* Requies *aut* Requietorium.

Olim igitur supra piorum *vindicatorum* (ut verbo Cypriani utar; quo eos designat, quibus publicus in Ecclesiis cultus vindicabatur) corpora sive basilicae erigebantur, sive basilicarum instar *Ciboria*. Quae quidem ciboria, uti modo disputavimus, sic quasi templi compendium habita fuisse, etiam communia quaedam utrique rei synonyma declarant; ut quod *Confessionis* vox (quae tantumdem Latinis erat, quod Graecis μαρτύριον, *Martyrium*) modo pro integra basilica, modo (praesertim apud Anastasium millies) pro umbraculo illo seu ciborio usurpatur; & quod Dianae ciboria (ut ante dictum) Act. XIX. 24. ναοὶ i. e. *templa* vocantur. At vero postquam octavo nonoque saeculo de profundioribus locis piorum corpora levari coeperunt, supraque pavimentum, publico expositi cultui, recondi; quoddam illis jam descriptis ciboriis ornamentum [etsi ab iis meo judicio diversissimum] supra hos tumulos erigi placuit: cujusmodi hoc fuit, quod in re nostra suis decessoribus supra pavimentum Stephaniae collocatis desuper imposuit S. Jo: Scriba. *Aptavit*, inquit, *unicuique arcuatum tumulum*. Quae pulchra circumlocutio ejus structurae est, quam alii *Fredam*, alii *Repam*, quove alio nomine nuncuparunt. Quorum erectio operum manifestam canonizationem imbibebat. Exempla utriusque vocabuli producamus; simul enim & cujusmodi opus id fuerit intelligemus.

Et quidem satis antiquum illud est, quod apud Henricum IX. saeculi monachum in de Mirac. S. Germani Autissiodorensis Chlotarius Chlodovei M. filius *super adorandam beatiss. Germani memoriam per manus S. Desiderii Episc. regalib. expensis fredam composuit; quae auro argentoq. decorata in nostram quoque duravit aetatem*. Alia exempla videbis apud Cangium, ex quibus colliges, eas *fredas* auro argento gemmisque coruscasse, nec caruisse cancellis; postremo interdum inferiori absidae ex variis metallis conflatae *secundam fredam desuper auro optimo & lapidibus pretiosis ornatam* fuisse impositam. De *Fredae* autem proprio significatu si quaeris; sciendum est FRID Germanis *pacem* designare. Hinc multa illa, per quam fisco persolutam reus *pacem* (vulgo *Quietanza* id Italis dicitur, ut & scriptoribus aevi medii *Quietatio*, *Quietantia*) a Principe consequitur, sequiori aetati *Fredum* aut *Freda* vocabatur. Ab ea vero *pacis* notione, quae *Fredae* subest, factum, ut *Fredae* vox praeter forensem significationem, etiam pro *pace* piorum Manium sumeretur: qua notione in antiquis Christianorum titulis illud IN PACE perpetuo legitur. Est ergo *Freda* idem atque id quod eodem significatu REQVIETORIVM in duabus antiquis titulis Christianis scribitur. Imo & hanc ipsam, de qua tamdiu loquimur, *Fredam* Eigil quidam in vita S. Sturmii Ab. Fuld. n. 20. *Requiem* (eod. scil. significatu) vocavit. Vide locum apud Cangium in *Requies*: ubi tamen viro summo non assentior, pro *Requiem* scribi jubenti *Repam*. Etsi ceteroqui & *Repa* idem ferme, quod *Freda* significat: de quo nomine jam dicendum.

§. 5. *De* Repa; *deque dependentibus velis, non secus atque nunc in Tabernaculo Eucharistiae fit*. Mausolaeum *Repae synonymum*. *At* Lecti, Lecticae, Tumba, Feretrum, Arca altior *longe sunt aliud*: *quae sunt cenotaphii vocabula*. *Effigies superne depictas ad canonizationis ritum pertinuisse*.

Et de *Repa* quidem loca complura protulit Cangius, ac tria primum ex vita S. Eligii; ex quibus non tantum intelligitur, eam Repam supra sacrum corpus positam argento, auro, gemmisque micasse, verum & dependentibus velis pretiosis ambitam fuisse, quae adducebantur reducebanturque pro diversis temporibus. Subdit enim: *Igitur ingrediente Quadragesima praecinxerunt repam* (pro

Verum quid opus est pluribus? Hos ipsos, quorum corpora tunc Joannes Scriba levavit, *& in Stephaniam maximis cum honoribus transtulit, re vera pro Caelicolis habitos, ex iis quos Jo: Diaconus translatos in Stephaniam* (XIV) *refert, facile quivis existimare poterit.*

Non

repam) *hujusmodi sindone, ut moles radiantis metalli tegeretur diebus poenitentiae.* Id quod hodiedum circa *Repam* illam, sub qua sanctissimum Christi corpus asservatur, fit, dependentibus ex *Tabernaculo* (ut hodie nuncupant) pretiosis aulaeis. Cetera Repae exempla vide apud Cangium; inter quae illud ex Chron. Font. cap.2. notatu dignum videtur, ubi scribitur: *Subter ARCUBUS* (hic enim ille est *arcuatus tumulus*, quem supra singula episcoporum corpora Scriba noster aptavit) *tumulatus, condiditque super eum repam argento.. decoratam.*

Sunt vero & alia ejusdem rei synonyma, inter quae *Mausoleum*, unde & *mausoleandi* verbum.. At quod Mabillonius V. Cl. Praef. ad saec.2. Bened. num. 45. inter ejus rei synonyma recenset *Lectos*, *Lecticas*, *Tumbas*, id ei minime assentior. Etenim & haec nomina, ac praeterea *Feretrum* apud eorum temporum scriptores longe aliud sunt. Sciendum est enim sacra quidem corpora in loculis supra pavimentum locari consuevisse, deinde vero aliam honorariam tumbam cenotaphii instar desuper imponi, ac postremo ornamentem illud quod Fredam aut Repam vocabant. Exempla jam tumbae hiusmodi inanis atque honorariae vel ex ipsomet Mabillonio ibid. n.46.47. proferamus. S.Eligius Noviomag. episc.(apud S. Audoenum lib.2. vitae c.6.) inventum B. Quintini corpus *citra altare transposuit, TUMBAM denique ex auro argentoque & gemmis miro opere desuper fabricavit.* Sed & apud Walafridum Strabum Boso Constantiensis *sumens loculum, in quo sanctum corpus* (S. Galli) *erat, posuit super terram inter parietem & altare, & DESUPER (UT MORIS EST) ARCAM ALTIOREM construxit.* Quantivis pretii locus ad intelligendum, quo pacto IX. saeculo Sanctorum corpora conderentur; 1. *sup.r terram*: 2. *inter parietem & altare* (ita ut si plura ejusmodi conditoria in uno templo fuissent, plura item altaria eis, singula singulis, respondisse forsitan IX. saeculo videantur) 3. *desuper arcam altiorem* (idque de more) construebant. Quae quidem altior arca modo *tumba*, modo *lectus*, *lectica*, *feretrum* (nam & eam credo formam imitabatur) dici solebat. At eadem nostro Jo: Diacono in verbis, ad quae tamdiu commentamur, *Tumulus arcuatus* vocatur. Ait enim: *Corpora quoque suorum praedecessorum ex sepulcris, in quibus jacuerant levavit, & in ecclesia Stephania singillatim* (supra pavimentum) *collocans, aptavit* [pro *imposuit*] *unicuique arcuatum tumulum.* Ubi uno *arcuati tumuli* nomine & honorariam tumbam, & impositam ei *fredam* designat.

Post ea verba sic sequitur: *Ac desuper eorum effigies depinxit.* Quae verba novum & huc usque ignotum canonizationis ritum, praeter jam supra descriptos, complectuntur. Quorsum enim illae effigies, nisi ut sancti illi episcopi venerationi fidelium proponerentur? Ac de illustri Jo: Diaconi loco de Neapolitanorum antistitum canonizatione hactenus.

(XIV) Plures sunt Sanctorum episcoporum, quos Chronographus translatos in Stephaniam docet, cura utique S. Jo: Scribae, ut equidem interpretor. Sunt autem *Maro*, *Agrippinus*, *Eustasius* [sive potius *Eustathius*] *Ephebus*, *Fortunatus*, *Maximus*, *Joannes I.* quos omnes in his Fastis signatos cernimus, ac sacris honoribus affectos.

Ac de Fortunato hoc peculiariter scribit Chronographus: *Deinde post longo tempore* (longissimum enim tempus a IV. saeculo ad nonum intercessit, quo sedit celeberrimus Translator S.Jo: Scriba) *populi patrocinia ejus petentes, ab Ecclesia sui nominis consecrata transferentes, per manus PONTIFICUM*(ex quo patet S. Jo: Scribam finitimos episcopos ad levanda

Non est igitur dubitandum, quin Joannes Aquarolius novis caelicolis Fastos Neapolitanos auxerit. Quod enim utrumque Paulum seniorem junioremque haud diu antea demortuos pro caelitibus jam tum IX. saeculo Neapolitani in hoc Kalendario agnoverint, id Joannis Scribae auctoritati & judicio est tribuendum. Idem & antiquiores plurimos episcopos inter caeli cives adscripsit, & eos nominatim, quorum corpora in Stephaniam non sine sacris honoribus transtulit. At qui tantum curae atque industriae in cultu suis decessoribus vindicando posuit, debuit continuo is & eosdem sacris Fastis inserere. Nec enim canonizatio ulla fiebat, quin simul is, cui cultus decernebatur, Sanctorum (XV) *catalogo, & Ecclesiae Kalendario inscriberetur. Neque id vero aliter potuit, quam si auctius, quam ante fuerat, Kalendarium conderet. Quocirca inter eos codices, quos a se descriptos Ecclesiis suis tradidit, merito referendus est auctioris Kalendarii codex. Quod postremo Kalendarium sive ipsius Scribae jussu, sive peculiari Neapolitanorum studio, duraturis saxis inscriptum fuit.*

§. 4. Gravi objectioni fit satis: simul & de Jo: Diaconi Chronico.

Dicat fortasse aliquis, si ea de causa Jo: Scriba de novo Kalendario laboravit, nempe ut novis caelitibus tum aliis undeunde corrasis, tum praesertim iis, quos recens canonizaverat, Fastos ditiores efficeret; debuit is sine dubio neminem eorum omittere, quibus sacros quos dixi honores adhibuerat. Atqui inter eos, quorum corpora levavit, & in Stephaniam religiosa cum veneratione intulit, Epitimitum Asprenatis successorem, atq. Soterem esse numerandos Jo: Diaconi (XVI) *auctoritas dubitare non patitur. Atque hos tamen in Kalendario marmoreo frustra re-*

 qui-

vanda corpora invitasse) *collocarunt in ECCLESIA Stephania, partis dextrae introeuntibus, sursum, ubi est oratorium, in caput Catatumbae*. Etiam apud Greg. M. III. ep. 50. *Catatumbas* pro *Catacumbas* legimus, ut sit a κατὰ & τύμβος, *Tumba*.

(XV) *Canonizationem* a *Canone* sive eo Diptychorum genere in quae viri sanctitate illustres referebantur, dictam volunt. Hinc tantumdem erat canonizare aliquem, quod eum Sanctorum catalogo inscribere. Sic Alexander III. in litteris de canonizatione S. Thomae Cantuariensis; quem inquit *canonizavimus, ipsumque decrevimus Sanctorum catalogo adscribendum*. Caelestinus III. Bernwardum Hildenesheimensem episcopum anno 1193. *in catalogo Sanctorum amodo numerandum* decrevit, & *de terrae gremio erigendum, & inter sanctorum memorias veneratione condigna collocandum.* Sed frustra his satis protritis ac manifestis immoror.

(XVI) De Epitimiti translatione in Stephaniam nihil quidem in ejus elogio prodidit Jo: Diaconus: at id tamen ab eodem in Maronis successoris elogio enucleate traditur; cui scriptori Maro dicitur *Cum his praedecessoribus suis* [qui non sunt alii quam Asprenas & Epitimitus] *OB SANCTITATIS MERITVM* (quae verba juridicam canonizationem levationis ritu factam designant) *in ecclesia Stephania translatus esse videtur*. Verbum *videri* pro substantivo *Sum* his scriptoribus familiare esse nemo nescit. Idem & de Sotere [quem duodevicesimum numerat] scribit.

quirimus . Quocirca nec ſcriptio Kalendarii hujus ex canonizationibus ab Aquarolio factis manavit ; nec omnino neceſſe eſt , hos Faſtos ab eodem Aquarolio conſtructos , quandoquidem non omnes, quos ſacris honoribus affecit , in Kalendarium hoc illatos reperimus .

Poſſem heic ſane hoc ipſum telum in adverſarium , ſiquis modo eſt , retorquere . Nam ſi quidem hoc Kalendarium poſt S. Jo: Scribam recenſitum fuiſſet, debuiſſet ſine dubio & Epitimito & Soteri epiſcopis a Scriba inter Sanctos relatis fuiſſe locus . Ergo hoc monumentum Jo: Aquarolio poſterius non eſt : atqui ne anterius quidem eodem eſt , ut ſupra cap. I. demonſtratum fuit .

Quid ergo cauſae fuit, cur non Epitimitum & Soterem S. Joannes Scriba Faſtis inſcripſerit ? nempe quia jam is Kalendarium recenſuerat tum, quum horum duorum corpora detexit, & ea in Stephaniam intulit, ſimul cum aliis antea translatis collocans . Res enim meo judicio ſic ſe habuit. Principio ſanctis ſuis deceſſoribus tum recens mortuis (ut utrique Paulo) tum & antiquioribus aliis canonizandis operam impendit, eorumque, quos in album Sanctorum retulit, complures in Stephaniam publice colendos tranſtulit . Deinde Kalendario recenſendo animum applicuit, in quod tum caelites exteros plurimos, tum deceſſores ſuos intulit . Poſtremo ubi jam Kalendarium iſtud , uti vides, pleniſſimum condidiſſet clauſiſſetque , caſu factum eſt ut Epitimiti , Soteriſque corpora detegeret , eorumque nomina antea ignota , & ſedem ex ſarcophagorum inſcriptione addiſceret . Hinc eos quoque in Stephaniam intulit , eoſdemque ſacris honoribus affecit . Nec dubium eſt , quin ſi res integra fuiſſet , hos quoque ultimos , Faſtis hiſce marmoreis inſcripſiſſet . Nunc quia illi poſt ſcalpta haec marmora innotuerunt, hinc excluſi, hodie in his Faſtis marmoreis deſiderantur . At iidem credo a manu exaratis Ephemeridibus non aberant : quae tamen ad aetatem uſque noſtram non pervenerunt .

Quamquam mihi quidem id multo veriſimilius videtur , non Jo: Scribam, qui harum Ephemeridum conditor fuit, Epitimiti & aliorum aliquot corpora detexiſſe, eaque in Stephaniam intuliſſe, ſed potius ejus ſucceſſorem S. Athanaſium . Athanaſius igitur aut quivis alius deceſſoris Scribae pietatem in honorandis horum Reliquiis imitari potuit, at eoſdem in marmoreas tabulas , quippe jam plenas , inferre minime potuit .

Ex dictis ſimul illud colligitur , olim ante Jo: Scribam paucos admodum quatuor priorum ſaeculorum praeſules Neapolitanos innotuiſſe , veluti Aſprenatem , Agrippinum alioſque eximios non multos : deinde Jo: Aquarolium in deceſſorum canonizationem elevationemque reliquiarum incumbentem plures alios ſive parum ſcitos illuſtraſſe , ſive ne de nomine quidem notos ex parietinis & ſepulcrorum inſcriptionibus tum primum eruiſſe. Fortaſſis tum alii poſtmodum , tum in primis Jo: chronographus

phus(qui centesimo circiter post Scribam anno chronicon episcoporum elucubravit) praeter eos,quos Scribae industria detexerat , plus aliquid in antiquioribus aliis episcopis , antea ignotis , edendis profecerint . Vel sic tamen ab absoluto quatuor priorum saeculorum catalogo quam longissime absumus. Et tamen mirabile est, quod Jo: Chronographus *sic eos contexuit continua serie , quasi si nulla usquam lacuna hiet . Nam & eis numeros (* I. II. III. *& sic deinceps) praefixit tales , quasi si nullus desit : & praesulum annos ita cum imperatorum &* Pontificum Rom.*temporibus comparavit , quasi si una sit perpetua praesulum sibi invicem succedentium catena . Quid facias ? Sic homines illi erant . Sed nolo alibi saepius repetitam a me querimoniam redintegrare : praesertim quum is error non totus in chronographo Joanne residere videatur . Nam fuisse mihi videtur alius ante hunc chronographum , qui antiquos illos antistites in unum fasciculum collegerit, sed sine numeris atque temporibus . Hunc auctorem (sive S. Jo: Scriba , sive quisquis alius is fuit) secutus Diaconus Joannes , ratus eum catalogum ab omni parte absolutum fuisse , praefixit eis praesulibus ordinales* Primi , Secundi, Tertii, *&c. numeros , ac postremo crassiore Minerva usus , pinguioribusque fretus conjecturis , eorum praesulum tempora cum imperatorum & Romae episcoporum temporibus contulit .* Haec obiter de Joannis Chronico .

Sed antequam manum de tabula : quid de Nostriano V. saeculi antistite , deque Juliano, Laurentioque (quorum alter VII. exeunte , alter ineunte VIII. sederunt) censebimus ? Hos quidem uti caelicolas olim Neapolitani coluerunt ; absunt tamen ab hoc Kalendario . Verum quum hos in Stephaniam translatos non tradat Jo: Diaconus ; facile existimatu est , in his canonizandis S. Jo: Scribam minime laborasse, eaque gratia etiam ab hisce Fastis eos abfuisse . Ac de Nostriano quidem perhonorifice loquitur chronographus Joannes : ex quo potest conjici ejus sanctitatem post S. Jo: Scribam , sed ante conscriptum a Diacono chronicon fuisse perspectam . De duobus aliis nihil singulare chronographus idem narrat . Quare post chronographi tempora eorum coepisse cultum , licet suspicari . Quamquam ceteroqui de episcoporum sanctitate depraedicanda non solet is historicus laborare, de fabricis aliisque operibus dumtaxat sollicitus .

§. 5. De annis Episcopatus S. Jo: Scribae .

*Atque ad hanc quoque curam mihi necessario descendendum arbitror, ut tanto notior artiorque monumenti hujus epocha statuatur. Et chronographus quidem Joannes de S.Joanne Scriba sic incipit:*Sedit annos VII. menses VIIII.dies XXII.*qui sunt anni paullo minus octo . Heic equidem nihil sane mallem , quam hosce numeros veros esse . Quid enim ? tanto angustioribus spatiis aetas harum Ephemeridum coerceretur . Verum*

has

has numericas notas mendosissimas esse censeo ; nec enim Scriba noster minus annis XII. *sedere potuit: quod sic ostenditur. Joannes hic Aquarolius B. Tiberii successor, decessor vero S. Athanasii fuit. Jam vero quum utriusque horum initia & exitus compertos habeamus ; necesse est Scribae annos, qui medius intercessit, fore exploratos. S. Athanasium pro certo habemus anno* 872. *obiisse, quum annos* XXII. *& quod excurrit, sedisset. Debuit igitur anno* 850. *episcopatum inire. Tiberium autem anno* 838. *ad caelum evolasse supra demonstratum fuit. Ita medium omne annorum* XII. *spatium S. Joanni adscribendum relinquitur. Nec novae sunt in textu chronographi Joannis temporum mendae ; in quo quum numericis Romanorum notis tempora perscribantur, nihil facilius in evanidae scripturae locis fuit, quam X & V inter se commutare.* Hinc *pro* annos VII. *restituendum esse* XII. *non est dubitandum. Deinde menses illos novem diesque* 22. *quos Chronographus admetitur, ex decessoris successorisque annis contiguis, si necesse sit, delibare, & Joanni huic attribuere, aut vero contra, promptissimum erit. Nam S. Joanni Scribae sive annos* XII. *mens.* IX. *diesque* XXII. *sive annos* XI. *cum suprascriptis fractionibus (quae annum paullo minus implent) attribuere liberum esse volo.*

Et hi quidem, quos dixi annos, ita peculiares sedi Joannis Scribae sunt, ut nihil eorum cum B. Tiberio commune habeat. Hoc eo dico, quod Tiberius ubi annos XIII. *tranquille sedisset, reliquos* VII. *suae sedis annos in artissimae custodiae squalore transegit. Quo tempore Bonus Dux S. Joannem Scribam eligi invitum jussit: quem proinde necesse est integrum ferme septennium ad usque Tiberii excessum Ecclesiam Neapolitanam (cum bona tamen, ut aperte testatur chronographus, Tiberii venia atque gratia) cum* Electi *titulo, quo interim fruebatur, administrasse. Atqui quum ego S. Joannem annos* XII. *sedisse dico, ab ejus ordinatione hos annos ordior : cui summae siquis etiam Electi Joannis septennium (quod ceteroqui Tiberio adhuc vivo ac videnti est imputandum) pergat addere, nae is undeviginti annos Scribae nostro tribuat necesse est.*

§. 6. In quodnam potissimum episcopatus S. Joannis tempus Kalendarii constructio sit conferenda.

Paucis id verbis expediam. Confer interim quae ad IX. *April. cap.* V. *de vita Aegyptiae Mariae per Paulum Diac. Neapolitanum Latine reddita disseruimus. Ex iis manifestum fiet, non ante hoc Kalendarium elaborari potuisse, quam ea vita Neapoli evulgaretur. Nam quod omnino de ejus ascetriae festo in hisce Fastis signando cura subierit; imo quod eo potissimum die signetur, non quo eam Graeci colunt, & quo Mariae obitus in Graeca vita notatur, sed quo die in vita Latina Pau-*

li

li eadem obiisse scribitur; hoc totum vitae illi per Paulum editae acceptum est referendum. Ergo ne dubita, quin huic Kalendario illius vitae Latinae editio praeiverit. Atqui, ut ibidem demonstravimus, idem ille Paulus ante annum 840. non potuisset id opusculum Carolo Calvo dicare. Quocirca aliquanto post eum annum necesse est eam vitam prodiisse, & exinde Aegyptiacae festum in has Ephemerides illatum fuisse. Quam dudum autem post ann. 840. ea vita edi & circumferri coeperit, atque ex ea postea causa Aegyptiae festum ab S. Joanne diei IX. Aprilis inscribi; id vero juxta cum ignarissimis me scire profiteor. Verum circumspectanti omnia satis verisimile fiet, ita hujus Kalendarii scriptionem intra annum 840. & 850. esse coercendam, ut tamen propior posteriori huic, quam anteriori metae fuisse videatur. Atque haec de marmorearum Ephemeridum aetate habui dicere; plura fortasse allaturus, si quidem non quatuor tantum earum menses, quod hactenus feci, sed universos a capite ad calcem ad trutinam expendissem. Itaque non dubito, quin in reliquis octo mensibus plura se ejusdem epochae argumenta oblatura sint.

V.J.D. Rever.D.Cyrus de Alteriis revideat, & in scriptis referat.

C. EPISC. ANTINOPOLITAN. VIC. GEN.

J.N. EPISCOP. ARCHADIONOPOLITAN. CAN. DEP.

EMINENTISSIME PRINCEPS

EMinentiae Tuae obsequens numini, Alexii Symmachi Mazochii Neapolitani Canonici doctissimas in Marmoreum Kalendarium hac in urbe recens repertum disquisitiones, ex praecepta de summo viro ad antiquitatem laboriosissime illustrandam unice nato opinione avidissime arripui, cum voluptate in manibus habui, adhibita qua par erat diligentia perlustravi. Quam tutam in re tam difficilis tractationis inierit viam acerrimo judicio solidam pietatem sociandi; quam subtiles pariter certasque conjecturas ex veterum monumentis, eorumque collatione eruerit, magnopere sum admiratus: praesertim autem quod vetusto Lapidi explicando, veterum testimoniis cum sit ubique usus, opus tamen non ex aliorum (ut plerumque fit) laciniis consutum, sed modo cusum videatur. Dignum profecto opus, quod sub augustis Eminentiae Tuae auspiciis prodeat: digna sacri Lapidis memoria Te vindice, Princeps Eminentissime: digna hoc tempore, quae alias fortasse interiisset: digna tanto Viro illustratore, qui hac aetate Italicae literaturae (absit verbo invidia) & columen perhibetur & decus. Itaque cum quae libro continentur, Religioni omnia consona, formandisque moribus utilia sint, si Eminentiae

Tuae

Tuae visum fuerit, publicae expectationi Typis literarum excudendum censeo. Neapoli Kalendis Decembribus MDCCXLIV.

Eminentiae Tuae

Addictiss. & obsequentiss. famulus
Cyrus de Alteriis.

Attenta supradicta Relatione. Imprimatur.

C. EPISC. ANTINOPOLITAN. VIC. GEN.
J.N. EPISC. ARCHADIONOPOLITAN. CAN. DEP.

Reverendus D. Januarius Pensa in hac Regia Studiorum Universitate linguae Sanctae extra ordinem Professor revideat & in scriptis referat.

C. GALIANUS ARCHIEP. THESSAL. CAPELL. MAJOR.

S. R. M.

ALexii Symmachi Mazochii Canonici Neapolitani ac Regii Sacrae Scripturae Interpretis *Commentarius in vetus Marmoreum Ecclesiae Neapolitanae Kalendarium* a me lectus nihil admodum complectitur Regiis juribus repugnans, imo contra plura habet, quibus sacra antiquitas tum universa, tum hujus Ecclesiae illustrior evadat. Quocirca non sine publico commodo in lucem proditurum censeo, si Regiae Majestatis Tuae placitum accedat.

M. T.

Humillimus addictiss. obsequentiss. famulus
Januarius Pensa.

Die 4. mensis Februarii 1745. Neap.

Viso Rescripto Suae Regiae Majestatis sub die 2. currentis mensis & anni, ac relatione facta per Rev. D. Januarium Pensa de Commissione Rev. Regii Capellani majoris praevio ordine praefatae Regiae Majestatis, Regalis Camera Sanctae Clarae providet, decernit, atque mandat, quod imprimatur cum inserta forma praesentis supplicis libelli, ac approbatione dicti Revisoris. Verum in publicatione servetur Regia Pragmatica hoc suum &c.

MAGIOCCO. DANZA. CASTAGNOLA. FRAGGIANNI.

Illustris Marchio de Ipolito Praeses S.R.C. tempore subscriptionis imp.

Citus.

ADMONITIO.

Memini me alicubi (nec enim locum reperire festinatio sivit) ex nescio quibus indiciis addubitasse, utrum Menologium [quod passim ex Sirleti versione citari ac Sirletianum vocari, non ignoro] revera Sirletum ipsum, an potius antiquiorem alium interpretem auctorem habuerit: immemor scilicet ejus, quod alibi ad superiores menses egomet adnotaveram, nim. in Baronii Adnotat. ad Menologium, ita ejus Menologii mentionem fieri, tamquam re vera per ipsum Sirletum Latine redditi, sibique dono ab auctore dati. Itaque ex priore hujus commentarii loco posterior est refingendus; ac interim Canisianum Sirleti Menologium nondum mihi adepto μνημονικὸν ἁμάρτημα est humanitate tua, Lector, condonandum.

A Bail-

VETERIS MARM

… *sum Sirle-tum Latine redditi, sibique dono ab auctore dati. Itaque ex priore hujus commentarii loco posterior est refingendus; ac interim Canisianam Sirleti Menologium nondum mihi adepto* μνημονικὸν ἁμάρτημα *est humanitate tua, Lector, condonandum.*

A D M A R M O R E V M

SANCTAE NEAPOLITANAE ECCLESIAE

KALENDARIVM

COMMENTARIVS

M IANVARIVS D XXXI

I CIRCVMCISIO DNI DP S BASILI

VTrumque festum in libris Graecorum Ecclesiasticis hoc die adnotatur; cũ quibus Graecorum libris hi Fasti marmorei plerumq. consentiunt. Itaq. in Basilii Menologio hoc die sic scribitur: *ἡ ἀνάμνησις* &c. *Commemoratio sanctae Circumcisionis Domini ac Dei nostri Jesu Christi.* Deinde *Μνήμη* i.e. *Memoria S. Patris nostri Basilii Archiep. Caesareae Cappadociae*. De utroque agitur hoc eod. die in Menaeis, in Anthologio Romae edito, & in Moscovitico Kalendario effigiato, quod Papebrochius edidit to. I. Maii. Postremo quod in nostro hoc marmore hoc die non *memoria* quaevis sed *Depositio* Doctoris hujus signatur, id egregie confirmant Graecorum Ephemerides metricae, quas idem Papebrochius eod. to. I. Maii vulgavit, in quibus sic reperio:

Ἰαννουαρίου πρώτῃ θάνεν ὁ Βασίλειος.

Ipsis occumbis Jani Basilie Kalendis.

Estque id huic Kalendario perpetuum, ut diebus emortualibus *Depositionis* nota praescribatur (ut passim in decursu observabitur) quod egregiae utilitati erit ad detegendos dies Sanctorum emortuales, quos non prodiderat antiquitas: id quod Ecclesiasticam historiam haud parum juvabit.

At apud Latinos duplex hodie festivitas Fastis inscribitur, antiquior una in hunc modum, *In Octava Domini* (quomodo reperitur apud Thomasium in Sacramentario Gelasiano pag. 18. & in Antiphonario Gregoriano pag. 23. sic quoque in Frontonis Kalendario) altera quam recentiorem existimant, De *Circumcisione* Domini. Hoc posterius festum

 Bail-

Bailletus ferme ad finem VII. saeculi rejicit. Male: etenim S. Hieronymi Martyrologium a Florentinio editum (quod cujuscumq. auctoris sit, certe illud ipsum Martyrologium Romanum videtur, quod characteribus non obscuris describit S. Gregorius VII. 29. scribens ad S. Eulogium Alexandrinum) diserte sic auspicatur hoc die: *Circumcisio Domini nostri Jesu Christi secundum carnem*. Videantur quae ibi adnotat Florentinius.

Mihi sane omnia circumspicienti videtur Circumcisionis festum inter Gelasii & Gregorii M. tempora institutum fuisse. Etenim in Gelasiano Saeramentario hoc die fit de Octava Dñi, ad quam octavam omnia plane alludunt: nam quae in Praefatione verbo tenus inseruntur voculae (*Circumcisio scil. & praeputium*) eae nihil ad festum faciunt. At in Gregoriano Sacramentario etsi hic dies inscribatur *In octavis Domini*; tamen quae in Praefatione leguntur, ejusmodi sunt, ut ostendant Kalendarum Januarii festum fuisse temperatum ex *Circumcisionis* & *Octavae* memoria; sic enim scribitur: *Hodie Circumcisionis diem & Nativitatis Octavum celebrantes*. Ibidem in *Benedictione* plura de Circumcisione leguntur, quae eadem in Basilii Menologio fusius enarrantur. Quid quod an. 570. Turonensis Synodus Can. 18. statuit, ut *Hora octava in ipsis Kalendis, Circumcisionis missa Deo propitio celebretur?* Et hodiedum in Missali Romano duplex Missa reperitur, una de *Circumcisione*, altera (quae inseritur inter *Dominicam infra Oct. Nativ.* & *S. Sylvestri* festum) De *Octava Nativitatis*. Quod indicare videtur, olim de utroque peculiarem Missam celebrari consuevisse. Beda genuinus: *Kalendis* (Januar.) *Octavae Domini, & secundum carnem Circumcisio ejus*.

II DEP SILVESTRI PP

Et hoc consentit cum Graecorum libris, apud quos in Menaeis, Anthologio, & Basilii Menologio hoc die de *S. Silvestro Papa Romae* agitur, ut etiam in Moscor. effigiato Kalendario apud Boll. to. I. Maii. At de S. Sylvestro Latini die XXXI. Decembris: recte: nam is verus dies depositionis fuit, quippe in Bucheriano laterculo, qui inscribitur *Depositio Episcopor.* sic reperio: *Pridie Kal. Jan. Sylvestri in Priscillae*. Quod quum ita sit; erravit nostri marmoris auctor, dum heic *Depositionem* Silvestri notavit: sed erravit tamen cum Graecis suis, quorum Ephemerides metricae (apud Papebr. to. I. Maii) sic loquuntur hoc die.

Θυμὸν ἀποπνείει Σίλβεστρος δευτέρῃ ἠοῖ.

Spiritus efflatur Silvestri luce secunda.

S. Sylvestri Acta G. L. Combefisius edidit.

III N S GORDII MR̄

De eodem hac die Graeci in Menologio, Menaeis, Anthologio, ac postremo in Moscorum Ephemeridib. apud Bollandum in praemissis tomo I. Januarii. De eo prorsus tacent Latinorum Martyrologia; nisi quod is in Usuardi Auctariis hoc die additus postea fuerit; & quod in Martyrol. Rom. hoc eod. die (certe ex Baronii additamento) sic legatur: *Caesareae in Cappadocia S. Gordii centurionis, de cujus laudibus exstat praeclara Basilii M. oratio, in ejus die festo habita*. Eam orationem vide to. I. Hom. 19. Quare quum antiquis Latinorum Martyrologiis hic Martyr ignotus fuerit; nescio cur Bailletus, hunc a Latinis semper hoc die cultum dicat. Eum sub Licinio passum, in Menologio legitur: quod Baronio non fit probabile, ad Diocletiani persecutionem eum revocanti. Itaq. Fleury & alii sub Gal. Maximiano eum depugnasse statuunt. *Natalis* nota (uti passim observabitur) in hoc marmore praeponitur iis Sanctis, qui die non suo coluntur.

IIII

IIII N S METROPHANI PAT CON

NVsquam hoc die festum ullum S. Metrophanis occurrit, sed prid. Non. Junii, quando in his Fastis iterum colitur, ut & ab oriente universo. Itaque hoc die Neapolitani videntur sive reliquiarum Translationem huc factam, sive Ecclesiae sub ejus nomine Dedicationem, aut aliud quidpiam celebrasse. Ceterum de Metrophane vide dicta infra ad IV. Junii.

V NT S EPIPHANI PAT CON

DE Epiphanio illo celeberrimo Cyprio cum Graecis hoc Kalendarium die XII. Maii agit. At hic PATriarcha CONstantinopolitanus dicitur. Porro in serie eorum Patriarcharum nullus est Sanctus hoc nomine: nec in ea omnino alius est nomine Epiphanius praeter illum qui an. 520. Joanni succedens, an. 535. obiens, successorem habuit Anthimum. Hic sane Epiphanius Calchedonensis Synodi mirus defensor fuit: ad quem exstant aliquot Hormisdae Papae Epistolae. Videatur de eo Baronius in Annalibus & alii.

Verum de eo nulla in Ecclesiasticis Graecorum officiis memoria occurrit; nec alibi, quod sciam, quam in hoc nostro Kalendario, inter Sanctos is numeratur; sane quidem, quantum ex sacra historia constat, eo cultu dignissimus. Et hinc igitur nostro marmori pretium accedit, quod ignotis antea Sanctis fastos auctiores efficiat.

Jam vero quod hunc Epiphanium cultu dignissimum fuisse, diximus, id ostendit non tantum Dioscori Diaconi (in Labbeana collectione tom. 4. col. 1523.) Suggestio, laudantis initia Epiphanii (sic enim ille ad Hormisdam quarto post ordinationem Epiphanii die scribit: *Cujus initia bona videntur: nam rationabilia loquitur & promittit: patrum se regulas servaturum, pacem unitatemque ordinatam non dissipare, sed magis augere &c.*) sed & quod Eutychianarum partium hostis fuit: ac potissimum quod CPolitana Synodus (*to.4. Collect. Labb. col.* 1524) ejus electionem Papae Romano significans, inter cetera ait: *Dedit nobis* (Deus) *SANCTVM PASTOREM & Patriarcham Epiphanium, virtutibus & correctionibus & meditatione divinarum florentem Scripturarum, rectam quoque tenentem fidem, & orbatorum paternam regentem sollicitudinem: & quid amplius dicam? omnem praeconiorum fontem transcendentem. His ergo virtutibus pollens, non immerito proprias & creditas sibimet maximas Ecclesiae curas sapienter & honorifice gessisse dignoscitur.... Nostra quoque etiam omnium in hac urbe habitantium testificatione... nostrum pontificem virtutibus undique coronatum esse dignoscimus.*

De ejus obitu haec habet Theophanes: *Hoc anno* (535) *Epiphanio praesule, mensis Junii die quinto, Indictione XV, post Episcopatus annos sexdecim* (imo annos XV. ex Pagii calculis ad hunc annum: ut videatur in Theophanis textum pro ιε irrepsisse ις') *& menses tres e vivis erepto, haereticus Anthimus Trapezuntius Episcopus in sedem CPolitanam translatus est.* Quum ejus igitur obitus in V. Junii inciderit; hinc merito Fasti nostri huic diei non *Depositionis*, sed *Natalis* notam pro suo more praescripserunt.

VI EPVPHANIA

ETiam in antiquissimo Martyrologio, quod Hieronymi nomen praefefert, hoc die inscribitur simpliciter, *Epiphania*: ad quem locum lectu digna sunt quae ad-

adnotat Florentinius. Ac plura equidem haud passim protrita de hoc festo privata industria collegeram atque huc attuleram. Sed jampridem pleraque occupaverat Cl. Castellanus Canonicus Parisiensis, in Adnotationibus ad Martyrologium: ad quem, ne actum agam, lectorem rejicio. Etsi egregium viri doctiss. Martyrologium heic nusquam reperitur: nec nisi duos primores menses viri clarissimi Cyri de Alteriis liberalitate ad manus habeo. Praeter scriptores hagiograhos, consuli etiam potest Suiceri Thesaurus.

De vero autem significatu *Epiphaniae* adeatur Casaubonus ad Baronium, Norisius in Epochis Syro-Macedonum, & alii. Vno verbo ut rem contraham; Ἐπιφάνεια *Epiphania* tum apud profanos, tum etiam antiquos Christianos *Numinis praesentiam* ac manifestationem aut apparitionem designabat. Id quidem in Christi Baptismo, (quem baptismum unice hoc die Graeci ab exordio coluerunt) vere contigit; quippe & Deus Pater suam praesentiam persentiscere fecit, emissa voce illa, *Hic est Filius meus &c.* unaque Filius attestatione Patris se praesentem stitit; ac Spiritus Sanctus in columbae simulacro oculis objecto apparuit. En cur vere is dies *Epiphania* vocabatur. Id quidem jam ab aliis animadversum fuit. At vero conjiciebam, ab eodem *Epiphaniae* significatu manasse, ut nonnulli eam vocem de Christi παρουσία i. e. primo in orbem adventu ac *praesentia* interpretati, conjecerint, idcirco hunc diem *Epiphaniae* aut *Theophaniae* nomen invenisse, quod eo die CHRISTVS editus in lucem apparuerit. Hinc Aegyptiorum (apud Clem. Alex.) & aliorum consuetudo, die VI. Januarii Natalem Christi celebrantium, non ex certa traditione ac scientia primitus manasse mihi videtur, sed quod *Epiphaniae* nomen de Servatoris *adventu* interpretati essent: sicuti & Antiochus, teste Norisio, ead. notione *Epiphanes* vocabatur, quasi *Deus praesens*, per assentationem scilicet.

VII PAS S IVLIANI ET BASIL

Comes Juliani est *Basilissa* ejus uxor. De utroque antiquissimum S. Hieronymi Martyrologium (quamvis non hodie, sed heri) his verbis meminit: *In Antiochia passio S. Juliani & Basilissae*. Vbi notat Florentinius, in exemplari Antuerpiensi pro *In Antiochia* scriptum esse *in Antio*. Vel sic tamen *Antiochiam* esse intelligendam, vulgo putant; praesertim quum civitatum nomina in marmoribus passim dimidiata reperiantur. Quaenam autem Antiochia ex sedecim ὁμωνύμοις sit intelligenda, ignoratur. Sed Bollandus Antiochiam Syriae omnium cognominum celeberrimam accipiendam esse, contendit. Id quod Cl. Castellano ad VI. Januarii non probatur: ac merito, nam in Actis (cujuscunque fidei sint) quae circumferuntur, Julianus cum sociis in Aegypti metropoli Antiochia passus dicitur. Non est ergo Antiochia Syriae. Atqui nec in Aegypto Antiochia ulla fuit. Quocirca videtur locus certaminis fuisse celeberrima urbs *Antinous* in Nomo Antinoite. Idque & ex ANTIO (quod in Hieronymiano Mrologio Antuerpiensi legitur) exsculpi potest; & ex pluribus monumentis apud Bollandum (ad IX. Januar. pag. 571.) eamdem urbem praeferentibus. Atque haec de loco.

At in die festi sane quam immane est dissidium; si quidem Castellani industriae credimus, ad quinque & viginti dies diversos numerantis, quibus in diversis locis festum de hoc Juliano fiat. Ea tanta varietas ex eo orta est, quod in Actis & apud Florum Julianus cum sociis passus dicatur ipso die Epiphaniae. Qui dies quum festo potiore impediretur, ut Juliani festum alibi alias celebraretur, effecit.

Quae varietas a peculiaribus Ecclesiarum Kalendariis exorsa, postremo etiam Mar-

Martyrologia & Graecorum liturgicos libros invasit. Itaque Graeci in Menaeis (apud Bollandum tom. 1. Januar. pag. 572. n. 14.) die VIII. Januarii de his agunt. At eo die in Anthologio & Basilii Menologio nihil de his reperio: verum in eodem Menologio die 21. Junii agi video de SS. *Juliano & Celtio*, pro *Celso* qui unus ex Juliani commilitonibus fuit. At apud Latinos maxima Martyrologiorum pars in diem IX. Januarii conveniunt: in his vetus Romanum Rosvveidi, Florus, Ado, Vsuardus, Notkerus, Romanum hodiernum &c. Sed omnium antiquissimum Mrologium Hieronymianum in VI. Januarii (qui dies certaminis fuit) Julianum contulit: idque secuti sunt alia plura monumenta apud Bollandum num. 12. Atque haec de Martyrologiis.

At Kalendaria eum diem praeseferre decuit, quo die in illa Ecclesia officium fieret. Neapolitani certe, quia sextus Januarii dies festo primario impediebatur, Juliani sollemnia in proximum distulerunt. Idque Neapolitani cum aliquib. Ecclesiis commune habuerunt. Romae enim in Ecclesia S. Juliani in Monte Exquilino Carmelitae die VII. Januarii festum illius agunt. Eodem die de eo fit in Ecclesia S. Juliani prope Caralim, uti ex Sanctuario Caralitano constat. Adhaec & Martyrologia plura sunt, in quibus Julianus Martyr (etsi sine Basilissa) huic diei inscribitur. Itaque in Romano hodierno hoc die mentio fit *S. Juliani Martyris*: ubi testatur Baronius ita & in vetere Romano & manu exaratis reperiri. Adde & Bellinum, Maurolycum, Galesinium. Debere autem in his intelligi non alium, quam Julianum Basilissae maritum, ex nostris Fastis hoc die fit manifestum.

Venio nunc ad illud PAS. quod heic in marmore legitur. Id quidem, ex dictis in Praefatione, designare debet, hos sanctos hoc ipso die coronatos fuisse. Nam diebus non suis *Natalis* nota praefigitur in his Fastis. Verum tum *Depositionis* tum etiam *Passionis* nota ita diei emortuali peculiaris erat, ut etiam sequenti diei tribueretur; quia sequenti die inhumari corpora solebant: dies autem sepulcralis pari honore ac nomine ac dies θανάσιμος habebatur. Occurret infra exemplum in S. Pionio, atque interdum alibi.

Ad Juliani commilitones quod attinet, non tantum Basilissa uxor (quae pugnavit quidem, at sanguinem non fudit) sed & longe plures alii numerantur: de quibus videantur Acta (apud Boll. pag. 575.) Sed in omnibus monumentis Julianus est aliorum antesignanus, quam pone sequitur uxor Basilissa, non tantum conjugii merito, verum etiam quia virginitatem in connubio servavit, ut cetera utriusque conjugis decora taceam, quae ex Actis cognosci possunt.

Porro Julianus is, cui Neapoli quatuor saltem abhinc saeculis Ecclesia dicata exstitit ad caput Clivi (apud Caesarem de Engenio pag. 642.) sit ne Basilissae maritus, nostri ἀρχαιολόγοι viderint. Mihi videtur idem, quippe uti Martyr depingitur.

Sed antiquioris Basilicae saltem temporariae ab Athanasio II. Episc. Neap. dicatae S. Juliano Martyri (utique Basilissae marito) meminit Petrus Subdiaconus Neap. ad finem vitae Athanasii II. (quae exstat ad calcem Chronici Episcopor. Neap. Jo: Diaconi) his verbis. *Hujus namque* (Athanasii) *temporibus tanta locustarum densitas . . . in hoc Parthenopensi territorio exorta est, ut &c. Qua peste omnes accolae nimio terrore perculsi . . . praedictum praesulem Athanasium adierunt, ut speciale consilium eis praeberet, & Dominum exinde supplicaret. Quorum precibus ocius & humiliter parens, consilium salutiferum cum eis iniit, ut jejuniis atque eleemosynis Dominum exorantes, in honorem B. Juliani Martyris uno die Basilicam* (temporariam, opinor, & ex materia) *construerent, & Missarum sollemnia pro tali peste illic communiter celebrarent sicut de tali clade audierat in . . . .* Cetera desunt. Sequebatur autem omnino, in talibus calamitatibus expertam fuisse S. Juliani opem.

VIII.

VIII DEP S SEVERINI

NOn est alius, quam ille celeberrimus Noricorum Apostolus quinti saeculi, qui, ex ejus vita per Eugypium conscripta, hoc ipso die quievit, (cui proinde in nostro Kalendario apposite pro more nota *Depositionis* praefixa fuit) cujus reliquiae Neapolim translatae fuerunt. Et hic quidem vir beatissimus (cujus patria in obscuro (1) latet) in Norico obiit anno 482. At ejus corpus anno 488. in Italiam in Montem Feretrum (id castellum Μοντιφέρετρον Procopius vocat, Lituprandus *Montem Feretratum*, hodie *Monte Feltro*) primo a discipulis abductum fuit: mox sub Gelasio Papa & S. Victore Episcopo Neapolitano (non ante annum 492. nec post an. 496.) in Lucullani Monasterium prope Neapolim ab eisdem discipulis transvectum; postremo anno 910. Neapolim translatum fuit, & in Monasterio Casinensis Congregationis, cui *S. Severini* nomen haesit, conditum, hodiedum hoc ipso die colitur. Exstat ejus vita ab Eugypio (2) Severini discipulo, ac Monasterii Lucullanensis Abbate conscripta, apud Bollandum hoc die. Ad cujus finem duplicis prioris Translationis, (in Italiam primum, mox in Lucullanum) fit mentio. In eadem vita num. 53. dies obitus sic consignatur. *Sextis itaque Januarii Idibus* (ea est dies VIII. Januarii) . . . *quievit in Domino*. Hujus Severini Norici etiam Paulus Diaconus in I. Hist. Langob. 19. honorifice meminit, addens: *Nunc tamen ejus corpus Neapolis retinet*. Vbi *Neapolis* nomine non stricte urbem intellige, sed etiam adjacentia loca, quae Neapolitanae reip. ejusque Episcopo parebant: nam aetate Pauli Varnefridi nondum S. Severini Lipsana ex Lucullano Neapolim transierant. Idem esto judicium de Rosweidano vetere Mrologio, & Floro, Adone, Vsuardo, apud quos hujus diei Severinus Neapoli ponitur; etsi horum scriptorum tempore adhuc in Lucullano haerebat.

Fuit autem & alter S. Severinus Septempedae in Piceno (quod nunc oppidum *Sanseverino* dicitur) Episcopus, ac S. Victorini Confessoris frater: quorum duorum fratrum exstant apud Bollandum hoc die Acta sane quam antiqua.

Verum nihil in Sanctis usitatius, quam quod sive unum in duos dispesci contigerit, sive duos in unum commisceri. Id quod duobus his Severinis accidit, quos sequior aetas primo in unum confudit. Reperitur ea primum confusio in antiquo Rom. Martyrologio Rosweidano, in quo sic legitur: *Neapoli S. Severini Confessoris*, *S. Victorini fratris*. Hujus Mrologii auctoritas imposuit Floro (3) primum, mox Adoni, & Vsuardo: sed iidem tamen hunc ex duobus conflatum pro *Confessore* (quod illi elogium in Rosweidano tribuitur) *Episcopum* fecerunt: nec immerito: nam si is, quem Neapoli posuerunt, S. Victorini frater erat, Episcopus esse debuerat.

At hos postremo ita secutus est in Hodierno

(1) Vir sanctus etsi suam originem studiose celabat; *Loquela tamen ipsius* (ait Eugypius in Epistola ad Paschasium, quae vitae praefigitur) *testabatur hominem omnino Latinum*, h. e. ex Italiae finibus. At si quid ex Severini monitis ultimis (*num.* 49. ubi agit de transferendis suis reliquiis exemplo Josephi Patriarchae) elici potest; fortassis is non tantum Italus, sed & origine Neapolitanus fuerit. Verum hae merae conjecturae sunt.

(2) Incertum putant, idemne sit, an diversus ab illo Eugypio, qui diu postea quaestiones ac sententias ex S. Augustino decerptas in unū veluti florilegium contulit: id quod discutietur die 29. Martii, ubi de *Reduce* Episcopo. Ibi eumdem fuisse, pluribus confirmabimus.

(3) Floro, inquam, in Bedae additamentis. Ex quo intelligitur, non omnium primum Adonem hoc, quod dixi, ex Rosvveidano arripuisse: quod censuit Castellanus hoc die ad Severinum priore loco recensitum.

dierno Romano Baronius, ut in majores difficultates lectorem conjecerit; qui hoc die sic posuit: *Neapoli in Campania S. Severini Episcopi, fratris B. Victorini Martyris* (imo *Confessoris*, ut in Adone, Usuardo &c. legitur) ac rursus paucis interjectis. *Eodem die apud Noricos S. Severini Abb. . . . ejus corpus ad Lucullanum . . . postea ad Monasterium S. Severini translatum est*. At die VIII. Junii sic rursus Fastis inscripsit: *In Piceno S. Severini Episcopi Septempedani*. En ut postquam ex aevi sequioris barbarie ex duobus Severinis unus coaluerat, rursus doctissimi Cardinalis, plura circumspectantis, πολυμαθίᾳ factum est, ut is non tantum in duos, sed in tres etiam scinderetur. Nam ex ejusdem adnotatis ad 8. Junii non est dubium, quin illum quem die VIII. Januarii *Neapoli* posuerat (quod Florus, Ado, Usuardus de loco sepulturae, non de sede intellexerant) pro Episcopo Neapolitano habuerit: quem vero eodem die secundo loco inseruerat, hunc pro illo habuerit, cujus corpus hodie a Casinensibus Neapolitanis colitur: ac postremo die VIII. Junii ab utroque Episcopum Septempedanum diversum fecerit: etsi non diffiteatur, fieri potuisse, ut Septempedanus ac Neapolitanus Episcopus unus idemque fuerit, ob similes de utroque narrationes, & quod utrique Victorinus frater fuisse dicatur.

Jam vero qui post Baronium scripsere, non dubitabant Severinum inter Episcopos Neapolitanos agnoscere (etsi refragante Joanne Diacono, qui nullum Severinum recensuit) eumque tum a Norico Severino, tum a Septempedano diversum. Sed eum errorem dispulit omnium primus Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiae. Nec defuere tamen, qui ut quocumque modo *Severinum* aliquem Catalogo nostrorum Episcoporum adscriberent, duo ei nomina fuisse dictitarint, ac *Maronem Severinum* fuisse appellatum: de quo vide dicta ad XV. Junii, ubi de S. Marone.

Ergo qui hoc die veteribus Mrologiis inscribitur, is non Episcopus, sed pater monachorum & Apostolus Noricorum fuit, non ob aliam causam Neapoli positus, quam quia ejus corpus sive Neapoli sive proxime in Lucullano condebatur. Id vero ex Eugypii vita constat, apud quem Severinus Noricus hoc ipso die obiit: cui hi Fasti marmorei adstipulantur, qui hoc die Severinum (hunc vero non *Episcopum*) inscripserunt, & quidem cum *Depositionis* nota.

At dixerit aliquis, etiam Severinum Septempedanum hoc die in caelum emigrasse, (ut ex ejus Actis constat apud Bolland. hoc die pag. 501. num. 10. saltem ex fide MS. Belfortii,) proinde recte hoc die in Martyrologiis antiquis positum *Severinum Episcopum*, *S. Victorini fratrem*, h. e. illum Septempedanum. Verum in editis Septempedani Actis mortuus is scribitur VI. Kal. Majas, idque rectissimum est. Ceterum quid sibi non licere passi sunt librariorum semidocti? Is certe, e cujus manu MS. Belfortianum fuit, quum persuasum haberet, Septempedanum non diversum fuisse a Norico, sive omnino ab illo, qui die VIII. Januarii colebatur; hinc eo audaciae processit, ut in Septempedani vita diem emortualem refingeret, vitiaretque.

VIIII DP S AGNELLI EPI

In antiquioribus quidem Martyrologiis nullus omnino *S. Agnellus* visitur: at in recentioribus (4) occurrit dumtaxat *S. Agnellus Abbas* sive *Confessor*, qui Nea-

(4) In Rom. Martyrologio die XIV. Decembris: *Neapoli in Campania S. Agnelli Abbatis*. Et in Auctariis Usuardi (apud Sollerium to. VII. Junii Bollandiani) in *Vatic.* sic notatum reperitur eod. die: *Apud Neapolim S. Agnelli Confessoris*. In Greven. *Neapoli S. Agnelli Abbatis*. In Molano eisdem verbis.

Neapoli VI. exeunte saeculo obiit. Atqui iste Agnellus nihil ad hunc locum pertinet, quippe Confessor tantum aut Abbas; quum contra qui notatur in his Fastis, sit Episcopus: adhaec ille die XIV. Decemb. (quo in Actis obiisse dicitur) colitur; hujus autem *depositio* die IX. Januarii celebrabatur, teste hoc Kalendario.

Etsi autem inter Agnellos Episcopos notus sit ille Ravennas Agnellus, Chronici Episcoporum Ravennatium auctor, ac fort. alii quoque fuerint Agnelli Episcopi; at nullus prorsus eorum inter sanctos numeratur; nec verisimile est, etiam sicubi quis ejus nominis cultum obtinuerit, de eo in fastos referendo Neapolitanos futuros fuisse admodum sollicitos.

At Neapoli post centum ferme ab Agnello Abbate annos alter Agnellus Episcopus illustris sedit: qui certe hujus loci Agnellus est. Nisi quod duo obstare videntur. Primum, quod in marmore deest NOSTRI, alias ferme usurpatum, ubi de nostris pontificibus agitur. Verum istud idem NOSTRI deest in *Victore* die 8. Febr., in *Paulo* die 7. ejusdem, in *Reduce* die 28. Martii, in *Ephebo* 23. Maii, in *Aspren* 3. Augusti, in *Agrippino* 9. Novembr., in *Calvo* 18. ejusdem (qui certo nostri fuere) ut alios taceam.

Alterum ex iis, quae obstare videntur, illud est, quod nusquam hunc Agnellum Neap. Episcopum inter Sanctos fuisse relatum, proditur. Atqui id eo fit, quia vetustioribus Ecclesiae nostrae monumentis caremus. Atqui Jo: Diaconus in Chronico Episcoporum, etsi nulli antistitum *Sancti* praenomen tribuat, at ea tamen de hoc Agnello narrat, quae eum satis pietate commendabilem reddunt. En ejus verba. *Agnellus Episcopus sedit annos XXI. dies XV. Hic fecit Basilicam intus Civitatem Neapolim ad nomen S. Januarii Mart.* (quae hodiedum dicitur *S. Gennaro all' Olmo*) *in cujus honorem nominis Diaconiam instituit, & Fratrum Christi cellulas collocavit, delegans ab Episcopio alimonia CCX. tritici modiorum cum ducentas vini hornas perennis temporibus, per uniuscujusque successionem annualiter largiri. Sed & pro labandis curis bis in anno Nativitatis & Resurrectionis Domini* (per) *anni circulum exsequendum saponem dari sancivit. Sic itaque usque hodie, Domino annuente, perficitur. Atque mille siliquas* (cave fructum arboris cum Ant. Caracciolo intelligas, quum sit monetae aureae genus, unde & *siliquaticum*, tributi genus; de quibus vide Cangium) *in Nativitate Domini, milleque in ipsius Resurrectione tribuitur*. Ex quo loco facile intelligas, posse Agnellum cum sanctissimis quibusque Neapolitanis pastoribus comparari. In illo *pro lavandis curis*, non aliud *curas* intelligo, quam Diaconiae illius curatores: sic *cura palatii* est palatii curator sive *Curopalates*: in eumdem modum *Cura* idem ac Curio sive Parochus, & *cura domus*, *cura monasterii* eadem notione usurpabantur. Hinc vides septimo saeculo exeunte (imo & aetate hujus chronographi, testantis *usque hodie* id observatum) balnearum usum perdurasse, & in eis saponem usurpatum fuisse ad munditiem.

Hic idem an. 580. Synodo Rom. sub Agathone Papa subscripsit in hunc modum: *Agnellus humilis Episcopus Sanctae Neapolitanae Ecclesiae provinciae Campaniae*. Is anno 694. obiisse creditur: & quidem ineunte anno, hoc ipso die, quantum ex hoc marmore arguitur, in quo *depositio* huic diei affigitur.

Antequam vero hinc abeo; erit fort. qui miretur, qui factum sit, cur S. Agnellus Abb. nec die XIV. Decembr. nec alibi in toto hoc Kalendario compareat. Atqui ita se res habet: is nondum Neapoli officio publico ac generali totius urbis coli coeperat nono saeculo, quando hoc marmor incisum fuit: etsi credibile est, eumdem apud suos interim monachos (Basilianos monachos Neapolitanos intelligo, ex quorum numero videtur Agnellus fuisse, ex vera Ant. Caraccioli sententia) cultu peculiari ac domestico minime caruisse. Quae quum ita sint; castigandum mihi videtur in Capacii historia

ſtoria (ubi narrat victoriam de Saracenis ope S. Agnelli relatam an. 788.) illud, *Anello in patrocinium ſuſcepto*, quaſi vero jam tum S. Agnellus inter Neapolitanae urbis tutelares publice adſcitus fuerit (a quo ne Ant. quidem Caracciolus abhorret) id, inquam, cum noſtro marmoreo Kalendario ſtare non poteſt, in quo nihil prorſus occurrit de Agnello confeſſore. Quamquam, ut quod res eſt, eloquar, illud *In patrocinium ſuſcepto* non hiſtorica fide ab illuſtri ſcriptore poſitum fuit, ſed ex veriſimili, aut ex populari opinione: aut vero Capacii verba mollius intelligenda ſunt de privata noſtrorum popularium pietate, non de publica eorumdem clientela decreto publico ſtabilita, quae quidem ſine publico totius Neapolitanae Eccleſiae Officio ſtare minime potuiſſet. Verum quid moror? S. Agnelli patrocinium, rite ac publice firmatum, non videtur antiquius ſaeculo XV. ineunte: id quod ex Actis Viſitationis. Eccleſiae S. Agnelli an. 1418. & ex Chronico Rogerii Pappanſonii per idem tempus conſcripto (apud Ant. Caracciolum pag. 329.) percipi poteſt. Haec quidem epocha patrocinii videtur. At cultus multo eſt antiquior: nam in quatuor manu exaratis Kalendariis apud Mich. Monachum (quem vide in Sanctuario Capuano pag. 565. die 14. Decembris) agitur de *S. Agnello Confeſſ.* ſive *Abb.* Porro autem ſi Capuae ante quingentos circiter annos S. Agnellus etiam Eccleſiae Cathedralis Kalendario inſerebatur; an non illum oportet antea Neapoli publicos honores adeptum? Nec dubium eſt, quin in manu ſcriptis noſtrae Eccleſiae Kalendariis (quaecumque poſt naufragium tabulae reſtant adhuc) paſſim die XIV. Decembris *S. Agnelli Confeſſ.* feſtum conſignatum reperiatur.

Niſi quod in manu exarato Eccleſiae Panormitanae Kalendario (apud Canonicum *De Joanne* in *De Divinis ſaeculorum officiis* pag. 397.) die XIV. Decemb. (quo die nos de Agnello Abb. agimus) ſcriptum reperiatur: *Feſtum S. Agnelli Epiſcopi & Confeſſoris Neapolitani*: quod quam in partem ſit accipiendum, alii (5) viderint.

X S JOHANNIS CHRIM

QVo pertineat hoc feſtum, videbimus infra ad XXVII. Januarii.

(5) Non defuit, qui ex eo eliceret *Agnellum Abbatem* diverſum ab Epiſcopo non fuiſſe. Vnus fortaſſis idemque fuerit; iſque Epiſcopus Neapolitanus, ſimulque Monaſterii alicujus Abbas. Vide Cangii Gloſſarium in *Abbates Epiſcopi* & in *Epiſcopus Abbas*, ubi quaedam exempla utriuſque ſimul cumulatae dignitatis profert. Sed mox duae illae diſtinctae dignitates fraudi fuere apud poſteros, exinde ſuſpicatos, Epiſcopum ab Abbate diverſum fuiſſe, ac duplicem proinde Agnellum commentos.

Verum exempla utriuſque illius dignitatis ſimul junctae non altius aſſurgunt IX. ſaeculo, & cauſas habuere peculiares: de quo vide eumdem Cangium. Ceterum Panormitanum Kalendarium non admodum antiquum reor, quantum ſuſpicari licet ex illa inſcriptione, *Epiſcopi & Confeſſoris*: nam antiquitus ſatis erat dixiſſe *Epiſcopi*: nec periculum erat, ne *Martyr* quis crederetur, niſi diſerte id dictum fuiſſet: nec poſtremo *Confeſſor* ea notione accipiebatur, qua nunc ſumitur. Deinde cujuſcumque antiquitatis Panormitanum Kalendarium fuerit: ejus auctor legerat, credo, S. Agnelli Abb. Officium vetus a Neapolitanis uſurpatum (quod Matthaeus de Afflictis nobilis J. C. ſimul cum aliis Officiis Neapolitanis edidit: ut alibi dicam) quo in Officio rogatur Agnellus is, qui die 14. Decembr. colitur, ut *gregem* ſuum defendat; & plura dicuntur in eamdem ſententiam, quae dignitatem Epiſcopalem arguere videantur. Hinc fortaſſis illum *Epiſcopum* & *Confeſſorem* in Kalendario inſcripſit.

Ceterum dierum feſtorum diverſitas (ut cetera nunc taceam) ſatis Agnellos diverſos duos adſtruit: Epiſcopum unum, cujus *Depoſitio* ex Faſtis marmoreis incidit in IX. Januar; Abbatem alterum; de quo feſtum fiebat olim, hodieque fit die XIV. Decembris. Nec plura heic addam ad elevandam fidem Panormitani monumenti, nec ſatis antiqui, & ſcripti extra Neapolitanorum pomoeria,

XI N S THEODOSII MONACHI

NOn alius videbatur esse, quam ille clarissimus Theodosius, διακριτικῷ cognomento in Graecorum officiis dictus κοινοβιάρχης *coenobiarcha*; qui ortu Cappadox, in Palaestina multorum pater monachorum exstitit, S. Sabae familiaritate nobilis, qui quum centum & quinque annos aetatis explesset, anno (ex Bollandi rationibus) 529. obiit; & quidem hoc(6) eod.die,quo is colitur in Canisii & in Basilii Menologio, itemq.in Menaeis,in Horologio, in Anthologio,Maximo Cytheraeo,Graeco Genebrardi Kalendario, atq. in Moscor. effigiato Kalendario apud Boll. tom. I. Maii: itemque in Martyrologio Rom., & Molani auctario Vsuardino. At Galesinius, secutus Graecorum Euchologium, pridie hunc retulit. Ejus vita satis copiosa & castigata, sub Metaphrastae nomine ambulans, sed quae auctori aequali est tribuenda, exstat apud Bollandum hoc die pag. 685.

At huic notiori & clariori Theodosio subjicitur in Menaeis (non item in aliis Graecorum officiis) hoc eodem die (pro more scilicet (7) hagiographorum) alter paullo antiquior Theodosius, dictus διακριτικῶς *Antiochenus*; cujus vitam Theodoretus adumbravit in Philotheo, & plura miracula Jo. Moschus in Prato spirituali: Et is quoque Theodosius instituto Monachus fuit.

Nunc uter duorum hoc die in Fastis hisce marmoreis colendus proponatur, age videamus. Videbatur, ut initio dicebam, prior intelligendus esse, utpote celebrior. At si illum Fasti nostri hoc die proponerent, non tacuissent agnomentum COENOBIARCHAE, quo ab altero distingueretur. Deinde non notam *Natalis* (quae nota diem non suum designat) sed *Depositionis* praeposuissent. Nam quantum est Ecclesiasticorum Graeciae librorum, Coenobiarcham illum die XI. Jan. vitam cum morte commutasse, videtur ostendere: id quod & conceptis verbis Graecorum metricae Ephemerides docent, hoc hexametro:

Ενδεκάτη ὀλοὴν βίοτον λίπε Κοινοβιάρχης·

Vndecimâ vitam finivit Coenobiarcha.

Relinquitur ergo, ut alter Theodosius (& is quoque professione MONACHVS, sed non κοινοβιάρχης) heic intelligendus videatur: qui quia die non suo colebatur, idcirco ei *Natalis* nota adpicta fuit. Nec causas quaero, cur hic potius, quam ille nobilior, a nostris celebraretur; quum multae incidere potuerint, atq.in primis si hujus Sancti reliquiae Neapoli requievérint,aut Ecclesia in ejus honorem dedicata.

XII N S MARCINIANIE ET THEODORE

IN his fastis sic ferme fit, ut quoties aliquis Sanctus agmen post se ducit, is solus consignetur; ceteri tacite intelligantur; at vero ubi duo ponuntur, tunc ferme nihil ii inter se commune habeant. Ergo rarae sunt in hoc marmore Sanctorum affinium συνωρίαι seu bigae, qualis illa SS. Cosmae & Damiani die XII. VIII-

(6) Dies obitus in vita quidem reticetur; sed ex consensu Graecorum, apud quos omnes hoc die colitur, non inepte colligitur. Imo Ephemerides Graecorum metricae (a Papebrochio tom. I. Maii editae) diserte tradunt, eum hoc die obiisse. At nostrum marmor hanc passim vulgatam opinionem non juvat, in quo *Natale* (h. e. quaevis festivitas) non *Depositio* hoc die notatur; si quidem Theodosius nostri marmoris est ille dictus Coenobiarcha: de quo mox dicetur.

(7) Solent tum Graeci in suis Cursibus, tùm etiam Latinorum martyrologia, quoties Sancti alicujus dies emortualis ignoratur, eum conjicere in eum diem, in quem alicujus ὁμωνύμου (*cognominis*) clarioris festum incidit. Exemplis supersedeo, quae sunt innumerabilia.

VIIIbris, SS. Chrisanthi & Dariae die XXV. ejusdem mensis &c. Itaque non est exspectandum, ut hoc die Theodora cum priore aliquid commune habeat; quum sint *μοναδικαὶ* ac sui juris ambae.

Ac primum nostra haec MARCINIANIA non potest non eadem esse ac illa *Martiana*, quae hoc eodem die reperitur in quodam Vsuardi compendio, cui nomen (8) *Matricula Cartusiae Vltrajectinae*: in quo hoc die legitur, *Martianae virginis & martyris*: vide Auctaria Vsuardi Solleriani hoc die. Nec te turbet discrimen nonnullum nominum. Nam in hoc nomine, ut & in ceteris ex gente Marcia derivatis, passim in MSS. C & T alternant, etsi rectius C *usurpetur*. Deinde ad numerum syllabarum quod attinet; ex *Marciana* seu *Martiana*, eadem alicubi (uti mox dicam) aucto nomine evasit *Martiniana*: at eadem porro in nostro marmore ex errore scalptoris evasit una syllabâ longior, nim. MARCINIANIE pro *Marcinianae*. Verum missis his tricis, non est dubium quin nostra *Marcinianìa* eadem sit ac quae eodem die in laudato Auctario Vsuardi dicitur *Martiana virgo & martyr*. Et *Martianas* quidem sive *Marcianas* tantum martyres reperies haud paucas in Martyrologiis: at unam tantum reperire mihi licuit, quae *Virgo* simul & *martyr* esset, quae duo simul in hujus diei Sancta Auctarium Vsuardi conjungit. Ea vero est illa celeberrima *Marciana* (quae quidem in Vsuardo edito Parisiis an. 1536. proxime ad nostri marmoris scripturam augetur unâ syllaba, ac dicitur *Martiniana*, teste Bollando ad IX. Januar. p.568.n.4.) *virgo & martyr* Caesareae in Mauritania; cujus Acta (9) satis bona, antea evulgata a Mombritio, edidit ibid. Bollandus ex MS. Duchesnii. Atque ea demum est, me judice, prior hujus diei Sancta. Hujus autem dies passionis, quantum video, haud certo tenetur. Nam quamvis in multis Martyrologiis die IX. Januar. de ea agatur: at in hoc marmore; & in laudata *Matricula Cartusiae Vltraject.* ponitur die XII. ejusdem mensis: ac postremo die XI. Julii de eadem agitur in duobus vetustissimis MSS. codicibus Vsuardi apud Bollandum ibid. num.6. itemque in Martyrologio S. Hieronymi Florentiniano, & in antiquissimis ejusdem MSS. etsi pro *Marcianae* per errorem ibi legatur *Marciani* aut *Martiani*. Eam equidem dierum differentiam ex Actorum variantibus lectionibus ortam duco. Nam in laudatis Actis num. 5. passa dicitur, in editione quidem Bollandi, *V. Idus Januarii*, quae est nona dies: at in editione Mombritii, *Idibus Januarii*, h. e. XIII. die, postridie scil. ejus diei, quo in nostro marmore (10) colitur. Postremo in MS. Duchesnii sic scriptum est: *V. Idus Julias*, h. e. XI. die Julii, ut in Martyrologio S. Hieronymi, & Vsuardo manu exarato reperitur. Atque haec de beatissima Marciana.

Venio ad Theodoram: quae nihil cum Marciana aliud commune habet; nisi quod (praeter martyrii palmam utrique communem) utriusque virginitas divinitus servata narratur. Etsi autem plures sunt hujus nominis martyres; haec tamen, quae hodie in marmore signatur, non esse alia potest, quam Theodora Alexandrina cum Didymo coronata: de qua Rom. Martyrologium, Beda vulgatus, Vsuar-

(8) De eo monumento vide Sollerium to. VI. Junii in Praefat. ad Vsuardum num. 244.

(9) Proba, aut saltem non inficiandae antiquitatis S. Marcianae hujus Acta existimo, etsi a Ruinarto praeterita. Nec illud obest, quod prope finem legitur, *Manet usque hodie* &c. nam & in Evangelio & in Actis Apost. illud *usque in hodiernum diem* nihil de scriptorum antiquitate decerpit. Deinde etsi scriptor plane aequalis non fuerit, at suppar certe fuit, & sine controversia antiquissimus. Qui tritas horum monumentorum stylo aures habent, sat scio; non secus, ac dixi, judicabunt.

(10) Nimirum quia quicunque S. Marcianam cum Neapolitanis die XII. Januarii coluerunt, ii videntur in Actis legisse, *prid. Id. Januar.* Aut si *Idibus* legerunt; quia hic dies S. Potiti festo impediebatur, ideo occupaverunt eum pridie colere. Atque ob eam causam non *Passionis*, sed *Natalis γενεθλίου* vocabulo hoc die Fasti Neapolitani utuntur.

Vsuardus &c. sed alio die. Cur, inquis, eadem atque Alexandrina? quia de hac Theodora hoc die in Menaeis agitur, teste Bollando ad XII. Januar. pag. 719. in *praetermissis*. Nam ceteroqui eamdem cum Didymo Latini in laudatis Martyrologiis diei 28. Aprilis inseruerunt.

XIII N S POTITI

Meminit quidem Martyrologium S. Hieronymi a Florentinio editum cujusdam Potiti; sed is quia Aquileiae ponitur, & quidem cum *Cantiano*, *Clemente*, *Cantiana*; omnino diversus a nostro est: de quo Martyrologium Rom. (credo, ex Baronii additamento) hoc die sic habet: *In Sardinia S. Potiti mart. qui sub Antonino imp. & Gelasio* (11) *praeside multa passus, demum gladio martyrium consecutus est*. De eo nihil Beda genuinus, nihil Vsuardus, nihil ceteri Transalpini Martyrologi, praeter Florum, qui hujus Martyris elogium die III. Januarij Bedae adtexuit: quo eodem die reperitur etiam in Tornacensi S.Martini Mrologio apud Castellanum. Et porro in Sollerianis Vsuardi Auctariis pluries reperitur, nim. hoc ipso die, deinde & I. & XXII. Jan. & XX. Augusti, & VI. Septemb. Adhaec in Sardinia & Pisis colitur die XIII. Novemb. (quam Baronius Translationem putat) Neapoli in S. Potiti virginum coenobio die XXX. Januar. Ferrarius die VIII. Aprilis cum generali Sanctor. catalogo inseruit. In Kalendario virginum S. Joannis Capuae (apud Mich. Monachum in Sanctuar. Capuano) die XII. Jan. ponitur. Tanta haec dierum diversitas causas, opinor, hasce habet. 1. Variantes Actorum lectiones circa martyrij diem; nam in Actis M. Velseri (apud Boll. p. 757. num. 23.) legitur *Kalendas Januarias*; at in MS. S. Max. pro eo legitur, *XI. Kal. Febr.* quae est dies XXII. Januar. ac postremo in vita, quam ex MS. Monasterii Neapolitani S.Potiti edidit Bollandus, pag. 764. dicuntur, *ejus exuvias Christicolae* collegisse & sepelisse *sub die Iduum Januariarum* i. e. hoc ipso die. 2. Altera causa sunt plures translationes. 3. Vltima causa ea afferri potest, quod quaedam Ecclesiae, proprio die impedito, festivitatem in suis Kalendariis alteri cuilibet diei affixerunt. Vt ecce Neapoli hodie (post nuper concessum S. Potiti officium toti Clero) quia die XIII. Jan. (quae dies impeditur octava Epiphaniae) fieri non potest, affigitur id festum diei sequenti. Porro quid S. Potitus cum Neapoli commune habeat; edisseruit Ant. Caracciolus in Eccles. Neap. Monumentis cap. 12. Ex actis enim aliisque MSS. monumentis constare ait, eum Neapoli aliquandiu Christi fidem disseminasse, ejusq. brachium asservari hodie in Parthenone S. Potiti.

XIIII N S FELICI NOLANI

Felix Nolanus hoc ad cumulum suae beatitatis habuit, quod S. Paulinum plenis buccis sui laudatorem habuit; cujus praeter edita pridem praeclara de hoc Felice poemata, habemus nuper alia tria ex MSS. per Cl. Muratorium eruta. Ejus res gestas, praeter antiquos scriptores a Bollando hoc die simul editos, hoc & superiore

(11) De Gelasio praeside mentio in Actis Velserianis nullibi cap. 3. At idem in vita ex MS. Monast. Neapolitani nusquam comparet. Sane Antoninorum aetate difficile fuisset praesidem invenire, cognomine non Romano, sed Graecanico (quod indicium esset libertini generis) praeditum. Quamquam nec Velseriana Acta, nec vitam illam longiorem ex MS. Neapolitano erutam (utraque affert Bollandus hoc die) magni esse facienda, quivis mediocris harum rerum aestimator, facile intelliget.

riore saeculo doctissimi plures Galli illustrarunt: quorum vigiliis frustra est ut quidquam addi possit. Hoc tantum heic notavero, fortassis videri illud NOLANI supervacanee additum. Quotus enim quisq. Felicem hunc esse Nolanum ignoraret? cujus fama etiam Africam pervaserat, ut ex S. Augustini pluribus locis, & ex Carthaginensi Mabillonii Kalendario ostenditur. Verum non frustra addita est patria (sicuti nec frustra eadem additur in laudato antiquiss. Mabilloniano Kalendario, in quo scriptum fuit hoc die: *XVIII. Kal. Feb. Sancti Felicis Nolensis*.) quia distinguendus hic fuit a Rom. Martyre Felice sepulto *in Pincis*; de quo hoc eod. die in pluribus veteribus (12) monumentis agitur. Eodem pertinet & illa distinctionis nota, quod olim, ubi de Nolano agebatur, is *Confessor* vocabatur, quippe qui, etsi aliquando tormenta pro Christo passus, postea tamen incruento fine quieverit: Sic in Gelasiano Thomasii sacramentario pag. 142. scribitur: *In natale S. Felicis Confessoris XVIII. Kal. Febr.* Nec aliter quam *Confessor* in Kalendariis Frontonis & Allatii itemq. a Beda & Vsuardo vocatur: quo discrimine adhibito Nolanus designatur. At postea, ex eo quia tam Romanus quam Nolanus colebantur (13) eodem die, ex utroque unus conflatus fuit. Accessit & illud quod jam inde a Gregorii Magni aevo in S. Felicis Basilica (quae *in* (14) *Pincis* erat, quaeque Felicis Mart. Romani condebat reliquias) tamen officium de Nolano Felice, utpote celebriore, fiebat. Ita paullatim aevo sequiore *Martyris* titulus a Romano in Nolanum transfusus fuit: imo, quod magis mirere, creditum vulgo fuit, illud *In Pincis* (15) ad aliquem Nolae locum pertinere, qui revera Vrbis Romae locus erat. Vides quam non temere in hoc marmore additum fuerit NOLANI.

XV

(12) *In Martyrologio MS.* (ait Mich. Monachus in Sanctuar. Cap. pag. 450.) *Felix in Pincis dicitur non qui Nolae, sed qui Romae colitur.* In Kalendario secundo apud eumdem pag. 405. hoc die: *S. Felicis presbyteri & Felicis M.* quorum prior erit Nolanus, alter Romanus. Item apud eumdem in Kalendario quarto: *SS. M. Felicis in Pincis presbyteri & M. & Felicis Nolani Episcopi & Conf.* Erratum est in posterioris Episcopatu ob eam causam, quod & Felix quidam Episcopus Nolanus fuit. Sed tamen Felix Nolanus hujus diei est ille a Paulino celebratus. At in Kalendario Breviarii Capuani apud eumdem Monachum pag. 449. tres uno die Felices coluntur, qui tres etsi non rite in lectionibus Breviarii Capuani distinguuntur, at revera unus erit Martyr Romanus, alter Confessor Nolanus notissimus, tertius Episcopus Nolanus.

(13) Ex Kalendariis quidem (in Adnot. 10.) ex Mich. Monacho recitatis apparet, eodem die XIV. Jan. utrumque Felicem fuisse cultum. Sed tamen Romae aliter olim fiebat; quia in Sacramentario Gelasiano Nolensis Felicis natale consignatur *XVIII. Kal. Febr.* i. e. die XV. Januarii, fortassis quia pridie ejus diei de Felice Romano fiebat officium. Ac ne forte putes codicem Gelasianum nota numerica *μονάδος* fuisse mancum: etiam in Carthaginensi Mabillonii Kalendario paris antiquitatis notatur sic, *XVIII. Kal. Febr.*, uti modo monuimus.

(14) Constat ex Homilia XIII. in Evang. quam S. Gregorius in Natali S. Felicis habuit in Basilica, quae in Pincis erat.

(15) Fuisse revera Romae Basilicam *S. Felicis in Pincis*, sive *Pincis* constat ex Anastasio Bibliothecario in Adriano I. Et ex supra laudato Martyrologio Ms. Apud Mich. Monachum. Et tamen postquam ex utroque Felice unus coaluit; passim in Martyrologiis (ut in eo, quod sub Bedae nomine ambulat, itemque Notkero, Adone &c.) scribitur, Nolanum Felicem Nolae *in Pincis* fuisse sepultum. At id ignotum S. Paulino fuit; ignotum Marcello Nolano presbytero, cujus extant apud Bollandum vetera S. Felicis Acta; ignotum Ambrosio elegantiorum Nolanarum scriptori. Eoque demum deventum fuit, ut non erubuerit Jac. de Voragine illud *In pincis* interpretari *in subulis*, quasi hoc is martyr instrumento confixus occubuerit: quod & alii deinde secuti sunt: vide Cangii Glossarium in *Pinca*.

XV N S ELPIDII EPI

Est Elpidius Episcopus Atellarum in Campania sub Arcadio Imp. de quo Martyrologia die XXIV Maii; quo die Papebroehius de eo agit una cum *Cyone* presbytero ejus germano fratre, & *Elpicio* Levita ac nepote; quorum corpora Salerni requiescunt: ex cujus Breviario Papebrochius Acta quae potuit affert. Quem vide pag. 282.

Cur autem in his Fastis is hoc die inscribatur, non aliam afferri posse causam arbitror, quam reliquias aliquas eo die translatas Neapolim fuisse. Eoque *Natalis* (quod de die non suo in hoc marmore usurpatur) non autem *Depositionis* nota heic scalpitur,

XVI NT S GALATIANI

Hic neque in libris Ecclesiasticis Graecor.nec in ullo Martyrologio comparet. Nomina Sanctorum, quae proxime ad Galatianum accedunt, haec sunt. In Menologio die V. Novembr. occurrit Emesae in Phoenice *S. Galaction* M. cum uxore *Episteme*. Est & *Galaction* quidam (idem ne ac superior, an diversus, ignoro) martyr in MSS. Synaxariis apud Henschenium die XXII. Junii pag. 145. Ab hujus autem martyris nomine, maxime in obliquis casibus, detorqueri GALATIANVS utcumq. potuisset. Adhaec apud Vsuardum die XXV. Julii *Gallicanus M.* occurrit: in cujus Auctariis Sollerianis die V. Novembr. *Gallicanus* Episc. legitur: & in eisdem die XIV. Junii *Gallianus* M. Sed & apud Bollandum die XXVII. Febr. (pag.676.) *Galanus* Mart. Thessalonicensis. Postremo in Hieronymiano Florentinii Mrologio die XXII. Febr. legitur: *In Nicomedia... Galaci*, pro *Galatii*; nam antiquitus in saxis & libris patrius casus in unum I exit, & C pro T ante I eleganter usurpatur. Itaque merito in Antuerpiensi ejusdem Mrologii exemplari scriptum est *Galatii*. Ex recensitis autem omnibus GALATIVS Hieronymiani Martyrologii, quem Nicomediensem martyrem facit, proxime ad nostrum *Galatianum* accedit. Nam nomina propia derivativa cum suis primitivis permutabantur: itaque qui *Galatius*, idem & *Galatianus* vocabatur, ut Augustus modo *Octavius* modo *Octavianus* audit; & *Antonius* idem & *Antoninus* dicitur; de quo toto negotio vide ad sequentem diem. Ad summam *Galatianus* hodiernus nisi est *Galatius* Hieronymianus; non aliud relinquitur, nisi ut sit novus Sanctus huc usque ignotus.

XVII NT S ANTONINI MON

In omnibus Graecorum Orientalium, & Latinorum Ecclesiasticis libris hoc die festum agitur S. Antonii Magni multorum Monachorum patris. Nec *Antoninus* nostri marmorei Kalendarii alius a magno Antonio est. *Antonii* & *Antonini* (16) vocabula olim alternabant: sicuti etiam *Constantini* & *Constantis* atque *Constan-*

(16) Id animadvertere licet in Gordianis Caesaribus, qui quum *Antonii* proprie vocarentur, tamen *Antonini* dici gestiebant: idque eadem mente, qua superiores principes *Antonini* nomen affectabant: quod nomen jam inde a Pio Caesare gratissimum vulgo erat. Capitolinus in Gordianis Cap. IV. *Tantum autem Antoninos dilexit* (Gordianus I.) *ut sibi quoque, ut multi dicunt, ANTONINI, ut plerique autem asserunt, Antonii nomen adscripserit. Jam illud satis constat, quod filium Gordianum nomine ANTONINI, & signo illustravit, quum apud praefectum aerarii, more Romano professus filium, publicis actis ejus nomen*

stantii; itemque *Maximi*, *Maximini*, & *Maximiani*; ut & *Justini* ac *Justiniani* nomina permutata inter se passim occurrunt in sequioris aevi monumentis: quae nominum derivativorum maxime ὑποκοριστικῶν (*diminutivorum*) cum suis primitivis permutatio atque confusio miras historiae tenebras offudit. Taceo exempla similia. Sed recens illud, huic loco proprium, non pigebit huc afferre, quod ille Florentinorum Archiepiscopus, qui nunc passim ab omnibus *S. Antoninus* audit, olim revera *Antonius* vocabatur; uti testatur vita a Franc. Castilionensi, itemque altera a Leonardo de Ser-Vbertis (utroque aequali scriptore) composita, & alia monumenta apud Bollandistas die 2. Maii. Hodiedum apud nos vulgo *Antonii*, *Antonelli*, *Antonuccii*, *Josephi*, *Jeseppini*, *Francisci*, *Franceschini* &c. appellationes promiscue usurpantur. Nisi quod olim, qui abblandiri satagebant, diminutivis libentius utebantur: unde & diminutiva Graecis a *blandiendo* dicta sunt ὑποκοριστικά.

Ne mireris autem, non alio heic *Antonium* quam *Monachi* elogio donari: nam ita in antiquissimis Martyrologiis scribitur. In Florentinii Martyrologio hac die. *In Aegypto Thebaida, depositio S. Antonii Monachi*. Sic etiam in Beda genuino: *In Aegypto depositio Antonii Monachi*. Sic in aliis. Serius omnino *Abbatis* agnomen illi additum fuit. At in Menologio Basilii eodem die: Μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου τοῦ μεγάλου. *Commemoratio S. Patris nostri Antonii magni*. In Anthologio est uno verbo amplius, καὶ θεοφόρου *& Deiferi*.

XVIII NT S ATHANASII EPI

In Basilii Menologio hoc die primo loco ponitur Μνήμη τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου *Commemoratio Sanctor. Patrum nostror. Athanasii & Cyrilli*: sicuti & in Anthologio eod. die ii duo Episcopi Alexandrini junguntur. Etiam in Moscor. effigiato Kalendario apud Boll. tom. 1. Maii eadem Sanctor. biga hoc die proponitur. Ob eam caussam videtur nostri Kalendarii Athanasius non alius ab Alexandrino esse; cujus Graeci hoc die una cum Cyrillo memoriam colunt: at iidem die II. Maii Κοίμησιν i. e. *dormitionem* ejusdem celebrant. Sed in nostro marmore utrique diei *Natalis* nota praefigitur, quippe die non suo.

At fuit, quum suspicarer, hujus diei Athanasium fuisse illum celebratissimum Neapolitanum saeculi noni Antistitem; quem quinquennio post obitum (quando e Casinensi Monasterio Neapolim translatus fuit) jam cultum obtinuisse reperio. Nam si qui hoc die in marmore signatur, sit Alexandrinus, cur non cum Cyrillo jungitur, quod Graeci faciunt? Cur non MEMORIA praenotatur (quae vox non est huic monumento insolita) h.e. Μνήμη, quam vocem Graeci hoc die praescribunt? Cur non PATRI (ut in his Fastis de eodem Alexandrino Athanasio die II. Maii) i. e. *Patriarchae* dignitas, sed simpliciter EPIscopi ei tribuitur? Ceterum fieri potuit, ut quum locus Neapolitano Athanasio in hisce Fastis quaerendus esset, eum diem selegerint, quo Graeci cognominem Sanctum colerent. Est enim hoc perpetuum in Mrologiis, ut Sancti cognomines uno eodemq. die coacervati millies reperiantur. Sed

men insereret. Vide & Lampridium Heliogabalo cap. 34. ubi falsus, Gordianos priores duos affectasse id nomen, tamen inquit, *plerisque in libris . . . Antonii dicti sunt, non Antonini*. Quae verba truncata apud Fabrettum (in *Inscript*. pag. 681.) reperies, eoque contrarium significantia. Porro autem & Gordianum III. saepius quidem *Antoninum*, sed non raro *Antoninum* appellatum reperio. Posteriorem appellationem usurpatam reperies apud Gruterum XXIX. 14. LVII. 5. & ter apud Reinesium Class. III. n. num. 37. & apud Fabrettum pag. 681. num. 63. Nam prioris usurpationis exempla sunt longe plura.

Sed omnino verius est non alium heic intelligi, quam Alexandrinum. Nam quod de Cyrillo heic verbum nullum, id eo fit, quod pro more Kalendarii hujus, quoties plures Sancti uno communi festo coluntur, primus tantum scribitur, ceteri vero subaudiendi veniunt: quod passim infra observabitur. Nec illud magni refert, quod is *Episcopus* non *Patriarcha* inscribatur: nam utroque modo in hoc monumento CPolitani Antistites agnominati reperiuntur. Adhaec Sanctos cognomines in unum locum coactos, illos tantum reperio, quorum dies emortualis nesciretur: id quod in Athanasio nostro valere non poterat, cujus recens demortui dies depositionis ignorari nequibat. Imo hoc ipsum aperte declarat, heic Neapolitanum Athanasium non intelligi. Etenim omnes, etsi remotissimae memoriae, Neapolitani Praesules in his Fastis die ipso emortuali coluntur, nec sine *Depositionis* nota: cur solus Athanasius, recentis memoriae Praesul, die non suo, ac praefixa *Natalis* nota, heic signaretur? Non est igitur dubitandum, quin hoc marmor antiquius sit Athanasii nostri Translatione, post quam is coli inter Sanctos coepit. Eamque ob causam abest noster Athanasius ab hoc marmore. Ceterum de hujus Kalendarii aetate vide alibi fusius disputata.

XVIIII N S PAVLI HEREMITE

EOdem die colitur in Ecclesia Tornacensi in Belgio cum officio duplici, teste Bollando ad hunc diem, pag. 212. At alibi passim die XV. Januarii, etiam in Menologio Basilii, ubi XV. Ianuarii legitur *ἡ κοίμησις τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Παύλου τοῦ Θηβαίου. Dormitio S. Patris nostri Pauli Thebaei*. In Anthologio eodem die Paulus Thebaeus cum Jo: Calybita jungitur. Beda genuinus eodem die XV. ejus texit elogium, & post Bedam ceteri Martyrologi.

At Castellanus ad X. Januar. pag. 157. testatur, in magna occidentalium Ecclesiarum parte, quae adhuc utantur suis breviariis, ejus memoriam die X. Januarii recurrere.

Postremo in his Fastis *Natalis* nota praeponitur, ad docendum, hunc die non suo coli.

XX S EVFIM SEVASTIANI

IN priore nomine positum fuit F pro T, aberrante marmorarii manu. Nam recta hujus loci scriptura est EVTIM. pro EVTHYMii, qui hoc die colitur apud Graecos: nam de *Euphemia* nullum usquam hoc die vestigium. Hoc ergo die Neapolitani duos Sanctos coluerunt, priorem cum Graecis (imo & Moscovitis, in quorum effigiato Kalendario apud Boll. tom.I. Maii hoc die *Euthymius* colitur) cum Latinis alterum. Et certe priore loco Sebastianus ponendus fuerat, quippe Martyr; nisi hoc fuit quod in Ecclesia Graecae originis altiores radices Euthymii cultus egerat, cui Sebastianus aevo posteriore accessit. In Basili Menologio hoc die: *Μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου πρεσβυτέρου γενομένου καὶ καθηγητοῦ τῆς ἐρήμου, Commemoratio S. Patris nostri Euthymii Presbyteri & ducis Eremi*. At in Anthologio hoc eodem die: *τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου τοῦ μεγάλου, Sancti patris nostri Euthymii Magni*. In aliis Graecorum libris apud Bollandum pag. 299. etiam *Θεοφόρου Deiferi* elogium huic nostro additur.

Sebastianus autem, cum sibi praeeunte Fabiano passim in Sacramentariis & antiquissimis Martyrologiis legitur: de quibus vide Bollandum, tum & Florentinium

ad

ad diem 19. (17) & 20. Januarii. Hujus conjunctionis antiquissimum exstat vestigium in Kalendario Romano IV. Saeculi per Bucherium edito, in quo scriptum est: *XIII. Kal. Febr. Fabiani in Callisti, & Sebastiani in Catacumbas*. At in Kalendario pervetusto Carthaginensi per Mabillonium vulgato de Fabiano nihil; nam scribitur: *XIII.Kal.Febr. S.Mart. Sivastiani*. In Kalendario Ritualis Neap. MS. Sebastianus Fabiano praeit.

De S. Euthymio (qui prior hoc die inscribitur) hoc etiam addendum est, merito priorem scalpi; quia ejus cultus Neapoli celeberrimus erat. Sane inter vetusta Oratoria ex chartis antiquis eruta, quorum nomina ab interitu vindicavit Tutinus in MS. codice Brancatiano (Armar. 2. litt. D. num. 6.) pag. 81. legitur: *S. Euthimii in vico Solis & Lunae.*

XXI NT S AGNE

IN Menaeis die XIV. & XXI. Januarii memoratur ἁγία μάρτυς Ἁγνή, *Sancta martyr Hagne*; quae tamen a Basilii Menologio abest. At eadem in Latinorum libris Ecclesiasticis omnibus vetustissimis (18) juxta ac recentioribus nusquam desideratur; in quorum pluribus bis inscribitur, semel hodie his aut similibus verbis, *Natale S. Agn. de Passione*: iterum die 28. *Natale S. Agn. de Nativitate*: per quae significare voluerunt, Agnam sive Agnetem hoc die passam, die vero 28. in lucem editam fuisse, nequicquam reclamante Castellano (19) V.C.

C Jam

(17) Nam utroque die Sebastianus in Hieronymiano legitur, semel solus hesterno die in hunc modum, *Romae passio Sebastiani Martyris* iterum die 20. cum Fabiano in hunc modum, *Romae in Coemeterio* (Callisti, κατ' ἐξοχὴν) *Fabiani Episcopi & Sebastiani*. Ibi adnotat Florentinius, utrumque priore die coronatum, posteriore sepulturam consecutum. Cetera apud virum doctissimum leges.

(18) Nam in Romano Kalendario (quod putant medio quarto saeculo scriptum) per Bucherium evulgato sic reperitur: *XII. Kal. Febr. Agnetis in Nomentana*. In Carthaginensi vero: *XII. Kal. Febr. Sanctae Martyris Agnes*. Reperitur in Sacramentariis Gelasiano & Gregoriano, in Hieronymiano Mrologio & in omnibus posterioribus monumentis. In Kalendario MS. Ritualis Neap. hoc die scribitur, *S. Agnes* charactere rubro.

(19) *De Festo S. Agnetis secundo, sive de ejus Natali genuino.*

Cl. Castellano Canonico Parisiensi (ad XXI. Januar. ubi de S. Agnete) illa Bedae locutio (qui die XXVIII. Januar. signavit hujus Virginis *Natale de Nativitate*) mirabilis visa fuit; nec aliter intelligenda, quam si Rabanus & Notkerus auxilio venissent; apud quos illud Bedae obscurius loquendi genus explicatur *Natalis genuinus*, h. e. (ut idem Castellanus interpretatur) *Verus Natalis*: quibus (inquit Castellanus) verbis illi significant, diem 28. (non vero 21.) Januarii fuisse verum Passionis S. Agnetis diem. Nec vero aliter Rabani & Notkeri *Natalem genuinum* esse accipiendum, illud potissimum Castellano persuasit, quod non sit verisimile, Ecclesiam in Agnete colere voluisse *sa naissance selon la chair, étant sans exemple, qu'on ait festé la naissance de ceux, qui étoient nez dans le peché*. Hactenus vir clarissimus: cujus Martyrologium quum utilissimum censeam; non pigebit hac parte illud maculis leviculis abstergere.

I. Jam primum omnium non primus Beda Agnetis *Natale de Nativitate* usurpaverat: sed diu ante id legebatur in Gelasii & Gregorii Sacramentariis, Hieronymi Mrologio, & alibi.

II. In eisdem monumentis *Natale de Nativitate* opponitur *Natali de Passione*; quorum hoc signatur die XXI., illud XXVIII. Jan: per quod manifeste ostenditur, in priorem diem incidisse Agnetis *Passionem*, in posteriorem vero *Nativitatem* carnalem. In Gelasiano Thomasii scribitur: *In NATL. Sanctae Agnetis Virginis de Passione sua XII. Kal. Febr.* mox: *Item in Natale ejusdem de Nativitate V. Kal. Febr.* Sic etiam in antiquiore Sacramentario per Blanchinium V. C. evulgato. Nec aliter in Gregoriano. In Hieronymi Mrologio: *XII. Kal. Febr. Romae Passio Agnetis Virginis*. In eodem ad diem XXVIII. *Romae NATIVITAS S. Agnetis Virginis*. His adde Frontonis Ka-

len-

Jam vero dolendum est, quod hujus celebratissimae Virginis, praeconia quidem plurima habemus nobilissimorum scriptorum Ambrosii, Hieronymi, Augustini, Prudentii, aliorum plurium: at Acta sincera aut satis antiqua plane nulla. Nam quae sub Ambrosii nomine circumferuntur, ea sunt longe posterioris auctoris, nec satis fida. Itaque pauca admodum de nobilissima Heroina tenemus:

lendarium, in quo ad diem XXI. *Natale S. Agnae de Passione:* & ad XXVIII. *Natale S. Agnae de Nativitate.*

III. Verum quid his recitandis immoror, quum in Gelasiano & Gregoriano palam explicetur quid in posteriore festo colere instituerint. Nam in Gelasiano sic orabatur: *Quam* (Agnetem) *hodiernae festivitatis PROLATAM EXORTU ineffabili munere sublevasti.* Idem in Secreta inculcatur. Et in Gregoriani Praefatione ad diem XXVIII. *B. Agnetis Natalitia geminantes. Vere enim hujus honorandus est DIES* (memini alibi legisse DIES absolute pro die natali) *quae sic TERRENA GENERATIONE PROCESSIT, ut ad Divinitatis consortium perveniret.* Ex his vides quid Romana Ecclesia quinto & sexto saeculo *Natale de Nativitate* appellaverit. Hinc in Gemma animae lib. 3. c. 25. legitur: *In octava S. Agnetis scribitur de Nativitate, quia illa die nata dicitur.*

IV. At hoc ipsum Rabanus *Genuinum* vocavit, qui ad 28. Januar. sic posuit: *V. KL. Febr. Romae S. Agnetis Virg. Genuinum* (supple *Natale*: sicuti in lib. 3. Sacram. Eccl. Rom. cap. 53. plena locutione *Natale genuinum* dicitur, quod a Natali dignitatis imitae distinguitur) *hoc est de Nativitate*. Poteratne Rabanus clarioribus verbis exponere, quid *Genuinum* vocaverit, quam interpretatione illa, *h. e. de Nativitate?* Quae interpretatio aevo illi necessaria videbatur: at antiquis ea locutio passim in usu erat. Jampridem *Genuinus Natalis dies* in Cod. Theod. usurpatum fuerat pro eo die, quo quis in lucem editus fuit, sicuti & a Polemio Silvio in suo Kalendario apud Bollandum. Postremo S. Maximus Hom. 3. in Nativ. S. Jo: Bapt. *Festivitatem praesentis diei .. Jo: Baptistae genuina Nativitas consecravit.* Ne illud quidem praetermiserim, quod Rabanus IX. saeculo *Agnetis genuinum* vocavit, id in Epternacensi S. Hieronymi Mrologio (quod VIII. saeculo jussu S. Villibrordi descriptum fuit) dictum fuisse *Ingenuinum*. Haec enim ex illo recitat Florentinius ad 28. Januar. *Natale Censoriani, Victoris, Festi, Marinae, & Perpetuae, & Romae Agnae Ingenuinum.* Quod Martyris nomen esse arbitratus Florentinius, queritur, nusquam alibi *Martyrem Ingenuinum* occurrere. Atqui ut *Natale genuinum* est *Natalis generis*; sic placuit & *Ingenuinum* ab *Ingenuitate* nuncupare.

V. Nec enim temere addebatur *Genuinus*: nam eo ventum fuerat, ut festa omnia anniversaria *Natales* vocarentur: de quo plura in Praefatione, & alibi diximus. Hinc ut *Natalis* vocem ad primitivam significationem revocarent, h. e. pro die, quo quis in lucem editus fuit, addebant *Genuinus*, aut absolute *Genuinum*, a *Genere* scilicet uti diximus, aut vero (si recta est lectio codicis Epternacensis) *Ingenuinum* ab *Ingenuitate*.

VI. At enim, inquit vir doctus, quid absurdius, quam nativitatem carnalem coli, qua quis cum peccato nascitur? At nonne scimus, antiquos non tantum Nativitatem Baptistae, verum etiam *Conceptionem* ejusdem coluisse? de quo videatur infra ad XXIII. Septembr. Et tamen Divini Praecursoris Conceptio peccati labe non caruit. Nec enim Ecclesia sive in Baptistae conceptu, sive in Agnetis exortu, id coluit, quod ii maculosum ab origine trahebant, sed quod in eisdem Dei miserantis gratia operata fuit; quod sine conceptione aut nativitate non contigisset. Vel vide quae supra ex Gregoriani Praefatione recitavimus.

VII. Postremo praeter Mariam & Baptistam (quorum Nativitas immaculata fuit) unius Agnetis Natalis genuinus olim die festo honoratus fuit, ac nullius praeterea, quod sciam. Sed quam pridem Agnetis Genuinum coli coeperit, haud difficile est aestimare. Nam IV. saeculo nullum ejus Festi vestigium in Bucheriano Kalendario occurrit; in quo tantum prius festum sic consignatur: *XII. Kal. Febr. Agnetis in Nomentana.* Etsi, ingenue fateor, in Bucheriano tantum Depositionum dies proponuntur, non aliarum festivitatum. Verum in Sacramentario omnium antiquissimo (quod edidit ante hos paucos annos Franciscus Blanchinus Oratorii Rom. Presbyter; quod ipse suspicatur a Sancto Leone conditum, quum certe videatur Gelasiano Sacramentario antiquius) jam duplex Agnetis festum occurrit, prius de *Passione*, posterius de *Nativitate*. Quare ea credo saltem initia Festi Nativitatis S. Agnetis fuisse. At aevo sequiore in eo posteriore festo Ecclesia quamdam Agnetis apparitionem colere instituit, ut in Rom. Breviarii lectionibus hodie legitur.

mus: cujus ne nomen quidem ipsum, quo pacto olim scriberetur, aut inflecteretur, satis expeditum habemus. De quo nomine libuit Exercitationem (20) subnectere, in eorum gratiam, quos tricarum istiusmodi voluptas capit: quae tamen quam non inutilis futura sit, ii intelligent, qui naviter sunt in antiquitate versati.

(20) *De S. Agnetis nomine*

§. I.

Sit ne asperandum, an secus.

GRaeci quidem in libris Ecclesiasticis hujus nomen asperant, tamquam si derivetur ab *ἁγνός Hagnos i. e. purus*, cujus femininum *ἁγνή Hagne (h. e. pura)* erit ipsum Virginis nomen. At contra Latini sine aspiratione idem nomen scribentes, videntur deduxisse a Latino *Agna*; quae quadrupes in Scripturis illustre est innocentiae & puritatis symbolum.

At equidem ajo, id nomen Graecanicum, non Latinum esse: proinde Graecos rectius cum denso spiritu id scribere, quam Latinos cum leni.

I. Ac primum in Agnetis nomine nullum est Latini moris indicium: quod probe ii sciunt, qui Romanam nominum rationem norunt, etiam sub ultimis Caesaribus. Itaque videtur haec Virgo peregrinae fuisse originis, & Graecum habuisse nomen.

II. Deinde si hujus esset Latinum nomen; Latine inflectendum erat, AGNA hujus AGNAE. Nunc vero haec inflectendi ratio (quae vix octavo aut nono saeculo usurpata reperitur ob eas causas, quas infra depromam) non observabatur, sed illa altera Graeco more, *Agne* hujus *Agnes*; aut *Agnes* hujus *Agnes*, aut *Agnes Agnetis*, ut infra ostendetur.

III. Jam vero in Gruteriano Indice nominum propriorum nemo prorsus marium occurrit cum *Agni*, aut feminarum cum *Agnae* nomine (etsi reperiri alicubi posse, non diffiteor, qui sciam, plures ab animantibus sibi adscivisse cognomina) at cum *Hagni*, aut *Hagnes ἐπικλήσει* longe plurimos, & eos libertini generis, & Graecanicae originis. Sic apud Gruterum pag. 754. 13. occurrit *Numitoria HAGNE*. Et 955. 13. *Turraniae HAGNE ... libertae gratissimae*. Et 957. 8. *Vettiae HAGNE ... benemerenti*. Sic etiam pag. 620. 4. *Vlpiae HAGNE conjugi* monumentum ponit M. Vlpius Aug. lib. Euhemerus. Sed & mas cum *Hagni ἐπικλήσει* ille est, de quo pag. 581. 6. legitur: *T. Flavio Aug. liberto HAGNO medico*. Et hi omnes libertinae & Graecae originis erant.

IV. Postremo siquem hodierna inflectendi hujus nominis ratio magis delectat; apud eumdem Gruterum reperiet pag. 1013. 6. elegantem titulum, quem quidam Flavius Augusti libertus Isidorus ponit FLaviae. HAGNETI. CONIVGI. In quibus omnibus asperatur vocalis A.

Ex his pronum est suspicari, hujus Virginis nomen, utpote peregrinae originis, asperandum fuisse, nec sine aspiratione primitus fuisse conscriptum. Verum aevo sequiore sibi in *Agnae* nomine placuerunt, id quod pluribus allusionibus praetetulerunt. Hinc in Antiphonis Officii & olim & nunc quoque illud legitur: *Stans a dextris ejus Agnus nive candidior* &c. Hinc quoque pictores agnum prope hanc Martyrem depingere assueverunt. Hinc postremo mos ille manavit, qui describitur in Caeremoniali Romano lib. I. sect. 10. *Sanctimoniales Monasterii S. Agnetis . . offerunt quotannis agnos duos albos . . in die festivitatis S. Agnetis, dum in Missa solemni cantatur AGNVS DEI . . . Ex his agnis lana tondetur, quae mixta cum alia . . reducitur in filum, ex quo pallia hujusmodi* (pro Archiepiscopis) *contexuntur* &c. Ab eo factum, ut & in Frontonis Kalendario legatur patrio casu S. AGNAE, idque utriusque Natalis die: sic etiam utroque die in Allatiano S. AGNE legitur (ut & in nostro marmore, spreta diphthongo) pro *Agnae*. Sed & in Appendice operum spuriorum Ambrosio tributorum memini (pag. 470. edit. S. Maur.) legisse obliquum AGNAE: quod a veri Ambrosii more abhorret. Postremo in Epternacensi Hieronymiani Mrologii apographo (quod non longe ab initio VIII. saeculi descriptum fuit) ad 28. Jan. scribitur: *Romae Agne ingenuinum*, ut in superioribus dictum.

Postquam autem in eo sibi placuerunt, ut hujus Virginis nomen a quadrupede deducerent; ab eo factum est, ut librarii postmodum aspirationem sustulerint, etiam in libris vetustioribus, in quibus id nomen Graeco more inflectebatur, ut *Hagne* hujus *Hagnes*, aut *Hagnetis*, pro quibus scriptum postea fuit *Agne, Agnes, Agnetis* &c. At interim in antiquis lapidibus (uti supra animadversum fuit) in homonymis feminis aspiratio mansit. Nec dubito quin, si aequales aut suppares huic tantae martyri scalptos titulos, aut libros haberemus, ejus nomen in illis non sine aspiratione legeretur.

§. II.

Quo pacto id nomen sit inflectendum.

JAm primum omnium illud flectendi genus, quod ad primam Latinorum declinationem pertinet (*Agna, Agnae* &c.) in paucis VIII. & IX. saeculi monumentis tantummodo reperitur, uti modo observavimus: id quod ad ejus aetatis monumenta dignoscenda valebit. Sed in antiquioribus aut recentioribus ea aetate saeculis ita id nomen per casus inclinabatur, ut aut ad secundam aut ad quintam Graecorum referretur. Itaque nihil frequentius illis obliquis *Agnes, Agne, Agnen, Agne* apud Ambrosium & alios ejus aevi scriptores, quae fiunt a recto *Agne*, sive potius (cum aspiratione) *Hagne*, nisi quod posteriores librarii aspirationem sustulerunt.

Jam vero quod ad quintam Graecorum declinationem pertinet; illud est mirabile, unde orta sint obliqua illa *Agnetis, Agneti* &c. quae obliqua in Kalendario Bucheriano IV. saeculi (ubi legitur: *XII. Kal. Februar. Agnetis in Nomentana*) & passim alibi apud saeculi quinti scriptores occurrunt. Veram afferam causam ex sermonis ἰδιωτικῷ (h. e. plebeii) ingenio, qui maxime in servorum aut libertinorum titulis sepulcralibus deprehenditur. Apud plebejos igitur invaluerat, ut in Graecanicis nominibus secundae Graecorum declinationis rectus casus nonnumquam par genitivo fieret. Itaque in elegantissimo & castigatissimae scripturae monumento apud Grut. pag. 975. 3. occurrit recto casu FLAVIA ACMES pro ACME, ἀκμή. Nec dubito, quin rimantibus talia plura sese oblatura sint. Ad eumdem modum in nostra Virgine dici coepit recto casu HAGNES pro *Hagne*. At ea, quae corrupte isto modo in ES terminabantur, nihilo minus in obliquis secundam declinationem Graecam haud raro sequebantur. Itaque Ambrosius in l. de Virg. 4. num. 19. recto casu AGNES usurpavit (*Aetate, inquit, utique Agnes minor, sed virtute major*) at in obliquis AGNES (in l. de Virg. 2. *Natalis est S. Agnes*) AGNEN (epist. 37. ad Simplic. *Quid Theclam, quid Agnen* &c.) AGNE (in l. de Offic. *Quid de S. Agne*: in De lapsu Virg. c. 3. *Con-tum . . Agne*) Sic etiam Prudentius recto casu semper AGNES usurpavit in *De coronis* Hym. 14. etiam sine versus necessitate (ut v. 67. *Vt vidit Agnes stare trucem virum*) at idem patrio casu AGNES usurpavit versu 1. *Agnes* (pro quo hodie corrupte editur *Agnae*: nam, teste Ruinarto, in plerisque MSS. est *Agnes*, & alicubi *Agnis*, num. *Eta* ut I pronuntiato) *sepulcrum est Romulea in domo*.

Et hactenus quidem duplicem flectendi hujus nominis rationem animadvertimus, quarum una recta erat, *Hagne* (sive pro more librariorum *Agne*) hujus *Hagnes*: altera κατ' ἰδιωτικὴν διάλεκτον (*sermone plebeio*) *Hagnes* (sive *Agnes*) hujus *Hagnes*. At etiam tertia flectendi ratio inventa est *Agnes* (sive potius *Hagnes*) hujus *Agnetis*: de qua jam dicendum.

Nam postquam ex recto casu *Hagne* factum fuit *Hagnes* (sicuti pro *Acme* nominativus *Acmes*) consentaneum fuit, ut ex eo corrupto nominativo fierent casus obliqui in ETIS, ETI &c. Sicuti ergo ex recto ἀγνὴς Graeci dixissent in obliquis ἀγνῆτος & porro: sic etiam Latine ex *Hagnes* fiebat *Hagnetis* &c. Paria exempla plura proferre ex Fabretti (quem nunc ad manus habeo) inscriptionum collectione possum. Apud quem pag. 609. num. 73. legitur CRESTETI FILIAE: nam etsi a recto χρηστὴ *Chreste* fiebat dativus item *Chreste*; at postquam rectus coepit in ΗΣ sive ES finiri, inde ortus est tertius casus *Chresteti*. Eodem spectat illud apud eumdem pag. 633. num. 280. CONIVGI. AVREL. CHRISOGONETI. (pro *Chrysogone*) ex pravo nominativo *Chrysogones*. Nec aliam originem habet illud *Semeramiae LICINIANETI . . . quam loco filiae dilige* apud eumdem pag. 646. num. 389. & illud alterum, FABIANETI CONIVGI, quod idem Fabrettus ex Coemeterio S. Agnetis affert pag. 739. nu. 497. Nam principio istae, quum essent libertinae conditionis, dicebantur Graeco more in recto *Liciniane*, & *Fabiane*: mox prave eodem casu recto *Licinianes*, & *Fabianes*; postremo, quod consequens erat, in obliquis *Licinianetis*, & *Fabianetis*. Atque haec exempla ex uno Fabretto ad specimen sufficiant. Ceterum longe plura in Grutero, & aliis occurrent: quae ad nomina sanctarum mulierum, in S. Hieronymi Mrologio & alibi obvia, expedienda permagno usui futura, reor. Vt ecce illud S. IVLIANETIS, quod sive in Hieronymiano Mrologio, sive alibi legisse memini, geminum est exemplum illarum, quas modo dixi, feminarum *Licinianetis* & *Fabianetis*; quibus exemplis sermo plebejus scatet; nec enim in illustrium feminarum titulis talia reperiuntur.

Est & illa flectendi ratio ἰδιωτικὴ, in saxis obvia, quando feminarum nomina finita in E flectuntur in ENIS, tamquam a recto En. Vt apud Fabret. pag. 750. num. 572. dandi casu *Pompeiae CALLISTENI*. Et pag. 191. n. 444. SCOPENI, quae postea recto casu scribitur SCOPE: & alibi memini legisse NICENI a *Nice*, sed tamquam si sit a *Nicen*. Et hujus quoque flexionis exempla in Hieronymi Mrologio, & alibi suppetunt.

XXII N ANASTASII ET VĪN

S. Anastasii nomen abest a Martyrol. Florentiniano S. Hieronymi. Nec mirum, quippe illud Martyrologium multo antiquius est an. 628. quo passus est S. Anastasius. Atque ex Martyrologiorum scriptoribus Beda, quod sciam, omnium primus hunc Sanctum suo Martyrologio hoc die intexuit; quod opus Beda scripsit ineunte octavo saeculo. Sed & vetustum Rosweidi Martyrologium sic ponit: *Romae ad Aquas Silvias* (etiam in Actis S. Gordiani M. *Silvias* pro *Salvias* scribitur) *S. Anastasii Mart.* Idem in posterioribus Martyrologiis nusquam deest. Reperitur quoque in Menaeis in Menologio, ceterisque Graecorum libris Ecclesiasticis: nec mirum, quippe in VII. Synodo (quae Nicaeae exeunte octavo saeculo coacta fuit) Actorum S. Anastasii pars lecta fuit; ex quo credo ejus cultus magis increbuit. Obiter corrigendum est παρόραμα leviculum doctiss. Baronii, qui in Adnot. ad 22. Januar. S. Anastasium non die 22. sed 15. ejusdem mensis a Graecis celebrari, posuit. Imo Graeci hoc die celebrant, non die XV., quo die nec vola nec vestigium S. Anastasii apud Graecos reperitur: nisi forte in Sirleti Menologio istam dierum permutationem Baronius repererit. Nec illud est praetereundum, quod metricae Graecorum Ephemerides diei XXII. Jan. Anastasii passionem diserte assignant.

Sed apud Latinos aliquanto antiquior cultus illius erat, uti patet ex Bedae Martyrologio. Neque id mirum, quippe quum hujus S. Martyris caput paullo post ejus passionem Romam translatum fuerit in Ecclesiam, quae olim dicebatur S. Mariae ad Aquas Salvias, ac deinde post illatas reliquias, *Sanctor. Vincentii & Anastasii* nomen praetulit.

Illud profecto mirandum, cur, quum in omnibus Latinorum libris Ecclesiasticis S. Vincentius (21) S. Anastasio praeponatur: contrarius ordo in hoc Kalendario marmoreo deprehendatur. At id maxime, siquid aliud, ostendit, nostrum hoc Kalendarium tum fuisse constructum, quando haec urbs Graeco imperatori suberat. Nam apud Graecos longe clarior est Anastasius (quippe qui etiam Constantinopolim translatus dicatur) quam Vincentius. Imo etsi Vincentius a Menologio Basilii non abest; abest tamen ab Anthologio, quod ad manus habeo. At Anastasius, utpote in oriente celebrior, in Graecorum libris nusquam desideratur.

Postremo Neapoli S. Anastasii cultus mirificus fuit. Exstabat olim Monasterium *SS. Anastasii & Basilii ad Meliam*, postea translatum ad *S. Mariae de Cappellis*: erat & Oratorium *S. Anastasii super porta maris*. Vtriusque mentionem reperi in Tutini codice MS. Brancatiano (Armar. 2. lit. D. n. 6.) pag. 81. En cur hi Fasti Martyrem recentiorem antiquiore Vincentio priorem fecerint.

XXIII S AGATHANGELV

DE patrio casu in his Fastis Graeco more in V finito dictum alibi fuit, sicuti & de femininis Graeco ritu flexis. In Anthologio hoc ipso die Agathangelus cum Clemente Ancyrae Episcopo (cujus & collega martyrii fuit) junctim pro-

(21) Et quidem in antiquioribus seorsum, ut in Allatiano in hunc modum reperio: *XI. Kal. Febr. Nat. S. Vincentii. Statio in Basilica S. Eusebii juxta Merulana. Eadem die S. Anastasii Monachi*. Recte seorsum: nam passi sunt eodem die, non eodem anno ac loco. At in recentioribus monumentis junctim legitur *SS. Vincentii & Anastasii*: id quod in SS. Cornelio & Cypriano & aliis usuvenit, ita conjunctis (certe compendio sermonis) quasi si commilitones fuerint.

proponitur: junctim quoque in aliis Graecorum libris, nisi quod in Basilii Menologio utriusque elogia seorsum pertexantur. Quae quum ita sint; mirabitur aliquis, cur hoc die Agathangelus solitarius inscribatur, omisso Clemente apud Graecos celeberrimo. Principio dubitabam, annon aliqua S. (22) Agathangeli Ecclesia Neapoli fuerit, quae illum unice celebrem apud nostros effecerit. Verum mirari desii, postquam hujus Kalendarii ingenium perspectum habui: cui perpetuum hoc est, ut quoties duorum, pluriumve Sanctorum uno communi festo cultorum collegium occurrit, primus tantum (pro omnibus tacite intelligendis) proponatur: ferme ut vulgo solemus *Festum S. Petri* quotidiano sermone usurpare pro *SS. Petri & Pauli*.

Verum cur non potius *Clemens* (qui & dignitate Episcopus, & celebrior esset, quum contra Agathangelus Clementis Diaconus fuerit) heic inscribitur? Praesertim quum in Anthologio Clemens Agathangelo, ut potior minori, praeponatur. Verum ut Laurentius Xysto celebratior fuit, sic Agathangelus suo Episcopo magis inclarescere potuit: unde in metricis Ephemeridib. (tom. I. Maii) Clemens Agathangelo postponitur.

Εικάδι διτμηθέντε τρίτῃ Αγαθάγγελε,
Κλήμη.

Vicena ense cadis ternaque Agathangele,
Clemens.

Postremo Agathangelus in Basilii Menologio agmen agit virorum, mulierum, ac puerorum cum ipso consummatorum. Quare heic, si non Clementis, at horum saltem ut antesignanus, solus proponitur.

XXIIII NT S PHILONI

Deest in fine littera S. Nam intelligendum est PHILONIS a recto *Philon*, non *Philonii* a *Philonius*. Nec tamen scriptura marmoris heic mutila est: nam aevo sequiore tertiae declinationis nomina casu patrio passim in I finiebantur pro IS: de quo vide dicta in Praefatione, ubi de hujus marmoris Orthographia.

Ecquis autem Philo hodiernus sit, quis expediet? Nullus hoc die hujus nominis in Latinorum hagiographorum libris comparet: nullus in utroque Menologio, & in Anthologio. Sed bene est, quod in Menaeis, & Maximo Cythereo hoc die sic legitur apud Bollandum: *Eodem die memoria . . . S. Patris nostri Philonis Episcopi Calpasii facti*. Qui certe est ipsissimus Kalendarii nostri Philo: quod Kalendarium ceteroqui cum Graecorum libris per omnia ferme congruit.

At de hujus Philonis sede controversiam movit Bollandus, expostulans, nec *Calpasium* Episcopatum in Notitiis comparere, nec gentile CALPASIUS apud geographos occurrere. Verum facile error in Menaea irrepserit, ut *Calpasii* pro *Carpasii* positum fuerit: aut vero idem nomen cum R & L aeque scribebatur; quas duas liquidas in propriis locorum nominibus alternare non semel deprehendi. Et quidem *Carpasia* urbs erat in Cypro celebris; a qua urbe & insulae *Carpasiae* exiguo freto ab ea disjunctae nomen obtinuerunt.

At

(22) Dubitabam, inquam, annon, quae nunc *S. Archangeli ad Bajanum* Ecclesia vocatur (idque etiam in veteribus chartis) antiquiore nomine *S. Agathangeli* dicta fuerit; ex quo usitatior vox *Archangeli* postmodum sit detorta. In Tutini MS. codice, quem laudavi ad hesternum diem, non tantum Monasterii *S. Archangeli de Bajano* mentionem reperi, sed & Oratorii *S. Archangeli in Montetone Regionis Portus*. Sed utramque aut alterutram Ecclesiam *S. Agathangeli* nomen primitus praetulisse, quis praestare ausit? Imo quum plures hodie Neapoli Ecclesiae sint sub *S. Archangeli* nomine (nam praeter illam *Ad Bajanum*, habes tres alias apud Caesarem de Engenio pag. 218. 447. 647.) videntur Neapolitani eo nomine delectati, quo Principem caelestis militiae designarent.

At ab ea, inquies, urbe gentile fit (teste Stephano Ethnicographo) Καρπασεώτης *Carpaseotes*, aut Καρπασεὺς i. e. *Carpasensis* (sive, ut in nummo apud Berkelium in Adnotatis ad Stephanum, Καρπασιεὺς, *Carpasiensis*) nusquam autem *Carpasius* reperitur; quam formam Graeca gentilium nominum analogia respuit. Respondeo; in hoc Menaeorum loco, quem Latine tantum recitat Bollandus, Graece videri fuisse ἐπισκόπου τοῦ Καλπασίου γενομένου. Id vero Bollandus (sive undecumque eam hujus loci interpretationem Bollandus habuit) pessime est interpretatus, quasi si illud Καλπασίου gentile nomen esset, quum sit potius primitivum a nominativo Καλπάσιον, sive rectius Καρπάσιον; quod usurpat Plinius V. 31. ubi eam urbem non *Carpasiam*, sed οὐδετέρως CARPASIUM (23) appellat. Accedit quod etiam Polybius mox producendus (cui uni Philonis nostri notitiam debeo) in Epiphanii vita hanc eamdem urbem Καρπάσιον, non Καρπασίαν vocat. Et veteris geographiae gnari mecum fatebuntur, miram in locorum nominibus reperiri, ut in litteris, sic etiam in generibus, varietatem, praesertim in nummis & lapidibus. Ergo Menaeorum locus (quem nondum Graece videre licuit) si ita, uti supra posui, Graece conceptus fuit, nempe φίλωνος ἐπισκόπου τοῦ Καλπασίου γενομένου, non verti debuit, *Philonis Episcopi Calpasii facti*, sed *Philonis, qui Episcopus Calpasii fuit*; sive rectius *Carpasii*.

Jam, ut opinor, evicimus, hujus diei PHILONEM non alterius sedis, quam *Carpasiae* sive *Carpasii* (aut cum L *Calpasii*) in Cypro Episcopum fuisse: obscurum sane futurum (nam eccui de eo Philone quidquam auditum fuit?) nisi opportune *Polybius nescio quis* suppetias tulisset.

Nam Polybius is, cui supplementum vitae Epiphanii tribuitur, quemdam Philonem Episcopum urbis Carpasii in Cypro ab Epiphanio ordinatum memorat. Atqui *Carpasium* & *Carpasiam* duas esse ejusdem urbis in Cypro variantes scripturas, jam supra evicimus. Verba Polybii num. 49. haec sunt. *Qui vero missi fuerant ab Imperatoribus, urgebant Epiphanium, ut navigaret Romam. Erat autem quidam ex oratoribus Clericus* (τοὔνομα φίλων, ἀνὴρ ὅσιος) *Philo nomine, vir sanctus. Opus autem erat* (ἐπὶ τῆς πόλεως τοῦ Καρπασίου) *in Urbis Carpasii sede Episcopum collocare. Eratque is* (Philo) *Diaconus. Hunc ergo* (ἀπὸ ἀποκαλύψεως Θεοῦ) *ex Dei revelatione Episcopum ordinat Epiphanius in sede* (τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Καρπασίου) *urbis & Ecclesiae Carpasii. Quum ergo esset Romam profecturus Epiphanius, arcessit prius dictum Philonem Episcopum, datque ei auctoritatem Ecclesiae Constantiae, ut si fuerit opus Clericis, ipse ordinaret*. Rursus ibidem num. 57. Epiphanius ab Imperatore ad Regiam urbem evocatus, *arcessens* (τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον φίλωνα) *religiosissimum Episcopum Philonem, jussit hunc necessitatis Ecclesiasticae curam gerere*. Scio equidem istud Polybii scriptum, ex quo haec adscripsimus, nec satis antiquum esse, & scatere fabulis. At non continuo falsa sunt omnia, quae ibi dicuntur. Nec illi sunt audiendi, qui (apud Dupinum in Philone Carpathio) istum Polybii Philonem insulae Carpathi Episcopum faciunt (id quod & in Papebrochio (24) reperio) quae satis refelluntur ex eo, quod Carpathus insula longissime a Cypro aberat, nec sub Epiphanii

(23) Plinius V. 31. (Sect. 35.) Cypri urbes recto casu recensens, inter eas ponit CARPASIUM. Ubi nominandi casus mendae suspicionem amolitur; nam ab accusativo *Carpasiam* fieri *Carpasium* potuisset, non item rectum *Carpasia* degenerare in *Carpasium* facile poterat.

(24) Papebrochius ad XII. Maii pag. 48. ad finem num. 51. Polybianam Epiphanii vitam critico sale aspersurus, de Philone Carpasii Episcopo sic posuit. *Carpasii Civitas quam norim nulla est: Carpathus, insula Cycladum extima inter Cretam & Rhodum, longo maris tractu distat a Cypro; ad cujus Metropolitam nequaquam spectabat ea* (insulae) *providere*.

nii jurisdictione erat, a quo Philo hic ordinatus dicitur; & quod, uti supra ostensum fuit, Carpasia urbs Cypri celebris, alia inflexione a Plinio *Carpasium*, in Menaeis autem & Polybio (cujus verba modo recitavimus) Καρπάσιον vocatur.

Et hactenus dicta ostendunt nostri Kalendarii Philonem eumdem fuisse, ac illum de quo Menaea (quippe quum Kalendario nostro per omnes ferme dies cum Graecorum libris conveniat) nec alium, quam Polybianum Philonem, quem Epiphanius Carpasii Episcopum ordinasse, dicitur; de quo, tamquam eximiae sanctitatis viro, loquitur in adscripto loco Polybius. Numquid de hoc Philone, quo magis inclarescat, quidquam aliud superest? Etiam. Ajo enim hunc, de quo agimus; non alium fuisse, quam Ecclesiae scriptorem illum, qui *Philo Carpathius* dicitur. Et vero omnes ad hunc diem hunc Ecclesiasticum Scriptorem insulae Carpathi Episcopum fecerunt: falso: quia Carpathus urbeculas tres quatuorve (nam Straboni τετράπολις, Scylaci τρίπολις dicitur) habuit, & eas admodum obscuras, ex quibus Straboni non alia quam *Nisyros* nominatur, Ptolemaeo vero *Posidium*. Nunc si Philo iste in hac insula Episcopatum gessisset, non ab insula sed ab sua urbe nomen accepisset. Verum ne multis: sciendum est, Carpasiam Cypri urbem alio nomine *Carpathum* esse dictam. Testatur hoc Stephanus in *Carpasia* his verbis: Ξεναγόρας δὲ Κάρπαθον αὐτὴν φησι, *eam Xenagoras Carpathum vocat*. Ac vide an non Goltzii nummus, qui ΚΑΡΠΑΘΙΩΝ inscribitur, ad hanc urbem sit referendus, potius quam ad insulam *Carpathon* universam, cui urbs cognominis nulla erat. Quia ergo Carpasia seu Carpasium etiam *Carpathus* dicebatur; hinc scriptor Philo, etsi in vita Epiphanii sedem *Carpasii* assecutus dicitur, idem tamen in sui operis inscriptione *Carpathius* est appellatus. Nec illud Dupini te moveat, negantis (ubi de Philone Carpathio) in urbe Cypri Carpasia sedem Episcopalem fuisse. Mihi sane non vacat Notitias Episcopatuum evolvere. Sed tamen Harduinus (ad Plin. V. 31. ubi *de Carpasio*) ex Notitia Ecclesf. Καρπασίν (25) affert: quae nova est urbis hujus scriptio.

Ergo Kalendarii nostri & Menaeorum, & vitae Epiphanii Philo non alius plane erit a *Philone Carpathio* Ecclesiae scriptore: quem inter Sanctos esse adnumerandum, ex hoc Kalendario, & ex Menaeis discimus.

Atqui etiam Dupinus in Philonis Carpathii opusculum invidiam creat. Exstat sub ejus nomine in Bibliotheca Patrum *Commentarius in Cantica Canticorum*. Hujus non pauca ex S. Gregorio Magno, qui recentior multo fuit, descripta esse pronuntiat Dupinus: hinc continuo opus illud νόθιας damnat. Equidem heic mitto quod alii a Dupino laudati, illa ex Gregorio desumpta, aevo posteriore Philoni adsuta conjecerunt. Nam calumniam hanc verius pro me diluet Casimirus Oudinus, qui genuinum Philonis in Cantica Commentarium exstitisse testatur manu exaratum apud Cl. Bigotium, & quidem Graece & cum adjuncta vetere interpretatione Latina.

Postquam haec scripseram; incidi tandem in Menaea (heic admodum rara) in quibus Graece sic scribitur: τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ (24. Januar.) μνήμη . . . τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν φίλωνος ἐπισκόπου γενομένου τῶ Καρπασίου. Ex quibus quomodo viri eruditi gentile nomen extuderint, valde miror;

(25) Ad hanc novam nomenclationem referri debet gentile Καρπασεὺς apud Stephanum. Sic enim se res habet. A Καρπασία & Καρπάσιον nascitur gentile ΚΑΡΠΑΣΙεὺς in nummo, quem ex Goltzio citat Berkelius. Ex Καρπάσεια cum diphthongo (uti usurpat Dionysius apud Steph.) nascitur Καρπασειώτης, ut Μαρειώτης, Ἡρακλειώτης &c. Ex Καρπασὶν fit Καρπασεύς. Postremo ex Κάρπαθος fit Καρπάθιος. Mitto quod Demetrius Salaminius apud eumdem Steph. pro *Carpasia* Καρβασίαν usurpabat: unde fieret gentile Καρβασεύς.

miror: quum vel ordo verborum (Graece diversus, ac Latine positum fuit) contrarium suadeat. Vide quae initio de ea re disseruimus. Quibus adde hoc etiam, non solere in Ecclesiasticis Graecor. libris sedes Episcoporum per derivativa nomina, sed per primitiva (& quidem patrio casu, praecedente articulo) proponi.

Postremo Neapolitanos non tantum Epiphanii, sed & discipulorum eximios cultores fuisse, apparet; ut qui non tantum Philonem, sed & Polybium (de quo agitur die XIII. Maii: ubi ibi dicta) celebraverint.

XXV DEP S GREGORII THEO

EST ex libris Graecorum. In Basilii Menologio nullus alius Sanctus hoc die occurrit, nisi tantum Μνήμη τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, i. e. *Memoria Sancti Patris nostri Gregorii Theologi*. De eodem in Menaeis, & in Anthologio. Ex Latinis hoc die de eodem habent Beda genuinus, Rabanus, Notkerus, Maurolycus, Canisius, Galesinius, alii. At pro die IX. Maii (quo nunc colitur a Latinis) laudat Baronius ad eum diem Bedam (intellige non genuinum) Vsuardum, Adonem & alios. Fatendum est tamen, Nanzianzeni festum sero admodum apud Latinos agitari coeptum die IX. Maii, nec (si (26) Bailleto credimus) ante saec. XVI., etsi eo die fieret de eo in suprascriptis Mrologiis mentio. At Graeci uno eodemque mense Januario ter hujus Doctoris festum agunt die XIX. XXV. & XXX. Ex his dies XXV. maxime sollemnis est, quippe qui inter τὰς πάνυ ἀπράκτους i. e. *in totum nefastos* recensetur a Manuele Comneno in Constitutione *de Feriis*. Pone sequitur dies XIX. ut qui ibidem refertur inter dies intercisos i. e. nefastos usque ad Liturgiam expletam. Dies autem XXX. (qui dies Theologo cum Basilio & Chrysostomo communis est apud Graecos in Anthologio) in eadem Novella inter nefastos minime recensetur; id quod tamen Bailletus in vita Nanzianzeni perperam affirmaverat.

Jam vero illud majoris momenti est, quod ope nostri marmoris diem Nanzianzeni θανάσιμον (*emortualem*) lucrati sumus; qui antea ignorabilis habebatur, aut vero perperam diei IX. Maii (27) (quo die is Doctor nunc a Latinis colitur) affigebatur. Atqui habenda Graecis fides erat, apud quos hic dies maxime sollemnis est, & in totum feriatus: ut facile intelligas, hunc Graecis habitum esse diem suum. Nec vero apud Graecos heri aut nudius tertius hujus diei sollemnitas coepit, sed a patribus accepta, per manus transmissa ad nepotes fuit. Adde quod in Graecorum metricis Ephemeridibus (quas dedit Papebrochius tom. I. Maii) Gregorium hoc ipso die extinctum reperio.

Εἰκάδι Γρηγόριον θεογήμον' ἔκθανε πέμπτῃ.

Gregorium in se ducta dies quina exanimavit.

Postremo vel si Graecorum monumenta parum fida habeamus (quod tamen, ubi de uno ex Graecae Ecclesiae coryphaeis agitur, iniquum est suspicari) at horum Fastorum auctoritas auxilio veniet, quorum fidem & hactenus expertam habui, & in posterum quotidie magis probatam experiemur. Quum ergo huic diei Fasti marmorei τὸ DEP. praefixerint; is omnino habendus est emortualis Theologi dies.

D XXVI

(26) Fides sit penes Bailletum: nam ne apud Papebrochium quidem (ad IX. Maii pag. 370. ubi de hujus cultu apud Latinos agitur) quidquam tale reperio.

(27) Plurium ea persuasio fuit, sed sine ulla prorsus auctoritate aut fundamento: nisi id eos permovit, quod in Officio diei IX. Maii non jubetur mutari versiculus *Meruit beatas* in *Meruit supremos*.

XXVI S XENOFON MON

Congruit cum Graecorum libris. Nam & Anthologium, & Horologium, & Menaea, & Maximus Cythereus, & Basilii Menologium hoc die Xenophontis & Sociorum mentionem faciunt. At nostri Fasti pro suo more antesignanum inscripsisse contenti, ceteris supersederunt. Ejus socii in Menologio sunt *Maria* conjux, itemque *Arcadius* & *Joannes* ejus filii: qui omnes Monasticam vitam amplexi sunt. Vixere autem saeculo V. aequales magni Euthymii: quantum ex Nicephoro Callisto lib. XIV. cap. 52. potest intelligi. Xenophon ipse Senatoriae dignitatis in urbe Regia fuerat. Horum vitam Latine redditam habes hoc die apud Bollandum. In Moscorum effigiato Kalendario (apud Boll. tom. I. Maii) post *Mariam*, *Arcadium*, *Joannem* ultimo loco ponitur *Xenophon* hoc eodem die.

XXVII NT S IOHANNIS CHR

Chrysostomi festa in hoc Kalendario sunt expeditu difficillima: quae tria numero sunt; ex quibus dici X. Januar. & XIII. Novemb. *Depositionis* nota praeponitur, hodierno autem *Natalis* signum praescribitur. Quid autem sibi hoc vult, quod bis Chrysostomi *Depositio* signatur? Potestne quisquam duobus inter se remotissimis diebus vitam cum morte commutasse? Quid quod in neutrum eorum dierum Sanctissimi Doctoris mors incidit? quem die XIV. Septemb. ad Caelum evolasse, Neapolitani nostri non ignorabant. An vero notam DEP. quam semper alias fidissimam ducem experti sumus, posthac infidam habebimus? Aut quid demum de Chrysostomi duplici DEP. statuendum erit?

Jam inde ordiar. Apud Latinos plura olim erant in quibusdam Ecclesiis Chrysostomi festa minora, ut infra dicetur: sed hodiernus dies maxime omnium sollemnis habebatur, in quem diem incidit Translatio reliquiarum ejus ex Comanis in Vrbem Regiam. At apud Graecos praeter festa minora, tres alii praeterea sunt Chrysostomo sacri dies. Apud quos hodierno die Translatio (28) corporis ejus, ut ante dictum, celebratur. Die autem XXX. hujus mensis festum celebrant huic Doctori cum Basilio & Nanzianzeno commune: cujus celebritatis causam Graeci scitu (29) non injucundam afferunt. Ac postremo iidem Graeci in omnibus libris diem XIII. Novembr. maximae Chrysostomi sollemnitati dicarunt: qui dies in celebri Manuelis Novella de Feriis totus nefastus est. Atque ea praecipua sunt apud Graecos Doctoris disertissimi festa, missis minoribus; veluti quod alicubi dies electionis ejus ad Episcopatum colitur; itemque exsilium, & quae plura ei in Episcopatu adversa acciderunt, suis quaeque diebus assignatas memorias habent: de quibus etiam in Latinis quibusdam Mrologiis exstant vestigia. Vide de his Bollandum tom. 2. Januar. p. 760. Bailletum, & alios.

Ve-

(28) De ea, quam dixi, Translatione agitur in Menaeis, Basilii Menologio, Anthologio, Moscorum effigiato Kalendario, Metricis Graecorum Ephemeridibus.

(29) Sub Imp. Alexio Comneno orta est contentio, quisnam ex iis tribus Doctoribus sanctitate & eruditione aliis praestitisset: quam contentionem ipsimet Sancti compescuerunt, dum Joannem Euchaitarum Episcopum καθ' ὅραμα monuerunt, ut a certando desisterent: sese tres unum esse apud Deum, nec invicem dissidere. Inde ob rei memoriam agi coepta apud Graecos una trium horum celebritas die XXX. Januarii. Vide Bollandum ad 30. Januar. p. 1025.

Venio jam ad Fastos hosce marmoreos, qui duo festa (hodiernum, & XIII. Novembr.) communia cum Graecis habent, tertium autem (X. Jan.) sibi proprium ac peculiare. Ab hodierno incipiam. Quia igitur in hunc diem incurrit Translatio Reliquiarum Chrysostomi; merito ei festo *NATalis* nota praefigitur: nam *Natale* aut *Natalis* in hoc Kalendario quodlibet festum anniversarium designat, cujuscumque generis fuerit, sed ab emortuali diversum, ut alibi saepe ostensum fuit.

At die XIII. Novemb. sic in marmore scalpitur: DEP. S. IOHAN. CHRIS. Quo pacto autem illud DEP. stare cum historia potest, docente, *θανάσιμον* nostri Doctoris diem fuisse XIV. Septembris? quo die in Menaeis sic legitur: *Obitus S. P. N. Jo: Chrysostomi in hoc enim die requievit in Domino; sed propter celebritatem Exaltationis S. Crucis, illius dies festus translatus est in Novembrem*. Anne credibile est, id Neapolitanos ignorasse, quod omnes Graeci norant? Quid igitur marmor illud *DEPositionem* vocat? Dicam equidem quid olim conjecerim. *Depositio* quidem in hoc marmore diem emortualem proprie designat: & ubicumque *Depositionis* nota scalpitur, dici debet (nisi siquando aliud obstet) eo die illum Sanctum emigrasse. At vero siquando verum obitus diem majore aliquo festo occupari contingeret; tum vero illud ipsum *Depositionis* festum diei alteri firmiter affigebatur. Id ubi accidit, illic non *Depositionis* diem, sed *Depositionis* festum decet intelligere, ibi constanter assignatum. Et vero rem ita esse testantur Menaeorum verba supra recitata, quibus innuitur, *obitum* (sive, uti Latini vocant, *Depositionem*) incidisse quidem in XIV. Septemb., sed eo die impedito, fuisse loco motum, atque affixum diei XIII. Novembr. Ac revera Graeci in diei XIII. Novemb. Officio sic loquuntur, tamquam si eo demum die S. Doctor in Caelum evolaverit. Neque id mirum: nam translato Depositionis festo, ille alter dies, in quem festum immigrabat, jam tum pro *θανασίμῳ* (*emortuali*) habebatur.

Ac sane quod *Depositionis* sollemnitas nonnunquam differretur in alium diem, & nihilominus is dies alius *Depositio* diceretur, patet ex vita S. Severini Episcopi Septempedani apud Bolland. die VIII. Jan. pag. 501. Nam quum ibi num. 10. dictum esset, Severinum *ad caelestia meruisse regna migrare VI. Kal. Majas* (i. e. 26. April.) mox num. 11. sic scribitur: *Nam cum Idibus Maiis ejus DEPOSITIO celebretur* (qui tamen mense superiore obierat) *licet & Kalendis Maiis, quibus est indeptus sacerdotium* (is est Natalis Cathedrae) *turba conveniat; tamen ad supradictum diem* (emortualem scil. h. e. VI. Kal. Majas sive 26. April.) *velut ex omni orbe devota convenit multitudo*. Idibus quidem Maiis festum DEPOSITIONIS (loco suo motum scil.) publica Ecclesiae Septempedanae auctoritate affixum fuerat: etsi in vero emortuali die ex privata pietate multitudo conveniebat. Nihil clarius afferri potest, ut ostendatur, diem XIII. Novemb. apud Graecos ac Neapolitanos non fuisse quidem verum emortualem diem, sed tamen fictione (si sic loqui licet) Ecclesiastica pro emortuali habitum: proinde non immerito Neapolitanos diei XIII. Novembr. illud consuetum DEP. inscripsisse.

At enim, inquis, si res ita habet, jam notam DEP. quam hucusque fidissimam ducem secuti sumus, posthac, ubi semel fefellerit, parum fidam habebimus. Fateor; meque ipse recipio, aliamque viam ingredior: praesertim quum, utcumque dicta in XIII. Novemb. quadrent, at non etiam in X. Januar. quadrare poterunt: de quo jam dicendum.

Nam in hoc marmore non tantum diei XIII. Novemb. sed & X. Januar. inscribitur DEP. Quid hac altera *Depositione* fiet? An hanc quoque imaginariam Depositionem nuncupabimus? Id si est, nae illud DEP. mirificos ludos facit. Nec

ei fidere amplius oportebit. Verum quid moror? Sciendum est, tantae venerationi apud Graecos juxta ac Latinos Chrysostomum fuisse, ut singulos pene vitae illius actus statis per anni circulum diebus commemorandos sibi duxerint. Itaque uti supra tetigimus, & Natalem Cathedrae colebant, & exsilia, & laetam ab exsilio revocationem, & quaecumque in Episcopatu adversa acciderunt. Videantur de his collecta a Bollando (tom. 2. Januar. pag. 760.) Bailleto & aliis. Prae ceteris autem notabile est, quod in pluribus Ecclesiasticis libris apud eosd. die V. Maii signatur Chrysostomi (injusta) *Depositio*: & die XIX. aut XX. Martii *Exsilium* prius, die XX. Januar. *Exsilium* alterum. Haec & quae plura afferri possent, nos plane certos efficiunt, eam quae die X. Januar. in his Fastis, *Depositio* colitur, non aliud quam injustam ejus exauctorationem esse intelligendam.

Imo nec illud DEP. quod diei XIII. Novemb. praefigitur, aliud est, quam *Depositio*; quatenus poena canonica est. Bis enim, ut omnes norunt, in Episcoporum conciliabulo Chrysostomus eam sententiam subiit, ac post sententiam exsilium. Hinc Neapolitani priorem exauctorationem die X. Januarii recoluerunt, posteriorem autem die XIII. Novembr. Cur, inquis, posteriorem in XIII. Novembr. contulerunt? Quia diserte in Basilii Menologio eo die proponitur: *ἡ ἀνάμνησις τῆς ἐξορίας* ... *Commemoratio exsilii S. P. N. Jo: Chrysostomi*. In elogio autem non de priore relegatione, sed de posteriore agitur, qua Cucusi exsulavit. At Neapolitani eodem die non *Exsilium* ei diei inscripserunt, sed *Depositionis* (posterioris utique) sententiam. Ex quo sequitur die X. Januar. non aliud Neapolitanos coluisse, quam *Exauctorationem* priorem. Eaque demum certissima est duplicis in his Fastis Chrysostomi *DEPositionis* interpretatio.

His intellectis; jam sua alibi marmori constabit fides in nota DEP. proponenda. Nec enim periculum est, ne in aliis Sanctis τὸ DEP. de *Depositionis* sententia sit capiendum, quum ea exauctorationis festa Chrysostomo tantum peculiaria fuerint in hoc marmore.

Ceterum quum audis hanc aut illam Ecclesiam hoc aut illo die *exsilium*, *Depositionem*, aut quid aliud coluisse, noli putare eos historica diligentia veros dies collegisse; sed, uti cuique commodum fuit, dies illos signasse non est dubium. Multus in Chrysostomo fui, propterea quod quaecumque ad X. Januar. & XIII. Novembr. adnotanda erant, in hunc unum locum contuli.

XXVIII S EFREM

S. Ephraemum Syrum Edessenae Eccl. Diaconum hoc die Graeci colunt in Metricis Ephemeridibus, Menaeis, Anthologio, Menologio; itemque Moscovitae in suo Kalendario effigiato: at Beda, Martyrologium Rom. aliique plures Latini die I. Febr.

XXVIIII N̄ S IGNATI

Sicuti supra die XXVII. hujus mensis vox *Natale* ponitur pro festo Translationis Chrysostomi, sic etiam heic. Nam Graecis hoc die in Anthologio colitur *ἡ ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου τοῦ θεοφόρου*, *Translatio reliquiarum S. Hieromartyris Ignatii Theophori*. De eadem hoc die Menaea & Menologium, & Ephemerides metricae. Intelligitur autem translatio reliquiarum Roma in Syriam. In Moscovitico Kalendario effigiato colitur hoc die *ἁπλῶς Ignatius*: de Translatione nihil.

XXX DEP S PEREGRINI

De hoc tacent hac die Graecorum pariter ac Latinorum Ecclesiastici libri. Sed Calatabellottae in Sicilia hoc eodem die *S. Peregrinus Conf.* sollemni festo feriato & cum octiduo colitur: de quo et die 18. Augusti fit commemoratio. De eo videndus Octavius Cajetanus in SS. Siciliae, & ex eo Ferrarius, ac postremo Bollandus ad hunc diem. Nec alius ab hoc Peregrino Siculo est nostri Kalendarii Peregrinus. Ac sane ex festo sollemni, quo is Calatabellottae hoc die celebratur, intelligitur, optime ejus *Depositionem* in Nostro marmore hac eadem die consignari. Circumferebatur olim hujus Confessoris vita M.S. quam Bollandus adipisci non potuit. Sed & in Encomio S. Marciani Syracusani, quod Graece & Latine dedit Papebrochius ad XIV. Junii, reperi mentionem fieri pag. 790. num. 6. cujusdam S. Peregrini Mart. discipuli S. Marciani. Hunc autem Papebrochius in Adnotatis (litt. K) eumdem facit ac illum Calatabellottae cultum. Verum major habenda est fides nostro marmori longe antiquiori, quam Encomio illi haud bonae frugis. Itaque ab his Fastis abest *Passionis* nota; cujus loco scalpitur τὸ DEP. quod Sanctis non Martyribus adpingitur.

Fuit autem Neapoli & hodiedum exstat vetusta Ecclesia cuidam S. Peregrino dicata, de qua Caesar de Engenio pag. 80., ubi & hujus Sancti Acta refert, ex quorum fide putatur hic Peregrinus filius fuisse Malcolmi III. Scotiae Regis; qui quidem regnum circiter an. 1057. adeptus, exactis in regno annis 36. mortuus dicitur. Quare Peregrinus iste saeculo XI ac XII floruerit oportet: proinde cum antiquiore Peregrino (de quo hodie Kalendarium Marmoreum) nihil commune habebit.

XXXI PAS S FIRI ET IOHIS

In priore nomine F loco τὸ K scalptum est per errorem: nam quod in eodem nomine I loco Y positum fuerit, id aevi posterioris & hujus marmoris familiare peccatum est. Habet autem hos Sanctos monumentum nostrum, ex Graecis; in quorum Anthologio & Menologio hi duo Martyres θαυματουργοὶ vocantur: & in Anthologio etiam ἀνάργυροι propterea quia medicinam sine mercede profiterentur: quae tamen gratuita artis professio in Menologio uni Kyro tribuitur. In quo Menologio hisce duobus socia Passionis adjungitur *Athanasia* cum tribus filiabus, *Theodota*, *Theoctista* & *Eudoxia*. Iidem sex, sed ordine diverso proponuntur hoc die in Moscovitico Kalendario effigiato apud Papebr. tom. I. Maii. Atque hi sine controversia in Oriente passi sunt, & quidem Alexandriae anno IX persecutionis Diocletiani: id quod ex Actis Graecis Cyri & Joannis Baronius prodidit ad hunc diem, quo in Rom. Martyrologio legitur, *Romae via Portuensi SS. MM. Cyri & Joannis*, Cur autem in Rom. Martyrologio Martyres Romani fiant, qui Alexandriae obtruncati fuerant, id eam habet causam, quod aliquando horum duorum corpora Romam translata reperiantur, quemadmodum ex vetere inscriptione fidem facit ibidem Baronius.

Postremo Graecorum Latinorumque consensus in hunc diem hos Sanctos conjicientium, maxime autem τὸ PAS. praefixum in hoc marmore, ostendit, vere hunc diem his Martyribus triumphalem fuisse: quod & diserte scribitur in Actis a Sophronio compositis apud Bollandum, in quibus hi Martyres prid. Kal.

Kal. Febr. consummati dicuntur. Idem legitur & in Lectionibus veteris Breviarii Capuani, quod penes me est.

Sed notandum est, in eo Breviario ad 31. Jan. horum Martyrum priorem non *Cyrum*, sed *Abbacirum* semper vocari; sicuti & in Kalendario, quod ei Breviario praefigitur, & in aliis duobus Kalendariis Capuanis apud Mich. Monachum in Sanctuar. Capuan. pag. 456. Ibi Monachus suspicatur, dictum *Abbacirum*, quasi *Abbatem Cyrum*, quia is monasticam vitam professus fuerat. Verum eam appellationem, quippe Aegyptii Martyris, prodiisse ab Aegyptiis primum oportuit. Nam in Coptico Kalendario ad VI. diem mensis Mechir, qui est XXXI. Januar. Cyrus iste (qui cum Joanne colitur) vocatur *Abbacher*: unde factum est *Abba Cyrus*, sive junctim *Abbacyrus*. Quod nomen ei in plurimis monumentis antiquis juxta ac recentioribus tribuitur: de quibus vide Bailletum, ac potissimum Castellanum, qui de eo nomine (quod postremo Romae in *Appassara* degeneravit) copiosissime disserit. Ac ne Neapolitanis quidem *Abbacyri* nomen inauditum fuit: nam in Kalendario MS. quod in Tutini chartis Rituali Neapolitano praeponitur, diei XXXI. Januar. inscribitur in hunc modum: *SS. Abbacyri & Joannis MM.* Ac praeterea inter cetera monumenta illud quoque Castellanus affert (pag. 469.) quod in Actis Dedicationis Ecclesiae Neapolitanae *S. Gregorii du Rionaire* nomen *S. Abbacyri* scriptum reperiatur. Porro ea Ecclesia alia non est, quam Monasterium *S. Gregorii in Regionario*, cujus mentionem reperi in Tutini MSS. in Brancatiana Biblioth. Armario 2. littera D. num. 6.

Et certe post horum Sanctorum Translationem ex Aegypto Romam, & postquam Anastasius Biblioth. Sophroniana eorum Acta Latinitate donavit, incredibile dictu est, quantopere in his locis eorum cultus increbuerit. Inter cetera Cathedralis Vici Equensis Ecclesia in SS. Cyri & Joannis honorem extructa hodiedum cernitur.

M FE-

M FEBRVARIVS D XXVIII

I NT S TRIFONIS

Consentit cum Graecorum libris, Anthologio, Menaeis, Menologio, Metricis Ephemerid., Moscorum Kalendario figurato: in quibus hoc die Tryphon solitarius ponitur, ut in Nostro. At Latini in Rom. Martyrologio & Breviario non hoc, sed die X. Novembris Tryphoni Respicium & Nympham adjungunt; quorum posterior nihil cum Tryphone commune habet, praeter hodiernam sepulturae societatem. Vide Baronium ad eam diem, Tillemontium, Bailletum.

Monitum autem heic lectorem volo, ne facile scriptoribus Hagiographis credat, putantibus hoc die Tryphonem decertasse. Nam etsi Graeci in libris omnibus hoc die de eo agunt, nihil inde ad diem Passionis firmandum elicitur. Nam Sanctorum plurimi a Graecis die non suo coluntur. Verum is error etiam Metricas Ephemeridas invasit, non obscure significantes, Tryphonem hoc die coronatum. Apud me vero longe potior est hujus Kalendarii auctoritas, (in quo NATALIS nota non nisi Sanctis die non suo cultis praeponitur) quam Ephemeridum Graecarum nec satis antiquarum, ac saepe ex die Festi diem *θανάσιμον* arguentium. Mitto quod *Tryphon* hic in Usuardi apographo MS. Parisiensi, & aliis monumentis non hoc, sed die III. Febr. signatur: quo eodem die is in Dalmatia uti Patronus colitur, teste Bollando ad I. Febr. in Praetermissis. Ergo hic dies Tryphoni emortualis non fuit, quum desit nota PAS.

II PVRIF SCE MARIE SVMEO

Graeci in suis Officiorum libris & in Homiliarum titulis hoc festum *ὑπαπαντὴν* i. e. occursum vocant: quod & Latini post IX. saltem, uti credo, saeculum sunt imitati, etsi corrupte (1) interdum id vocabulum efferunt. In Moscorum figurato Kalendario hoc die sic inscribitur: *Delatio Jesu Christi in Templum*. At Latini antiquiores *Purificationem* &c. vocabant, quomodo vocatur in Florentiniano Hieronymi Martyrologio, & alibi. Itaq. heic nostrum marmor Latinam quam Graecam appellationem sequi maluit. Ceterum de hujus festi antiquitate videantur ad hunc diem Baronius, Bollandus, Bailletus: & Florentinius heic & ad V. Januar. Apud Graecos quidem haec sollemnitas Justiniani imperio non est antiquior: at apud Latinos videtur aliquanto vetustior.

Ceterum illud SVMEO, quod in Nostro additur, inde manavit, quod in Latinorum & Graecorum libris hoc festum *S. Simeonis* interdum vocetur; addito hoc, *quando Dominum in ulnas recepit*, aut similibus verbis. Itaque *festum S. Simeonis* appellatur & in Codice Remensi Sacramentarii Gregoriani, & Anastasio in Sergio, & alibi passim apud Graecos & Latinos. In Florentiniano Martyrologio die V. Januar. *In Jerosolyma Simeonis Prophetae, quum obtulit ei Dominum J. C. Maria & Joseph.* Deinde hoc die: *Purificatio S. Mariae Matris D. N. J. C.* cujus diei festum nescio cur Bailletus ei Martyrologio additum a recentiore

manu

(1) Nam modo *Hypapanti* vocant, tamquam si sit indeclinabile, modo contracte *Hypante* aut *Hypanti*; modo adhuc corruptius, veluti quod in Allatiano Kalendario (quod VIII. saeculi videtur) reperi: *IV. Non. Febr. Vppopana*.

manu dicat; quum Florentinio nihil de additamento heic suboluerit. At in Anthologio praeter hujus diei festum, quod ὑπαπαντὴ dicitur, deinde die III fit *Memoria S. & justi Simeonis τοῦ Θεοδόχου* quibus verbis in Menologio additur *Et Annae Prophetissae*. Etiam Moscorum effigiatae Ephemerides (editae a Papebrochio tom. I. Maii) die crastino *Symeonem* colunt.

III N S BLASSI

A Graecis non hoc, sed XI. die Febr. celebratur in Menaeis, Anthologio, & Menologio. At Latini in Romano Martyrologio, Beda, Adone, Vsuardo, Notkero & pluribus aliis hoc die. Quis autem verus dies Passionis fuerit, juxta cum ignarissimis scio. Hodiernus certe non fuit: idque ex hujus marmoris indicio; in quo non *Passionis*, sed *Natalis* nota praeponitur, diebus non suis praefigi solita in his Fastis.

Cur porro Neapolis in hoc S. Martyre Latinos potius, quam suos Graecos in die Festi assignando secuta sit, ea videtur mihi causa, quod quum reliquias hujus Martyris habeat (quas ex aliqua Latina Ecclesia accepisse sine controversia videtur) ex eo factum, ut eo die festum celebrandum duxerit, quo dic ibi colebatur, unde reliquias abstulit. Nec dubium est, quin quas Blasii reliquias Neapolitana Cathedralis in honore habet, eas ex aliquo Occidentis loco arcessiverit; quia in Oriente haud facile hujus Martyris ossa ostenduntur; quin & ibi rarus ejusdem cultus: quum contra nullus sit ferme Italiae, Galliae, Hispaniae, Germaniae locus, ubi non plura hujus Sancti pignora ostendantur: vera an pie supposita, non interpretor. De sparsis ubique per Occidentem reliquiis vide Bollandum & Bailletum.

Cur vero tantopere Blasii cultus increbuerit, ea causa fuit, quod faucibus opitulari omni aevo creditus fuerit. Documento est Aetius medicus celeberrimus (de quo lis est, idemne fuerit ac ille Aetius haereticus Eunomii magister) in Tetrabiblo 2. lib. 4. cap. 50. (edit. H. St. pag. 404.) ad educendam e faucibus spinam, jubet apprehenso aegri gutture dicere: *Blasius Martyr & servus Christi dicit, Aut ascende aut descende*.

Ad nominis scripturam quod attinet, ea in antiquis libris varia admodum est. In Rosweidano Mrologio, Adone, Vsuardo, & quibusdam aliis apud Castellanum heic, scribitur *Blavius*; quod certe venit ex Graeco infausto nomine Βλάβιος i. e. *damnosus*; cujus contrarium est Ἀβλάβιος *Ablabius*, haud infrequens apud Graecos nomen. In Hieronymiano ad 16. Febr. vocatur *Blesius*: quod frequens olim erat: nam in Indice Gruteriano reperias *Blesios*, *Blaesios*, *Blessios*, & *Blesidios*. Postremò idem in Graecorum libris & alibi *Blasius* vocatur: quod non abnuerim fuisse verum Nostri nomen. Apud Grut. pag. 1074. 15. occurrit M. PVPIVS. BLASIVS. Apud eumdem in Fastis Capitolinis pag. 292. versu 1. CENS. CN. CORNELIVS. L. F. CN. N. BLASIO. In eisdem p. 296. col. 3. versu 3. legitur solitarium BLASIO, recto ne an dandi casu, incertum. At in nostro marmore duplex est sibilum; sicuti *Blesii*, etiam *Blessii* dicebantur.

IIII N S CLAVDII MON

De Claudio Monacho tacent hoc die Latini in suis Martyrologiis: tacent & Graeci in suis Officiorum libris: nisi quod hoc eodem die in Basilii Menologio primo loco sic legitur: Ἄθλησις &c. *Certamen SS. MM. Papiae, Diodori & Claudiani*; qui pastores fuisse dicuntur ex Attalia Pamphyliae urbe & sub Decio passi.

passi. Hunc autem Menologii Claudianum Martyrem eumdem fuisse, ac nostrum Claudium Monachum, illud suadere possit, quod in hoc Kalendario, & in aliis monumentis propria nomina primitiva cum suis derivativis alternant saepissime: de quo vide dicta ad XVII. Januar. (ubi *Antoninus* vocatur, qui aliis Antonius dicitur) & alibi passim dicenda. Verum quominus sic sentiam, illud facit, quod noster *Claudius* inter Monachos refertur, de martyrio tacetur. Ceteroqui nota *NATalis* dat intelligere, hunc Claudium die non suo coli. Itaque licebit de propinquo alium Claudium non Martyrem arcessere.

Percommode autem accidit, quod in Menaeis hesterno die agitur de *S. Claudio Confessore*; de quo duo hi Senarii ibi leguntur, praeterea nihil.

Ἔχαιρεν εὑρὼν Κλαύδιος βίου τέλος,
Ὡς ἴσως εὗροι Ψαλμικῶς πολλὰ σκῦλα.
Reperisse gestit Claudius finem ultimum,
Invenit ut qui spolia multa Psalmice (2).

Atque is demum est hodiernus hujus marmoris *Claudius Monachus*. Nam ὁ *Confessor* in medii aevi scriptoribus tantumdem est, quod *Monachus*; de quo vide Cangium. Hinc apud Graecos ἐξαγόρευσιν ποιεῖν est in Monasterio votum emittere. Atque is *Claudius* (quem heri colere Blasii festum vetuit) in hodiernum diem translatus est, proinde cum NATalis nota.

V P S AGATHE

Eodem hoc die Agatham tum Graecorum tum etiam Latinorum libri Ecclesiastici habent; inter quos antiquissimum Martyrologium Hieronymo tributum, & a Florentinio editum non sub alio nomine hoc festum, quam *Passionis* consignat (*in Sicilia*, inquit, *Cataniae Passio S. Agathae Virg.*) ut etiam in Nostro hoc scribitur: ut non sit dubitandum, quin tam illustris Virginis certamen vere in hunc diem inciderit. Quo die Agatham etiam Metricae Ephemerides Graecorum a Papebr. editae tom. I. Maii passam testantur.

Πέμπτῃ ἐν φυλακῇ Ἀγαθὴ θάνεν εἶδος ἀρίστη.

Quinta Agathae formam de carcere misit ad astra.

Inter vetera Oratoria, quorum nomina Tutinus ab interitu vindicavit (in Brancatiano Cod. MS. Armar. 2. lit. D. num. 6.) refert pag. 81. Oratorium *S. Agathae Regionis Ercoriolae juxta murum publicum*. Qui & ibidem meminit antiqui Monasterii, cui nomen *S. Agathae in vico Aburii*. De ejus cultu apud Capuanos videatur Mich. Monachus in Sanct. Capuano pag. 458. Nam ejus mammilla in Capuana Cathedrali magno in honore habetur, ibique illa cum S. Stephano uti praecipua patrona colitur.

VI N S FAVSTA

Et hanc Martyrem marmor nostrum ex Graecis habet: qui hoc eodem die eam colunt. Nisi quod Fausta in Menaeis & Menologio collegas certaminis & festi habet *Evilasium*, & *Maximum*. At vero in Anthologio (ut & in hoc Kalendario) *Fausta* tantum hoc die colitur. Postremo Latini hoc quidem die de his Martyribus silent: verum die XX. Septembr. in Martyrologio Romano de *Fausta* & *Evilasio* agitur, itemque apud Bedam, Usuardum, Adonem; ad quem diem vide Baronium. *Natalis* nota heic scalpta docet pro more hujus monumenti, hanc Martyrem die non suo coli: alioqui *Passionis* nota praefixa fuisset.

(2) Versiculi necessitas jussit illud adverbium Ψαλμικῶς reddere novo adverbio *Psalmice*, h. e. secundum Psalmi CXVIII. phraseologiam.

VII P S SATVRNNI

DEest in penultima I, ut sit SATVRNINI. Is autem abest a Graecorum libris; sed reperitur in Vetustiss. Martyrologio Florentiniano, ubi hoc die sic legitur: *In Britannis civitate Augusta Natalis Auguli Episcopi. Anatholi. Andreae. Ammonis. Statiani. Nepotiani. Saturnini. Luci. Saturnae.* Ex his autem tantum primus Britannorum Augustae est attribuendus, uti constat ex antiquiore apographo Epternacensi S. Villobrordi, quod hoc die eosdem Sanctos referens, post *Auguli*, sic addit, *Et alibi Anatholi* &c. & ad finem *Saturnini & Saturni*. Et quidem hunc *Saturninum*, de quo hodie Kalendarium, ex praefixo P. (i.e. *Passio*) & Martyrem fuisse arguitur, & hoc ipso die Martyrio consummatum; proinde alium non esse, quam qui eodem die cum aliis collegis in supra scripto Hieronymi Martyrologio memoratur; non autem illum qui in eodem Hieronymiano pridie cum *Revocato* commilitone recensetur *in Achaia*. Ceteroqui innumeri alii martyres *Saturnini* fuerunt. Quatuordecim in mense Januario Bollandus recensuit, nonnullos alios in mense Februario: & plures alii ejusdem nominis aliis mensibus a Bollandianis scriptoribus inseruntur.

VIII DP VICTORIS EPI

NVllus hoc die hujus nominis Sanctus a Bollando & Henschenio refertur; nec enim Ecclesiae Neapolitanae monumentis satis tunc instructi fuisse Bollandistae videntur. Nam ceteroqui ex nostro Chioccarello pag. 48. & Ant. Caracciolo pag.343. facile fuisset animadvertere, die VIII. Februarii S. Victorem Neapolitanum Episcopum Neapoli cultum fuisse. Ostendit id Chioccarellus ex Kalendario quod veteri Breviario M. S. praefigitur, ubi scriptum erat: *Neapoli S.Victoris Episcopi & Conf.* In altero Kalendario quod Rituali Neapolitano praevium, in Tutini chartis reperi, sic legitur eodem die: *Sancti Victoris Neapolitani Confessoris*. Postremo in Kalendario, quod Breviario monastico Casinensi praeponebatur, eodem die sic erat scriptum: *Neapoli S. Victoris Episcopi & Confessoris.* Victor hic Neapoli sedit V. saeculo exeunte, cujus non tantum Jo: Diaconus in Chronico Episc. Neap.sed & Engypius Abbas aequalis cum elogio *Sancti* (quod erat tamen fateor, Episcopis tunc commune) meminit in Epistola ad Paschasium Diaconum de vita & miraculis S. Severini Abbatis, quam Surius dici VIII. Januarii inseruit. Itaque Victor Episcopus, qui hoc die in nostro marmore consignatur, non alius est a S. Victore Episc. Neapolitano, qui eodem die in Neapolitanis Fastis notabatur. Ac sollemne habet hoc marmor, ut in nostris SS. Episcopis nonnumquam addat *Episcopi nostri*, alias illud *nostri* penitus omittat, ut heic & alibi pluries. Nec dici potest, tunc tantum illud *Nostri* appositum fuisse, quando periculum erat, ne cum aliis ὁμωνύμοις confunderetur, alias vero omissum: nam & hic Victor confundi cum S. Victore Capuensi potuisset; & alibi additur *Nostri*, etsi ὁμώνυμοι nulli essent. Ergo illud *Nostri* non consilio sed ad libitum apponitur omitturque in hoc nostro monumento.

IX PS NICIFORI

DE illustri hoc martyre (quem μεγαλομάρτυρα i. e. *magnum Martyrem* Graeci appellant) qui in persecutione Valeriani & Gallieni medio III. saecu-

saeculo depugnavit, agunt hoc die Menaea, Basilii Menologium, Anthologium, ceterique Graecanicorum officiorum libri, & Moscorum effigiatae Ephemerides. At erat olim de eo silentium in Latinis Martyrologiis: nisi quod Molanus illum Usuardi Martyrologio addidit; qui & Romano tandem insertus fuit. Illius Acta duplicia Bollandus dederat: at Ruinartus ex iis altera utpote antiquiora suis Martyrum Actis sinceris intexuit, sane fide (3) dignissima. In nostris Fastis recte P. i. e. *Passio* ejus signatur hoc die: quod consentit cum metricis Graecorum Ephemeridibus ubi legitur,

Φασγάνῳ ἀμφ' ἐνάτῃ, Νικηφόρε, δηροτομήθης.

Nona dies scidit ense tibi, Nicephore, collum.

(3) *Pro fide Actorum S. Nicephori Mart.*

QVid de his Actis senserit Ruinartus, vel ex eo solum potest intelligi, quod iis inter *Acta sincera* locum dederit. Nec secus de iisdem judicavit Tillemontius (tom. IV. Artic. 8.) nisi quod in Adnot. VIII. haec posuit: *D'ailleurs je ne sçai s'il faut dire que ces actes soient tout à fait originaux. Car ils ont quelque air d'une narration faite pour instruire des moines* (quo omnino spectant, quae leguntur apud Ruinartum ad finem num. VII. *Quamobrem o dilecti* [ἀγαπητοὶ ἀδελφοί] *nos quoque diligenter caveamus ab hac diabolica operatione, odii inquam & injuriae acceptae recordatione*: quae non est dubium, ad alios instruendos pertinere) *quoique leur simplicité ne nous permette pas de douter qu'ils ne soient tres anciens.*

At Bailletus (in Tab. critica Actorum ad IX. Febr.) longius aliquanto progressus scripsit: *Mais la beauté edifiante de cette histoire semble donner lieu de douter à ceux qui n'y trouvent pas le circonstances des lieux & des tems qu'ils souhaiteroient, si ce ne seroit pas une PARABOLE de la charité fraternelle . . . c'est à dire, une instruction en forme d'histoire.*

Postremo Cl. Castellanus Canonicus Parisiensis omnem pudorem exuit, dum in suo Martyrologio ad IX. Febr. sic invehitur in haec Acta. *L'Auteur ne dit point en quel lieu, ny en quel temps son Saint a souffert: & ce n'est que dans une des traductions, & non dans le texte Grec, que l'on a ajuté que c'etoit a Antioche: & dans le Menologe du Card. Sirlet . . . on a mis que c'etoit sous Valerien & Gallien; comme dans les Menées. Le tout paroist PARABOLIQVE . . . . Dom Thierry a donne ses Actes grecs . . . Rien ne convenoit moins au titre de son Livre, qui est ACTA MART. SINCERA.*

Qui primum in eo fallitur, quod temporis notationem in his Actis desiderari, cum suo antesignano Bailleto, dixit. Vel Acta Ruinartiana legissent, in quibus diserte num. 1. scribitur: οἱ Αὔγουστοι . . . Οὐαλεριανὸς καὶ Γάλλος . . . quae in antiqua interpretatione redduntur: *Dicit Praeses: Augusti nostri & domini hujus regionis & finium Romanorum VALERIANVS & GALLVS jusserunt, ut qui se dicunt esse Christianos, sacrificent diis immortalibus* . . . Ac nequem forte offendat, quod Gallus cum Valeriano componitur; adnotat Ruinartus in suo MS. pro *Gallus* scriptum fuisse *Gallienus*, quod rectum putat. Verum τὸ GALLVS erroris argui non debet: nam ex iis quae ad XVII. Januar. adnotavimus, & ex alibi dicendis constat, in antiquis & aevi sequioris scriptis nomina propria primitiva cum suis derivativis alternare saepissime. Itaque idem imperator peraeque *Gallus*, & *Gallienus* dicebatur. Hinc *Maximi* & *Maximiani* aut *Maximini*, *Constantii* & *Constantini*, & alia sexcenta in eumdem modum, nomina confundebantur.

Deinde demus hoc Castellano, deesse in his Actis locorum ac temporum circumstantias: num continuo eam narrationem inter parabolas amandabimus? Si ita sit; nihil erit causae, cur Basnagium arguamus temeritatis, quod ausus sit Clementis Alex. narrationem de latrone quodam per Apostolum Joannem ad bonam frugem revocato inter apologos referre. Nam certe si Castellani factum cum Basnagii facto conferatur, hic alter multo innocentior prae illo reperietur; quum in Clementis narratione non tantum Latronis locique nomina desint, sed & quaedam locutiones insint, quae Basnagio fraudi fuerunt, ut pro apologo haberet.

At in hisce Actis praeter Imperatorum, etiam Athletarum nomina adnotantur: &, in quo caput est, *Sapricii* pseudomartyris nomen ita signatur, quasi si auctor id sibi propositum habuisset, orituræ aliquando fictionis suspicioni occurrere. Nam Graecus Actorum textus sic incipit: Ἦν τις πρεσβύτερος, ὀνόματι Σαπρίκιος, οὕτω καλούμενος. Quae duo postrema verba neglexit vetus interpres: nec enim

ver-

X NT SCOLASTICE

Abest a Graecorum libris Ecclesiasticis: abest & ab antiquioribus Latinorum Kalendariis, librisque Liturgicis, ut & Rosveidano Martyrologio. Itaque Beda omnium primus hoc die Scholasticam suo Mrologio inseruit, non ante initia octavi saeculi scripto: cui mox Florus plura de suo addidit. Postea vero Ado, Vsuardus, alii eamdem suis Mrologiis intexuerunt. Eadem inscribitur veteri Kalendario, quod praeponitur Rituali MS. Neapolitano, hoc eod. die in hunc modum: *Scholasticae virginis*; ut & Kalendariis, Mrologiis, & Breviario Capuanae Ecclesiae apud Mich. Monachum pag.461. & Siculis pervetustis Breviariis & Missalibus apud Joannem de Joanne p. 346.

Sane vero Cenomani, qui Scholasticae corpus adhuc habere gloriantur (cujus reductionem in Casinense Monasterium non adprobat Bollandus; penes quem fides sit) ejus Translationem in urbem suam celebrant die xi. Julii, at *obitum* (uti testatur Bollandus, quem vide pag. 401. num.46.) hoc eodem die. Sed cautius dixisset Bollandus, Festum majus hoc die ibi celebrari, non *obitum*

aut

verbum verbo appendere satagit. Et tamen eae duae voculae, siquid video, omnem parabolae suspicionem ab his Actis amoliuntur. Est enim hoc apologorum familiare, ut nomina imponantur qualitati personae, quam unusquisque gerit, convenientia. Itaque suspicari aliquis potuisset, *Nicephorum* quidem ita placuisse appellari, quod victoriam ex certamine retulisset, ex qua alter exciderat: *Sapricium* contra infausto isto nomine consulto donatum, eo quod vitiosi hominis personam gereret; nam σαπρὸς est *vitiosus*, *putris*, unde fit derivativum *Sapricius*. Huic suspicioni obviam iturus Auctor, ipso statim initio sic orditur: *Erat quidem presbyter: nomine Sapricius*, *SIC* (vero scil. non ficto nomine) *APPELLATVS*. Hanc enim vim habet, illud ὄντι καλούμενος. Haec quum Auctor ipso in limine posuerit; aperte professus est, se non parabolam, in qua nomina sive tacentur, sive narrationi convenientia confinguntur, sed veram historiam expositurum.

Ad hujus sane argumenti vim declinandam non aliud Castellano effugium patere video, quam si dixerit, narrationis hujus auctorem fuisse impostorem aliquem, qui apologum scribere aggressus, hunc verae historiae characteribus ornaverit. At communi sensu careat oportet, qui horum Actorum scriptorem uti impostorem traducere sustinuerit: quae Acta mira simplicitate, brevitate, styliique gravitate praedita, non tantum Tillemontio & Ruinarto, sed & ceteris sagacissimis criticis admirationi fuerunt. Fuerint ergo haec Acta, si minus originalia, uti vocant, at certe antiquissima & ex originalibus hausta.

Antequam vero ex his Actis abeo, animadversione dignum judico illud, quod ad finem num. V. sic de Sapricio legitur: Ἐκώλωσεν γὰρ τὰ ὦτα αὐτοῦ ὡς ἀσπὶς κωφὴ καὶ βωβὴ, ἥτις οὐκ εἰσακούσεται φωνὴν ἐπᾳδόντων. Vetus interpres: *Vt aspis surda & CLAVDA, quae non exaudivit vocem incantantium*. Quae de Ps. LVII. 5. ita desumpsit Graecus auctor, ut tamen majoris inculcationis gratia voculam βωβὴ de suo admensus fuerit. Hanc tamen vocem non est assecutus interpres (ceteroqui non ineptus) dum reddidit *Clauda*, quasi si in serpentes claudítas convenire posset. Sed video quid eum fefellerit. Vox βωβὸς nusquam alibi, quam apud Hesychium occurrit. Apud hunc vero quum Latinus horum Actorum interpres legisset, βωβὸς exponi χωλὸς; putavit *Claudos* intelligi: nam plerumque χωλὸς pro *Claudo* accipitur. At revera vox χωλὸς non tantum *Claudum*, sed & ἀνάπηρον i. e. *mancum* (quacumque parte aut sensu) significat (quod & ex vetere Onomastico potest intelligi, in quo χωλὸς tantùmdem est, quod *mancus*, & ex usu meliorum scriptorum) cujus ambitu vocis etiam *surdus* continetur, quem etiam *mancum* licebit appellare. Rem ita esse, idem Hesychius declarat, qui proxime sic posuerat: Βωβὸς, πηρὸς i.e. Βωβὸς est *mancus*. Ergo & quum Βωβοὺς reddidit χωλοὺς, hoc posterius non *claudos*, sed *mancos* intellexit. At Actorum S. Nicephori Latino interpreti istud Hesychii χωλοὺς fraudi fuit, arbitrato *claudos* designari. Quocirca vertendum fuit, *Vt aspis surda & MANCA*, h. e. audiendi sensu capta. Atque haec in philologorum gratiam dicta sunto, nequem insolens dictio forte offendat.

aut *Depositionem*. Certe Neapolitani IX. saeculo in hoc marmore non *Depositionis* notam, sed *Natalis* signarunt, tamquam die non suo. Nec in hoc negotio nos alibi marmoris hujus accuratio fefellit, ne die sequenti quidem, ut equidem judico, quo die par aut major difficultas occurrit.

At etiam monastico Scholasticae instituto is, quem saepe laudavimus, Castellanus litem intentat. Qui si id contenderet, hanc intra unius Claustri septa non se perpetuo continuisse (quod genus *Reclusas* vocabant) ultro id faterer, narrante Gregorio, quotannis ab ea fratrem suum invisi consuevisse: & ceteroqui S. Caesarii Regula dabat Sanctimonialibus exeundi veniam urgente necessitate aut utilitate. Verum quod nihil Scholasticae cum *μοναστρίαις* commune fuisse ait, id vero nego. Mitto quod Bertarius Abbas Casinensis trecentis annis Scholastica recentior sic de ea loquitur, tamquam si dux & institutrix ad monasticam vitam pluribus feminis fuerit. Nam praestat ex Gregorio ipso argumenta petere; qui & Scholasticam vocat *Sanctimonialem feminam*, eamque in *Cella* degisse testatur. At illo aevo nec *Sanctimonialis* aliud erat quam Monacha, nec *Cella* aut *Cellula* aliud quam *Monasterium* aut *Monasterii* pars, praecipue apud Gregorium passim libro 2. Dial. Imo quam cap. 34. ejusdem lib. Gregorius *cellam* Scholasticae vocat, id Zacharias Μοναστήριον reddidit: & Albericus Card. apud Angelum de Nuce *Cellam Virginum*, non *virginis*, eamdem vocavit. Vide de utroque vocabulo Cangii Glossarium. Ac de Scholasticae Monastico instituto satis haec: alia quaedam reperies apud Angelum de Nuce ad Gregorii lib. 2. Dial. qui Leoni Marsicano praemittitur, ac Mabillonium tom. I. Annal. Benedict. Apud quos & alios ex vetusta traditione scribitur, S. Scholasticae Monasterium fuisse in loco qui Plumbariola vocabatur, in Aquinensi territorio.

Nec aliunde, quam Scholasticae exemplo, monasteria muliebria in Campania primum, mox in reliqua Italia, passim (4) propagata crediderim. Capuae certe sub exitum vitae S. Scholasticae puellare Monasterium fuisse fundatum a quadam Justina, didici ex inedita inscriptione eruta apud Veterem Capuam, dum effoderentur fundamenta coenobii S. Marci, quod incolunt Franciscani Discalceati. Ea inscriptio talis est.

HIC REQVIESCIT IN
SOMNO PACIS IVS
TINA ABBATISSA
FVNDATRIX SANC
TI LOCI HVIVS QVAE
VIXIT PLVS MINVS
ANNOS LXXXV DEPO
SITA SVB DIE KALRVM
NOVEMBRIVM IMP
DN N IVSTINO PP AVG
ANN IIII PC EIVSDEM
INDICTIONE TERTIA

Infra uvae racemus scalpitur: quod in Christianis titulis, maxime Campanis, frequens est. De hac inscriptione, (quae ad

(4) Non id contendo, Parthenonum originem a Scholastica prodiisse, sed solum, sicuti post Benedictum Latina virorum Monasteria frequentiora in occidente evaserunt, sic post Scholasticam Virginum. Ceterum virginalium Monasteriorum antiquitatem aequis passibus cum virorum coenobiis processisse, ostenditur ex Magni Antonii vita, qui teste Athanasio num. 3. sororem suam in Parthenonem educandam tradidit circ. an. 271. At quarto mox saeculo sanctimonialium aeque ac monachorum instituta quaqua versum diffusa fuisse, exinde intelligo, quod etiam in Persidem jam tum pervaserunt: id quod didici ex Actis SS. Sadoth Episcopi & sociorum circiter annum 346. apud Ruinartum pag. 576. ubi scribitur: *Missis ergo rex* (Sapor) *satellitibus, ipsum una cum ejus Clero, aliisq. finitimae regionis Clericis, necnon Monachis & Monialibus CXXVIII. comprehendit.*

ad an. 569. pertinet h. e. quintum & vigesimum circiter a Scholasticae obitu) plura qui cognoscere avet, adeat inferne (5) adnotata.

XI N S CASTRENSIS

Unus ex illis Episcopis Christique Confessoribus fuit, qui ante medium V. saeculi in persecutione Vandalica navibus cariosis impositi, Deo gubernante in Campaniae littora appulerunt: de qua re vide quae heic infra, necnon in S. Quodvultdeo ad XVIII. hujus mensis ex Victore Vitensi afferimus. De hoc autem Castrense, plurium sociorum duce, praeter ea quae Mich. Monachus in Sanctuar. Capuano, & Henschenius hoc die docuerunt, quibus recoquendis supersedeo, plu-

(5) *Ad Justinae Abbatissae inscriptionem.*

JVSTINA) Non infrequens Sanctimonialibus nomen omni aevo id fuit; ab eo saltem tempore, quo, abiectis prioribus nominibus quae in saeculo gererent, nova post conversionem sibi imponere satagebant. Fortassis enim in S. Justinae Virg. & M. memoriam in ea sibi appellatione placebant: nam in *Conversione Justinae & Cypriani MM.* (quam Edm. Martene to. 3. Anecdotor. inseruit) commissa Justinae illi monasterii virginum praefectura legitur, jam tum scil. saeculo tertio. Quae virginum administratio illi Justinae tradita, sive vera fuerit, sive falso credita; hinc certe manasse crediderim, ut crebro id sibi nomen sanctimoniales inderent.

ABBATISSA) Vossius in Etym. in ABARE sic in fine posuit: *Qui Abbatissae vocem probant ex Hieronymiana regula monacharum, scire debent, eam non Hieronymi esse, sed hominis indocti: quod & res clamat, & ... Erasmus observavit.* Quod quum ita sit; hoc primum monumentum reperio, in quo ea vox occurrat. Quae postea dictio reperitur & in Capitulari Aquisgran. an. 803. & in Concil. Parisiensi an. 829. At *Abbatis* vox longe antiquior.

FVNDATRIX SANCTI LOCI HUJUS) *Sanctus locus* est periphrasis virginalis monasterii: nam ex antiquis IV. & V. saeculi scriptoribus deprehendi (ut alibi observamus) *sanctimoniam* peculiare vocabulum virginum Deo dicatarum fuisse: unde eae virgines *Sanctimoniales* appellatae, & monasterium *Sanctus locus* pulchre heic dicitur. Ceterum hae voces *Sancti loci hujus*, δεικτικῶς positae, ostendunt, id Monasterium ibi positum fuisse, ubi inscriptio reperta fuit. Ea autem in eruendis fundamentis coenobii S. Marci, ut ante dictum, ante hos annos ferme 70. effossa fuit cum Justinae ossibus: sed qui fabricae praeerant, ossa cuidam parieti infoderunt, titulum seorsum in hortis collocarunt: non optimo sane consilio. Sane ante porticum Ecclesiae S. Marci hodiedum visuntur in solo fundamenta apsidis Ecclesiae veteris illius Parthenonis opere latericio.

IMP. DN. N. JVSTINO) juniore.

PP. AVG.) i. e. *perpetuo Augusto*. Jam inde a temporibus synodi Ariminensis, Vrsacii, Valentis aliorumque Arianorum assentatione Constantius Imp. *αἰώνιος* dici coeperat: de quo conqueritur Athanasius in fragmento epistolae, quod Socrates II. 37. inseruit: *κ̀ αἰώνιον δὲ αὐτὸν βασιλέα εἰρήκασιν, οἱ τὸν υἱὸν ἀΐδιον ἀρνούμενοι. Sed & illum Imperatorem perpetuum* (sive *imperatorem aeternum*, quod Valesius in interpretatione posuit) *appellarunt ipsi, qui Dei filium sempiternum esse negant.* Itaque ut heic *perpetuus Augustus* dicitur, sic in Ariminensi Arianor. formula apud Athanas. Ep. de syn. Arimini & Seleuciae inscribebatur: *ἐπὶ παρουσίᾳ ... Κωνσταντίου .... τῷ αἰωνίῳ σεβαστῷ.* Placuit sibi in ea assentatione Constantius sic, ut in edictis & epistolis aeternitatem sibi usurparet, teste Ammiano lib. XV. Post Constantinum ab eo titulo se Augusti abstinuerunt usq. ad Leonem Aug. qui coepit nummis inscribere DN. N. LEO. PERP. AVG. quod & Zeno & Phocas usurparunt: postremo Anastasius, uterq. Justinus, aliique τὸ PERP. per duplex P expresserunt, ut heic.

ANNO IIII. P.C. EJUSDEM INDICTIONE TERTIA) i. e. *anno quarto post consulatum ejusdem* (Justini) *indictione tertia.* Indictio tertia CPolitana currere coepit a Septembri an. 569. in quem annum coit etiam quartus post consulatum Justini Junioris annus, sive, ut vulgo loquuntur, quartus *Postconsulatus* ejusdem. Atque ex hoc quarto Justini postconsulatu, concurrente cum indictione tertia, maximum huic marmori pretium accedit. Hinc enim verus annus, quo Justinus junior Consul solitarius processit, colligitur: de quo anno Pagius Norisio dicam impegit. Verum haec ultro praetereo, alibi uti spero eliquanda, ex quibus intermorientis jam consulatus rationes illustriores evadent, quam antehac fuerunt.

plures distinctis capitibus necessarias animadversiones in medium proponam.

I. Acta.

Hujus vitam primus in Sanctuar. Cap. edidit Mich. Monachus, quam ex Monachi editione & aliis duobus MSS. correctiorem recudit hoc die Henschenius cum prævio commentario, ad quem lectorem rejicio. Ejus vitae auctor se supparem (6) illis qui Castrensem viderunt profitetur: proinde quinto exeunte saeculo imo verius labente sexto eam scriptam ab illo oportet. Nec stylus ab ea aetate abhorret (qui tamen paullo luxuriantior est, nec satis gravis) nec quidquam demum est, quod cum eo saeculo, aut cum historia pugnet. Nisi vero illud negotium facessat, quod videatur hujus vitae auctori parum cũ Victore Vitensi probatissimae fidei historico convenire. Apud quem lib. I. c. 5. sic legitur. *Tunc vero memoratae urbis Episcopum i. e. Carthaginis, Deo & hominibus manifestum, nomine Quodvultdeum & maximam turbam Clericorum navibus fractis impositos, nudos atque exspoliatos expelli praecepit. Quos Deus miseratione bonitatis suae, prospera navigatione Neapolim Campaniae perducere dignatus est civitatem.* Heic quidem unius Episcopi Carthaginensis fit mentio; ceteri vero fuisse significantur Clerici, non Episcopi. Contra vero in Castrensis vita de Quodvultdeo (& sedis praerogativa & sua virtute praecellentissimo) mentio nulla exsistit; & in ea tamen n. 8. uni eidemque navi duodecim Episcopi imponuntur, inter quos *signifer* ac *praeceptor* Castrensis undecimus recensetur, cui *puppis arx possidenda* traditur. Adhaec Quodvultdeus cum suis Neapolim, Castrensis ad Suessanum littus appulit. Mitto cetera narrationum discrimina. Verum facilis est responsio. Victor Vitensis *navibus fractis impositos* dicit: per quod satis significatur, plures fuisse naves, quarum unam aut plures Quodvultdeus cum suo clero conscenderit, ac Neapolim pervenerit; Castrensis vero cum suis diverso navigio impositus, Suessanum littus tetigerit. Posset & illud dici, diversas diverso ejusdem persecutionis tempore ac loco extorris Episcoporum Clericorumque colonias marinis fluctibus fuisse permissas: quocirca Quodvultdei navigationem cum Castrensis nihil præter eamdem fidei causam habuisse commune. Sed quidquid ejus rei fuerit; singulare illud est, quod plura navigia, remis ac rectoribus destituta, Deo gubernante in eamdem Campaniae nostrae provinciam pervenerint: in quo exaudita fuit Sanctorum illorum oratio, cujus meminit Castrensis vita (7).

Cetera porro quae in Castrensis Acta animadverti possent, in cupidorum gratiam in locum unum (8) seposita contuli.

2. No-

(6) Vitae auctor num. 16. sic scripsit: *Audivimus etiam relatu quorumdam Sacerdotum, qui digni huic revelationi interfuisse creduntur, quod quasi ignis ab altari* (in quo Castrensis jam moriturus sacra mysteria peragebat) *progrediens inter ipsa sacrificia ad caelum usque tetendit.*

(7) Num. 7. Sic Sancti Episcopi in Carcere detenti precantur: *Hoc tantum nobis conferat Divina Majestas, ut quos ab uno solo pro sui nominis gloria transferre dignatur, intra VNIVS PATRIAE terminos sua pietate concedat, ut nostra corpora sepeliantur.* Quibus Angelus, se exauditum iri, respondit. Porro *Unius Patriae* nomine *una provincia* intelligitur: sic enim tunc loquebantur, hausta a LXX. Senioribus locutione; apud quos tamen πατριὰ *familiam* significat. Augustinus in I. contra Epist. Parmen. 7. *Multae interjacent patriae gentium.* Arnobius Junior scriptor V. saec. ad Ps. 104. *Non diversar. linguar. sed diversar. patriarum . . sub una lingua* (Latina) *diversae sunt Patriae, Brutiorum, Lucanorum, Apulorum.* Greg. Turon. V. Hist. 1. *Patrias subjugavit* i. e. provincias.

(8) *Ad Acta S. Castrensis editionis Henschenianae animadversiones quaedam.*

JAm primum omnium illud observatu dignum est, quod num. 5. Angelus haec Sanctis Episcopis praedicit: *Per me sciatis quia Rex aeternus unicuique vestrum praeparatum habet locum, in quo . . . multitudinem in illis commorantium populorum partibus ab OMNI ERRORE absolvatis.* Quod revera impletum esse.

esse, innuitur num. 15. ubi dicitur *a diversis erroribus* populos illos Castrensis eripuisse. Quae quidem non tam de haeresum, quam gentilitatis erroribus intellexerim. De haeresi quominus id capiam non tantum illud facit, quod Campania tunc temporis nullis haeresibus infestabatur, verum etiam quod num. 11. populus, cujus fines Castrensis adiit, *Cultor Trinitatis* vocatur i. e. ab Ariana impietate quae tunc grassabatur abhorrens, ut infra ostendam. At vero ethnicismus V. saeculo utut ex majoribus urbibus eliminatus esset, adhuc tamen in suburbanis & pagis haerebat; unde & *Paganos* a *Pagis* dictos volunt: de quo vide praeter alios quae Cangii collegit diligentia in Glossario in PAGANI. Cui consentaneum est, quod omnes hi Africani Episcopi, qui ex Castrensis Actis innotuerunt, in urbeculis aut pagis consederint: unde & postmodum oppidulis illis ruentibus, eorum cathedrae incertae adhuc manent. Castrensem certe in SVBVRBANO quodam substitisse, diserte in ejus vita docetur num. 18. Nec alibi quam κατὰ τὰ προάστεια h. e. *in suburbanis* gentiles suo tempore sacris operatos S. Nilus I. Epist. 75. (auctor scilicet ejusdem V. saec.) narrat. Haec eo pluribus notavi, ut appareat, hos Africanos Episcopos tamquam Campaniae nostrae Apostolos esse habendos: quorum opera ex Campaniae urbeculis atque pagis paganismus maximam partem ejectus fuerit saeculo V. At exeunte saeculo IV. ne Neapolim quidem penitus Christianam fuisse, quidam contendunt: de quo vide Petrum Jannonium lib. I. Hist. Civ. cap. ult. pag. 62. 63. Decepit nimirum illos Symmachi locus (VIII. ep. 27.) Neapolim *Urbem religiosam* vocantis. Qui quum ethnicismi perditus propugnator fuerit, non aliam in partem Neapolim uti *Religiosam* laudasse videtur, quam quia adhuc gentilitatis errores consectaretur. Verum ex Symmachi loco aliud non efficitur, quam aevo Theodosii plures Neapoli gentiles adhuc fuisse; sicuti ne Romae quidem tunc ethnici deerant, maxime inter senatores & honoratos viros. Id quod Symmacho satis fuit, ut Neapolim *Religiosam* diceret. Ceterum gentilibus istis Neapoli templa numinum patuisse, nego: nisi quod tantum in domorum suarum Larariis, aut vero κατὰ τὰ προάστεια (*in suburbanis*) liberam religionis suae exercendae potestatem habebant. Et has nihilominus intermorientis superstitionis reliquias non diu Neapoli perdurasse, ex Quodvultdei, unius ex Africanis Episcopis, in hanc urbem appulsu conjici potest.

Sequitur illud num. 6. *Tunc S. Castrensis circuminduit se stola sua*. Apud profanos *Stola* totum ambiebat corpus: at apud Ecclesiae scriptores *Stola* tantumdem est quod *Orarium*, sive lorum: eoque sensu heic accipi, patet ex sequentibus: *Qui* (paganus) *coepit illum trahere per eam* (Stolam) *ac si per vilem funem*. Et quidem *Stolam* idem esse quod *orarium*, habes apud Honorium Augustod. & alios Officiorum scriptores non admodum antiquos. At apud vetustiores *Stolae* vocabulum pro orario heic primum, quod sciam, occurrit. Porro ad Stolam heic a Castrense indutam pertinet illud, quod apud Hincmarum & Reginonem *de vita & Convers. Presb.* vetantur presbyteri *sine Stola vel orario incedere*. Postremo cur *Orarium* etiam *Stolam* (quae ceteroqui vox est integri amiculi) antiqui appellaverint, dicam Deo dante alibi: nam nunc quidem properandum mihi esse video.

Verum ut *Stolae* vox compertae novitatis argui non potest, sic vereor ut *Physici* nomen pro *Medici*, antiquius sit XI. aut XII. saeculo; de qua voce vide Cangii Glossarium. Et tamen heic num. 12. legitur: *Morbo, quem haemorrhoidem vocant Physici*. Verum ut semel dicam, etsi hujus vitae auctor se successisse aetati illorum, qui Castrensem viderunt, profiteatur, idemque ab impostoris suspicione longissime absit; tamen plura his Actis posteriore manu adsuta fuisse certissimum est: idque exemplarium discrimen palam facit, quorum alia aliis uberiora sunt. Ceterum PHYSICVM pro *Medico* nondum VI. saeculo usurpatum fuisse, praestare non audeo.

Jam vero num. 8. duodecim episcopi navim ingressi recensentur. In iis qui in Monachi editione *Augustus* dicitur, is in Henschenio vocatur *Augustinus*. Verum ad XVII. Jan. & alibi passim observavimus, nomina primitiva cum suis derivativis alternasse. De hoc *Augusto* vide Mich. Monachum in Sanct. Cap. pag. 69. Diversus is plane est ab Augustino Ep. qui cũ matre Felicitate Capuae sub Valeriano martyrium fecit: ad quem (ut alicubi ex Cod. Bodlejano ostendam) scripsit S. Cyprianus. De his S. Castrensis sociis v. Mrologiũ Rom. 1. Sept. & Ruinartũ in sua Hist. Vandalica, quam Victori subjecit: qui dum horum nonnullos ex vulgi traditionibus, remotis a Campania Ecclesiis praefecit, in eo fallitur. Nam omnes Campaniae fines insedisse, supra ex hac vita docuimus.

Adhaec quo illud pertinet, quod num. 11. populus urbis illius (Suessanae sive potius Sinuessanae, ut infra videbimus) quam primo Castrensis adiit, *Cultor Trinitatis* vocatur? Id ex Mich. Monacho sic accipit Henschenius, quia Suessae Auruncae hodiedum Ecclesia quaedam

Tri-

2. *Nomen*.

Ruinartus in Historia persec. Vandalicae, quam a se compositam suo Victori Vitensi subjecit, cap. IX. num. 21. sic posuit. *Suspicatus sum non semel, Castrensis vocabulo non viri alicujus, sed urbis Episcopalis nomen designari, quod ad ipsum Episcopum, amisso proprio nomine, translatum fuisset. Id persuadere videtur ipsius vocabuli forma, qua locum potius quam hominem indicari prima fronte nemo non existimat. Deinde Castri nomen urbibus attributum frequenter in veteribus Africae monumentis legitur; & quidem inter Patres Byzacenae provinciae* Felix Episcopus Castrensis *in Notitia Africana editionis Sirmondi occurrit*. Hanc tamen opinionem, quam mox vir doctus conjecturae tantum loco haberi vult, illud convellit, quod Castrensis vita ab auctore pene suppare composita fuerit; quem miror, si ejus, cujus acta conscriberet, nomen fugerit, dum interim undecim ejus socios proprio singulorum nomine appellaverit: nec enim ullius ex sociis nomen *ἐθνικὸν* (*gentilitium*) esse potest. Deinde innumera sunt geographica nomina, quae saepe singularium hominum fuerunt, uti *Romanus*, *Campanus* & similia passim in marmoribus obvia. Ipsum denique *Castrensis* nomen in Grutero (9) bis reperies, non ut patriae, sed ut hominis nomen.

F 3. *Se-*

Trinitatis conspicitur, quae jam tum scilicet sub Castrense extiterit, si his credimus. Sed crassiora ista mittamus. Vera nomenclationis illius ratio ex historia Victoris Vitensis est arcessenda, ex qua discimus, Gensericum conantem Arianum virus Africanorum animis infundere, Sanctos suis nisibus obsistentes, qua tormentis, qua exsilio multasse. Tantumdem autem erat dogmati Ariano contraire, quod pro Trinitate decertare. Itaque vult vitae auctor, Divina providentia factum, ut quia Castrensis pro fide Trinitatis pugnaverat, nancisceretur in Campania populum *Cultorem Trinitatis*. Hanc veram esse hujus loci sententiam, declarat ea periocha, quae a Monachi quidem editione (in qua plura sane desunt) abest, at in Henscheniana num. 17. legitur. Ibi auctor redditurus rationem, cur Castrensem jam moriturum populi frequentes convenerint, hanc solam assignat, quia *piissimus Pater pro amore individuae TRINITATIS, & pro amore catholicae fidei a propriis finibus expulsus, nil curavit, ac cum rebus propriis renuntiavit voluntates*: eamque ob causam tantos concursus ad eum factos dicit, populi utique *Cultoris Trinitatis*.

Antequam ex his Actis pedem moveo; pulcherrimum illud est, quod num. 14. S. Castrensis morti proximus *hereditariam pacem* reliquisse fidelibus eum stipantibus dicitur: quae ipsa locutio reperitur in Uranii Epistola de S. Paulini obitu, qua parte S. Joannis Neapolitani mors narratur. Quod loquendi genus fluxit ex illo Evangelii *Pacem relinquo vobis*, quasi testamentariam hereditatem scil. At num. 16. morituri Castrensis & sacra Mysteria celebrantis facies irradiatur. Id vero contigisse dicitur *dum secretè inchoaret principia*, ut apud Henschen. legitur: quod & apud Monachum eisdem verbis scribitur, nisi tantum ordine diverso, *Dum inchoaret secretè principia*. Verum ne dubita, quin pro adverbiali voce legendum sit *Secretae* casu patrio. Et quidem in marmoribus & antiquis MSS. passim diphthongum AE cum E simplici permutatum, nemo ignorat. Est autem SECRETA in Gelasiano Sacramentario non aliud quam quod hodiedum orationes *Secretas* dicimus. Eaque leviuscula emendatio eo verior est, quod in his Actis *Secreta* cum *Oblatione* jungitur. *In qua* (inquit) *oblatione dum inchoaret secretae principia*. Id quod cum Amalario concinit in *Eclogis de offic. Missae* editis a Baluzio, in quibus scribitur: *SECRETA dicitur, eo quod SECRETAM orationem dat Episcopus super OBLATIONEM, ut Deus velit respicere super oblationem propositam, & deputare eam futurae consecrationi*. Atque ea in Castrensis vitam satis sint: nam plura libens praetereo.

(9) Nam pag. 935. 2. occurrit *M. Caesius Castrensis*: & pag. 127. col. penult. *L. Helvius Castresis*, pro *Castrensis*: nam nomina in ENSIS unica terminabantur Graece in *ήσιος* sine N, quae littera in marmoribus additur demiturque ad libidinem, ut *vicensimus*, *totiens*: *mesis* pro *mensis* &c. Poterat & huc referri inscriptio Gruteriana (pag. 325. 12.) sic incipiens, *Ti. Claudii Honoratiani Castrensis Morini*. Verum ibi meo judicio *Honoratianus* dumtaxat cognomen est: cetera duo pertinent ad loci nomen: nam sicuti ex *Alba Longa* fit derivativum frequens in marmoribus ALBANVS LONGANVS (ut alia ejusdem modi taceam) sic CASTRENSIS MORINI fiebat ex oppido, quod *Castrum Morinum* appellaverint ob Romana Castra ibi aliquando posita.

3. Sedes Episcopalis.

Quam cathedram in Africa Noster tenuerit, ex Ruinarti conjectura modo laudata, si vera esset, innotesceret. Nunc videamus an saltem Sedem Episcopalem, quam in Campania nactus videtur, aucupari possimus. In Epternacensi Hieronymiani Mrologii apographo (quod IX ineunte saeculo jussu S. Villibrordi descriptum fuit) hoc eodem die sic legitur: *Et in Vulturno, Castrensis*. Atqui *Vulturnum* sive *Volturnum* nomen oppidi apud Livium & alios non incelebris, ad amnis cognominis ostia siti, fuit, Romanorum olim coloniae, postea sedis Episcopalis, quae aevo Gregorii M. jam defecerat: cujus Episcopatus cum Capuano coaluit: quin & *Castrum maris Vulturni* (sic enim oppidum, quod ex Vulturni jam olim diruti ruderibus crevit, vocatur) *demanium Ecclesiae Capuanae* fuisse ex antiquae tabulae inscriptione, & veteribus memoriis colligitur. Ibi igitur Castrensis sedes Episcopalis fuisse videtur: quae sedes medio quinto saeculo stetisse videtur, quae tandem, corruente oppido, saeculo VI. desiit. Adde quod Castrensis noster Vulturni obiisse ex eo videtur, quod ibi primū ejus ossa reperta fuisse ineunte IX. saeculo, ex Adiperti inscriptione infra demonstrabimus. Postremo *Castri maris Vulturni*, quod veteri Vulturnensi oppido successit, pervetusta Parochialis Ecclesia hodiedum *S. Castrensis* nomen gerit.

At huic opinioni plura opponi possunt. Ac primum illud, quod hoc totum de *S. Castrense* & *Vulturno* membrum in ceteris Hieronymianis apographis deest. Cujus rei caussam, praeter Castellani (10) conjecturam, hanc puto fuisse. Omnium quidem Hieronymiani Mrologii exemplarium Epternacense antiquissimum habetur. In eo *Castrensis* cum assignata sibi sede locum tuebatur suum, quippe eo aevo is uti martyr colebatur: nec facile nisi martyres in Hieronymianum Mrologium admitti (excepto *Martino*, *Antonio* & siqui sunt forte alii paucissimi, iidemque clarissimi) fas fuit. At quo tempore alia ejusdem Mrologii exempla descripta fuerunt, jam coeperat Castrensis non *Martyr*, sed *Confessor* inscribi. Qui titulus quia aevo sequiore opponebatur martyrio; idcirco posteriores amanuenses *Castrensem* ex Hieronymiani possessione dejecerunt.

Jam illud, quod ex Rom. Mrologio potest obiici (in quo Castrensis hoc die *Capuae* ponitur) paratam responsionem habet: nam quia Vulturnensis cathedra cum Capuana coaluit, & Capuana Dioecesis olim & nunc *Castrum maris Vulturni*, quod antiquo Vulturno successit, complectitur; ideirco is Sanctus Capuae tributus fuit, ubi & praecipuum cultum omni tempore obtinuit. Potest & illud addi, quod videatur Radipertus Capuanus IX. saeculo Castrensis reliquias Vulturni inventas in sua Cathedrali collocasse: quod si verum fuit (de quo infra cap. 6. disceptabimus) merito Martyrologi posterioris aevi Castrensem Capuae posuerunt.

Venio jam ad objectionem longe gravissimam, quae ex S. Castrensis vita petitur. In qua altum quidem de Vulturno oppido silentium: contra vero S. Castrensis Suessam adiisse non obscure (11) significatur. Hic equidem respondere possem, in his Actis *Suessam* sive errore sive consilio positam fuisse pro *Sinuessa*; idque exemplo non carere, ex heic

(10) Castellanus ad hunc diem (si recte ejus mentem interpretor) conjicit, Castrensem in Hieronymiano Mrologio non adscititium esse, sed e prima manu: at postea quum animadvertissent, hunc Athletam in Vandalica persecutione (quae Hieronymo posterior fuit) decertasse, posteriores transcriptores cum sustulisse; nim. ut anachronismo mederentur; qui immanis futurus fuisset, si unquam Castrensis in eo Mrologio locum haberet, quod ipsi ab Hieronymo compositum crederent.

(11) Num. 11. legitur: *Tunc Pater Castrensis moenia Suessanae urbis adiit.* Qui mox dicitur *breve habitaculum in suburbanis ejusdem urbis* sibi delegisse.

heic (12) adnotatis perspicies : ex Sinuessae vero suburbanis mox S. Confessorem se contulisse Vulturnum. Verum hac responsione non indigeo: nec Castrensis incolatum Suessanis invidere volo, modo ne iidem Castrensem Episcopum suū faciant, quod L. Sacco rerum Suessanarum scriptori placuit. Suessam ergo adierit primo Castrensis. At ubi mox dicitur *in suburbanis ejusdem urbis* habitasse, potest suburbani illius nomine Vulturnum jam ruinosum oppidum venire, quod non multum Suessa aberat. Aut saltem ubi in suburbano prope Suessam is aliquamdiu substitisset, videtur idem postremo Vulturnum fuisse invitatus. Ex his jam intelligi potest, Castrensem, qui in Suessano suburbano primum restitit, Vulturnensem deinde Episcopum electum videri. Vulturni certe Castrensem diem obiisse suū, ex eo potest existimari, quod ejus corpus a Radiperto inter Vulturni rudera repertum omnino videatur, uti mox ostendetur; & ex eo etiam, quod ex Actis intelligitur, eum non in mediterraneis, sed in maritimo (13) loco habitasse. Hinc merito, ut initio dicebam, in Hieronymiano Mrologio S. Castrensis in Vulturno ponitur, sive ut ejus loci Episcopus, sive saltem ut ibi mortuus sepultusque.

At cur, inquis, vitae auctor, qui a Castrensis aetate parum abfuit, de ejus Cathedra, quam in Campania obtinuit, siluisset? Annon, inquis, satius erit dicere, jam tum esse Sinuessam etiam Vulturnum ruinosum fuisse oppidum, ejusque incolas S. Castrensi non ut Episcopo *Cardinali*, (uti S. Gregorius vocat, quem nos *incardinatum* dicimus) sed pro temporis necessitate fuisse commendatos? Equidem do

ma-

(12) Sinuessam olim etiam SOESSAM fuisse vocatam videtur ex Ptolemaei Geographia confici, in qua Campaniae ora a Liri ad Vulturnum sic describitur: Καμπανῶν ἐφ᾽ ὃ Τυρρηνικὸν πέλαγος· Λείριος ποταμοῦ ἐκβολαί, Σόεσσα, Οὐόλτουρνον: *Campanorum ad mare Tyrrhenum sunt Liris fluminis ostia, SOESSA, Volturnum.* Ac nequis *Soessae* nomine a Geographo *Suessam Auruncam* intelligi dicat, sciat primum hanc in mediterraneis esse sitam, non in ora maritima, nec praeterea ab eodem geographo eam fuisse praetermissam, quam cum Graeca diphthongo, Σουέσσαν, *Suessam* vocavit: ex quo relinquitur, illam alteram maritimam, quam *Soessam* appellat, non aliam fuisse quam *Sinuessam*, quae inter Liris & Vulturni ostia ad mare interjacebat. His accedit, quod Agathodaemon Alexandrinus (quem S. Isidori Pelusiotae aequalem fuisse putant) in Tabulis geographicis, quas ad Ptolemaei mentem confecit, non secus ac Ptolemaeus, inter utriusque amnis ostia *Suessam* ad mare posuit, at vero in mediterraneis *Suessam* depinxit. Quae quum ita sint; cur non quae in his Actis *Suessa* scribitur, revera *Sinuessa* fuerit? quae utpote maritima facile se prima Castrensi obtulit.

Verum *Sinuessam* aliquando *Soessam* fuisse appellatam, nemo Latinorum dixit (quibus magis credendum est, quam Alexandrino geographo) nemo Graecorum. Ceterum non difficile est, sive in eo perscribendo nomine Ptolemaeum errasse, duabus omissis litterulis, nimirum Σόεσσα pro Σινούεσσα; sive primos Ptolemaei transcriptores lapsos: nam tempore Agathodaemonis jam is error exemplaria invaserat.

At vero Vitae hujus auctorem, cui Campaniam notam fuisse oportuit, *Suessam* pro *Sinuessa* scripsisse; id vero nunquam adducar ut credam. Accedit, quod *In territorio Suessano* (ait Monachus pag. 18.) *est pagus cum Ecclesia sub invocatione S. Castrensis*, antiquum scilicet adventus Castrensis vestigium: ut non sit opus pro *Suessa Sinuessam* intelligere.

(13) Jam pridem id observaverat Mich. Monachus extrema pag. 16. & pag. 17. Ac passim in Actis, ubi de loco habitationis ejus agitur, loci maritimi characteres sese offerunt; praesertim num. 13. ubi praeter cetera haec leguntur ex Monachi editione: *Divino siquidem nutu festine navis littus contingit. Atque ut B. Castrensis cognoverunt vultum perspicuum, sponte devoverunt, quo statuto tempore dona deferrent ejus Ecclesiae. Quorum exemplo OMNIS NAVTA AD ID LITTVS PERVENIENS pio cum amore gratanter eorum PROMISSA IMPLERE desiderat.* Quem locum eo recitavi, ut appareat, jam tum scriptoris hujus aetate Vulturnensem Ecclesiam *S. Castrensis* (quippe in ea conditi) nomen praetulisse, & a praetereuntibus nautis dona, ad quae se majores voto obligaverant, eidem Ecclesiae persoluta. Sed praestabit totum id vitae caput perlegere.

manus, modo id fateamur, Castrensem in Vulturnensi territorio substitisse, ibique vitam cum morte commutasse.

4. *Dies emortualis*.

S. Castrensis vitae extrema haec verba sunt: *Migravit autem B. Castrensis ex hoc saeculo undecimo die mensis Febr. plenus virtutibus bonorum operum & confertus. Amen*. Consonant Kalendaria & Mrologia apud Mich. Monachum in Sanctuar. Capuan. pag. 462. & apud Henschenium, adhaec Hieronymianum Epternacense, & quae alia mox allegabimus, ubi de ejus cultu agemus. Quum igitur hoc ipso die Castrensis ad caelum evolaverit; cur non consueta *DEPositionis* nota in hisce marmoreis fastis signatur, cujus loco *Natalis* signum adpingitur, diebus non suis scalpi solitum? Credibile ne est, marmoris nostri auctorem, harum notarum servantissimum, heic tantum aut falsum, aut fefellisse? Id equidem non credo: qui si responsionem nullam in promptu haberem, hoc potius dicerem, totam ejus rei culpam in scalptore residere, qui ut alibi non raro errorum orthographicorum manifestus deprehenditur, sic potuit & heic N scalpere loco ❧ DP. quod revera in auctoris autographo fortassis fuerat.

Verum quid si hic dies revera emortualis non fuit? Acta quidem Castrensis a pene suppare scriptore (qualem se auctor profitetur) per me licet, scripta fuerint: at eisdem tamen additamenta plura adsuta fuisse, vel ex eo liquidum est, quod Henscheniana Acta pluribus locis uberiora sunt, quam quae dederat Monachus. Itaque aevo posteriore sicuti huic vitae principium absurdissimum (14) adscitum fuit; sic credo & finem fuisse adsutum (15) quo dies obitus consignaretur. Hanc autem diei emortualis notationem IX. Saeculo abfuisse ab hac vita, ex eo clarum fit, quod Fastorum nostrorum auctor (cui incredibile est, haec Acta non visa fuisse, quippe in Campania diffusis quaquaversum exemplis) in eis Actis diem obitus non legerit: quem si legisset, certe hoc die ❧ DEP. signandum sibi putasset, non vero *Natalis* notam.

Ceterum olim festum S. Castrensis diei XI. Februarii non aliam, opinor, ob caussam affixum fuit, quam quia in eum diem celebris aliqua Translatio aut Ecclesiae Dedicatio aut quid simile incideret. At ubi semel in Kalendariis & Mrologiis Castrensis festivitas diei illi firmiter alligata fuit; jam tum vero dies ille pro emortuali, uti fieri consuevit, haberi coepit. Hinc postremo qui Castrensis Acta transcribenda sumpserunt, ea resarcire cupientes, qua parte manca putarent, diem emortualem addiderunt, nō qui revera fuerat, sed quem crediderunt: proclivi sane illorum temporum errore (in Graecorum metricis Ephemeridibus & alibi saepe obvio) ut dies festivitatis idem qui mortis existimatus fuerit. Memini me passim paria exempla notasse veterum Actorum, in quibus ad finem dies *θανάσιμος* posteriore manu accesserit, & quidem die festi pro die

(14) In quibusdam vitae Castrensis apographis, apud Monachum & Henschenium, principium tale erat, quo significabatur, persecutionem illam in Africa sub Valentiniano & Valente motam, In antiquo Breviario Capuano, quod penes me est, Lectiones S. Castrensis sic ordiuntur: *Temporibus Valentiniani & Valentini* (pro *Valentis*, ut *Antonini* pro *Antonii* &c.) *comprehensi sunt multi Christiani in Libya*... Ex his fontibus Ferrarius hauriens, ait, Castrensem *unum ex in exsilium missis in persecutione adversus Catholicos sub Valente & Valentiniano*. Quae sunt pluribus de caussis ἄτοπα, & a posterioribus adsuta. Hinc Baronius ad hunc diem, quaedam in his Actis castigatione egere, pronunciavit, illa certe quae a posteriore manu accesserunt.

(15) Nec illud temere est, quod finis, quem supra ex Actis recitavimus, non est integer: nam integrum servarunt Lectiones Breviarii Capuani, quae etsi sunt brevissimae, ad finem plura habent in hunc modum: *plenus virtutibus bonorum operum; & confertus gratia Divinae pietatis; & fidei Catholicae munimine roboratus*: Quae eo notanda censui, ut appareat, amanuenses nihil sibi non licere in haec Acta existimasse: ut qui, cultu late pervagato, pluribus in locis ea describerent.

die depositionis accepto. Postremo etiam in Hieronymiano Mrologio Sancti saepe diebus non suis consignantur: ne te forte Epternacensis apographi auctoritas turbet.

5. *Cultus*.

De cultu S. Castrensis per Capuanam dioecesim atque provinciam longe lateque propagato videantur quae variis Sanctuarii locis affert Mich. Monachus, itemque Henschenius. Quibus addi & hoc potest, quod olim in Capuano territorio pagus erat dictus *S. Castrensis* cũ cognomine Ecclesia inter Marcianisium & Magdalonum, quod didici ex Instrum. Thesauri Capuani an. 1323. notato ad oram Mich. Monachi apud me. Sed & Neapoli ejusdem celebritas mire increbuit, uti et ex hoc Kalendario constat, & ex manu exarato altero, quod in Tutini chartis Rituali Neapolitano praeit. Exstat in dioecesis Neapolitanae oppido, cui *Marano* nomen, Ecclesia Parochialis in honorem S. Castrensis antiquitus dicata, quae & S. Episcopi os (16) tibiae majoris possidet: unde & oppidanis hic dies totus ἄπρακτος (*feriatus*) decurrit. Et quidem hoc etiam S. Castrensis merito tribuendum est, quod inter illos XII. extorres Episcopos, quorum nomina in Castrensis vita leguntur, is solus in his Fastis colatur: nam Elpidius, de quo sup. ad XV. Jan. alius est ab Elpidio Castrensis socio, uti vel ex eo constat, quod apud Mich. Monachum (in adnotatis ad Acta S. Prisci Junioris pag. 7?.) utriusque tempora non conveniunt.

Sed Castrensis cultus antiquitatem nihil magis ostendit, quam quod, ut antedictum fuit, is antiquissimo Hieronymiano Mrologio inscribatur. In quo quia martyres tantum notabantur, hinc patet *Castrensem* primitus martyris cultum obtinuisse. Revera affert Henschenius antiquum Kalendarium exaratum ante annũ 741. itemque Mrologium S. Martini Trevirensis, in quibus *S. Castrensis Martyr* hoc die inscribitur. Item in Mrologio MS. Capuani Monasterii S. Joannis, itemque in Casinensi (utroque apud Monachum pag. 18.) scriptum fuit: *Campaniae* (17) *S. Castrensis Episcopi & Mart.* Eodem & illud pertinet, quod Petrus Diac. in lib. de viris illustr. Casinensib. de Laurentio Casinensi, qui circiter saec. X. floruit, habet: *Castrensis Episcopi PASSIONEM versibus adornavit*. Re enim vera Africani XII viri pro fidei causa varie torti fuerunt, etsi tormentis non immortui: quod genus *Confessores* vocabat antiquitas. At *Episcopi & Confessoris* titulus in posterioribus monumentis junctim legitur.

6. *S. Castrensis inventio, ac prior translatio ex Radiperti tumulo illustratur.*

In Cathedrali Calinulensi (vulgo *Carinolensi*) reperitur Epitaphium marmori inscriptum, quod (apud Mich. Monachum pag. 79.) tale est.

R esplendens nitida germen de prole parentum, Hac clausum nivea mole nitendo micat.
A ltipotens cujus judex cum venerit orbis, Flos hinc perpetuus surget ad astra volans.
D ignanter dignis rutilans qui moribus olim Obtinuit dignum pontificale decus.
I stius hic sedis retinens & jura potenter, Ecclesiam hanc compsit cultibus ipse novis.
P erspicuo argenti nam sacrum Altare metallo Rufini eximii struxit in omne decus.
E xtulit altifluam praecelso culmine turrim, Qua resonent horis signa sonora sacris.
R eddidit & pulchram templis ac moenibus artem, Quae sita Vulturni amnis ad ora manet.
T empli hujus pariter sacro sub culmine Sancti Castrensis studuit condere membra sacra.

E rexit

(16) Hoc non monerem, nisi & apud Mich. Monachum, & ex eo apud Henschenium, aliosque plures scriptum fuisset, Maranensem Ecclesiam brachii partem possidere. Atqui ex authenticis monumentis demonstravit mihi vir eruditus Ant. Antinorus litteris ad me datis, dum ille apud Maranum rusticaretur, os illud partem esse non brachii majoris sed tibiae, ex Ecclesia Montis Regalis illuc delatae; idemque a me petiit, ut de eo mentio heic exsisteret: quod amico petenti, praesertim in Maranensium gratiam, non erat cur denegarem.

(17) Satis apparet, horum Mrologiorum auctoribus tunc temporis non innotuisse locum sive episcopatus, sive incolatus aut depositionis S. Castrensis, eoque posuisse locum provinciae pro loci nomine, quem ignorabant: qui olim Hieronymiano Martyrologio innotuit.

E rexit necnon praesens quod cernitur Altar Illius ad nomen atque dicavit ovans.
P ercipere ex hujus meritis precibusque per aevum Vt gaudens possit praemia celsa poli.
I nde etiam supplex ejus sociavit ad aram Quem cernis tumulum lector amande suum.
S i nosse satagis cujus hic membra quiescant, Grammatis indicio signa priora lege.

Ex cujus ultimo disticho vides, esse id epigramma ex acrostichorum genere, cujus initiales litterae simul collectae ostendunt, fuisse RADIPERT EPIScopi tumulum. Ex eo vero titulo intelligitur, Radipertum quamdam Ecclesiam novis ornamentis ditasse, atque in primis S. Rufini Episcopi Capuani Altare argento exornasse, turrim campanariam construxisse, arcem Castri Vulturni restituisse, S.Castrensis ossa in S. Rufini Ecclesia sub apside h.e.sub Ara maxima a se facta collocasse, eique Arae suum tumulum admovisse. Et ex nominis quidem indole, fuisse hunc *Radipert* generis Langobardici proditur: verum cujus urbis Episcopus fuerit, quando vixerit, quamve Ecclesiam tantopere exornaverit, incertum volunt. In cujus intellectu epigrammatis inter Mich. Monachum (qui primus id evulgavit in Sanctuar. Cap. p. 79.) & Camillum Peregrinium in Campan.Fel.pag.179 & sequ. minime convenit.

Nam existimavit Monachus, Radipertum non Calinulensem (h. e. ejus loci, in quo lapis prostat) fuisse Episcopum, (quippe Calinulensibus nihil commune esse poterat cum *Arce Vulturni*; sive Castro Maris Vulturni,quod ut ante dictum, pertinebat ad *demanium Ecclesiae Capuanae*) verum fuisse Episcopum Capuanum, cui Vulturnense oppidum suberat: imo eumdem plane ac *Radelbertum* illum sive Radelpertum S. Paulini Episcopi Capuani, qui medio IX. saeculo obiit, decessorem, cujus Radelperti in Actis S. Paulini fit mentio. Ex Monachi igitur interpretatione Ecclesia a Radiperto exornata apud Capuam veterem (cujus S.Paulinus ultimus antistes exstitit) erat, in eaque & S. Rufini Altare, & S.Castrensis ossa, & ipsius Radiperti sepulcrum posita fuerunt. Verum qua occasione postea lapis ille in Calinulensem Cathedralem, quae 20.milliaribus ab vetere Capua distat, immigraverit, ignorare se fatetur. Monachi sententiam postea Vghellus atque Henschenius secuti fuerunt.

At vero Peregrinius ridiculum putat, potuisse hunc lapidem ex urbe Capua Calinulum usque abduci; cui bono? Itaque jam ab initio oportuit, eum tumulum ibi jacuisse, ubi nunc visitur, aut certe in vicinia: proinde illud *Istius hic sedis* pertinere ad Calinulensem Cathedram, aut vero potius ad Sinuessanam(nam Sinuessa, hodie *La Rocca di Mondragone*, in Calinulensi territorio est; nec multum a Calinulo abest; eademque *Rocca di Mondragone* hodienum Ecclesiam habet S.Rufino Capuano dicatam, h. e. illam quam Radipertus ornaverat) proinde Radipertum istum diversum omnino fuisse a Radelberto Capuano S. Paulini decessore.

Mihi sane si litis hujus arbitrium permittatur, lapis iste videtur ibi ab initio stetisse, aut in vicinia, ubi nunc exstat: & nihilominus Episcopus ille nec Calinulensis,nec Sinuessanus,sed Capuanus fuisse, S.Paulini decessor. Quam universam tractationem, itemque illud, cur quarto disticho illam Ecclesiam sedem suam Episcopalem vocet,nequem forte morer,subjeci in subjectum (18) commentariorum. Is

(18) *In Radiperti titulum Commentarius.* Hujus epigrammatis auctor, ceteroqui ut illis temporibus minime ineptus, mi[illegible]am ubique *κυριολογίαν*, qua potest tamen & pro suo captu, [illegible] id quod ex dicendis constabit.

Resplendens nitida germen de prole parentum) Est hoc initium ex Langobardorum ingenio, in suis tumulis a nobilitate plerumque ordientium.

Dignanter dignis rutilans qui moribus olim Obtinuit dignum pontificale decus) Conjugatorum usus heic non vacat, ac simillimum hoc prorsus est illi Baronii elogio, quo Bellatinum Capuana cathedra donatum ornasse dicitur:

tur: DIGNVS DIGNAE, supple *Ecclesiae datus*. Ergo *dignum pontificale decus* non temere heic ponitur, sed ea locutione notatur, Radipertum non quemvis pontificatum, sed *dignissimum dignis moribus dignanter* fuisse nactum, Capuanum scilicet qui tunc maximus habebatur: ut prorsus Baronii apophthegma non tantum verbo tenus, verum etiam in eadem re atque episcopatu heic tanto ante expressum videatur. Mirum ni poeta iste, ut illa infelici aetate haud plane infelicissimus, Plautum lectitaverit, qui per conjugata perpetuos ludos facit.

Istius hic sedis retinens & jura potenter.) Hujus vero versiculi sententiam viri docti non sunt assecuti, quos fugit vis Monosyllabi ET, quod heic minime redundat (quod illos suspicatos puto) sed pro *etiam* ponitur. Ordo & sensus est. Non tantum ille *dignum pontificale decus* h. e. Capuanam cathedram dignissimam est consecutus, sed ET (i. e. etiam) *istius sedis* (Sinuessanae scilicet ubi tumulus positus erat) *retinens jura* &c. Nihil verius. Et ex hoc discimus, Capuanos episcopos, illa saltem aetate, etiam Sinuessanam Ecclesiam, tamquam alteram secundariam sedem, rexisse. Non errat ergo Peregrinius in eo, quod Radiperto Sinuessanam cathedram assignaverit, sed in eo quod hanc unice in eo agnoverit, quem de Capuana primaria dejecit. Nec novum est olim uni episcopo plures urbes paruisse, quod ne nunc quidem exemplis caret, imo ita interdum ut sub uno episcopo plures sint *concathedrales ecclesiae*, uti vulgo loquuntur. Exemplis quae sunt passim obvia, supersedeo. Sed illud non est omittendum, quod ante hominum memoriam Capuanus Archiepiscopus praeter primariam cathedram, quam in Nova Capua habet, etiam apud S. Mariam i. e. in Vetere Capua Cathedram non temporariam, sed perpetuo erectam habet: id quod ex eo manasse credo, quod in veteris Capuae reliquiis aliquando episcopus peculiaris sederit, distinctus ab eo cui Nova Capua suberat (nota sunt Landulfi & Landenulfi exempla vergente IX. saeculo) ex quo factum puto, ut postea Capuanus Praesul, quasi qui duos episcopatus gereret, utrobique cathedram fixam habuerit. Illud IVRA POTENTER, quo hexameter clauditur, notare videtur, Radipertum in Sinuessano oppido sive *Rocca di Mondragone* non tantum spiritualia sed & saecularia *jura retinuisse*.

Ecclesiam hanc compsit cultibus ipse novis) Quam *Ecclesiam HANC* vocet, patet ex sequente disticho, ubi *S. Rufini* altare argento exornasse dicitur. Ac valde notandum est, ibi non otiose S. Rufinum EXIMII epitheto donari: sane κατα κυριολογιαν, nam Latinis *Eximius* dicitur ab *Eximo*, quasi extra ceteros positus (Graecis eodem significatu ac derivatione ἐξαιρετος) atque omnino idem est ac *praecipuus*: quo significatur, eam Ecclesiam, de qua ibi sermo est, S. Rufinum habuisse titularem suum, ac de hujus nomine appellatam fuisse *S. Rufini ecclesiam*. Ergo secundaria illa Cathedralis per Radipertum novo cultu aucta, erat S. Rufini episcopi Capuani Ecclesia, quae hodiedum Sinuessae, sive *nella Rocca di Mondragone* existit: in cujus die festo, quod agitur die XXV. Augusti, oppidani ab antiquissimo tempore nundinas celebrant. Atque hinc potest vera detegi causa, cur ante dicta S. Rufini Ecclesia sit ante hominum memoriam hodiedum Metropolitani Capituli Capuani patronatus, cujus Ecclesiae Parochus ab eodem Capitulo eligitur: id quod probe scio, ut qui olim illius Illustrissimi Capituli Decanus fuerim. Veram inquam ejus patronatus caussam hanc puto fuisse, quod illa olim Cathedralis secundaria Episcopi Capuani fuisset. Cujus rei plane germanum exemplum Neapoli suppetit, ubi postquam nova Cathedralis ante hos quadringentos annos exstitit, vetus (quae nunc *S. Restituta* vocatur) Metropolitani Capituli patronatus evasit. Sed antequam a S. Rufini Ecclesia abeo: sciendum est, illam antiquam a Radiperto exornatam interiisse, cujus loco parva nunc aedicula superest: quam optandum esset in antiquitatis memoriam a Metropolitanis Canonicis, olim collegis meis, mihique dum vivam multo reverendissimis, restitui ac decorari.

Mox sexto disticho turrim campanariam vocat *altissimam*, quod epitheton ab *alte fluentibus* funibus, quibus campanae impelluntur, ad ipsam turrim poetica licentia transtulit. Ibidem *Qua resonent horis signa sonora sacris*. Nimirum enim ad singulas cursus Ecclesiastici horas suis distinctis temporibus signa personabant.

Reddidit & pulchram templis ac moenibus arcem, quae sita Vulturni amnis ad ora manet. Ubi Vulturnum oppidum Punico bello celebre ad sinistram amnis sese exonerantis ripam antea steterat, ibidem ac proxime ejus urbis ruinas (quas hodie *Civita* vocant) Arcem *Castri Maris Vulturni* aut primus aedificavit, aut frequentari a veteris Vulturni incolis coeptam, *templis ac moenibus*, ita ut hodie visitur, ad justae urbeculae modum Radipertus *ornavit. Jam tum* (ait Sirmondus ad Ennodii Epigr. 110.) *ob militum praedonumque infestationes Castella aedificare cogebantur episcopi*: quum praesertim tum temporis Campania principum Langobardorum, Graecorum, Saracenorum cruentis incursionibus conflictaretur; unde & vetus

Capua

Is ergo Episcopus quum *Arcem Vulturni*, sive ut hodie dicitur, *Castrum maris Vulturni* aedificaret, in veteris Vulturni ruderibus S. Castrensis (qui Vulturni Episcopus aut saltem incola extiterat, ibique sepultus fuerat, ut ante dictum) sacras Reliquias reperit; quas ille transtulit in Ecclesiam Cathedralem suam, non quidem primariam Capuae positam, sed alteram secundariam apud Sinuessam, S. Rufino sacram; easque sub Ara maxima collocavit, prope quam & se sepeliri jussit. Hinc ergo discis & tempus (nim. VIII. exeuntis, aut potius IX. ineuntis saeculi) & simul auctorem tum Inventionis S. Castrensis, tum etiam prioris Translationis in Ecclesiam Sinuessanam S. Rufini.

At postea Guilielmus Bonus Rex Siciliae

Capua jamdiu fatiscens, tandem foederatis Langobardorum Beneventani Ducatus ac Saracenorum armis conflagravit; ex quo factum, ut medio IX. saeculo Landulfus Capuanus episcopus a Radiperto tertius novam Capuam in veteris Casilini ruinis ad sinistram amnis ripam communiverit. Sed quam arcem Radipertus ad Vulturni ostia imposuit, ea ob eamdem caussam usque ad citimam aetatem sub episcopi Capuani dominio perduravit, uti constat ex inscriptione, quae me puero supra Cathedralis Capuanae portam legebatur in hunc modum: CASTRVM MARIS DE VVLTVRNO QVOD EST DEMANIVM ECCLESIAE CAPVANAE: de qua vide quae Peregrinius adnotavit pag. 178. Castrum vero illud a Radiperto non aliunde quam ex veteris urbis ruderibus fuisse aedificatum, nemo inficiabitur: quod & incolae norunt, qui propter structurae materiae inopiam caro coguntur aedificare: & vis ingens veterum saxorum fidem demonstrat. Ergo dum Radipertus vetus Vulturnum eruderaret ad condendum novum, tunc certe incidit in S. Castrensis arcam antea ignotam; quam & in S. Rufini Sinuessanam Ecclesiam transtulit; quocirca statim sequitur:

Templi hujus pariter sacro suo culmine (i. e. sub apside) *Sancti CASTRENSIS studuit condere membra sacra* (quae proxime detexerat) *Erexit necnon praesens quod cernitur Altar* [Aram maximam intelligit, quippe sub apside positam] *Illius ad nomen atque dicavit ovans*. Cui Arae etiam tumulum suum idem Radipertus se admovisse dicit.

Extrema carminis illa sunt. *Si nosse satagis, cujus hic membra quiescant, GRAMMATIS indicio signa priora lege*. Quid *Gramma* vocaverit, non cuique expeditum est. Non enim heic *litteram* significat (sicuti Graecis τὸ γράμμα plerumque id notat) quia sequitur SIGNA PRIORA, per quod primores litteras designat. At apud Graecos aevi sequioris scriptores γράμμα extremum vestis limbum notat, qua notione apud Vghellum in charta an. 1197. *Grammata* num. plurativo reperitur: de quibus vide utrumque Cangii Glossarium. Si quaeris caussam, cur γράμμα limbum vestis notaverit; eam tradet Suidas in Τριβώνιον, ubi scribit: Τριβωνοφόρος, ὁ φορῶν στολὴν ἔχουσαν σημεῖα, ὡς γραμμάτια. i. e. *Tribonophoros* est *qui gestat vestem habentem signa* (*clavos* Latini vocant, quae Graeci σημεῖα) *tamquam litterulas*. Clavi illi ad oram praetexebantur, qui quum litterarum speciem praeseferrent, hinc & ipse limbus γράμμα *Gramma* vocabatur. Ergo heic GRAMMATIS tantumdem est quod *limitis extremi*. Solebant autem in acrostichis initiales litteras aut transversim notare, ne quem nomen ibi latens effugeret, aut certe easdem stantes quidem, sed paullulum a sequentibus absitas scalpebant, ita ut limbus quidam spectantibus videretur. Vtro ex his modo hoc epigramma incisum fuerit, ignoro, quippe nondum illud conspicatus. Verum hoc certo scio, non aliud *Grammatis* nomine, quam quod dixi, heic venire. Et *signa* quidem *priora grammatis indicio lecta* reddunt nomen RADIPERT EPIScopi. Hunc vero quando eumdem ac *Radelpertum* S. Paulini decessorem, cujus exstat in Breviario Capuano mentio, fuisse docuimus; octavo exeunte saeculo & nono ineunte is floruerit oportet. Atqui eodem plane tempore fuit Sangallensis Monachus RATPERTUS Turegiensis, nostro Praesuli ὁμώνυμος [nam T & D in his nominibus alternant, & vocales facile absorbentur aut mutantur] & aequalis, quippe qui Sangallense Chronicon ad an. 883. perduxisse reperiatur. Quod eo notavi, nequem forte cum Peregrinio offendat tantulum id discriminis, quod inter *Radipertum* [verum nomen in marmore consignatum] & Radelpertum [quomodo id nomen a Breviarii amanuensibus post plura saecula interpolatum fuit] intercedit. Verum de praeclaro hoc monumento satis: cui non piguit paullulum immorari, quod ei S. Castrensis Inventio in veteris Vulturni ruderibus, & Translatio prior in Sinuessanam S. Rufini Ecclesiam, accepta sit referenda: quorum utrumque octavo desinente aut ineunte nono saeculo accidit.

liae Metropolitanam Ecclesiam Montis Regalis decoraturus, ante finem saeculi XII. eas Reliquias in eam Basilicam transtulit. De qua Translatione quia jam alii plura scripserunt, dicere supersedeo. Ac me quidem plura jam quam putaram de Beatissimo Africanorum Confessorum antesignano commentatum esse non poenitet: necdum enim pleraeque illius res, eae maxime, quas heic expendimus, satis elucidatae fuerant.

Vnum heic addo iis quae de die emortuali cap. 4. pag. 44. dicta sunt. Etenim illa diei θανάσιμα in fine Actorum notatio non more V. & VI. saeculi scripta est: quo tempore usus Nonarum, Iduum, Kalendarum nondum exoleverat. Ergo scribi debuisset *III. Id. Febr.* non autem, *Vndecimo die mensis Febr.* quod est longe posterioris aevi indicium. Dici non potest autem quantopere aevo sequiore peccatum sit in hac parte; quando dies festus in aliquibus Kalendariis notatus pro emortuali est habitus: idque satis fuit, ut ea notatio ex Kalendariis in Mrologia transfunderetur, ac postremo ex utrisque desumpta, ad calcem vitarum in supplementum, uti falso putabant, adsueretur.

Quamquam vel si verum fuerit, Castrensem die XI. Febr. ad caelum emigrasse, non continuo sequitur, male in hoc marmore *Natalis* notam fuisse inscriptam. Nam *Natale* vox est generalis, quae festum quodcumque anniversarium notat, sive Translationis, sive Passionis, sive Depositionis. Verum hujus Kalendarii consuetudo est ut in diebus emortualibus peculiaris nota adponatur DP. aut P. illud vero γενεθλιακὴν N. diebus non suis reservetur. Ceterum siquando die suo praefixum reperiatur, tunc intelligendum est *Natale Depositionis*, aut *Natale Passionis*: quemadmodum hoc alterum diserte notatur die X. & XIII. Augusti, quibus praescribitur N. PAS. i.e. *Natale Passionis*. Vide ad XXI. Jan. illud *Nat. Agnae de Passione* & *Natale de Nativitate*; & quae plura de hoc genere in Praefatione Deo opitulante addentur. Atque hoc mihi semel monuisse satis sit.

XII D QVO ELECTVS EST S PETRVS PAP

Salebrosa admodum festivitatis Cathedrae Petri tractatio est, quamvis doctissimorum (19) virorum scriptis illustrata. Jam heic breviter quid mihi probabilius videatur, aperiam.

Ac primum omnium in Bucheriano laterculo, quod medio IV. saeculo conditum fuit, id festum sic notatur: *VIII. Kal. Mart.* (h.e. XXII. Febr.) *Natale Petri de Cathedra*: i. e. Cathedrae Petri festum, nam sic etiam ceteri Episcopi *Natalem* h.e. festum *Cathedrae* suae quotannis celebrabant. In hoc Petri festo S.Leo sermonem *96.* habuit, quem primus edidit Quesnelius. Eodem die id & in Gregoriano Sacramentario celebratur. Haec sunt Cathedrae Petri initia: quae tamen ita tunc colebatur, ut de Antiochena aut Romana sede nihil peculiare celebraretur, sed γενικῶς Petri Episcopatus honoraretur.

At eodem tempore in Galliis, quamdiu certe ibi ante Carolum M. Ritus Gallicanus viguit, festum Cathedrae (nec Antiochenae nec Romanae, sed communiter acceptae) non die XXII. Febr. sed XVIII. Jan. agitabatur; id quod ex Gallicanis Ritualibus libris eo tempore conditis intelligitur. Et hactenus Cathedrae festum generale fuit: nisi quod quam celebritatem Romani die XXII. Febr. agebant, eam Galli antevertebant die XVIII. Jan.

Atqui haec cum Hieronymiano Mrologio (quod volunt sub Gregorio M. jam Romae usurpatum fuisse, uti constat ex

 ejus

(19) De ea consuli possunt Baronius, Contius, Tillemontius, Quesnelius ad S. Leon. Hom. 95. ac postremo ad utriusque Cathedrae diem Bollandistae, Baillctus, Castellanus.

eius epistola ad Eulogium) minime stare posse videntur ; quippe in eo Mrologio jam distincta duo Cathedrae festa enuntiantur, *Romanae* die XVIII. Jan.& *Antiochenae* die XXII. Febr. Verum hanc distinctionem Cathedrarum dierumque non e prima manu in illud Mrologium invectam , vel ex eo patet , quod Romae ante Paulum IV. altum de festo Cathedrae Romanae silentium fuit , & quod festum illud,quod Romae die XXII.Febr. agebatur , olim indistinctum erat, nec Antiochenae nec Romanae Cathedrae peculiare, idq.saltem usque ad Rosveidanum Mrologium , quod parvum Romanum vocare solent , quod Ado Viennensis Aquileiae reperit . In hoc enim festum diei XXII. Februar. primum cernitur Antiochenae Cathedrae attributum . Sed vereor ut ibi quod ad Antiochiam pertinet , e prima manu sit , ac non potius pro ingenio IX. saeculi , quo ea distinctio invecta videtur , additum .

Nam eo inclinat animus, non ante IX. saeculum inter festa Romanae & Antiochenae Cathedrae distinctionem fuisse factam : nam antea tantum quod Romani die XXII. Febr. colebant , hoc Galli die XVIII. Jan. Itaque nec Beda nec Florus id discrimen agnoscunt : quod tamen in posterioribus Adonis, Vsuardique Mrologiis palam visitur .

Nec aegre admiserim , quod viri docti sunt suspicati , sub Carolo M. ea primum festa discriminata fuisse . Nam sub eo Rege Romanorum libri Liturgici ab litis Gallicanis usurpari a Francis coepere . Itaque quum in iis libris dies XXII. Febr. Petri Cathedrae assignaretur , apud Gallos vero jam antea ea sollemnitas die XVIII. Jan. occupasset ; placuit utrumque diem retinere , sed cum hoc temperamento , ut prior Romanae Cathedrae , posterior verò Antiochenae addiceretur . Nec id vero statim & ubique obtinuit (quantum equidem ex codicibus a Thomasio (20) editis perspicio) sed sensim sine sensu , ut fieri assolet . Verum ubi id receptum fuit , jam tum vero in Mrologia ea discriminatio invecta fuit , nec in ea solum quae ab integro compilabantur , sed & in antiquiora , ubi ea transcribi opus esset . Itaque jam tum in Mrologio, quod sub Hieronymi nomine circumfertur , ea duplicis festi distinctio locum invenit . Nam revera eam festorum Cathedrae duplicationem in Hieronymiano non e prima manu fuisse , ex eo existimari potest , quod immanis sit verborum varietas in Hieronymianis (21) apographis . Atque haec de Cathedrae Petri festo apud Latinos .

At interim apud Graecos mirantur non injuria viri doctissimi , quid sit , cur qui Chrysostomi, Basilii , aliorumque natalem cathedrae colerent , in Episcoporum principe id neglexerint . Nec enim usquam est hujus festi vestigium in Graecorum libris Liturgicis . Verum equidem id non miror . Nam quantum est hodie sacrorum Graeciae librorum , id omne haud magnam antiquitatem praefefert , quo-

(20) In Gregorianis inquam codicibus a Thomasio editis nonnumquam *Cathedrae* festum indistinctum in provinciis Francicae ditionis reperio . Sic in eo libro , qui inscribitur *Antiphonarius S. Gregorii Papae* pag. 166. notatur ex *Sangallensi* Cod. *XV. Kal Febr.* [i.e. 18. Jan.] *Cathedra S. Petri* sine ulla discretione *Romanae* aut Antiochenae . Sic etiam indistincte idem festum notatur in Lectionario Missae pag. 100. num. CCCVIII. ex *Sangallensi* MS. Idque ad XVIII. Jan. pertinere ex eo ostendi potest , quod mox iterum pag. 101. *Cathedra S. Petri* , etiam indiscriminatim colenda proponitur . Vide etiam in Capitulari Evangeliorum pag. 151 utrumque festum sine sedis discrimine.

(21) Eam apographorum variationem heic exhibere non pigebit . Etenim ad XVIII. Jan. in Epternacensi tantum legitur , *Cathedrae Petri in Roma* : at in Lucensi , *Dedicatio S. Petri Apostoli , qua primo Romae Petrus Apostolus sedit* : & in Corbejensi , *Dedicatio Cathedrae S. Petri Apostoli , qua primo Romae sedit* . Ad XXII. vero Febr. in Epternacensi , *Cathedra Petri in Antiochia* : in Lucensi , *Natalis S. Petri Apostoli Cathedra* (corr. *Cathedrae*) *quam resedit apud Antiochiam* : & in Corbejensi , *Natalis Cathedrae S. Petri Apostoli* , *qua sedit apud Antiochiam* .

quorum qui sunt paullo antiquiores, Basilio Porphyrogennetae aequales sunt; ceteri multo recentiores: omnino autem omnes sunt schismate posteriores. Atqui praecipuum inter utramque Ecclesiam dissidii caput in Papae Romani primatu versabatur. Pro hoc quidem quum occidentales acriter decertarent, eorum intererat Petri Cathedram impense colere. Contra vero id Graecis curae non erat, quippe CPolitanam sedem extollere, Romanam deprimere, qua possent, adnitentibus. At ante schisma festivitatem illam a Graecis omissam non fuisse, imo eam hodierno potissimum die fuisse celebratam, hi Fasti marmorei testificari possunt; qui quum pleraque festorum suorum de Graeco ritu in suum Kalendarium transfuderint; hanc etiam celebritatem illinc arripuisse videntur. Quam quidem si ab Romana Ecclesia adscivissent, eam cum Romanis in XXII (22) Febr. conjecissent. Nunc quia diverso prorsus diei illam adfixerunt; permagno id argumento est, Neapolitanos & festum & festi diem ex Ecclesia CPolitana illa antiquiore & Romanae sedi obsequentiore arcessivisse.

Nunc ad inscriptionem hujus diei propero, quae talis est: D.QVO ELECTVS EST S. PETRVS PAP. Quod videbatur legi posse: *Dedicatio*, *quando electus* &c. Cur primam singularem litteram interpreter *Dedicatio*, facit Mrologii Hieronymiani inscriptio, quae die XVIII.Jan. in apographo Lucensi, quod edidit Florentinius, talis est: *Dedicatio S.Petri Apostoli, qua primo Romae Petrus Apostolus sedit*. In Corbejensi vero haud multo aliter: *Dedicatio Cathedrae S. Petri Apostoli, qua primo Romae sedit*. Qua in inscriptione *Dedicatio* non id est, quod ibi somniat (23) Florentinius, cui & alios haesisse video, sed est ἐγκαινισμὸς Cathedrae, seu ut cum Augustino loquar, *Encaeniatio*. Sane si pro QVO scalptum esset QVA, aut si certe supra illud QVO transversa lineola (index nota τῷ QVANDO) immineret, de tradita interpretatione nullus dubitarem. Nunc satius est aliter illud D solitarium exponere, quam fallentem scalptoris manum culpare.

Ergo illud D μοναδικὸν non est aliud, quam *Dies*. At cur, inquis, duodecimum Februarii vocat *Diem quo Petrus electus est Papa?* Vbi quaeso id Noster scriptum invenit? Equidem suspicor, hoc totum ex Graecorum libris schismate antiquioribus esse; in quibus & duodecimo Februarii id festum adnectebatur, & idem vocabatur *DIES quo Petrus Episcopatum iniit*. Id vero quum Graeci dicerent, non id volebant, pro comperto se habere, Petrum prid. Idus Febr. primo Episcopum processisse; verum, quicumque is fuisset dies, ejus diei commemorationem pridie Id. Febr. sibi agendam putarunt. Sic Dedicationes anniversarias tum profanas, tum etiam Ecclesiasticas interdum diei non suo adfixas fuisse, alibi a me observatum fuit.

Postremo quocumque modo inscriptio-

G 2 nis

(22) Nec enim illud excipi potest, diem XXII. Febr. Neapolitanis alio potiore festo occupatum fuisse, eoque coactos Cathedram antevertere: nam in his Fastis dies XXII. Febr. *Natali* (quae vox diem non suum arguit) S. Theclae assignatur; de qua iterum fit die XXIV. Septemb. & quidem praefixa *Passionis* nota. Ex quo vides Theclae *Natalem* i.e. diem non suum Cathedrae Petri cedere debuisse, si Romanos ac non potius Graecos imitari Neapolitanis propositum fuisset.

(23) Florentinius ad XVIII. Jan. *Duo*, inquit, *in Mrologio nostro videntur recoli, Dedicatio templi S. Petri Apostoli, & memoria ejus Cathedrae, qua primum Romae sedit*. Mox multum in eo aestuat, ut definiat, cujusnam Ecclesiae dedicatio sit intelligenda. Sed frustra laborat tum is, tum alii post eum. Vide quae ad *Titulum Amphith. Campani* necnon in *De Dedicatione sub Ascia* de vera *Dedicationis* notione fuse disputavimus: ex quibus intelliges, *Dedicare* tantumdem esse quod ἐγκαινίζειν, sive *encaeniare*; idque non tantum de Templis aliisque fabricis usurpari, verum etiam de quacumque re alia. Itaque *dedicare magistratum* est eum inire. Apud Cyprianum Lector nescio quis *dedicare lectionem* dicitur i.e. tum primum suo muneri admoveri. Ita etiam Petrus *dedicare episcopatum* sive *Cathedram* tunc dictus est, quum primum auspicatus episcopale munus fuit.

nis hujus initium se habeat; certum est heic Cathedrae Petri festum agi, & quidem nec Antiochenae, nec Romanae; nam olim PAPA vox erat non Romanae sedis peculiaris, sed Episcoporum communis: id quod in hoc ipso Kalendario observari potest, ubi quis PAPA ROM. inscribitur, quod additamentum redundaret, nisi *Papa* nomen generale esset.

XIII N S TIMOTHEI PATR

Timotheus diei hujus fuisse dicitur PATRiarcha, sed cujus sedis, non adnotatur. Quocirca praestabit sedes omnes patriarchales percurrere, ut tandem quisnam is fuerit, certo eliciatur. Ac magna habenda est viris doctissimis gratia, quorum labore series patriarchales descriptas habemus.

Jam primum omnium Timotheus noster nec Antiochenus, nec Hierosolymitanus esse potuit, quippe in neutra serie Timotheus ullus occurrit. Ac ne CPolitanus quidem: in quorum catalogo duo quidem Timothei recensentur; at posterior ultimae aetatis est, quippe an. 1617. sedem illam adeptus; de priore vero nullo modo est cogitandum, ut qui haeresis manifestus fuit & Synodi Chalcedonensis hostis, qui anno 511. S. Macedonio exsuli subrogatus fuit, cognomento *Litrobules*.

Refero me igitur ad Alexandrinos Patriarchas, in quorum catalogo omnino quatuor hoc nomine episcopatum gesserunt. Ex his vero eximendus est Timotheus Aelurus, qui astu & praestigiis illam sedem invasit, vir exsecrandae memoriae (etsi a suis pro sancto habitus) unde nec ejus in catalogis ratio ulla habetur. Eximendus est Timotheus III. haereticus, qui an. 537. obiit. Restant duo alii Alexandrini *Timothei*; quorum qui an. 460. in locum impii Aeluri suffectus fuit, nomine *Timotheus Salophaciolus*, magnas laudes non tantum a Catholicis antiquae aetatis scriptoribus, sed etiam ab haereticis meruit, eo quod mitissimus in omnes esset. Sed ista semper lenitas ei fraudi fuit. Itaque *tamquam nimis remissus* (uti loquitur Liberatus Diac.) accusatus fuit apud Imperatorem: deque insigni ejus socordia, qua sivit, ut Dioscori nomen ad altare inter Catholicos antistites recitaretur, a Simplicio Pont. perstrictus, errorem correxit, ac veniam petiit: vir plane absque hac una labe sanctissimus, eoque nullum cultum in Ecclesia obtinuit. Proinde de hoc *Salophaciolo Timotheo* Fasti nostri hodie non sunt interpretandi.

Restat ad ultimum Timotheus Alexandrinus hujus nominis primus; qui procul dubio is est, qui hodie in hoc Kalendario colitur. Is fratri suo Petro in sede Alexandrina successit, ac CPolitano I. Concilio subscripsit, gestoque per quinquenniũ patriarchatu, an. 385. die xx. Julii vivere desiit. De quo praeter Baronium Pagiumque consulendus est clariss. Jesuita Sollerius olim amicus meus, dum viveret, in serie Patriarcharum Alex. pag. 50. Qui num. 265. queritur, *apud Graecos aut Latinos Hagiologos* nihil reperiri de hoc Timotheo, quem tamen Copti & Habessini maximo in pretio habuerint. In quorum Hagiologio is ita invocatur apud Sollerium: *Salutem Timotheo fratri Petri ejus, qui ante ipsum fuerat Urbis Alexandrinae Archiepiscopus, qui Conc. CPolitano praesedit* (saltem ante alios subscripsit) *una cum aliis tribus SS. Patriarchis* &c. Sed & erectae in ejus honorem Ecclesiae idem Hagiologium apud Sollerium meminit in haec verba: *Veneror dedicationem pretiosae tuae aedis, Pater Timothee...quae tibi exstructa fuit...* (24). Quum hunc igitur tan-

(24) *Quae tibi*, inquit, *exstructa fuit*, *postquam tempus afflictionis praeteriit*. Ibi Sollerius nescire se ait, utrum illud *tempus afflictionis exactum*, designet Arianorum persecutio-

tantopere Habessini coluerint, recte mirandum Bollandianis videtur; cur non eumdem, si minus Latini, at Graeci saltem in suis Officiis, celebrarint. At mirari desinerent, si in hosce Fastos incidissent, in quibus is colitur: etsi die non suo (25) eoque huic diei non *DEPositionis* sed *Natalis* nota praescripta fuit, pro nostri Kalendarii more. Ex horum autem Fastorum indicio, facile suspicor IX. saeculo, quando *Timotheus* huic marmori inscribebatur, eumdem ne a CPolitanae quidem Ecclesiae (a qua suos plerosque Sanctos nostri adsciscebant) hagiologiis abfuisse, sed eumdem gliscente (26) schismate mox forsan fuisse detractum.

Quamquam, si verum fateri volumus, ne nunc quidem Alexandrinus Timotheus a Graecorum libris, saltem manu exaratis exsulat: idque miror Sollerio non venisse in mentem; cui seriem Patriarchar. Alex. scribenti jam antea Maius Bollandianus praecesserat, ad cujus diem IX. in *Praetermissis* pag. 359. sic scriptum reperio: *S. TIMOTHEI PATRIARCHAE* ΡΟΔΙΣΜΟΣ *notatur hodie in MSS. Synaxariis Mediolanensibus, Taurinensibus & Claromontano*. Ibidem Bollandista post suam de (27) ῥοδισμῷ conjecturam; fassus, hunc *Timotheum* non alium posse intelligi quam Alexandrinum illum, de quo tamdiu loquimur, ad haec addit,

cutionem desitam, an finem persecutionis Catholicorum adversus Chalcedonensis Synodi adversarios: nam certe istud Hagiologium Jacobitam aliquem auctorem habuit, quod ex cultu Timothei Aeluri, & aliunde ostenditur. Verum parcat sinisterioribus istis conjecturis Sollerius. Quid enim Timotheo illi cum Monophysitis longo intervallo recentioribus commune esse potuit? aut quae ratio fuisset, cur sedata adversus Eutychianos procella, S. Timotheo Ecclesia dedicaretur? At prius illud verissimum est. Nam quum Timotheus ab S. Athanasio in sede Alexandrina tertius, Arianorum hostis infensissimus fuisset; hinc ubi dira Arianorum adversus Catholicos tempestas resedit, S. Timotheo, utpote acerrimo ὁμουσίου defensori, Ecclesia publice exstructa fuit. Quae eo heic notavi, ut appareat, S. Timotheum apud Habessinos Koptosque jam tum tempore suae ὀρθοδοξίας cultum obtinuisse, proinde Jacobitarum de eo testimonium minime suspectum esse debere.

(25) Nam S. Timotheus mense Julio occubuit; & quidem die XX. ejus mensis potius, quam alio die, uti ex Orientalibus monumentis colligit ibidem Sollerius.

(26) Fortassis enim CPolitani praesules schismate posteriores, quum ne Romano quidem episcopo concederent, aegre ferebant, Alexandrinum Timotheum CPolitanae Synodo ante Nectarium subscripsisse. Sed conjecturis parcendum.

(27) *De Rhodismo seu Rosalibus S. Timothei, deque S. Januarii* Inghirlandata.

Bollandista is, qui *Praetermissos* diei IX. Maii recensuit, ubi in pluribus Synaxariis inscribi dixisset illud, (*S. Timothei Patriarchae* Ῥοδισμός) adnotassetque, verbum ῥοδίζω odore aut colore (quam ipsam notionem firmaverat H. St. in Thes.) postremo S. Timothei *Rhodismum* inde appellatum conjicit, quod eo die in aliqua Ecclesia mos fuerit *consecrari & distribui rosas... idque fieri vel ex institutione vel ad memoriam S. Timothei Patr.* Haud plane felicissima conjectura, futura aliquanto felicior, si conjector Glossas antiquas consuluisset.

Nam ab antiquo Cyrilli Glossario petenda erat ejus vocis notio, in quo sic legitur: Ῥοδισμός, *Ros alia*. Sed junctim est legendum *Rosalia*. Et quidem ex vocabuli Latini terminatione licet intelligere, id festi nomen fuisse, nam *Rosalia* sic dicitur, quemadmodum *Floralia*, *Terminalia* &c. Quocirca Glossographus ille hoc sibi vult: Ῥοδισμός (*Rhodismus*) *est festum illud, quod Latini ROSALIA nuncupant*. Ceterum illud *Rosalia* in his Glossis non est dubium quin neutrum plurale sit. Id enim ex eo constat, quod in alio vetere Onomastico *Rosalia* tantumdem est, quod Ῥοδισμός: & quod locus, quem ex Cyrilli Glossis adscripsimus, in Cod. Sangermanensi sic habet: Ῥοδισμός, *Rosalia*, *hoc Rosalium*. Nimirum enim sicuti aevo sequiore plurale *altaria* arcessebatur ex recto singulari *Altarium*, sic sciolus ille qui Cod. Sangermanensem descripsit putavit in *Rosalia* venire ex sing. *hoc Rosalium*. Atqui id erat ex eo nominum genere, quae partim ad secundae, partim ad tertiae declinationis normam pluraliter inclinantur, ut *Bacchanalia*, *Bacchanaliorum*, *Bacchanalibus*, & sexcenta in eumdem modum. Et hactenus tradita Latini nominis constitutio plane clamat, *Rosalia* sic festi aut ritus ethnici nomen fuisse, sicuti *Vinalia*, *Cerealia*, & quae plurima

sunt

addit, ejus festum notari in Kalendario Kopto (quod Seldenus in de Synedriis evulgavit) die xxx. Abibi i. e. xxiv. Julii; ad quem diem lectorem ablegat; Verum ad xxiv. Julii Bollandistae in *Praetermissis* scribunt, *non constare de cultu*

sunt alia ejusdem modi. Accedit, quod in Glossis illis veteribus vix umquam nomina alia praeter profana occurrunt. Fuerit ergo *Rhodismus* celebritatis paganicae nomen, quam ROSALIA Latini, imo & Graeci posteriores vocabant, ut ex illustri Theod. Balsamonis loco ostenditur.

Quem Balsamonis locum non pigebit heic adscribere, quum ex eo simul intelligatur *Rosaliorum* caeremoniam ex ethnicismo olim fuisse in Ecclesias suburbanas diffusam. Exstat autem is locus ad Concilii VI. in Trullo habiti Can. LXII. quo canone ethnica quaedam festa vetantur. Ad quem sic inter cetera optimus is Scholiastes commentatur. Τοιαύτη πανήγυρις ΑΛΛΟΚΟΤΟΣ (istud ἀλλόκοτος quod ex Beveregiana editione heic necessario supplevi, omiserat Cl. Cangius in Gr. Glossario in Ρουσάλια, credo quod in aliis codicibus desit) ἐστὶ καὶ τὰ λεγόμενα Ρουσάλια, τὰ μετὰ τὸ ἅγιον Πάσχα ἀπὸ κακῆς συνηθείας ἐν ταῖς ἔξω χώραις γινόμενα. *Ex istarum*, inquit, *monstrosarum (seu bibridarum) celebritatum genere sunt & ea quae ROSALIA vocantur, quae post Sanctum Pascha ex prava consuetudine in suburbanis locis aguntur*. Ad quem locum notari velim, eam celebritatem dici ἀλλόκοτον, quasi ἀλλόφωνον (uti grammatici interpretantur) i. e. alieno partu editam, sive *bibridam*; sic enim ii ritus dici debent, in quibus ethnicae caeremoniae cum Christianis coeunt. Deinde in suburbanis locis *Rosalia* celebrari dicit; quia in pagis paganicae reliquiae diu substiterunt, unde & a *pagis, paganismus* nomen invenit, ut ad S. Castrensis Acta sup. ad XI. Febr. notabamus.

Verum ne sic quidem, ecquid apud gentiles, & horum imitatione apud Christianos *Rhodismus* & *Rosalia* fuerint, plane liquet. Scio apud gentiles plurimum rosae aliorumque florum usum fuisse in coronis & sparsione; cujus moris supervacaneum est exempla proferre in amantibus, in conviviis, inque honore deferendo tum vivis tum etiam mortuis. Ad vivos illa pertinent. Florus II. 7. 14. *Quid florum in consulem profuderunt?* Ovidius IV. 2.

Quaque ibis manibus circumplaudere tuorum,

Undique jactato flore tegente vias.

Apud Herodianum lib. IV. Alexandrini *florum sparsionibus* (ἀνθῶν βολαῖς) *imperatorem* (Caracallam) *honorabant*. At in mortuos multo id usitatius fuit, tum dum efferebantur, (quod passim legitur) tum etiam in sepultos. In Ravennate inscriptione sic scribitur: *Ut quotannis ROSAS ad monimentum ejus deferant*. Et alibi passim in lapidibus ac libris. Atque haec apud profanos.

At etiam apud Christianos plurimum florum ac praesertim rosae usum fuisse, vel ex eo potest colligi, quod festum Pentecostes apud Italos *Pascha Rosata* dicitur. Ac memini, me puero, in Capuana dioecesi in Dominica Pentecostes inter Missae sollemnia consuevisse Presbyteros Ecclesiae pavimentum rosis conspergere; qui mos postea exoluit. Sed eam sparsionem aeque antiquam fuisse atque ipsum *Paschae Rosatae* vocabulum, minime dubito. Appellatio vero illa etiam in Historia S. Leonis Papae IX. num. 21. occurrit: *Dominica quae dicitur Pascha Rosata*.

Jam vero sicuti apud profanos in clarorum mortuorum elationibus sparsiones hujusmodi copiosae fiebant; idem & in Sanctorum Translationibus apud Christianos factitabatur. Quo spectat quod apud Neapolitanos S. Januarii, itemque apud Capuanos S. Stephani Protom. Translatio (utraque nunc colitur ineunte Majo, quum maxime rosae vigent: at de S. Januario olim XIII. Apr.) dicitur *l'Inghirlandata*. Cujus vocabuli originem inde repetunt, quod tum in eorum Translatione prima, tum in anniversaria memoria, clerici sertis floreis redimiti occurrerent, ac passim rosae ac flores spargerentur. Ac vide ut mutuam sibi lucem affundant S. Januarii *l'Inghirlandata* a nostris Graecis celebrata, & S. Timothei Rhodismus.

Nec enim aliud, nisi vehementer fallor, est *Rhodismus* sive *Rosalia S. Timothei Patriarchae Alex.* quam festum Translationis ejusdem: quod quia die IX. Maii celebrabatur, quando maxima est rosae ubertas, credibile est, multum jaciendis rosis, sertisque nectendis tunc fideles indulsisse, in laetitiae argumentum, sanctique Antistitis honorem. Sicuti ergo apud nostros homines *l'Inghirlandata* tantumdem valet ac festum Translationis; non abnuerim & apud Graecos *Rhodismum* ejusdem festi fuisse vocabulum, a rosarum usu quaesitum. Et hic quidem *Rhodismus* legitimus ac laudabilis erat: at *Rosalia* illa, quae Balsamon criminatur, superstitione aliqua paganica non caruisse crediderim: alioqui a mero rosarum jactu, aut roseis coronis quid fuisset periculi?

ta catholice illi umquam exhibito; quippe Koptos & Habessinos pro Catholicis non habent. At cur non saltem Synaxariis modo laudatis adhibetur fides? Verum non dubito, quin Bollandiani socii saltem postquam eumdem Patriarcham in Fastis hisce marmoreis signatum animadverterint, abstenturi sint a severitate formulae, NON LIQVERE: etsi passim alibi iidem viri doctissimi longe se faciliores praebent in Sanctorum cultu asserendo.

Ex dictis autem intelligitur, hunc Timotheum & apud Koptos & Habessinos (& quidem tempore suae ὀρθοδοξίας) invenisse cultum, & apud Graecos in Synaxariis suis (ut omittam quod hujus Timothei epistolam Canonicam Graeci nobis adservarunt; quod etiam ad maximam de eo existimationem facit: de qua Epistola vide Sollerium loc. cit.) ac postremo hoc die apud Neapolitanos nostros, quos Myxo-Graecos licebit appellare.

XIIII N S BALENTINI

HVic marmori concinit Neapolitanum manu exaratum Kalendarium, quod Ms. Rituali Neap. praeit inter Tutini chartas, ubi hoc die scribitur: *S. Valentini M.*

Etsi autem plures numero Valentinos, & plerosque eorum martyres, Bollandus & Henschenius huic diei inseruerint: non est tamen dubitandum, quin nostri Kalendarii *Valentinus* aut ille sit Interamnensis Episc. & Mart. (cujus hoc die meminit Hieronymi Mrologium) aut ille alter presbyter ac Martyr Romanus, de quo Breviarium ac Martyrologium Romanum hoc ipso die. De utroque Martyrologia Rosweidi, Vsuardi, Adonis, aliorumque passim loquuntur. At prae ceteris genuinus Beda post Romanum Valentinum illius alterius Interamnensis Ep. & Mart. sane quam copiosum elogium pertexuit.

Et vero nominum, item loci (uterque enim *Via Flaminia* passus dicitur, sed unus prope Romam, ad Interamnam alter) diei testi, ac nonnulla etiam temporis convenientia quosdam in eam suspicionem impulerat, fueritne unus idemq. Valentinus in duos postea distractus. Sed conjecturarum tenus res steterat. Verum Cl. Castellanus (cujus peculiarie est, ut ille ait, ex semita viam facere) non esse dubitandum statuit, quin unus idemque Valentinus (ille Interamnensis scilicet cujus meminit hoc die Hieronymianum Mrologium) in duos postmodum pullulaverit. Atqui quam vellem, vir clariss. & de hoc studio optime meritus aut minus proclivem se ad antiquitatem evertendam praeberet, aut saltem idoneas rationes suae severioris censurae afferret: qui heic certe nullam affert.

At equidem, ut cetera praetermittam, scio diversas duorum Valentinorum Inventiones fuisse factas: & Interamnensem quidem Valentinum an. 1605. repertum Interamnae fuisse (de quo vide quae hoc die Henschenius p. 756. n. 9. ex Ferrario & Vghello profert) Romani vero Valentini corpus ex ejus Ecclesia, quae extra Vrbem in Via Flaminia nobilis quondam erat, in S. Praxedis, caput in S. Sebastiani fuisse translatum. Ita, nisi Valentinum bicorporem fuisse dixerimus, duos diversos Valentinos fuisse oportebit, Romanum unum, Interamnensem alterum. Nec quidquam utrique commune video praeter nomen, Viam Flaminiam (sed remotissimis ejusdem viae locis; nam LXIV. ab urbe Roma milliario Martyr Interamnensis ponitur in Hieronymi Mrologio) diemque festivum. Verum id passim factitabatur, ut cujus Sancti dies emortualis ignoraretur, is in eum diem conjiceretur, quo cognominem alium coli contigisset: cujus rei documentum vel hic ipse dies suppeditat, quo die praeter hos duos, alii plures cognomines apud Bollandistas occurrunt.

At

At uter hoc die in hisce Fastis colitur? Romanum dices, quippe viciniorem, & aevo hujus marmoris satis celebrem; praesertim quum hinc absit *Episcopi* dignitas, qua pollebat alter. At equidem in Interamnensem sum longe inclinatior. Ac primum hic multo quam Romanus celebrior extra Romam erat: quippe unius Interamnensis Hieronymianum(28) Mrologium meminit; Beda vero quum utrumque admiserit, in Romano jejunus, in altero multus est. Deinde si de Romano agerent hoc die Fasti marmorei, non *Natalis* notam (quam diebus non suis apponunt) heic praescripsissent, sed *Passionis*: etenim Athletae Romani Acta (non σύγχρονα illa quidem, sed tamen venerandae antiquitatis) XVI. Kal. Mart. (i.e. XIV. Febr.) eum *decollatum* diserte praedicant; quum interim alterius dies Passionis ignoretur, nec aliunde is videatur in hunc diem conjectus, quam alterius ὁμωνύμου gratia. Ceterum quod pontificalis dignitas hinc absit, id nihil est; quae in Martyribus vix usquam in hoc marmore scalpitur, & hic idem Interamnensis in Hieronymiano mentionem episcopatus nullam habet.

XV, N S PANTALEONIS

IDemne est, an diversus ab illo *Pantaleone* Medico Nicomediensi qui apud Graecos Latinosque, imo & in hoc ipso marmore consignatur die XXVII. Julii? Prorsus idem. Nec enim illustris alius Pantaleon agnoscitur. Qui quidem in Vsuardi Auctariis Sollerianis etiam hesterno die ponitur, & diversis Februarii diebus in nonnullis veteribus scriptis consignatur. De hoc redibit sermo ad XXVII. Julii, quo die is iterum, uti diximus, in his Fastis signatur. Celebris ejus cultus in hoc Regno fuisse cernitur, cujus & sanguis alicubi, ut dicemus, magnae venerationi est. Sed & Neapoli erat olim oratorium *S. Pantaleonis R.* (i.e. *regionis*) *Termontis*, quod ex Tutini chartis deprehendi. Cetera ad 27. Julii videantur; ubi & illud quaeretur, cur utroque Kalendarii loco τῷ N. i.e. *Natalis* nota praefigatur.

XVI N S IVLIANES

SCribitur heic ejus nomen Graeco modo (utpote apud Neapolitanos, quos *bilingues* licebit appellare) nam sicuti rectum *Agne* obliquum *Agnes* gignebat (uti supra ad XXI. Jan. monuimus) sic patrius casus *Julianes* fiebat ex recto Ἰουλιανὴ *Juliane*, Nec aliter locutum reperio Petrum Subdiaconum Neap. in Actor. Prologo apud Bollandum: *Quia beatae & gloriosae Mart. IVLIANES Sacratissimum corpus* . . .

Haec est autem celeberrima (29) illa Virgo & Martyr Nicomediensis passa sub Gal. Maximiano an. 294. aut non diu post;

(28) In Epternacensi apographo omnium antiquissimo sic legitur: *Interamne via Flaminia Natalis Valentini*. Quod *Valentini* nomen in Corbejensi & Lucensi ita in *Vincentii* transiit, ut tamen depravationis origo sit manifesta, praesertim in Lucensi exemplari, in quo *Valentini* nomen loci nomini praeit, & luxaturae indicia sunt manifesta.

(29) Sanctam Julianam fuisse in Ecclesiis omnibus celebratissimam, illud declarat, quod in libris omnibus Ecclesiasticis tum Graecorum tum etiam Latinorum reperitur; & quod pluribus in locis ejus reliquiae ostenduntur; postremo, quod Actor. illorum, quae Bollandus affert, exempla innumerabilia manu exarata longe lateque proseminata Bollandistae repererint.

post; quam Graeci (30) die XXI. Decemb. at Latini (31) hoc die colunt: utri rectius ac die suo, id vero sedulo inquirendum arbitror. Equidem universe sic statuo, in Sanctis natu Graecis plus esse Graecorum quam Latinorum monumentis tribuendum. Atqui ex Graecorum liturgicis libris nullus est, in quo Julianae festum alio die quam XXI. Decemb. signetur: quo die in eorum libris praescribitur Ἄθλησις, quod tantumdem est, quod Latinis *Passio*. Accedit marmoris nostri auctoritas, in quo hoc die non P. h. e. *Passio*, sed N. h. e. *Natalis* nota praefigitur, quae diebus non suis in hoc monumento adpingitur. Quominus autem hanc Neapolitani die suo celebraverint, id impedimento esse potuit, quod dies XXI. Decemb. potiore festo S. Thomae Ap. plenus erat. Ceteroqui apud nostros Translationis dies, quippe rei apud nos gestae, quam Passionis, quae Nicomediae contigit, celebrior esse debuit.

Contra hanc vero sententiam quid afferri possit, videamus. Ac primum in calce Actorum, quae primo loco affert Bollandus, diserte scriptum est: *Passa est autem B. Juliana die XIV. Kalendar. Martiar. a praefecto Eleusio...* Is autem est XVI. Febr. Verum jampridem istorum Actorum fidem viri docti (32) suspectam habent: & ut inculpata esse, Bollando quidem, at dies certe Passionis non uno modo in manu exaratis (33) scribitur: ac postremo certum est, Fastorum nostrorum auctorem hanc dici Θανάσιμον consignationem in hisce Actis, (in Campania, opinor, tunc longe lateque diffusis) non legisse; alioqui P non autem N. hoc die scalpi jussisset. Ac vereor ut ea Passionis consignatio antiquior sit saeculo (34) XI. exeunte.

At gravius fortassis illud videbitur, quod in Hieronymiani Mrologii apographo Corbejensi hoc die sic scribitur: *Nicomediae PASSIO S. Julianae Virg. & Martyris*. Verum a posteriore manu id accessisse, recte ostendit hoc die Castellanus, idq. ex additamento MARTYRIS: Nam primitus in Hieronymianum non nisi martyribus patebat aditus, nec proinde *martyrii* titulus addebatur. Accedit, quod a Lucensi apographo abest hoc die Juliana; & quod in Epternacensi sive Antuerpiensi ita signatur, ut mihi prorsus videatur ejus Translationem intelligere: de quo mox. Haec de die Passionis eo pluribus firmavi, ut marmori huic sua constet fides, in quo hoc die N. praefigitur, diebus non Θανασίμοις in his Fastis

H

(30) De ea die XXI. Decemb. agit utrumque Menologium: nisi quod in Sirletiano scribitur *Commemoratio S. Matris Julianae* &c. Sed in Basiliano rectius Ἄθλησις i. e. *certamen* seu *passio*: De eadem eodem die Anthologium, Maximus Cyther. ac fuse Menaea magna, in quibus scribitur, *Sollemnitatem ejus celebrari in aede ipsi dicata, quae est juxta Templum S. Euphemiae in Petrio*, ἐν Πετρίῳ. De aede S. Euphemiae in Petrio videatur Cangius in CPoli Christiana lib. IV. pag. 146. ubi unum fuisse dicit ex Sanctimonialium Monasteriis βασιλικοῖς i. e. imperialibus.

(31) Pro Latinorum consensu in hunc diem plura inferius monumenta adscribemus.

(32) Everterat istorum Actorum fidem Jo: Hesselius Lovaniensis: cujus objectis respondit postea Bollandus: sed quam recte, alii viderint. Atqui negari non potest, quin plurima in his Actis sint, quae concoqui vix possint, inprimis autem narratio de daemone ab Juliana victo, & longa illa Martyris cum diabolo colloquia plena περιεργίας, ac multa episodia ad ornandam narrationem per otium adpicta. Quae tamen non efficiunt, quin fundus historiae verus sit, & Acta ipsa sint Martyrologiorum (excepto Hieronymiano, cujus auctori ea ignota fuerunt) aetate antiquiora: quod & stylus ostendit.

(33) Nam ad eum Actorum locum Bollandus adnotat, in quibusdam MSS. notari *VII. Id. Febr.* & in MS. Cusano, *V. Id.*

(34) Nam quum Petrus Subdiaconus vitam S. Julianae scripsisset [quam Petro Archiepisc. Neap. dicavit, qui delinente saec. XI. sedit] & ad ejus vitae finem posuisset: *Passa est autem B. Martyr Juliana quartodecimo Kal. Martias* (proclivi sane errore, quo dies festi pro die emortuali sumitur) verisimile est, tunc primum eam diei emortualis notationem ex Petri illius vita in Acta antiquiora transfusam fuisse.

ftis praeponi solitum ; simul ne quid de Rom. Mrologii auctoritate quidquam decedat.

Nam in Romano hoc die scribitur: *Cumis in Campania Translatio S. Julianae Virg. & Martyris* . . . Idque verum est. Nam eo spectat non tantum *Natalis* nota quae in hoc marmore nostro scalpitur, sed & quod in Epternacensi Hieronymiano notatur in hunc modum: *In Campania Cumbas* (i.e. Cumas) *NATALIS* (35) *Julianae*: & id genus (36) alia quae huc afferri possent, quae sunt Translationis Cumanae, non vero diei Passionis indicia.

Res enim sic se habuit. Auctor Actorum priorum apud Bollandum num. 21. S. Julianae reliquias *post paucum tempus* (eadem haec verba in pluribus Mrologiis in proxima Adnotatione observavimus, quorum auctoribus haec Acta visa fuisse, hinc intelligitur) *post paucum tempus* translatas narrat *ad fines Campaniae. Posita est autem* (ut ibidem in fine legitur) *B. Juliana prope territorium Puteolanum, ubi habet mausoleum uno miliario a mari*. Haec est prima Translatio, cujus etiam Petrus Subdiaconus in Vita hujus Sanctae meminit; qui tamen & secundam Translationem in calce vitae his verbis describit. *Postea vero imminente ethnica feritate* (Langobardorum incursionem heic designari putant Bollandus & Henschenius, quae gens anno 568. primum in Italiam inundavit) *ne talis tantusque thesaurus* (quippe in agro & extra moenia positus) *dehonestaretur; translatum est corpus ejus in civitatem Cumanam, ibique in ipsius & in B. Maximi basilica cum gloria collocatur*. Hujus alterius Translationis occasione suspicatur Bollandus, reliquias nonnullas Neapolim ablatas fuisse, de quibus Gregorius M. in epistola ad Fortunatum Episc. Neap. Postremo exstant apud eumdem Bollandum Acta tertiae Translationis S. Julianae, quae an. 1207. facta dicitur, quando Sancta haec Martyr cum S. Maximo Neapolim abducta fuit, & illa quidem in Asceterium Domnae Romitae, hic vero in Cathedrale Templum.

Sed illud scire interest, ecquam Translationem ex illis tribus Fasti marmorei colant. De tertia nefas est cogitare, quae prope quadrigentis annis recentior hoc marmore fuit. Ac ne prima quidem est intelligenda, quum primum S. Julianae Reliquiae ad Puteolanum littus appulsae fuerunt. Sed secunda Translatio colitur, qua *translatum est corpus ejus in civitatem Cumanam*, quando & partem aliquam sacri pignoris Neapolim abductam fuisse, praediximus. Hanc secundam Translationem intelligi inde colligo, quod non tantum in Romano diserte scribitur, *Cumis Translatio S. Julianae*, sed quod in Hieronymi Epternacensi Mrologio, ceterisque (quae in Adnot. 36. citavimus) S. Juliana Cumis celebratur.

Atque ea sunt quae de hac apud nostros celebratissima Martyre mihi necessario

(35) Vox NATALIS heic eadem notione accipitur, qua in hoc marmore, pro *Festo* scilicet sive Translationis sive alterius generis: quo tamen significatu haud passim eam vocem in Hagiologis reperies.

(36) Rosvveidanum, Centulense, aliaque Mrologia: *Et in Cumis S. Julianae Virg.* Vsuardus: *Civitate Cumis S. Julianae Virg.* . . . In quibus Mrologiis *Cumanae* civitatis mentio manifesto est argumento, de Translatione Cumis facta, non vero de Passione, quae Nicomediae contigit, id festum esse intelligendum: quomodo in hodierno Romano recte distinguitur. Nec aliud sibi volunt Ado, Beda Vulgatus, Rabanus, Notkerus, MS. Lactiense, & S. Martini Tornacensis, in quibus scribitur in hunc modum: *Et in Cumis S. Julianae Virg. quae tempore Maximiani imp.* &c. ... *Quae passa est quidem in Nicomedia, sed post paucum tempus Deo disponente in Campaniam translata*. Quae plane clamant, hodiernum festum Translationis esse, non Passionis, uti recte in Romano monetur.

At Felicius, qui priora illa monumenta, in quibus Juliana Cumis ponitur, non autem haec posteriora, in quibus ejus Translatio ex Nicomedia in Campaniam detegitur, viderat, suspicabatur aut fuisse domo Cumanam, deinde Nicomediae passam, aut duas fuisse Julianas, Cumanam unam, Nicomediensem alteram.

fario animadvertenda duxi: ceteris fupersedeo, quae, ne actum agam, legi possunt apud Engenium, Ant. Caracciolum, aliosque, sed praecipue apud Bollandum hoc die. Nisi quod illud mihi nolenti exciderat, quod in manu exarato Kalendario Ritualis Neap. inter Tutini chartas hoc die legitur: *Julianes* (Graeco casu ut in hoc marmore) *Virg. & Mart.* E regione vero in margine notatur, id in autographo notatum fuisse *littera rubra*, quo modo dies *ἄπρακτοι feriati* olim signabantur.

XVII DP PAVLI EPI IVNIORIS

EPiscopus hic noster fuit, etsi desit τὸ NOSTRI. Sic enim habeto. In hoc eodem marmore die III. Martii legitur DP. S. PAVLI EPI NRI MAIORIS. Ex quo intelligitur, hujus diei *Paulum*, qui *Junior* dicitur, sic fuisse appellatum comparate ad alterum Paulum qui *Major* h. e. senior vocatur. Quandoquidem igitur Paulus major diserte *noster* dicitur, etiam hic alter *Junior* inter nostros SS. Episcopos est numerandus. Nam illud NOSTER hujus monumenti auctor pro sua maxima voluntate modo adposuit, modo omisit, ut ex pluribus episcopis certo nostris, in quibus illud *Nostri* abest, infra constabit.

Tres autem omnino in Episcoporum nostrorum serie Paulos novimus, unum qui Joanni Diacono quintus ab Aspreno ponitur; alterum qui medio VIII. saeculo floruit, tertium qui exeunte eodem saeculo. Et quidem si ejusdem Jo: Diaconi auctoritate stamus, nemo est eorum trium, qui non virtutum suarum (37) merito cultum adipisci jure potuerit. Sed quando Kalendarium duos tantum in albo retulit, existimari posset, non esse alios capiendos, quam priores duos, tertium autem idcirco non fuisse adnumeratum, sive quod is recentior hoc monumento fuerit, sive quod tum, quum hoc construebatur, nondum is coli coepisset. Et sic quidem olim conjiciebam.

(37) De Paullo, qui ab Asprenate quintus numeratur, haec habet Jo: Diaconus: *Mirabilis in opere, mirabilis in factis, mitis in prosperis, prudens in adversis; post diuturna tempora gaudens & ipse migravit ad Dominum.*

De Paullo secundo, qui circ. an. 756. sedit, longum elogium idem chronographus pertexuit. Omnia ejus gesta sanctitatem redolent; atq. illud in primis, quod ipsa *die sancti Paschae, Missarum sollemniis pene completis cunctos osculatus est clericos, & omni populo exhortato, spiritu migravit ad caelos.*

Huic Paulo II. Stephanus successit, Stephano Paulus III. vergente VIII. saeculo. Cujus electio mira prorsus fuisse videtur. Defuncto enim Stephano episcopo, Eupraxia Theophylacti Ducis Neapolitani uxor diu obstitit, quominus quisquam ex Clero eligeretur Episcopus. Postremo tumultuanti populo, ac pastorem sibi dari petenti, Eupraxia Paulum hunc laicum *comprehendens* [quo verbo utens Chronographus, satis innuit, vim illi illatam fuisse, nec eum ullo modo promotioni suae velificatum] tradidit eligendum. Quumque Neapolitani laicum (*illico tonsum*) eligere renuerent; Adrianus Papa [nimirum non sine Numine id factum interpretatus] illud ratum habuit, ac Paulum Neapolitanum episcopum consecravit. Neque is vero exspectationem de se conceptam fefellit; nam & in sacra aedificia, & ecclesiasticam supellectilem plures quam quivis alius sumptus fecit, & Eupraxiam ad bonam frugem conversam, Abbatissam Asceterii cujusdam ab illa exstructi ordinavit. Haec ferme de illo Jo: Diaconus habet, qui ceteroqui non solet episcoporum virtutes describere, contentus fabricas enarrasse, quaeque sunt his similia. Sed tamen illud animadversione dignum videtur, quod Jo: Diaconus hujus electionem narraturus, tali prooemio utitur, quo minime usus fuisset, nisi Paulus hic III. compertae sanctitatis fuisset. Sic enim incipit: *Scribere autem incipientes, qualiter iste pontificali culmine sit sublimatus, studiosos precamur lectores, ut non aegre accipiant, & nobis imputent aliquid narrasse ineptum; quia utilius est veritatem proferre, quam vitantes quicquam, ire per anfractam locutionem.* Re enim vera vitiosa habebatur electio, si laicus assumptus fuisset. Verum haec Divino judicio evenisse, Adriani Papae ratihabitio declaravit, ut ante dictum fuit.

Verum ubi postea in manu exaratam (38) Homiliam incidi, quae est de miraculis S. Agrippini; ejus me auctoritas compulit, ut nostri Kalendarii *Paulum Majorem* eum esse, non qui primo aut altero CHRISTI saeculo, sed qui medio octavo sedit hujus nominis secundus, certo pronuntiarem; quandoquidem id digito intento ea Homilia demonstrat. Nam inter cetera S. Agrippini miracula hoc ibi narratur de quodam, cui *Mauro* nomen, quem aegrotantem & ad S. Januarii tumulum orantem S. Martyr secundum quietem apparens jusserit, S. Agrippini in eadem Ecclesia conditi ambire tumbam, ab eo sanitatem consecuturum: id quod evenit. Id vero accidisse dicitur *temporibus beatae recordationis domini Pauli PRIMI sanctissimi & SENIORIS nostri episcopi*. Recitat quidem haec verba Chioccarellus pag. 78. & tamen, cur Paulum in hac Homilia nominatum is interpretetur Paulum tertium, qui circ. an. 795. episcopatum iniit, non intelligo: nisi hoc est, quod haud raro in luce clara caecutimus. Quo enim pacto voculae illae PRIMI & SENIORIS in eum convenire possunt, qui tertius & ultimus inter Paulos numeratur? At ne primus quidem Paulus is, qui aevo Apostolico suppar fuit, ibi intelligi potest; quia illic agitur de S. Agrippini jamdiu tumulati miraculo, qui Agrippinus Pauli illius antiquissimi successor fuit. Non aliud igitur relinquitur, nisi ut is Paulus qui in laudata Homilia PRIMVS & SENIOR vocatur, is plane sit qui circiter an. 757. sedit, qui tamen revera ejus nominis *Secundus* erat. Atque is idem est nostri Kalendarii *Paulus Major*.

At enim, inquies, quo pacto is *primus* & *senior* in Homilia, in marmore vero nostro *Major* vocatur, cui ante septingentos ferme annos Paulus ille antiquior antecesserat? Respondeo, nomenclationes istas plerumque ex vulgi ore prodire. Apud vulgus autem Pauli illius antiquissimi memoria plane oblitterata fuerat, qui vix ab eruditis & antiquitatis studiosis tenebatur. Hinc nihil proclivius fuit, quamut, quum duo Pauli, brevi inter se intervallo disjuncti (quorum unus medio VIII. saeculo, alter eodem exeunte vixerunt) in hominum memoria vigerent; alter eorum & *primus* & *senior* & *major*, alter *junior* nuncuparetur. Maneat igitur, *Paulum Majorem* (qui die III. Martii in hoc marmore consignatur) esse illum Paulum, qui anno circiter 757. sedit; *Juniorem* vero diei hujus esse illum qui an. 795. episcopus creatus fuit. Vtrumque sane suis laudibus non fraudat Jo: Diaconus, ut plane videantur coli pro caelicolis potuisse. At revera eos cultus possessionem apud Neapolitanos adeptos fuisse, antehac ignorabamus: ac nunc primum id ex integerrimi hujus marmoris auctoritate discimus, collati cum manu exarata Homilia de miraculis S. Agrippini.

Quae hactenus de duplici Paulo commentati sumus, ea mire confirmantur inscriptione quadam, quae corporibus SS. Maximi & Fortunati superposita erat. Verum & hanc inscriptionem, & plura alia, quae huc pertinent, copiose exposuimus in Dissertatione Italica, quae in Academia Historiae Ecclesiasticae apud Oratorianos S. Philippi Nerii Patres ab hoc Eminentiss. Archiep. JOSEPHO SPINELLO instituta, nuper a me recitata fuit: quam ad calcem dabimus. Vide quoq. infra ad XIV. Junii, ubi de S. Fortunato: nec enim actum agere in more habeo.

Ex

[38] Eam Homiliam servabat apud se Chioccarellus. Eamdem aut ejus exemplum habuit etiam Bibliotheca SS. Apostolorum [teste Ant. Caracciolo pag. 137.] ubi & hodiedum exstat. Et Caracciolus quidem ab Jo: Diacono auctore Chronici Episcoporum Neap. Homiliam illam scriptam putavit nullo tamen argumento producto. Vtut est, non ante tempora Athanasii III. qui ibi memoratur, scripta fuit, nec ante an. 961. Eam in festo S. Agrippini publice in coetu fidelium lectam fuisse, intelligitur ex illis verbis, *Qui devote ad ejus* [Agrippini] *sollemnia convenistis*.

Ex hactenus dictis etiam marmoris hujus aevum deprehendi potest. Nam quandoquidem in eo S. Paulus Junior consignatur, qui ab an. 795. ad usque initia noni saeculi Neapolitanis praefuit, necesse est, hoc Kalendarium novo ineunte saeculo haud fore antiquius. At ne recentius quidem nono saeculo fuerit: nam in eo tacetur B. Tiberius, qui an. circiter 818. noster episcopus est consecratus: tacetur hujus successor S. Joannes Aquarius: tacetur postremo Aquarii successor S. Athanasius, qui medio nono saeculo Neapolitanum pontificatum iniit. Et quidem hi duo ultimi inter illustres hujus sedis sanctos Antistites adnumerati fuerunt: ac certum habeo, S. Athanasium paullo post mortem coli coepisse, saltem post ejus Translationem e Monasterio Casinensi, quae quinquennio (39) post mortem contigit. Ergo videtur hoc Kalendarium inter annum 818. (quo Ursus Paulo Juniori successit) & annum circiter 880. (quo S. Athanasii cultus satis increbuerat) fuisse constructum.

At enim scrupulus heic est avellendus oppido quam molestus. Quid enim? si res sic se habet; Paulus ille ab Asprenate quintus, de quo mira praedicat Jo: Diaconus, cultu spoliabitur. Verum ne is quidem ab aris removebitur. Est enim ille ipse, cujus Depositio in his Fastis notatur die XXIII. Augusti: Vide ibi dicenda. Quibus si addas Paulum de Arretio; jam quatuor Paulos habebimus viros sanctissimos. Nec plures quam hi quatuor eo nomine Neapolitanam Cathedram tenuerunt. Cetera plura quae huc spectant, in ante dicta Dissertatione Italica videantur.

XVIII N S PIMEÑI

HVjus Sancti nomen in marmore sic scalptum cernitur, ut transversa lineola sinistro litterae N hastili non tantum insistat, sed plane artissime adhaereat, ita ut videatur monogramma compositum ex T & N. Sed tamen vox PIMETNI nihil est. Quocirca lineola prorsus redundat: nec est dubitandum, quin hujus Sancti rectus casus sit PIMENIVS (nam quae in IVS exeunt, olim in casu patrio cum uno I scribebantur) & quin is idem sit ac *Epimeneus* Martyr, cujus corpus Brixiae quiescit in sacrarum Virginum coenobio S. Juliae dicato, quemque Brixienses eodem hoc die colunt. Ac nequem forte diversitas nominum *Epimenei* & *Pimenii* turbet; sciendum est hujus martyris nomen tribus saltem modis scribi consuevisse, EPIMENEVS, PIGMENIVS, PIMENIVS, quarum scriptionum primam rectissimam judico, quippe ἀναλογικὴν, & Graecis usitatam, & suo significatu praeditam; itemque secundam, si cū Y scribatur. Nam tertia ab alterutra videtur detorta. Nunc singularum nomenclationum testes advoco Kalendariorum & martyrologiorum libros, & quidem omnes hoc eodem die XVIII. Februarii.

Epimenem hoc die exhibent Tabulae & Martyrologium Brixiense, Galesinius, Ferrarius; apud quem in Catalogo generali sic reperio: *Brixiae S. Epimenei presbyteri & martyris*: qui & in Adnotationibus conqueritur, Maurolycum perverse pro *Epimeneo* scripsisse *Pigmenium*: quae est hujus nominis scriptura altera.

Atqui non tantum Maurolycus sed & Felicius isto modo scripserunt, apud quos sic legitur hoc die: *Item Pigmenii presbyt. & martyris*. Qui videntur existimasse hujus diei martyrem non alium esse sive a *Pigmenio* qui sub Juliano, sive ab *Epigmenio* qui sub Diocletiano, decertarunt, uti

(39) S. Athanasius an. 872. demortuus, an. 877. sollemni pompa, cujusmodi solis Sanctis tribuitur; ex Casinensi Monasterio translatus Neapolim fuit. Cujus Translationis extant Acta ab aequali aut suppare scriptore composita. Sed de his videatur saepe memorata Italica Dissertatio.

mti infra ex Martyrologio Romano demonſtrabimus.

Poſtremo PIMENIVS teſtium multitudine ceteras duas appellationes ſuperat. Sic enim ſcribitur in noſtro marmore hoc eodem die, quo Brixiae *Epimeneus* colitur. Adhaec duo antiquitus ſcripta martyrologia apud Bollandum heic, unum Vltrajectinum S. Mariae, alterum Trevirenſe S. Martini, hoc die XVIII. Febr. ſic habent: *Item Pimenii Martyris*. Item M. S. Richenovienſe: *Alibi S. Pimenii Martyris.* MS. Aquiſgranenſe hunc eumdem primo loco ponit his verbis: *XII. Kal. Martii: Natalis S. Pimeni Presbyteri ad ſanctos duos ſenes*. Poſtremo Greven in Auctario Vſuardi *Pimenio* Fauſtum hoc die adjungit: *Romae*, inquit, *Pimenii presbyteri & Fauſti martyrum*.

Hactenus de ſcribendi modis; ex quibus primum necnon & (40) alterum, modo eum Y ſcribatur, ſincera eſſe, originatio & analogia ſuadet: niſi quod haud raro in marmoribus optime ſcriptis corrupta nomina reperiuntur; utique quia ſic etiam vulgo ea nomina uſurpabantur. Vbi quaeſo non *Philuminam* pro *Philumena* reperias in marmorib. & libris, ut & alia plura nomina depravata? Sicuti autem infra die VI. Martii BASILIVS pro BASILEVS ſcriptum fuit; ſic etiam heic pro *Epimeneus* primo dici coepit *Epimenius*, mox abolita primore vocali, *Pimenius*. Niſi vero placeat hunc *Pimenium* depravatum ac detortum fuiſſe a *Pygmenius*: de quo nomine vide ſubſtratas Adnotationes 40. & 41.

Venio nunc ad cetera martyris hujus, quae obſcura, eſſe omnia expoſtulant viri docti: inter quos Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiae ſic ſcripſit: *Epimeneus Presbyter Brixianus, quo tempore martyrium paſſus ſit, nondum legi*. Sed equidem non dubito, quin Brixienſis hic martyr eum alterutro eorum ſit confundendus, qui in Romano Martyrologio die XXIV. Martii inſeruntur, in quo ſic ſcribitur: *Ibidem* (i. e. Romae) *S. Epigmenii presbyteri, qui in perſecutione Diocletiani ſub Turpio judice gladio caeſus, martyrium conſummavit. Item Romae paſſio beati Pigmenii* (41) *presbyteri, qui ſub Juliano Apoſtata pro fide Chriſti praecipitatus in Tiberim, necatus eſt*. Vbi Baronius in adnotati, teſtatur, mentionem de Epigmenio (h. e. Epimeneo) fieri in Actis S. Creſcentii Martyris, quem Epigmenius baptizavit (de quo Creſcentio vide eumdem Baronium die XIV. Sept.) Pigmenium vero agnoſci ab Vſuardo, Adone & aliis, cujus res geſtae in Actis S. Bibianae etſi depravatis legantur. De hoc Pigmenio videantur Bollandiſtae ad XXIV. Mart. pag. 481. Ergo, ſi me audis, Brixienſis martyr idem plane fuerit, ac alteruter eorum qui Romae paſſi dicuntur in Rom. Martyrologio, ſive ſub Diocletiano, ſive ſub Juliano. Vterque presbyter & martyr fuit haud ſecus ac Brixienſis. Ceterum in Romano Martyrologio eorum dies paſſionis colitur, at Brixiae dies Translationis: nam veriſimile eſt, illum non alio die Brixiae celebratum fuiſſe, quam quo ejus Reliquias adepti fuerunt, quod & paſſim uſuvenit. Adde quod & *Pimenius* ille, quem Greven ſupra laudatus Auctario Vſuardi die XVIII. Febr. inſeruit, *Romae* itidem ponatur; quia ibi ſcilicet paſſus, deinde Brixiam advectus fuerit die XVIII. Febr. quo die poſtmodum a Brixienſibus coli coepit. Quae non temere a me dici locus hic Faſtorum noſtrorum oſtendit, ubi

hoc

(40) Nam *Pygmenius* eum Y ſignificabit, *pugilem*, a πυγμὴ *pugilatus*.

(41) An eſt Presbyter ille *Pygmenius* [ea enim recta ſcriptura eſt, ut ſit a πυγμὴ] cujus mentionem reperio in Epiſtola Eugippii ad Paſcaſium Diac. [praefixâ vitae S. Severini apud Bolland. pag. 485. num. 4.] ubi ſcriptum eſt: *Tandem Pirmenius* [pro quo in optimae notae MS. Belforţii legitur PYGMENIVS] *quidam Presbyter Italiae, nobilis & totius auctoritatis vir, qui ad eum* [Severinum] *confugerat tempore, quo Patricius Oreſtes inique peremptus eſt, interfectores ejus metuens, eo quod interfecti velut pater fuiſſe diceretur* &c. Verum hic ſub Juliano pati non potuit; quia Oreſtes occiſus fuit an. 476. Baſiliſco II. & Armato coſs. h. e. diutiſſime poſt Juliani Apoſtatae tempore.

hoc die non *Paſſionis* nota praeponitur, ſed *Natalis*, quae diebus ferme non ſuis in hoc marmore praeſcribi ſolet.

XVIIII DP QVODVVLTDEI EPI

Est ille celebris Quodvultdeus Carthaginenſis Epiſcopus, dux eorum ſacerdotum & Clericorum, qui perſecutione Vandalica navibus rimoſis impoſiti, ad Campaniae littora ejecti leguntur. Ea res ſic ſe habet. Genſericus Vandalor.rex,ubi ſenſim Africam ſibi omnem ſubjeciſſet, tandem *Theodoſio XVII. & Feſto coſſ.* (is eſt annus 439.)*Carthaginem dolo pacis invaſit*, uti teſtantur Proſper & Marcellinus. Quae tunc perſecutionis procella in Catholicos deſaevierit, exſecutus eſt tribus libris Victor Vitenſis(qui male antea *Vticenſis* vocabatur) apud quem inter cetera ſic legitur lib. I. n. V. *Tunc vero* (rex) *memoratae urbis Epiſcopum, ideſt Carthaginis, Deo & hominibus manifeſtum, nomine Quodvultdeum, & maximam turbam clericorum navibus fractis impoſitos, nudos atque exſpoliatos expelli praecepit. Quos Deus miſeratione bonitatis ſuae, proſpera navigatione Neapolim Campaniae perducere dignatus eſt civitatem.* Agit de his etiam Romanum Martyrologium die XXVI. Octobris, ubi etiam Quodvultdeum cum ſuo Clero Neapolim appuliſſe dicit. Et quidem quum alii in alia Campaniae loca ſe diffudiſſent; Quodvultdeus & Gaudioſus cum aliis Neapoli ſubſtiterunt. De Gaudioſo agit noſtrum hoc marmor die XII. Julii(ubi ſic legitur N.S.GAVDIOSI ET RELI i.e. *reliquorum*, quaſi ſi Gaudioſus dux plurium fuerit, uti ſuo loco dicetur) atque iterum die XXVII. Octob. ubi ejus *Depoſitio* conſignatur. At Quodvultdei depoſitio non tantum in hoc noſtro marmoreo Kalendario huic diei XVIIII. Febr. affigitur, ſed & olim Ant. Caracciolus pag.319. in vetuſto Neap.Eccleſiae Kalendario ſic ſe legiſſe hoc die XIX.Februar.teſtatur:*S.Quodvultdei Patroni Neapolitani Epiſcopi*. Ex quibus diverſis ac diverſo tempore repertis monumentis intelligitur,Neapolitanis hanc a patribus acceptam traditionem inſediſſe, Quodvultdeum non alio die ad caelum commigraſſe, quam die XIX. Februarii. Nec ſum neſcius in Kalendario Carthaginenſi, quod Mabillonius edidit, eamdem depoſitionem diei VIII.Januarii aſſignari his verbis: *VI. idus Januarii depoſitio Quodvultdeus Epiſcopi*. Atqui equidem de Sancti Antiſtitis hujus die emortuali non alii teſti magis, quam Neapolitanae Eccleſiae (in cujus ſinu is beato fine quievit, ſacrumque corpus honoratur) marmoreo monumento credendum arbitror; magis certe quam Carthaginenſibus (42) hinc remotioribus.Quare habenda eſt huic marmori gratia, cujus ope verus Depoſitionis dies S. Quodvultdei cum aliis veteribus Kalendariis Neap. conſentiens jam tandem pro comperto habetur. Cum veteribus, inquam,Kalendariis conſentiens: nam in poſterioribus id feſtum aut die uno antevertitur (ſicuti in quibuſdam Otterii membranis a Tutino excerptis, in quibus pridie id feſtum ſignatur) aut uno die poſtponitur, ſicuti legitur in Kalendario Ms. Ritualis Neap. inter Tutini ſchedas, ubi hoc quidem die notatur *littera rubra*: *Barbati Epiſcopi*; vigeſimo autem ſic ſcribitur: *Quodvult Dei Epiſcopi*.

Ex

(42) His accedit, quod mihi videantur Epiſcoporum Carthaginenſium depoſitiones e poſteriore manu Kalendario illi acceſſiſſe. Neque enim credibile eſt, uſque ad V. ſaeculum tam paucos Carthaginis Epiſcopos a Carthaginenſibus inter caelicolas cultos fuiſſe. Verum illud Kalendarium initio Martyrum tantum feſta continebat, cui poſtea placuit Epiſcopos aliquot adnectere. Quorum *depoſitiones* utrum accurate diebus ſuis ubiq. reſpondeant, valde dubito. Illa certe copulatio *IV. Kal.Sept.* Depoſitionis *Reſtituti & Auguſtini* Epiſcoporum & *Non. Jan.* Depoſitionis *S.Deogratias & Eugeni Epiſcoporum*, haud videtur veros emortuales dies indicare.

Ex quo vides, *Barbati* festum ejecisse loco suo Quodvultdeum in recentioribus Kalendariis.

Agit de S. Quodvultdeo Ant. Caracciolus pag. 315. & seq. Verum plura in eo corrigenda arbitror, eaque poteris, si lubet, ex supra adnotatis ad XI. Febr. de S. Castrense, commode refingere.

XX S CINDINV

Sic Graeco more casu patrio pro *Cindini* scribitur pro consuetudine hujus marmoris. Ceterum si scriptio recte habet, videtur idem fuisse ac *Cendinus* ille, cujus mentio est in Hieronymiano Epternacensi apographo ad XVI. Jun. his verbis: *In Sicilia civitate Misana* (i.e. Messana) *Saturnini*, *Cendini*. Et Epternacensi quidem apographo, utpote antiquiori, magis credo, quam Lucensi, Blumiano, & Richenoviensi (apud Henschen. ad 16. Jun.) scribentibus CENDENI, quod & longiusule recedit a nostro marmore. Et dies quidem Martyrii in Hieronym. Mrologio signatur XVI. Junii. At interim de eo Neapoli hoc die sine commilitone Saturnino memoria fiebat, propter aliquam antiquam Translationem nobis incompertam.

Ceterum CINDINVS aut CENDINVS nihil Graece aut Latine significat: quo fit, verum nomen esse potuisse CINDYNVS a κίνδυνος, i. e. *periculum*. Verum inauspicata nomina imponi perraro solebant: quocirca, si refingendum hujus Messanensis Martyris nomen sit, dictus videtur ACINDYNVS, ἀκίνδυνος i. e. *expers periculi*: familiare admodum apud Graecos nomen, quod & in marmoribus saepissime occurrit: & in Basiliano Menologio tres Sanctos nomine *Acindynos* reperio. At saeculi barbaries fortassis effecerit, ut Messanensis *Acindynus*, passus apocopam, heic quidem *Cindinus*, in Hieronymianis vero Mrologiis *Cendinus*, *Cendenus*, & *Cendeus* (tot enim modis reperitur scriptum) evaserit.

Quum autem hic Pugil domo Messanensis fuerit, miror, nullam ejus memoriam apud populares mansisse nec hoc die nec XVI. Junii aliove tempore. Certe apud Canonicum Joannem de Joanne, qui in *De Divinis Siculorum officiis* libros omnes suae gentis Liturgicos excussit, nullum ejus vestigium reperio.

XXI DEP VRSI EPI NRI

Dvas mihi difficultates objicit hodiernus dies, in majores conjiciendo, nisi opportune additum fuisset *EPIscopi NRI*. Quos nodos duos heic breviter expedire est animus.

1. *Fuerit ne hic Vrsus quinti, an noni saeculi episcopus.*

In serie Episcoporum Neap. quam scripsit Jo. Diaconus unus Vrsus comparet, qui sub Damaso Papa sedit initio V. saeculi. At in ea serie quam concinnavit Chioccarellus agnoscitur & ineunte IX. saeculo alter Vrsus Pauli Junioris successor, decessor autem Tiberii. De neutro autem Sanctitatis indicia a nostris scriptoribus afferuntur, uti infra dicetur. At nunc demum Kalendarium istud nos minime dubitare sinit, quin aliquis *Vrsus episcopus noster* pro Sancto agnitus fuerit. De utro sit intelligendum, id vero sedulo est inquirendum.

Ajo, Vrsum posteriorem (quem IX. ineunte saeculo vixisse volunt) aut omnino nullum fuisse, aut si fuit, tantum *Electum*, non item sacratum fuisse, proinde non potuisse in hoc marmore *episcopum* appellari. Et quidem verisimile est, Vrsum juniorem nullum omnino fuisse; qui si exstitisset, nae is ab Joanne Diac. (qui scriptor eodem aut seq. saeculo post alterum istum Vrsum Chronico scribendo

do operam dabat) minime ignoratus aut praeteritus fuisset.

Atqui Chioccarellus nonnisi ex Heremperto(cui eam narrationem(43) imputat) Vrsum juniorem in episcoporum Collegiũ cooptavit. Ea narratio sic habet: *Tunc VRSVS ELECTVS praedictum Siconem jam factum principem* (Beneventanum, qui tunc Neapolim obsidebat) *deprecatus est, ut etiam amplius malum non perveniret, neque sanguis effunderetur Christianorum. Sed Sico Longobardorum princeps admonitionem praedicti ELECTI audiens, destitit, & pacem inientes &c.* Ex his vides, fuisse *Vrsum* quemdam *Electum*, qui certe inter Neapolis episcopos est adnumerandus.

Verum quisquis Auctor narrationis illius fuerit; *Vrsi Electi* nomine Ant. Caracciolus (in *Sac. Eccl. Neap. monumentis* pag. 195.) Ducem Neapolitanum intelligit: cui opinioni favent quae in illo Anonymo sequuntur: *Et pacem inientes* &c. *Spopondit ipse* (Caracciolus pag. 194. pro *Ipse* edidit *Idem* in hunc modum: *Spopondit vero idem Neapolitanorum Dux &c.* quod ad Vrsum referri necessario deberet) *cum universis suis hominibus ... se daturos illico omni anno tributum &c.* Quamquam vel si legatur *ipse dux* (non autem *idem dux*) tamen videntur haec non ad alium referri posse quam ad Vrsum paullo ante nominatum; nec enim in illa narratione fit ducis alterius mentio. Verum, fateor, etsi Vrsus dux fuerit, non continuo fit, eumdem eligi episcopum nequivisse. Nam fuere & alii, qui simul ducatum & episcopatum Neapoli gesserint. Quamquam si Chioccarellum (in Vrso Juniore pag. 79.) audimus, videtur per haec tempora non alius quam *Bonus* Consul & dux Neapolitanus fuisse.

Jam vero missis spinosioribus; Vrsus quidem ille de quo Pseudo-Herempertus, sive verius Anonymus Salernitanus loquitur, quum *Electus* dicitur, non potest intelligi aliud quam *electus Episcopus*. Verum quia idem numquam sacratus fuit; idcirco ab Jo: Diacono omitti debuit; qui auctor nullum ex his qui dumtaxat *Electi* fuerint, suo Chronico adexuit. Atque eadem ratio facit, ut *Vrsus* nostri Kalendarii(quippe qui *Episcopus noster* diserte appellatur) longe sit alius ab Anonymi Salernitani *Vrso Electo*. Qui quidem posterior Vrsus (ut id obiter moneam) anno 818. vivebat, nam eo anno S.Januarii corpus Sico Neapoli Beneventum transtulit; de qua Translatione agit in recitata narratione Anonymus ille Salernitanus, & Leo Ostiensis I. 20.

Ex dictis omnino sequitur, Vrsum Kalendarii marmorei alium esse non posse quam priorem alterum, qui ineunte V. saeculo successit Severo: de quo Vrso haec habet Jo: Diaconus. *Vrsus Episcopus sedit annos IV. Fuit autem temporibus Damasi Papae et Valentiniani Aug. .. Ipse vero Vrsus Episc. sepultus est in Cymiterio foris ab urbe, ubi & B. requiescit Epherus.* Corrige *Ephebus*.

2 *An Vrsus Kalendarii idem sit ac Antipapa Vrsicinus.*

At heic negotium facessit, quod Anastasius in vita Damasi, narrato Vrsicini schisma-

I

(43) Quae Chioccarellus ex Heremperto recitat, ea quidem in Ant. Caraccioli *Quatuor Chronologis* exhibentur ad calcem Heremperti, & quidem tamquam fragmentum fusioris Heremperti historiae. At Camillus Peregrinius ea non esse ex Heremperto sive Erchemperto statuit, sed ex historia fusiore cujusdam Anonymi Salernitani Erchemperto recentioris; cujus Historiae septem insignes partes edidit Peregrinius in *Historia Princ. Langob.* in quarum secunda leguntur ea quae supra ex Chioccarello adscripsimus. Et quidem Chioccarello (qui totam eam narrationem de Sicone Neapolim obsidente, ac S. Januarii corpus auferente ex Erchemperto citat) imposuerat Leo Ostiensis qui I. 20. eamdem historiam Erchemperto auctori tribuit. Verum quo sensu Erchempertum auctorem laudarit Ostiensis, jampridem notavit ibi Abbas de Nuce; nim. quia is codex (in quo Erchempertus agmen ducebat) ejusdem nomine circumferebatur, etsi alia plura opuscula ibi essent, inter quae Anonymus Salernitanus, a quo est ista de Sicone narratio.

schismate, haec subjiciat: *Et facto Concilio sacerdotum, constituerunt Damasum, quia fortior & plurima multitudo erat, & sic constitutus est Damasus: & Vrsicinum ejecerunt ab urbe, & constituerunt eum Neapoli episcopum*. Eadem reperiuntur in Liutprando Ticinensi, Abbone Floriacensi, & aliis (apud Chioccarellum pag. 38.) qui ex Anastasio sua hauserunt. Incidunt autem haec in Vrsi Neapolitani (quem Jo: Diaconus sub Damaso ponit) tempora. Quare quem Joannes Diac. Vrsum vocat, is paullo aliter *Vrsicinus* sive *Vrsinus* ab Anastasio vocatus videtur. Quo posito, absonum videbitur, a Neapolitanis inter Sanctos relatum fuisse eum, qui aliquando Antipapa fuisset.

Respondeo, non esse prorsus absurdum, Vrsicino isti (si modo sit idem ac Vrsus noster) post dilutam poenitentia salutari schismatis culpam, & actam sancte vitam, aliquando etiam, poscente id ejus merito, inter Sanctos fuisse apud Neapolitanos locum.

Sed valde laetor, hac me responsione non indigere. Nam nego, umquam Vrsicinum illum Damasi aemulum Neapoli consedisse: id quod & ante me negarunt Baronius, Chioccarellus, Ant. Caracciolus, Vghellus, alii. Scimus Vrsicinum in Galliis exsulare coactum. Quo igitur pacto idem Neapoli sederit? Respondet Muratorius (in Adnot. ad Chron. Jo: Diaconi in Vrso hoc, de quo agitur) Vrsicinum sero admodum in Galliis exsulasse, proinde potuisse ante id exsilium Neapoli episcopatum gerere. Atqui si ita se res habet, jam Vrsicini Episcopatus incidet in S. Severi tempora; quem tamen Severum necesse est saltem usque ad ann. circiter 387. vitam produxisse, quo anno Ambrosii ad eum Severum exstat epistola. Multo id est incredibilius (44) quod ibidem Muratorius conjicit, nim. Vrsicini episcopatum praecessisse episcopatui Severi. Ergo si me audis, nec ante nec post Severum est huic Vrsicino locus. Adde quod Faustinus & Marcellinus in *Libello precum*, etsi Vrsicino impense faveant, tamen de hujus episcopatu Neapolitano tacent. Adde hoc etiam quod in vita S. Severi (quam dedere Bollandiani die XXX. Aprilis) Vrsus qui apud Joannem diac. Severo successit, S.Severi *Nepos* (45) & *Successor* dicitur: quae in Vrsicinum convenire non possunt. Ergo numquam Vrsicinus Neapoli gessit episcopatum: ac facilius est Anastasium (nec enim Damasi vita Anastasio est antiquior, quantum ex stylo conjicere possum) Vrsicinum cum Vrso nostro perperam confudisse, quam nostratem Joannem Diaconum aut ignorasse Vrsicini antipapae Neapolitanum episcopatum, aut Vrsum Severi nepotem pro Vrsicino lectoribus propinasse.

Postremo vel si hoc demus (quod tamen esse falsissimum demonstravi) Vrsicinum ante S. Severum Neapoli consedisse; jam ejus episcopatus diversus ab Vrsi Episcopatu foret; sicuti & diversa essent amborum nomina, cognatio, ac tempora. Proinde S. Vrsus, de quo hoc die in nostro Kalendario agitur, *successor ac nepos* S.Severi erit, & ab Vrsicino Antipapa diversus.

XXII

(44) Ejus conjecturae ansa Muratorio praebuit Vghellus, qui in serie Episcop. Neap. Chioccarellum imitatus, ante Severi episcopatum, Vrsicino Antipapae locum dedit: sed uterque magis, ut eum rejicerent quam ut adstruerent. Verum quidquid hujus rei fuerit; manifesta res est, ante Severum Vrsicino locum esse non posse. Qua de causa? Quia Severo Jo: Diaconus ann. XLVI. imputat: quae annorum periodus si circiter anno Christi 387. [quando Ambrosius ad Severum scripsit] terminari fingatur, eadem auspicabitur ab anno circiter 341. h. e. 25. ante Damasum electum annis. Ex quo sequitur, Vrsicini episcopatum Neapolitanum non in schismatis remedium potuisse adhiberi, quippe longe antiquiorem schismate. Vt cetera interim ἄτοπα multa omittam.

[45] In vita S. Severi apud Bollandianos die XXX. Aprilis num. 7. *Tunc unus ex circumstantibus, Vrsus diaconus nepos ejus* (Severi) *qui post ejus transitum ipse episcopus ordinatus est* &c.

XXII N S THECLE

DE illa celeberrima Apostoli Pauli discipula agitur in his fastis die XXIV. Septembris. Quocirca videri poterat longe alia esse hujus diei *Thecla*. Estne ergo illa *S. Thecla* Sanctimonialis Benedictina, quae huic diei affigitur apud Bollandum in hujus diei *Praetermissis* pag. 281. col. 1 ? Verum quum de ea taceat hoc die Mrologium quoddam Casinense, quod penes me habeo, quanto minus inscribi huic marmori debuit ? Adde quod haec *μοναςρια* saec. X. labente floruit, nostrum autem monumentum est centum annis antiquius.

Verum quid operam ludimus? Non est ambigendum, quin hodierna Thecla sit illa eadem πολυθρύλλητος aevi Apostolici Martyr. Quae quidem in Rom. Mrologio diei XXIII. Septemb. inseritur, ut & in Beda, Usuardo, Adone: in Basilii vero Menologio postridie, ut & in his Fastis: at eadem in omnibus Hieronymianis apographis huic diei (XXII. Febr.) inscribitur, ut & in Greveni & Maurolyci Mrologiis, & in Mss. Richenoviensi, Laetiensi, Tornacensi, Aquisgranensi.

Itaq. de hac celebratissima Martyre bis Neapoli *Synaxis*, seu *Panegyris* (utroque modo Graeci id vocabant) cogebatur; semel die XXIV. Septemb. in Graecorum Ecclesiis: rursus autem hoc die in Latinis. Sed illa die *Passio* recte in his Fastis praescribitur, quippe eo die Thecla consummata creditur: hodie vero *Natale*, quippe die non suo. Etiam in Hieronymianis hoc die vox *Natalis* de Thecla usurpatur. Cetera, quae ad hanc Heroinam pertinent, expedientur σὺν Θεῷ ad 24. Septemb.

XXIII P S POLICARPI EPI

EST ex Graecis, qui in Basilii Menologio, in Menaeis, Kalendariis, & Anthologio hoc die ponunt Polycarpum Smyrnae Episcopum. Cum Graecis consentiunt Moscovitae in suo effigiato Kalendario: ex Latinis autem Martyrologia Hieronymi, Rabani, Galesinii &c. Adde & cetera Mss. Martyrologia apud Florentinium, in quibus constanter Polycarpus huic diei inscribitur: etsi in MS. Centulensi apud Bollandum pag. 428. ejus festum die 24. Febr. consignatur. At Beda genuinus, & Romanum Martyrologium cum aliis pluribus diei XXVI. Januarii hunc tantum Apostolorum discipulum affixit. Et tamen hoc ipso die XXIII. Februarii illum revera fuisse coronatum, plures viri doctissimi tum ex Epistola Smyrnensis Ecclesiae (juxta Valesii emendationem & calculos) tum ex antiquissima Ecclesiae Graecae traditione, liquere existimant: de quo argumento vide Valesium (46) ad Eusebium & Florentinii exercitationem

(46) *Valesii locus de die Passionis Polycarpi. Quid in Smyrnaeorum Epistola sit Magnum Sabbatum.*

Doctissimus Valesius ad Eusebii IV. 15. fine Epistolae Smyrnensis Ecclesiae recitato, immoratur plurimum verbis illis, Μαρτυρεῖ δὲ ὁ μακάριος Πολύκαρπος μηνὸς Ξανθικοῦ δευτέρᾳ ἱσταμένου, πρὸ ἑπτὰ καλανδῶν Μαΐων, σαββάτῳ μεγάλῳ; in quibus pro Μαΐων scribendum esse Μαρτίων contendit, atque ea verba interpretatur: *Passus est autem beatus Polycarpus die secundo mensis Xanthici, ante diem VII. Kal. Martias, magno Sabbato.* Praestabit autem virum ipsum eruditissimum loquentem facere.

Postremo notandum est, quod Polycarpus passus esse dicitur die II. mensis Xanthici, i. e. ante diem VII. Kal. Martias. Usserius quidem tum in not. ad Epist. Smyrnaeor. tum in lib. de anno solari Macedonum & Asianorum cap. 1. affirmat, Smyrnaeos praeter morem reliquarum Asiae civitatum mensem Xanthicum exorsos fuisse a die XXV. mensis Martii. Sed quum ad id probandum nullam rationem afferat; in-

co

*ro non possum illi assentiri . Quis enim credat, Smyrnaeos in mensium Macedonicorum dispositione a reliquis Asiae civitatibus dissensisse? Certe si ita fuisset ; Smyrnaei. . . ad vitandam ambiguitatem adjecissent,*καθ' ἡμᾶς οἱς Σμυρναίοις *...Quum igitur Smyrnaei non aliter menses suos ordinaverint , quam ceteri Asiani ; apud Asianos vero mensis Xanthici initium in XXII. Februarii diem inciderit ; idem quoque Smirnaeis observatum sit , necesse est .* At heic cunqueritur Florentinius (in Dissertat. quam de hoc ipso argumento diei XXIII. Febr. subjecit , pag. 343. statim post medium) nullam a Valesio rationem fuisse productam , qua conficeret , Asianorum Xanthicum incepisse die XXII. Febr. Quare conatur ibidem vir doctus id ex Galeno demonstrare , apud quem Artemisius mensis cum aequinoctio incipit , h. e. (secundum antiquos) die XXIV. aut XXV. Martii . Ex quo sequitur Xanthicum , qui proxime praecit Artemisio, inire debuisse die XXII. Febr. Quae quidem pluribus ibi a Florentinio deducta lectores reperient , si tanti videbitur .

Pergit autem Valesius . *Quare in epistola Smyrnaeorum de martyrio Polycarpi scribendum est* πρὸ ἑπτὰ Καλανδῶν Μαρτίων *, ut legit vetus interpres* (ita quidem legitur in quibusdam codicibus veteris illius interpretationis , ut & apud Bollandum : sed in Ruinarti editione aliter exhibetur) *nam secundus dies mensis Xanthici apud Smyrnaeos & Asianos cadebat in VII. Kal. Martias . Certe eo die (XXIII. scilicet Febr.) & Smyrnaei & omnes Graeci memoriam S. Polycarpi semper celebrarunt , ut constat , tum ex Actis Pionii Mart.* (at in Pionii Actis de *natali genuino* Polycarpi sermo est , idque festum in melioribus codicibus apud Ruinartum signatur *IV. Id. Mart.*) *tum ex Menaeis Graecorum . Quod siquis cum Usserio nobis objiciat , diem magni Sabbati , quo passus est B. Polycarpus , numquam posse cadere in VII. Kal. Martias ; respondebimus, obscurum nobis esse , quodnam fuerit illud Sabbatum magnum , cujus a Smyrnaeis facta est mentio , tum in Epist. de Martyrio Polycarpi , tum in Actis Pionii .* Ingens est certe virorum doctorum de hoc Sabbato Magno discidium: de quo vide plura apud Florentinium in modo laudata Dissertat. Deq. eo equidem quid sentiam , dicam mox pauca .

Sequitur . *Sed quum diem quo passus est B. Polycarpus tot tantisque testimoniis designatum habeamus (VII. scilicet Kal. Mart.) praestat meo judicio eam sententiam tueri , quae tum Smyrnensis Ecclesiae , tum omnium orientalium tabulis confirmatur , quam incertis de Magno Sabbato conjecturis , & Judaeorum traditionibus inniti .* Hactenus Valesius ; apud quem plura videri possunt . Adeatur & Tillemontius Not. 5. ad S. Polyc. qui more suo copiose discussa hac de Polycarpi die θανασίμῳ in omnes partes quaestione , tandem in Valesii sententiam non invitus labitur .

Nunc ad *Sabbatum magnum* redeo , quod viris doctiss. fraudi fuit ; qui quod pro Paschali Sabbato id acciperent ex Jo. XIX. 31. (cui addi potest Trullani Canonis 89. μέγα σάββατον pro Paschatis pervigilio sumptum) hinc Polycarpi Passionem de die XXIII. Febr. machinis omnibus deturbare adnisi sunt . Verum quid apud Joannem illud sibi velit , *Erat enim magnus dies ille Sabbati ,* dicam ad eum Evangelistae locum , Deo opitulante . At vero heic *Sabbatum magnum* nihil minus est , quam Paschale Sabbatum. Nam mirandum profecto fuerit, in nullis hujus diei factis dictisque Polycarpi ad Paschale Sacramentum minimam allusionem fieri, aut ad jejunium sacerrimi bidui, ut infra ad calcem explicabitur . Imo vehementer dubito , utrum omnino Sabbatum h. e. septimus hebdomadae dies tunc decurrerit , quum Polycarpus combustus est . Quid ita ? quia quidvis potius credam , quam Judaeos (quorum in Sabbatis ἀπραξία ad superstitionem usque ridiculam degeneraverat) licere sibi arbitratos ligna & sarmenta ad pyram simul cum gentilibus convehere , uti narratur in ea Epistola apud Ruinart. num. 13. Quid ergo *Sabbatum magnum* vocarunt ? profecto non aliud quam diem Dominicum : quem diem ut Judaico Sabbato Christiani Smyrnenses opponerent , *Sabbatum* non qualecumque sed *magnum* nuncupabant ; *Sabbati* vocabulum non pro die septimo , sed pro quolibet festo accipientes , more Judaeorum , qui teste Suida , Σάββατον πᾶσαν ἑορτὴν ἐκάλουν, *omne festum Sabbati nomine donabant.* Jam autem ab initio Christianis intellectum fuit, Judaici Sabbati sollemnitati diem Dominicum subrogatum fuisse , h. e. parvo Sabbato *Magnum* . Omnino autem necesse est huic *Sabbato magno* Christianam , uti fecimus , non autem Judaicam significationem tribuere . Nec enim verisimile est , Smyrnaeos Christianos Polycarpi martyrium festi mere Judaici nota fuisse consignaturos . At Evangelicus ille *magnus dies Sabbati* longe est aliud (ut in loco dicetur) sed tamen significatu consentaneo .

Hactenus dictis si forte illud objiciatur, quod dies huic Sabbato magno praecedens num. 7. vocatur παρασκευὴ *parasceve*; facile respondebimus, proprie *Parasceves* Graeco nomine non diem Veneris venire, sed *praeparationem*, festivitatis scil. Quare si Smyrnaei diem Dominicum *Sabbati magni* nomine donarunt ; non est absonum,

nem hac die pag.340. Quibus nihil addere volo, nisi tantum metricarum Ephemeridum (apud Papebroch. to. 1. Maii) hunc versiculum:

Εικά δι ἐν τριτάτῃ κατα φλὸξ Πολύκαρπον ἴκανσεν.

Te, Polycarpe, dedit vigesima tertia flammis.

Proinde rectissime in nostro marmore non *Natale* (i. e. *quodvis festum*; id enim passim *Natale* significat, quod saepe diximus) sed *Passio* ipsa S. Polycarpi huic diei addicitur.

Heic autem notasse proderit, Smyrnenses tanti Polycarpum fecisse, ut etiam diem anniversarium, quo in lucem editus fuit, quotannis celebrarent. Id quia non video ab aliis animadversum; afferam ex Actis S. Pionii Mart. verba quae huc attinent; sic enim prope initium scribit. *Secundo itaque die sexti mensis* (illud *sexti* in aliquibus scriptis deest, & recte, quia non bene *secundus sexti* componitur cũ *IV. Id. Mart.*) *die Sabbati majore* (47) *NATALE Polycarpi Martyris celebrantes* (48) *GENVINVM, Pionium, Sabinam, Asclepiadem*

somnum, ab eisdem diem praecedentem fuisse *Parasceven* vocatum: in utroque enim nomine sese Judaeis ἀιτιασοίχως gerere debuisse videntur.

Atque hanc quidem qualemcumque de Magno Sabbato & Parasceve conjecturam videbar mihi aliquo ex antiquitate testimonio posse utcumque firmare: nam aliquid certe, quod eo spectet, legisse memini. Interim casu incidi in Vsserii de Epist. S. Ignatii Dissertationem; in qua initio cap. x r. aperte, quod res est, fatetur Orientales tum sacris Synaxibus publicisque Scripturae explanationibus, tum etiam exclusione jejunii, *non solum Dominicam, sed etiam Sabbati diem* honorasse: *non quidem* (addit) *ut Sabbatum Judaicum, sed ut Christiani Sabbati* παρασκευήν. Quibus verbis (nisi *Christiani Sabbati* nomine μυστικώτερον aliquid intellexit) quid aliud vult dicere: nisi Christianum Sabbatum esse Dominicam, prae qua dies ipse Sabbati dicendus sit *Parasceve*?

Jam vero quod supra tetigi, in his Actis, nullam jejunii biduani (quod per ὑπέρθεσιν *suprapositionem* h. e. continuatam inediam primi Christiani celebrabant) fieri mentionem: addo etiam constiturum esse contrarium, si recta sit Cotelerii interpretatio num. VII. Nam ibi *diogmitae* Polycarpum invenerunt ἔν τινι δωματίῳ κατακείμενον ὑπερῴῳ: quod Cotelerius vertit *in quodam superiore cubiculo DISCUMBENTEM*, idque non tantum die sanctae Parasceves, verum etiam ante solis occasum, quantum quidem ex postea gestis intelligitur. Verum fatendum est, illud κατακείμενον non esse heic *discumbentem* (si hoc pro *cenantem* ponitur) sed, quod recte vetus Interpres reddidit, *se prementem* i. e. clam jacentem, Italice *appiattato*: quod cum *Evangelico* Polycarpi *martyrio*, in his Actis laudato, consentit. Locus antiqui interpretis sic habet: *Invenerunt eum nocte* (illud *Nocte* male se habet pro ὀψὲ τῆς ὥρας, quod est *post cenae*

horam, de qua proxime praecessit) *in tegulis se prementem*. Δωμάτιον ὑπερῷον est quiddam sub tegulis & contignatione cenaculum, quod nostri vocant *Soppigno*. Ibi se Martyr premebat. Confer geminum locum ad 26. Febr. in Adnot. ad Vit. S. Porphyr. num. 97.

(47) Vox ista *Majore* ab sciolis est; sicuti et quod ejus loco apud Bollandum legitur, *Quum Sabbatum magnum intraret*; nam ad XI. Martii in S. Pionio ostendetur, hunc passum fuisse die Sabbati vulgaris Judaici, non Sabbati magni.

(48) Ita quidem in melioribus MSS. codicibus legitur, & in Ruinarti editione: at interim est nonnulla in aliis varietas, inde orta, quod non intelligentes quid sit *Natale genuinum*, putarint de Natali Passionis agi. Hic autem quum in XXIII. Febr. incideret; hinc in aliquibus editis hic locus longe aliter legitur in hunc modum: *Vigesima tertia mensis Febr. die* (qui modus putandorum dierum, nulla habita Kalendar. Nonar. Iduum ratione, est ultimorum temporum, & ab iis profectus, qui in Natali Passionis S. Polycarpi captum Pionium crediderunt, non intelligentes quid esset *Natale genuinum*) *Vigesima*, inquit, *tertia mensis Febr. die, quum Sabbatum magnum intraret, Natali scilicet B. Martyris Polycarpi vigente Decii Imp. persecutione, Pionius presbyter* &c. Quis autem sibi persuaserit, in eumdem diem, quo captus est Pionius, concurrisse non tantum diem anniversarium Passionis Polycarpi, verum etiam mobile illud Sabbati magni festum; quae duo itidem illo anno concurrerant quo passus est Polycarpus? Itaque nemo non videt, cur in hunc locum debacchati sint scioli. Causam jam proxime attulimus, quod existimarent, non aliud fuisse Natale quam Passionis, idque incidere debuisse in XXIII. Febr. Non est ergo aliter legendum, quam quo modo supra ex Ruinarto recitavimus.

piadem &c. *vis persecutionis invenit*. At Polycarpi *Natale passionis* non *IV. Idus Mart.* sed VII. Kal.Martias h.e.hodierno die colebatur; quo die virū illum admirabilem esse passum, testatur Epistola Smyrnensis Ecclesiae Valesio judice. At in IV. Id.Mart. (.i.e. XII. ejusd.mens.) S. Polycarpi *Natale genuinum* incidebat. Egimus de *Genuini* vocabulo supra copiose ad XXI. Jan. in Adnot. 19. ubi de Agnetis genuino agebatur: quo loco piget non venisse in mentem S. Polycarpum adnumerare iis, quorum duo Natalia celebrarentur, unum de Passione, alterum de nativitate carnali.

XXIIII INVENTIO CAPITIS S IO BA

Est ex Graecorum libris, puta Menaeis, Anthologio, & Basilii Menologio, in quo plura de prima Inventione & variis Translationibus dicuntur, hoc eodem die. At iidem Graeci die XXV. Maii de Inventione sacri capitis agunt, qua Comanis repertum, CPolim translatum fuit. Hoc autem die non tantum Graeci, & Moscovitae, sed & Latini (uti Beda, Usuardus, Ado) de eadem Inventione agunt. Verum nihil necesse est de Inventionibus ac Translationibus capitis S. Jo: Baptistae diverso tempore factis heic plura dicere; quando hoc totum argumentum exhaustum fuit a Cl.Du-Cangio in Gallico opusculo, quod de eo argumento conscripsit, ex quo sua decerpsit Papebrochius ad 24.Junii pag.711. & seq.

XXV S THEODOSII EPI

Tacent de hoc libri omnes Graecorum ac Latinorum hoc die. Nec vero in toto Menologio Basilii ullus mihi occurrit Theodosius Episcopus. Nec omnino aliunde ullus mihi innotescit Theodosius Episcopus praeter Autissiodorensem, qui sub Clodoveo interfuit Concilio Aurelian. 1. de quo Martyrologium Rom.die XVII.Julii & eodem die Notkerus, Additamentum Adonis, Galesinius, & ipsum Hieronymi Martyrologium, verum ex additamento, uti certo judicat Florentinius, quem vide ad XVII. Julii. Autissiodorensis igitur Theodosii claritas efficit, ut de alio ullo, quam de eo hodierno die cogitare non liceat. Non puto autem hunc diem Theodosio emortualem fuisse (qui in Mrologiis signatur die XVII. Julii) sed Translationis, Dedicationis, aut omnino alterius festivitatis.

XXVI N S PORPHIRII

S. Porphyrius Gazae Episcopus qui circ. anno 421. ex hac vita migravit, non tantum apud Graecos & Moscos in suo figurato Kalendario Papebrochiano, sed & in Rom. Martyrologio hac die colitur: qui dies ei re vera emortualis fuit; quippe quum mensis Dystri secundus dies, quo migrasse dicitur, incidat in Februarii XXVI. Ac poterat sane in hoc Kalendario pro *Natale* (quod est γενεθλιον, & universe quodlibet festum anniversarium sive depositionis, sive Translationis, alteriusve generis notat) scribi *Depositio*. Nisi vero bissextilis anni (49) intercalatio uno die Porphyrii mortem remorata fuit; aut nisi illud intercessit, quod

(49) In ceteris quidem annis primus mensis Dystri dies in 25.Feb.incidebat: at anno bissexto (cujusmodi is erat, quo Porphyrius occubuit: qui meo judicio an. 420. hinc emigravit, ut in seq. Adnot. dicimus) videtur primus Dystri in 26. Febr. incurrisse, ac secundus in 27.

quod fortassis mensem Dystrum pari passu cum Martio progredi sunt olim suspicati, unde reperitur ejus memoria in Canisii Menologio die II. Martii. At metricae Ephemerides (apud Papebr. to. 1. Maii) hunc sepultum hoc die volunt.

Πορφυρίοιο νέκυν χθὼν ἔκρυψ' εἰκάδι ἕκτῃ.

Porphyrii exuvias vigesima sexta inhumavit.

Hujus celeberrimi Antistitis exstat hoc die apud Henschenium Vita fide dignissima, a Marco Porphyrii discipulo conscripta, non sine maximo fructu legenda, quam Gentianus Hervetus Latinitate donavit. Sed dolent interim antiquitatis amatores, Graecum ejus vitae textum intercidisse, aut certe quid eo factum sit, ignorari; praesertim quum interpretatio ipsa valde inconcinna sit. Verum quo aequiore animo jacturam Graeci textus feramus, ea ipsa interpretis rudis simplicitas efficit: qui quum fidissime verbum verbo appendat; ubicumque Graecum adire fontem usus poposcerit, haud difficile fore auguror ex Latinis Hervetianis Graeca Marci scriptoris restituere. Illud magis molestum est, quod hoc quantivis pretii monumentum multis difficultatibus ex historia petitis intricatur. Verum ne sic quidem quisquam unus (excepto fortassis Castellano) repertus est, qui de hujus monumenti sinceritate dubitare animum induxerit: tanta est ejus historiae bonitas, gravitas, simplicitas, atque in oculos incurrens εἰλικρίνεια. Ex iis autem difficultatibus eam, quae maxima planeque insuperabilis habetur, expositam atque ita, ut ego judico, expeditam heic haberi volui: nam ceteras copiose complexus est Tillemontius not. 1.

Παρέκβασις. *Quo pacto Praylii, qui S. Porphyrium presbyterum ordinavit, episcopatus Hierosolymitanus cum Joannis item Hierosolymitani temporibus componatur.*

Quum Porphyrius in sanctis Hierosolymorum locis degeret, ab ejus loci episcopo invitus presbyter ordinatur. Ea promotio si recte annorum Porphyrii calculi ineantur, incidit non in annum 392. (quod plerique censent) sed in annum potius (50) 393. Quo anno non est dubium fuisse Hierosolymorum Patriarcham Joannem illum, qui Cyrillo successerat. Et tamen Marcus in ejus vita num. 10. narrat, eum a Praylio sacratum fuisse: qui Praylius haud citius an. 416. Joanni succedere potuit.

Heic ego, missis futilibus hujus nodi (51) solutionibus, Henschenianam in medium afferam; cui mox & meam comitem

audax

(50) Quod sic ostenditur. Mortuus est B. Porphyrius die 26. Febr. an. 420. de quo anno v. Tillem. Not. 2. Jam si ab eo anno retro numeres annos 23. ac menses prope 11. (etenim a Marco scriptore mortuus dicitur *anno episcopatus ab eo gesti vigesimo quarto, mense undecimo*, h. e. anni vigesimi quarti mense undecimo, quum is scil. in episcopatu degisset annos 23. mens. 10. ac dies aliquot) jam is ordinatus reperietur Episcopus mense Aprili aut extremo Martio anni 396. Atque huic supputationi non parum favet, quod Tillemontius ad calcem Not. 2. affert de Hunnis exeunte anno 395. Orientem infestantibus: vide locum. At idem Porphyrius triennio ante episcopatum sacratus presbyter fuerat: quod necessario incurrit in annum 393.

(51) Inter quas primum refer priorem Henschenii conjecturam: videri scil. Praylium Joannis Patriarchae Syncellum fuisse, sicque Porphyrium Joanni ordinandum proposuisse, atque hinc a scriptore eam ordinationem Praylio tribui. Verum bis mox injecta *Praylii Episcopi* mentio alind longe suadet. Verum Henschenius ipse huic solutioni parum opinor fidens, alteram meliorem, uti jam exposuimus, attulit de chorepiscopatu Praylii.

Adhaec Bailletus sic scripsit in Tab. Critica ad 26. Febr. *On croit, qu une main posterieure y a ajoûté le nom de l' évêque de Jerusalem; mais qu' il a pris Prayle pour Jean.* Sed non est verisimile, id tribus locis, iisque inter se conspirantibus, a manu posteriore tentatum. Deinde ea est Marci scriptoris in hoc opusculo diligentia, nullos ut paullo clariores viros nisi de nomine appellet: qui praecipuus est veritatis character.

Verum perbelle accidit, quod quisnam tam

mitem adjungam. Henschenius igitur ad Porphyrii Vit. n. 10. conjicit, Praylium sub Joanne Patriarcha Chorepiscopi jure ac potestate usum, Porphyrio manus imposuisse. Hanc suspicionem usque adeo probavit Papebrochius (in Hist.Chronolog. Patriarch. Hieros.) ut pro certo statuat, Praylium ex Chorepiscopo sui Patriarchae, postea ad ipsum Patriarchatum fuisse promotum. Hanc eamdem conjecturam Bailletus Petavio ad Epiph. haer. 79. auctori tribuit in margine vitae Porphyrii: sed Papebrochii verbis (52) aliorsum acceptis falsus.

Illud interim doleo, quod haud infelix Henschenii & Papebrochii de Porphyrii chorepiscopatu conjectura Tillemontio displicuerit, excipienti, Chorepiscopos non fuisse, *que pour la campagne, comme leur nom mesme le porte, & non pour les villes, bien moins encore pour une Cathedrale... telle qu' estoit l' eglise de la Resurrection de Jerusalem, dont il est parlè ici*. Verum nusquam hoc a Marco dicitur, Praylio quidquam fuisse juris in Ecclesiam Resurrectionis: hoc solum narratur, eum *Sanctorum locorum sacerdotem* fuisse. Atqui pleraque sanctorum locorum extra urbem Hierosol. erant, quorum tutela atque administratio procul dubio sacerdotem optima lege praepositum h.e.Chorepiscopum requirebat. Quid enim aliud quaeso hoc sibi vult quod a Marco auctore vitae num. 10. scribitur: *Quum... audisset autem S. Porphyrii nomen & vitam, qui erat SANCTORVM LOCORVM SACERDOS Praylius, eum arcessivit, & invitum ordinavit presbyterum; quin etiam ei credidit custodiam venerandi ligni Crucis.* In his inquam verbis, ordinandi presbyteros in Praylio potestas, eum presbytero majorem fuisse arguit: at eundem Patriarcham nondum fuisse, id argumento est, quod vox *Sacerdos* (quod ceteroqui etiam de episcopis usurpatur) restringitur additamento *locorum sancto-*

audax fuerit, ut in hanc vitam violentas manus intulerit, non effugit Canonici Castellani sagacitatem; qui hoc die pag. 777. sic scriptum reliquit. *Mais celle* (vite) *que nous avons aujourd' huy ajant passé par les mains de METAPHRASTE, & n'étant point vénue a nous comme elle ètoit sortie de celles de l' Auteur, on y trouve certaines additions absurdes... car* (Marc) *ce temoin oculaire ne peut avoir avancè que Prayle Eveque de Jerusalem (qui ne fut fait evéque que l' an. 417) ordonna Porphyre prétre, qui l' etoit dez l' an 392.* Id ipsum Castellanus & pag. seq. inculcat, Metaphrastem quasi hujus criminis manifestum accusans; idque non modo sine ullo teste, sed omnino sine ulla veri specie; quid enim obsecro, in tota hac vita usquam Metaphrastici occurrit? cujus stylum potius *anti-Metaphrasticum* vere licebit appellare. Quocirca ad alias solutiones me refero.

Tillemontius Not. 1. §. 5. sic censuit. *J'aimerois mieux avouer que la memoire de l' auteur s' est troblée en cette rencontre... Le nom de Prayle qui vivoit encore lorsqu' il ècrivoit* (ut Porphyrius Praylio superstes fuit; nec nisi post Porphyrii mortem videtur haec vita conscripta) *ou qui n' estoit mort que depuis peu, estant plus present a sa memoire, s' est glissè insensiblement dans son ècrit.* Miror sane, in eas angustias heic se Tillemontium conjecisse, in quas vix quisquam, ubi conclamatum sit, se conjiceret. Miror etiam, si tribus hujus vitae locis Marcus auctor, qui rebus omnibus interfuerat, memoria lapsus fuerit. At illud in primis miror, si Marcus memoria lapsus impune id tulerit, nec a quoquam aequalium crassissimus is error correctus fuerit. Nemo vero non videt, ecquam viam vir summus patefaciat ad eludendam gravium scriptorum auctoritatem, ubi forte aliquid se dabit *ἐναρμοσαις*. Nam quide facilius, quam memoriae lapsum causari?

(52) Sane quidem Bailleto (aut quisquis ex margini Bailleti illevit) errandi ansam praebuit, quod in Papebrochio loc. cit. legisset haec verba: *Pridem tamen Chorepiscopum eum* (Porphyrium) *oportet fuisse ordinatum cum ea potestate, quam Petavius noster explicat in Adnot. ad Epiph. haer. 79.* Quibus verbis nihil aliud sibi Bollandista voluit, nisi ibi a Petavio demonstratum fuisse, Chorepiscopis nonnumquam Episcoporum permissu licuisse non tantum inferiores ministros, sed etiam Diaconos & Presbyteros ordinare: nec enim ibi apud Petavium de Porphyrio vola aut vestigium. At Bailletus ex non adito Petavio (quem etiam cum Papebrochio falso citavit; nec enim ad Haer. 79. sed 69. Peta-

sanctorum . Graece sane heic scriptum oportuit (quantum quidem fidissimae interpretationis vestigia indicant) ὁ τῶν ἁγίων τόπων ἱερεὺς γενόμενος Πραΰλιος : qui locus si de episcopo primario intelligendus esset ; concipiendus erat , ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἱερεύς , *Hierosolymorum Sacerdos* . Deinde quod additur , ei a Praylio Sanctissimi Ligni custodiam fuisse concreditam , id primum palam ostendit , in hoc Porphyrium fuisse ordinatum , ut ei custodiae praeesset ; deinde non de Cathedrali Resurrectionis ibi agi , sed de Ecclesia quae in Golgotha erat , ubi & sacrosanctum illud Lignum fuisse adservatum , in antiquis quibusdam Hierosolymorum descriptionibus legi. Itaque paullo post in Calvariae monte (ubi ea Ecclesia erat) dormienti Porphyrio visio oblata fuit , ac sanitas restituta . Nec omnino aliam Chorepiscopalem Praylii Ecclesiam fuisse reor , quam Golgothae Basilicam.

Atque hactenus exposita Praylii chorepiscopatum prope certum efficerent , nisi illud intercederet quod in eadem vita num.12. scribitur . Nam Joannes Caesareae Metropolita quum triennio post quam Porphyrius presbyter factus est, Deo revelante didicisset , hunc nutu Divino Gazae Episcopum a se ordinari oportere ; *Scribit epistolam ad sanctum Praylium EPISCOPUM HIEROSOLYMORUM , cujus fecimus antea mentionem , ut ad ipsum mitteret B. Porphyrium* . Ecce quem antea *sanctorum locorum Sacerdotem* dixerat , nunc sine ambagibus *Episcopum Hierosolymorum* vocat ; ac ne forte diversum ab illo suspicareris , addit , *cujus fecimus antea mentionem* : imo & quod additur , ei Porphyrium ligni S. Crucis claves restituisse , non alium ostendit ab eo qui ante triennium eas concrediderat .

Heic omissa Henschenii (quem semper Petavius de Chorepiscopis differi:) haud paucis posthac similiter errandi occasionem offeret , quasi eruditissimus ille Epiphanii enarrator, primus auctor Chorepiscopatus Praylii fuerit . Haec obiter .

(53) *Bollandum* vocat heic Tillemontius) responsione, sive id prolepsi tribuentis, quia scribente Marco jam Praylius patriarchatum fuerat consecutus, sive in textu male scriptum fuisse *Hierosolymorum* pro *sanctorum locorum* ; his inquam haud pessimis responsionibus supersessis , alia mihi tentanda est via . Ajo igitur , Praylium tum quidem quum Porphyrio manus imposuit, tantum Chorepiscopum sanctorum locorum fuisse : at eumdem triennio post (i.e. anno 396.) ipsam Hierosolymitanam cathedram adeptum , eoque *Hierosolymorum Episcopum* diserte appellari . Quem ne diversum a *chorepiscopo* crederes , addidit , *cujus fecimus antea mentionem*. Etenim sic se res habet . Joannis Patriarchae episcopatui sex annos Nicephori chronographia attribuit ; quod sexennium ab anno 389. aut 390. incipiens , anno 395. aut 396. terminatur , quando jam Praylius eam sedem adeptus in hac Vita deprehenditur . Rursus Praylii episcopatui ejusdem Nicephori chronologia annos XX. (omisso , opinor , eo quod excurrit) imputat : quod spatium si anno 417. (quo Praylii mentio alicubi facta occurrit) terminetur , ab an. 397. ordietur ; sed additis praeterea fractionibus numerorum , quas chronologus neglexerat , in annum 396. incurret , quo ab Joanne Caesariensi scripta ad Praylium Hierosolymorum Episcopum epistola fuit , teste Marco in hac vita .

Et haec quidem pulchre procederent , nisi aliunde Joannis Hierosolymitani vitam longius esse producendam, illius cum Hieronymo notae contentiones ostenderent , & id maxime quod idem Joannes an. 315. Hierosolymis & Diospoli Pelagio impense favit . Imo sub ejusdem anni exitum idem Joannes adhuc in vivis erat , quippe ipso die natali S. Stephani Protom. Translationem ejus reliquiarum

K (Lu-

(53) Fortassis enim ut Castor pro Polluce, Caesar pro Bibulo audiebat ; & nunc quoque , ut Calepinus pro omnibus eum secutis Lexicographis ; sic Bollandus instar est omnium collegarum suorum .

(Luciano presb. de ea re per visum admonito) celebravit. Ex quo sequitur, non ante initium an. 416. Praylium Joanni sufficí potuisse.

Hic sane eo loci rem deductam vides, ut Joannis episcopatus ex certis monumentis omnino usque ad totum annum 415. sit prorogandus; itemque in eadem sede Praylius ab anno usque 396. (teste Marco aequali scriptore, & Nicephori calculis) sit agnoscendus. Quid ergo est, nisi quod anni XX. (qui a 396. ad totum 415. fluxerunt) utrique Antistiti quavis commoda ratione sunt imputandi? Nec alia ad hoc via patet, quam si dixerimus Joannem, sive ob devexam aetatem sive propter necessitatem aliam, sibi vivo ac videnti Praylium (satis antea in chorepiscopatu probatum) collegam & *coadjutorem* sociasse. Id quidem eodem plane tempore & Aurelius Hipponensis fecit, qui sibi urgente necessitate Augustinum in coepiscopum adscivit. Nec usquam dicitur id tum primum fuisse factum: imo a Possidio, & ipso Augustino praecessisse plura & Africana & TRANSMARINA (54) exempla narrantur.

Praylii autem an Augustini coepiscopatus praecesserit, haud habeo dicere. Sed temporum discrimen si intercessit, permodicum (55) sane id fuit.

Hactenus difficultatem maximam earum, quae S. Porphyrii vitam obsident, pro viribus profligasse sufficiat. Nec quemquam impensae qualiscumque operae poeniteat; nam incredibile dictu est, quanta antiqui moris penus ex hac vita depromatur: in quam paucas admodum (56) animadversiones (missis aliorum observationibus) heic raptim adspergi non piguerit.

XXVII

(54) Possidius quidem cap. 8. sic ait. *Episcopatum suscipere contra morem Ecclesiae* (tritum scilicet & communem) *suo vivente episcopo presbyter recusabat; dumque illi fieri solere ab omnibus suaderetur, atque id ignaro* (eidem Augustino) *TRANSMARINIS & AFRICANIS Ecclesiae exemplis probaretur, compulsus atque coactus succubuit ... Quod in seipso postea fieri non debuisse, ut vivo suo Episcopo ordinaretur, & dixit & scripsit; propter Concilii universalis* (Niceni) *vetitum*: ne duo nimirum Episcopi una in urbe ordinarentur. Ad haec ipse Augustinus Epist. 31 ad Paulinum & Therasiam: *Quod quidem quia tanta ejus* (Aurelii) *caritate tantoque populi studio Dominum id velle credidi, nonnullis jam EXEMPLIS praecedentibus, quibus mihi omnis excusatio claudebatur; vehementer timui excusare*. Ac miris laudibus extollit id factum Epist. seq. Nolanus Paulinus. Qui in eo, ubi ait, *NOVO MORE* provectum, *ut non succederet in cathedra episcopo, sed accederet*: ibi *novus mos* est is qui a trito recedit, etsi alias inductus alicubi fuerit.

(55) Incidit is Augustini *Coepiscopatus* in annum 365. ex Prosperi Chron. & quidem exeuntem, quum Christi Natalis immineret ex August. Hom. 26. inter 50. At Praylius anno 396. (i. e. triennio post Porphyrii presbyteratum) jam Hierosolymorum Episcopus Marco in vita Porphyrii nuncupatur. Quem eopse anno Joanni collegam accessisse, chronographia Nicephori suadet, XX. annos Praylio assignantis. Sed a Nicephoro annum unum, & quod excurrit, omissum oportuit; quippe Praylius an. 417. in vivis erat, ut ostendit Papebrochius in serie Patriarch. Hierosol.

(56) *In S. Porphyrii Vitam Animadversiones aliquot.*

NVm. 16. *Rapientes* (Gazaei) *B. Porphyrium, ordinaverunt eum episcopum Gazae. Ordinandi* verbum apud prisci aevi scriptores est eligere, creare, & de dignitatibus usurpatur. Id Graecis est χειροτονεῖν: quod verbum heic Graece erat. Tam χειροτονεῖν vero, quam *ordinare* ministros sacros olim populo & clero tribuebatur: at *manus imponere* & χειροθετεῖν Episcopi consecrantis erat. De his plura accurate, & praeter vulgi opinionem, adnotavimus in nostris Biblicis observationibus ad N. T. Deo dante evulgandis.

Num. 19. *Congregati autem idololatrae* (Gazaei) *in Marnio, multa sacrificia & multas preces faciebant ea de causa* (ad impetrandas pluvias scilicet) *Dicebant enim MARNAM esse DOMINVM IMBRIVM: Marnam vero dicunt esse Jovem*. De *Marna* Gazaeorum peculiari numine videatur Josephus, Historiae Eccles. scriptores, Stephanus ethnicographus

in

in Gaza, Hieronymus, alii. Omnes autem consentiunt eumdem fuisse ac Jovem. Sed de etymologia non una est opinio. Stephanus loco cit. putat Marnam Graece significare Κρηταγενῆ i.e. Jovem cognomento *Cretagenem* sive in Creta genitum. Etsi autem ex nomine *Marnas* ea significatio nullo modo exsculpi potest; fatendum est tamen, Gazaeos *Marnam* eum Jove *Cretagene* confudisse: quod testatur Vita haec num. 64. *Marnion, quod dicebant esse Critae generis Jovis*: ubi Graece certe erat Κρηταγενοῦς Διὸς i.e. *Cretagenis Jovis*; quod & Henschenius vidit. Altera nominis hujus interpretatio ab auctore Bocharto profecta ea est, ut sicuti ברנש *barnas* est *filius hominis*, sic מרנש *Marnas* sit *dominus hominum*: notum est enim מר *Mar* apud Syros *dominum* notare. Tertiam demum interpretationem hic Vitae Porphyrii locus suppeditat, ubi ad eliciendas pluvias Gazaei suo *Marnae* supplicant; cujus facti haec ratio traditur, *Dicebant enim Marnam esse dominum imbrium*: esse scilicet Jovem ὑέτιον *pluvium*. Et ea quidem verba (fateor) minime cogunt, Gazaeos Syros in *Marna* agnovisse *pluviarum* significantiam, sed tantum Marnam eumdem ac Jovem fuisse, quem tamen Deum aliunde scimus habitum esse *Dominum imbrium*. Verum quid si populares sic existimarint, *Marnam* significare non tantum *Dominum*, sed etiam *pluvium*? Ac *Marnas* quidem Syris Gazaeis non מרנש *Marnas*, sed מרנא *Marna* opinor dicebatur (sine sibilo, quod videtur ad Graecam terminationem pertinere) quae vox proxime quidem venit a מרן *maran, dominus*: at ipsum *Maran* mihi videtur ab Heb. מורה *moreh* (i. e. *doctor*) factum, verso ex Chaldaica dialecto O in A, & adscito N terminali. Quod vero *Maran* a *Moreh* veniat, inde intelligitur, quod τὸ *Mar* (quod est *Maran* decurtatum) Babylonii, teste Elia, pronuntiabant *Mor*, quasi cum vocali *Cholem*: de quo vide Buxtorf. Lex. Chald. in מר *Mar*. Ac plura equidem afferre possim, quare *Maran* (ex quo fit *Marna*) ex Heb. *Moreh* sit arcessendum: maxime quum significatio conveniat, quia *Moreh* Hebraeis est *Doctor*, & *Maran* apud Judaeos est doctorum illustrium titulus. At vero Hebraeum מורה *Moreh* non tantum *doctorem* significat, verum etiam *pluviam* ex Joel. II. 23. Quare hinc factum puto, ut τὸ *Marna* (sive etiam *Marnas* cum *Samech* non radicali, sed terminali) putarint Syri notare deum *pluvium*, seu *dominum imbrium*, ut cum haec vita nuncupat.

Ibidem paucis interjectis narrantur iidem Gazaei in eadem calamitate *egredientes extra civitatem in locum, qui vocatur Orationis*. Id Graece procul dubio erat εἰς τὸν λεγόμενον τῆς ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ τόπον. Quod debuisset Hervetus (qui in hac interpretatione amat τεχνικὰ vocabula potius intacta relinquere, quam Latina veste donare) reddere *In eum qui dicitur PROSEVCHAE locum*. Nam & Juvenalis de Judaeorum *proseuchis* loquens, id vocabulum non immutavit: etsi Vulgatus N. T. interpres *Orationem* vocaverit. De Judaeorum proseuchis quaedam haud protrita scripsimus in nostris ad N. T. adnotatis, atque inter cetera proseuchas extra urbium moenia constitui consuevisse, quod & ex Act. XVI. 13. constat. Id vero heic salivam movet, cur idololatrae (nam de his sermo est) in Judaicam proseucham convenerint, quibus ceteroqui scimus Judaeorum genus ludibrio fuisse. Et tamen haud semel in meis ad N. T. observatis ex variis poetarum locis ostensum fuit, gentiles valde se pronos ad Judaicas caeremonias praebuisse. In Judaeorum conventus ethnici religiosiores perreptare satagebant apud Hor. extrema Sat. lib. 1. Et Juvenalis:

Ede ubi consistas, in qua te quaero proseucha?

Verum quid si proseucha ista, in quam Gazaei gentiles coibant, non Judaica (nec enim Marcus diligentissimus scriptor id dissimulasset) sed paganica fuerit? Id videtur verisimilius. Scio Julianum Apostatam plurima Christianorum & Judaeorum instituta (ac praesertim quae ad precationes & ἄσκησιν spectant) ad gentiles transfudisse, quo moratiores viderentur. Itaque Gazaei sive jam antea proseucharum usum ab Judaeis vicinis edidicerant, sive saltem sub Juliano. Utut est: illud pro certo habuerim, istam Gazaeorum proseucham fuisse non Judaicam sed idololatricam, verum ex Judaeorum imitatione constitutam: quae si Judaica fuisset, id Marcus pro sua consueta λεπτολογίᾳ (cujus illustre specimen infra ad num. 61. edam) minime siluisset. Quid si vero & poetae Juvenalis *proseucha* ethnica fuerit? Vetus quidem ejus Scholiastes dubitat, an non fuerit locus, ubi mendici stipem efflagitabant, potius quam Judaeorum proseucha. At hic Marci biographi locus (in quo proseucha gentilium sacris precationibus inserviebat) & Juvenalis versiculus mutuam sibi lucem affundunt.

Num. 22. narratur Barochas Porphyrii discipulus (de quo multus in hac vita sermo est) *ivisse aliquando in vicum propter canonem Ecclesiasticum*. *Canon* est praestatio, quam qui exigebant, vocantur in legibus *Canonicarii*. At hinc discimus, quarto saeculo Palaestinae Ecclesias praediis fuisse dotatas, pro qui-

bus *canonem* dictum *Ecclesiasticum* [quae vox sedulo est notanda] a conductoribus aut potius emphyteutis exigebant. Quas non Ecclesias Constantinus dotavit? Vides praeterea, agricolam illum, a quo exigebatur canon, fuisse idololatram; qui & Barocham verberibus usque adeo contusum reliquit, ut mortuus haberetur.

Num. 54. *Egimus autem* [loquitur autem Marcus de se ac B. Porphyrio, & Jo: Caesariensi] *in civitate* [CPoli] *tres dies, donec accepimus legationem quadraginta librarum*, ex imperiali largitione scilicet in usus Ecclesiasticos, uti constat ex praecedentibus liberalitatibus. At quid proprie heic sit *legatio*, obscurum quum sit; tamen tum Henschenius in adnotatis ad vitam, tum Tillemontius securi praetervehuntur hunc locum. At Castellanus id ita vertit: *une Ordonnance pour quarante livres*: quod nimis vagum est. Verum quid moror? In Graeco Hervetus repererat Λιγατεῦνα, aut Λεγατεῦνα: sed fidus interpres pro suo more vocem τεχνικὴν immutare supersedit; quam Latine non *legationem* [id enim heic nihil est] sed *delegationem* reddere debuisset. Nam millies in libris juris *Delegare* aut *delegare debitorem* est vice sua alium reum creditori dare. Notum est illud juris effatum: *Delegatio vicem solutionis continet*, l. 37. §. 4. D. de op. libert. Et *delegatio nominum* ubi non in jure nostro legitur? Itaque vult dicere Marcus, principali rescripto delegatum fuisse debitorem, qui in Palaestina Porphyrio libras XL. persolveret. Hinc, credo, aliquis collegerit, in Graeco textu defuisse primam hujus vocabuli syllabam. Verum nihil prorsus in Graeco deest. Nam Graecos juris Romani scriptores primam ejus nominis syllabam omisisse ex Glossis Nomicis colligo, quas Car. Labbaeus ad calcem vet. Glossar. edidit, in quibus scribitur: Λιγατὸν, ἡ ἐκ προσώπου μεταθεῖσα τὸ χρέος εἰς πρόσωπον i. e. *Legatio* [quae Latinis est *Delegatio*] *est quae transfert debitum de persona in personam*. Porro *libras non argenti sed auri* heic intelligere par est, quarum singulae olim aevo Constantiniano quatuor & octoginta solidorum sive aureorum erant: at eadem libra postea ad duos & septuaginta solidos redacta a Valentiniano Seniore fuit; unde & *Librae occiduae* (nam *Occiduum* apud sequioris aevi scriptores idem est quod imminutum) nomen invenit in Actis S. Marcellini Papae, & in Synodo Sinuessana, uti copiose docuit Jac. Gothofredus ad l. un. *de Oblat. vot.*

Num. 61. ad finem. *Et corruens Veneris statua unius quidem caput fregit in duas partes, alterius autem humerum & brachiale*. Repererat enim in Graeco interpres βραχυάλιον. In Glossis Cyrilli βραχιάλιον est *Veriola*, quod Itali vocant *braccialetto*. Ac vide de hoc vocabulo utrumque Cangii Glossarium. Illud autem scire refert, cur istam brachialis comminutionem dignam existimarit Scriptor, cujus mentionem commentario suo intexeret. An ut effeminati istius mollitiem ostenderet, qui ad Veneris adorationem cum cultu muliebri accesserit: quam dissolutionem Deus discerpto eo ipso ornatu aperte improbaverit? Nisi tale quiddam Marco scribenti obversatum fuit, videbatur minutioribus istis notandis supersedere debuisse. Sed ut ut est: hinc certe & ex aliis sexcentis hujus Vitae locis Auctoris hujus λεπτολογία [*rerum minutissimarum narratio*] cognoscitur: quae tamen non minimus veracitatis ac simplicitatis character est.

Num. 64. in urbe religionibus supra quam dici potest deditissima, octo non amplius numerantur *Simulacrorum templa publica*: quibus numeratis additur, *Erant autem alia quoque plurima simulacra in aedibus* [privatorum scilicet quibus opponuntur illa *publica templa*] *& pagis, quae nemo posset numero subjicere*. At octo illa *simulacrorum publica templa* sic numerantur, *Solis & Veneris & Apollinis & Proserpinae & Hecates, & quod dicebant Hierion seu sacerdotum* [videtur Marcus tantum τὸ καλούμενον Ἱερεῖον scripsisse deinde fort. ab sciolo additum ἤ τῶν ἱερέων: putavit enim sicuti *Thychion* fit a Τύχη, sic *Hierion* dictum fuisse ab ἱερεύς: quod si e Marci manu illud *sive Sacerdotum* prodiit, aliquid ibi certe retrusioris antiquitatis latet] *& Fortunae civitatis* [quod Latine dicendum erat *Genii civitatis*; nam qui Latinis *Genius*, is Grecis Τύχη *Fortuna* nuncupabatur] *quod vocabant Tychion; & Marnion, quod dicebant esse Critae generis Jovis* [sive potius *Cretagenis Jovis*, ut supra innuimus] *quod existimabant esse gloriosius omnibus templis quae sunt ubique*. Jam vero sicuti haec tantum *publica* templa erant, sic eorum numina *publica* dicebantur, quia publico civitatis decreto publicum cultum consecuta erant: quum contra in Larariis plura alia privata religione colerentur. Inscriptio Capuae in foro dimidiata visitur, in qua quaedam [sive *Laberia* sive *Faberia*: nam tantum ABERIA superest] fuisse dicitur *SACERDOS PVBLici NVMINIS CAPuae* [nisi mavis τὸ PVBL. interpretari *Sacerdos publica* ut alibi *Sacerdos publicus*] *electa a splendidissimo ordine Decurionum*. Dianae Tifatinae templum omni aevo Capuae celebratissimum fuit; cujus ista sacerdotio fungebatur.

Num. 66. Deliberantibus, quid Marnio fieret, puer CHRISTI spiritu afflatus edicit, cre-

cremandum esse solo tenus, illitis prius foribus pice, sulphure, & sevo porcino in unum commixtis. *Afferte* inquit *PICEM HUMIDAM, sulphur, & sevum porcinum...* In Graeco erat πίσσαν τὴν ὑγράν: quod reddere debuisset *picem liquidam*, ut eam Plinius appellat; nam in ea nomenclatione ὑγρὸς non pro *humidus*, sed pro χυτὸς *fluidus* sumitur, teste Nicandri Scholiaste, ubi ait cantharidum odorem similem esse πίσσῃ ΧΥΤΗι, ὅ ἐστι τῇ ὑγροπίσσῃ, *pici fluidae, sive hygropisso*. Apud Dioscoridem lib. I. c. 95. πίσσα ὑγρά (*pix liquida*) ex picea & pinu colligitur: cui cap. 98. opponitur *pix arida* (ξηρὰ πίσσα) quae quia coquendo spissatur, *palimpissam* (παλίμπισσαν) vocari ait. Plinius XXIV. 7. picem duum generum esse vult *spissam* & *liquidam*.

Num. 79. Lapides ad aedificandam Ecclesiam convehuntur, *ex tumulo* (*tumulum* Castellanus reddidit *tombeau*; quum tamen heic collem modice assurgentem notet) *qui dicitur ALDIOMA*. Vox *Aldioma* formam habet Graecanicam, tamquam si sit ab ἀλδιόω, quod verbum nusquam extat: nec tamen ea vox ex alia radice hodie nota deduci ἀναλογικῶς potest: nam ex ἀλδαίνω oriri analogia vetat. Hinc de origine Syriaca merito mihi suspicio subiit. Cujus opinionis certum me tandem reddidit Magni Etymologici auctor (etsi ipse in etymologia falsus) in Αλδήμιος, ubi sic scripsit. Αλδήμιος, ὁ Ἄλδος ὁ Ζεὺς ὃς ἐν Γάζῃ τῆς Συρίας τιμᾶται, παρὰ τὸ ἀλδαίνω, τὸ αὐξάνω· ὁ ἐπὶ τῆς αὐξήσεως τῶν καρπῶν. Μεθόδιος. h. e. *ALDEMIOS, sive ALDOS est Jupiter, qui Gazae,* (*ea est urbs Syriae*) *colitur: a verbo* ἀλδαίνω, *quod est Crescendi verbum, deque fructibus usurpatur. Auctor Methodius.* Haec Etymologus. Nunc illud dubitari potest, utrum ab Jove *Aldo* tumulus ille diceretur *Aldioma*, quod in eo deus *Aldus* coleretur, an contra ab *Aldiomate* colle deus *Aldus* nomen sibi pepererit. Prius si sequimur, Jupiter *Aldus* ab הולד *holad* i. e. *genitus* aut *in lucem editus* proficiscetur; itaut sub hoc nomine Jovis nativitas, de qua Cretenses gloriabantur, colatur, sitque *Aldus* idem plane qui Κρηταγενὴς (i. e. *in Creta natus*) sub qua appellatione intelligebatur Gazaeorum *Marnas*, sive Jupiter, uti diximus ad num. 19. Est & apud Isaiam LX. 6. *Holad* loci nomen iisdem litteris scriptum. Ex *Holad* autem (mutato O in A pro more Chald.) fiebat הלדא *Halda*, unde cum Graeca terminatione *Aldos*. Verum quid si potius id nomen, uti supra attigimus, primario tumuli fuerit, & ab eo ad Numen, quod ibi honorabatur, translatum? Certe enim ex hoc diaconi Marci loco discimus, in eo tumulo latomias fuisse, ex quibus Porphyrius lapides ad Ecclesiae constructionem convectari fecit. Erit igitur ea vox a Syriaco & Chaldaeo verbo חלד *halad* quod est *perfodere, suffodere, perforare*; quod de fodinarum cuniculis usurpatur; ut & vox *hulda*, quae *talpam, mustellam*, & ceteras animantes, quae cuniculos suffodiunt, significat. Ab his igitur lapicidinar. cuniculis *Aldioma* sibi nomen quaesivit; unde & Jupiter ibi cultus *Aldus* & *Aldemius* vocatus fuit. At Graeculorum ingenium est ejusmodi, ut peregrina omnia vocabula ad suas origines qua jure quaque injuria referre adnitantur. In *Aldi* autem & *Aldiomatis* vocabulis diutius me versatum, nondum sane poenitet: quippe quae monumenti hujus cũ Etymologico M. consentientis sinceritatem mire demonstrent. Confer & quae nomina propria infra exponentur ad num. 102.

Num. 80. quum pueri tres in puteum decidissent, Porphyrius *jussit aliquem descendere per funes cadorum & scrutari pueros*. Recte. Nam in tympano seu machina ad hauriendas aquas comparata funes, quibus *modioli* (uti vocat Vitruvius: at Hervetus appellavit *cados*, secutus Marcum qui τῶν κάδων scripserit oportet) ex intervallo inseruntur, ita sunt dispositi, ut non male scalarum vicem praebere possint.

Num. 84. inter columnas ab Eudoxia Aug. in Ecclesiae ornatum missas, *duae* inquit *vocantur CARYSTIAE: quae quidem sunt in sancta Ecclesia lucentes tamquam smaragdi*. Carystium marmor tum in crustis commendabatur, tum maxime in columnis. *Carystiarum* columnarum meminit Strabo lib. X. scribens, apud Carystum in loco qui Μαρμάριον dicitur, esse λατόμιον τῶν Καρυστίων κιόνων, *Carystiarum columnarum lapicidinam*. Eisdem verbis utitur Stephanus. Meminit & Carystiarum Plinius XXXVI. 6. & alter Plinius X. 6. Tibullus III. 3. & alii plures. Atque equidem jam olim alicubi ex non obscuris indiciis deprehendisse memineram, non aliud fuisse hoc genus marmoris quam viride illud lucidissimum marmor, quod Itali appellant *Verde antico*. Verum hic Marci locus id jam diserte docet: eo enim spectat illa *smaragdi* comparatio, ad cujus colorem lucemque marmor Carystium, si sit optimae notae, proxime accedit. Cujus marmoris fodinas hodie ignorari vulgo expostulant. Sed eae in Euboea, uti dixi, qua parte urbs Carystus erat, quaerendae erunt. Eas latomias quanti olim Romani imperatores fecerint, ostendit Romanus lapis apud Aldum in Orth. p. 479. sic inscriptus. *Hymeneus Caesa-*

rii

ris fer. Thamyrianus a lapicidinis CARISTIIS fec. sibi & Thamyro nutricio.

Num. 88. loquitur Marcus de Porphyrii disputatione cum Julia Manichaea, quam Cornelius quidam Diaconus notis exceperit: quam disputationem se seorsum evulgasse, idem Marcus affirmat. Vtinam aetatem ferret ea disputatio: jungi enim posset cum ejusdem argumenti Disputatione altera auctore Archelao tertii vergentis saeculi Cascarorum in Mesopotamia episcopo, quae ad calcem Socratis & Sozomeni, ex Latina vetere interpretatione prius edita, deinde auctior a Zacagnio prodiit. Quam ipsam quoque primitus notis exceptam fuisse oportet: quamque demum *Hegemonius* quidam, teste Photio, *perscripsit* h. e. ut ego interpretor, in eam formam, qua nunc cernitur, a se redactam sub Archelai nomine publici juris fecit: id quod & Marcus in Porphyrii disputatione praestitit. Archelai disputationem Syriace castare docet doctiss. Biblioth. Vaticanae praefectus Joseph Assemanus to. 1. Biblioth. Orientalis pag. 515. Jam vero ad *notas* quod attinet, de iis sic loquitur Marcus; *Frater autem Cornelius diaconus sciens notis scribere, QVIBVS VIVNTVR IN IVRE, jussus a beato episcopo notabat omnia.* De notis ταχυγραφικαῖς occuparunt jam viri eruditi optima quaeque decerpere. Verum heic illud tantum adnotasse sufficiat, ab Isidoro I. Orig. 21. 22. 23. tria notarum genera describi, *Vulgares*, *Juridicas*, *militares*. Sed idem quum de juridicis accuratius agat, hoc ipso opinor praesetulisse videtur, has aevo suo usitatiores fuisse: quod & ex hoc Marci loco colligitur. Plura harum exempla Isidorus affert (utinam omnes prodidisset) ad extremum addens. *Has juris notas novitii imperatores* (Justinianus & eum secuti) *a codicibus legum abolendas sanxerunt, quia multos per has callidi ingenio ignorantes decipiebant.* Hinc etsi extra leges in ceteris excipiendis nihilo minus juridicae usurpari possent, paullatim tamen (maxime inundantibus barbaris) obsoleverunt tam Latinae juridicae Isidori, quam quibus Graeci utebantur.

Num. 92. *Fit licebat* (in nova Ecclesia a Porphyrio dedicata) *videre choros angelicos, non solum in Ecclesiastica Consequentia, sed etiam in Horis, quando fiebant.* Pro *Consequentia* in Graeco erat Ἀκολουθία, *Acoluthia*. Ex his vides summam totius Officii Ecclesiastici partitionem in *Acoluthiam* & *Horas*. Et *Horarum* nomine non hodie solum, sed & olim veniebant *Prima* (pro qua in aliquibus monumentis numeratur ὄρθρος *diluculum*) *Tertia*, *Sexta*, *Nona*, quas hodiernum *Horologium* complectitur cum suis *Mesoriis*. Meminit earumdem Horarum Pseudo-Clemens VIII. 34. qui & illarum mysteria vulgo nota exponit; Hieronymus locis pluribus, & alii veterum complures. Horarum distributionem ad Seniorem Theodosium auctorem esse referendam, VValafrido Straboni (de reb. Eccles. c. 25.) docenti haud aegre crediderim: unde non est mirandum, in hac Vita *Horarum* mentionem injici. Atque haec de Horis. At illud haud satis concoquo, cur heic *Acoluthia* ab *Horis* distinguatur. Nam jamdiu apud Graecos Acoluthia pro toto Officii cursu accipitur (quantum quidem ex nominis interpretatione licet colligere, quia, inquiunt, Officii partes una alteram sese invicem consequuntur) itaut & Μεσονύκτιον & Ὄρθρον & Vesperam, adhaec autem & Horas & μεσώδιτιον complectatur. An igitur aetate Porphyrii id consuetudo ferebat, ut quidquid praeter Horas i. e. Tertiam, Sextam, Nonam (nam Prima utrum initio Horis adcenseretur, dubitatur) esset, id totum *Acoluthia* appellaretur? Id quidem a vero non multum abludit. An vero potius *Horarum* vocabulum totam Officii nocturni pariter diurnique distributionem complectitur (id enim videtur ex Pseudo-Clemente, Hieronymo, & aliis, ad haec ex VValafrido & recentioribus colligi, ex nominatim ex Zonara apud Meursium, qui in novenario, uti vult, Horarum numero mysterium aucupatur) an inquam *Horarum* nomine totus Officii cursus venit; *Acoluthia* vero in hac Vita non aliud quam Hymnodiam & modulabiles quasdam partes designat? Modulabiles partes intelligo *Stichera*, *Hirmos*, *Troparia*, *Canonem*, *Odas* & quae plura sunt harum rerum vocabula in Ritualibus Graecorum libris. Cur autem *Acoluthiam* in hac Vita pro *Hymnodia* & modulatis cantionibus sumam, primum facit cujusdam Gerasimi Vlachi Thesaurus quadrilinguis in quo (apud Suicerum) Ἀκολουθία est... Ὑμνῳδία, Ὕμνος, Κανών. *Acoluthia* est... *Hymnodia*, *Hymnus*, *Canon*. Deinde quod *Sequentiae* (quae vox τῇ Ἀκολουθίᾳ respondet) vocabulum apud Latinos partes modulabiles tantum complectitur: unde & *Sequentiarius* is liber dicebatur, qui *Sequentias* contineret. Adhaec Typicum Sabae c. 12. Ἀναστάσιμος ἀκολουθία οὐ ψάλλεται: ubi diserte *Acoluthia* est Hymnodia: nam ibi de *Canone* ἀναστασίμῳ sermo est. *Canon* autem est illustris Hymnodiae pars, ex pluribus Odis constans. Quid multa? verba ipsa Vitae, quae supra recitavimus, id voce diserta clamant; ubi Angelicis choris similem fuisse dicit non tantum *Consequen-*

quentiam, Graece *Acoluthiam* (quae per se nata sit choros Angelicos referre, eoque minus mirandum) verum etiam *Horas* ipsas, nim. ab Hymnodia secretas.

Num. 97. Porphyrius ut tumulum propter se concito se subduceret, per tecta fugiens, Salaphthae puellae dixit: *Affer ad nos huc stoream in hoc tectum, ut hic maneamus, donec sedetur tumultus civitatis: & ne renunties nos hic esse.* Quod *tectum* interpres reddidit, id credo Graece erat δωμάτιον. Omnino autem hic locus simili est illi in Actis S. Polycarpi num. 7. ubi *diogmitae* repererunt Sanctum Martyrem ἔν τινι δωματίῳ κατακείμενον ὑπερῴῳ, i. e. *in quodam contignationis cenaculo se prementem*, aut *clam jacentem*. Confer dicta ad hunc Actorum Polycarpi locum sup. ad XXIII. Febr. pag. 69. ad finem not. 46.

Num. 101. illud, *Postquam autem* (Porphyrius) *Sanctum deposuisset habitum*, aperte ostendit (id quod & aliunde ex antiquioribus monumentis constat) sacras vestes secretas a communibus tunc habuisse Ecclesiae ministros: & illis quidem tamdiu usos, dum sacris operarentur aliudve quid sacri peragerent, postea remotis illis induisse civiles, sed tamen clero consentaneas. Nam civilia clericorum indumenta diversa tunc fuisse a laicorum vestibus, ostenderem, si id agerem: Interim huc facit, quod in hac vita etiam piae illae feminae quae in domibus monasticam vitam degerent, diverso a saeculi puellis amictu contegerentur: id enim mox ostenditur num. 102. ubi Porphyrius virginem *Salaphtham* donasse dicitur *habitu regulari*, eamque diaconissae Manaridi commendasse, ut sub hujus ductu vitam sanctiorem capesseret. Sed jam de *Manaridis* & *Salaphthae* nominibus aliquid est dicendum.

Num. 102. Dicitur Porphyrius arcessisse *piam Manaridem diaconissam, quae interpretatur ipsa quoque Graeca lingua φωτεινὴ i. e. lucida*. Illud *ipsa quoque* refertur ad *Salaphthae* interpretationem proxime traditam nu. 98. ubi *Salaphthae vox pacem* significare dicitur. Et MANARIS quidem cur *lucida* vertatur, facile dictu est: nam a verbo נור *nur* (quod apud Hebraeos, Chaldaeos, Arabes, & Syros Graecis φωτίζειν, *lucere* designat) fit Hebraicum מנור *manor* i. e. *lucerna*: ex quo fit Chaldaeorum (O in A mutantium) *Manar* aut *Menara*; unde cum Graeca terminatione *Manaris* oritur i. e. *lucida*. At *Salaphtha* quo pacto Syriace sive Chaldaice *pacem* designet, non video. Itaque suspicabar, a Marco scriptum fuisse *Salamtha*. Idque verum nomen ei fuisse, postea ex Castellano pag. 790. didici, testante in compendio Graeco hujus Vitae, quod in Regia Bibliotheca asservatur, ejus nomen scribi SALANTHA cum N loco labialis P, eamque postea εἰρήνην *Irenen* (quod *pacem* significat) fuisse vocatam. At, si me audis, ne haec quidem recta est nominis illius scriptio: quae SALAMTHA cum M appellanda fuit, si quidem ejus nomen *pacem* designabat. Pronissimum autem fuit M in N a librariis mutari. Jam vero vox *Salom* (quae Hebraeis *pacem* notat) Syris dicitur שלמתא *selamtho* sive (Chaldaica pronuntiatione) *Selamtha*: ipsum scilicet hujus puellae nomen. Sed & *Barochas* (de quo multus est in hac vita sermo) est ברוך *baruch* i. e. *benedictus*, addita terminatione Graecanica. Quid *Marnas*, quidve *Aldioma* Syriace significarit, jam supra ostendimus. Nec alium certe, quam Syrum sermonem Gazaeis vernaculum fuisse, ex eo intelligitur, quod num. 66. quamdiu puer ille fatidicus Syriace vaticinabatur, minus mirandum id accidit. At postquam eadem illa (num. seq.) Graece est elocutus puer, id vero apud S. Porphyrium ceterosque miraculo fuit.

Atque haec in S. Porphyrii Vitam animadvertisse suffecerit. Illud tantum heic addendum est. Nam quod supra pag. 72. in Adnot. 51. innuebam, a Castellano sine ullo prorsus fundamento fuisse dictum, hanc Vitam a Metaphraste interpolatam fuisse, id mihi aliqua ex parte est retractandum. Nam incidit Castellanus in Vitae Porphyrii Graecum compendium manu exaratum in Regia Bibliotheca num. 2010. Id vero volumen non intus, sed in dorso Metaphrastis nomen inscriptum habebat: de quo vide eumdem Castellanum statim initio pag. 790. Estne vero id satis, ut fusiori alteri Vitae ab Herveto Latine redditae, in quam commentati hactenus sumus, (quae veritatis caracteres ad miraculum omnes signatos habet, quaeque a stylo Metaphrastico abest quamlongissime) ex Metaphrastica manu fuci aliquid aut alienae incrustationis accesserit? Mitto, quod externae dumtaxat librorum inscriptiones (quas non ipsi librarii, sed ineptissimus quisque glutinator, aut quivis alius e trivio solebat dorso illinere) plerumque fallunt, nec quidquam fidei merentur.

Postremo S. Porphyrii hortatu Theodorus, Mopsuestenus scripsit commentarios in Ecclesiasten. Commodum dum in his eram, id didici ex Catalogo librorum Syrorum *Ebedjesu* apud eruditiss. mihiq. amiciss. Josephum Assemanum Bibliothecae Vaticanae praefectum to. 3. *Biblioth. Orient.* pag. 32. ubi is Syrus Theodori opera recensens, ait: *Ecclesiasten uno libro exposuit, deprecante* [*Phorphurios*] *Porphyrio*. Nec alium tum temporis Porphyrium novi: & Theodorus quia an. 403. commentari in Biblia adortus, Nostro aequalis fuerit oportet.

XXVII N S HIERONTII

De Hierontio nihil nec hoc nec aliis diebus apud Graecos ac Latinos usquam reperias. Imo nec omnino quisquã hoc nomine esse potuit (quippe quod nullam praeseferт Graecanicam (57) analogiam) nisi forte ex saeculi barbarie id heic accidit. Nam is qui hoc die colitur est *Gerontius* aliquis, qui tamen ex IX. saeculi & sequentium dialecto, (quam infra in mense Martio explicabimus) *Hierontius* vocabatur. Et quidem *Gerontii* nomen inter Caelicolas gesserunt sane quamplurimi. In Vsuardo die XXV. Aug. *Gerontius Ep.& Mart.* inscribitur. In Vsuardi Auctariis Sollerianis Die XXI. Sept. itemque XXX. Oct. agitur de *Geronte* Mart. ac IX. Dec. de *Gerontio* cum sociis.

Jam vero ut certiora persequamur: in Africa die XIV. Jan. *Gerontius M.* cum aliis inseritur Hieronymiano Mrologio, qui idem ne sit an diversus a *Gerontio*, item Afro Martyre qui cum pluribus aliis die XIX. ejusdem Mens. eidem Hieronymiano & pluribus aliis Mrologiis inscribitur, haud facile dixerim. Hoc tantum scio, posteriorem ex Mrologiorum consensu etiam Romani, valde illustrem videri: de quo vide Bollandum die 19. & 14. Jan.

In Aquicinctiensi & Marchianensi Mrologiis (apud Bollandianos die XXIII. Febr. p. 363.) agitur de Smyrnensi Mart. *Gerontio*, uno fort. ex Polycarpi sociis, sed perquam obscuro.

Sed clarior haud paullo videtur *Gerontius* Mart. socius Basilidis, quem Henschenius Kal. Aprilis p. 10. ex Menaeis editis, aliisque manu exaratis Graecorum libris eruit: qui *Gerontius* in aliis MSS. Graecanicis die XIII. ant XIV. ejusdem mensis refertur.

Postremo die IX. Maii in Italia quidam *Gerontius* Episc. *Ficoclensis* & Martyr colitur, qui ineunte VI. saec. vixerit. De quo videatur Papebrochius ad IX. Maii p. 461.

Ex his paullo clariores sunt Afer (19. Jan.) Graecus (Kal. Apr.) & Italus (9. Maii): quis verò eorum hoc die a nostris colatur, incertum. Sed quando is die non suo colitur (quod etiam *Natalis* nota ostendit) facile adducor, ut credam, hunc diem Translationis reliquiarum huc advectarum fuisse. Ac fortasse sive Graeci *Gerontii*, sive, quod facile fuit, *Ficoclensis* vicinioris Reliquias Neapolitani possidebant: qui Ficoclensis Gerontius etiam Rom. Mrologio inseritur.

XXVIII N S MARCELLI EPI DE SVRIA

In voce SVRIA ferme corrupta vocalis primae syllabae in marmore cernitur. Sed V potius, quam Y heic exhibui; quia passim alibi in hoc monumento V pro Y scalpitur.

Illud magis me angit, quod hoc die altum de hoc Syro silentium apud Latinos Graecosque. Ceteroqui quum scalpta heic *Natalis* nota diem non suum arguat; licebit undecumque illum arcessere. Et quidem in Basilii Menologio die 29. Dec. agitur de quodam Marcello Syro, h. e. Apameae in Syria nato. Verum huic nihil praeter nomen & patriam suffragatur. Nam noster episcopus fuit: at hic alter in Monasterio Acoemetarum monachus,

mox

[57] Nulla inquam analogia: nam *Λέων Leon*, *Δράκων Dracon* &c. quia apud Graecos in obliquis interserunt T, ut *Λέοντος Leontos* &c. idcirco inde flectuntur derivativa *Leontius*, *Dracontius* &c. At vero ex *Ἱέρων Hieron* quia nascitur patrius casus *Hieronis* [quo nomine est ille in Basilii Menologio die VII. Nov. Martyr & duor. & triginta Sociorum dux, Melitinae in Armenia] idcirco derivativum inde fieret *Hieronius*, non *Hierontius*.

mox Abbas fuit. Sunt autem in hagiologis libris Marcelli martyres plane innumerabiles: & die XVIII. hujusmet mensis in Hieronymiani Mrologii apographis quidam Marcellus Mart. inscribitur, agmen post se ducens. Verum neminem ex tot Marcellis reperire potui, qui simul episcopus & Syrus fuerit, praeter *Marcellum Apameae in Syria* antistitem; qui quod Jovis templum diruisset, furore gentilium occisus fuit sub exitum quarti saeculi. Praeter ea quae de hoc affert Basilii Menologium, ac Menaea die XIV. Augusti, videantur Sozomenus, Theodoretus, Nicephorus & alii, necnon Baronius ad eumdem diem. In nostro autem Kalendario cur die ultimo Febr. festum celebretur, fortassis aliqua Translatio, aut aliud in causa fuit. Nam *Natalis* nota, uti diximus, diem non emortualem indicat.

At etiam de vicino arcessi poterat alter *Marcellus Apameae* episcopus & Mart. cujus Menaea memoriam nudius quartus (h. e. die XXV. Febr.) inserunt, subjecto hoc disticho:

Σπένδεις Θεῷ Μάρκελλε θερμῷ τῷ πόθῳ
Θερμοὺς σταλαγμοὺς αἱμάτων ἐξ αὐχένος.
Marcelle, votis fervidis libas Deo
Stillas cruoris fervidas ex gutture.

Hic, inquam, videbatur noster Marcellus esse, nisi illud intercederet, quod hic tum in Menaeis tum in Maximo Cytheraeo non Apameae Syriae, sed Apameae Cypri Episcopus fuisse dicatur. Sed tamen quia in insula Cypro Apamea nulla fuit; praestabit cum Bollando (in Praetermissis die XXV. Febr.) pro *Cypri* reponere *Syriae*. Quamquam praeter Syriacam novem, adhaec aliae cognomines Apameae fuerunt: sed Syriaca nobilior, ceterae ferme obscuriores.

Illa interim suboritur controversia, duo ne Marcelli (unus 25. Febr. alter 14. Aug.) an unus idemque sit habendus. Bollandus loco cit. *ταυτότητα* (*eumdem esse*) tuebatur. At diversos fuisse censuit Bollandista Pinius ad XIV. Aug. in *Marcello*; idque tribus de causis, 1. quod diversis diebus affixi fuerint; 2. quod diverso martyrii genere excruciati; 3. quod diversarum urbium Episcopi fuerint. Jam singula expendere operae fuerit, ac simul meum qualecumque judicium interponere.

Ac primum festorum diversitas Sanctorum diversitatem non infert. Sexcenties id in Graecorum Officiorum libris occurrit: sive quia de eodem fit pluries, sive quod unum eumdemque per errorem in plures distraxerunt, aut ex Actorum diversitate falsi, aut qua re alia. Quod & in Latinorum libris Ecclesiasticis haud raro accidit.

Ac ne martyrii quidem diversitas tanta est, quae diversos adstruere caelicolas cogat. Nam qui XIV. Aug. colitur de eo sic Sozomenus VII. cap. 15. *καὶ πυρᾷ ἐμβαλόντες ἀνεῖλον*; h. e. *rogo impositum interfecerunt*: quod dupliciter capi potest, sive ustulatione vitam finivisse; sive rogo impositum, occisum prius fuisse, mox igne consumptum. Hoc posterius alicubi legitur apud Pinium (ad XIV. Aug. p. 156. lit. F. *καὶ πυρὶ κατακοντίσαντες ἐκαυσαν*, h. e. *jaculis confossum concremarunt*. Quod cum Sozomeno collatum sic accipi debet, ut pyrae impositus & ad palum alligatus initio fuerit, tum jaculis confectus, postremo subjectis rogo facibus arserit. At, inquis, ille alter obtruncatus occubuit. Verum de jugulatione in disticho illo nihil: tantum dicitur guttas cruoris stillasse collum: quod de jugulo jaculis petito magis est ut intelligam. Nec enim de exsecta cervice stillae, sed fluenta manant.

Postremo urbium diversitas ex errore profluxit. Fortassis enim in codice, quo utebatur Menaeorum compilator, aut descriptor, Marcellus ille, qui XXV. Febr. inscribitur, *Apameae Syriae* tribuebatur: sed *Syriae* vox corrupta, divinandi ansam sciolo praebuit. At sciolus *Cyprum*, quam alias regiones maluit; quia in Basilii Menologio ad XIV. Aug. Marcellus ille (qui postea Apameae pontifex fuit) *ἐκ τῆς Κυπρίων ὁρμώμενος νήσου*, h. e.

ex *Cypro prodiisse* dicitur. Id inquam fatis sciolo fuit, ut ex evanidis litteris *Cyprum* potius, quam quidvis aliud extunderet: ignarus scilicet Apameam ubivis potius quam in ea insula quaeri posse.

Hactenus expositae opinioni meae maximum pondus additur hujus marmoris auctoritate. Nam hujus diei Marcellus facilius ex XXV. Febr. quam ex XIV. Aug. huc trajici potuit. Quod si Noster idem, qui in Menaeis nudius quartus colitur; ex eo efficitur, hunc non alii Apameae tribuendum, quam quae Syriae Secundae metropolis erat: quandoquidem in his Fastis aperte scalpitur DE SVRIA. Vnus igitur Marcellus fuit, tum qui in Menaeis bis (XXV. Febr. & XIV. Aug.) inscribitur, tum qui in hoc marmore colitur extremo Februario.

Jam vero illud non est praeter hujus Kalendarii morem, quod enuntiato episcopatu, de Martyrio tacetur: quod alibi non raro animadvertitur. Nec vero utrumque versus hic capiebat, quum & DE SVRIA subscribi necesse fuerit.

M MARTIVS D XXXI

I N S SOFRONII MON

VAlde obscurum est, ecquisnam hic *Sophronius Monachus* fuerit. Die XI. Martii apud Graecos quidem & Latinos colitur S. Sophronius, qui prius Monachus, deinde & Patriarcha Hierosolymitanus fuit, qui ubi contra Monothelitas strenue decertasset, ante medium VII. saeculum ex hac vita migravit. At hoc ipso die i. e. Kalendis Martii in Menaeis, & in Maximo Citherorum episcopo junguntur *Silvester & Sophronius Martyres*: qui (ξίφει τελειωθέντες) *gladio consummati* dicuntur: quibus comites alios duos *Marcellum* & *Antoninum* praemittit Synaxarium quoddam apud Bollandianos hoc die pag. 22. Nec alios praeterea Sophronios novi, nisi Sophronium Constantiae in Cypro Episcopum, de quo tum Sirleti Menologium, tum etiam Romanum Mrologium die VIII. Dec. agunt, at Basilii Menologium postridie: quem huc pertinere non arbitor: sicuti nec huc pertinet nescio cujus sedis Episcopus *Sophronius*, cujus Μνήμη, *Memoria* tantum, sine elogio exstat in eodem Basilii Menologio die XX. Febr.

Dubium est igitur, utrum *Sophronius* nostri Kalendarii sit martyr ille hujusmet diei, ac Sylvestri commilito (quem nihil impedit quin & *Monachus* fuerit: quod unum in marmore huic Sophronio tribuitur) an vero potius sit ille celeberrimus Hierosolymorum Antistes, qui & *Monachus* antea fuit, & celebris Jo: Moschi discipulus. Posterius si sequimur; dicemus eum a die XI. Martii (quo hunc Sophronium Graeci & Latini colunt) merito dimotum fuisse propter concursum Pionii Martyris longe clarioris: situm vero fuisse hoc die, in quem alter Sophronius martyr incideret. Nam id familiare Martyrologiis & Kalendariis fuit, ut quoties Sancto alicui sedes quaerenda esset, in eum diem conferretur, in quem & homonymus alter incideret.

Verum ne sic quidem animus conquiescit meus. Quid si enim neuter eorũ, quos modo designavi, verus est Kalendarii hujus *Sophronius*? Non prior; quem Monachum fuisse non constat; etiamsi vero fuisset, tamen eum *Martyrem* inscribi (qui multo potior est titulus) quam *Monachum* convenientius erat. At ne alter quidem huc pertinere videtur. Qui etsi Monachus in Theodosii Mandra prius fuit; ridiculum est tamen de statu monastico, quem antea professus fuerat, fieri mentionem, de clarissimae vero sedis episcopatu, quem ad obitum usque tenuit, taceri. An igitur illud MON. quod

alibi

alibi *Monachum* in hoc Marmore designare solet, hcic longe est aliud? Quid si enim sit Graecum hujus Patriarchae agnomen? In confingendis istiusmodi agnomentis mire in Liturgicis libris luxuriant Graecorum ingenia: ut vix ullus sit Sanctus, quin διακριτικῷ aliquo agnomine ab aliis homonymis dignoscatur. Itaque quum hic Magnus Sophronius adversus *Monothelitas* acerrime depugnasset, fortassis Μονοθελητομάστιξ (ut est illud *Homeromastix*, Aristarchi agnomen) i.e. *Monotheletarum flagellum* agnominatus fuerit. Aut verius dicebatur (usitatiore scilicet Graecanicae compositionis genere) Μονοθελητομάχος, *Monotheletomachus;* sicuti ille alter impiissimus dictus est *Iconomachus*, & plura in eumdem modum. Hoc quidem genus fingendorum agnominum est ex Graecorum ingenio, in eorum vero libris liturgicis usitatissimum. Cujus noti agnominis satis heic fuit primorem syllabam scalpi; quia credo Sophronius sub *Monotheletomachi* agnomento notissimus fuisset.

Age vero, si cui forte delicatiori, ut sunt hominum ingenia, id argutius quam verius videatur: illud MON. (esto) *Monachum* significet. At ne id quidem impediet, quo minus Patriarcha Sophronius longe clarissimus heic intelligi debeat. Nam marmoris hujus auctor in titulis subnectendis securiorem se praebere solet, quam pro morosa nostri saeculi diligentia. Etenim pluries in his Fastis *Episcopum* inscribi cernes, qui etiam *Martyr* fuerit; nec dubium est, quin longe praestabilius sit *Martyris*, quam Episcopi decus: ac memini alicubi MONachum nescio quem inscribi, potiore interim titulo dissimulato.

Sed ne causam quidem defuisse, reor, cur Sophronius MONachus potius quam Episcopus heic vocaretur. Causam vero auguror fuisse talem. S. Mariae Aegyptiacae cultus in urbe nostra mirum in modum increbuerat, uti ostendetur infra ad IX. Aprilis. Ejus vero cultus celebritas accepta est referenda vitae, quam de ea Asceria *Sophronius* Hierosolymitanus composuit. Papebrochius quidem (ubi de Maria Aegyptia) machinis omnibus eam vitam huic Patriarchae abjudicare nititur: sed frustra; ut in loco ostendetur. Eam vitam Neapoli manibus omnium tritam fuisse, vel id testatur, quod eam Paulus Neapolitanus Latinitate donavit haud diu post hujus marmoris structuram. Sed & idem Sophronius *SS. Cyri & Joannis* (qui in hoc Kalendario pridie Kal. Febr. coluntur) *Encomium* scripserat. Ob has vitas a Sophronio scriptas factum est, ut & de iis Sanctis officium fieret, & simul de vitarum auctore. Quemadmodum non puto ob aliud meritum in his Fastis S. Polybium die XIII. Maii signari, quam quia Neapoli vita Epiphanii quaedam sub ejus *S. Polybii* nomine (sive vero, sive falso) circumferretur. Jam vero in epigraphe vitae Mariae Aegyptiae non aliud Sophronio agnomentum, quam *Monachi* tribuebatur, quia adhuc monachus eam scripserat ediderat que. Hinc puto factum, ut in hoc marmore *Sophronius* non alio, quam MONachi titulo donaretur. Sed & *Limonarium*, sive *Pratum spirituale* aliquando sub Sophronii Monachi nomine ambulasse, certum est: nec enim aliter illud citat Damascenus Or. I. de Imag. & Conc. Nicen. II. Act. IV. Itaque Neapolitanos, quibus *Sophronii* opera (in quibus is *Monachus* inscriberetur) assidue ad manus essent, arbitror in sermone familiari non alio illum, quam *Monachi* titulo, ab aliis Sophroniis distinxisse. Eoque factum, ut is hoc die MONachus inscriberetur.

Quae hactenus dixi, etiam si Papebrochio demus Aegyptiacae vitam huic Sophronio abjudicandam, nihilo minus valebunt. Nam satis est, si ea vita sub ejus nomine vagaretur, sub quo illam & Paulus Neapolitanus Latine edidit.

II NT S ADRIANI ET NATALEE

Nihil de his hoc die nec apud Graecos nec apud Latinos. Quum plurimi autem sint Adriani martyres; heic sine controversia Nicomediensis ille Martyr *Adrianus* est intelligendus, de quo Latini ferme die VIII. Septembris (qui dies in nostro Kalendario Nativitate B. Mariae Deiparae impeditur) quippe non alius quam ille Adrianus conjugem habuit *Nataliam*, quae heic S. Adriano comes adjungitur. Et vero idem Adrianus in pluribus Martyrologiis non tantum dici VIII. Septembris, sed & IV. Martii affigitur: in quem diem quoniam in hoc marmore S. Marcus Ab. incidit, hinc Adrianus loco motus, in hunc diem translatus fuit. Sane quod ad *Nataliam* attinet, ea ab Vsuardo Kalendis Decembribus inseritur: fort. ob eam causam, quod Ado (ad diem 1. Decembris) illam *sepultam Kalendis Decembris* dixerit. At in Romano parvo Martyrologio Rosweidano *Natalia* eodem die VIII. Septembris, quo & maritus, ponitur: de quo Vide Jesuitam Sollerium ad Vsuardi VIII. Septemb.

Antequam hinc abeo, notandum est, censuisse Baronium (quem vide ad diem IV. Martii & VIII. Septemb.) verum Passionis diem S. Adriani fuisse IV. Martii (in quem diem haud pauca Martyrologia edita & manu exarata *Adrianum* conjiciunt) die vero VIII. Septemb. ejusdem Translationem coli: a quo non abhorret Florentinius ad VIII. Septemb. At vero Bollandistae ad diem IV. Martii pag. 300. multo plura Martyrologia enumerant, in quibus NATALIS Adriani notatur die VIII. Septemb. Ex quo contendunt, eum diem triumphi fuisse. At meminisse oportet, *Natalis* vocabulo non aliam notionem subjectam esse, quam festi anniversarii, sive id festum sit obitûs, sive Translationis: uti in Praefatione dicemus, ac alibi saepe admonuimus. Ergo ubi festum alicui diei in aliqua Ecclesia affixum fuit, etsi is dies neque depositione nec translatione, aliave memoria insignis fuerit; tamen *Natale* dicitur, h. e. festum anniversarium: id quod tum alibi animadvertere licuit, tum in hoc nostri Kalendarii loco, in quo die II. Martii *Natale* Adriani ponitur, quippe die non suo. Concidit ergo Bollandistarum argumentum a voce NATALIS petitum.

III D̄P S PAVLI ĒPI N̄R̄I MAIORIS

Quae huc pertinent, abunde explicuimus ad diem XVII. Februarii. Ibi vide: ne crambe repetitâ, lectorem enecem.

IIII NT MARCI ABB

Ne dubita, quin sit ille Marcus, de quo Basilii Menologium hoc eodem die. Is patrator miraculorum fuisse dicitur; cujus duo prae ceteris prodigia ibi narrantur, quod catulo hyaenae visum restituerit, quodque sacram communionem de manu Angeli accipere consueverit. At is in Menaeis die sequenti colitur; ubi eadem ac plura traduntur. Porro is quum quadragenarius vitam eremiticam suscepisset, centenarius obiit. Quod de Sacra Eucharistia illi ab Angelo porrecta innuimus, id etiam a Sozomeno narratur; qui auctor in Sceti illum degisse cum Apollonio Juniore, Mose Aethiope, & Macario, tradit, ac Sacras Litteras memoria tenuisse. Plura apud Bollandianos die V. Martii de hoc S. Marco legi possunt tum ex Paradiso Heraclidis, tum ex Palladii Historia Lausiaca,

siaca, Petro de Natalibus & aliis. Et hunc quidem Marcum monachum fuisse Aegyptium, ex hactenus dictis intelligitur. At fuisse etiam Abbatem, id vero nunc primum ex hoc monumento addiscimus. Hunc autem diem Marco *θανάσιμον e-mortualem* non fuisse, ex praeposito NT (non autem DEP) pronum est suspicari.

V N S IERASIMI

HIc est S.Gerasimus Abbas celeberrimus in Palaestina prope Jordanem. At auctor nostri Kalendarii G ita eliquavit, ut I consonum evaderet. Animadvertes geminum dialecti hujus exemplum tum supra XXVII. Febr. tum infra ad XXXI. Martii: ac de ea dialecto vide inferne (1) adnotata.

Ad Gerasimum vero quod attinet; ejus res gestas collegerunt hoc die Bollandistæ partim ex S. Euthymii, partim ex S.Quiriaci vitis; at ex Jo: Moscho, id quod ad admirandam leonis cum S.Gerasimo familiaritatem pertinet, discere licet.

In utraque autem vita (tum S. Eutymii, tum S. Quiriaci) Gerasimus hoc ipso die V. Martii mortuus dicitur. Et in Euthymii vita additur hoc amplius: *Indictione XIII. in consulatu Zenonis Aug. secundo*; qui fuit annus 475. Ex quo vides rectissime in hoc monumento S. Gerasimi festum huic diei affigi: quo eod. die de eo agit Rom. Martyrologium, ac Felicius. At Graeci minus recte, qui non die V. sed IV. Martii de Gerasimo agunt in Menaeis, in Basilii Menologio, Anthologio & apud Maximum Cytheraeum, ut & in Moscorum Kalendario figurato apud Papebr.to.1.Maii: forsan quia hoc die illi S. Cononem Jsauricum colunt. Ad haec in Menaeis die XX. Martii rursus est de hoc Gerasimo memoria.

Ex hoc autem & aliis pluribus exemplis cerni potest, Kalendarium nostrum non κατὰ πόδα ac per omnia Graecos sequi, imo rectius nonnunquam Sanctos suis diebus, quam Graecos recentiores affigere. Sed tamen etsi Gerasimi festum die emortuali in his Fastis consignatur; illud doleo, quod non *Depositionis*, sed γενικώτερον illam *Natalis* notam (quae diebus non suis, aut non exploratae depositionis, praefigi a Nostris solet) heic adpinxerunt. Id vero totum hanc opinor caussam habet. Nam Neapolitanos arbitror jam tum a prioribus illis saeculis Gerasimi festum diei V. Martii, tamquam vere emortuali addixisse: idque in hoc marmore non putarunt mutandum. At vero Graeci posteriores de S. Gerasimo pridie agere occuparunt: resque eo paullatim evasit, ut etiam Metricae Ephemerides (etsi nostro Kalendario recentiores)

(1) Aevo sequiore eadem dialectus apud Latinos scriptores obtinebat, quae nunc Neapoli apud vulgus est usitatissima, ut J consonum loco litterae G usurpetur. Nam sicuti nunc pro *Gennaro* vulgus effert *Jennaro*, pro *Giano*, *Jano* & cetera in eumdem modum; sic IX. saeculo (quo scalptum hoc marmor fuit) pro *Gerasimus*, scribebatur *Jerasimus*: pro *Gerontius* (die 27. Febr.) *Hierontius*: pro *Glycerius* (die 31. Mart.) *Ilucerius*. Sed & sequentibus saeculis eadem consuetudo obtinuit. In Usuardi Auctariis Sollerianis die I. & X. Jan. legitur *Jaspar* pro *Gaspar*, qui vulgo habetur unus ex tribus Magis.

At Papebrochius ad Metricas Ephemeridas, quas praeposuit tom. 1. Maii, ad diem IV. Martii, de *Gerasimo* sic adnotat: *Huic Anachoretae ad Jordanem ministravit leo; qui errore vicini nominis ad S. Hieronymum (Italis S.Girolamus) transiit*. Verum si nostrum hoc marmor (ubi *Jerasimi* pro *Gerasimi* scribitur) inspexisset vir doctus, minime ille ad Italorum *Girolamum* recurrisset, sed potius ad medii aevi *Jeronymum* [cum I consono: sicuti & infra is 30. Sept. sine H scribitur] in quo prima syllaba eadem est ac in *Jerasimo*. Vel sic tamen satis inter utrumque nomen est discriminis: ut minime necesse sit ex Gerasimo ad Hieronymum insigne leonis fuisse traductum. Nam illud verius est, consuevisse antiquos sylvicolis Sanctis Leonem juxta adnectere ad genus vitae ab iis actum commonstrandum.

res) diem Martii quartum ut Gerasimi *θανάσιμον* (2) venditarint. Hinc opinor IX. saeculo, quando hoc marmor sculptum fuit, incertum habebatur, utrum Gerasimus die IV. an postridie obierit. Inter ea opinionum incerta non est mirandum, si decreverit Kalendarii auctor viam tutam insistere, eamque notam inscribere, quae diebus sive suis sive non suis communis sit, cujusmodi est illud N.

VI P̄ S BASILI EP̄I CERSON

Basilius, de quo hoc die agitur, ne dubita quin sit BASILEVS Chersonensis Episcopus & Martyr cui sex commilitones adjunguntur; de quibus in Graecorum libris die sequenti agitur.

Atqui si ita se res habet; duplex in orthographia heic error deprehendetur. Primus quod BASILI scriptum sit pro BASILEI. Verum hanc pravam nominis scripturam ex saeculi more manasse, certum (3) habeo. Alter error in urbis nomine commissus fuit, in quo deest aspiratio; non enim CERSON. sed CHERSON. i.e.*Chersonis* scribi oportuerat. Nam hoc pertinet ad eam Tauricae Chersonesi urbem, quae urbs antea quidem toti peninsulae cognominis erat, & ipsa quoque (4) *Chersonesus* nuncupabatur, postea vero

(2) Metricae Ephemerides, quas Papebrochius tom. I. Maii praeposuit ad IV. Martii sic habent:

Τῇ δ̄ τετάρτῃ Γεράσιμος βιότοιο ἀπέπτη.
Gerasimo sed quarta dies fuit ultima vitae.

(3) *Basileus* quidem [Gr. Βασιλεύς] recta scriptura est. Quamquam quo tempore nostrum Kalendarium constructum fuit, eum mihi persuadeo passim apud Latinos *Basilium* fuisse dictum: nam in Martyrologio Rom. die IV. Martii sic legitur: *Apud Chersonesum passio SS. Episcoporum BASILII, Eugenii* &c. Quae videtur Baronius ex Menologio Sirleti quod edidit Canisius, hausisse: in quo is etiam *Basilius* vocatur, & diei IV. Martii item affigitur. Nec aliter in Pseudo-Dextro, ubi ex his collegis *Basilius* Carthaginis Spartariae factus Episcopus dicitur. Ex quibus omnibus cum nostro marmore collatis mihi credibile fit, olim aevo sequiore a Latinis hunc Martyrem *Basilium* pro *Basileo* appellari consuevisse. Accedit, quod sicuti supra die XVIII. Febr. *Pimenius* dicitur is, qui revera Epimeneus Ἐπιμενεύς) esset; consimili heic errore (qui videtur ei saeculo familiaris fuisse) *Basileus* in *Basilium* degeneravit. In his dum essem, subiit animum meum suspicio nonnulla Menologium illud quod Canisius edidit tamquam ex Sirleti Card. interpretatione, revera ab antiquo alio interprete translatum fuisse: alioqui Card. doctissimus hunc Mart. *Basileum* non *Basilium* appellasset. Et sane hoc Menologium inter demortui Card. schedas repertum fuit sine ullo titulo, quo doceamur, id a Sirleto Latine traductum fuisse. Videtur ergo antiquior ea interpretatio fuisse. Deinde si illa a Sirleto elaborata esset; nae doctiss. Cardinalis Graecum mensium ordinem a Septembri incipientem non immutasset: nec enim eo saeculo tantum sibi licentiae in interpretando sumebant, ut ab ordine autographi recederent. Nunc antiquior interpres non tantum ab Januario exorsus fuit; sed & pleraque in textu ipso immutasse videtur (teste Bollando to. I. Mart. p. 862. col. I. qui tamen a Sirleto eam traductionem profectam putavit) quippe alibi justo longior, alibi nimio contractior, nullam aequabilitatem servat. Fiebat hoc pro antiquorum more & ingenio, quorum interpretationes auctorum suorum vestigia non fideliter premunt, sed pro suo arbitratu plura addunt detrahuntque. Itaque translatio illa utrum ex ingenio Sirleti prodierit, aliquando dubitavi. At vero Baronius in adnotatis ad 3. Jan. (ubi de S. Gordio Mart.) Menologii illius Latinam interpretationem a Sirleto elaboratam illiusque manu majori ex parte descriptam, ex ejusdem liberalitate ad manus habuisse se gloriatur: de qua usurpat quae Hieronymus de codice Pamphili dixerat: *Tanto amplector & servo gaudio, ut Croesi opes habere me credam.* Itaq. curiosi rerum harum, quibus satis est otii, viderint, utrum Canisiana Menologii editio iis, quae membratim affert Baronius, per omnia conveniat. In *Basilio* certe hodierno convenitur.

(4) Vrbs illa, in latere occidentali Chersonesi sita, Plinio dicta fuit conjunctis nominibus *Heraclea Chersonesus*, quorum prius nomen eo pertinet, quod Heracleotarum Ponticorum colonia fuisset, alterum vero, quod esset Chersonesi Chersonesus, h. e. totius *peninsulae*

vero subsecutis temporibus contracto nomine (5) χερσὼν *Cherson* est appellata. Ergo, uti dixi, in marmore CHERSON (i.e. *Chersonis* patrio casu) & quidem cum aspiratione scribendum fuisse videtur. At vero defectus aspirationis sinceritatem nostri marmoris maxime ostendit: etenim IX saeculo ac sequentibus ea urbs Latinis sine aspiratione, & ut primae declinationis esset, scribebatur. Anastasius in vita S. Martini Papae: *Deinde directus est praedictus Sanctissimus vir in exsilium, in locum qui dicitur Cersona*. Sed & S. Clemens Papa *trans Pontum in eremo, quod adjacet civitati Cersonae, subire exsilium* in ejus Actis dicitur. Nec alio modo eamdem urbem vocat Abbo Floriacensis in Vitis Pontificum. Poterat his addi & tertius error multo gravissimus, quod quum in libris omnibus Graecorum ac Latinorum hic sanctus cum sociis septimo die Martii colatur; contra in nostro Kalendario diei VI. affigatur. Verum mox ostendetur, diem verum Passionis ejus fuisse hunc, quem ei hoc marmor assignat, non vero sequentem.

Cetera vero quae ad Basileum ac socios attinent, videri possunt apud Bollandianos ad diem VII. Martii pag. 639. & seq. Et quidem Basilei socii modo plures, modo pauciores numerantur; & ita quidem, ut in Graecorum libris modo Ephraem, modo Basileus agmen sociorum ducat: at apud Galesinium, Molanum, Ferrarium Basileus tamquam dux praeponitur ceteris. Nec aliter se res habet in Rom. Mrologio die IV. Martii. Id quod & in nostro Kalendario fit; in quo moris est, ut quoties plures commilitones uno die coluntur, eorum primus dumtaxat consignetur pro ceteris omnibus. Itaque hoc loco solus Basileus nominatur quasi antesignanus scilicet. Ejus autem dignitas tantum episcopalis nominatur, omissa martyrii laurea, non praeter hujus Kalendarii morem.

Restat id unum, ut de die festi loquar: quod festum in omnibus ferme Graecorum libris (Menaeis, Maximo Cytheraeo, Horologio, Anthologio) ut & in Galesinio, Molano, Ferrario diei VII. Martii affigitur: nisi quod in Basilii Menologio Vrbini ante paucos annos edito id festum diei VIII. Martii adnectitur, ut contra in Sirleti Menologio apud Canisium & Rom. Martyrologio diei IV. Martii. Postremo in nostro Kalendario hujus martyris *Passio* diei VI. Martii adpingitur. Quaerat heic aliquis quisnam ex his diebus Basileo emortualis seu potius triumphalis fuerit. Ajo, tantum in nostro Kalendario eum diem recte consignari; nam die VI. Martii Basileus & Ephraem coronam acceperunt, quo eodem die post annum recurrente etiam Eugenius, Agathodorus, Elpidius martyrium consummarunt. Testes hujus rei Menaeorum auctorem & Maximum Cytheraeum advoco, apud quos (in Bollandistis hoc die pag. 642. num. 3.) legitur: *In hos quoque* (Eugenium, Agathodorum, Elpidium) *impii insurrexerunt, ac vinctos, crudelissimeque verberibus laceratos mactarunt, anno uno post caedem SS. Basilei & Ephraem, sexto die Martii mensis*.

Quandoquidem autem horum pugi-

lum

sulae (nam id χερσόνησος significat) Tauricae parva peninsula. Atque hinc puto intelligi posse, cur Strabo lib. VII. Tauricam Cherronesum appellet *magnam*: non enim id ab eo factum comparate ad Chersonesos h. e. peninsulas orbis ceteras, sed comparate ad illam ipsiusmet Tauricae Chersonesi parvam peninsulam, in qua urbs nomine *Heraclea-Chersonesus* erat. Locus Strabonis sic habet: ἡ δὲ μεγάλη χερρόνησος &c. *Magna autem Cherronesus* (nam cum duplici R usurpat Geographus loco R & S) *ad Peloponnesi imaginem tum forma, tum magnitudine prope accedit*.

[5] Vrbs Chersonesus apud posteriores Graecos χερσὼν *Cherson* mutilato vocabulo dicebatur. Patet id non tantum ex Notitiis Episcopatuum apud Carolum a S. Paulo, & ex Stephano Episcopo *Chersonis*, qui Synodi V. Collationi VIII. subscripsit, verum etiam ex Procopio IV. Gothicor. 5. & I. Pers. 12. ex Zonara in Rhinotmeto, ex Eustathio ad Dionysii Versum 140. ac postremo ex Menaeis, Menologio, Anthologio, ceterisque Graecorum libris, in quibus Basileus & Socii, *Chersonis* (χερσῶνος) episcopi fuisse dicuntur.

lum Acta Bollandistae ex Menaeis desumpta dederunt; potuissem & eadem ex Basilii Menologio & Latina Clementis XI. Pont. Max. interpretatione heic ponere: nisi animadvertissem, ea iisdem plane verbis Graece constare, ac quae in Anthologio Antonii Arcudii apud Bollandistas pag. 640. num. 5. leguntur. At ab ultima Anthologii editione (Romae an. 1738) qua utor, ea absunt: in quo praeter aliquot senarios horum athletarum martyrium complexos nihil aliud de iis legitur.

VII N̄ ARCADI EP̄I

Colitur a Graecis hoc die cum *Nestore*, quorum uterque Trimethuntis in Cypro Episcopus fuisse dicitur. Et quidem in Menaeis & Maximo Cytheraeo Nestor Arcadio praeponitur: at in Synaxario Claromontani Collegii apud Bollandistas ad hunc diem pag. 643. num. 3. Arcadius Nestori praeit; nec aliter in Menologio Basilii, in quo ad finem diei VII. sic reperio: ***Et memoria SS. Arcadii & Nestoris Episcoporum Trimethuntis Cypri, & certamen SS. Eubuli & Juliani medici*** &c. Posteriorem hunc ordinem videntur Fasti nostri marmorei secuti; in quibus moris est, ubi plures sunt collegae, primum dumtaxat adnotari, ceteros siqui sunt subaudiri. Itaque heic subaudire decet *Nestorem* ejusdem sedis Episcopum, nec non ***Eubulum & Julianum*** Martyres.

At fortassis de *Eubulo & Juliano* erunt qui dissentient; quos videtur idem Basilii Menologium non Arcadio Trimethuntis Episcopo (qui certe hoc die in nostro marmore colitur, quia additur EPISCOPI) sed Arcadio Monacho dedisse comites. Nam die sequenti in eodem Menologio exponuntur Acta Arcadii monachi & ejus discipulorum Eubuli & Juliani, qui sub Juliano Apostata obtruncati fuerunt. Ex quo vides Arcadium Monachum (de quo die VIII. in Menologio) distinguendum esse ab Arcadio Episcopo; illi vero, non huic, socios esse assignandos Eubulum & Julianum. Idque secuti sunt Bollandistae die VI. Martii pag. 426. ubi agunt *de SS. Juliano Medico & Eubulo martyribus & S. Arcadio Cyprio eorum Magistro*. Nec mirum, si Bollandiani socii in diem VI. (non VIII. ut in Menologio) hos Sanctos conjecerint; quia die VI. de iis omnibus Sanctis agitur in Menaeis.

Verum equidem suspicor, unum eumdemque Arcadium fuisse: nam uterque Cyprius fuit, & utrique Eubulus & Julianus comites assignantur in Basilii Menologio, & ceteris Graecorum libris. Ceterum horum librorum auctores quum duas distinctas memorias de Arcadio reperissent, in quarum altera de Episcopatu tacebatur; sic negotium transegerunt, tamquam si duo Arcadii diversi essent, eosque diversis etsi contiguis diebus assignarunt; utrumque non praeter morem.

VIII

Vacant hoc die Fasti Marmorei nostri.

VIIII P̄A S QVADRAGINTA

Merito in hoc Marmore PASSIO SS. Quadraginta hoc die consignatur, quia hoc ipso die IX. Martii martyrium illi consummarunt. Praeter librorum omnium Liturgicorum Latinae Graecaeque Ecclesiae consensum in hunc diem, diserte hoc testantur eorum Acta apud Bollandistas ad X. Martii pag.

pag. 18. ex Armeno sermone traducta, brevitatis & gravitatis suae merito se plurimum commendantia, in quibus scriptum est, *Omnes simul animas suas ad Deum emiserunt die nona Martii*. Hoc ipsum, nisi vehementer fallor, legebatur olim in alteris Actis Latinis, in quibus nunc (apud Bolland. eodem die pag. 21. num. 13. in fine) legitur: *Compleverunt autem martyrium suum II. Idus Martii*. Mendose (6) ut arbitror. Ac facile restituenda ibi est nota quinarii quae exciderat, ac rescribendum *VII. Idus Martii*. Postremo eamdem passionis diem confirmant metricae Graecorum Ephemerides (apud Papebr. tom. 1. Maii) in quibus die IX. Martii scribitur:

Ἀμφ' ἐνάτῃ ἐάγη σκέλη ἄνδρων τεσσαράκοντα.

Crura quaterdenum contrivit nona virorum.

Nec aliter quam VII. Id. Martii de his agitur in Hieronymi Martyrologio, in Beda genuino a Bollandianis edito, ceterisque Mrologiis, & plurimis in Kalendariis (etiam in illo, quod praeponitur Rituali Neapolitano apud Tutinum, in quo horũ festum littera rubra notatur) itemq. in Basilii Menologio, Menaeis, Anthologio, &c. sed & in Romano Martyrologio etiam postquam a Baronio refictum fuit, eodem die hi pugiles inseruntur. Postremo in Romano Breviario olim eodem die de his Athletis fiebat Officiũ ante Innoc. X. At hujus tandem jussu iidem Quadraginta in gratiam S. Franciscae Rom. ritu duplici celebrandae, suo loco moti, in diem sequentem perpetuo translati fuerunt. Praeter autem bina modo a me laudata horum Acta, exstant & tertia ab Jo: Diacono Neapolitano (eodem, qui Chronicon Episcopor. Neap. condidit) de Graeco (7) translata, quae ex MS. Capuano ibidem pag. 22. edidere Bollandiani: ut eorumdem martyrum laudationes a SS. Basilio, Greg. Nysseno, Gaudentio Brixiensi &c. pertextas taceam.

X N S POPLII EPI MAR

Per omnia hi fasti graecissant. Itaque heic *Poplium* (8) Graeco more dixerunt pro eo, quem Latini *Publium* vocant.

Atque hoc quidem die nullus Publius visitur nec in Latinorum Martyrologiis nec in Graecorum libris. Et ex eo, quod in hoc marmore *Natale*, non *Passio* heic

M scri-

[6] Mendose inquam; quia ex omnibus Graecorum Latinorumque libris apparet, eos non die XIV. sed IX. victoriam consecutos. Deinde facile fuit, una in autographo delera numerica nota, ex VII. factum fuisse II. Postremo istud *II. Idus, II. Non. II. Kal.* haud passim reperitur alibi, quam in ultimae aetatis monumentis (nam antea scribebatur *prid. Id. prid. Non.* &c.) idque a Kalendariis ortum habuit, in quibus numerorum notae suo ordine adscribuntur, gradatim decrescentes usque ad II. e. g. *V. Id.* & deinceps *IIII. III. II. Idus:* ac demum *Idibus*.

[7] Haec Acta de Graeco fuisse transfusa, testatur Joannes ipse in Prologo [in quo & *servum S. Januarii Martyris* se vocat, h. e. ejus *diaconum* sive ministrum, ac facile in Diaconia S. Januarii, nunc *S. Gennaro all'Olmo*: sicuti quidam profanus sacrorum minister vocatur in saxo Neapolitano SERVITOR DEORVM] testatur; & quidem, ut ibi ait, *accito Graeco peritissimo*; quibus verbis se Graeci sermonis non peritissimum arguit. Idem plura passim in medio & in fine pro ingenio illius aetatis de suo praeter fidem Graeci monumenti, quantum video, adtexuit. Hortatu Jo: Abbatis S. Severini hanc scriptionem ille suscepit. Postquam autem Acta illa Jo: Diaconus Latine reddita evulgavit, horũ XL. cultus Neapoli celebrior evasit. Hinc in Kalendario manu exarato, quod Rituali Neap. praeit hoc festum rubro charactere perscribitur, ut supra admonui.

(8) *Publium* Graeci Πόπλιον plerumque appellant. Plerumque inquam; nam etiam Πούβλιον dicunt in inscriptionibus sexcentis atque in libris: ut satis mirari non queam Harduini praeceps judiciũ, quem memini alicubi [nam ubi id dixerit, promptum non habeo] damnasse

vo-

ſcribitur, ſatis elicitur, non hunc diem paſſionis fuiſſe, ſed feſti. Ac Publii quidem, ſed tantum Martyres, ſunt ſane quamplures. Vnus tantum Epiſcopus ſimul & Martyr celebratur. Is eſt ille Athenienſis Epiſcopus & martyr Publius, qui in ea ſede Dionyſio Areopagitae ſucceſſit: de quo die XXI. Jan. Vſuardus, & Ado, quin & Hieronymi Martyrologium, ſed omiſſa ejus Cathedra. Sunt qui hunc illum eſſe Publium (Πόπλιον) dicunt, cujus pater dyſenteria laborans in inſ. Melita a Paulo ſanatus fuit: quod etiam in Adone reperitur. Miror apud Graecos nihil de hoc Athenienſi epiſcopo reperiri in Menologio. De Menaeis neſcio. In noſtris autem Faſtis, quia dies XXI. Januarii feſto S. Agnes occupatur, iccirco ejus *Natale*, h.e. feſtum quodlibet anniverſarium, in hunc diem perpetuo translatum fuit.

Quod modo innuebam, hunc Publium eumdem ac Melitenſem pluribus fuiſſe viſum; id jam accuratius eſt tractandum. In libello de feſtivitatibus Apoſtolorum, ſic legitur. *XII. Kal. Febr. Natalis S. Publii Athenar. Epiſcopi: qui princeps inſulae Melitae vel Militenae, quum navigantem B. Apoſt. Paulum Romam, ſub cuſtodia detentum, per triduum hoſpitio receptum humane tractaſſet, ut B. Lucas* (Act. XXVIII. 7.) *refert; patrem ipſius Publii contigit febribus, & dyſenteria vexatum jacere. Ad quem quum intraſſet B. Apoſtolus, & impoſuiſſet illi manus, & oraſſet, ſanavit eum. Quem Publium adhaerentem ſibi B. Apoſtolus poſtea ordinatum epiſcopum ad praedicandum direxit: qui poſtmodum Athenienſium Eccleſiam nobiliter rexit, & praeclarus virtutibus & doctrina praefulgens, ob Chriſti martyrium glorioſe coronatur. Nam primus Dionyſius, inde Publius iſte Athenis praefuit.* Eadem apud Notkerum, Maurolycum, Caniſium, Vſuardi diverſa auctaria, Bedam vulgatum (non illum ſincerum) ad XVIII. Jan., apud Petrum de Natalibus, Galeſinium, Felicium & alibi reperies. Niſi quod vetus Romanum Mrologium a Roſveido editum non Athenarum, ſed ipſius Melitae inſulae eum Epiſcopum facit, etſi eumdem Athenis ponit, fort: quod ibi Martyr occubuerit. *Athenis* inquit *S. Publii Epiſcopi, qui MILITENUS a Paulo Epiſcopus ordinatus*. Atque haec de hodierno *Poplio* dicta ſufficerent; niſi & illud mihi adnotandum eſſe judicarem, nim. *Publium* illum, qui a Latinis die XXI. Jan. colitur, de quo hactenus locuti ſumus, in Hieronymiano Epternacenſi (quod inter apographa ejus Mrologii antiquiſſimum habetur) hunc Martyrem cum P non cum B ſcribi juxta eum noſtro marmore, etſi eum vocali ultima, in hunc modum, PVPLI.

XI NT S PIONI MĀR

EST Pionius ille celeberrimus Smyrnae Presbyter ac Martyr, de quo Graeci in Menologio Baſilii, & Menaeis hoc ipſo die: at Latini die I. Febr. Hujus Acta Paſſionis ſincera apud Ruinartum legiſſe non poenitebit. Recte autem in hiſce marmoreis Faſtis *Natale* i.e. feſtum, non autem *Paſſio* Pionii hoc die conſignatur. Etenim vir ſanctiſſimus revera die ſequenti triumphum peregit, uti conſtat ex Actorum fine, ubi ſcriptum eſt: *Acta ſunt haec ... Conſule imperatore Gajo*

robitas antiquiſſimam ac ſinceriſſimam quandam Graecam Epigraphen Harundellianam, eo ſolo argumento fretum, quod in ea Πύβλιος pro Πόπλιος legeretur. Sed mirus in his eſt homo ſuaviſſimus. Quaerat heic aliquis, cur Πόπλιον plerumque Graeci uſurparint. Quia, inquam, vetus Latium *Poplicum* non *publicum* dicebat; & ex eadem analogia *Poplium* [a *Poplus* pro *populus*] non *Publium* omnino uſurpaverit. At obſervatum millies a me fuit, apud Graecos antiquas Latiales nominum propriorum tam hominum quam locorum ſcriptiones ſaepenumero perennaſſe, quae poſtmodum apud Latinos immutatae fuerunt.

Gajo Messio Quinto Trajano Decio, *& Vitrio* (corr. *Virio*) *Grato* (is est an. Christi CCL.) . . . *IIII. Idus Martii* h. e. die XII. Martii . Verum quia hic dies apud Latinos Graecosque festo S. Gregorii impeditur ; idcirco Graeci , & juxta cum Graecis Neapolitani pridie occuparunt de S.Pionio agere : Ac sane possem in Acta illa sincera a Ruinarto edita afferre aliquid symbolae , verum nequem morer , praestabit id quidquid est in (9) *Adnotata* rejicere in cupidorum gratiam .

[9] *De Actorum S. Pionii sinceritate . & in eadem Adnotationes aliquot.*

Horum Actorum , quae ad manus habemus , sinceritatem ostendit prae ceteris Eusebii IV. Hist. 15. auctoritas , ubi ea omnia quae heic uberius exponuntur in breve compendium redigit , in eo tantum lapsus , quod Pionium inter Polycarpo suppares athletas numerat, quum tamen Polycarpum sub Marco principe passum hic alter longo post intervallo sit secutus, quippe in Deciana persecutione combustus. Sed & Actorum sinceritatem demonstrat Latinae interpretationis antiquitas tanta , ut non dubitem eam tertio exeunti aut quarto Christi saeculo adscribere : tanta ibi passim sermonis nativa proprietas inter innumerabiles mendas [plerasque a librariis profectas, nonnullas etiam ab ipso interprete non satis exercitato , & tamen grandiloquo ; ut facile juventutis in eo vitium & ingenium minime subactum agnoscas] intermicat . Atque haec privatim ad interpretem pertinent . Ne quem vero forte longissimae conciones offendant , quasi quae exercitationis gratia ab otioso aliquo confictae fuerint ; sciat has ipsas allocutiones copiosissimas non tantum ab Eusebii testimonio praesidium sibi adsciscere, verum etiam dolendum esse , ni fallor , quod non integrae ad nos usque pervenerint , quod certe iis constabit , qui Eusebii epitomen cum Ruinartianis Actis conferet , in quibus , ut cetera non desint , illas certe *Allocutiones & consolationes* [inquit Eusebius] *quas in carcere positus adeuntibus ipsum fratribus adhibuit* , frustra requires : quibus tamen cap. XI. locus esse debuit. Has autem conciones , & quidquid Martyres mutiebant , omnia a notariis fideliter excepta fuisse , & aliunde scimus , & ex his Actis intelligitur cap. IX. *Quum cerae notarius quae respondebantur imprimeret* . Ac volupe sane est , eas ipsas voces cognoscere , quas fervor spiritus in conflictu expresserit Sancto Martyri ac Doctori Pionio . Quem ne dubites inter Ecclesiae Doctores numerare , illud facit , quod in his Actis haud semel eo elogio donatur , & quod ejus conciones justum Fidei nostrae apologeticum & institutionem complectuntur .

Passus est autem *die Sabbati* , quod non semel Acta testantur , praesertim cap. 3. *Innumerae quoque aderant feminarum catervae , quia erat dies Sabbati , & Judaeorum feminas ab opere diei festivitas relaxabat* . At illud cap. 2. *quum Sabbatum magnum intraret* [quod ex Metaphraste affert Bollandus] vereor ne ab iis ortum sit , qui Pionio ac Polycarpo eumdem emortualem diem (tametsi non eodem anno) tribuendum esse crediderunt , inducti scilicet ab injecta *Natalis Polycarpi* mentione . Atqui in Actis sinceris quae a Ruinarto habemus , Natale illud *genuinum* Polycarpi erat , non Natale Passionis . Verum de his vide dicta tum ad XXIII. Febr. in Polycarpo , tum ad XXI. Jan. in S. Agne , ubi de *genuino* plura . Atque ut eo redeam: dies emortualis Pionii Sabbatum vulgare Judaeum erat : quod pluries in his Actis dicitur , ac praecipue ad calcem : itemque id in Chronico Alexandrino diserte legitur . At quia Polycarpus *Sabbato magno* [qui ut ad Polycarpum diximus, est dies Dominicus] occubuerat ; hinc scioli etiam Pionium Sabbato *magno* sive *majore* combustum videri voluerunt : irrito sane conatu ; nam Sabbati mobilitas nihil cum fixis diebus commune habet : ne omittam quod iidem illi scioli nihil interim fixum diem sollicitare sunt ausi ; quippe Polycarpus VII. Kal. Mart., Pionius IV. Id. Mart. martyrium consummasse in suis quisque Actis narratur .

Illud errori non est adscribendum , quod cap. V. legitur , *PION obtempera nobis* : nam quia primitiva cum suis derivativis permutabantur [uti ad XVII. Jan. notavimus] hinc Π*ίων* *PION* [quod *pinguem* significat] & Π*ιόνιος* *Pionius* alternabant . Verum hoc levius .

Illud profecto gravius , quod cap. XIX. legitur : Tum Proconsul : *Quid autem aera aspicis ? Sacrifica . Ille* [Pionius] *respondit : Non aspicio aera , sed Deum qui aera fecit . Rursus Proconsul : Dic quis fecit ? Ille respondit : Non licet , prodi* . Sed removenda est meo periculo distinctio ante illud *Prodi* [ne videatur esse imperativus a *Prodeo* : quod ineptissimum fuerit] ac junctim uno spiritu pronuntiandum *Non licet prodi*, a *Prodo* scilicet. Alluditur enim ad arcani disciplinam, qua doctores Christiani quaedam sacro silentio premenda esse putabant . Dixerat Pionius , hunc aera a Deo factum .

XII DE S GREGORII PAPE

Optime *Depositio* S. Doctoris huic diei affigitur tum heic, tum etiam in vero Bedae Martyrologio Bollandiano his verbis: *Depositio S. Gregorii Papae beatae memoriae:* ex quo eadem verba etiam in antiquiora Martyrologia sub S. Hieronymi nomine deinde manarunt. Sed & in uno prae ceteris ex Hieronymianis Martyrologiis an. circ. DCC. (h. e. ante illud Bedae) exarato sic Bollandistae scriptum invenerunt, *S. Gregorii Papae Romensis*. Deinde porro in omnibus Kalendariis, ac Martyrologiis librisque omnibus Graecorum, & Moscorum Kalendario figurato tom. 1. Maii, hic Pontifex adscriptus fuit, & quidem non aliter quam hoc die. Ac miror, Bollandianos heic pag. 121. num. 3. scripsisse in Basilii Menologio, hunc Papam pridie h. e. die XI. Martii celebrari. Fortassis ea luxatura fuerit exemplari ad Bollandistas submisso peculiaris. Ceterum in Menologio Vrbini an. 1727. Graece & Latine summa cum accuratione edito id festum die XII. inseritur.

Postremo hic unus ex illis Caelicolis est, qui Neapoli majore ritu colebantur: quantum ex manu exarato Kalendario, quod Rituali Neapolitano praeponitur, existimare licet; in quo hodiernum festum rubricato charactere perscribitur.

XIII P S CRISTINE

Haec martyr ignota Latinorum fastis (nisi quod eam hoc die Baronius Rom. Martyrologio addidit ex Canisii Menologio) celebratur in Graecorum Menaeis in haec verba: *Eodem die Sancta martyr Christina* (ἡ ἐκ Περσίδος) *ex Perside orta, flagris caesa* (μαστιζομένη) *consummatur*. De ea meminit & Canisii Menologium his verbis: *Eodem die Christina pro Christi Confessione apud Persidem martyr effecta migravit ad Dominum*. Eadem tamen a Basilii Menologio nuper edito,

ctum. Instat Proconsul, ut nomen Dei qui fecit, expromat. Nam sicuti diis singulis apud profanos sua erant nomina, sic & Deo illi, cui Pionius aeris factionem tribuerat. Nec a vero aberrabat ille, quia revera Deo uni ac vero suū esse in Scripturis nomen inaudierat, illud scilicet ἀνεκφώνητον & τετραγράμματον [*ineffabile, & quadrilitterum*] quod Divinam naturam exprimit. At Martyr, *prodi* id *non licere* respondit. Ex quo intelligimus, nomen illud non minus apud Christianos quam apud Judaeos silentio involutum fuisse.

Id tamen impedimento non fuit, quin ad curiosos rerum nostrarum rimatores nomen illud manarit: nec enim credo inter Judaeos defuerant, qui illud gentibus proderent; quandoquidem Porphyrius hostis Christiani nominis infensissimus palam scripsit, Judaeorum Deum *Jevo* appellari, qui aliis *Javo* aut *Jova* dicebatur. Id fortassis proconsulem non fugiebat, eoque importunis percontationibus elicere nomen conatur, eo consilio, ut Christianorum *Jovam* cum gentilium *Jove* re & nomine consentire demonstraret, ac proinde ei Deo merito esse sacrificandum. Sic enim spe sua dejectus proconsul demum institit: *Necesse est te IOVEM dicere, qui in caelo est ... Ergo sacrifica illi, qui est deorum omnium caelique regnator*. Vbi illud *Necesse est* Latina proprietate tantumdem est, quod *certum est, certum habeo*. Ac fortassis Pionius, qui has sibi notas gentilium insidias praevidisset, per veram exceptionem illam [*Non licet prodi*] calumniandi ansam praecidit. Vides profecto, ut unius importunae distinctionis erasione locus longe pulcherrimus ac singularis sanitatem ac lucem est consecutus.

Ceterum veram nominis ineffabilis pronuntiationem non eam fuisse, quam nunc puncta vocalia Masorethica praeseferunt, sed eam, quae proxime ad *Jovis* nomen accederet, in nostris Biblicis, atque in Tyrrhenicis ostendimus: proinde Tyrrhenos ex oriente profectos veri Dei nomen detulisse in Italiam, quod postea in Jovis falsi numinis nomen degeneravit. Id quidem iis in locis liquido demonstratum fuit. Et ibi dictis favet mirifice hic Actorum Pionii locus. Atque in ea quidem Acta, his paucis contentus, pluribus adnotandis supersedeo.

ro, & Anthologio abest. At Christina, Virgo & martyr, de qua Latini passim in suis Martyrolog. die 24. Julii, longe est aliud. Hanc alteram porro Latinorum Christinam Virg. ac Mart. martyrologia omnia *Tyri* in Etruria ponunt. De qua *Tyro* (usque ad hoc tempus pro commentitia habita) alicubi plura a me dicta sunt, & ita ut posthac de ea dubitari non possit: pro quo initurum me a doctiss. Tuscis gratiam confido. Vide & tertiam Christinam die XXXI. Maii.

XIIII

VAcant hoc die Fasti marmorei Neapolitani.

XV N S NICODEMV

NOn alius esse debuit, quam ille celeberrimus Christi discipulus, cujus tantùm Inventio (una cum Stephano, Gamaliele, & Abibone) die III. Augusti celebratur; festum autem ab omnibus Martyrologiis librisque Graecorum abest. Ne Ferrarius quidem hunc catalogo Sanctorum extra Martyrologium inseruit: credo quod ejus nomen in S.Stephani Inventione legeretur. Itaque habenda est Neapolitanis antiquis gratia, apud quos unos hujus tanti viri Apostolici, quem Christus suo alloquio & discipulatu dignatus fuit, cultus hoc die viguit.

Fuit ceteroqui & alter obscurior *Nicodemus*, de quo inter Vsuardi Auctaria a Sollerio collecta, die XXI. Decembris sic legitur. *Romae Nicodemi, qui SS. Martyrum corpora, scilicet Claudii, Nicostrati, Castoris, & Simplicii de fluvio extracta domi suae sepelivit, ut in gestis eorum legitur*. Eadem ferme reperies in Adone die VIII. Novembris.

XVI N S MONTANI MAR

IN toto Basilii Menologio nullius uspiam est Montani mentio. At in Latinorum Martyrologiis tot sunt *Montani Martyres*, ut incertum sit, quis potissimum is sit, quem hoc die Fasti nostri memorant. Itaque curabo Montanorum martyrum, quoscumque reperire licuit, catalogum heic adtexere, ut deinde, ecquis ille sit, de quo hoc die in marmore nostro festum agitur, facilius decerni possit.

Die 24. Feb. Montanus M. in Africa ex Martyrol. Rom.

Die 26. Martii Montanus presb. & Mart. cum sociis Sirmii ex Martyrolog. Hieronymiano, Beda, Vsuardo, Adone, Notkero, Martyrol. Romano, & aliis passim. Vide & Martyrolog. Hier. die 11. Maii.

Die 23. Maii Montanus Martyr in Africa ex Martyrolog. S.Hieronymi. Is tamen obscuri est nominis, nec ducit agmen, sed miles gregarius est.

Die 17.Junii Montanus miles sub Hadriano & Martyr Tarracinae, ex Rom. Martyrologio tantum, & quidem ex additamento Baronii.

Die 3. Julii Montanus M. Tarsi, ex Martyrologio S. Hieronymi.

Die 21. Julii Montanus M. in Africa ex Martyrologio Hieronymiano.

Die 17. Nov. Montanus M. in Africa in Martyrol.Hier.ex fide MS.Corbejensis.

Heic mihi si detur optio, sane non dubitaverim (nisi siqua ratio occultior, ac Neapolitanae (10) Ecclesiae peculiaris, subest) quin ex Omnibus Montanis (magnam

[10] Veluti si Neapoli reliquiae alicujus ex illis obscurioribus Montanis fuerint, quarum gratia officium de eo fieret. Verum donec documenta earum reliquiarum in lucem proferantur, interim quid aliud relinquitur, nisi ut Montanus diei hujus sit ille Sirmiensis longe clarissimus?

gnam partem obscuris) seligendus sit ille Sirmiensis Montanus presb. & M. quippe omnium celebratissimus, idemque omnibus Martyrologiis (& quidem ut agmen post se ducens, aut saltem cum *Maxima uxore*) adscriptus. De eo Hieronymianum Martyrol. ex fide MS. Lucensis, & Blumiani die 26. Martii haec habet: *In Syrmia Munati & Maximae uxoris ejus*. Verum pro *Munati* legendum esse *Montani*, elicitur ex socia *Maxima uxore*, quam omnia Martyrologia eodem die cum Montano jungunt: & ex MS. Corbeiensi apud Florentinium, & ex codice Britanno-Saxonico apud Bollandistas ad 26. Mart. in quorum utroque martyr hic Sirmiensis non *Munatius* vocatur, sed *Montanus*, eique *Maxima* uxor, & XL. alii commilitones adjunguntur.

Taceo quod in eodem Hieronymiano Martyrol. die XI. Maii scribitur: *In Syrmi natalis S. Montani*: quippe addubitante (11) Florentinio an sit ille Maximae maritus. Adhaec Beda Genuinus (quem Bollandistae to. secundo Martii praefixerunt) eodem die 26. Martii sic posuit: *In Sirmio Montani presb. Maximae uxoris ejus & aliorum XL.* VVandelbertus eodem die duobus his versibus ejus meminit: *Septima* (supple *Kalendar. April.*) *Montanum memorat cum conjuge sancta, Atque simul quadrageno cum martyre passum*. Vsuardus eodem die: *In Sirmio SS. Montani presb. & Maximae in mare mersorum*: quibus verbis editio Coloniae & Lubecae an. 1490. addit: *Corpora eorum non longe ab urbe inventa sunt*. In aliis Vsuardi MSS. dicuntur *in fluvium*, non in mare projecti. Ado in hunc modum eodem die: *Et apud Sirmium natale S. Montani presb. qui cum Maxima uxore sua tentus, & in fluvium praecipitatus est: corpora eorum nono ab urbe* (*Sirmio* scilicet non *Roma*; quia sequitur, *sepulta sunt*, quippe adhuc insepulta, ubi ex vicino amne enatassent) *lapide inventa & sepulta sunt*. Eadem in Notkero reperies. His concinit hodiernum Martyrol. Rom. in quo etiam *in flumen demersi* dicuntur. Atque Vsuardus ipse (si Bollandistis ad 26. Mart. pag. 616. credimus) *maris* nomine non aliud quam lacum Sirmiensem Savo amni adjectum intellexerit; quippe quum sermone *ἰδιωτικῷ* *lacus* & *mare* pro synonymis habeantur. Atque haec de martyrii genere. Ceterum hos Maurolycus & Felicius sub Maximiano Imp. & Probo praeside, Galesinius sub Diocletiano ponunt, & *in Savum* (nominatim) projectos narrant: ex quibus suspicor his Acta illorum MM. innotuisse, quae nusquam hodie visuntur. Apud hos eosdem tres ultimos Martyrologos etiam *Demetrius Diac.* illis commilito adjicitur.

Cur tam multa, inquies, de his martyribus heic cumulata fuere? Nimirum ut ex eorum celebritate tanta, quantam vix in aliis usquam reperias, intelligatur, Montanum, de quo Fasti nostri marmorei, non alium esse posse, quam qui die XXVI. hujus ipsius mensis, in omnibus Mrlogiis agmen post se ducit: quum contra alii Montani longe obscuriores sint. Ceterum sicuti alibi passim in hoc marmore choragus tantum adscribitur, ceteri de choro tacitis nominibus subaudiuntur, idem prorsus & heic factum vides, omissis *Maxima & XL.*

Restat unus tantum scrupulus evellendus, cur, quum in omnibus omnino Martyrologiis die XXVI. Martii de his MM. fiat, in nostro marmore die XVI. consignentur. Possem equidem consuetam illam exceptionem obtendere; nempe quia dies XXVI. apud Neapolitanos festo S. Sabini, de quo infra, impediretur. At potuit etiam luxaturae hujus culpa in auctore hujus Kalendarii fortassis residere, aut potius in codicibus quibus ille ute-

[11] Atqui ἀνώνυμος est: nam is etsi die 26. Martii apud omnes colebatur; poterat tamen etiam die XI. Maii propter aliquam Translationem aut Inventionem &c. celebrari. Imo nomen ipsum *Natalis*, in eo Martyrologio rarum, forsan festa a die passionis diversa designat. Vide alibi pluries dicta de significatione vocabuli NATALIS.

utebatur. Nempe ex illo Sanctorum syntagmate, quod noster hagiographus habebat ad manus, videtur nota denarii excidisse (sive illud librarii peccatum fuit, sive codicis senium) ac pro XXVI. lectum XVI; unde idem error & in Kalendarium Neapolitanum redundavit. Verum quid pluribus opus est; quum *Natalis* nota heic apposita diem non suum arguat?

XVII PONISIMI EPI

NOn dubium est, quin PONESIMVS (pro quo in marmore scribitur *Ponisimus*; quia id aetatis jampridem vocalis *Eta* pronuntiabatur ut I, ut alibi saepe in hoc marmore) sit ἀναλογικὸν ὄνομα vox regulariter formata. Nam quemadmodum a verbo ὀνημι fit ὄνησις & deinde ὀνήσιμος *onesimos* i. e. *utilis*; sic a πονέω fit πόνησις, & indidem porro effici poterat & πονήσιμος, *ponesimos* i.e. *laboriosus*: etsi posterius hoc vocabulum non reperitur in lexicis. Proinde potuit revera aliquis Episcopus hujus nominis esse: tamen quia nec in Latinis nec Graecis Fastis ullus usquam *Ponesimus* occurrit; idcirco sine ulla titubatione affirmo, legendum heic esse, *Passio Onesimi Episcopi*. Nec novum est in hoc Kalendario voces inter se confertas, ac nullis spatiis aut punctis distinctas legi. Ergo ne dubita, quin PONISIMI scriptum sit pro P. ONISIMI i. e. *Passio Onesimi*; & quin hodie agatur de *S. Onesimo Episcopo* eodemque (propter illud P. praefixum) etiam martyre.

Nunc illa inquisitio superest, ex pluribus Onesimis, qui in Fastis Ecclesiasticis leguntur, ecquisnam huc potissimum pertineat. *Onesimus* Suessionensis episcopus quarti saeculi (de quo Bollandistae die XIII. Maii) huc non attinet, quia martyr non fuit. Adhaec ne *Onesimus* quidem ille monachus, de quo Basilii Menologium die XIV. Julii, quidquam commune cum nostro habet, quippe episcopatu & martyrio carens; nec *Onesimus* ille Martyr quidem sed non episcopus, natione Italus, sub Licinio martyrium Puteolis passus, de quo idem Menologium die X. Maii. Postremo poterat forte huc referri Onesimus Episcopus Byzantinus, tertius ordine, de quo Nicephorus episcopus in Chronico, & Nicephorus Callistus in VIII. Hist. 6. Verum nec de Martyrio, nec de (12) sanctitate hujus quidquam litteris proditum reperio.

His jam quatuor Onesimis remotis, restant adhuc duo alii aevi Apostolici cognomines viri. Quorum unus Ephesi episcopus fuit, in Ignatii ad Ephesios epistola summis laudibus exornatus: de cujus martyrio etsi nihil scriptum reperiatur; non est tamen difficile, illum hac aliquando laurea, ut illis temporibus, fuisse potitum. Alter est nobilissimus ille Philemonis servus, Paulique discipulus, idemque episcopus & Martyr. Nunc id danda est opera, ut statuatur, uter eorum sit hodiernus marmoris nostri Onesimus: quo labore nos quaedam Mrologia levarent, si eorum (13) valeret auctoritas, unum ex utroque conflantium.

Equi-

(12) Nisi quod apud Castellanum in S. Onesimo ad XVI. Febr. quidam Philippus Cyprius [qui an. 1645. catalogum Episcoporum CPolit. edidit] Stachyis in ea sede successorem facit *S. Onesimum*, illum credo intelligens Philemonis servum, de quo mox dicemus. Verum Philemonis Onesimus ubivis potius quam Byzantii sederit oportet.

[13] *Ephesinus Onesimus idem ne sit, an diversus a servo Philemonis.*

De Philemonis Onesimo Graeci die XV. Febr. at Latini postridie agunt. Sed de ejus Ephesino Episcopatu Basilii Menologium ceterique eorum libri tacent: tacent & antiquiores Martyrologi. Nam Beda genuinus sic orditur diem XVI. Febr. *S. Onesimi Apostoli*. Nec aliud,

quam

Equidem in Philemonis Onesimum sum multis partibus inclinatior, quippe multo nobiliorem, antiquioremque, & in omnibus Latinorum (excepto Hieronymiano) Mrologiis, Graecorumque libris decantatum, & *Apostoli* elogio donatum: eumdemque non tantum (14) Episcopum, sed & certo Martyrem: quum contra de Ephesini martyrio nihil proditum reperiatur. Postremo si Graecis (15) credimus, idem Philemonis servus Puteolis palmam est consecutus. Is quidem martyrii locus verus necne fuerit, (16) non interpretor. At certe quum

IX.

quam unicum *Apostoli* titulum Rosveidanum Mrologium ei tribuit. Vandelbertus etiam & Rabanus de ejus episcopatu silent. Ac primi omnium Ado & Vsuardus ita ejus elogium pertexuerunt, ut videatur Philemonis Onesimus a Paulo & Episcopus ordinatus, & Ephesi [circ. an. LXIV.] ab eodem Paulo relictus, quando scilicet Romam martyrium consummaturus perrexit. Id vero clarius ab aliis secutis Martyrologis affirmatum fuit. Ac postremo Romanum Mrologium disertissime id testatur, sic ordiens diem XVI. Februarii. *Natalis B. Onesimi, de quo S. Paulus Apostolus ad Philemonem scribit: quem etiam post S. Timotheum Ephesiorum Episcopum ordinavit, praedicationisque verbum illi commisit. Hic vinctus Romam perductus, ac pro fide Christi lapidatus, primo ibidem sepultus fuit; inde ad locum ubi fuerat Episcopus ordinatus, corpus ejus delatum est.* Habes heic *martyrem* & *Ephesi Episcopum*. Atqui Ephesino Onesimi illius, qui Philemonis servus fuit, episcopatui non aliud ansam praebuit, quam Ignatii in Epist. ad Ephesios *Onesimi* cujusdam Ephesini Episcopi mentio. Ceterum [ait Tillemontius ad S. Pauli vitam Not. 70.] temporum ratio vetat, Philemonis Onesimum eumdem fuisse ac Ephesinum ab Ignatio laudatum; quum Philemonis servus circ. an. LXI. Paulo se adjunxerit, Ephesini autem Onesimi meminerit Ignatius an. CVII. Verum non video, quid impediat, quominus quis, etiamsi fuerit tricenario major, ab an. LXI. ad CVII. vitam prorogare potuerit. Adhaec [pergit Tillemontius] Cedrenus & Nicephorus Philemonis Onesimum sub Domitiano martyrium consecutum testantur, h. e. facile decem ante Ephesinum annis. Atqui nec Cedrenus nec Nicephorus rei tam antiquae testes satis idonei esse possunt. His igitur argumentis non satis permoveor, ut duos fuisse credam: at illud dumtaxat unum suadere id plane videtur, quod auctor Constitutionum VII. 46. sine ullis ambagibus Philemonis servum *Beroeae in Macedonia Episcopum* tantum prodidit: Βεροίας δὲ τῆς κατὰ Μακεδονίαν Ὀνήσιμος ὁ Φιλήμονος. Ergo quarto saeculo [nec enim serius illae Constitutiones prodierunt] Onesimus Philemonis Beroeae sedisse putabatur, diversus adeo ab Ephesino Onesimo. Hinc merito jam ante Tillemontium Vsserius itemque Cotelerius duos fuisse Onesimos contenderunt; quos male antea Grotius ad Epist. ad Philem. in unum coegerat.

[14] Beroeae inquam in Macedonia episcopum; uti modo ex verbis Pseudo-Clementis VII. Const. 46. ostendimus.

[15] Basilii Menologium ad XV. Febr. haec prae ceteris habet. *Post mortem vero S. Pauli a Tertullo Romae praefecto comprehensus, ductusque Puteolos, flagris saevissime caeditur: quumque a Christo ad idolorum cultum desciscere nollet . . . ad iram Tertullum concitans, confusis minutim cruribus* [crurifragio Onesimum vitam finisse, etiam apud antiquiores reperio, uti mox dicetur] *ad Dominum quem dilexerat, migravit.* Eadem ferme in Menaeis ceterisque Graecorum libris occurrunt.

[16] *De Puteolano S. Onesimi Pauli discipuli martyrio: deque ejusdem crurifragio.*

Hoc quidem decus, quod ad Puteolanos ex Onesimi sanguine apud se fuso redundat, nullo modo ornatissimis vicinis surreptum eo. Sed quam vellem, validiore tibicine ea opinio fulciretur. Nam quod ad Puteolanum hujus Onesimi martyrium attinet, quis scit, an non ex altero Onesimo Mart. Italico [quem idem Basilii Menologium die X. Maii Puteolis cum aliis sociis coronatum statuit] id Graeci in Pauli discipulum transfuderint? Accedit quod aliorum opinio, Romae Onesimi passionem constituentium, haud paullo est antiquior. Ado in lib. de festivit. Apostolor. eum Romae lapidatum narrat. Id tamen totum Ado ex veteribus [non tamen illis sinceris] S. Ignatii Actis descripsit, in quorum antiqua interpretatione legitur, Ignatii reliquias Romanorum urbis tutelam futuras, *in qua*, inquit, *Petrus crucifixus, & Paulus decollatus, & Onesimus lapidatus.*

Etsi, fateor, in Onesimi lapidatione falsus est vetus illorum Actorum interpres, in quibus Graece legitur καὶ Ὀνήσιμος τῇ τῶν σκελῶν κλάσει τέλος ἐδέξατο i. e. *Et Onesimus crurium confractione est consummatus*. Idem

cruri-

IX. faeculo Graecorum mentibus ea persuasio de Puteolano Onesimi martyrio insedisset; non est verisimile, Neapolitanos tanti viri (in quem & Pauli discipulatus, & simul sanguinis in vicina urbe fusi fama, sive vera sive falsa, convenirent) festum fuisse omissuros.

Hunc autem Onesimum non alio quam hodierno die tulisse triumphum, ex suis & Puteolanorum memoriis adducti, (ut equidem conjicio) persuasum Neapolitani habebant: eoque huic Sancto litteram P (tamquam *Passionis* huic diei affixae notam) praescripserunt. Quod videndum an non Puteolano Onesimi martyrio fidem sit majorem conciliaturum. Nam inde potest intelligi, non vagam & incertam sanguinis apud se effusi famam servasse Puteolanos ac vicinos Neapolitanos IX. saeculo, sed usque adeo stabilem, ut etiam Passionis diem consignatum in suis tabulis ii praeseferrent. Saltem hoc jure tunc nostri homines utebantur: qua illos possessione non temere deturbaverim, tuituros se Interdicto, *Vti possidetis*.

Illud supervacaneum est monere, hunc, de quo tamdiu loquimur, Philemonis famulum miris a Paulo laudibus cumulari, de quo tota est Epistola ad Philemonem (quam alibi Deo dante illustrabimus) tota Pauli manu perscripta (vide vers. 19.) uti moris est, ubi ad intimos familiares deque intimo familiari scribitur: in qua etiam in *Onesimi* nomine pulchre (17) ludit Apostolus.

XVIII N S CVRILLI EPI HIERV

A Graecis procul dubio hunc Sanctum sane quam illustrem habuit Neapolitanum Kalendarium; in quorum libris Ecclesiasticis omnibus hoc die de Cyrillo Hierosolymitano agitur. Eumdem hoc die proponunt & Moscorum figuratae Ephemerides apud Papebr. to. 1. Mai. At apud Latinos veteres Martyrologiorum auctores nusquam comparet, praeterquam in Romano, & alicubi in Vsuardi Auctariis Sollerianis hoc eodem die. Is in Typico S. Sabae *Patriarcha* inscribitur*, κατὰ πρόληψιν scilicet; nondum enim illo tempore Hierosolymitani Antistites *patriarchae* inscribebantur, sed tantum *Episcopi* usque ad hunc Cyrillum. At hujus successor Joannes primus omnium *Patriarchae* elogio donatur. Sed antequam a nostro Cyrillo abeo; nolo dissimulare, metricas Graecorum Ephemeridas hunc diem Cyrillo θανάσιμον facere; sic enim hoc die scribitur:

Ογδοάτῃ δεκάτῃ θάνατος μέλας εἷλε Κύριλλον.

Octavâ decimâ mortis rapit hora Cyrillum.

N Cur

* crurifragium in proxima Adnot. ex Basilii Menologio adnotavimus: *Συντριβεὶς τὰ σκέλη κατὰ λεπτόν contusis minutim cruribus*. Tamen quia difficile est Actorum Ignatii interpreti tam gravem veternum obrepsisse, ut pro crurifragio lapidationem lectori propinaverit, id quod & Adoni & ceteris persuasit; haud aegre crediderim in Graeco exemplari, quo utebatur interpres, locum illum fuisse corruptum, ac divinandi ansam praebuisse, dum pro κλάσει (pereunte primore littera) legeretur fortasse λάσει, aut simile. Quod interpres ad lapidationem pertinere est auguratus: quia λᾶας est *lapis*, & λεύω *lapido*, & λάσων (gen. plur.) apud Hesychium est *lapidum*. Ceterum crurifragium ad conficiendos noxios adhiberi consuevisse, res est satis protrita.

(17) Duplex est ea allusio, semel versu 11. *Qui tibi aliquando inutilis fuit* [Gr. ἄχρηστον; quod verbo tenus *inutilem* significat, sed heic etiam *damnosum* notat: in veteribus Glos. Αχρηστος est *Incommodus*, h. e. Molestus: & apud Italos *Disutile* de viro pernicioso usurpatur] *nunc autem & mibi & tibi utilis*. Nam *Onesimus* Graece *utilem* notat.

Rursus autem versu 20. sic scripsit Apostolus: *Ita frater: ego te fruar in Domino*. Pro *Ego te fruar*, Graece est ἐγώ σου ὀναίμην (in quo verbo pulchra est ad Onesimi *nomen* allusio) h. e. *hunc ex te fructum capiam*: ex te inquam, qui *teipsum mibi debes*, uti proxime dixerat. Quando igitur tu κτήσει meus es, cupio & χρήσει te meum esse; & in hoc facto te mihi ὀνήσιμον [*Onesimon* i. e. *utilem*] praestare.

Cur igitur non in his Faſtis *Depoſitio* ſignata fuit potius, quam *Natale*? Vtut ſe res habet; equidem noſtrum marmor multo antiquius eſſe ſcio, quam illas metricas Ephemeridas: quibus ceteroqui ſollemne eſt eos dies, quibus celebre aliquod feſtum a Graecis affigitur, pro *θανασίμοις* *emortualibus* venditare. At noſtri cautius *Natalis* notam adpoſuerunt; cujus vocabuli ambitu feſtum quodlibet quotannis recurrens continetur. Doleo interim quod hujus perilluſtris Doctoris Acta nulla habemus, ex quibus verum depoſitionis diem reſcire poſſimus.

XVIIII P̄ S CHRISANTHI ET DARIE

De feſtivo horum ſanctorum die diſcidium eſt inter Latinos Graecoſque: apud hos enim hoc die de illis agitur in Menaeis, Anthologio, Maximo Cytheraeo, Moſcorum Kalendario figurato, &c. etſi in Baſilii Menologio Vrbini nuper edito dies XVII. Octobris eiſdem dicatus ſit. At vero apud Latinos Martyrologos non hoc, ſed die XXV. Octobris ea Martyrum ξυνωρὶς conſignatur. Atqui Neapolitanorum Faſtorum auctoribus quum propoſitum eſſet Kalendarium ſuum partim ex Graecis, partim ex Latinis Officiorum libris conſarcinatum edere; utroque die hos ambos Martyres conſignarunt. Sed tamen ſi uno loco *Paſſionem* praenotaſſent, altero *Natale*, (ut alibi fit, quoties duplici die de aliquo Martyre fit) id ferendum videretur. Nunc utrique diei *Paſſio* inſcribitur. Eſtne hoc ſupinitati ſive incogitantiae auctoris tribuendum? Non credo. Illud mihi fit veriſimilius, Neapoli, (utpote Graeco-Latina tunc civitate) bis de his factum fuiſſe officium, priore quidem in Graecorum Eccleſiis, poſteriore in Latinis. Nam crediderim de his SS. Neapoli tum Graecos tum & Latinos peculiares habuiſſe Eccleſias. Ceterum de certaminis die puto fuiſſe olim dubitatum, quum Graeci paſſionem huic diei imputarent, contra Latini diei XXV. Octobris. Hinc inter partium inter ſe certantium ſtudia, in his Faſtis utriq. diei *Paſſio* praenotata fuit. Et alibi memini in ſimili inter Latinas Graecaſque Neapolis Eccleſias certamine, utrique diei *Natalis* notam praefixam fuiſſe, credo quod neutra ex parte idonea documenta afferrentur. At vero in hodiernis Martyribus pro Graecis ſtant metricae Ephemerides toties a me laudatae, quae hoc die hos conjuges *inhumatos* tradunt.

> Χῶσαν Συζυγίην δεκάτῃ ἐνάτῃ ὁμόλεκτρον.
>
> *Concors conjugium undevicena aggere texit.*

Atq. dies ſepulturae ferme cū die *θανασίμῳ* confunditur. At ne Latinis quidem arbitror defuiſſe memorias, quibus horum Paſſio diei XXV. Octob. affigenda videretur. Marmor vero noſtrum, ut in re dubia, utriſque obſecundat.

XX DĒ S CALVI EPĪ NRI

Eſt ille Calvus, qui medio octavo ſaeculo Coſmae in ſede Neapolitana ſucceſſit: de cujus cultu nunc primum ex hoc monumento certiores evadimus. Ceterum is a Joanne Diac. in Epiſcopor. Chronico inter(18) *bonos* epiſcopos refertur. Verum quod magis mirere, ſolus inter Neap. Antiſtites bis Kalendario inſeri-

(18) *Calvus*, inquit, *Epiſc. ſedit an. XII. menſ. IV. D. III. Hic inter cetera BONITATIS ſtudia, S. Soſii* (Diac. Miſenatis & mart.) *non longe ab urbe oratorium inſtituit, ſic in ſublime erectum, ut univerſa quae in circuitu poſita ſunt, conſpicere poſſit*. Id oratorium videtur fuiſſe in via qua adſcenditur in clivum dictum *Capo di monte*, ubi dicitur hodiedum *S. Soſio*, ubi villam Jeſuitae poſſident.

feritur, femel hodie, iterum die XVIII. Novembris: fed hoc die fub titulo *Depofitionis*, illic *Natalis*. Ex quo, ut alibi monuimus, elicitur hunc diem Calvo emortualem fuiffe. Verum five quia menfis Martius plerumque impeditus effet Dominicae Paffionis memoria, five aliam ob caufam, vifum eft alterum diem affignare, fortaffis Translatione aliave S. Calvi memoria infignem, quo ejus *Natale* i.e. feftum quodlibet a Depofitione diverfum celebraretur. Nec aliquis mihi excipiat, *Calvum* illum (de quo die XVIII. Novemb.) alium fortaffis effe, quum illinc abfit τὸ NOSTRI. Nam (praeterquamquod pronomen iftud faepiffime omittitur) nullus *Calvus* in omnibus Martyrologiis ceterifque Ecclefiae monumentis ufquam occurrit, ad quem ille fcilicet, qui die XVIII. Novemb. notatur, referri poffit.

XXI DP S BENEDICTI AB

VNo ore in omnibus Mrologiis hoc die Benedicti feftum annuntiatur; etiam in Hieronymiano, a quo Confeffores ferme abfunt: etfi non ante Benedicti res geftas a S.Gregorio in Dialog.libris defcriptas hunc Sanctum(celebriorem tunc certe factum) Hieronymiano adjectum fuiffe fit verifimile. At in Menaeis, Menologio Canifii, Maximo Cytheraeo, Anthologio diei XIV.Martii Benedictus affigitur. Poftremo in Bafilii Menologio ex MS. Cryptae Ferratae nuper Vrbini edito, ad hunc ipfum diem XXI. Martii fic legitur: *Commemoratio S.Patris noftri Benedicti Archimandritae Romae.* Sed tamen in ejufdem Menologii apographo ex eadem Cryptae Ferratae Bibliotheca eruto, quo utebantur Bollandiani, ea Commemoratio legebatur die XX. ante S. Thomam Patriarcham CPolitanum. An igitur hanc & hujus fimiles alias feftorum luxaturas editores Menologii fufulerunt? An potius amanuenfis incuria in apographo Bollandiano S.Benedicti feftum loco motum fuit? Ceterum ex Auctore vitae S.Mauri (apud Bollandiftas ad hunc diem pag.276. num.7.) conftat, non alium quam diem XXI. Martii Benedicto emortualem fuiffe. Quocirca recte in his Faftis marmoreis hoc die illius *Depofitio* confignatur. Sciendum eft autem, in Kalendario Ms. quod Rituali Neapolitano praemittitur, S. Benedicti teftum rubricatis litteris adnotari, ad diei majorem celebritatem notandam.

XXII N S THOME PAT

PAtriarcham fuiffe dicit, fedem omifit, fortaffis quia Regiae urbis Antiftites confueverant a Neapolitanis (qui quidem etfi fub jurisdictione patriarchali Papae Romani effent, tamen quia imperatori CPolitano fuberant, in ritibus plurimis etiam CPolitanae Ecclefiae politiam fequebantur) κατ' ἐξοχὴν, & fine addito fedis, fimpliciter *patriarchae* vocari. Sic infra die VI. April. *Natale S. Eutychii Patr.* qui patriarcha CPolitanus fuit. Hic autem eft ille Thomas, qui fecundum Chronici Alexandrini rationes anno DCVII Cyriaco in fede CPolitana fucceffit, ac poftmodum an. DCX ex hac vita emigravit. De hoc in Latinorum Martyrologiis nufquam agitur: at idem in Graecorum libris liturgicis (excepto Anthologio Romae excufo) paffim reperitur: nifi quod de die fefto non plane convenit. Is enim in Bafilii Menologio eft XX. Martii: alibi XXI. alibi XIX. ac poftremo in Menaeis MSS. Bibliothecae Ambrofianae Translatio confignatur die XIX. Martii, at obitus five *obdormitio* die XXII. In noftris his Faftis die XXII. non *Depofitio* fed *Natale* (quod γενικώτερον nomen eft) adnotatur. At

revera Thomas die XX. Martii mortuus, die vero XXII. terrae mandatus fuit, teste Auctore Chronici Alexandrini ferme συγχρόνῳ, ubi sic scribitur: *Hoc anno mense Dystro, qui est Romanis Martius, die XX. qui incidit in feriam VI. moritur Thomas Patr. CPolitanus, & XXII. ejusd. mens. die Dominico terrae mandatur.* Inter illas vero dierum Thomae dicatorum varietates Neapolitani, ut in re lubrica, caute heic maluerunt communem *Natalis*, quam peculiarem *Depositionis* notam adscribere.

XXIII P S CASTVLI MAR

SVnt nominis hujus Martyres sane quam plures & in Hieronymiano Mrologio, & in Romano, & alibi passim. Verum hodiernus Marmoris hujus Castulus non est alius quam Romanus hujus nominis athleta; qui quum esset Palatii *Zetarius* (de hoc officio domus Augustae vide seq. *Excursum*) Christianos hospitio & omni ope fovebat. Qui demum sub Diocletiano principe, cui serviebat servitutem, & sub Fabiano urbis praefecto nobile martyrium consummavit. De eo Latini in Hieronymiano & Romano Mrologio, & alibi passim non hoc sed die XXVI. hujus mensis agunt: at Graeci nullum Castulo diem dicatum habent; nisi quod die XVIII. Decemb. Sebastianum cum aliis sociis memorant, inter quos & hic *Castulus* recensetur.

At illud heic scire interest, cur in hoc marmoreo Kalendario PASSIO (quae vox diem martyrii in his Fastis notat, quod millies monuimus) *S. Castuli* diei XXIII. Martii affigatur: quum non tantum in Romano, sed & in antiquissimo Hieronymiano (19)& aliis Martyrologiis id festum diei XXVI. ejusdem mensis inscribatur. Heic satis erit de Hieronymiano tantum Mrologio respondere; nam ab hoc fonte cetera manarunt. Atque equidem censeo, quo tempore Hieronymianum illud consarcinatum fuit, diem Castuli triumphalem ignoratum fuisse (quid mirum, quando in Actis sane quam antiquis, quae nunc extant, de die Passionis ne γρῦ quidem?) diem autem XXVI. ei dicatum fuisse propter aliquam Translationem, aut Dedicationem. Hinc in Hieronymiano non *Passio*, sed *Natale Castuli* ad diem XXVI. scriptum fuit. Atqui si ex nostro Kalendario de ceteris conjecturam facere licet; *Natalis* vox aut diebus non suis praefigitur, aut certe non complectitur confessam diei emortualis notationem. At vero nostri Kalendarii auctor nactus videtur sive Acta sive memorias quaslibet (veras an falsas, non praestare audeo) in quibus Castulus hoc ipso die palmam consecutus diceretur. Non enim de nihilo hoc est, quod hoc die *Passionis* nota huic pugili praefigitur.

Habemus autem hodiedum Acta hujus Martyris apud Bollandianos die XXVI. Martii pag. 612. satis bona & antiqua, etsi non ab aequali (20) scriptore profecta; ex quibus plura liceat (21) addiscere.

(19) In omnibus ferme Mrologiis ejus memoria diei XXVI. Febr. inscribitur. Hieronymianum Epternacense sic eum diem orditur: *Romae Natale Castuli*. In apographo Lucensi edito a Florentinio: *Romae in coemeterio via Lavicana Natalis S. Castuli*. In Rosweidano: *Romae S. Castuli Zetarii palatii*.

(20) Ad finem Actorum S. Castuli legitur in hunc modum: *Et in eodem loco via Lavicana non longe ab urbe Romana ejus corpus requiescit humatum: in quo loco multa beneficia praestitit Christus . . . usque in praesentem diem*. Quae scriptorem posteriorem notant. Etsi fieri potest ut non minus haec clausula, quam brevis initio Prologus [de quo mox dicam] ab Auctore recentiore, quam ipsa Acta, prodierint.

(21) *Ad Acta S. Castuli, apud Bollandianos pag. 612.*

Si ex Actorum principio judicium de toto monumento ferre quis animum inducat, nae is toto caelo aberrabit. Nam brevis Prologus, qui praemittitur, siquid video, longe posterioris

ris est auctoris, quam quae sequitur tota narratio. Nam quale est illud loquendi genus? *Itaut per universum terrarum orbem eorum crudelissima protiulata* [fort. *praetitulata*] *ferocitas permaneret* [fort. *permanaret*]. Mox paucis interjectis: *Nos ergo, FRATRES* [ex hac προσφωνήσει licet, animadvertere, quorsum prooemium istud praefixum fuerit: nempe ut in Officii cursu, aut in conventu fidelium Acta ista legerentur] *quanta fecerit Dominus .. ad gloriosam beatiss. Castuli .. passionem, ad auriculas revocemus*. Hic finis est Prologi: quem doleo Bollandianos non sejunxisse a cetero corpore, saltem ut sectionem diversam constitueret.

Acta vero ipsa ordiuntur a verbis illis num. 1. *Igitur dum multa turba credentium cresceret, & tutus inveniri non poterat locus ad latebram confovendam; apud beatiss. Castulum .. qui eo tempore Zetarius palatii exsistebat, omnes hospitabantur: qui B. Castulus ibidem prope palatium in superiori loco & valde alto commanebat. Ideo autem haec ASCENSIO* [i. e. locus in quem ascenditur: sicuti *lavatio, coenatio, ambulatio* sunt locorum, non πράξεων actuū nomina] *apta probabatur, quia de eis... qui Palatio adhaerebant, suspicio esse non poterat*. Haec paucis admodum mutatis voculis leguntur & in Actis S. Sebastiani (quae ibid. afferunt Bollandistae) num. 2. Atqui vel ea, quae recitavimus, non uno loco graeci sant, quasi si de Graeco in Latinum sermonem transfusa fuerint. Veluti illud *commanebat* est ex Gr. *συνέμενε*: & quum pluribus sane locis superior domus pars, qua Castulus incolebat, describatur; semper circumloquendo ea pars indicatur, nusquam autem propria *cenaculi* vox usurpatur, quae Latinum scriptorem non effugisset, si quidem haec Acta Latino primum ore locuta fuissent. Nam eodem pertinet, quod ibidem mox legitur: *In locis superioribus Palatii*, quod Graece fuerit *ἐν ὑπερώοις τῦ παλατίου* h. e. *in cenaculis Palatii*: Sed & alibi idem locus περιφράζεται, nusquam *cenaculorum* vocabulo usurpato.

At illud, quod modo ex narrationis initio deprompsimus, *Tutus inveniri non poterat locus ad latebram confovendam*, ita eleganter dictum est, ut tamen id etiam ex Graeco manarit: quod & in Actis S Sebastiani totidem verbis Latine reperitur: quae tamen Acta hodiedum Graece exstare dicuntur manu exarata. Itaque verbum *Confovere* (Graece συνθάλπειν) est idem quod *occultare*. Sumpta est metaphora ab avibus, quae quum ova aut pullos confovent, ea simul expansis alis occultant. Reperitur apud Aeschylum in Prometheo ξυνθάλπειν μύθοις ψευδέσιν, *confovere* [pro *occultare*] *mendaciis*. Sic etiam in Aristophane θαλφθῆ λόγοις.

Quum igitur Christianis haud usquam facile esset latebram confovere; in B. Castuli cenacula, quae Palatio adhaerebant, se contulerunt: idque non tantum quia de Castuli aedibus, quippe eidem Palatio ministrantis, non poterat suboriri suspicio, verum etiam quia ipsa per se cenacula tutam latebram efficiebant. *Cenacula* (sic enim sine diphthongo in litteratis saxis et melioribus libris plerumque scribitur: de cujus vocis etymologia alibi disseram) dicebantur pars domus superior, ad quam scalis ascendebatur. Festus: *Cenacula dicuntur, ad quae scalis ascenditur*. Itaque quot scalae, tot erant una in domo cenacula. Martialis I. 118.

Et scalis habito tribus, sed altis.

Ita *tristegon* erat poetae hujus conductum. Et inquilinis tenuioris fortunae cenacula locabantur: unde *cenaculariam facere* de iis diceba tur, qui ea re quaestum faciebant, pluris locando, quae minoris conduxerant. S. Pauli conductum Act. XXVIII. cenacula mera fuisse, ostendimus ad eum locum. Ab eo factum, ut qui ibi sedem haberent, latere in tuto crederentur; quod raro a principibus speculatores mitterentur ad inquilinos egenosque in cenaculis considentes. Juvenalis Sat. X. 17.

*.. Egregias Lateranorum obsidet aedes
Tota cohors: rarus venit in cenacula miles*.

Hinc S. Polycarpus in hujusmodi cenaculis (ἐν ὑπερώοις) *se praemebat* h. e. latitabat: vide quae ad ejus Acta notavimus. Et S. Porphyrius tumultuantem plebem declinaturus, in cenaculis latebram sibi quaesivit, uti supra ad ejus vitam observavimus. Eadem haec S. Castuli cenacula describuntur ad finem Actorum S. Sebastiani post descriptam Castuli passionem, his verbis; *Relicta* (i. e. vidua) *Martyris Castuli Zetarii nomine Irene, abiit nocte: ut corpus S. Sebastiani tolleret & sepeliret. Et inveniens eum viventem adduxit ad domum suam in SCALA EXCELSA, ubi manebat ad palatium; & ibi intra paucos dies salutem integerrimam recuperavit*. Verum de his satis.

Num. 2. Cajus *Papa ... singulorum* (qui se ad Christum converterent) *nominibus acceptis omnes baptizans, numero sanctorum sociabat*. Illud *nominibus acceptis* a delectu militari est sumpta locutio. In delectu enim juventus nomina dabat, quae consul, aut qui delectui praeerat, accipiebat. Idem & in Christiana militia loquendi mos, quo conversi *nomen Christo dare* dicebantur, et Episcopus *nomina accipere*.

Num. 3. Quum quidam de alto lapsus omnia mem-

re. Sed & in Actis S. Sebastiani, quae & ipsa bonae frugis plenissima sunt, plura leguntur ad hunc Castulum pertinentia, quae cum Actis modo laudatis probe (22) consentiunt. Vtra autem sint antiquiora, haud temere pronuntiaverim. Tillemontio certe non accedo, affirmate statuenti, antiqua Castuli Acta ab alteris illis S. Sebastiani hausta fuisse.

Atque hactenus dicta de hoc S. Martyre festinantibus satis esse poterunt. Nisi quod duo adhuc haerent scrupuli, haud faeile evellendi. Itaque statui parumper de via deflectere, ac duabus factis excursionibus, sive aliorum, sive meae cupiditati satisfaeere. Quos *Excursus* siquis supervacaneos putaverit; non morabor, quin eos nec de limine salutatos praetervehatur.

EXCVRSVS PRIOR
De S. Castuli Coemeterio via Labicana.

IN Pauli Aringhi lib. IV. Romae Subter.cap.XI. de eo sic scribitur. „ Martyrologia sub die VII. Kal. April. Via „ Labicana eumdem martyrio coronatum „ fuisse perhibent; & in B.Notkeri Martyrologio de Coemeterio pariter men„ tio his verbis incurrit: *Romae Via La„ bicana in Coemeterio EIVSDEM nata„ lis S. Castuli, qui quum esset zetarius „ Palatii, & hospes Sanctorum, ut in gestis „ B. Sebastiani legitur, a persecutoribus „ artatus, & tertio appensus, tertioque au„ ditus, in confessione Domini perseverans „ missus est in foveam, & dimissa est super „ eum massa arenaria, atque ita cum palma „ martyrii migravit ad Christum*. Quae „ quidem verba *In Coemeterio ejusdem*, „ intellectum duplicem sortiri queunt; „ nimirum *in Coemeterio ejusdem Castuli*, „ vel *In Coemeterio ejusdem Viae Labica„ nae*. Apud omnes igitur indubitatum „ est, saerum Martyris Corpus, vel in „ eod. arenario, ubi martyrium subierat, „ & ubi postmodum sub ejusdem nomine „ Christiani Coemeterium extruxerint, „ vel certe in ipsius Viae Labicanae Coe„ meterio, ubi B. Tiburtii corpus quie„ sceebat, pia fidelium manu reconditum.

Hactenus Aringus: quem nollem de eo dubitasse, quam in partem Notkeri verba

membra quassasset, ita ut de sola ejus ageretur sepultura, ait B. Tiburtius: *Permittite me ei PRAECANTARE, & forsitan recipiet sanitatem ... & super vulnera ejus dicebat leviter* (i. e. *secreto*: notum est illud Catulli, *Audibant eadem haec leniter & leviter*: submissa vox heic arcani disciplinam designat, in his quae vulgo prodi nefas erat) *orationem Dominicam & Symbolum; & solidata sunt membra ejus*. *Praecantatio praecantatrix* & similia non nisi in deteriorem partem usurpata reperiuntur. Sed fortassis in medicina facienda honestum id erat verbum. Scitum est enim antiquos medicos plurimum praecantationibus tribuisse: etsi reprehendat id Vegetius III. *Artis veterinariae* 44. *Aliquanti praecantatione tentant afferre remedia, quae vanitas ab aniculis solis diligenda est*. Vtut est: jam supra admonui, de Graeco haec Acta transfusa videri: apud Graecos autem ἐπᾴδειν & κατεπᾴδειν verba sunt μέσα i. e. tum in bonam tum sequiorem partem accipi solita; de quibus H. Stephani Thesaurus exempla suppeditabit. At Latinus interpres *praecantandi* verbum usurpavit, quia id demum Graeco ἐπᾴδω e regione respondet. In Cyrilli Glossis: Ἐπᾴδω, *praecanto*.

Ad finem Actorum S. Castulus *Missus est in foveam, & missa est super eum massa arenaria. & ita cum palma martyrii migravit ad Christum*. *Massa* in Glossis antiquis idem saepe quod βῶλος, sive *gleba*. Itaque noli de sabulo aut arena dissoluta heic cogitare; nam & terra subtilior, cujus partes cohaereant, *arenae* nomine veniebat: maxime quum *Harenam* cum denso spiritu antiqui scripserint, & ab *Haereo* derivaverint. Quo circa verius est S. Castulum telluri infossum obiisse, h. e. in foveam demisso glebam superjectam fuisse.

(22) In Actis S. Sebastiani (apud Bollandianos die 26. Febr. num. 4.) sic breviter Castuli martyrium describitur. *Post haec autem Torquatus egit, ut Castulus Zetarius Palatii, hospes Sanctorum comprehenderetur: qui quum fuisset artatus & heic tertio appensus, tertio auditus; in confessione Domini perseverans, missus est in foveam, & dimissa est super eum massa arenaria, & ipse cum palma martyrii migravit ad Dominum*. Haec eo heic adscripsi, quia haec eadem tum in Adone & aliis Martyrologiis, tum etiam in Romano totidem ferme verbis repetuntur; quae ex S. Sebastiani Actis manarunt.

verba sint accipienda. Estne enim credibile, hoc illi Martyrologo venisse in mentem ut *Coemeterium Viae Labicanae* usurparet? quis umquam isto modo locutus est? Aut si tamen nova appellatione uti voluisset, jam inde ab initio sic orsus esset, *In Coemeterio Viae Labicanae*, aut vero, *Via Labicana in Coemeterio*, quocumque nomine illud vocaretur. Nunc vero ineptissimae genus battologiae fuerit loqui in hunc modum, *Via Labicana in Coemeterio ejusdem* (Viae Labicanae). Quo circa non est dubium, illud *Ejusdem* referendum esse ad sequens *S. Castuli*. Novum, inquis, istud fuerit loquendi genus. Fateor. Verum danda est saeculo incondito venia. Repererat credo Martyrologus alicubi scriptum, *Romae Via Labicana natalis S. Castuli*; ac mox, *Cujus corpus pia fidelium cura in Coemeterio ejusdem* (Castuli scil.) *sepultum fuit*, aut tale aliqnid. At is dum verba contrahere ac transponere satagit, nec opinanti hoc excidit, ut EIVSDEM prius poneret, mox nomen S. CASTVLI subiiceret.

In his porro dum eram, commodum incidi in Raph. Fabretti Inscriptionum Caput VIII. quod Christiana elogia complectitur. Qui passim toto capite pluribus titulis a se tum primum editis subscribit in hunc modum: Ex *Coemeterio B. Castuli*. Ex quibus subscriptionibus fit manifestum, nobilem ἀρχαιολόγον non tantum habuisse exploratum, fuisse aliquod Coemeterium sub ejus Martyris nomine, verum etiam designatum habuisse locum, ex quo plurimas inscriptiones descripsit. Quam loci designationem vix tandem apud eumdem reperi eod. capite, pag. 556. num. XXVI. ubi epigraphen affert hujuscemodi, sane quam obscurissimam, sed tamen ad rem, de qua quaerimus, indagandam opportunissimam & quantivis pretii.

QVOROSVNNOMI
NAE MASIME
CATIBATICV
ISECVNDV
MARTVRE
DOMIIINV
CASTVLV ISCALA

Christi Monagramma adiacet.

Ad quam, de epigrammatis difficultate pauca (23) praefatus, sic demum adnotat. *Nisi quod ex ea verum Coemeterii B. Castuli situm accepimus, Aringho incompertum, ut idem fatetur lib. IV. cap. XI. In ipso ingressu* (Coemeterii) *lapidem hunc eruimus, in vinea scil. Patrum Tertii Ordinis S. Francisci ad primum lapidem Viae Labicanae post Portam Majorem: ubi* καταβαθμὸς, i. e. *descensus* (*barbare hic* CATIBATICV) *ISCALA* (*i. e. per scalas*) *aperitur.*

Atqui nimis facilem heic se praestat sollertissimus ceteroqui antiquitatum indagator. Quid si enim CATIBATICV sit Martyris alicujus nomen patrio casu, ut etiam SECVNDV & CASTVLV? & ut passim in nostris Fastis marmoreis Sancti gignendi casu in V desinunt more Graecanico. Itaque ea inscriptio (quae utrinque mutila videtur) sublatis tantum orthographicis mendis, sic videbitur refingi posse: *Quorum sunt nomina, Maximae, Catabatici, vel Secundi* (nam in ISECVNDI illud I respondere videtur Graecae conjunctioni ἢ) *Martyres Domini, Castuli in scala.* Cetera opinor desunt. Nam videntur hi martyres fuisse ex illorum numero, quos Castulus in suis cenaculis (quae heic designantur per illud ISCALA) hospitio acceperat. Notum est illud in Actis S. Sebastiani, (quod in Not. 21. recitavimus) *Adduxit in domum suam* (Castuli scil.) IN SCALA EXCELSA. Adde & illam cenaculorum periphrasin Martialis l. 118.

Et scalis habito tribus, sed altis.

Verum

[23] Difficultatem tantam hujus Christianae inscriptionis ibi Vrbinas praedicat, ut sibi *inextricabilem* appellare non dubitet; eamdemque cum illa LVCII BARBATI F. conferat, quam Sirmondus feliciter exposuit, quamq. apud eumdem Fabrettum licebit cognoscere pag. 461. Atqui quo istud Christiani tituli fragmentum pertineat, spero me non infeliciter auguratum, ne posthac tetriculum lectori afferat. Vide infra.

Verum age, meliora proferamus. Nam volo hoc largiri, illud CATIBATICV non eſſe Martyris nomen. Quid ergo eſt? Quia καταβατὸς eſt quaſi dicas *Deſcenſilis*; ſane τὸ καταβατικὸν erit *Deſcenſorium* (ſicuti *Aſcenſorium* vox fuit aevi medii, qua ſingulae ſcalarum *directiones*, quae Italis dicuntur *Teſe*, notabantur) eſt inquam *Deſcenſus* ſeu *ſcalae*, quibus in cryptam ſive *Confeſſionem* deſcendebatur. Nam & quam nos *Confeſſionem* dicimus, hanc Theophanes vocavit κατάβασιν, quod ibi Anaſtaſius *Deſcenſum* interpretatur. Ergo iſtud Fabretti fragmentum complectebatur forſan indiculum eorum Martyrum, qui in ea crypta celebriores erant, cum locorum uniuſcujuſque deſignatione; in hunc modum: *Quorum ſunt nomina: Maximae in Catabatico* (ſeu Deſcenſu) *ſecundo, Martyris Domini*: (item) *Caſtuli in Scala*. Sequebatur ſcalae deſignatio, & porro cetera. Ex hoc autem interpretandi modo tantum ſequetur, in ea crypta jacuiſſe *S. Caſtuli* Reliquias; at non continuo fiet, eam cryptam fuiſſe antiquitus nuncupatam *S. Caſtuli Coemeterium*. Aut ſi libeat, id ei vetus nomen fuiſſe; magis id ex Notkeri verbis illis, *Via Labicana, in Coemeterio ejuſdem* (uti ſupra expoſuimus) conſtabit, quam ex recitato lapide. Verum ubi ſemel ex Notkero conſtiterit, ei Coemeterio, in quo is Martyr humatus fuit, *S. Caſtuli* nomen haeſiſſe; tum vero ex Fabrettiani lapidis indicio etiam ubi id Coemeterium fuerit, porro aſſequemur. Ergo libenter Fabretto aſſentior *B. Caſtuli Coemeterium* (aliunde ex Notkero notum) in ſuprafcripta vinea Patrum Tertii Ordinis ſtatuenti,

EXCVRSVS ALTER

De S. Caſtuli officio, ſive de Zeta & Zetario, Diaeta & Diaetario.

Nec quid ſit *Zetarius* S. Caſtuli officium, nec omnino quid ſit *Zeta* (unde *Zetarius* deducitur) recte aſſecutos ſcriptores hagiologos animadvertenti mihi, ubi plura ad eā rem idonea collegiſſem, in manus incidit Ant. Velſeri viri docti Epiſtola ad Hieron. Fabrum quae inſcribitur, *De Zeta & Zetario*: *cui* (pergit epiſtolae inſcriptio) *S. Caſtuli hiſtoria occaſionem praebuit*: quae epiſtola Pignorio *de ſervis* adnectitur. Itaque ne actum agerem, omnem de ea re cogitationem abjeceram. Verum perlecta Epiſtola, quia ne is quidem mihi viſus eſt rem acu tetigiſſe; vix tandem a me impetravi, ut in hoc argumentum e via longius aliquanto digrederer.

§. I.

De Diaetae ſive Zetae ſignificatu.

Zetam idem plane eſſe quod *Diaetam*; & *Zetarium* tantumdem quod *Diaetarium* etſi ſunt qui (24) dubitarunt; tamen haec ipſa S. Caſtuli hiſtoria omnem dubitandi anſam praecidere debuiſſet. Nam qui in Actis Latinis *Zetarius* appellatur, is in Graecis S. Sebaſtiani Actis vocatur (25) διαιτάριος *diaetarius*. Sed, & in Romanis (26) legibus qui ab uno JCto *diaetarius*; is ab altero *zetarius* nuncupatur. Vt omittam, quod in Plinii epiſtolarum manu exaratis codicib. alibi *zeta* pro *diaeta*, alibi contrarium legitur; ut plane liqueat, eam non fuiſſe vocum, ſed dialecti varietatem. Nec vero mirum: nam D & Z apud antiquos permutabatur. Ad Aeolicam

(24) In eum cenſum referendi ſunt Torrentius ad Svetonium in Claudio cap. 10. & quicumq. alii, qui negantes, *Zetam* a *Diaeta* detortum eſſe vocabulum, undecumque diverſas *Zetae* etymologias venantur; uti Coel. Rhodiginus, Fulvius Vrſinus aliiq. apud Voſſium in *Zeta*.

(25) In Actis Graecis manu exaratis S. Sebaſtiani M. apud Cangium: πορευθεῖσα ἡ τοῦ διαιταρίου σύζυγος ἐπὶ τὸ πεδίον &c. *Vxor diaetarii in campum profecta &c.* Ea autem eſt Irene S. Caſtuli Zetarii vidua, de qua Acta Latina S. Sebaſtiani ad finem ſic loquuntur: *Relicta* [h. e. vidua] *Martyris Caſtuli Zetarii nomine Irene, abiit nocte, ut corpus S. Sebaſtiani tolleret*. Cetera attulimus ſupra in adnotatis ad Acta Caſtuli.

(26) Nam qui in l. *Quaeſitum* §. 42. de inſtr. leg. dicti ſunt *diaetarii*, prorſus iidem *zetarii* vocantur a Jul. Paullo Sent. tit. VII. Quae duo loca inferius comparabimus.

licam dialectum id grammatici referunt, qua Z loco litterae D usurpabatur, ut ζαβάλλην pro διαβάλλην, & ζάκορος pro διάκορος. Sic *Zabolus* pro *Diabolus* tritissimum est: & Antoninus in Itinerario Hipponem *Zarrhytum* pro *Diarrhyto* nuncupat: Et in inscriptione ad calcem Analectorum Mabillonii scribitur ZEBVS pro DIEBVS. Quo & illud pertinet, quod qui olim, teste Prisciano *Medentius*, is postea *Mezentius* audivit. Atque is mos non est mihi dubium quin ab oriente profluxerit: nam ubi Hebraei litteram Z usurpant, ibi Chaldaei Syrique ejus loco D saepissime perscribunt, ut pro *Zahab* (i.e. aurum) *dehab*, & quae sunt sexcenta ejuscemodi.

Sed, inquis, si a *Diaeta* fit *Zeta*, hoc cum diphtongo *Zaeta* scribendum erat. Verum sciendum est, Graecas voces antiquitus Romana civitate donatas haud raro a Graeca orthographia deflexisse. Sicuti ergo pro σκηνὴ veteres in saxis ac libris constantissime scribebant cum diphthongo *Scaena*: sic contra pro δίαιτα antiqui DIETA cum E simplici scriptitabant (teste Gruteriano lapide pag. 201. 8. in quo ter ea vox scalpitur, nec nisi cum E solitario: ac testibus quoque antiquis libris(27) & incerta Varronis auctoritate) unde nil mirum si *Zeta* cum E simplici usurpetur pro *Zaeta*.

Ac ferme in iis maxime vocibus Latini a Graecanica orthographia interdum recedunt, quarum vocum significationem immutant. Nam etsi nomen, de quo agimus, Graeci juris est; tamen δίαιτα apud Graecos vagam & γενικὴν (28) *habitationis* notionem obtinet: at contra apud Latinos numquam eo generali significatu *Dieta* (sic enim scribere sine diphthongo mallem, nisi ringentes Aristarchos vererer) sive *Diaeta* usurpatur, sed semper certam ac peculiarem domus partem designat: quae cujusmodi sit, id jam investigare operae fuerit.

Sunt autem de *Diaetae* seu *Zetae* significatu sententiae sane quamplures. Baccius & alii ad rem balnearem id vocabulum retulerunt. Credo autem eis imposuisse

O &

[27] In Glossis veteribus DIETA cum E simplici scribitur. Sic quoque in aliis manu exaratis codicib. Postremo in camdem γραφὴν nos ducit id, quod ex Varrone afferunt, *Dietam* inde dictam videri, quod in ea PER DIEM EDATVR. Nec enim id quaero, utrum ea etymologia recta sit. Verum si quidem eam Varro uspiam tradidit, oportet aevo Varroniano ea DIETA sine diphthongo scriptitatum. Nunc autem Varronis auctoritatem Vossius reperiri negat: de quo postea viderimus.

[28] Quantum est veteris Graeciae non aliter δίαιταν quam generali significatu pro habitatione aut sede usurpavit. Sic etiam ea vox pluries sumitur in Jobi Graeco interprete, ubi Vulgatus *Habitaculum* aut tale quiddam reddidit. Quocirca fugit eos ratio, qui ad illustrandam Latinam *Diaetae* significationem arcessunt sive illud Plutarchi, ubi μίαν παλλακίδων δίαιταν a Domitiano exstructam cum Capitolii magnificentia comparat, sive similes locos alios: nam palam est, *pellicum habitationem* non vero *pellicum diaetam* ibi designari. Sicuti & quam Strabo lib. XIII. δίαιταν βασιλικὴν vocavit, addens, ἣν προσηγόρευσε τιμώνιον, hanc eamdem Plutarchus οἴκησιν nuncupavit h.e. *habitationem*. Vnus tamen quod adhuc sciam, est Athenaei locus V. 10. ubi de mirifica illa Hieronis navi; in qua tricenae hinc atque inde δίαιται *diaetae* exstructae dicuntur. Quo loco *diaetas* eadem notione accepisse videtur, ac apud Latinos; apud quos etiam navium *diaetae* memorantur, domorum diaetis non absimiles. Neque id vero vitio vertendum est Dipnosophistae, quasi qui a prisca Graeci sermonis mundicie deflexerit. Crediderim potius Graecos, qui in magna Graecia ac Sicilia degerent, proprium hoc habuisse, ut δίαιταν pro peculiari domus membro sumerent, eaque notione id vocabulum scriptores Siculos in vulgatis a se descriptionibus navis illius usurpasse: unde & Athenaeus eamdem descriptionem ab iis mutuatus, etiam δίαιταν eodem significatu retinuerit. Quocirca si a me quaeras, cur *Diaeta*, quae Graecis vox est generalis, apud Latinos peculiaris evaserit; praefidens dicam, Latinis Siciliam & majorem Graeciam ducem ejus usurpationis exstitisse. Atque haec διαίτης acceptio referenda mihi videtur inter Γλώττας Ἰταλιώτιδας, quarum Catalogos veteres nonnulli grammatici evulgarunt, qui ab Athenaeo & aliis alicubi memorantur.

& JCti *diaetas* (29) *hypocauſtas*, & Lampridii *Zetas* (30) *vaporatas*. Quaſi vero perpetua ac non potius διοριστικὰ haec epitheta eſſent. Ad ſummam non quia *zetae* aliquae *hypocauſtae* erant, continuo univerſum zetarum genus ad thermas eſt amandandum. Simile judicium eſto de Papiae *zetis aeſtivalibus* (31) *& hyemalibus*. Et tamen balnearem iſtam *zetae* interpretationem ſecutus Tillemontius, S. Caſtulum vocat in Indice, *Commis aux etuves de l' Empereur*; nec aliter interpretatur iſtud S. Caſtuli officium ad *S. Sebaſtian*. Not. 5. Atqui Caſtulus Martyr Diocletiano famulabatur: cujus ſi thermis praeerat, inepte is adhaerentia Palatio cenacula inſediſſet; quum contra debuiſſet Thermas Diocletianeas incolere.

Eſt & altera opinio, quae plures & magnos patronos habet, Ant. Velſerum (qui in ea tamquam a ſe reperta mirifice ſibi placet) Voſſium, & plures alios docentes *Diaetam* ſive *Zetam* eſſe tantumdem, quod *caenationem*. Ac miror quoſdam id in argumentum afferre, quod in veteribus Gloſſis *Dieta* & *Cenaculum* ſint ſynonyma: nam *cenaculum* non eſt locus ad caenandum, ſed ſuperior domus pars, quam Graeci vocant ὑπερῷον: unde in antiquis Gloſſis *Dieta* Graece eſt ὑπερῷον. Verum de diaeta quatenus *cenaculum* redditur, poſtea videbimus. Nunc qui dietam volunt *caenationem* eſſe, afferunt Sidonii locum II. ep. 2. *Ex hoc triclinio fit in diaetam ſive in caenatiunculam tranſitus . . . in hac ſtibadium & nitens abacus*. Verum diaetas nonnumquam *caenatiunculae* (non autem juſtae caenationis) uſum praebuiſſe, non eo inficias, ſicuti & uſus alios innumerabiles eaedem praeſtabant: at omnino tantumdem eſſe quod caenationem, id vero pernego. Illud vero miror, quod etiam junioris Plinii loco abutuntur ſcribentis, *Hinc turris erigitur, ſub qua diaetae duae, totidemque in ipſa, praeterea caenatio*. Nam intelligere hinc potius debuiſſent, caenationem a diaetis illis manifeſte diſtingui. Poſtremo & ex Varrone docent, *Diaetam* ab eo dictam, quod ibi per *diem edatur*. Et plures certe ex Varrone id citant, ſed iidem nec locum indicant, nec verba producunt. Quumque Voſſius neget ſe in toto Varrone id uſquam reperiſſe; facile adducor, ut credam, Accurſium omnium primum id ex Varrone citaſſe ad L. *aequiſſimum* §. *Si tamen* D. *de uſuſru*. Sed age, dixerit hoc Varro (nec enim id a Varronianis etymologiis ceteris abhorret) non aliud inde tandem efficietur, niſi quod ſupra ex Sidonio oſtenſum fuit, nonnumquam *diaetas* (ſive potius *dietas*, ſi vera ſit Varronis etymologia) pro caenatiunculis uſurpatas. At illud non intelligo, ecquid Voſſio ſuaſerit, ut in Etymologico ſuo Diaetam ſic definiret: *Dicebatur Latinis caenaculum, in quo aeſtate ad umbram, hyeme ad ſolem caenabatur*. Etſi ſatis memini, id alios ante Voſſium ſcripſiſſe. Sed & illud quoque ſtomachor, quod idem Voſſius in ZETA, eam ſic deſcribat: *Zeta ſignificat aedificium ac partem domus, quae cubiculum habeat ac caenationem*. Nam quaero, ecquis hoc veterum docuerit. Nec vero *zeta* ſive *diaeta* ex pluribus membris componebatur, ſed & ſimplex erat, & exiguitate forſitan potius commendabatur, ut infra oſtendemus.

At illam *Diaetae* ſignificationem, quam modo ex Gloſſis antiquis produxi, nimirum ut *Dieta* (ſic enim cum ſimplici E a Gloſſographis ea vox ſcribitur) idem quod

ὑπε

[29] Earum meminit Vlpianus l. 55. §. *lignis* D. de leg. 3. ubi ſic ſcribitur: *Lignis autem legatis, quod comburendi cauſa paratum eſt, continetur, ſive ad balnei calefactionem, ſive diaetarum hypocauſtarum &c.*

[30] Lampridius Heliogabalo: *Odores Indicos ſine carbonibus ad vaporandas zetas jubebat incendi*.

[31] Papias: *ZETAE, domus, quae ſubtus pedes habent aquas: harum aliae hyemales, aliae aeſtivales. Zetae hyemales ſunt, quas calidas facit ſubducta flamma. Zetae aeſtivales, quas frigidas facit ſubducta aqua*: Atqui harum nemo antiquorum meminit. Itaque eſt genus loquendi ſequioris aevi; quo uſus eſt Ordericus Vitalis lib. 2. *In quinto zetae hyemales, in ſexto Zetas aeſtivales*.

ὑπερῷον sive *cenaculum* sit, nihil moror. Nam aevo sequiore, quando illae Glossae conscribi caeperunt, ad superiorem domus partem *dietae* vox pertinebat. At eadem aevo meliore latius patebat, & honestissima domus pars habebatur. Ceterum plures nominum notiones infusa postmodum barbaries immutavit. Exemplo esse possit FABRI vox, de qua alibi (32) disputatum a me fuit.

Ac fuit sane tempus, quum *diaetam* pro ea aedificii parte acciperem, quam Itali *Alcovam* vocant, quae ita cubiculo tamquam ejus pars adhaeret, ut tamen veli objectu ab eodem segregetur. Atque hanc opinionem pluribus olim persuasit Plinii alterius locus II. epist. 17. *Diaeta*, inquit, *perquam eleganter recedit: quae specularibus & velis obductis reductisque, modo adjicitur cubiculo, modo aufertur. Lectum & duas cathedras capit*. Cui plane gemina est illa descriptio altera lib. v. ep. 6. *Mox diaetula refugit* (in superiore loco posuerat *Recedit*, a cubiculo scil.) *quasi in cubiculum idem atque aliud* (h. e. idem reductis, ac rursus aliud obductis velis) *lectus heic & undique fenestrae* &c. Plane crederes cum Molano ad Vsuardum, Baronio, Cangio aliisque *alcovas* nostras ab eo describi. Verum alcovas nunc ad dormiendum paratas habemus, at illa priore Plinii loco non item; nam sequitur: *Junctum est cubiculum noctis & somni*: imo potius recessus erat ad meditandum, ac studiis vacandum, nam de eadem inferius: *In hanc ego diaetam quum me recipio, nec ipse meorum lusibus, nec illi studiis meis obstrepunt*. Sed & diaeta illa, de qua VII. ep. 5. scribitur, non ad dormiendum sed ad agendum erat comparata, quod eum locum consideranti patebit. Vsus ergo diaetarum ab usu *alcovae* diversus: tū in diaetis specularia ex omni parte admittebant lucē, quae in nostris alcovis aut nulla sunt, aut uno ex latere, qua aditur. Ceterum quod *specularibus & velis obductis reductisque* adjiceretur auferreturve cubiculo, id non commune omnium, sed Plinianae diaetae peculiare fuit.

Ac videor sane opiniones omnes jam pervulgatas exposuisse ac simul refutasse. Poterat & illud dici, *diaetam* plerumque pro cubiculo quovis acceptam; id enim videbatur innuere Vlpianus l. 1. §. 27. *de S.C. Sillaniano* his verbis: *EODEM autem TECTO qualiter accipiatur, videamus: utrum intra eosdem parietes* (extimos totius domus scil.) *an & ultra intra eamdem diaetam vel cubiculum* &c. Sed re melius perpensa ibi VEL non est ἐξηγητικόν (quod nonnumquam solet) sed disjunctivum. Et hactenus quid *Diaeta* non sit. Age jam quid sit, adstruere experiamur.

Diaetae autem τὸ τί εἶναι h. e. *constitutio* ea maxime est, ut fuisse videatur *Recessus* quidam aut conclave μοναδικὸν καὶ αὐτάρκες *solum & sibi relictum*, ita ut in diaeta commorantem nemo itu ac reditu obturbaret, videret nemo. Ac sane diaeta cum iis recessibus comparari potest, quos Itali vocant *Gabinetti*, *Ritiri*, *Foderi*, *Appartamenti* (etsi hoc ultimum Italis patet latius, atque interdum plurium simul conclavium compagem complectitur) quaeque sunt alia ejus rei apud Italos vocabula: quae quidem majoribus cubiculis praetendi solent, nequis meditanti, aut lectitanti, aut quidvis clam aliis facienti obstrepat. Vno verbo hoc inter cubicula cetera & diaetas intererat, quod illa unum post aliud deinceps recto tramite adibantur: at in diaetas divertebatur; quippe quae cubiculis ex latere adhaererent, quaeque ab omni, ut ita dicam, servitute liberae, nec iter nec actum cuiquam deberent. Atque eo sane nos Plinianae diaetae duplex descriptio (quam supra adscripsimus) ducit, nam illud lo-

[32] Vide ad calcem Epistolae *de Dedic. sub ascia* Mantissam alteram, quae est de S. Josephi opificio. Nempe ibi ostensum fuit, *Fabri* vocabulum aevo meliore materiariis juxta ac ferrariis commune fuisse: at idem postea nomen IV. ac V. saeculo *ferrarii* proprium evasit. Ex quo manavit Latinorum illius aetatis opinio falsissima, Josephum [qui in Evangelii Vulgato interprete *Faber* nuncupatur] fuisse fabrum ferrarium.

quendi genus (33) *Diaeta recedit* & *refugit* an non diaetam esse *recessum* docet? Et id vero etiam docet usus, quem ex eo Plinius capiebat; cui in illam se recipienti, ut studio se recrearet, nemo obstrepebat. Eodem spectat & tertia quaedam Pliniana descriptio II. 17. ubi diaetas duas caenationi cuidam praetendi (34) ait. Eodem nos ducit & JCti Scaevolae (35) locus de *separata diaeta*. Eodem Suetonius Claudio cap. X. ubi de illius in (36) diaetam receptu.

Non tantum autem cubiculis, per quae transitus ultro citroque patebat, diaetae illae, non adeundae, adhaerebant, verum etiam ambulationibus (vulgo *Corridori*) utrinque aut ex uno latere adnectebantur (id quod ex Hieronis (37) apud Athenaeum nave pulchre intelligitur) quas in Monasteriis medio aevo interdum *Zetas*, nunc *cellas* vocant. Quumque Romanorum aedes τετράστοοι essent, ferme ut hodierna monasteria, crediderim iis porticibus diaetas longa serie adhaesisse. Ex quo factum ut διαιτάρχης & διαιτάριος in vet. Glossis tantumdem sit, quod *Atriensis*: Eadem vero symmetria etiam in superiore domus parte processisse videtur. Ac de *diaetae* constitutione hactenus. Possim etiam diversas diaetarum ἰδιότητες, adhaec & genera recensere. Verum ne plane obtundam, omitti ea praestabilius censeo. Aut vero, si videtur, pauca admodum imae (38) cerae imprimentur in cupidorum gratiam.

§. II.

(33) Praestabit ea duo loca heic iterato adscribi, non sine insertis, sicubi erit opus, brevibus declarationibus, nec non interpunctionibus emendatis. Lib. II. ep. 17. longior quaedam *diaetae* (quam Plinius *amores suos* vocat) descriptio sic incipit. *In capite xysti, deinceps cryptoporticus* (gignendi casu reor) *horti DIAETA est, amores mei: revera amores mei: ipse posui. In hac heliocaminus quidem, alia xystum,* [corr. *In hac heliocaminus quidam. Alia xystum* &c.] *alia mare, utraque solem, cubiculum autem valvis* [non sine specularibus, & velis, ut infra] *cryptoporticum fenestra* (auferendi casu) *prospicit* (illa diaeta scil.). *Qua mare contra parietem medium, diaeta* (illa eadem, opinor, quam modo *amores suos* vocarat) *perquam eleganter RECEDIT: quae specularibus* [quae specularia *valvis*, de quibus supra, inferuntur] *& velis obductis reductisque, modo adjicitur cubiculo, modo aufertur. Lectum & duas cathedras capit... Junctum est cubiculum* [illud, a quo specularibus & velis diaeta secernebatur] *noctis & somni... In hanc ego diaetam quum me recipio, abesse mihi etiam a villa mea videor... Nam nec ipse meorum lusibus, nec illi studiis meis obstrepunt.* Jam lector intelliget, hunc a me locum longe illustriorem factum, quam antea fuerit.

Altera est descriptio brevior lib. V. ep. 6. *Mox diaetula REFVGIT* [quod tantumdem est atque illud *Recedit* loci alterius] *quasi in cubiculum idem atque aliud* (h. e. idem reductis, aliud obductis specularibus & velis, ut in superiore loco). *Lectus heic & undique fenestrae, & tamen lumen obscurum umbra premente. Nam laetissima vitis per omne tectum in culmen nititur & ascendit. Non secus ibi, quam in nemore jaceas: imbrem tantum.. non sentias.*

(34) In eadem illa epist. 17. libri II. *caenatio... CINGITVR diaetis duabus* (i. e. caenationi praetenduntur diaetae duae) *a tergo, quarum fenestris subjacet vestibulum villae, & hortus alius.*

(35) L. 66. §. ult. D. *de don. int. vir. & ux.* Scaevola ait: *Virgini in hortos deductae ... quum in SEPARATA DIAETA ... esset ...* Vbi illud *Separata* non est διοριστικὸν epitheton, sed perpetuum.

(36) Apud Suetonium Claudio cap. 10. *Exclusus inter ceteros ab insidiatoribus Caii ... in diaetam, cui nomen Hermaeum, RECESSERAT.*

[37] Athenaeus V. 10. in descriptione navis Hieronis sic posuit. ἦσαν δὲ τῆς μεσοπαρόδου παρ' ἑκάτερον τῶν τοίχων δίαιται τετράκλινοι τοῖς ἀνδράσι τριάκοντα τὸ πλῆθος. Quod sic reddidit interpres Dalechampius. *Ad utrumque parietem aditus medii diaetae fuerunt numero triginta viriles, quatuor* (singulae) *lectis stratae.*

(38) *Diaetarum primariae notioni adhaerentes quaedam* ἰδιότητες *sive Propria; tum & earum genera diversa.*

I. Diaetae ferme erant angustiores, quam cetera cubicula. Illa certe Sidonii II. 2. quam supra expendimus, justa diaeta erat; sed eadem, quum caenationis usum praebebat, non justa caenatio, sed *caenatiuncula* vocatur. Sic etiam

Pli-

§. II.

De Diaetarii seu Zetarii officio, & conditione.

Quorsum, inquies, haec tam multa de *Diaeta* sive *Zeta?* Nempe ut S. Castuli munus in apertum proferatur: quem *Palatii* principalis fuisse *Zetarium*, ejus Acta docent, ut & illa altera S. Sebastiani: at ejusdem S. Sebastiani Graeca manu exarata διαιτάριον vocant: voce procul dubio ex Latino [39] accepta. Quo tamen aperte docemur *Zetarium* & *Diaetarium* dia-

Pliniana Caenatio (vide Adnotat. 34.) diaetis duabus a tergo cingitur; ut caenationis area quadrupla unius diaetae fuerit. Sed tamen navales Hieronis diaetas ceteris majores reperio, quippe τετρακλίνους i. e. lectis quaternis stratas.

II. Amoenitate plurimum praestabant. Plinianae diaetae id docere possunt; & quod Ulpianus l. 13. §. ult. D. *de usufr. & quemad.* ait, *Vel inter diaetas amoenas*, consueto opinor epitheto usus. Eodem pertinent diaetae hortorum, de quibus infra.

III. Ornamentis exquisitis instruebantur. Apud Ecclesiae scriptores nihil frequentius zetis cultu sumptuosissimo ornatis. Acta S. Sebastiani: *Triclinia ... quae ex gemmis & margaritis habent zetas instructas*. Abdias lib. V. histor. Apost. *Jam enim regnum paratum vobis, & ex coruscantibus gemmis zetas instructas*.

IV. Fuisse in eadem domo plurimas, & ex diaetae constitutione quam supra asseruimus, & ex diversis ipsius usibus intelligitur, ad haec autem ex l. 34. D. *de usu & usufr.* ubi apud Scaevolam sic testator scribens inducitur. *Pactiae, & Trophimae diaetas omnes, quibus uti consuevit, habitet*. Vides heic diaetas sane quam plures in unius usum cessisse. Quid jam de tot aliis libertis libertabusque, de quibus ea lex loquitur, dicendum? Dixi illas *Diaetas omnes* uni in usum cessisse. Nec enim recitata verba recte se habent. In iis primum inducenda est copula ET, ac scribendum *Pactiae Trophimae*: quae enim quamdiu ancilla erat, *Trophima* dicebatur, mox a Pactiae gentis aliquo manumissa, appellari coepit conjunctis nominibus *Pactia Trophima*. Deinde & τὸ *Habitet*, de una fieri sermonem, docet. Atqui & interpunctione ea verba peccant, sic distinguenda, ut post Trophimae στιγμὴ major adhibeatur in hunc modum: *Pactiae Trophime*: [supple ex vicino *dari volo*, id nempe quod sequitur: Deinde] *Diaetas omnes, quibus* [Pactia Trophima] *uti consuevit, habitet*. Quamquam fieri potest, ut *Quibus* ponatur pro *In quibus*, & *Uti* pro adverbio, non pro infinitivo ab *Utor*; ac distingui possit: *Pactiae Trophimae* [dari volo] *diaetas omnes*; [in] *quibus, uti* [h. e. sicuti] *consuevit, habitet*.

V. Eae plures diaetae suum quaeque agnomentum a deo quopiam, qui diaetae illius sive ἐπίσημον *insigne*, sive tutela esset, sibi adsciscebant. Itaque illa in quam Claudius se recepit [Suet. in Claud. c. 10.] *Hermaeum* a Mercurio vocabatur. Lapis Romanus apud Gruterum pag. 201. 8. *Gestatio. circini. exterior. a. DIETA. APOLLINIS. ad. DIETA. eandem.* Mox: *Gestatio. interior. a. DIETA. eand.* &c. Etiam Lucullo *diaetam* fuisse cognomento *Apollinis* dictam, apud viros eruditos passim legitur: sed falso. Nam quum viris doctis persuasum esset, *diaetam*, tantumdem esse quod *caenationem*; hinc quod Lucullus [apud Plutarchum in ejus vita pag. 519.] δειπνητήριον (i. e. *caenationem*) cognomento *Apollinis* nuncupatum habuit, id iis placuit per summum errorem *diaetam Apollinis* appellare. Vide Plutarchi locum lectu dignissimum, & de eo, quid apud Lucullum significaverit, *Caenare in Apolline*: ubi vocabuli δίαιτα nullum usquam vestigium.

Jam vero diversis diaetarum generibus non immorabor, ad quae satis fuerit digitum dumtaxat intendere. Nam si locum diaetarum spectes, illae & in domibus urbanis erant, & in villis (uti sunt, quas ab altero Plinio descriptas habemus) & in hortis (quarum meminit l. 43. §. 1. D. *de legatos.* & l. 41. §. In testamento D. *de legat.* 3. & l. 66. §. ult. *de don. int. vir. & ux.*) adhaec autem in atriis (unde in Glossis διαιτάριος, διαιτάρχης idem qui *Atriensis*) in cenaculis, in navibus (cujusmodi illae in Hieronis navi) &, ut cetera mittam, in muris urbium: quo spectat quod Ordericus Vitalis saepissime in suis historiis murorum speculas (quas nostri homines vocant *Galitte*) *Zetas* nuncupet.

Postremo & si usum spectes, plura inde genera suborientur: nam erant, quas appellare possis *beriles* diaetas, & *libertinas*, & *serviles*: id quod ex legibus supra citatis colligitur. Erant in usum studiorum, (ut illa Plinii II. 17.) in usum balnearem (uti *diaetae hypocaustae* apud JCtum) erant & in caenationis usum, (ut illa Sidonii, de qua supra meminimus) ut omittam speculatorias Orderici zetas modo indicatas: & quae plurium generum aliae afferri huc possent.

[39] Quamvis *DIAETA* origine sua vox Graeca fuerit: tamen ejus derivativum *Diaeta-rium*

dialecto, non significatu, diversa fuisse nomina, ut supra declaravimus.

Verum ne sic quidem *Zetarii* vox est extra omnem ambiguitatis aleam. Nam finita in ARIVS modo artificium ejus rei notant, modo praefecturam aut custodiam, modo quodvis aliud eo pertinens. Verum utut est; *Diaetarius* certe [missa commentitia [40] *furis* notione] nec *balneatorem* notat [uti falso interpretatur Tillemontius in hoc S. Castulo Not. 5.] nec quidvis aliud quam *custodem diaetarum*. Quae quidem significatio facile ex Vlpiani responso percipi potest l. 1. §. 3. D. *nautae caupones*, sic scribentis: *Et sunt quidam in navibus qui custodiae gratia navibus praeponuntur, ut ναυφύλακες, idest navium custodes, & diaetarii*. Quare sicuti in navibus diaetarii intelliguntur, qui diaetas navales custodiunt; sic non alii sunt in domibus diaetarii. Quamquam iidem non tantum custodes sed & curatores diaetarum videntur fuisse, earumque tum mundiciem procurasse, tum etiam ut rite instructae essent.

Ad conditionem vero quod attinet, sane quidem ii poterant ad id famulorum genus referri, quos nostri homines vocant *Camerieri*, nisi observassem, diaetarios nec ad familiam urbanam pertinuisse, & uni alicui domui aut villae affixos fuisse. Vlpianus l. 12. §. 42. *de instructo vel instrum.* ait: *Idem respondit, domo itaut instructa est . . . . legata, urbanam familiam, item artifices, quorum operae ceteris quoque praediis exhibebantur, legato non contineri. Ostiarii autem [inquit] vel topiarii, diaetarii, aquarii, domui tantum deservientes continebuntur. Sed quod de artificibus ait, falsum est, si ejus domus causa parati sunt, licet aliis quoque praediis commodabantur.* Idem[etsi diversus in speciem abire videatur]& Paullus in III. Sentent. tit. 6. §. 58. definivit, scribens: *Domo cum omni jure suo sicut instructa est, legata, urbana familia* [sed illi domui serviens] *item artifices, & vestiarii, & zetarii, & aquarii eidem domui servientes, legato cedunt.* Ex utroque igitur JCto discimus, Diaetariis non tantum inter urbanam familiam locum non fuisse, verum etiam eosdem inter deterrimae conditionis servos [cujusmodi aquarii, ac prae ceteris [41] ostiarii habebantur] fuisse recensitos. Quocirca egregie religiosum prodit se Velserus, dum serio addubitat, inter servos ne an libertinos S. Castulum zetarium recenseat. Quod enim libertatis acceptae signum in eo deprehendas? At, inquit, *ter auditus fuisse* [in Actis] *dicitur*: *quae cautio & moderatio in servum vile caput vix congruit.* Atq. si idem servus hero praecarus fuisset, ea Praefecti cautio necessaria erat, ut quacumque posset, eum Principi lucraretur. Etsi non diffiteor, Castulum nostrum supra diaetarios ceteros fuisse honestioris conditionis; quippe qui non villae alicui aut ignobi-

rius formam mere Latinam habet, sicuti sunt derivativa omnia in ARIVS desinentia. Nec refert, quod Theophanes & alii quidam Graeci aetatis mediae δισιταρίου nomen usurparint: nam ita hoc adoptarunt, ut & complura alia officiorum domus Augustae Latina vocabula.

[40] Citantur quidem a nonnullis ex l. 7. D. *de extraord. crim.* & ex l. 1. D. *de effractor.* fures *diaetarii*: sed ibi in optimis quibusque exemplaribus legitur *Directarii* sive (ut in Florentinis exhibetur) *Derectarii*. In priore sic loquitur Vlpianus: *Qui directarii appellantur, qui in aliena cenacula se DIRIGVNT* (quo verbo JCtus etymologiam nominis tangit) *furandi animo, plusquam fures puniendi sunt*. In posteriore idem: *Simili modo & saccularii & directarii erunt puniendi*. Et quidem a Glossis *Directarius* exponitur, quo modo ab Vlpiano. Videndus de his etiam Paullus in V. sent. 4. §. 8. & Cujacius in X. Obser. 27. 34. De qua voce memini alicubi praeter aliorum opinionem scripsisse.

[41] *Aquarii* servi quam vili haberentur, ostendit quod eos Tertullianus per contemptum *aquariolos* vocat, & inter nequissimos numerat. *Ostiarii* vero miserrima antiquitus conditio fuit, qui catena religatus ad ostium assidebat, teste Suetonio in de Clar. Gramm. & Ovidio. Vnde illud Afranii: *Ostiarii impedimenta* (i. e. catenas) *tintinnire audio*. Vnde janitor apud Plautum Asinaria: *Nolo ego fores, CONSERVAS meas, A te verberarier*: quod loquendi genus etiam Ovidius usurpavit.

biliori praedio affixus esset, sed ipsi Palatio, unde & *Zetarius Palatii* in Actis vocatur.

At etiam eo boni Velseri propendet animus, ut *diaetarius* ei fortassis videatur idem fuisse qui DIAETARCHUS: de quo officio exstat Gruteri inscriptio pag. 576. 7. in hunc modum: DEXTERO. CAESARIS. SERVO. DIAETARCHO. DOMUS. AUG. TREBONIA. LAUDICE. FEC. CONIUG. B. M. &c. Verum diversum fuisse *Diaetarchum* a *Diaetario*, tum nomina ipsa satis per se produnt tum vero idem ex Theophane [42] ostendi potest. At interim si *Diaetarchus*, qui ceteris diaetariis praeerat, in recitato epigrammate *Caesaris servus* nuncupatur, an non multo magis & Castulus noster servus imperatoris fuerit? Cui satis opinor decoris affert ea libertas, qua eum CHRISTUS donavit. Atque haec de S. Castuli officio habui dicere; plura omnino, quam opus erat. Sed siquando quid lucis hinc sacrae antiquitati affundetur; neminem, uti spero, longioris in hisce tricis studii poenitebit.

XXIIII NS OCTO

VT illi, qui in his Fastis die VIIII. hujus mensis coluntur, non alio nomine, quam QUADRAGINTA vocantur: idem & Octoviris diei hujus contigit. Sunt autem illi celeberrimi Octo, quorum Eusebius in Historia (43) Martyrum Pa-

[42] Theophanes διαιταρίων *diaetariorum* Latino vocabulo sic utitur, ut eos plures in Palatio Principis fuisse satis significet: veluti ubi ait: ἐκ τῶν διαιταρίων τῆ Παλατίε πολλοὶ, *Multi ex diaetariis Palatii*. His autem unus praeerat, qui πρῶτος i. e. primus eidem dicitur, ad annum 8. Anastasii sic scribenti: Εὐτυχιανὸς πρῶτος τῶν διαιταρίων, *Eutychianus diaetariorum primus*, h. e. Diaetarchus. In Veteribus quidem Glossis Philoxeni sic legitur: *Atriensis lib. de Off. proconsulis*, διαιτάριος, διαιτάρχης (h. e. iis qui in lib. *de Officio Proconsulis* vocantur *Atrienses*, respondent, quos Graeci posterioris aevi appellant *diaetarios*, aut *diaetarchum*) sed eo non efficitur *diaetarium* eumdem fuisse ac *diaetarchen*, sed hoc tantum inde elicitur, utrumque ad atriensem familiam referri, tum *diaetarios*, tum horum praefectum, qui *diaetarches* vocabatur.

[43] *Ad Eusebii narrationem de Sanctis Octo.*

Baronius in adnotatis hoc die ad hos Octoviros, eorum Acta ex Eusebii libro VIII. Hist. Eccl. cap. 15. peti jubet. Atqui in toto octavo Hist. Ecclesiasticae libro nec vola nec vestigium horum Martyrum exstat; sed de his agitur in Historia Palaestinae Martyrum ejusdem Eusebii. Haec autem quia in Christophorsoni editione (qua utebatur Baronius) octavo Eusebianae Historiae libro ad finem ita adnectebatur, tamquam si pars aut supplementum ejus libri esset (quod & in manu exaratis factum reperitur) id Baronio sic citandi ansam praebuit. Et in Valesiana quidem editione octavus Eusebii liber ad caput usque XVII. progreditur, cui postea id supplementum de Palaestinis Martyribus seorsum adnectitur. At credo in aliis exemplaribus variasse capitum numerum, itaut Palaestinorum Historia haberetur pro cap. XV. Cave ergo ne supradictum citandi modum diligentissimo Cardinali vitio vertas.

De his autem Octo sic Eusebius incipit: *Ea quae postea subsecuta sunt, cui tandem visa aut audita stuporem non injecerunt?* Quid tanto dignum feret hic promissor hiatu? Putares enim hos athletas tormenta inaudita pertulisse. Et tamen non aliud, quam obtruncati narrantur. Quo igitur magnificum proemium? Quo tanta exspectatio cietur? Nimirum quia illi (haud dubie Spiritu Sancto intus permovente impulsi) ultro se Praesidi obtulerunt. Quare de Eusebio mirandum videbatur, nō tam quod hi ultro ad martyrium prosiluerant, quam quod id contra Ecclesiae disciplinam (quae ultro se offerre vetabat) ausi, tamen auxiliante Dei gratia legitime coronati fuerint.

Jam vero inter hos Martyres duo sunt *Dionysii*, duoque *Alexandri*; at vero *Romulus* unus est, unusque *Agapius*; & tamen de Romulo dicitur, Ῥώμυλος ἦν ΚΑΙ αὐτῷ προσηγορία, eademque copula in Agapio praeter morem additur, Ἀγάπιος καὶ αὐτῷ ὄνομα ἦν. Estne inducenda copula Καὶ h. e. *Et*? Non puto. Nam & Bodaeus in Comm. plura antiquorum exempla affert, in quibus Καὶ illud παρέλκει. Et Eusebium perquam nimium esse in affectan-

da

Palaestinae tum nomina, tum etiam & martyrii genus describit. Passi sunt anno altero persecutionis, quam ibi Eusebius describit, h. e. anno 304. ex Ruinarto, at 305. ex Tillemontio, *Die vicesimo quarto IX. Kal. Apriles*: qui est hodiernus dies. Eorum vero nomina sunt *Timolaus*, *Dionysius*, *Romulus*, *Pausis*, (44) *Alexander*, alter *Alexander*, *Agapius*, alterque *Dionysius*. Et in Romano quidem Martyrologio hoc eod.die XXIV. ii Octo celebrantur: sed in Hieronymi Mrolog. tum pridie coluntur,[& quidem variatis aut corruptis diverso modo nominibus pro codicum MSS. diversitate] tum etiam hoc die recensentur, sed per errorem Africae adscripti. Venio nunc ad Graecos: in quorum Menaeis tum editis, tum scriptis hoc die *Octo Martyres Caesareae Palestinae gladio interempti* coluntur, sed simplici *Memoria*, & quidem suppressis eorum nominibus. At vero de eisdem magnum Officium fit Idibus Martii, quo die non tantum in Menaeis, sed & in utroque Menologio [Basilii & Sirleti] in Synaxario Claromontani Collegii, & Anthologio Octo illorum nomina [nisi quod *Pausis* in *Publium* refingitur] & Martyrium describitur.

Verum illud heic scire interest, cur hic dies [quem vere emortualem fuisse, ex Eusebio intelligitur, & ex consensu Latinorum, Aegyptiorumque imo & Graecorum, quippe qui hoc die saltem Memoriam illorum Octo signatam exhibent] *Natalis* non vero *Passionis* notam praefixam gerat: hoc enim consuetudini hujus marmoris adversatur, in quo *Natale* diebus non suis praemitti solet. Verum jam saepe monuimus, eamdem notam generalem esse, & etiam ad dies *Συναξίμων* pertinere. Adde quod heic plena scriptura esse debuerat NT. PAS. h.e. *Natale Passionis* [quod plenum loquendi genus in hoc marmore occurrit bis mense Augusto] verum compendii causa illud PAS. subaudiri placuit. Haec certe responsio mihi se magis probat, quam si dicerem, Neapolitanis imposuisse magnum horum Officium, quod in Menaeis fit Idibus Martiis, itaut putarint, eumdem, & certaminis diem fuisse. Nam [ut omittam, non constare an antiquitus id festum Graeci in Idus Martias conjecerint] Eusebii Historia Martyrum Palaestinae jam tum credo terebatur ab omnibus, libro VIII. Hist. Eccles. adnexa; in qua horum triumphus in hodiernum diem conjicitur, secundo persecutionis Diocletiani anno.

XXV ANNVNTIATIO DNI IHV

Festi hujus in hunc modum inscriptio ut ad IESVM referatur festivitas, rarior est, sed tamen non sine exemplo. Beda genuinus: *Annuntiatio Dominica*: sic quoque in Martyrol. Rosweidano: & sic ferme etiam Vsuardus, Ado, Notkerus, ut & quaedam Hieronymiani Martyrologii apographa: nam in optima Flo-

da dictionis elegantia, in tantum ut ob id studium haud raro obscuritate laboret, nemo opinor inficiabitur. Vel sic tamen nihil ad veteris Graeciae venustatem.

Fit autem in horum passionis historia mentio *κυνηγεσίου*, quod bene Valesius *Amphitheatrum* reddidit: nam etsi *κυνηγέσιον* proprie *venationem* significat, tamen apud posteriorem Graeciam etiam pro Amphitheatro, ubi venatio dabatur, accipitur. Fuit & CPoli Amphitheatrum nomine *κυνήγιον*. Et Eusebianum quidem Amphitheatrum non aliud fuerit, quam cujus alicubi Josephus aut quis alius meminit. In illis porro verbis, *Ad Vrbanum* (praesidem) *qui tunc forte ad Amphitheatrum proficiscebatur*, neglexit Valesius vim Graeci verbi *ἀνιόντι*, quae suasisset interpretari *Ascendebat*. Factum nollem. Nam ex ea proprietate addiscimus, id Amphitheatrum in edito loco fuisse. Sane ex N.T. patet, quam non temere Palaestini *ascendendi*, & *descendendi* verba usurparint.

(44) Qui *Pausis* in plerisque codicib. scribitur, is alicubi teste Valesio *Paesis* (*Παίσις*) vocatur. At prius illud tuetur Graecanica analogia, nam *Paesis* nihil est. Hunc male Graecorum Officia *Publium* appellant.

Florentinii editione id festum sic ponitur ut *Mariae* nomen casu obliquo subnectatur: *Et in Galilea Civitate Nazareth Adnuntiatio S. Mariae de Conceptione, quando ab Angelo est salutata:* a quo optima manuscripta non longe absunt. Adhaec in Sacramentario Gelasiano Thomasii: *In Adnunciatione S. Mariae Matris Dñi nostri J. C. VIII. Kal. April.* In Gregorii Sacramentario: *Annuntiatio Angeli ad B. Mariam*. In Kalendario Allatiano: *Adnunciatio S. Mariae*: ac totidem plane verbis in Neapolitano manu exarato Kalendario, quod Rituali Neapolit. praemittitur; ubi id festum rubris characteribus adnotatur. Imo nec aliter proponitur id festum in Graecorum libris. In Basilii Menologio: *Annuntiatio Sanctissimae Deiparae*. Sic quoque, sed paucis adjectis verbis, in Sirleti Menologio, in Menaeis, Synaxario Claromontano, & Anthologio: in quorum plerisque huic festo προεορτια praemittitur. Atque haec de festi hujus inscriptione. Nam quae ad ejusdem historiam & antiquitatem attinent, ea satius fuerit ex Florentinio, Thomassino, Bailleto, aliisq. Liturgicis scriptoribus peti, quam recocta saepius crambe fastidium lectori creare.

Illud non omiserim, quod antiquis vulgo olim persuasum fuit, uno eodemque die tum Incarnationem Domini, tum etiam ejusdem sacratissimam mortem contigisse. Qui quum hoc die utrumque mysterium colerent; consequens fuit, ut post diem tertium Dominicam Resurrectionem festo immobili celebrarent, praeter mobilem Paschatis festivitatem. Eaque persuasio Neapolitanis saeculi circiter duodecimi insederat, in quorum saepe laudato Kalendario, quod Rituali praeit, die XXVII. Martii sic scribitur: *Resurrectio Domini*. Habeo & Sicula Kalendaria testes moris hujus, & alia quaedam praeter illa quae Bollandistae ad hunc diem & ad XXVII. produxerunt.

XXVI NT S SABINI

INnumeri sunt in Graecis ac Latinis libris Ecclesiasticis *Sabini* Martyres: sunt & Confessores haud pauci. Sed qui hoc die colitur, non alius mihi videtur quam celeberrimus ille Martyr Hermopolitanus in Aegypto nomine *Sabinus*, qui hoc eodem mense, verum non hoc, sed die XIII. Rom. Mrologio insertus a Baronio fuit, ex fide Sirletiani Menologii. Is vero in Sirleti Menologio *Sabinus*, *alias Abibus* vocatur. At Menaea eod. die XIII. ita ejus memoriam inserunt, ut solo *Abibi* nomine sint contenta: contra vero eadem Menaea mox die XVI. de eo Martyre Officium magis sollemne habent, sed sub solo *Sabini* nomine: ceterum ex genere (45) Martyrii satis constat, in Menaeis tum *Abibum*

P dieí

(45) *De Abibo, aliter Sabino: de ejus martyrio, de Hermopoli & Scamandro.*

Abibum ac *Sabinum* Hermopolitanum unum & eumdem esse, ostendit Sirleti Menologium, in quo is *Sabinus*, *alias Abibus* vocatur. In Menaeis autem idem Martyrii genus utrique adscribitur. Etenim *Abibus* diei XIII. hoc disticho exornatur:

Βληθεὶς Ἀβιβος εἰς ποταμὸν σὺν λίθῳ,
Ἐκπλεῖ ποταμὸν συμφυτευθὴ τῷ βίῳ.

Saxo alligate, Abibe, in amnem mergeris,
Te enavigasse flumen hoc vitae, docens.

Ac nihilo secius *Sabinus*, cujus elogium in menaeis die XVI. contexitur, post diversa tormentorum genera ad extremum dicitur *lapidi alligatus in Scamandrum* (de quo amne postea viderimus) *immissus, ita demum martyrii lauream consecutus*. Menaeis consonat non tantum in duplici nomine, verum & in genere martyrii Menologium Sirletianum, uti diximus, in quo ad diem XIII. sic scribitur: *S. Sabini, alias Abibi, ex Hermopoli, qui saxo alligatus, & in flumen dejectus, martyrio consummatus est.*

Quod autem ad *Abibi* nomen attinet, id videtur homini Aegyptio peculiare fuisse. Nam quod primo mensi *Abibi* nomen Moses (in Hebraeo textu Exodi XIII. 4.) imposuerit, mihi videtur vocabulum ab Aegyptiis didicisse. Fuerit ergo *Abibi* nomen Aegyptiis juxta atque Hebraeis usitatum. At idem Martyris *Abibi* nomen a Graecis Latinisque in usitatius *Sabini* vocabulum, idque finitimae pronuntia-

tio-

diei XIII. tum *Sabinum* diei XVI. unum & eumdem esse. Cur autem Sabinus is, qui in Menaeis die XVI. celebratur, a nostris in diem XXVI. dilatus fuerit, curiosius rimanti poterit ea ratio succurrere, quod dies XVI. S. Montani potiore festo occupabatur. Ac perpulchre sane accidit, ut in his Fastis Montanus cum Sabino sedes permutarit suas; dum Montanus de die XXVI. retractus est in XVI. ejusdem mensis, Sabinus contra de XVI. in XXVI. commigravit. Quid si enim Montani festum antevertere Translatio aut Dedicatio aliqua Neapolitanos jussit? quo facto Sabinus, qui ex die XVI. a Montano deturbatus fuerat, in vacuum Montani locum, quod reliquum unum erat, convolavit. Et haec ratio satis est verisimilis, praesertim quum utrique diei *Natalis* h. e. diei non sui nota praescribatur. Hoc vero si placeat; ex eo poterunt quae diximus sup. ad diem XVI. illustriora fieri. Atque haec prior esto sententia.

Verum quid, inquis, nitimur *Sabinum* hunc ex die XVI. hujus mensis machinis omnibus huc pertrahere; quum huic ipsi hodierno diei *Sabinus* suus apud Graecos non desit? Res enim sic se habet. In Synaxario Claromontani Collegii S. J. Parisiensis, itemque in altero codice Dominicano, alioque rursus Mediolanensi [apud Bollandistas ad XXVI. Martii pag. 619. n. 5.] hoc die sic legitur: Ἄθλησις τῶν ἁγίων Μαρτύρων Μανουὴλ, Σαβίνου, Κοδράτου, καὶ Θεοδοσίου, i. e. *Certamen SS. MM. Manuelis, Sabini, Quadrati, & Theodosii*: nec aliud ibi elogium adjungitur. An non igitur hic erit hodiernus marmoris nostri Sabinus? Nulla per me quidem mora erit. Sed tamen libere dicendum est, quid de hoc sentiam. I. Hodiernus Synaxariorum Sabinus est obscurissimus, nec aliud, quam ejus nomen adscribitur. II. Idque nomen abest hodierno

tionis, abiit. Atque haec de nomine.

Jam vero *Hermopolis*, Martyris hujus palaestra, in Aegypto triplex fuit, quarum unaquaeque Nilum, aut aliquod ex Nili brachiis vicinum habuit, in quod dejici Sabinus potuit. Sed omnium celeberrima est Hermopolis illa quae Nomo *Hermopolitano* nomen indidit, quaeque Ἑρμούπολις μεγάλη, *Hermopolis magna* Ptolemaeo appellatur, ad discrimen illius quam μικρὰν *parvam* idem geographus dixit, adjacentem flumini quod per ostium Canopicum effunditur; necnon & tertiae *Hermopoleos* in Delta positae ad flumen Thermuthiacum. Ecqua vero ex his tribus heic sit intelligenda, ignoratur. Verum quum absolute sine ullo additamento *Hermopolis* vocetur; erit fortassis illa Hermopolitani Nomi metropolis.

Verum quid istud monstri est, quod in *Scamandrum* praecipitatus dicitur? Nec enim alium hujus nominis amnem ab illo Mysiae nominatissimo novimus. Nisi vero aliquod ex Nili brachiis *Scamandri* nomen tulerit; idque nunc primum ex Menaeis didicerimus. Atqui daremmanus, si hoc genus librorum idoneum ad testimonium dicendum de his rebus esset, ac non potius millies caelum terrae jungeret. Mihi potius videtur *Scamandri* nomen ab illo manasse, a quo distichon ibidem adscriptum prodiit ejusmodi.

Ῥεῖθρον Σκαμάνδρου, τῆς ἐλέγξεως ὕδωρ,
Εὐανδρίας ἔλεγχος ἦν τοῦ Σαβίνου.

Quos versiculos ex Graecis haud sane bonis, sic poteris, si lubet, Latinos non deteriores facere.

Flumen Scamandri, ut Mosis explorans aqua,
Pectus Sabini explorat, an virile sit.

Ceteroqui ad verbum ii senarii sic sonant. *Fluentum Scamandri*, (veluti) *redargutionis aqua* (alluditur ad aquam zelotypiae Num. V. quae a LXX. vocatur ὕδωρ ἐλεγμοῦ i. e. *aqua redargutionis*) *Virilis animi Sabini in argumentum fuit*. Atqui versificator iste ut adlitterationes undequaque captaret, fluvium aliquem invenire voluit, qui εὐανδρίας (*virilitatis*) aliquid suo nomine praeseferret. Idcirco *Scamandri* nomen usurpavit (etiam licentia usus poetica, ac proprium pro appellativo nomine ponens, ut *Acheloia pocula*, & sexcenta hujus generis) quia ἀνδρείαν nomine ipso videretur gerere. Et poetae quidem acumen ejusmodi fuit: putidissimum, sed tamen in versu ferendum. At is versificator antiquior Menaeis fuit: quae qui postmodum concinnavit, quum *Scamandri* mentionem in senariolis illis nactus esset, eo processit, ut historica serietate Sabinum Hermopoli passum in Scamandrum praecipitaret, proinde Mysiam cum Aegypto quasi Xerxeno ponte conjungeret. Ea enim est eruditio novae Graeciae. Quanto porro Basilii Menologium prae Menaeis gravius atque castius: in quo sic tantum legitur die XIII. Martii, τιμωρηθεὶς ἐρρίφη ἐν τῷ ποταμῷ, *post tormenta in flumen projectus est*.

dierno die a suprascripto Martyrum choro in ceteris Graecorum libris, praesertim in Menaeis, & utroque Menologio, Basiliano ac Sirletiano. III. Imo in Basilii Menologio pugilum illorum elogium non hoc die, sed crastino pertexitur, sed, uti dixi, sine comite Sabino; ac de *Quadrato* ibidem seorsum agitur. Ac sane quantum equidem ex horum Officiorum Graecanicorum lectione potui colligere, quoties de pluribus Martyribus memoria fit sine elogio, non necesse est illos simul depugnasse; sed plerumque in unam memoriam coeunt Sancti plures, martyrii genere ac loco diversi. Itaque nihil facilius fuit, quam ut *Sabinus* ille celeberrimus Hermopolitanus (de quo crediderim nō tantum Neapolitanos, sed & alias forsan Ecclesias hoc die XXVI. festum celebrasse) ex Kalendariis aliquot peculiaribus in Synaxaria immigraverit. Summa eo redit. Alter hic Synaxariorum trium *Sabinus*, nisi idem atque Hermopolitanus sit, obscurissimus fuerit oportet; proinde haud facile hoc die a Neapolitanis colendus. Interim prior ille celebratissimus ob eas quas dixi caussas sedem suam cum Montano permutasse mihi videtur, eoque huic maxime diei adscriptus fuisse.

Ceterum *Sabinus* Episcopus (cujus corpus cum aliis pluribus ex oppido *Lesinae* Regni Neapolit. exeunte saec. XVI. Neapolim in Aedem Annuntiatae translatum fuit, teste Caesare de Engenio pag. 404.) nihil huc attinet.

XXVII P S ISACII

Illud P. i. e. *Passio* designat, de martyre heic agi. Ac plures, sat scio, fuerunt hujus nominis martyres, qui ex Martyrologiis & ex Basilii Menologio innotuerunt: sed nemo eorum usquam hoc die colitur. Quo magis eo propendet animus, ut putem agi heic de illo *Isacio* Monacho, qui Catholicae fidei gratia a Valente verberibus affectus & longa carceris custodia maceratus, tandem extincto, uti praedixerat, imperatore, in pace quievit. De hoc quidem Confessore Basilii Menologium, ceterique Graecorum libri die XXX. Maii memoriam agunt: at Surius hoc ipso die XXVII. Martii. Itaque quae caussae Surio fuerunt, ut hunc Sanctum huic diei assignaret, easdem & Fasti marmorei habuerunt, ut eum huic diei affigerent.

Atqui hausit hoc Surius ex vita quam ipse affert de Graeco translatam: in cujus fine legitur, *Migravit ad Dominum . . . VI. Kal. Aprilis*. qui est dies XXVII. Martii. At Papebrochius ad 30. Maii pag. 247. num. 6. rejicit hanc diei emortualis consignationem in *errorem librarii Graeci*, κζ Μαρτίου *legentis pro* κς' Μαΐου: nam in altera vita longiore, quam edidit ibi Papebrochius, is mortuus dicitur die XXVI. Maii. Verum frustra erroris librarium a Papebrochio coargui, ostendit hoc Marmoreum Kalendarium (si non antiquius vita longiore illa per Papebrochium evulgata, at certe non valde disparis antiquitatis) in quo ita diei XXVII. Martii hic B. Monachus affigitur, ut eo die is migrasse significetur, per appositam scil. *Passionis* (non vero γενικωτέραν *Natalis*) notam. Itaq. non dubito, quin potius & ex vita Surii, & ex hoc marmore emendanda sit nota temporis in vita longiore apud Papebrochium pag. 258. ad finem, ubi pro μηνὶ Μαΐῳ εἰκάδι ἕκτῃ puto scriptum antea fuisse μηνὶ Μαρτίῳ κζ per arithmeticas notas, quas qui postea depravatas reperit, inde excudit ὁλογράμματον illud εἰκάδι ἕκτῃ. Vide de hoc Martyre plura ad XXX. Maii.

Et quidem *passionem* huic, tamquam Martyri, tribui, non miror, ut qui revera cruciatus pro fide fuit. At vero quum hoc die is non per tormenta, sed in pace quieverit; convenientior forsan fuisset *Depositionis* nota. Ita sane. Verum postquam semel is pro martyre haberi coepit; etiam diem emortualem *Passionis* appellatione decorari placuit. De hoc Christi Confessore plura dicemus infra ad XXX. Maii, quo is iterum cum *Natalis* nota hisce Fastis inscribitur.

XXVIII D̄P ETVCHII ĒPI

SI recta est marmoris scriptura ; erit hoc prorsus novum in Curia Sanctorum nomen : quod quidem nomen & ab analogia Graecanica multum abludit . Quocirca etiam atque etiam considerandum est , ecquid lapicida heic scribere in animo habuerit .

§.I. *An ETVCHIVS idem qui Eutychius* .

Nihil autem esse videtur propius,quam ut lapicidae scripturo EVTVCHII h. e. *Eutychii* posterior diphthongi vocalis exciderit . Nisi vero non tam errato id scalptoris , quam consilio est assignandum . Etenim in diphthongis nonnullis olim posterior (46) vocalis omitti dedita opera solebat . Sed & hoc ipsum (47) nomen reperitur aliquoties in antiquitus scalptis marmoribus cum E simplici . Itaque sit sane ETVCHII pro *Eutychii* positum . Esto. At vero ex tot Eutychiis unum aliquem reperire , qui simul & Episcopus fuerit , & ejus *Depositio* (quae heic diserte in marmore notatur) in hunc diem inciderit, hoc opus, hic labor . Sane vero Episcopos hujus nominis tres omnino quatuorve reperio . Aut siquis forte alius in veteribus Fastis latet , nae is valde obscurus , & ἐπιχώριος (*localis*) Sanctus aliquis fuerit, nec certe talis , de quo se sollicitos Neapolitani praebere debuerint . Eorum vero , quos dixi , clarissimus omnium est *Eutychius* Patriarcha CPolitanus . At is non hoc , sed die VI. Aprilis obiit , quo & in his Fastis inscribitur . Fuit & *Eutychius* Episcopus Comensis in Italia : sed is in Latinorum libris liturgicis die V. Junii colitur. Sicuti neque huc pertinet *Eutychius* Martyr , Melitenae Episcopus , de quo die 28. Maii . Multo minus *Isichius* (sic enim corrupte scribitur) *Magnus* Episcopus Viennensis V.saeculi , aut siquis forte alius rimanti occurrerit : quorum nemo hoc die obiit .

Illud fortassis unum relinquitur , ut fuisse videatur aliquis Neapolitanus ejus nominis Episcopus Joanni Diac. ignotus : nam vulgo volunt , nonnullos ex nostris Praesulibus ejus diligentiam effugisse . Huc sane animo propenderem, nisi grave mihi videretur,potuisse ex Episcopis Neapolitanis eum , qui non nomine tenus , sed etiam certo Depositionis die adnotato , huic Kalendario insertus reperiretur, obscurum Jo: Diacono esse, qui haud diu post hoc marmor editum Chronico suo scribendo operam dedit . Itaq. ne ab hac quidem sacra anchora quidquam spei superest . Quocirca ad alias cogitationes animum convertamus licebit .

§. II. *An ETVCHIVS idem qui ESVCHIVS sive Hesychius* .

Quid si enim qui hodie heic insculpitur, non *Eutuchium* aliquem designet, sed potius ESVCHIVM (T tantum pro S posito , aberrante scalptoris manu) sive *Hesychium* ? Nam de H initiali praetermisso nemo mihi litem intendet : quod omittere & huic (48) marmori , & aevi medii scriptoribus familiare fuit, idque in hoc maxime (49) nomine . Quod si docue-

[46] Tritum est hoc in Graecis Inscriptionibus marmorum ac nummorum,in quibus simplex O pro diphthongo ου , ut Συρακοσίων pro Συρακουσίων ; & E solitarium pro diphthongo EI scribebatur . Adhaec occurrit in Latinis Mss. AGVSTVS pro *Augustus* : & nihil frequentius , quam nudum E pro diphthongo AE, priore omissa : nam & hoc moris fuit. Sic *Egipius* pro *Aegipius* in vet. codicibus scribitur : de quo ad diem crastinum .

(47) Apud Gruterum pag.340. 4. & 1064. 12. ETYCHES pro *Eutyches* : & 753.4.ETYCHIANVS pro *Eutychianus* scribitur .

[48] In hoc ipso marmore praeter diem XXI. Octobr. ubi S. HILARIV scribitur , a ceteris semper H initio abest , ut die 30.Sept. S. IERON. pro *Hieronymi* : die XI.Septembr. IACINTHI : die XI. Maii ILARIONIS . Pari etiam facilitate H in medio negligitur.

[49] Nihil frequentius in marmoribus medii aevi & in libris reperias , quam nomen hoc mille modis depravatum , ut *Esycius* , *Esicius* , *Esytius* , *Isicius* , *Isychius* &c. Quibus jam addetur illud hujus marmoris ETVCHIVS .

cuerimus, in hunc diem alicujus *Hesychii* Depositionem incurrere, nos omne punctum tulisse, laetandum erit. Atqui colitur hoc ipso die in Basilii Menologio *Hesychius* quidam *Presbyter Hierosolymitanus*: quem hoc die obiisse ejusdem Menologii auctoritas cum nostro marmore collata suadet. Is ergo erit, de quo quaerebamus, pro quo sculptor incuriosus posuit ETVCHIVS, una aberrans littera. Ac de Menologio quidem infra.

Interim meminit ejusdem Cyrillus saeculi VI. scriptor fidelissimus apud Bollandum (in vita S. Euthymii ad xx. Jan. pag. 308. num. 42.) in haec verba ex Gentiani Herveti translatione. *Juvenalis Patriarcha* (Hierosolymitanus) *quum S. Passarionem, qui tunc erat Chorepiscopus, & Hesychium accepisset Presbyterum, accedit ad Lauram* (S. Euthymii) *& Templum quod est illic dedicat* (non anno Christi 429. ut ibi subnotat Jo: Bollandus, sed anno 428. uti emendat Papebr. in Histor. Chronol. Patriar. Hierosol. tom. 3. Maii num. 98.)... *Gaudebat Euthymius... maxime quod Passarionem cum Patriarcha & divinum Hesychium, qui in reliquo eorum, qui se exercebant, choro insignes erant, in Laura degentes cerneret. Sed Sanctus quidem Passarion, quum nondum septimum mensem ab illo tempore transegisset, e vivis excedit in profunda senectute.* Anno scil. 429. Passarion obiit.

At S. Hesychius quinquennio post e vita migravit. Theophanes (pag. 79. edit. Regiae Paris. an. 1655.) in eumdem annum refert Valentiniani cum Eudoxia Theodosii junioris filia nuptias, & Hesychii Presb. Hierosol. obitum his verbis: Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει Ἡσύχιος πρεσβύτερος Ἱεροσολύμων ἐτελεύτησεν. *Eodem anno Hesychius Presb. Hierosolymitanus suum diem obiit*. Is est annus 434. dies vero emortualis tum ex Basilii Menologio, tum vero etiam ex nostro Kalendario innotescit, in quo ejus *Depositio* hodierno die XXVIII. Martii consignatur.

§. III. *An is Hesychius fuerit Presbyter tantum, an vero etiam Episcopus.*

Atqui exsistit heic non mediocris difficultas. Nam ETVCHIVS i. e. *Hesychius* is, cujus *Depositio* hoc die in hisce Fastis notatur, *EPIscopus* ibidem inscribitur. Quo posito, diversus sit oportet ab eo, de quo hoc die agitur in Basilii Menologio, qui tantum *Presbyter* insignitur. Nec aliud in vita S. Euthymii quam Presbyter fuisse narratur. Non aliud quoque a Theophane quam presbyteratus ei tribuitur, tum verbis modo de ejus obitu recitatis, tum pag. 71. ubi cum Theophili Alexandrini obitu, & Cyrilli electione hujus Hesychii Hierosolymitani promotio ad presbyteratum (50) componitur. Idem prorsus suadent operum ejusd. quae nunc exstant, tituli, in quibus *Presbyter* inscribitur. Ac postremo Photius *Hesychio Presbytero Hierosolymitano* (sic enim appellat) cod. 269. *Encomium in S. Thomam*, cod. autem 275. aliud ejus opusculum *in Jacobum fratrem Domini & Davidem Christi patrem* tribuit. Sic etiam Bibliothecae Graecorum Patrum collector solam presbyterii dignitatem in eo agnoscit. Plures similes operum inscriptiones cum *Presbyteri* elogio infra afferemus §. ult.

(50) Theophanes pag. 71. obitum Theophili cum promotione tum Cyrilli tum etiam Hesychii nostri conjungit his verbis: *Dormitio Theophili Alexandrini, &* [προβολὴ] *promotio divini Cyrilli, & Hesychii Presbyteri*. Ubi & nullis interpositis voculis, statim idem inculcatur his aliis verbis: *Hoc anno Theophilus Alexandriae Episcopus excessit e vivis* (sexto Theodosii Jun. anno) *& in ejus locum Cyrillus... suffectus est, eodemque anno Hesychius Presbyter Hierosolymitanus litterarum doctrina florebat*. Ubi memini, adnotari a Jac. Goar, in plurib. scriptis libris hunc posteriorem locum deesse. Ac revera quid necesse erat Theophili obitum & quae sequuntur, iterato narrari? Itaq. facile, uti suspicor, haec posteriora sciolus margini illeverit, volens declarare, quo spectaret vox προβολὴ in priore loco; nim. in Cyrillo ea voce designari *promotionem* ad Cathedram, at in Hesychio non *promotionem* ad Presbyterium (nec enim id tamquam memorabile adnotandum fuit) sed ejusdem *profectum* in sacra eruditione. Id vero postea librarii in textum intruserunt.

XXVIII D̄P ETVCHII EP̄I

SI recta est marmoris scriptura; erit hoc prorsus novum in Curia Sanctorum nomen: quod quidem nomen & ab analogia Graecanica multum abludit. Quocirca etiam atque etiam considerandum est, ecquid lapicida heic scribere in animo habuerit.

§. I. *An ETVCHIVS idem qui Eutychius*.

Nihil autem esse videtur propius, quam ut lapicidae scripturo EVTVCHII h. e. *Eutychii* posterior diphthongi vocalis exciderit. Nisi vero non tam errato id scalptoris, quam consilio est assignandum. Etenim in diphthongis nonnullis olim posterior (46) vocalis omitti dedita opera solebat. Sed & hoc ipsum (47) nomen reperitur aliquoties in antiquitus scalptis marmoribus cum E simplici. Itaque sit sane ETVCHII pro *Eutychii* positum. Esto. At vero ex tot Eutychiis unum aliquem reperire, qui simul & Episcopus fuerit, & ejus *Depositio* (quae heic diserte in marmore notatur) in hunc diem inciderit, hoc opus, hic labor. Sane vero Episcopos hujus nominis tres omnino quatuorve reperio. Aut siquis forte alius in veteribus Fastis latet, nae is valde obscurus, & ἐπιχώριος (*localis*) Sanctus aliquis fuerit, nec certe talis, de quo se sollicitos Neapolitani praebere debuerint. Eorum vero, quos dixi, clarissimus omnium est *Eutychius* Patriarcha CPolitanus. At is non hoc, sed die VI. Aprilis obiit, quo & in his Fastis inscribitur. Fuit & *Eutychius* Episcopus Comensis in Italia: sed is in Latinorum libris liturgicis die V. Junii colitur. Sicuti neque huc pertinet *Eutychius* Martyr, Melitenae Episcopus, de quo die 28. Maii. Multo minus *Isichius* (sic enim corrupte scribitur) *Magnus* Episcopus Viennensis V. saeculi, aut siquis forte alius rimanti occurrerit: quorum nemo hoc die obiit.

Illud fortassis unum relinquitur, ut fuisse videatur aliquis Neapolitanus ejus nominis Episcopus Joanni Diac. ignotus: nam vulgo volunt, nonnullos ex nostris Praesulibus ejus diligentiam effugisse. Huc sane animo propenderem, nisi grave mihi videretur, potuisse ex Episcopis Neapolitanis eum, qui non nomine tenus, sed etiam certo Depositionis die adnotato, huic Kalendario insertus reperirietur, obscurum Jo: Diacono esse, qui haud diu post hoc marmor editum Chronico suo scribendo operam dedit. Itaq. ne ab hac quidem sacra anchora quidquam spei superest. Quocirca ad alias cogitationes animum convertamus licebit.

§. II. *An ETVCHIVS idem qui ESVCHIVS sive Hesychius*.

Quid si enim qui hodie heic insculpitur, non *Eutuchium* aliquem designet, sed potius ESVCHIVM (T tantum pro S posito, aberrante scalptoris manu) sive *Hesychium*? Nam de H initiali praetermisso nemo mihi litem intendet: quod omittere & huic (48) marmori, & aevi medii scriptoribus familiare fuit, idque in hoc maxime (49) nomine. Quod si docue-

[46] Tritum est hoc in Graecis Inscriptionibus marmorum ac nummorum, in quibus simplex O pro diphthongo ου, ut Συρακοσίων pro Συρακουσίων; & E solitarium pro diphthongo EI scribebatur. Adhaec occurrit in Latinis Mss. AGVSTVS pro *Augustus*: & nihil frequentius, quam nudum E pro diphthongo AE, priore omissa: nam & hoc moris fuit. Sic *Egigius* pro *Aegipius* in vet. codicibus scribitur: de quo ad diem crastinum.

(47) Apud Gruterum pag. 340. 4. & 1064. 22. ETYCHES pro *Eutyches*: & 753. 4. ETYCHIANVS pro *Eutychianus* scribitur.

[48] In hoc ipso marmore praeter diem XXI. Octobr. ubi S. HILARIV scribitur, a ceteris semper H initio abest, ut die 30. Sept. S. IERON. pro *Hieronymi*: die XI. Septembr. IACINTHI: die XI. Maii ILARIONIS. Pari etiam facilitate H in medio negligitur.

[49] Nihil frequentius in marmoribus medii aevi & in libris reperias, quam nomen hoc mille modis depravatum, ut *Esycius*, *Isicius*, *Esytius*, *Isicius*, *Isychius* &c. Quibus jam addetur illud hujus marmoris ETVCHIVS.

cuerimus, in hunc diem alicujus *Hesychii* Depositionem incurrere, nos omne punctum tulisse, laetandum erit. Atqui colitur hoc ipso die in Basilii Menologio *Hesychius* quidam *Presbyter Hierosolymitanus*: quem hoc die obiisse ejusdem Menologii auctoritas cum nostro marmore collata suadet. Is ergo erit, de quo quaerebamus, pro quo scalptor incuriosus posuit ETVCHIVS, una aberrans littera. Ac de Menologio quidem infra.

Interim meminit ejusdem Cyrillus saeculi VI. scriptor fidelissimus apud Bollandum (in vita S. Euthymii ad xx. Jan. pag. 308. num. 42.) in haec verba ex Gentiani Herveti translatione. *Juvenalis Patriarcha* (Hierosolymitanus) *quum S. Passationem, qui tunc erat Chorepiscopus, & Hesychium accepisset Presbyterum, accedit ad Lauram* (S. Euthymii) *& Templum quod est illic dedicat* (non anno Christi 429. ut ibi subnotat Jo: Bollandus, sed anno 428. uti emendat Papebr. in Histor. Chronol. Patriar. Hierosol. tom. 3. Maii num. 98.)... *Gaudebat Euthymius... maxime quod Passarionem cum Patriarcha & divinum Hesychium, qui in reliquo eorum, qui se exercebant, choro insignes erant, in Laura degentes cerneret. Sed Sanctus quidem Passarion, quum nondum septimum mensem ab illo tempore transegisset, e vivis excedit in profunda senectute.* Anno scil. 429. Passarion obiit.

At S. Hesychius quinquennio post e vita migravit. Theophanes (pag. 79. edit. Regiae Paris. an. 1655.) in eumdem annum refert Valentiniani cum Eudoxia Theodosii junioris filia nuptias, & Hesychii Presb. Hierosol. obitum his verbis: Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει Ἡσύχιος πρεσβύτερος Ἱεροσολύμων ἐτελεύτησεν. *Eodem anno Hesychius Presb. Hierosolymitanus suum diem obiit*. Is est annus 434. dies vero emortualis tum ex Basilii Menologio, tum vero etiam ex nostro Kalendario innotescit, in quo ejus *Depositio* hodierno die XXVIII. Martii consignatur.

§. III. *An is Hesychius fuerit Presbyter tantum, an vero etiam Episcopus.*

Atqui exsistit heic non mediocris difficultas. Nam ETVCHIVS i. e. *Hesychius* is, cujus *Depositio* hoc die in hisce Fastis notatur, *EPIscopus* ibidem inscribitur. Quo posito, diversus sit oportet ab eo, de quo hoc die agitur in Basilii Menologio, qui tantum *Presbyter* insignitur. Nec aliud in vita S. Euthymii quam Presbyter fuisse narratur. Non aliud quoque a Theophane quam presbyteratus ei tribuitur, tum verbis modo de ejus obitu recitatis, tum pag. 71. ubi cum Theophili Alexandrini obitu, & Cyrilli electione hujus Hesychii Hierosolymitani promotio ad presbyteratum (50) componitur. Idem prorsus suadent operum ejusd. quae nunc exstant, tituli, in quibus *Presbyter* inscribitur. Ac postremo Photius *Hesychio Presbytero Hierosolymitano* (sic enim appellat) cod. 269. *Encomium in S. Thomam*, cod. autem 275. aliud ejus opusculum *in Jacobum fratrem Domini & Davidem Christi patrem* tribuit. Sic etiam Bibliothecae Graecorum Patrum collector solam presbyterii dignitatem in eo agnoscit. Plures similes operum inscriptiones cum *Presbyteri* elogio infra afferemus §. ult.

(50) Theophanes pag. 71. obitum Theophili cum promotione tum Cyrilli tum etiam Hesychii nostri conjungit his verbis: *Dormitio Theophili Alexandrini, & [προβολή] promotio divini Cyrilli, & Hesychii Presbyteri*. Vbi & nullis interpositis voculis, statim idem inculcatur his aliis verbis: *Hoc anno Theophilus Alexandriae Episcopus excessit e vivis* [sexto Theodosii Jun. anno) *& in ejus locum Cyrillus... suffectus est; eodemque anno Hesychius Presbyter Hierosolymitanus litterarum doctrina florebat*. Vbi memini, adnotari à Jac. Goar, in plurib. scriptis libris hunc posteriorem locum deesse. Ac revera quid necesse erat Theophili obitum & quae sequuntur, iterato narrari? Itaq. facile, uti suspicor, haec posteriora sciolus margini illeverit, volens declarare, quo spectaret vox προβολὴ in priore loco; nim. in Cyrillo ea voce designari *promotionem* ad Cathedram, at in Hesychio non *promotionem* ad Presbyterium (nec enim id tamquam memorabile adnotandum fuit) sed ejusdem *profectum* in sacra eruditione. Id vero postea librarii in textum intruserunt,

ult. Sed & Rabanus in Prol. ad Levit. ad Frecullum Lexoviensem, hunc Hesychium (auctorem Comm. in Levit.) diserte vocat, *Ven. Presbyterum Hierosolymorum*.

Quid in hac tanta difficultate statuemus? an erraſſe ſcalptorem noſtri marmoris, qui pro *PRESByteri* ſcripſerit *EPIſcopi*? At grave eſt tertio quoque verſu lapicidam reum peragere. Sane in Auguſtino ſpei plurimum initio repoſueram, cujus exſtant duae ad *Heſychium* quemdam epiſtolae (tum 197. alias 78. tum etiam 199. alias 80.) ac rurſus alia Heſychii ejuſdem ad Auguſtinum (quae eſt 198. alias 79.) quibus in epiſtolis mutuo ſe ambo illi *coepiſcopos* & *fratres* ſalutant, ut videri potuiſſet Hieroſolymitanus Heſychius tandem epiſcopalibus infulis fuiſſe decoratus. Verum perſpexi tandem eum, cum quo mutuum litterarum commercium Auguſtinus exercuit, Salonitanum in Dalmatia Epiſcopum fuiſſe, ipſo Auguſtino teſte in XX. de Civit. 5. ubi poſterioris epiſtolae 199. ad illum a ſe ſcriptae meminit, quae inſcribitur *de fine ſaeculi*, ibique diſerte eum *Salonitanum Epiſcopum* vocat. Hieroſolymitanum autem Presbyterum nemo ſibi perſuaſerit potuiſſe ad Salonitanam Cathedram perrepere.

Hac ſpe falſus, non continuo tamen animum deſpondeo. Adhuc enim neſcio quid crepera lucis affulget.

§. IIII. *De Epiſcopali Heſychii dignitate duplex conjectura.*

Hoc primum ponendum eſt, non tantum in hoc marmore, verum etiam in Gloſſa ordinaria ad Leviticum, Heſychium *Epiſcopum* appellari, imo *Hieroſolymorum* (51) *Epiſcopum*, ſi Gloſſae credimus. At grave eſt duos minime inidoneos teſtes, ejuſdemque (52) aetatis reſpuere. Quin multo praeſtabilius eſt viam quaerere, qua oſtendi poſſit, nec ſuperiores illos fuiſſe falſos, qui cum *Presbyterum* inſcripſerunt, nec noſtram teſtium bigam, apud quos idem audit *Epiſcopus*. Non alia vero ad id via patet, quam ſi Heſychium ultimis annis *Chorepiſcopum* fuiſſe dixerimus: nam Chorepiſcopi ſaepe *Presbyteri* nuncupabantur, maxime ſi epiſcopali (53) conſecratione caruiſſent. Ac rurſus eoſdem Chorepiſcopos interdum ſimpliciter *Epiſcopos* fuiſſe appellatos, ex pluribus monumentis liquet.

Porro non aliud quam Chorepiſcopus ſanctorum locorum fuit olim exeunte IV. ſaeculo Praylius, quando S. Porphyrium epiſcopum ordinavit: de quo vide ad 26. Februar. ſup. pag. 72. Praylio

in

[51] Gloſſam ad manus non habeo: ſed tamen Xyſtus Senenſis de eo ſic habet: *Heſychius, Hieroſolymitanus Presbyter, vel, ut in Gloſſa Ordinaria ſuper Leviticum ſcribitur, Hieroſolymorum Epiſcopus* &c.

(52) Nam ſi Faſti marmorei nono ſaeculo ſcalpti fuerunt, etiam VValafridus Strabo, qui fuit Gloſſae ordinariae auctor, nono ſaeculo floruit. Quo, inquis, hoc pertinet? nimirum quia ſi noſtrum Kalendarium poſt Strabonem conſcriptum fuiſſet, dici poſſet Heſychii Epiſcopatum a Strabone hauſtum fuiſſe: proinde duos hoſce teſtes pro uno numerandos. Nunc aevo eodem hi teſtimonium dicunt, & quidem permagno locorum intervallo disjuncti, ut unus alterius vocem exaudire nequeat. Proinde recte pro duobus teſtibus habeantur licebit. Ex quibus liquet, nono ſaec. Heſychium pro Epiſcopo fuiſſe habitum. Quod & diu poſtea placuit.

Nam anno circiter 1410. exſtitit in Anglia *Boſtonus Burienſis* Monachus, vir eruditiſſ. qui luſtratis atq. excuſſis innumeris bibliothecis, *Catalogum Scriptorum Eccleſ.* compoſuit, quem manu exaratum habuit Huſſerius. Is igitur *Explanationes in Leviticum* (Heſychii noſtri Hieroſolymitani opus) *Iſychio* [ſic enim vocat] *Hieroſolymorum Epiſcopo* tribuit, teſte Huſſerio in Biblioth. Theol. MS. apud Guil. Cavium.

[53] Canon X. Antiochenus: τοὺς καλουμένους χωρεπισκόπους, εἰ καὶ χειροθεσίαν εἶεν ἐπισκόπων εἰληφότες &c. Vetus interpres: *Chorepiſcopi tametſi manus impoſitionem ab Epiſcopo ſuſceperunt, & ut Epiſcopi ſunt conſecrati, tamen* &c. Verum pro *Tametſi ... ſuſceperunt, & ut Epiſcopi ſunt conſecrati* vertendum fuerat, *Etiamſi ... ſuſceperint, & ut Epiſcopi ſint conſecrati* &c. Nam Canon ſupponit, non omnes Chorepiſcopos ſimul etiam epiſcopali conſecratione donatos. Dum ergo Chorepiſcopos frenis quibuſdam coercet, id etiam de iis intelligit, qui conſecratione facti fuerint Epiſcopi.

in Chorepiscopatu successisse mihi videtur Passarion, Passarioni Hesychius. De utroque mentionem facit Cyrillus in S. Euthymii vita, iis verbis quae §. 2. recitavimus. Ibi *Juvenalis Patriarcha, adjunctis sibi S. Passarione, qui tunc erat* CHOREPISCOPUS (utique *sanctorum locorum* : quem unum Chorepiscopatum Hierosolymitanum ex vita S. Porphyrii novimus) *& Hesychio Presbytero*, accedit ad Lauram .... *Sed sanctus quidem Passarion, nondum septimo mense transacto obiit*, anno, uti supra innuimus, 429. Quid ergo aliud relinquitur, nisi ut Passarioni in eo Chorepiscopatu Hesychius successerit? Id enim necessario suadet Episcopalis titulus, qui ei tum in hoc nostro marmore, tum ab auctore Glossae tribuitur. Adde quod eadem Glossa *Hierosolymorum episcopum* eum facit, h.e. revera non aliud quam Chorepiscopum sanctorum urbis illius locorum. Nam quominus ipsius sanctae urbis Patriarcha fuisse credatur, Episcoporum Hierosolymitanorum laterculum prohibet, a quo Hesychius is abest. Postremo Hesychio sub an. 434. demortuo successisse in chorepiscopatu videtur Anastasius is, qui postea Patriarcha fuit. Atque Anastasii chorepiscopatum confirmat ex vita S. Euthymii Pagius ad an. 398. n. 25. & 458. n. 11.

Nec sane aliud ad asserendam Hesychio Chorepiscopalem dignitatem restat, nisi ut revera eum sanctorum locorum praefectura donatum, doceamus. Id vero subobscure Basilii Menologium innuit ad hunc diem. *Quum vero fieri non posset, ut tanta virtus lateret, vi adactus ab eo, qui tum Hierosolymorum Archiepiscopus erat, Presbyter ordinatus est* : καὶ προσμένων τῷ τοῦ Κυρίου τάφῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις τόποις, ἐν οἷς τὰ ὑπὲρ ἡμῶν ἅγια πάθη ὑπέμεινεν ὁ Κύριος . . . ἤντλει πηγὰς γνώσεως καὶ σοφίας : *in Domini autem sepulcro, aliisque locis in quibus pro nobis Dominus . . . Sanctam passionem sustinuit, permanens, hausit fontes scientiae & sapientiae*. Nam qui Presbyter ordinatus fuerat, cur extra urbem in Sanctis locis ageret, nisi forte ut eorum curam gereret, eorumdem scil. Chorepiscopus post Passarionem factus? idque ab anno 529. ad 534. quo diem suum obiit. Atque ea est prior conjectura. Sequitur altera.

Nam fieri potuit, ut nono saeculo (quo & hi Fasti scalpti fuerunt, & Glossa Ordinaria prodiit) Hesychius Presb. Hierosolymitanus cum altero Hesychio, sive potius *Isychio*, qui revera Patriarcha Hierosolymit. fuit confunderetur. Summa eo redit. Qui hodie in his Fastis signatur, non alius revera fuit, quam Hesychius Presb. Hieros. tot operum scriptor clarissimus; quippe is hoc die obiit, quo & in Basilii Menologio colitur. At vero quod idem in his Fastis *EPIscopus* inscribatur, id sumptum est ex Isychio Episcopo Hieros. qui sexto ineunte saeculo Amoso successit, atq. (ut in Chronico Alex. scribitur) an. 609. mortuus, successorem habuit Zachariam. Et hic quidem in Chronico Alex. & Nicephoro *Isacius* vocatur, quod verum ei nomen fuit. At idem in occidente vulgo *Isychius* corrupto nomine appellabatur; uti constat ex Epistola S. Greg. Papae IX. 40. ad eum scripta, ubi is in omnib. MSS. *Isychius* nuncupatur. Itaq. hinc fortassis factum, ut Isychii Episcopatus Hierosolymitanus S. Hesychio Presb. hoc die deposito affictus fuerit: praesertim quum Glossa Ordinaria & Bistonus Buriensis *Isychium*, non *Hesychium* nuncupaverint eū, cui *Explanationes in Leviticum* tribuerunt.

§. V. *De Hesychii scriptis*.

Primus qui de Hesychi Hierosolymitani eruditione magnifice scripserit est Theophanes pag. 71. Ἤνθει τοῖς διδασκαλίοις Ἡσύχιος πρεσβύτερος τῶν Ἱεροσολύμων, *Hesychius Presbyter Hierosolymitanus litterarum doctrina florebat*: si modo ea verba ex Theophanis manu sunt, de quo vide dicta sup. in Adnot. 50. At plura affert Basilii Menologium in haec verba: *Sanctus Pater noster Hesychius, Hierosolymis & natus & educatus, Sacram Scripturam omnem* (εἰς ἄκρον ἐκμελετήσας) *commentando perfecte assecutus, divina scientia dives fuit*. Post pauca: Ex locis, in-

inquit, sanctis, quibus diu haesit, *Fontes hausit scientiae ac sapientiae: unde & omnem scripturam interpretationibus dilucidis explanavit, quas & ad multorum utilitatem edidit. Quamobrem celeberrimus apud omnes, atque admirabilis effectus, ubi per omnia Deo serviisset, laetus ad eum convolavit.* Jam vero Photius duo ejus opuscula recenset in Cod. 269. & 275. quae §. tertio indicavimus. Walafridus Strabo, uti jam diximus, commentariorum ejus in Leviticum meminit: meminit & Rabanus. Atq. ea ex antiquis testimonia habeo.

At Trithemius de eo sic scriptum reliquit. *Esytius* (sic) *Presbyter &* (54) *Monachus, beati Gregorii Nanzianzeni Episcopi quondam auditor, &* (55) *discipulus, vir in Divinis Scripturis eruditissimus; exemplo sui praeceptoris admonitus fertur in Divinos libros multa explanationum scripsisse opuscula, & tam in Novum, quam in Vetus Testamentum varia lucubrasse volumina, quae necdum ad manus nostras pervenerunt. Legi tantum opus illud insigne & magnae quantitatis, quod scripsit ad Eutychianum Venerabilem Diaconum in Leviticum. De ceteris nihil vidi.*

Adhaec Xystus Senensis, ubi ex Glossa ordinaria de Hesychii Episcopatu (vide §.IV.) docuisset, & mox ea exscripsisset quae Trithemius de ejusdem sub Nanzianzeno discipulatu affert, addit: *De quibus* (operibus) *exstant in totum* (56) *Leviticum ad Eutychianum Diaconum libri septem, in quibus mysticam Mosis intentionem spiritualiter interpretatur, secutus editionem ita temperatam, ut cum LXX. conveniat, & a nostra Vulgata non discrepet. Habet genus quoddam dictionis insuetum* (57) *atque affectatius, & a communi dicendi consuetudine abhorrens. Opus incipit:* Venerabili diacono Eutychiano peccator Christi servus Isychius (58) presbyter in Christo salutem. *Scripsit etiam consimili expla-*

[54] Monachum aliquamdiu fuisse Hesychium Basilii Menologium aperte tradidit. Καὶ μοναχὸς γενόμενος &c. *Et monachus effectus, vitam in eremo duxit, accedens ad sanctos Patres ibi commorantes, & ab unoquoque instar apis flores virtutum colligens.* Quae de ejus in S. Euthymii Laura commoratione sunt capienda, uti ex S. Euthymii vita sup. vidimus.

(55) De Hesychii sub Nanzianzeno praeceptore institutione, nihil est cur Trithemio affirmante id narranti fidem derogemus. At ubi id legerat? An in Hesychii Commentario in Leviticum quod unum Hesychii opus se legisse fatetur Trithemius? Alicubi certe id reperit.

(56) Guil. Cavius ad an. 601. pag. 372. praefatus, de hoc opere exstare quot homines, tot sententias, & in nonnullis Mss. id *Hesychio Salonitano* tribui, demum eo labitur, ut putet, fuisse quidem ab Hesychio Hierosolymitano [quem perperam cum *Isacio* seu *Isychio* Patriarcha, ad quem scripsit S. Gregorius, confundit] Graece initio conscriptum, sed postea ab Hesychio Salonitano Latine redditum; a quo Salonitano interprete profectum putat, ut Latini scriptoris personam induens, non tantum Hieronymi versionem his Commentariis aptaret, sed & de LXXvirali, tamquam de extera ac peregrina loqueretur in iis locis, quae ab Husserio excerpta in cod. Cavio videre potes. In quo quidem ut cetera ei largiar; at illud non possum, quod quae in Hesychium Presb. Hierosolymitanum, qui hoc die colitur, conveniunt, ea omnia in *Isychium*, seu verius *Isacium* Patriarcham duob. saeculis recentiorem conferat: deinde quod hoc opus, si eidem credimus, Salonitanus Hesychius Latine verterit. Nam Salonitanus ille Augustino amicus, aequalis Hierosolymitani Hesychii fuit, nisi etiam aetate provectior. Adde quod Hesychius Salonitanus Hieronymi Translatione (vix dum edita, nec nisi diu postea in usum recepta) uti non potuisset. Sed scio quid Cavius & alii reponant, nim. recentiorem alterum Hesychium Salonitanum id opus vertisse ac variis interpolationibus incrustasse. Ecquem? Nam alium Salonitanum Hesychium ab illo Augustini familiari nondum scio.

(57) Haec quae de stylo habet, in Latinam interpretationem, quam solam Xystus vidit, conveniunt, non secus ac superiora illa cum Vulgato interprete convenientia.

(58) *Presbyterum* se in operibus inscribit, quippe ante Chorepiscopatum (si modo Chorepiscopus aliquando fuit) scriptis. Atque hae operum inscriptiones fecerunt, ut solus ejus presbyteratus tandem innotuerit. Verum non obstantibus his inscriptionibus, adhuc nono saeculo Hesychii Episcopatus tum auctori Fastorum marmoreorum, tum longe, ut illis temporibus, eruditissimo VValafrido Straboni exploratus fuit. Nisi vero, ut ante dixi, confusus cum *Isychio* Patriarcha recentiore fuerit.

explanationis studio in Ezechielem commentarios, quorum in Praefatione primi libri in Leviticum mentionem facit : item in Epistolam ad Hebraeos.

Sed & Bollandus ad supra recitatum de Hesychio testimonium ex vita S. Euthymii quaedam ejus opuscula affert. At eadem & alia plura a Bollandistis recensentur ad hunc diem pag. 713. num. 3. „ Exstant, inquiunt, ejusdem *S. Hesychii* „ *presb. Hierosolymor.* varia encomia seu „ vitae Sanctor. & ex his recensentur a „ Leone Allatio in lib. de Simeonum scrip„ tis, quae composuit εἰς τὴν ὑπαπαντὴν.. „ *In Occursum Domini*, *de S. Michaele*, *de* „ *SS. Petro & Paulo Apost*; *de S. Andrea* „ *Apost*; *de Quatriduano Lazaro*, & *S. Pro-* „ *copio Mart.* eorumque exordia Graeca „ indicat. Franc. Combefis in sua Biblioth. „ concionatoria edidit *Hom. duas in An-* „ *nuntiationem Deiparae*, aliam *in Resur-* „ *rectionem Domini* : item *de Jacobo Fratre* „ *Domini*, & *de S. Andrea Apost.*, quae „ apud Photium in laudem S. Thomae „ perperam scripta dicitur. Edidimus & „ nos tom. 2. (Martii) ad diem XV. *En-* „ *comion S. Longini Centurionis*, *duorumque* „ *socior.* ab cod. S. Hesychio scriptum .... „ Ejusdem est sermo compendiosus ani„ mae perutilis ad Theodulum de tempe„ rantia & virtute h. e. ἀντίρρητικὰ καὶ „ εὐκτικὰ, sive *de ratione luctandi atque o-* „ *randi*, continens capita asectica in duas „ centurias distributa : exstatque seorsum, „ & insertus Bibliothecae Patrum. De„ mum aliqua Historia Ecclesiastica a S. „ Hesychio conscripta est : cujus illustre „ fragmentum exstat in Concil. Oecum. „ CPolitano II. (an. 553. habito) in quo „ Theod. Mopsuesteni, Nestorianae hae„ reseos primi inventoris, blasphemiae „ rejiciuntur.

Postremo an. 1686. Parisiis prodiit e Cotelerii manu Tomus tertius *Monumentor. Ecclesiae Graecae* : cujus tomi statim initio (a pag. 1. ad 52.) Graece & Latine exstat Συναγωγὴ &c. *Collectio difficultatum & solutionum*, *excerpta per compendium* (ἐκ τῆς Εὐαγγελικῆς συμφωνίας) *ex Evangelica Consonantia Sancti Hesychii Presbyteri Hierosolymorum.* Ex Regio Cod. MS. 2452. Ad id vero opusculum initio haec de Hesychii operibus editor eruditissimus adnotat. „ Plurima scripsit, Exe„ getica, Homiliatica, Moralia, & Asce„ tica, necnon Historiam Ecclesiasticam, „ quae citatur Collat. V. Synodi quintae; „ Pelagii II. Epist. VII. num. 13. & in „ Edicto Justiniani de Fide Orthodoxa, „ sub finem. Ex illius operibus multa edi„ ta sunt, etiam in Catenis, multa inedi„ ta, inter quae memorantur ab Husserio „ *Hypotheses in Libros Sacros*, a Possino „ *Commentarius in XII. Prophetas*, ab aliis „ alia. Nos quoque non pauca e variis „ Manuscriptis collegimus, eaque in lu„ cem emissuros polliceremur, nisi jam „ longioris vitae spes decollasset. Quare „ volentibus lampada tradere cogimur. „ Ceterum Hesychianae Evangelicae „ Consonantiae (cujus haec est epitome) „ Fragmentum habes Tom. I. Auctarii „ Combefisiani col. 773. & alterum infe„ rius. „ Intelligit fragmentum, seu *Quaestionem*, quam Cotelerius exhibet pag. 52.

Sed & post Cotelerium & alios a Cotelerio laudatos, non contemnendum spicilegium reperire licebit ap. Guil. Cavium loco sup. cit. Ex quo quae restant opuscula, decerpere supersedeo; quia is liber est ad omnium manus. Sed lector caveat, ne imponi sibi a Cavio patiatur, dum quae opera Hesychio nostro Theodosii Junioris aequali sunt tribuenda, ea omnia ad *Isychium* Patriarcham ducentis annis recentiorem transfert, qui revera non *Isychius*, sed *Isacius* vocabatur. Ac de S. Hesychio, qui hodie colitur, plura sane, quam pro consueta nostra brevitate. Verum sic sumus. Quaecumque nondum satis illustrata nanciscimur, in eam provinciam quasi vacuam irrumpimus. Qua de causa in *Reduce*, qui sequitur, multo adhuc longiores erimus.

Q XXVIIII

XXVIIII DP REDVCIS EPI

NEminem hujus nominis ad hunc diem reperire mihi licuit ſive inter Caelicolis adſcriptos, ſive inter (59) Epiſcopos, aut omnino inter mortales, nec in ſcriptis libris, nec in litteratis ſaxis, praeter unum Neapolitanũ Epiſcopum ſexti ſaeculi. Quocirca ſcirpeus ſit oportet, qui adhuc dubitet, utrum revera de Neapolitano Reduce agatur hodie. Nec quemquam id turbet, quod in marmore deeſt conſuetum illud NOSTRI; quum alibi ſaepiſſime idem pronomen deſit in iis, qui ſine controverſia noſtri ſunt. At ex hoc Kalendarii loco hunc fructum capimus, quod de *Reducis* cultu ejuſdemque die Depoſitionis (quorum utrumque antea ignorabatur) certiores evadimus: deinde & rectam ejus nominis ſcripturam aſſequimur, alicubi (60) depravatam. Et hactenus quidem ad inſtitutum noſtrum ſatis eſſe poterat. Verum quum *Reducis* hujus ſimulque *Eugipii* Abbatis (quos ferme aequales fuiſſe reperio) aetas multis ſit obſtructa difficultatibus; non committam ut hoc loco quidquam eorum, quae criticae tractationis ſunt, per me negligatur.

DISQVISITIO

De REDVCIS Neapolitani, deque Eugipii Lucullanenſis aetate.

§. I.

Reducis aevum ex Joanne Diacono.

Joannes Diaconus in Chronico Epiſcopor. Neap. ſic ſcriptum reliquit: *REDVX Epiſcopus ſedit annos III. Dies XXIIII. Fuit autem temporibus jam dicti Benedicti Papae uſque ad exordium Pelagii Papae, & temporibus Tiberii Conſtantini*. Has temporum notas ſi ſequimur, Noſter mori omnino debuit anno 578. die 29. Martii. De die certos nos reddit hoc Kalendarium, in quo eo ipſo die *Depoſitio Reducis* conſignatur. Annum autem ex eo elicimus, quia teſte Jo: Diacono vixit Redux *uſque ad EXORDIVM Pelagii Papae*. Quia vero hic Pontifex ſecundum Anaſtaſii Bibliothecarii rationes videtur menſe Novembri creatus, & quidem anno 577. (ſive 578. ſi pro more tunc uſitato annum a Septembri ordiaris) ex his ſequitur, annum Reducis emortualem fuiſſe 578. quum quatuor paullo plus menſes a Pelagii ordinatione numerarentur: eumdem vero Reducem, (cujus cathedrae annos III. dies 24. Joannes imputat) anno 575. Martio ineunte ordinatum fuiſſe Epiſcopum.

Verum in eo, quod addit Diaconus, *Temporibus Tiberii Conſtantini*, nae is aliquantulum in eo rationes conturbare videbitur. Cur enim ſicuti is ſub Benedicto & Pelagii exordio Reducis epiſcopatum poſuit, non eundem etiam ſub Juſtino Juniore (quem turpiter praeterit) & exordio Tiberii conſtituit? Nam moriente Reduce (ſi quidem is Praeſul, uti praediximus, exeunte Martio anni 578. obierit) non amplius quam quinque menſes, & quod excurrit, ab obitu Juſtini numerabantur: quum Juſtinus die V. Octo-

(59) Non defuere quidem viri eruditi, qui praeter noſtrum hunc Reducem alterum adſtruxerint Neapoli in Africa Epiſcopum. Ac primus quod ſciam Chiocearellus noſter id affirmavit in Catal. Epiſc. Neap. pag. 50. ubi de *Reduce*. Chioccarellum ſunt & alii poſtea ſecuti. At valde infeliciter Reducem iſtum toti antiquitati inauditum ac mere commentitium induxerunt; nec niſi tamquam deum aliquem demiſſum de machina ad ſolvendum nodum petitum ab auctoritate Sigeberti Gemblacenſis: cujus modi ſolutiones infra in ſubjecta *Diſquiſitione* afferemus in medium.

(60) In pluribus Joannis chronographi Epiſcoporum Neapolitanorum apographis Noſter hic uno elemento fit auctior, ac RENDVX pro REDVX ſcribitur. Eademque γραφὴ in Sigeberti codices manavit. Sed etſi non erat mihi dubium, quin ea ſcribendi ratio ex ea librariorum conſuetudine fluxerit, qua VICENSIMVS pro *Viceſimus*, & ſexcenta ejuſdem modi alia ſcribebent; tamen percommode eccidit, quod recta ejus nominis ſcriptio ſine liquida confirmatur ab hoc marmore. Ceteroqui *Rendux* nihil eſt; at *Reducis* vocabulum ſua ſe ſignificatione erudito lectori commendat.

Octobris anni 577. sive (auspicando annum a Septembri more CPolitano) ejusdem anni 578. mortuus fuerit.

Atqui non modo non accusanda est Joannis Diac. negligentia, verum etiam accuratio laudanda. Quid enim? jam ante annos quatuor Justinus in phrenesim tantam (aut quidquid aliud id fuit) inciderat, ut ob eam causam Tiberium non tantum ut Caesarem adoptaverit, sed ei etiam ferme regni gubernacula concrediderit. Quo fit ut Evagrius V. 23. sic Justini annos dispertiat, ut dicat eum imperasse solum an. XII. mens. X. & semis; cum Tiberio autem annos III. menses XI. Quae quidem Evagrii supputatio vera esse non potest, nisi simul fateamur, his fere quatuor Justini posterioribus annis Tiberium, etsi Caesar tantum erat, at ingravescente quotidie magis Justini morbo, summam ferme auctoritatem solum obtinuisse. En cur Reducem Joannes noster temporibus Tiberii dumtaxat sedisse dicat, quia jam tum propter Justini amentiam is & auctoritatem summam adeptus erat, & unus in imperiali culmine agnoscebatur.

Cum hactenus dictis congruit & Eugipii Ab. aetas, quem hortatu nostri *Reducis* Florilegium ex operibus S. Augustini concinnasse, auctor est Sigebertus Gemblacensis: quem Eugipium idem auctor (nisi vero falsus ipse nos etiam transversos agit) vixisse itidem ait sub Pelagio II. & imp. Tiberio. Verba Sigeberti quia ita positam Reducis aetatem confirmant, ut tamen pluribus alia omnia sentiendi occasionem obtulerint, haud gravabor huc afferre ex lib. de Script. Eccles. cujus caput XXXIX. sic habet: *Eugippius Abbas hortatu Renducis* (h.e. *Reducis*) *Neapolitani Episcopi, deflorans libros Augustini Episcopi Hipponensis, dedit codicem magnae utilitatis ad Probam Virginem; & per manus ejusdem Renducis Episcopi obtulit Ecclesiae Neapolitanae. Fuit tempore secundi Pelagii, & imperatoris Tiberii Constantini*. Vides ut Sigeberto cum Joanne Neapolitano optime conveniat. Et tamen hic ipse Sigeberti locus viros eruditos inter sese commisit, eosque in plures sententias scidit; quas jam operae fuerit singulatim exponere ac simul expendere.

§. II.

De Eugipio Ab. Lucullanensi, & quo pacto ejus aetas cum Reducis aevo componi debeat.

Hunc *Eugipium* (cujus nomen non uno modo (61) scriptum reperitur) omnium primus Isidorus Hispal. cap. 13. inter Ecclesiae scriptores retulit his verbis: *Eugipius Abbas Lucullanensis, oppidi Neapolis Campaniae* (62) *ad quemdam Paschasium diaconum libellum de vita sancti monachi* Se-

(61) Abbatis Lucullanensis nomen varie admodum in antiquioribus Cassiodori, aliorumq. ejus mentionem injicientiũ libris scribitur: saepius quidem *Eugipius*, alibi *Eugypius*, *Eugippius*, *Eugepius*, *Egipius*, *Evipius*. Verum, si etymologiã & Graecanicam analogiam in consiliũ adhibemus, videtur verũ ei nomen fuisse *Eugypius* cum Pythagorica littera a γύψ *vultur*, & praep. εὖ compositum. Aut vero potius AEGYPIUS scribendum fuerit, quae vox *vulturem* notat, qui Graecis non tantum γύψ, sed etiam αἰγυπιὸς nuncupatur. Atque haec vera nominis hujus orthographia proxime abest ab EGIPIUS, uno scil. ex scribendi modis, quos affert Dupinus, & quo modo in optimo codice infra producendo pluries reperitur. Ac ne *Evipius* quidem [modo P duplicetur] displiceret: sed semel tantum in quodam codice ea γραφὴ deprehenditur. Itaq. AEGYPIUS [vulgo *Egipius*] veram scriptionem complectitur. Ceterum aliae scribendi rationes nullam prorsus significationem Graece aut Latine praeseferunt. Nos tamen veram scripturam adnotasse contenti, nemini ob hoc bellum inferemus, imo cum aliis *Eugipium* usitato more scribemus.

(62) Si me audis, aufer distinctionem, quam editi post *Lucullanensis* adpinxerunt, atque uno spiritu lege *Lucullanensis oppidi*; ut *Lucullanensis* cũ *Oppidi*, non cum *Abbas* jungatur. Nam Isidorus si iis, quae de *Oppidi* notione in XV. Orig. 2. inhaerere voluit, potuit optime Lucullanum vocare *oppidum*, quippe muro septum, quod unice ad *oppidi* constitutionem ibi requirit Hispalensis. At miror, si idem Neapolim clari nominis tunc rempublicam nuncupaverit *oppidum*. Quia tamen Lucullanense oppidum ad Neapolitanam

Severini transmissum brevi stylo composuit. Scripsit etiam regulam monachis consistentibus in monasterio(63) *Sancti Severini, quam eisdem moriens quasi testamentario jure reliquit. Claruit post Consulatum Importunii* (64) *junioris, Anastasio Imp. regnante.* Isidoriana ista sic breviter contraxit Honorius Augustodunensis III.15. *Eugipius Abbas composuit vitam S. Severini monachi, & regulam monachis. Isidorus cap.* 13. Ex his vides nec Isidorum, ejusque defloratorem Honorium, de Excerptis operum Augustini ab Eugipio elucubratis inaudisse (quorum Sigebertus meminit verbis ad finem §. superioris recitatis) nec contra Sigebertum aliud vidisse ex operibus Abbatis Lucullanensis quam unum illud Florilegium. Atque id quidem nihil magnopere absurdi complectitur: nam quia scriptorum librorum maxima tunc erat ubique inopia; Isidorus unum alterumve ex Eugipii operibus vidisse potuit, Sigebertus aliud

tanam remp. pertinebat; idcirco ait, *Lucullanensis oppidi Neapolis Campaniae*, ita ut Lucullanense oppidum Neapoli tribuatur. Qui si scripsisset, *Abbas in Lucullanensi oppido Neapolis Campaniae*; omnem prave distinguendi ansam posteris praecidisset. Dices, *Lucullanum* insulae exiguae impositum longe minus fuisse, quam pro justi oppidi modulo. Equidem non repugno: nam in medii aevi monumentis non aliter ferme quam *Castrum Lucullanum* id nuncupatur. At ignoscendum est Isidoro in Hispaniis scribenti; cui parvitas Lucullani ignota erat: sed qui sciret, illud muro septum, hoc satis habuit, ut *oppidum* appellaret. Quamquam nolim lectorem ex hodierna Lucullani parvitate quid olim fuerit aestimare. Nam olim aliquanto explicatior, opinor, ea insula fuit. Mox sensim promotis proximae continentis littoribus, ac pontum recedere cogentibus (quod alibi passim contigit) mariq. proinde assurgente, etiam, quod consequens fuit, exteriora eademq. humiliora insulae quaquaversum sub undis delituerunt. Quod & alibi factum scio. Certe Lucullanum medii aevi scriptores *insulam* appellant, non *scopulum*, cui nunc similior est.

(63) Cave intelligas illud nobilissimum *S. Severini* Monasterium, quod hodiedum Neapoli floret, a Monachis S. Benedicti Congr. Casinensis frequentatum. Hoc enim Isidoro scribente vel nondum erat, vel certe (si quod ibi sive oratorium, sive coenobium fuit) nondum *S. Severini* nomen adeptum fuerat: quod tum demum sibi peperit, quando in id anno 910. *S. Severini* Noricorum Apostoli reliquiae e Lucullanensi Monasterio translatae fuerunt. Etsi satis scio, non deesse qui ibi *S. Severini* Ecclesiam antiquiorem agnoscunt, a *S. Severino* Episcopo Neap. appellatam. Fabulae. Quos ergo heic vocat Hispalensis *Monachos consistentes in Monasterio S. Severini*? Sine ulla controversia Monasterium Lucullanense intelligit quod ab aliis passim *Monasterium S. Salvatoris* vocatur (sicuti & alicubi *S. Salvatoris insulam* nuncupatam reperi) cui Monasterio Eugipius praefuit. At hoc idem etiam *Monasterium S. Severini* vocatum fuisse, ex hoc S. Isidori loco discimus, utique ob recondita ibi S. Severini Norici pignora. Atque hinc profecto luculentius liquet, unde hodiernum *S. Severini* coenobium id nomen sibi tandem quaesierit, tum scil. ab illato S. Severini corpore, tum etiam quia simul tota Monasterii S. Severini Lucullanensis familia in alterum hoc urbanum decimo ineunte saeculo immigravit.

(64) Non *Importunius* sed *Importunus* (nonnullis *Opportunus*) dicebatur is qui anno 509. solus consul processit. Is autem nusquam *Junioris* agnomento notus est, quum nemo sit alius ejus nominis *senior*. Omnino scripserat Isidorus P. C. IMPORTVNI II. h. e. *post consulatum Importuni (anno) secundo*, qui est annus DXI. (quo anno & postconsulatu consignatur epistola Eugipii ad Paschasium praefixa Vitae S. Severini, quantum meminisse possum; nam ea nunc quidem ad manus non est) at posteriores librarii ex duabus notis numericis (II) priorem *Importuni* nomini ad finem importune prorsus admoverunt, ex quo factum est *Importunii*; posteriorem autem notam I ita sunt interpretati, quasi *Juniorem* significaret. Hinc natum est monstrum lectionis illud, *Importunii Junioris*. Et hoc omnino verum arbitror; non quod ex Garsia Loaisa affertur, legendum esse *Importunii & Decii Junioris*. Illum quidem Garsiam ad manus non habeo; sed nec ullum Decium Importuni collegam novi. Nisi quod post annos viginti quidam *Decius Junior* solus Consul processit: & quod hic Importunus a Panvinio junctis nominib. dicitur *Importunus Decius* ex Paulo Diac. & Cassiod. Sane in optima, quam habeo, operum Isidori editione Parisina an. 1601. pro *Importuni* est *Mavortii Junioris*: ad quae Grialus in adnotatis nihil affert. Sed, uti dixi, Eugipii ad Paschasium epistola docet, legendum esse *Importuni*.

aliud ab illis diversum. Verum illud est maxime arduum, quod tempora ab utroque designata difficile est posse in unum eumdemque Eugipium congruere. Nam qui Eugipius anno 511. vitam Severini scripserat, quo pacto anno circiter 576. per manus Reducis Episcopi Florilegium saepe laudatum Ecclesiae Neapolitanae obtulerit? imo quo pacto ipse vitam usq. ad Pelagii II. pontificatum produxerit? Ad hunc vero nodum solvendum tres ab eruditis rationes excogitatas reperio.

Ac Rosweidus quidem (quem deinde Aub. Miraeus, Jo: Bollandus, Guiliel. Cavius, & plerique alii secuti sunt) Proleg. ad Vitas Patrum duos uno eodemque sexto saeculo Eugipios, quorum unus alterius aetati successerit, floruisse putavit: eorum priorem Monasterii Lucullanensis prope Neapolim Abbatem fuisse, ac vitam S. Severini ineunte VI. saeculo a se scriptam reliquisse; alterum vero Africanum Abbatem, & Reducis alterius (h. e. non Neapolis Campaniae, sed Neapolis in Africa Episcopum, ut quidam somniarunt) aequalem, qui demum *S. Augustini Thesaurum* sive Florilegium, ejusdem Africani Reducis hortatu, vergente eodem saeculo consarcinaverit. Et hoc commentum diu se viris doctis probavit. Atqui mitto quod ridiculum est, ubi nodus aliquis exsistit, non eum aliter expediri posse, quam cognominibus scriptoribus atque Episcopis per summam licentiam multiplicatis. Verum, ut cetera missa faciam, Eugipium hunc Augustini defloratorem & vidisse se testatur Cassiodorus, & eo familialiter usum, quandoquidem eumdem *non usque adeo saecularibus litteris eruditum, sed Scripturarum Divinarum lectione plenissimum fuisse scribit*. Quo satis ostendit, defloratorem illum in Italia potius, quam in Africa fuisse versatum. Iniquus sane sim, nisi Senatoris locum huc integrum afferam. Cujus caput 23. Divinarum Lectionum in hunc modum habet: *Convenit etiam, ut presbyteri Eugipii opera necessario legere debeatis; quem NOS quoque VIDIMVS, virū quidem non usque adeo saecularibus litteris eruditum, sed Scripturarum Divinarum lectione plenissimum. Hic ad parentem nostrā Probam Virginem sacram, ex operibus S. Augustini altissimas quaestiones ac sententias ac diversas res deflorans, in uno corpore necessaria nimis dispensatione collegit, & in CCCXXXVIII. capitulis collocavit. Qui codex, ut arbitror, utiliter legitur, quando in uno corpore diligentia studiosi viri potuit recondi, quae in magna bibliotheca vix praevalet inveniri*.

Nec commodior est altera illa ratio, quam primus omnium, quod sciam, secutus est noster Bartol. Chioccarellus in Antistitum Neap. Catalogo; cui mox & Ferd. Vghellus, & Cl. Muratorius in Adnot. ad Jo: Diaconi Chronicon Episcopor. Neap. adhaeserunt. Hi nimirum *Reducis* hujus episcopatum sic insigniter anteverterunt, ut a temporibus Pelagii II. ad initia sexti saeculi retracto locum inter Stephanum & Pomponium assignaverint. Sane vero si istos designatores sequimur, & Joannem Diaconum & Sigebertum errasse oportebit, quorum ille Reducem sub Pelagio II. & Tiberio Constantino posuit, hic Eugipium (quem sub eisdem constituit: recte an secus, postea videbitur) Reduci aequalem facit. At illud gravius, quod etiam necesse erit, ab eodem illo chronographo Joanne seriem Neapolitanorum Antistitum fuisse turpiter perturbatam, idque in iis maxime episcopis, qui propius ab Joannis aetate aberant. Porro si ita se res habeat, quae mora est, quin caelum terrae permisceatur? quandoquidem tantū sibi Chioccarellus & ex eo Vghellus tribuerunt, ut levi tantum conjectura ducti, ordinem Antistitum, qui ante mille & ducentos annos floruerunt, sperent se verius recensituros, quam Joan. ille, qui antiquiores Neapolitanorū Praesulum catalogos videtur ob oculos habuisse, trecentis ipse annis Reduce posterior.

Tertia est illorum ratio, qui culpam omnem in Sigebertum conferunt; quem apparet deceptum esse, quum Eugipii aeta-

aetatem ad tempora usque Pelagii II. prorogavit, eumdemque Reducis Episcopi hortatu defloraffe Augustinum dixit. Hujus opinionis fundamenta primus, opinor, jecit Elias Dupinus, opportune simul admonens, Eugipium antiquiorem videri Cassiodoro, quippe qui in lib. Divin. Lectionum fecerit Excerptarum ab Eugipio Augustini sententiarum mentionem.

Sed excipere quis posset, incertum esse, quo anno Cassiodorus Divinas Lectiones conscripserit. Hujus vivacitas mira prorsus fuit; nam annos tres & nonaginta natus librum de Orthographia elucubravit. Divinas autem Lectiones post librum de Orthographia fuisse conscriptas, infra ostendam. Et Cassiodori quidem dies natalis juxta atq. emortualis ignoratur: sed tamen qui ei plurimum vitae tribuunt, ad ann. usq. 575. ejus vitam promovent, quem & prope centenarium obiisse volunt. Quod siquis paullo ulterius laxare ejus vitae terminos animum induxerit, jam argumentum, quod ex Cassiodoro (Eugipii Florilegium laudante) petitur, fortassis evanescet. Fateor quidem, hanc exceptionem haud videri satis firmam. Sed talis certe erit, quae nondum Sigebertum falsi coargui posse ostendat; maxime si longaeva Senatoris aetate haud multo inferior Eugipii vivacitas fuerit. Etenim fingamus animo, Eugipium tum, quum anno 511. vitam S. Severini, Presbyter jam ipse, conscripsit, annos non plus triginta natum: cur non idem usq. ad annum 578. h. e. usque ad Pelagii pontificatum, prope centenarius quivisset advivere? Rara haec quidem vitae diuturnitas: sed quam in monachis non inusitatam fuisse, vel συγχρόνε Cassiodori exemplo docemur.

Verum age, erraverit Sigebertus; nec mirum, qui nimium sane ab sexto saeculo abfuit. Sed ejus tamen erratū mollius evadet, si statuerimus, Gemblacensem reperisse alicubi scriptum, *Reducis* Neapolit. hortatu Eugipium excerpsisse ex Augustino sententias. Hoc vero sic acceperit Sigebertus, quasi Redux jam episcopus ad id Eugipium impulerit, quum contra ante episcopatum hortari pro amicitia illum monachum potuisset. Id ubi semel imbiberat Sigebertus; reliquum illi fuit, ut Eugipii aetatem figeret. Hanc vero ex eo quod ante statuerat, (de Reducis nimirum jam episcopi hortatu ad scribendum) facile collegit. Nam quia Gemblacensis ille in nostro Joanne Diacono legerat, Reducem sub Pelagio II. & Tiberio Constantino vixisse, eam ipsam temporum notationem in Eugipium suum transtulit. Nam totū illud de Pelagio & Tiberio, sub quibus Eugipium posuit, ex nostro Chronographo Joanne hausit; sicuti & Isidorus ejusdem Eugipii aetatem ex Eugipii ad Paschasium epistola, quae Vitae S. Severini praeit, desumpserat. Sic erant tunc homines (65) uno ex monumento aliquo, in quod forte fortuna incidissent, de hominum aetate universa decernebant.

Vt rem in pauca contraham: Reduce hortante fortassis Lucullanensis monachus Augustinum sublegit: verum id ante Reducis episcopatum contigerat, pro mutuā inter utrumque familiaritate. Quocirca non sequitur, ut si Redux ad usque Pelagium II. pervenerit, idem sit de Eugipio statuendum; quem necesse est diu ante episcopalem Reducis cathedram diem suum obiisse.

Ita equidem augurabar. Sed jam reperta fruge, glandem relinquamus necesse est. His enim jam scriptis, pervenerunt ad manus meas Mabillonii *Analecta*: in quibus sic demum lis ista dirimitur, ut plura praeterea ad antiquitates patrias pertinentia inde doceamur. Quae nihil est caussae, quin cum nostris hominibus communia faciam: praesertim quum *Analectorum* illius opus Neapoli sit raro obvium.

§. III.

(65) Etiam a nostro Jo: Diacono sic saepe factum in notandis Imperatoribus aut Pontificibus Rom. sub quibus Episcopos Neap. statuit, aut in cathedrae annis, licet animadvertere.

§. III.

Joannis Mabillonii verissima de Eugipii & Reducis aetate sententia, ex subscriptione Collectanei Eugipiani manu exarati eruta.

In Joan. Mabillonii initio tom. 2. Analectorum exstat quaedam Dionysii Exigui Epistola ad hunc *Eugipium Presbyterum* scripta, quae interpretationi cujusdam Greg. Nysseni opusculi *de Opificio hominis* per Dionysium elaboratae praeit. Ibi ex occasione vir doctissimus omnem de Eugipii & Reducis aetate dubitationē eximit, idque ex quadā veteris codicis Clausula. Missis igitur iis, quae de Dionysio praefatur, ad rem nostram haec habet.

„ Haec Dionysii versio primum typis „ vulgata est Colon. an. 1538. tum Basil. „ an. 1562. At utrobique absque Epistola „ translatoris Eugipio Presb. inscripta, „ imo etiam absque versione praefationis „ Greg. Nysseni. Utrumque, idest Dionysii epistolam nuncupatoriam & Gregorii praefationem Latinam ex veterrimo „ Cod. Corbejensi litteris Langobardicis „ ante annos octingentos scripto eruit noster Mich. Germanus, studiorum meorum socius & adjutor .... Quo anno „ condita sit haec versio, non facile definierim .... Certe Eugipius Presb. „ cui Dionysius opus suum inscripsit, vix „ ad annum DXXX. (66) pervenit, uti „ inferius demonstrabo.

„ Ad Eugipium revertor, cui Dionysiana versio praemissâ Epistolâ nuncupata „ est. Fuit is Presbyter, & Abbas Lucullanensis, qui librum de gestis S. Severini Noricorum Apostoli composuit, „ idemque qui Collectaneum ex libris S. „ Augustini defloravit. Huic rei probandae affero Clausulam, seu subscriptionem, quae dicto Collectaneo jussu Reducis Episcopi Neapolitani subjecta „ est.

„ *Et*(67)*orationibus beatae & gloriosae semper Virginis Mariae hunc codicem Excerptorum, „ quae ex opusculis S. Augustini beatae*(68)*recordationis Egipius* (69) *Presbyter & Abba*(70) „ *fecit, & eum codicem Dei aspiratione pro amore Divinarum Scripturarum adhuc in laica vita constitutus Redux misericordia Dei Episcopus* (71) *conscribi fecit, & privatu* „ (lege(72)*praefatus*)*Redux Dei gratia*(73)*faciente in eadem Neapolitana civitate a viro, bea-*

[66] Imo multo ulterius vitam prorogare potuit, ut ostendunt rationes §. superiore initae, modo fingamus an. 511. (quando is vitam S. Severini scripsit) fuisse circiter tricenarium.

(67) Nec Mabillonius, nec Marca quidquam abesse initio monuit. At quo, inquies, pertinet abruptum istud initium? An Notarius aliud periodi initium, quam *μάϱιον* ET, prorsus nesciebat? Hoc verissimum est: nam in sequentibus comprehensiones ferme omnes ab ET ordiuntur. Ex Biblico stylo adoptavit hoc aevi simplicitas.

[68] Istud *beatae recordationis* non ad Augustinum refertur, sed ad Egipium, jam diu mortuum, quum haec scripsit notarius.

[69] Haud aliter quam *Egipius* semper in hac subnotatione is scribitur; prorsus ut verum sit, quod ante dicebam, legitimam ejus nominis orthographiam fuisse *Aegypius* h. e. *vulturius*. At aevo posteriore E simplex pro diphthongo, & I pro littera Pythagorica ponebatur.

(70) *Abba* sine terminali sibilo usurpabatur jam tum sexto saeculo, quando haec adnotatio scripta fuit. In Facundo Hermianensi occurrit quidam *Abba Felix*. Posteriorum scriptorum exempla vide in Cangii Glossario. Huc etiam pertinet *Abba Cyrus*, de quo ad XXXI. Januar.

[71] Legerat hanc Notarii subnotationem procul dubio Sigebertus. Quumq. ibi reperisset, *Redux ... conscribi fecit*, putavit, id opus *hortatu Reducis* initio scriptum fuisse, sicq. in Eugipii elogio posuit. Sed magis est ut *conscribendi* verbum heic pro *describo* usurpetur.

[72] Mabillonius, uti vides, pro PRIVATU jubet legi *praefatus*. Cave credas. PRIVATUS tantumdem heic est quod *In laica vita constitutus*, quod proxime ante dixerat. Sciendū est autem ab Ecclesiae scriptoribus locutiones complures fuisse ex laica politia arcessitas. Eo pertinet quod sicuti in coloniis & municipiis summa esset civium divisio in *Ordinem* i. e. curiam, atque *plebem*, sic & apud Tertullianum sexcenties *Ordo* & *plebs* tantumdem est, quod Clerici & laici. Sicuti ergo *Privati* opponuntur *Senatoribus* in l. 4. utroq. Cod. *de Naufrag.* & in Leg. VVisigotorum [l. 5. tit. 4. §. 19.] *Curialibus* opponuntur *privati*, qui scil. nullum in civitate munus obeunt; sic ex hierarchica loquendi consuetudine *ordo*, *curia*, *senatores* sunt Ecclesiae mini-

, beatissimo Pelagio [74] *Sedis Romanae Pontifice est Episcopus ordinatus : & eo jubente ; , ego*

ministri ; laici autem , quantumvis saeculi dignitatibus insigniti, *privati* vocantur. Sane doctissimus Marca , qui hanc eamdem clausulam non tantum ex Germanensi , sed & ex Rivipullensi codice eruit ; tamen PRIVATV edidit , nulla adjecta nota , per quam de eo vocabulo dubitationem ingereret.

Hinc autem rem scitu pulchram de Reduce nostro discimus ; eum scil. adhuc *in laica vita constitutum* , seu *privatum* , electum fuisse Episcopum & a Pelagio Pont. ordinatum : id quod etiam de S.Paulo Jun. (cujus in his Fastis notatur depositio die XVII.Febr.) refert noster Jo:Diaconus. Ac Petrus notarius putavit hoc ad Reducis laudem pertinere , quod adhuc *privatus* sive laicus, talis sit habitus , ut Episcopus a Pelagio ordinari meruerit.

Sane vero tum ante istud *& privatu*, tum superius ante *& eum codicem* , & infra ante *Et eo jubente* , ubique *πλεῖον στιγμὴν*, *majorem distinctionem* adpingi jubeo (& itaut monosyllabum ET tantumdem sit sermone ἰδιωτικῷ , quod *Et postea* seu *mox*) in hunc modum .... *hunc codicem ... Egipius ... fecit . Et* (postea) *hunc codicem ... adhuc in laica vita constitutus Redux misericordia Dei Episcopus conscribi fecit . Et* [mox] *privatu Redux ... a viro beatiss. Pelagio .. est Episcopus ordinatus. Et* (postea) *eo jubente &c. emendavi* . Ergo per hos gradus Collectaneum illud in Neapolitanae Ecclesiae forulos illatum fuit. Principio id Lucullanensis Abbas elucubraverat , & ad Probam miserat. Postea Redux laicus illud *conscribi* h. e. describi fecit. Deinde factus Episcopus id a notario emendari jussit . Postremo emendatum Ecclesiae suae obtulit.

(73) Videtur non vox *Faciente* prodiisse e Notarii manu , sed *Favente* : deinde ubi minusculi characteris usus invaluit , facile librario fuit evanidum (u) perinde accipere , ac si esset (ci). Simile certe quiddam in Tertulliano lib. *de patientia* cap.V. accidit in illis verbis : *Porro quum Deus optimus , diabolus e contrario pessimus ; ipsa sui diversitate testantur, neutrum alteri facere* . Ubi in Ursini codice legi *Favere* , monet Rigaltius. Aut certe utrobiq. *Facere* idem est quod *συνεργεῖν cooperari* : nam Tertulliani argumentum niti videtur illo , *Omne regnum in seipsum divisum desolabitur*. Ad summam aut *Favente* fuerat e prima manu : aut vero *Faciente* idem quod *Favente* , sive *opitulante*.

[74] *De Reducis anno & die ordinationis , & quamdiu sederit.*

Pelagius II. ann. 577. exeunte (sive ineunte 588. more CPolitano) factus est Pontifex. Quare non ante id tempus ponenda est laici Reducis ordinatio. Ex eo vero quod praecedit , *Dei gratia faciente , IN eadem Neapolitana civitate a ... Pelagio ... est Episcopus ordinatus* , fortassis colligi possit , Pelagium tunc temporis forte fortuna Neapoli commorantem , ibidem Reducem ordinasse. Hanc enim intelligentiam iogerit praepositio IN. Quamquam ne id quidem necesse est. Nam illud *IN Neap. civitate* referri fortassis possit non tam ad *Ordinatus*, quam ad *Episcopus*. Itaq. *Ordinatus est Episcopus IN Neap. civitate* tantumdem erit , quod *Episcopus Neapolitanae civitatis* , vel *pro Neap. civitate*. Sicuti quando in Pontificum vitis dicitur, *Episcopos per diversa loca* ordinavit tot ; non necesse est , illa loca omnia circumivisse Pontifices; sed idem est atq. Episcopos diversorum locorum tot ordinavit. Accedit, quod in hujus Clausulae exemplo, quod edidit Marca , scribitur accusandi casu , *In eamdem Neapolitanam Civitatem* ; sed tamen etiam aevo politiore *esse in potestatem* pro *potestate* , & ejusmodi sexcenta usurpabantur. Omnino prior interpretatio (de Reduce *in eadem* [h. e. *ipsa ἐμφατικῶς*] *Neap. Civitate* ordinato) multo proniore alveo fluit: quae utinam & ab historia fulciri posset. Nam in Anastasio nihil aliud legitur , quod eo trahi utcumq. possit, praeter istud : *Hic ordinatur absque jussione Principis , eo quod Langobardi obsiderent civitatem Romanam*. An ea obsidio Pelagium compulit , ut sive suppetias a viciniis petiturus , sive qua alia gratia , Neapolim digrederetur ? Hae quidem merae sunt ariolationes. Quae tamen si verae essent, Pelagii Neapolim adventus una cũ Reducis ordinatione referendus esset ad an.578.

Ex his autem discis, errasse Jo:Diaconum, qui Reducis Episcopatum sub Benedicto & exordio Pelagii posuit; quum is non nisi a Pelagio ordinatus fuerit ; nam sub Benedicto laicus erat.

Superest expendendum , utrum in colligendis annis Episcopatus Reducis Jo: Diaconus erraverit. *Sedit*, inquit, *annos III. dies XXIIII.* Ista λεπτολογία, qua etiam dies in numerato habet , plane persuadet , patuisse Chronographo antiquiores memorias, proinde haud temere ei fidem esse derogandam. Ordiar a diebus , mox de annis dicam. Ex nostro hoc marmore discimus DEPositionem Reducis in XXIX. Martii incidisse ; a quo die si detrahas dies XXIIII. [qui numerus supra annos episcopatus excurrit] jam constabit , Reducis ordinationem in V. ejusdem Martii incurrisse. Quod si

anno

; ego *Petrus* (75) *Notarius S. Ecclesiae Catholicae* [76] *Neapolitanae*, *ut potui*, *emendavi*

R , *sub*

anno 578. (uti mox cojiciebam) die V. Martii ordinatus fuit, nec plus quam an. III. dies XXIV. sedit; fit ut idem Redux decesserit anno 581. die XXIX. Martii. At Clausula ista, in quam tamdiu commentamur, scripta fuit [uti ostendetur] eod. anno 581 exeunte, h. e. Id. Decemb., dum adhuc viveret Redux. Quo circa aut dicendum erit, eumdem serius sacratum fuisse [nim. die V. Martii an. 579.] aut, quod magis credo, deesse in annis Reducis primam arithmeticam notam (antiquitate scil. in autographo deletam) sive I. fuerit, sive V. sive X. itaut Redux in universum sederit annos sive IIII. sive VIII. sive XIII. & quod excurrit. Ac sane *Demetrii*, qui Reduci successit, notitia non ante S. Gregorii pontificatum, h. e. non ante an. 590. [non 580. quo anno Vghellus exordia Demetrii ponit] occurrit. Quo fit, nihil impedimento esse, quominus Redux totos annos XIII. dies 24. in Episcopatu transegerit; modo ostendi possit, denarii notam potius quam quinarii, aut *μονάδος*, in Jo. Chronographo desiderari.

[75] Quo sensu heic *Notarii* vox usurpetur, non est aestimatu difficile Gregorium legentibus, apud quem II. Ep. 54. occurrunt *Ecclesiae Romanae Notarii*: qui quidem ex IV. Ep. 25. Epistolas Pontificum Rom. subscribebant [ut heic Petrus jussu Reducis huic codici a se emendato subscribit] fortassis ad *αὐθεντίαν* conciliandam. Hinc qui Latinis Ecclesiae scriptoribus *Notarii*, ii Graecis ὑπογραφεῖς aut ὑπογραμματεῖς vocantur, quasi si *subscriptores* aut *subscribas* dixeris; quod & *exceptoris* notionem habere possit. Nam id quoq. unum fuit ex notariorum officiis, quod & *Notarii* nomen ipsum declarat, a *notis*, per quas excipiebant, deductum. Vnde in gestis Collationis inter Catholicos & Donatistas legitur: *Excipientibus quoq. Januario et Vitale Notariis Ecclesiae Catholicae, Victore & Crescentio Notariis Ecclesiae Donatistar.* His notariis praeerat Primicerius notariorum, isq. ferme Presbyter; quum ceteri notarii solerent simul lectores esse, uti censet Valesius ad Socratem V. 22. ubi plura huc pertinentia reperies. Praeterea ad eosdem pertinebat (saltem apud Latinos) virgam seu baculum ante Episcopum portare: quod *Notariorum officium* fuisse, diserte legitur lib. 2. de Vita B. Caesarii Arelatensis. Postremo eorumdem munus erat libros a librariis exscriptos emendare, & emendationis ejus sua subscriptione fidem facere; ut ex hac pulcherrima Cod. Eugipiani subscriptione discimus. Quod quia singularem eruditionem requirebat; ex eo factum ut Episcopi doctissimum quemq. ex Clericis ad id munus deligerent. Sic Athanasius Alexandri [apud Sozom. lib. 2.] Proclus Attici (apud Socr. lib. 7.) notarii fuerunt. Vide apud Reinesium Cl. XX. n. 62. epitaphium EVGENII NOTarii, cujus doctrina disticho 2. & 4. extollitur, & ita ut hymnographus fuisse mihi videatur. Sed & ead. Cl. n. 57. legitur: LOCVS DVLCITI ET EVTICHITIS NOTariorum ECCL. ROM.

(76) Notanda est haec inscriptio, *Notarius Sanctae Ecclesiae CATHOLICAE Neapolitanae*: ubi videbitur *Catholicae* tantumdem esse quod *orthodoxae*, ut opponatur *haereticae*. Nam ea notione quaevis particularis *paroecia* (quam nunc *dioecesim* vocamus) *Catholica* dici poterat. Idque usurpavit Athanasius to. 1. pag. 779. ubi Constantinus scribit τῷ λαῷ τῷ κατὰ Ἀλεξάνδρειαν καθολικῆς Ἐκκλησίας, *populo Catholicae Ecclesiae Alexandrinae*. Eod. tom. pag. 797. Episcopi Aegyptii Tyri congregati scribunt: *Animadvertimus namque multa in gratiam Meletianorum, multa rursus ad insidias* [τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Αἰγύπτῳ] *Catholicae in Aegypto Ecclesiae, sub nostris nominibus agitari*. Vide & August. *contra epist.* Manich. cap. 4. ubi *Quaerenti peregrino alicui, ubi ad Catholicam conveniatur, nullus haereticorum Basilicam suam, vel domum* audet *ostendere*. Vbi *Catholica* est orthodoxorum conventus. Et ea quidem notione Clerus & populus Neapolitanus dici *Ecclesia Catholica* poterat.

Sed magis est, ut *Catholica* hoc loco idem sit quod *Cathedralis*, cujus tantum Petrus iste, non vero universae Neapolitanae paroeciae, dicebatur *Notarius*. Et exempla quidem notionis hujus plura apud Cangium reperies: ut quod Majorem Alexandrinam Ecclesiam Epiphanius in Haer. Arian. καθολικὴν vocet. Sic etiam Damascena major a Theophane; Sophiana Ancyrae ab Eleusio; Magna CPolitana Ecclesia a Nicephoro XV. 22. nuncupantur *Catholicae*. Sed & in hodiernis Athenis Cathedralem vulgo appellant *Catholicon*. Et in vita S. Nili Jun. καθολικὴν ἐκκλησίαν Matth. Caryophilus p. 72. reddidit *Episcopalem*, & p. 123. *Cathedralem*.

At diu post VI. saeculum, quando haec Petrus Notarius exaravit, etiam baptismales Ecclesiae vulgo *Catholicae* dicebantur. In Trullana Synodo [septimo exeunte saeculo habita] hac primum notione vox ea reperitur, cujus Canon LIX. vetans *in oratorio domestico* celebrari baptisma, simul praecipit, ut baptizandi (ταῖς καθολικαῖς προσερχέσθωσαν ἐκκλησίαις) *ad*

ca-

, *sub die Iduum Decembrium*, *Imperatore Domino nostro* TIBERIO *Constantinopolis Augusti* [77] *anno septimo*, *post consulatum ejusdem Agusti anno tertio*, *Indictione quinta*, *to decima, obsidentibus Langobardis*[78]*Neapolitanam civitatem. Quem codicem pro memoria recordationis nominis sui praedictus Episcopus devote Sanctae Ecclesiae Neapolitanae cui praeest, pro aedificatione populi Christiani noscitur* [79] *obtinuisse*. *Et obtestor*

, *vos*

catholicas accedant Ecclesias: ubi vides, non aliter sic appellatas, quam ut *privatis oratoriis* opponantur. Haec vera est hujus notionis origo, non quam tradit Cangius in Glossario, nim. quod quum olim ab Ecclesiis Monachorum feminae, a Monialium viri arcerentur, solae parochiales dictae sint *Catholicae* h. e. generales. Atqui quod dixi verum est. Nam quum Trullano canone *Catholicae* (in quibus baptizare liceret) opponerentur *privatis* (ἰδιωτικοῖς) *oratoriis*; ejus canonis celebritas, praesertim apud Graecos, fecit, ut omnes *Baptismales* [sive Parochiales] Ecclesiae deinceps *Catholicae* dicerentur. Primus hoc significatu post Synodum Quinisextam hanc vocem usurpasse reperitur noster Jo: Diaconus, qui de Sotere (quinti saec. Neapolitano Episcopo) sic scripsit: *Hic Ecclesiam CATHOLICAM beatorum Apostolorum in Civitate constituit, & Plevem* [h. e. *Plebem* sive parochiam, Italis *Pieve*: cujus vocabuli cum ea notione vide plura exempla in Cangii Glossario in PLEBES] *post S. Severum secundus instituit*. *Qui* (cor. *Quae* cum Muratorio) *usque nunc, Domino propitio, sedulo laudes Christo referre non cessat*. Vult chronographus a Sotere exstructam fuisse *Ecclesiam Apostolorum* [non a Constantino, quod quidam ab Ant. Caracciolo citati commenti fuerunt, tacente Anastasio] sicuti a Severo *Severianam*. Porro sicuti Severus in sua Severiana *Plebem* i. e. plebis conventum sub suo Curione primus instituerat; ita & Soter hoc idem in Ecclesia Apostolorum fecit, post Severum scil. secundus. Hinc Jo: Diaconus illam Apostolorum Ecclesiam vocat *Catholicam*, i. e. baptismalem, non quod jam inde a Soteris aevo *Catholica* vocaretur, sed quod ipsius Johannis aetate eam appellationem jam vulgo obtineret. Atque hinc discis, primam omnium Neapoli *Plebem* [i. e. Parochiam] fuisse *Severianam* (hodie *S. Giorgio*) a Severo constitutam IV. saec., mox alteram *SS. Apostolorum* a Sotere V. saeculo factam.

(77) Istud quidem *Agusti* [gignendi casu] facile quivis intelliget vertendum esse in ablativum AVGVSTO. At illud quis concoxerit, quod is Princeps heic nuncupetur *Constantinopolis Augustus*? Quis umquam in nummis, in marmoribus, in libris, sive hunc, sive alios imperatores sic vocatos reperit? Atqui scio Tiberium hunc in nummis sic plerumque inscribi: D.N. TIB. CONSTANT. P.P. AVG. (interdum tamen una labiali littera P. AVG.) h. e. *Dominus noster Tiberius Constantinus Perpetuus Augustus*. Nec aliter noster Notarius heic debuit scribere, quam auferendi casu in hunc modum: IMP. D. N. TIBERIO CONSTANTINO PP (aut cum simplici P) AVG. At vero postquam posterior aliquis librarius ὁλογραμμάτως [*integris omnibus litteris*] haec scribere pensi sui duxit; ratus illud CONSTANTINO P non aliud significare quam *Constantinopolis* (quis id non credidisset? nam & olim & nunc ea civitas sic etiam solet per compendium notari) initurum sese a lectore gratiam existimavit, si plena scriptura exhiberet CONSTANTINOPOLIS. Itaq. id lectionis portentum semel admissum, in omnia deinceps apographa ex illo scioli exemplo propagata prosefminatum fuit. Nec enim aliter Marca exhibuit: quod argumento est, & in Germanensi & Rivipullensi sic repertum. Ceterum vera loci hujus lectio ea est, quam indicavi, *Imperatore Domino nostro Tiberio Constantino Perpetuo Augusto*. De quo nemo nisi stipes dubitaverit.

(78) Si non aliud ex hoc monimento commodi consequeremur, at hoc certe pulchrum est, quod inde discimus, an. 581. Langobardos Neapolim obsedisse. Et quidem tertius decimus is numerabatur annus ab ingressu Langobardicae gentis in Italiam, regnoq. Alboini: at vero idem obsidionis Neapolitanae annus in decimum incidit Zottonis primi Beneventanorum Ducis; cujus primus annus a Camillo Peregrinio [cui Langobardica historia debet plurimum] componitur cum ineunte anno 571.

(79) Scripserat Notarius *Obtulisse*, pro quo mox librarii supinitas substituit *Obtinuisse*. Huc pertinet, quod infra legitur, *Sic haec OBLATIO codicis*, quod manifeste refertur ad praecedens *Obtulisse*. Imo non aliter, quam *obtulisse*, Sigebertus in suo Eugipiano Codice legerat. Nā sicuti is hanc Clausulam prae oculis habuit, quum *Hortatu Reducis* Eugipium deflorasse Augustinum scripsit, ut ante animadvertimus; sic iisdem illud transtulit, *Et per manus Reducis . . OBTVLIT Ecclesiae Neap.* Ac sero tandem animadverti, hanc mendam [τὸ *obtinuisse* pro *obtulisse*] peculiarem Germanensis Codicis fuisse, non item Rivipullensis. Nam Marca, qui utrumque vidit, edidit *Obtulisse*.

, *vos sanctos successores*(80)*Ecclesiae suprascriptae, Dei gratia succedentes, in diversis ordinibus constitutos, per Dei nostri omnipotentis adventum, ut hic codex in Ecclesia Dei semper valeat permanere, ut quomodo fides aeterna est Christiana, sic haec oblatio codicis in Ecclesia* (81) *jure Deo custodienda, & .. vobisq. servientibus ibidem semper servetur. Testes sitis etiam vos per confessionem meritaq. beati*[82] *Januarii Martyris, ut sub nullo* (83) *argumento, nulla alienatione, nulla commutatione de archibo Ecclesiae* (84) *vel jure aliquo modo discedat, ut cum praedicto Pontifice Reduce in divino judicio causas reddere videamini.*

FINIT. AMEN.

, Cassiodorus Senator in lib. de Div. Lectionib. cap. 23. commendat opera Eugipii Presbyteri, quem sibi visum testatur. *Hic ad parentem*, inquit, *nostram Probam virginem sacram ex operibus S. Augustini valde beatissimi quaestiones ac sententias, ac diversas res deflorans, in uno corpore necessaria nimis dispensatione collegit, & in trecentis triginta octo capitulis collocavit.* Eugipii librum excerptorũ continet bibliothecae nostrae Germanensis vetus codex, ab annis fere octingentis exaratus: in cujus fine legitur subscriptio praemissa, quam *Redux* Neapolitanus Episcopus exemplari se jubente descripto apponi curavit. Hinc intelligimus, codicem Germanensem exemplum esse [85] Neapolitani. Porro ad hanc clausulam respexisse videtur Sigebertus Gemblacensis Monachus, cujus haec verba sunt in lib. de script. Eccles. cap. 39. *Eugipius Abbas hortatu Reducis* &c., Quae verba heic praetermittimus, quia supra §. 1. ex Sigeberto attulimus.

, Hic duo peccat Sigebertus, & quod Eugipii excerpta Renducis seu Reducis hortatu deflorata scribit, & quod Eugipiũ ait vixisse tempore Pelagii II. & Tiberii Imp. Et quidem Reducem transcribendi Collectanei Eugipiani auctorem fuisse, demonstrat superius fragmentum: at vero exemplum Reducis longe post conditum ab Eugipio librum prodiit, immo post Eugipii obitum, quippe qui in ea clausula *beatae recordationis Presbyter* appellatur. Certe Eugipius ipse in operis sui Praefatione ad Probam, ait se ad id impulsum fuisse hortatu non Reducis, sed Marini [86] Abbatis, ejusq. Monachorum. Sic enim praefatur: *Dominae*

(80) Quos *successores* intelligat, patet ex eo quod sequitur, *in diversis ordinibus constitutos*. Omnes Clericorum successores alloquitur, quibus eum codicem contrectare permissum erat.

(81) Pro *In Ecclesia jure*[quo modo etiam Marca exhibet] legendum censeo, *In Ecclesiae jure*. At quae sequuntur, nec Oedipus expediverit. Verum restituenda sunt in hunc modum: *In Ecclesiae jure, Deo custodiente, vobisque servantibus, perseveret*. Hanc verissimam lectionem magna ex parte Marcae debeo (quam credo in Rivipullensi deprehendit) nisi quod pro *custodiente*[quod unum sententia requirit] in suo exemplo edidit *Custodiend...* & pro *Ecclesiae jure* posuerat *Ecclesia jure*.

[82] Quod supra innuimus, Petrum fuisse notarium *Catholicae* h. e. Cathedralis Ecclesiae, confirmatur ex mentione *B. Januarii Martyris*, in cujus Ecclesiae tabularium inferebatur codex. Ac volupe est antiquam ejus tutelã hinc discere.

(83) Idest astu, vel artificio. S. Greg. V. ep. 31. eisdem verbis utitur: *Sub quolibet ingenio vel argumento*. Passio SS. Perpetuae & Felic. *Est victus argumentis Diaboli*. Ac vide porro Salmasium ad Tertulliani Pallium p. 79.

[84] Post *Jure* est leviter distinguendum, ut ea vox referatur, non ad *Aliquo*, sed ad *Ecclesiae*. *De archivo Ecclesiae vel jure, aliquo modo* &c. Atque hactenus in monumentum, quod quantalibet gaza Neapolitanis carius esse jubeo. A quo sicuti plurima in rem nostram commoda consecuti sumus, sic ei vicissim decuit quam potui parem commentando gratiam referre.

[85] Hoc vult: Germanensem, cui ea clausula subnectitur, olim ex Neapolitano propagatum.

[86] De *Marino* hoc Ab. memini me alicubi apud antiquos reperisse mentionem: sed frustra id nunc quaero. Sed & *Marinus* ille nobilissimus philosophus & geometra, qui Proclo in cathedra Atheniensi successit, *Neapolitanus* inscribitur, verum ex Flavia Neapoli Samariae. At *Marinus Neapolitanus* ex genere magistrorum militum sub Alexio Comneno, is vere ad nostram Neapolim pertinet. Hunc Anna in Alexiade pag. 400. vocat τὸν Νεαπολίτην Μάγιρον *Marinum Neapolitanum*; quem & supe-

, *minae merito venerabili & fructu sacrae Virginitatis in Christi gratia semper inlustri PROBAE EUGIPIUS omnium servorum Dei famulus in Domino salutem dicit. Excerptorum codicem, quem de nonnullis operibus S. Augustini, cohortante Domno meo Marino Abbate, vel ceteris ejus sanctis Fratribus, quomodocumque compegeram, continuo transferri vobis sancto, quo polletis, studio voluistis* &c. Ex quibus verbis corrigitur Sigeberti primum erratum, quod alteri mendae occasionem dedit. Cum enim Reducem Eugipio scribendi Collectanei auctorem existimaret Sigebertus, consequens fuit, ut Eugipium Reducis [87] aequalem fuisse putaverit. At sicuti falsum est Sigeberti fundamentum, ita etiam consecutio falsa.

, Eodem affectus praejudicio Rosweidus in Prolegomenis ad vitas Patrum, duos distinxit Eugipios, unum Lucullanensem in Italia Abbatem, qui teste Isidoro Hispalensi Episcopo *libellum de vita sancti Monachi Severini composuit*, & post consulatum Importuni seu Opportuni, h. e. post an. Christi 509. claruit; alterum Abbatem Africanum ab Sigeberto laudatum, qui temporibus Pelagii Papae secundi, & Tiberii Augusti, i. e. sub annum 580. librum Excerptorum ex Augustino conflaverit. Rosweidum secuti sunt Jo: Bollandus tom. 2. Januarii ad vitam S. Severini Presb. & Aub. Miraeus in notis ad cap. 39. Sigeberti. Hanc duorum Eugipiorum distinctionem, & Sigeberti cui innititur fundamentum paucis refellere juvat.

, Unum & eumdem fuisse Eugipium & qui librum de gestis S. Severini edidit, & qui Collectaneum Augustinianum fecit, arguunt patria, dignitas, atque aetas utrique Auctori communis. Eugipius quippe Severini laudator Italus fuit, deguitque apud Lucullanum in Campania: ubi sine dubio etiam vixit Excerptor Augustinianus, unde tamquam ex vicino (88) loco Redux Neapolitanus Episcopus exemplar Excerptoris accepit. Presbyter & Abbas fuit Eugipius Severini Encomiastes: Abbas quidem testante Isidoro in lib. de Scriptorib. Eccles. cap. XIII; Presbyter vero, ut testatur Paschasii Diaconi epistola, quae vitae S. Severini praemissa est, *Domino sancto semperque carissimo Eugipio* inscripta. Utrumque nomen Presbyteri & Abbatis Excerptori asserit fragmentum nostrum. Denique Eugipio utrique (sic interim loqui liceat) eadem aetas convenit. Eugipius enim vitam S. Severini scripsit biennio post consulatum Importuni h. e. anno DXI. ut ipse testatur in Epistola ad Paschasium Diaconum. Eodem tempore Augustiniana excerpta condidit Eugipius: siquidem opus suum inscribit Probae virgini, quae ineunte saeculo sexto florebat. Hujus rei certum nobis argumentum suppeditat Fulgentius Ruspensis Episcopus, qui Tractatus duos de Jejunio & Oratione eidem Probae nuncupavit sub annum Christi quingentesimum quintum. Certe Cassiodorus Senator quum librum Institu-

superius appellaverat τὸν ἐκ Νεαπόλεως Μαρῖνον τὸν Σεβαστόν. τῶν Μαϊστρομιλίων [sive potius Μαϊστρομίλτων] ἔτος ὑπῆρχε τὸ γένος. h. e. *Marinum* (dignitate) *Sebastum, domo Neapolitanum, ex genere Magistror. militum*. De his Μαϊστραμίλτοις ή *Magistris militum* nostris pulchra ibi affert Cangius; ubi & hoc monet, tunc temporis Sergium genere Graecum fuisse Neapoli Magistrum militum, ex cujus domo videtur fuisse *Marinus*. Quidem fuerit necesse est, atque is qui subscripsit Diplomati Rogerii Ducis Apuliae Calabriae & Siciliae an. 1093. pro Ecclesia Cosentina apud Ughellum tom. IX. his verbis: *Ego Marinus Imperialis* [hoc respondet voci *Sebastus*] *Magister atque Stratigo*. Ac mansit hodiedum in quibusdam procerum domibus *Marini* nomen: quod origine Syriacum est; qua lingua *Mar* (unde *Maris* & *Marinus*) significat *dominum*.

(87) At si Redux ante Episcopatum, adhuc juvenis, senem Eugipium ad id impulisset; non continuo sequebatur, aequalem, sed supparem Monacho fuisse.

(88) Lucullanum vix uno milliario ab vetere Neapoli aberat: nunc, prolatis pomoeriis, urbis pars est, *Castrum Ovi* impositum habens.

, ſtitutionum ſcriberet (ſcribebat autem , ante ann.DLX.(89)) de Eugipio Excerptore non ſecus , quam de mortuo agit , his verbis : *Convenit , ut Presbyteri Eugipii opera neceſſario legere debeatis , quem , nos quoq. vidimus* &c. Quum ait *Vidimus*, , (90) ſatis indicat , Eugipium hunc jam , vivere deſiiſſe eo tempore , ac proinde , longe ante pontificatum Pelagii II. qui , ſedem Rom. iniit ab an. 577. uno anno , [91] ante Tiberii principatum . Ex his , omnibus certo, ni fallor, conficitur, non , duos , ſed unicum fuiſſe Eugipium , cui , liber de vita S. Severini cum Regula , Monaſtica ab Iſidoro memorata, atque , Excerpta Auguſtiniana tribuenda ſunt .

, Jam vero ex ſuperiore fragmento , diſcimus , Reducem Epiſcopum , qui , exſcribendi Auguſtiniani Collectanei , auctor fuit , non Neapolis in Africa, ut , ſuſpicatus eſt Chioccarellus , ſed Neapolis in Campania Epiſcopum fuiſſe : ut , qui in praemiſſa Clauſula oblationem , ſuam commendat Eccleſiae Neapolitanae *ſub obteſtatione beati Januarii Martyris* , quem Neapolis Campaniae patronum agnoſcit .

, Poſtremo ex praemiſſis conſtituitur , tempus , quo Redux Eccleſiam Neapolitanam rexit , nim. Pelagio II. Pontifice , imperante Tiberio Auguſto : & , quidem mandante Reduce , librum Excerptorum Eugipii ſcriptũ (92) fuiſſe Tiberii Auguſti *annõ ſeptimo, poſt Conſulatum ejuſdem anno tertio* , *Indictione quintadecima* , *obſidentibus Langobardis Neapolitanam Civitatem :* qui characteres , conveniunt in annum Chriſti (93) , DLXXXII. Ergo in ſerie Neapolitanor. , Antiſtitum collocandus eſt Redux, non , inter Stephanum & Pomponium , ut , apud Ferd. Vghellum [94] in Italiae , Sacrae

(89) Numquam hoc aſſentiar, Divinas Lectiones a Senatore ſcriptas ante an. 560. Sic enim rationes ineo. Liber de Orthographia a Caſſiodoro ſcriptus eſt annos nato tres & nonaginta , ut ipſe in Praefat. teſtatur. Atqui poſt id tempus *Divinar. Litterar.* ſive *Lectionum* librum fuiſſe exaratum neceſſe eſt ; quippe quum in Divin. Lect. cap. XV. & XXX. mentionem libri de Orthographia fecerit . Ergo prope centenarius *Divinas Lectiones* ſcripſerit oportet, & ſub ipſum obitum. Sane qui ſerius Caſſiodori obitum protrahunt , ad an. uſq. 575. eum vixiſſe putant .

(90) Nunc quidem , poſt Clauſulam Petri Notarii detectam [ex qua caligo omnis depulſa fuit] facile poſſumus intelligere , Caſſiodori illud *Vidimus* de vita functo uſurpari . At antea quis praeſtare potuiſſet , an non idem *Vidimus* ad vivum , etſi longe abſentem , referretur ?

[91] Hoc dupliciter falſum eſt : nam eo ipſo anno , quo Pelagius pontificatum iniit, Tiberius ſolus regnare coepit; & quadriennio ante cum Juſtino regnaverat . Vide ſup. §. 1.

[92] Non *ſcriptum*, ſed *emendatum* voluit dicere. Nam is liber jam antea juſſu Reducis adhuc laici exſcriptus fuerat .

[93] Pagius ad an. 581. nu. XVI. hujus Clauſulae, cui tamdiu immoror, parte hac, quae temporum notas continet , recitata , haec ſubjicit . , Arbitratur Mabillonius, hos characteres in an- , num 582. convenire. Verum Indictio XV. Ka- , lendis Septembris hujus anni Chriſti (581) , coepta, eã Clauſulam praeſenti anno die XIII. , menſis Decembris ſcriptam eſſe , & Petrum , notarium in numerandis Poſtconſulatibus mo- , do loquendi Victoriano uſum eſſe , certo nos , edocet. ,, Modum numerandi Poſtconſulatus *Victorianum* quemnam intelligat Pagius , peti poteſt ex iis quae idem monet ad annum 542. num. 1. qui annus vulgo ſignatur , *Poſt conſulatum Baſilii V. C.* ſine ullius notae numericae additamento : at a Victore Tununenſi ſic : *Poſt Conſul. Baſilii V. C. anno II.* Ex quo vides Victorianos Poſtconſulatus anno uno ſemper auctiores procedere . Sequuntur porro ibidem apud Pagium conſectaria quaedam Chronologica & hiſtorica ex Clauſula illa Petri Notarii fluentia ; quae cupidi apud eumdem legere poterunt . Eccui enim Pagii opus ad manus non eſt ?

Ceterum non intelligo , eccur Pagius Mabillonium in eo reprehenderit , quod hunc annum per notas Chronologicas a Petro Notario deſignatum pro 582. habuerit. More quidem vulgato quo annus uſque ad prid. Kal. Jan. decurrit, is erit annus 581. At vero quia Indictio XV. a Kal. Septembr. ejuſd. anni 581. procedit ; more CPolitano a dictis Kal. Septembr. novus annus 582. auſpicabitur . Proinde Idus Decembres (quibus eam Clauſulam exaravit Notarius) incident in annum 582. more CPolitano .

(94) Vghello ducem ſe antea praebuerat Chioccarellus noſter , qui in Catalogo Epiſc. Neap. primus Reducis Epiſcopatum antevertit,

,Sacrae tom. VI., sed inter Vincentium , & Demetrium. Ceterum observatu dignae sunt praemissae chronologicae notae; ex quibus intelligimus, Tiberium , dictum fuisse Augustum triennio (95) , ante initum a Justini morte imperium, , & Neapolim a Langobardis obsessam , fuisse anno DLXXXII. (96) qui Indictione XV. praeditus erat.

, In fine nescio, an operae sit pretium , monere, Eugipii Excerpta typis edita , prodiisse Basileae ann. 1542.& Venetiis , anno sequenti eum hac inscriptione: D. , (97)EVGIPII ABBATIS AFRICANI , *thesaurorum Tomus primus*. Nam divisus , est liber in tomos duos, qui in scriptis , codicibus una serie procedit a capite ad , calcem, *in trecentis triginta octo Capitulis*, ut observavit Cassiodorus Senator. , Fallit etiam inscriptio, ubi Eugipium , Abbatem vocat *Africanum*: quum dicendus sit Abbas Italus Monasterii Lucullani (98) prope Neapolim Campaniae, non Africae, ex dictis.

, Postea quam haec scripseram, observavi superiorem Clausulam a Philippo , Labbeo in Addendis ad Differt. Historicam de Scriptorib. Eccles. editam fuisse eum Epistola Illustriss. Petri de Marca tum Archiepiscopi Tolosani, qui , fragmentum istud ex nostro Germanensi Codice descriptum Labbeo submisit; , erratum inde emendans Sigeberti, Eugipium ad Pelagii Papae & Tiberii Imperatoris tempus referentis. Quo perlecto gavisus sum,me nec opinantem in , Viri Cl. sententiam ac mentem convenisse:nec mihi visum est supprimendum, , quod ea de re ante animadverteram.

§. IV.

De eadem Reducis & Eugipii aetate & subscriptione Codicis Germanensis Petri de Marca judicium.

Verum in publica commoda peccaverim, nisi & Illustriss. Petri de Marca Archiep.Tolosani modo indicatam a Mabillonio epistolam de ea re ad Philippum Labbeum cum subjecta codicis Germanensis Clausula (quam Marca primus omnium evulgaverat) & ejusdem ad eam subnotatis deprompsero. Exstant ea, quae dixi apud Labbeum in Addendis ad Differt. Historicam de Script.Eccles. to.1. pag. 775. edit. Paris.Ibi Epistola talis est.

, Ex adnotatione, quam ex Cod. S. , Germani Parisiensis & Monasterii Rivipullensis in Catalonia descriptam ad te , transmisi, potest error Sigeberti & emendari, & unde ortus fuerit, perspici, , quum Eugipium ad tempora Pelagii , Pontif. & Tiberii Imp. refert. Confundit quippe tempus exscriptionis, vel potius emendationis codicis Eugipiani cum , Auctoris Eugipii temporibus. Redux , quippe adhuc laicus volumen illud exscribi procuravit; deinde Neapolitanae , Ecclesiae a Pelagio Episcopus ordinatus , idem volumen corrigi & emendari jussit , a Petro Notario Ecclesiae Neapolitanae, qui diem suae emendationis adnotavit, nempe Idus Decembris, & annum VII. Tiberii, adjecta quoque Langobardorum obsidione, cujus tempus , hoc testimonio evidenter ostenditur. , Quanti autem Redux faceret hunc codicem, colligi potest ex eo, quod tamquam munus pretiosissimum Ecclesiae , suae illum contulit, in ejus archivis perpetuo custodiendum, adjecta gravium , poenarum comminatione, siquo praetextu aut colore alienaretur. Ceterum , ex ista Petri Notarii observatione tempus Eugipii anterius quidem Tiberio , esse demonstratur, una cum Sigeberti , lapsu. Sed vera Eugipii epocha aliunde , colligenda est. Pronus sum in eam sententiam, ut hunc putem eumdem cum , Eugipio a Cassiodoro commemorato.

, Vale

(95) Imo solido ferme quadriennio, uti §. 1. ex Evagrio ostendimus.

[96] Anno, inquam, 582. sed more CPolitano, ut ante dictum in Adnot. 93.

(97) Idest DOMNI. Regula S. Benedicti cap.63. *Abbas autem, qui vicem Christi creditur agere, DOMNVS & Abbas vocetur*. Odilo in vita S. Majoli: *Et ab omnibus DOMNVS & Abba honoratur*.

[98] Sive potius *Lucullanensis*: nam *Castrum Lucullanum* insulae nomen erat, cui Monasterium *Lucullanense* inerat.

, Vale V. C. & amicissime.

, Marca Archiepiscopus Tolosanus.

Hactenus epistola. Mox statim subnectitur tota illa codicis Germanensis subscriptio quam §. superiore ex Mabillonio recitavimus. Sed ex Marcae exemplo variantes lectiones excerpsi, quas lector in ima (99) cera reperiet, praesertim quum Marca etiam Rivipullensem codicem viderit. Post eam Clausulam, & quasdam Mareae adnotatiunculas, sequuntur ex Labbei calamo ista.

, Duo quoque hic adjungere non gravabor. I. Editionem Basil. apud Rob. , Winder duob. tomis studio Jo: Heroldi , fuisse procuratam. II. exstare inter opera S.Fulgentii Ruspensis Episc.ad Egippium Epistolam de charitate & ejus dilectione: unde etiam argumentum duci , possit de aetate nostri Eugippii, quem, anno Christianae erae praeter propter , DXXX. floruisse arbitror; non vero anno circ. 580. quo nos pertraxerat Sigeberti allucinatio ab eruditissimo atque , humaniss. Praesule deprehensa & emendata. Hactenus Labbeus.

XXX N̄S MENANDRI

Non est Menander ille Martyr Afer, qui cum pluribus sociis die XXIII. Febr. in Fastis Latinis colitur: nec qui inter Martyres Romanos Kal. Augusti in eisdem Latinis refertur. Nec aliud profecto restat, nisi ut sit ille Menander, qui cras i. e. die XXXI. hujus mensis memoratur in Synaxario Parisiensis Collegii Claromontani S. J. & alio MS. Cryptae ferratae apud Bollandistas ad 31. Mart. pag. 906. Vtrum autem Menander iste idem sit ac ille socius S. Patricii Martyris, de quo die XIX. Maii agit Basilii Menologium, Menaea, & laudatum Synaxarium, incertum est. Patricium istum Menandri & aliorum signiferum Fasti Marmorei infra eid. diei XIX. Maii juxta cum Graecis inseruerunt, omissis de more commilitonibus.

XXXI N̄T S ILVCERII

Et heic I pro G positum fuit, secundum eam dialectum, quam ad V. Martii explicuimus, ubi *Ierasimi* pro *Gerasimi* scalptum fuit. Vide ibi dicta. Ecquis autem hic *Glycerius* fuerit, haud facile praestiterim. Atqui inter duos potissimum lis tota vertitur. Quorum prior est *Glycerius* Georgii socius in Basilii Menologio ad diem XXIII. April. De hoe ibi Menaea distichon adscribunt: quod quia mendosum ibi legitur; hunc in modum restitui poterit.

Au-

[99] Non piguit in nostrorum hominum gratiam cum Mabilloniano exemplo, quod supra adscripsimus, alterum a Marca editum conferre, & lectionum variantias ad numeros versuum exempli Mabilloniani recensitas heic subjicere.

Ac primum omnium in titulo Codicis fuisse scriptum *Evipii* pro eo, quod nunc vulgo dicimus *Eugipii*, admonet. Mox sequitur ipsa subscriptio. In qua versu 2. *Quae opusculis S. Augustini*. Ibid. *Egippius*. v. 3. *Et eumdem codicem*. v. 5. *In eamdem Neapolitanam civitatem*. v. 6. *Sedis Romae*. v. 9. *Augusti*: et sic mox statim. V. 11. *Dictus Episcopus*. v. 12. *Pro aedificatione & populi*. Ibid. *Obtulisse*. v. 13. Deest *Vos*. v. 15. *Christi una*. Pulchre. v. 16. *Custodiend*... *vobisque servantibus ibidem perseveret*. v. 18. *archivo*. v. 19. *discedere debeat, nec cum*.

Ad eam subscriptionem haec subnotat Marca. Eadem *verba habentur in codice MS. B. Mariae Rivipullensis in Dioecesi Vicensi, ubi etiam nominatur Evipius, sic*: Hic est liber Sancti Evipii de diversis Doctoribus.

*Idem & Egipius ni fallor scribitur in libro MS. Bibl. Casinensis 232. in quo reperitur liber S. Greg. Nysseni de conditione hominis ex versione Dionysii Abbatum ejusdem epistola ad Egi*pium presbyterum. Hactenus Marca.

Λαιμόν σοὶ ὡς γῆν, ὡς ὕνιν τὸ σὴν σπάθην, Γεωργὲ Γλυκέριε (penult. producta, non praeter Graecor. morem) προσφόρως κρίνω.

Guttur tuum arvo simile, vomeri spatham, Glyceri colone, haud absone putaverim.

Ex quibus senariolis eum & professione fuisse agricolam, & gladio jugulatum oppetiisse, discimus. Eumdem a S.Georgio ad Christi fidem fuisse conversum, omnia S. Georgii Acta, & S. Andreas Cretensis (apud Henschen. ad 23. April. p.164.) testantur. Glycerio in Menaeis *Donatus*, & *Therinus* socii adjunguntur. De hoc vero Glycerio siquis Fastos nostros hoc die loqui contendet, non vetabo: nam & *Natalis* nota, adsciscendi ex diebus aliis Sanctos potestatem facit.

Atqui si quidem verisimiliora sectandi sit voluntas, potius est, ut *Glycerium* Mart. Neapolitanum hoc die coli existimem; qui in Hieronymi Mrologio diei XIII. Januar. cum aliis adscribitur, qui Martyr a Neapolitanis ob aliquam credo Translationem in hodiernum diem prolatus fuit. Et Epternacense quidem seu Antuerpiense Hieronymiani apographum, ceteris antiquius, die XIII. Jan. in hunc modum habet. *In Campania Neapolim, Zotici, Herisi, Gliceri, Felicis, Januarii*. Sic etiam in Corbejensi, nisi quod pro *Gliceri* corrupte legitur *Cleceri*; ut & in Florentiniano edito pro eod. *Gliceri* exhibetur *Clasceri*. Sed hoc vicissim ex Florentiniano commodi consequimur, quod duo plus Martyres numerantur his verbis: *In Campania Neapoli, Cyriaci, Cimini, Zotici* &c. ut VII. viri pro quinqueviris sint habendi. Ex quorum numero *Glycerius* hoc die in his Fastis extra ordinem colitur, ob aliquam credo Translationem, aut Ecclesiae ei dicatae Dedicationem. De his septemviris videantur adnotata ibi a (100) Florentinio viro in his studiis versatissimo.

[100] Florentinius ad XIII. Jan. ubi expostulasset, abesse hos Martyres a Neapolitanorum Fastis, & ab Ant. Caraccioli *Sacris Monumentis*, haec insuper addit. *Narrant sane S. Sebastiani M. Acta, multa Christianorum millia B. Caii Papae monitu, duce Chromatio, ad Campaniae littora secessisse. Bis mille quingentos nonaginta septem necatos per diversa loca Campaniae ex MS. Cod. Fundanae Ecclesiae elicit, qui supra Caracciolus. Sed hos Neapoli praecise Martyres fuisse non constat, quamquam civitas illa inter litterales Campaniae urbes numeretur. Triginta & sex SS. Martyrum sine nomine corpora in Monasterio S. Gaudiosi Neap. requiescunt: in S. Pauli Majoris LII. In Ecclesia S. Mariae de Salute extra urbem antiquissima & olim S. Gaudioso dicata corpus adhuc S. Cyriaci M. colitur, ut in Neap. Sacra Caesaris Engenii video observatum; sed hunc Roma allatum habet inscriptio an. 1656. relata a Car. de Lellis par. 2. Sac. Neap.* Haec ibi vir doctus minus expostulaturus, si in hoc marmor incidisset, in quo festum *Glycerii* notatur.

M APRILIS D XXX

I P S CALLINICI

DVbium est, utrum sit *Callinicus* Martyr Apolloniae [quem Rom. Martyrologium, non secus ac Latinorum ceteri, cum *Thyrso* & *Leucio* jungit die 28. Januar., at Hieronymi Martyrologium pridie ejus diei, & rursus die 31. Jan. postremo Sirleti Menologium die XIV. Decembr. teste Baronio] an vero sit is *Callinicus* Galatiae Martyr, alibi (1) *Callinica* dictus, sub Decio cum Basilissa passus [de quo Basilii Menologium die 26. Martii] an vero sit *Callinicus* magus, Sarapionis episcopi commilito [de quorum martyrio idem Menologium die 24. Maii] an postremo sit *Callinicus* Martyr Gangrensis, cujus passionem idem Basilii Menologium die XXIX. Julii describit. Mihi sane nullum adhuc argumentum suppetit, quo ad unum aliquem recensitorum pugilum prae aliis inclinatior fiam: etsi apud Latinos ille primus Apolloniates est sane quam celeberrimus. Quamquam & illud fieri potest, ut is qui hodie in nostris fastis signatur, novus sit aliquis *Callinicus*, adhuc ignotus. Quid ita? quia hujus non *Natale* [quod potest festum quodvis designare] sed ipsa *Passio* Kalendis Aprilis imputatur: quum interim nemo ex illis superioribus eo die passus prodatur.

Hoc ultimum mihi proximum vero videtur; maxime quum in Campaniae littus olim sub S. Caio Pont. innumeri sancti athletae, duce Chromatio, secesserint, ut in Actis S. Sebastiani legitur: quos ad mille & quadringentos fuisse Petrus de Natalibus, nescio ex quibus monumentis, prodidit. At innumerabiles certe fuerunt; qui tandem martyrium consecuti, nomina etsi obscura nobis, in caelo tamen descripta habent. Quod si *Callinicus* hodiernus unus ex eorũ numero fuerit; non est mirandum, ejus diem passionis Neapolitanos compertum habuisse.

II N S POLICARPI

NOn est ille Smyrnensis episcopus aevi Apostolici, de quo egimus die XXIII. Febr., sed alius quidam Alexandriae sub Maximiano passus: de quo, Latinis tacentibus, agitur hoc ipso die apud Graecos in Basilii Menologio, [in quo & acta (2) recitantur] Menacis, & Maximo Cytheraeo. Eidem Synaxarium

(1) Basilissae socius, qui in Basilii Menologio *Callinicus* vocatur, in ceteris Graecor. monumentis sexus sequioris nomen habet. Sic in Sirletiano Menologio ad diem XXI. Mart. legitur: *Certamen SS. MM. Callinicae, & Basilissae, & Sacrosancti Mart. Birilli Episcopi Catanae.* At in ceteris Graecor. libris de *Callinica* & *Basilissa* die XXII. agitur. Sic in Menacis tum excusis, tum MSS. Mazarinianis, & Ambrosianis eo die Callinica & Basilissa gladio interimuntur: ut & in Synaxario Collegii Claromont. Soc. Jesu, itemque in Rom. Mrologio & Galesinio. In hac vero sexus controversia [nam cetera conveniunt] plusne dandum uni Basiliano Menologio sit, an ceteris Graecorum libris, non definio.

(2) Ex quibus constat, cum sponte se praesidi obtulisse, & post cruciatus capite obtruncatum fuisse. Hinc eidem Polycarpo in Menaeis hoc distichon accinitur.

Τμηθεὶς ὡς κλῆμα Πολύκαρπος Κυρίῳ,
Πλείονα καρπὸν αὐτῷ πολυχοῦν φέρει.
Polycarpus amputatus, instar palmitis,
Cum foenore fructum vinitori fert Deo.

Alluditur ad *Polycarpi* nomen, quod *multiplicem fructum* significat, & ad genus martyrii. Cur in hisce senariolis vocalis *Omicron* ter producatur, rejici potest causa in sequentem liquidam, sive Active N: in quo mire licentiosa est recens Graecia.

MS. Collegii Parisiensis S. J., quod Claromontanum dicitur, *συνοδίαν* h. e. socios adjungit (3) ut & in aliis Graecor. libris ecclesiasticis manu exaratis apud Bollandianos ad hunc diem pag. 58. At Fasti nostri *Natalis* non *Passionis* notam heic posuerunt, quod diem Martyrii compertum minime haberent.

III DP S IOHANNIS EPI NRI

NOn est Joannes IV. qui vulgo *Aquarolius* cognominatur, sed ejus nominis primus, S. Paulini Nolani aequalis, & ab eo ad Paradisum evocatus. Quod quia a nonnullis in controversiam vocatur; sequentem Dissertationem heic inserendam putavi.

DISSERTATIO
De duplici Neapolitano Joanne, I. & IV.

Antequam de hujus diei festo disputationem instituo; quia quatuor Joannes mihi assidue nominandos esse video (quorum duo Episcopi Neapolitani fuere, duo alii scriptores) ne eadem semper nomina inculcando tenebras lectori offundam, sic rem transigam, ut Episcopos quidem suo appellem nomine, puta *Joannem I.* & *Joannem IV.*, aut brevius illum *Primum*, hunc vero *Quartum*. At vero in duobus illis scriptoribus laudandis gradum, quem in Ecclesia Neapolitana tenuerunt, usurpabo. Itaque Joannes ille Diaconus, qui IX. saeculo Neapolitanor. Antistitum Chronicon contexuit, *ἁπλῶς Diaconus* heic a me appellabitur: at vero ille alter multo recentior Joannes, qui saec. XIV. S. Joannis IV. vitam a se scriptam reliquit, a me posthac *Cimeliarcha* vocabitur; hoc enim honore in Capitulo Neapolitano potiebatur. Nunc ad festum diei hujus propero.

§. I.
Joannem I. non IV. hoc die in Fastis signari.

Quatuor in serie Neapolitanor. Antistitum a *Diacono* Episcopi nomine *Joannes* referuntur, quorum primus inter Ursum & Nostrianum medius, S. Paulini Nolani aequalis fuit, provecto jam saeculo V. mortuus. Mox duo alii Joannes, ambo saec. VI. decurrente hanc cathedram tenuerunt. Postremo Joannes IV. inter Tiberium & Athanasium medius sedit, medio IX. saec. mortuus, qui olim cognomento *ad Aquarolam* dicebatur, nunc vulgo *Aquarolius*, qui hodie a nobis die XXII. Junii colitur. Sed & ille Joan. I. haud dubie olim inter Sanctos numerabatur, quandoquidem (testibus Uranio presb. aequali scriptore, & *Diacono* chronographo) a Paulino Nolano ad Paradisi gaudia secundum quietem evocatus fuit. Vter porro ex his duobus in nostro marmore hoc die consignetur, id vero est quod nunc quaerimus.

Equidem citra omnem dubitationem affirmo, agi hodie de Joanne illo primo, cui Paulinus apparuit. Etenim nostrum hoc Monumentum in Sanctis episcopis consignandis non ultra S. Paulum Juniorem qui IX. ineunte saeculo emigravit, progreditur; ut ad diem XVII. Februarii demonstravimus. Hinc de B. Tiberio Joannis IV. decessore, & de S. Athanasio ejusdem Joannis IV. successore (qui quidem Athanasius, ut ibidem ostendimus, quinquennio saltem post mortem coli coepit) in his Fastis siletur. Deinde etiamsi Kalendarii hujus Auctor post Joannem IV. incidi hoc marmor fecisset; non continuo tamen eum Fastis inscribere debuisset, quem non est verisimile tam cito fuisse Ecclesiae judicio inter Sanctos relatum. Contra vero idem Kalendarii auctor Joannem illum primum non debuit praetermitte-

(3) In Clarom. Synaxario: Καὶ ἄθλησις τοῦ ἁγίου μάρτυρος Πολυκάρπου, καὶ τῆς συνοδίας αὐτοῦ. Quid sit *συνοδία* i. e. *comitatus*, diximus ad Luc. II. 44. Idem porro *comitatus* [nusquam tamen enuntiatis comitum nominibus] additur in MS. Mazariniano, Ambrosiano, & Arabo-Aegyptio apud Bollandianos hoc die.

mittere, cujus sanctissimus exitus B.Paulini apparitione testatus, & minime inficiandis monumentis consignatus reperiretur. Postremo, ut cetera nunc taceam, de Joanne IV. sicuti nunc festum die XXII. Junii agitur, sic eumdem olim si minus eodem die cultum oportuit, at certe (si Chioccarello credimus) die I. Aprilis, aut ejusdem die II. aut Martii XXXI: de quo infra disputabimus. At vero qui in his Fastis hoc die occurrit, ejus *Depositio* die III. Aprilis signatur: quocirca non alius esse potuit ab Joanne I., ut qui ab Vranio & a *Diacono* Sabbato Sancto mortuus, die vero Sancti Paschae sepultus refertur. Et recte calculi procedunt. Nam anno CCCCXXXII. (qui fuit alter a S. Paulini morte) Pascha in diem (4) tertium Aprilis incidit: quo die sanctus episcopus traditus est sepulturae, eoque recte in his fastis ejus *Depositio* (quae vox modo diem emortualem, modo sepulturae notat) die III. Aprilis signatur. Ceterum cur Cl. Papebrochius audiendus non sit, qui hujus Joannis I. obitum ad usque annum 440. distulit, infra videbimus.

§. II.

Diluuntur objectiones.

Et hactenus quidem dicta aequis rerum aestimatoribus satis esse poterant, nisi narrationi Vranianae de apparitione S. Paulini Joannem ad Caelum evocantis, dicam impegissent primum Chioccarellus, atque Caracciolus, deinde hos secuti Vghellus, aliique. Putat igitur Chioccarellus, narrationem de S. Joanne Neapolitano per Paulinum ad caelum evocato, quae passim Vranii epistolae de Paulini obitu adtexitur, esse alienum pannum purpurae adsutum. Quid enim? se aliquot vidisse vetustos codices, in quibus ab Vranii epistola ea narratio abest: adhaec Gregorium Turonensem, quum exeunte VI. saeculo Vranianae epistolae narrationes, & quidem iisdem ferme verbis, intexuisset suae historiae, de Joanne Neapolitano per Paulinum ad Caelum arcessito verbum fecisse nullum. Addunt alii, ei narrationi tempora non cohaerere; quippe quum Joannes I. Neapolitanus sub Damaso & Siricio sedisse a *Diacono* dicatur, h. e. non ultra annum 398. processisse, quo usque Siricii pontificatus extenditur. Qui igitur fieri potest, ut eum ad caelum invitaverit Paulinus, qui nonnisi an.431. caelesti curiae adscriptus fuit?

Quibus per singula respondeo. Ac primum sciendum est, ad exitum vergente saeculo XIV. exstitisse Joannem Cimeliarcham Neapolitanum (quem deinceps *Cimeliarcham* vocabimus) qui S. Joannis IV. Neapolitani episcopi vitam scriptam reliquit; quam Henschenius diei I. Aprilis pag. 32. inseruit. Is ut eam vitam opimiorem faceret, totum id, quod ab Vranio ac postea a *Diacono*, de Joanne I. ad caelum Paulini voce invitato scriptum fuerat, id (fortassis vulgi permiscentis omnia traditione fretus: hoc enim credibilius puto, quam ut Cimeliarcham malae fidei accusem) Joanni IV. attribuit, ac totidem fere verbis Vranianam narrationem illam Joannis IV. vitae intexuit. Id vero postquam factum fuit, quum insuper circiter ea tempora, oblitterato Joannis I. cultu, tantum de IV. officium fieret; ex eo inquam tempore ab Vranianae epistolae descriptoribus omitti ea narratio coepit, tamquam absurda scilicet, quippe qua Vranius, plus quatuor saeculis Joannem IV. antegressus, id narrare de Joanne IV. nequivisset. Valde igitur vereor, ne codices a Chioccarello producti recentiores Joanne Cimeliarcha fuerint: quorum descriptores non absimili paralogismo usos, ac quo

(4) Annus 432. bissextilis erat: proinde ab exeunte Februario coepit decurrere littera Dominicalis B. Numerus porro aureus fuit XV. Luna vero quartadecima Paschalis incidit in Kalendas Apriles. Quumque in eas Kalendas inciderit eo anno Feria VI; sequitur, eodem anno Dominicam Paschalem incurrisse in III. Aprilis.

quo postea Chioccarellus (5) atq. Caracciolus usi sunt, eā narrationem resecuisse censeo : maxime quum Neapoli tantum eos codices maneos Chioccarellus homo Neapolitanus viderit ; exterorum autem nemo, quod sciam, Vranianam epistolam ea narratione defectam se reperisse conqueratur, non Mombritius, non Surius, non Chiffletius, non Papebrochius, qui omnium ultimus Vranii epistolam cum MSS. contulit. Imo, in quo caput est, Petrus Franc. Chiffletius in Paulino illustrato laudat Trecensem codicem (quem putat Joanne IV. Neapolitano antiquiorem) in quo Vranianae epistolae narratio illa controversa (de Joanne Neapolitano Paulini apparitione invitato) integra reperiebatur. Ex Gregorii autem Turonensis silentio nihil colligitur : nec enim omnia in rem suam vertere Turonensis satagebat. Age vero : demus tantisper, hanc Joannis a Paulino arcessiti historiam ab Vranio aequali scriptore non fuisse scriptam (de quo nolo heic Caraccioli (6) conjecturam infarciendo, morari lectorem) at certe satis antiquum additamentum fuerit, & quidem *Diacono* nostro multo antiquius, qui quae de Joanne I. Paulini apparitione dignato paucis verbis attigit, ea sine controversia ex longiore illa narratione hausit, quae nunc in Vranii epistola legitur. Adde quod idem *Diaconus* aequalis sine dubio S. Joannis IV. fuit, aut ejus certe aetati successit: & tamen apparitionem illam non Joanni IV. sed primo factam esse, narravit. An ullum argumentum aeque palmarium excogitari potest? Estne enim credibile, *Diaconum* qui Joannis IV. laudibus supra ceteros velificatur, aut voluisse Paulinianae apparitionis decus *Quarto* eripere, atque in *Primum* transfundere; aut vero in Vranii epistola recens additamentum non animadvertisse? Quid nunc Cimeliarcham istum audimus, qui episcoporum chronographo totis quinque saeculis recentior fuit? qui duos Joannes in unum conflavit, aut certe jampridem ab vulgo conflatos ineptissime in suam vitam admisit? Quanquidem aetate pessimo publico ubique gentium grassabatur id vitium, dum quae uni vitae, minus quam vellent copiosae, deerant, ex Sancto alio cognomine arcesserent, atque isto modo terrae caelum permiscerent : in quo sua morosa diligentia id postremo sunt assecuti, ut nostra haec aetas de sexcentis historiis dubitare maluerit, quam illudi sibi ab impostorib. pati.

Venio nunc ad gravem illam objectio-

(5) Ant. Caracciolus scriptor eruditus, sed parum acutae naris pag. 354. ubi narrasset, Joannem IV a S. Paulino ad caelestia regna fuisse evocatum, haec subjecit: *Idem legitur in Appendice vitae S. Paulini ab Vranio scriptae: quae certe* (appendix) *Vranii ipsius esse non potest, quum ejus* (Vranii, tamquam sui aequalis). *meminerit Paulinus epist. XVII; sed recentioris auctoris comperitur esse, quum obitum Joannis* [IV. seu Aquarolii] *nostri narret, qui vixit multo* [i.e. quadringentis annis] *post Paulini tempora*. Et huc usque docti scriptoris miserebar : at quae sequuntur, multo sunt deteriora. Ait eamdem appendicem, etsi Vranio recentiorem, *Diacono* tamen antiquiorem fuisse [quem *Diaconum* alibi Caracciolus recentiorem aliquanto, quam revera fuit, sine ulla ratione facit] *quippe quum*, [inquit] *Diaconus, quae de Joanne hoc* [IV. seu *Aquarolio*] *dicuntur* (in illa Vranii appendice) *perperam Joanni primo Episcopo contigisse dicat*. At Caracciolo praeiverat Chioccarellus ; qui ratus narrationem Vranianam de Joanne IV. (nam de Primo hi nostri ne cogitabant quidem) loqui, ob hoc ipsum illam *νοθείας* damnavit. En ejus verba pag. 85. *Non enim Vranii est vel esse potest id, quod ibi de Joanne episcopo* (per Paulinum invitato) *habetur, quum Vranius per multa saecula Joannem hunc* (Quartum) *praecesserit*. At quanti laboris erat ad alium antiquiorem Joannem cogitationem convertere? Tantum praejudicata opinio apud hos aeque, ac apud librarios illos a Chioccarello memoratos Vranianae epistolae mutilatores, valuit.

(6) Conjicit ibid. Caracciolus, in antiquis Lectionariis (quae solebant ex pluribus auctoribus, tacitis nominibus, consarcinari) cum Vraniana epistola coaluisse alterius auctoris supplementum : eoque factum ut narratio de Joanne per Paulinum vocato Vranianae postmodum epistolae tamquam ferruminata adhaeserit.

ctionem, quae ex perversa temporum συντάξει petitur. Equidem ultro fateor, Joannis I. aetatem male a *Diacono* fuisse consignatam sub Damaso atque Siricio. Nec melius ab eodem chronographo in ceteris priorum quinque saeculorum episcopis tempora ordinantur. Culpa vero omnis in eo residet, quod chronographus ille trium priorum saeculorum episcopos paucos admodum tenuerit, sed & quarti nonnullos ignoraverit (ignoravit certe, ut alios taceam, Calepodium, unum ex patribus Sardicensibus) & tamen seriem ita perpetuam recensuit, nemo ut deesse videatur. Id autem ut faceret, nonnullorum quarti saeculi antistitum tum episcopatum (Severi prae ceteris, de quo vide dicta ad XXIX. Aprilis in fine) longiorem fecit, tum etiam, ne lacunae intercederent, eorum tempora antevertit. Ita factum, ut Joannes primus sub Damaso & Siricio positus fuerit, qui revera sub Innocentio, Zosimo, Bonifacio, Caelestino (7) ponendus erat, idque juxta ejusdem chronographi Joannis calculos, qui eum annos 27. sedisse vult, & a S. Paulino recens mortuo ad caeli gaudia arcessitum. At in VI. saeculi ac deinceps Praesulibus hujus Chronographi calculi rectius aliquanto procedunt, etsi nondum plane recte: vel vide quae ad diem 29. Martii de Reducis (8) episcopi notatione temporum observavimus. Itaque in (9) Demetrio demum Reducis successore aetas incipit recte habere.

§. III.

Vraniana narratio observationibus illustratur, & cum Cimeliarcha confertur.

Quando autem epistolae Vranii presb. quam de obitu S. Paulini scripsit ad Pacatum, saepe mentionem injecimus; non ab re erit ex ea partem illam heic recitare, quae ad obitum nostri Joannis I. pertinet; quam deinde Cimeliarcha sublegit, eamque historiam suo Joanni IV. attribuit. Ita facile & de stylo (Vranio ne an Cimeliarchae, qui eam eisdem verbis compilavit, sit convenientior) dijudicabitur; & quaedam observabuntur alia ad hanc causam facientia. Et jam quidem de Paulini obitu finierat Vranius; quum tamquam resumpto in manus calamo (non enim negarim, quum novem amplius menses inter Paulini & Joannis I. obitum intercesserint, fortassis Vranium ea, quae de Joanne sequuntur, post aliquod temporis intervallum epistolae jamdiu absolutae adtexuisse) sic praefatur.

Verumtamen & hoc quod ad meritum Sancti Paulini pertinet, Veneratio tua debet agnoscere, quod etiam Sanctus Joannes Neapolitanae urbis episcopus a Domno Paulino de hac vita ad Christum accersitus atq. evocatus agnoscitur. Hactenus prooemium est, quod cum praecedentibus probe suaviterque cohaeret: in quo quod Paulinum *Dominum* appellat; sciendum est, & ipsum S. Paulinum *Domni* praenomen episcopis tribuisse; quod mox & Gregorius M. & alii passim de episcopis usurparunt. Atqui id prooemium Cimeliarcha ineptissime refinxit: nam ubi proxime ante dixisset, Joannem IV. *sensisse sibi diem adesse extremum*, sic pergit: *Verumtamen & haec quae ante finem suum de Beato Paulino Nolano viderat, duxi necessario adnectenda*. Atqui isto prooemio Vranius opus habuit, ne ad aliena digredi videretur: at Cimeliarcha (qui hoc ipsum agebat) nullo modo: ac multo minus ab adversativo *μορίῳ Verumtamen* incipere debuit. Pergit autem Vranius.

Nam

(7) Joannes I. anno 432. mortuus, Caelestinum ultimum Pontificum Rom. vidit. At si Papebrochii rationibus stemus, (qui vult Joannem I. anno 440. obiisse) eum oportebit ad initia usque Leonis M. advixisse. Quod cur minime sequar, infra exponetur. Ceterum paria sunt Diaconi peccata in Imperatoribus adnotandis, sub quibus Joannes I. sedit: de quo nihil necesse est heic plura dicere.

[8] Vide supra ad XXIX. Martii; ubi ostendimus, male a Diacono Reducis episcopatum sub Benedicto & Pelagio poni; quum revera S. Redux a Pelagio II. ordinatus fuerit, uti ex subscriptione Petri notarii ad calcem Eugipiani codicis luculenter constat.

(9) Qui revera sub S. Gregorio I. sedit (a quo & depositus fuit). Sub quo Pontifice etiam a Diacono ponitur.

Nam ante diem tertium, quam de hoc mundo Sanctus Joannes ad Dominum migraret, retulit (addit heic Cimeliarcha, *omnibus suis Clericis*) *se vidisse Sanctum Paulinum, angelica dignitate vestitum atq. ornatum, totum niveum, totum sidereum, atque odore ambrosio renidentem: favum etiam candidissimum mellis in manu tenentem, ac dicentem sibi, Frater Joannes quid heic facis? solve vincula taediorum tuorum, & jam ad nos veni* (Cimeliarcha, *ac veni ad nos*) *haec enim esca, quam in manu teneo, apud nos satis abundat*. Haec quidem verbo tenus Cimeliarches descripsit, nisi quod illud *odore ambrosio renidentem*, quod prae saeculi barbarie non intelligebat, corrupit, substituens, *odore roseo renitentem*: quo uno indicio, vel si cetera desint, agnoscitur, quid distent aera lupinis. Sequitur.

Et quum haec dixisset, complexus est eum, & immisit in os ejus partem favi illius: cujus dulcedinem atq. odorem ita sanctus Joannes concupisse se dixit, ut si sibi in ipsa revelatione potestas fuisset (Cimeliarcha *si potestas fuisset*, & quidquid Latinum est, non intelligens, substituit *possibile fuisset*) *ab ejus vestigiis nullo modo* (Cimel. *nullatenus*) *recessisset. Et tamen non diu dissimulavit* (deest hoc membrum in Cimeliarcha) *nam excitatus a somno, eadem die idest Quinta feria, juxta consuetudinem suam remunerans*(10) *omnes Clericos atq. pauperes* (Cimeliarches, *remuneratis omnibus clericis atque pauperib.*) *sanus Dominicam cenam celebravit: Sexta vero Feria orationi vacavit* (hoc de Sextae Feriae oratione abest a Cimeliarcha) *Sabbato autem secunda* (Cimeliar. *sexta*) *hora diei ad Ecclesiam laetus processit; & ascenso tribunali, ex more populum salutavit: resalutatusque* (abest a Cimeliar. enclitica: salutabatur autem populus consueta formula *Dominus vobiscum*, aut *Pax vobis*; qui resalutans respondebat, *Et cum spir.*) *a populo, orationem dedit, & collecta oratione, spiritum exhalavit*. Hoc ultimum Cimeliarcha sic refinxit, *Super altare spiritum exhalavit*: imperitissime: quia praecesserat *ascenso tribunali*: nisi forte *tribunal* & *altare* duo ejusdem rei synonyma esse putavit. Atqui sicuti apud gentiles *tribunal* fundum basilicae obsidebat, & in medio hemicycli; ad quod magistratus per plures gradus conscendebat: idem prorsus locus, forma, usus tribunalis erat in Christianorum basilicis. Episcopus autem non de Altari, sed de tribunali (ut hodiedum fit) populum *salutabat*, & *orationem dabat*, & *colligebat* (11). Jam vero sequitur.

Ea tamen nocte in Ecclesia vigilatum est.] Recte:

(10) *Remuneror* aut *Remunero* aevo Th. Codicis, quo haec scripsit Uranius, non est referre gratiam, sed simpliciter *Largiri*, ut & hodie apud Italos *Rimunerare*. Hinc *Sacrae Largitiones* in l. 20. *de Palatinis*, & l. 41. *de Appellat.* Cod. Theod. vocantur *Remunerationes sacrae*. Occurrunt & *Comites privatar. remunerationum* in l. 2. cod. Cod. *de Commeatu*. Apud Grut. 449. 7. Petronius Maximus fuisse dicitur SACRARVM REMVNERATIONVM COMES, & imperatores ibidem vocantur REMVNERATORES VIRTVTVM. In episcopali autem aula ferme eadem vocabula, quae in imperiali, usurpabantur. Ex hoc porro Uranii loco discimus veterem consuetudinem, qua episcopi Feria V. majoris Hebdomadae in Clericos itemq. pauperes largitiones (quas *remunerationes* vocabant) effunderent.

(11) Quid apud Uranium sit *Orationem dare* & *colligere*, non dicerem, nisi doctissimus Papebrochius parum heic vidisset. Qui in adnotatis ad Uranium (ad 22. Jun. p. 201.) *orationem colligere* interpretatur, *pluribus precibus recitatis demum subjungere PER DNVM NOSTRVM* &c. atque hinc *Collectas* esse dictas, *quia post* (orationem) *principalem sic COLLECTIM leguntur sub uno PER DOMINVM* &c. Atqui sic se res habet. *Orationem dare* est praefatione uti per quam argumentum oraturis suggeritur (ut Fer. VI. Majoris Hebd. *Oremus & pro beatissimo Papa nostro N. ut Deus & Dominus noster... salvum atque incolumem custodiat* &c.) quod totum tono Praefationis canitur. At vero oratio COLLIGITVR (unde *collecta* nomen invenit) ubi post operam tacitae orationi a fidelibus impensam, pontifex sic colligebat orationem: *Omnipotens sempiterne*

Recte: nam ea nocte tota, quae Sabbatum Sanctum & diem Paschae intercedebat, vigilabatur: imo ea nox tota in officio Sabbati Sancti impendebatur. At Cimeliarches, cujus aetate jam Sabbati Sancti cursus ex nocturno diurnus evaserat, haec non intelligens, sic interpolavit: *Et tandem per totam noctem in Ecclesia vigilatus est*, ipse scil. defunctus Joannes IV. Porro autem apud Vranium sequitur.

Postero autem die, idest Paschae, illuminatis lampadibus] Hoc quidem pertinet ex mente Vranii ad eam nocturni officii Sabbati Sancti partem, qua sub diem, extinctae triduum lampades accendebantur: at Cimeliarcha ad exsequiarum lumina id pertinere ratus, majoris claritatis gratia de suo addidit: *ac cereis*: ineptissime.

Cum ingenti Neophytorum pompa, (jam ante me vidit Chiffletius, istam neophytorum multitudinem aetati Joannis I. optime convenire, non item Joannis IV. quando rarissimus erat adultorum baptismus, nec ferme nisi unius interdum aut alterius Judaei aut Musulmanni; nec enim gentiles jam ulli supererant) *prosequente etiam multitudine populorum usq. ad sepulcrum* (addit Cimeliarcha *deductus*, quod fort. est Vranio restituendum, ex cujus textu exciderat) *gloriosam atq. laudabilem sepulturam adeptus est*.

Hactenus Vranius, ejusque corruptor Cimeliarcha. Atqui ea narratio in Vranio quidem optime cum praecedentibus committitur, imo. & cum sequentibus: addit enim, & in exposita narratione posse Pacatum *meritum Paulini agnoscere*; eumque postremo iterum adhortatur, ut a se scripta ipse *versibus*, uti promiserat, illustret. Quae Vranii ἐπάνοδος (*regressio*) quum ex praecedente narratione nascatur, eam a νοθείας suspicione tutam praestat. At in Cimeliarcha eadem narratio si cum praecedentibus comparetur, luxaturae indicia manifesta prodit. Mitto de stylo dicere, qui ceterae Vranianae epistolae tam similis est, ut non ovum ovo magis: at eadem narratio in Cimeliarcha tam a reliqua vita ac praesertim a Praefatione (in qua depositis mutuatitiis pennis, risum profecto cornicula infelix ciet) dissentit, quam a caelo terra. Mitto quae cum Joannis IV. aetate non consentiunt, quae bonus Cimeliarches interpolare debuerat, si mens non laeva fuisset: at idem quae pro suo captu interpolavit, ea pessime corrupit. Non est ergo amplius dubitandum, quin ea tota narratio ex Vranii manu fuerit: quam ille alienorum laborum fucus, Cimeliarcha (ratus scil. obsequium se praestare Deo in eo, in quo revera nec Deum nec homines verebatur) surripuit, tantum ut suam Joannis IV. vitam opimiorem efficeret. Id vero postquam aggressus est; etiam majus flagitium admissum sive ab ipso sive ab aliis fuit. Nam quaecumque tum temporis Vranianae epistolae exempla in Neapolitanis forulis delitebant, *sive flamma*, *sive mari*

ne Deus, cujus judicio universa fundantur &c. Exemplum ex Fer. VI. majoris Hebd. desumpsi, quia in ea vetus mos *orationem dandi* & *colligendi* adhuc superest. Et *orationem* quidem *dare* usurpavit Diurnus Rom. cap. VII. tit. 8. *Deinde Episcopus Portuensis dat orationem secundam*. At *orationem colligere* saepius legitur. In Concil. Agathensi can. 30. *Plebs collecta oratione, ad vesperam ab Episcopo cum benedictione dimittatur*. Sed & Cassianus lib. 2. de orat. nocturna cap. 7. sic posuit: *Quum autem is qui orationem collecturus est, e terra surrexit, omnes pariter eriguntur*. In eum finem Fer. VI. in Parasc. finita Praefatione Diaconus monet, *Flectamus genua*; deinde ubi oratum fuit, Subdiaconus submonet, *Levate*; atque omnibus erectis, oratio colligitur. Quod dixi, eam orationem, qua praecedens precatio tacita colligebatur, hinc dictam fuisse *Collectam* (quasi *collectionem* scil. sicut *Missa* pro *missione*, *Ascensa* pro *Ascensione*, & millena plura in hunc modum) id optime Micrologus explicat *de Observat. Eccles.* cap. 3. *Collectam* sic appellatam dicens, *Eo quod Sacerdos qui legatione fungitur pro populo, ad Dominum omnium petitiones* (nempe quas proxime pro se quisque apud se fuderat) *ea oratione COLLIGAT atque concludat*.

mari libet Adriano perdiderunt, quorum loco nova exempla substituta fuerunt, a quibus illa de Joanne I. per Paulinum arcessito narratio abesset: nimirum ne apud suos cives tam gravis imposturae biographus ille manifestus evaderet. Eoque factum, ut ab iis Mss., quae Chioccarellus vidit, ea exsularet historia. Quamvis siquis ab omni (12) flagitio immunem Cimeliarcham praestare se posse confidat, non repugnabo.

At eam Vranii narrationem & se legisse *Diaconus* Neapolitanorum episcoporum chronographus innuit; & quum Joannis IV. aequalis esset, aut certe suppar, tamen, ut supra monuimus, S. Paulini apparitionem non Joanni IV (cujus vitam & obitum ignorare nequibat, & in quo exornando multus est) non, inquam, Joanni IV, sed Primo diserte tribuit. *Diaconi* vita Johannis I. sic habet. *Johannes episcopus sedit annos XXVII. Hic tantae severitatis* (in se, non in alios, id intelligit: nam aevo sequiore vitae austeritatem appellabant *severitatem*: in Glossis Cyrilli *severitas* tantumdem est quod [illegible] &c.) *plenus fuit, ut etiam S. Paulinus Nolanae sedis episcopus, sicut in vita sua legitur* (ea est Vranii epistola) *eum accersiret atque vocaret ad Christi gloriam intuendam. Post triduum autem DEPOSITO corpore* (ea est *Depositio* nostri marmoris, die Paschali facta) *Neophytorum pompa prosequente* (verba Vranii usurpat) *in eo Oratorio, ubi manu sua dicitur condidisse beatissimum Martyrem Januarium a Marciano sublatum* (ea est Ecclesia S. Januarii extra moenia, sive prope *Coniclos*, vulgo la *Conocchia*: haec Translatio, quae alibi Severo tribuitur, quo sensu heic Joanni adscribatur, exposuit Caracciolus pag. 243.) *& ipse parte dextra humatus quievit. Nunc in Ecclesia Stephania* (transferente S. Joanne IV. ut auctor est in hujus vita hic idem *Diaconus*) *ubi Beatus Fortunatus, similiter parti dextrae quiescit*. Deinde pontifices Rom. atque imperatores, sub quibus vixerit, notat: quae notatio ἀναχρονισμῷ laborat, uti supra observatum fuit. Postremo more suo ad externa digreditur.

Et tamen Cimeliarcha (qui Diaconi, etsi

(12) *Cimeliarchae defensio.*

Quem a plagii crimine (ex compilato nim. Vranio, cujus nullam mentionem fecisset; sicut Diaconi Chronographi fecit) nemo facile absolverit, hunc eumdem a falsi saltem accusatione (nim. quod gesta Primi in Quartum transfuderit) pro Christiana caritate purgare, qua possum, adnitar. Etenim sic componi res potest. Verisimile est, jam ab eo tempore, quo primum coepit Quarti cultus increbescere, ejusdem cultum Primi offecisse luminibus. Sic enim sumus. In novellos Sanctos multo, quam in antiquos, sumus propensiores. Tandem gliscente in dies barbarie eo ventum arbitror, ut, quia Diaconi Chronicon (quod jam aetate sua rarissimum fuisse, attentioribus saltem lectoribus Cimeliarcha subindicat) nemo in manus sumeret; ex illis duobus Sanctis unus conflaretur, transfusa in Quartum Paulini apparitione. Et jam saeculo XIV. in eo errore Neapolitani versabantur; quum Bernardi Archiep. hortatu Quarti Legendam Cimeliarcha aggreditur. Tum hic si criticum professus esset, nae is ex Diaconi Chronico, quod non obscure citat, animadvertisset, *ὅρασιν* (*apparitionem*) illam non Quarto, sed Primo convenire. Verum vulgi opinione abreptus ipse, etiam posteros abripuit, & in iis Chioccarellum & Caracciolum, haud spernendos scriptores. Itaq. quae in Vranio [quem sive bonus Cimeliarcha Quarto posteriorem, sive illam narrationem Vranio assutam credidit] de quodam Joanne per Paulinum invitato legebantur, vulgi opinione occupatus, ea ad Quartum eisdem verbis transtulit: idque is adeo non illibenter: nempe ut Quarti Legendam spissiorem ac simul venustiorem efficeret.

Quae si ita se habent; tum etiam gravius illud de mutilata Vranii epistola crimen non ad ipsum Cimeliarcham, sed ad alios rejici potest. Postremo cujuslibet ea culpa fuerit, at innocens culpa fuerit, nec tam falsi crimini, quam inscitiae adscribenda. Nam si Chioccarellus & Caracciolus, qui in litterarum tanta luce vixerunt, eam narrationem [quam putarunt de Quarto loqui] Vranio utpote antiquiori abjudicarunt; cur non potuerunt & illi in tanta saeculi caligine errare; ac etiam citra falsi crimen Epistolam Vranii mutilam repraesentare ea parte, quam assutam putarent? Et hactenus Cimeliarchae defensio est.

etsi tacito nomine, CHRONICAM secutum se ab initio profitetur, cujus & verba plerumque usurpat) celebrem S. Paulini apparitionem a Primo in Quartum mira hallucinatione (nequid gravius suspicer) transfudit.

§. IV.

De diebus olim festivis utriusque Joannis.

Nunc ad Joannis tum I. tum IV. festivitatum dies progredior. Hic autem & sequens §. tuto praeteriri ab incuriosis rerum nostrarum possunt, quum sint spinosiores.

Ac Joannem I. Scriptores nostri, ut quibus Cimeliarchae Legenda imposuerat, ne suspicati quidem sunt, fuisse aliquando inter Sanctos numeratum; tantum abest, ut de antiquo ejus die festo investigando laborarint. Ac Papebrochius (ad 22. Jun. p. 201. E) conjicit, *vetustiorem cultum Primi oblitteratum fuisse cultu Quarti, cujus notior erat, quam Primi vita... sed aetate Cimeliarchae fuisse institutam venerationem annuam Quarti* [imo Cimeliarcha in Praefat. (13) diserte supponit festum Quarti jam ante statutum] *& quidem cum praejudicio Primi.*

Adhaec Chioccarellus Joannis IV. (quem unum scil. venerationem adeptum putavit) festum varie notatum reperiri observavit. Qui ubi de die XXII. Jun., quo nunc colitur, suam conjecturam aperuisset, haec subjicit pag. 86. *At vero vetera Ecclesiastica officia ejus diem varie indicant. Comperimus enim, priscis temporibus a Neap. Ecclesia, & finitimar. quarumdam urbium Ecclesiis, S. Joannis Neapol. Episcopi festum celebrari solitum die I. Aprilis, ut ex complurib. antiquis Mss. breviariis & Eccles. officiis* [14] *deprehendimus: etsi in uno ex eis die II.* (15) *Aprilis celebrari comperiatur, in alio vero die ultimo Martii.* Eadem ferme in aliis ex Chioccarelli fonte potantibus reperies. Quae Papebrochius loco cit. sic accipit, quasi id festum, quod Chioccarellus sic varie notatum reperit, non ad Quartum sed ad Primum Joannem sit referendum: quem quidem Joannem I. idem Bollandista vult mortuum non anno CCCCXXXII. (ut supra posuimus) sed CCCCXL. die XXXI. Martii [nam hoc posteriore anno Pascha in Apriles Kalendas incidit, Sabbatū autem Sanctum in XXXI. Martii] *unde etiam*, ait ibi Papebr., *Kalendarium unum quod vidit Chioccar. ipsum ponit die ult. Martii, licet alii maluerint diem sollemnis Depositionis tenere*, h.e. Kalendas April. Atq. ea est Papebrochii sententia, qui etiam, ut ante vidimus, Quarti festū sub Cimeliarcha primum institutū credidit: in utroq. (siquid video) falsus.

Etenim jam proxime animadvertimus, Quarti festivitatem tamquam jam statutam supponi a Cimeliarcha. Ceterum nec dies ultimus Martii nec primus Aprilis ad Primum pertinere potest. Nec enim is anno 440. [quo Pascha in Kalendas

T Apr.

(13) Cimeliarcha in Praefatione ait: *Et quum vita ejus ... in Chronica haberetur antiqua* (intelligit Diaconi Chronicon) *nec tamen Legenda, quae ad honorem ejus in FESTIVITATE SUA* (quam his verbis ante se statutam innuit) *legeretur, scripta aliquatenus appareret; dixit dictus Bernardus Archiep.* (quem jam antea mortuum significavit: fuisse autem ille Bernardus a Chioccarello creditur, qui ab an. 1368. ad 1378. sedit) *se pro bono habere, si Legenda ... scriberetur.*

[14] Quin & in Ms. Kalendario, quod Rituali Neapolitano praevium exhibet Tutinus in suis chartis Brancatianis, Kalendis Aprilis affigitur festum *Joannis Neap. Epi Confess.* & quidem litteris rubricatis. In eod. Kalendario die sequenti fit de S. Maria Aegyptiaca.

[15] Huic, quod citat Chioccarellus, monumento addi potest Kalendarium membranaceum olim in cella Gabrielis Lotterii Cler. Reg. repertum, in quo Tutinus [in Brancatiana Biblioth. manu exaratus pag. 113.] die 2. April. sic scriptum reperit: *S. Joannis Neap. Epi.* Etsi, fateor, festum quod in his duobus monumentis die 2. April. signatur, dubitari potest, ad Quartum ne an ad Primum pertineat. Nam Aprilis secundus dies *Primo* emortualis revera fuit; qui die 2. mortuus, die 3. sepultus fuit. Sed potuit etiam ad Quartum referri; quem quum ex errore crediderint Sabbato Sancto emigrasse, & seq. die sepultum [quod tamen Primi peculiare fuit] hinc quia an. 853. Pascha incidit in 2. Aprilis; non immerito Quarti festum ei diei aliquando fortassis affixerunt. De quo infra.

Apr. incidit] emigravit; ne, quem Diaconus sub Damaso & Siricio sedisse tradit, ejus obitus plus nimio differatur usque ad Leonis M. pontificatum h.e. post annos amplius XL. ab eo tempore, quo eum posuerat Diaconus. Quo posito Papebrochii ratiocinatio concidit. Quamquã quid opus est argumentis, ubi marmor hoc nostrum diserte loquitur? In quo Joannis I. *Depositio* die III. Aprilis signatur: ex quo fit, eo die aut mortuum aut sepultum. Atqui eo die non obiit; quia nullus est circiter Joannis I. tempora annus, quo Sabbatum Sanctum (quod ei θανάσιμον fuit) in III. Aprilis incurrerit. Ergo relinquitur, ut die III. sepultus fuerit: quod & verissimum est. Nam anno 432. [qui alter ab excessu S. Paulini fuit] sanctum Pascha die III. Aprilis celebratum fuit; eoque die Joannes I. [qui pridie obdormiverat] sollemni pompa depositus Vranio dicitur: eoque mansit, ut die III. Aprilis ejus *Depositio* celebraretur; quae vox modo emortualem, modo sepulturae diem notat, ut alibi ostendemus.

Jam evicimus, recte in his Fastis Primi depositionem die III. signari; Kalendas vero, aut praecedentem Kalendis diem nihil habere cum festo Primi commune. Relinquitur ergo, ut hi dies [ultimus scil. Martii & primus Aprilis] ad Quartum sint referendi. Ac si verum amamus; res ita se habuit. Quum vulgo jam ante Cimeliarchae aetatem h.e. ante saeculum XIV. crederetur Quartus Sabbato Sancto ad caelum evocatus; nullo modo is poterat die XXII. Junii [quo die cur hodie ejus festum fiat, infra dicetur] coli, ne ἀσύςατα admitterentur. Ergo quaerendus ei fuit dies aliquis, qui potuerit emortualis esse, in quem scil. Sabbatum Sanctum aliquando per id tempus incurrerit. Ac pulchre se res habuit. Nam anno 853. [quo anno Quartum sive revera mortuum, sive obiisse creditum (16) oportuit] Pascha celebratum fuit postridie Kal. Aprilis, Kalendis vero Sabbatum Sanctum fuit: quo proinde die Quarti festum consignarunt, ne fabella de Joanne IV. per Paulinum arcessito sua verisimilitudine careret. Nam olim Ecclesiastici viri cyclos Paschales apprime callebant; erantq. praeterea in rudiorum commodũ tabulae expansae compositae, ex quibus poterat quivis stans pede in uno animadvertere, quo die Pascha hoc aut illo anno fieret.

§. V.

(16) Quis Joanni Quarto dies lethalis fuerit, inter eruditos non convenit. Annos VII. ejus Cathedrae attribuit Diaconus: sed hos numeros mendosos esse, ac notam quinarii refingendam esse in X. (ut omnino is annos XII. & quod excurrit, sederit) alibi ostendimus. Eumdem sanctissimum Episcopum *Indictione decima* (idque non arithmeticis notis, sed integris litteris in MS. Vaticano perscriptum fuit) mortuum Diaconus tradidit. Atqui Indictio decima in annum 847. nos ducit, quo obiisse Quartum oportebit. Nec video cur Vghellus ex ead. Indictione annum 848. aut Chioccarellus ann. 849. elicuerint. At Cl. Muratorius ad Diaconi Chronicon mavult annum 850. *θανάσιμον lethalem* Quarto fuisse; id quod ex successoris Athanasii annorum supputatione colligit. Quod si verum fuerit, in Diaconi textu pro *Decima* legendum fuerit *Tertia decima*.

Verum quocumque ex dictis annis obierit Quartus, Paschale festum longe abfuit ab iis diebus, quibus olim S. Joannis festum celebrabatur. Nec nisi anno 853. Pascha in diem II. Aprilis incurrit: qui dies pulchre conciliatur cum festo S. Johannis IV. sive die 2. Aprilis, sive Kalendis ejusdem: nam putabatur Quartus [ut saepe diximus] Sabbato Sancto defunctus, Paschali vero festo sepultus, quorum dierum alterutri festivitati Quarti assignari potuit. Atque ob eam causam Henschenius (tom. I. April. pag. 31.) Quarti mortem in eũ annum conjecit.

Verum huic Henschenii opinioni refragatur supputatio annorum S. Athanasii, ac multo magis Indictio *Decima*; quae integris litteris in Diacono scripta reperitur. Nam anno 853. decurrebat Indictio *prima*. Atqui sive per numeros, sive per litteras scripseris, non video quomodo ex *Prima* fieri *Decima* potuerit.

Id tamen ultro assentior, circiter Cimeliarchae aetatem (quando Vraniana narratio ad Joannem Quartum trahi coepit, hujus autem festum sive Kalendis Aprilis, sive postridie colebatur) vulgo a Neapolitanis creditum fuisse, Quartum anno 853. obiisse; nempe ut videri posset Quartus Sabbato Sancto mortuus, sequenti vero die sepultus fuisse.

§. V.

Varia diversis temporibus utriusque festi fortuna.

JAm ut ex dictis aliquid explorati colligatur: quatuor sunt contigui dies (nim. XXXI. Martii, & I. II. & III. Aprilis) quorum dierum alius alibi festo alicujus *S. Joannis Episc. Neap.* notatur. Ex his autem diebus tertius Aprilis (qui in his Fastis eo festo insignitur) non nisi in Primum convenire potest: sicuti contra ultimus Martii & Kalendae Aprilis (qui dies alibi cum hoc festo notantur) nonnisi in Quartum congruent. Postremo dies secundus Aprilis (in duob. scriptis eo festo insignitus) in utrumque Joannem quadrare potuit: in Primum, si ejus diem mortis pro die depositionis colere voluerint: in Quartum vero, si hunc anno 853. denatum statuerint, ac proinde die II. Aprilis (in quem diem eo anno Pascha incurrebat) sepultum.

Ex omnibus autem monumentis (in quibus, uti diximus, festa S. Joannis sive primi sive quarti per quatuor dies illos vagantia reperiuntur) omnium antiquissimum est hoc marmoreum Kalendarium: pone succedunt membranae Lotterianae a Tutino laudatae, ut ego existimo: mox cetera monumenta, in quibus passim S. Joannis festum Kalendis April. assignatur. Nam illud singulare MS. in quo, teste Chioccarello, die 31. Martii *S. Joannes* signabatur, quam antiquitatem praefetulerit, ignoro. Sed facile ceteris recentius crediderim.

His animadversis, per hos maxime gradus utriusque festum decurrisse mihi videtur. Nono saeculo, uti ex his Fastis constat, Primi tantum festum agitabatur, & quidem die III. April. quo die is an. 432. sepultus fuit: idque diutissime, ante & post hoc marmor, observatum fuisse, reor. At postea (quo tempore, incertum: sed certe ante Cimeliarcham; sub quo jam abolito Primi cultu, de solo Quarto agebatur, & in eum Vraniana narratio transfundebatur) *S. Joannis Neap. Episc.* festum in II. April. aliquando transiit, testibus membranis Lotterianis; & altero apud Chioccarellum monumento. Ecqua causa ejus mutationis fuerit, non habeo dicere. Sed quaecumque ea fuerit; certe is dies utrique S. Episcopo communis esse poterat: Quarto quidem, si is poneretur an. 853. mortuus, ac proinde postrid. Kal. April. in festo Paschali sepultus; Primo vero, si pro die sepulturae (quem ante coluerant) dies mortis (qui an. 432. in II. April. incurrit) coli aliqua de causa coepisset. Atque is primus gradus ad confusionem fuit. Jam tum enim Vranianam historiam Quarto (quippe cujus recens vigebat memoria, dum interim Primi evanuerat) assignare coeperunt, quem finxerunt anno 853. mortuum, ac proinde die Paschali postrid. Kal. April. sepultum. Et haec quidem Quarti cum Primo confusio videtur Cimeliarcha (ut antea in Adnot. 12. diximus) aliquanto antiquior: verum utrum eadem confusio praecesserit festi ex die III. in II. transpositionem, an subsecuta fuerit, haud satis queo [17] decernere.

Atqui non diu S. Joannis festum in ea sta-

(17) Vtrumvis potuit accidere. Nam si confusio antiquior transpositione fuit; tum eadem confusio suasisse videbitur, ut festum S. Joannis (qui Quartus habebatur) in II. Aprilis transponeretur: quia Quartus non nisi postrid. Kal. April. sepeliri potuit, anno scil. 853. in festo Paschali. Quod si transpositio festi antiquior confusione fuit, tum vero sic res transigetur. Aliqua prius debuit incidere causa, quae festum Primi ex III. Aprilis in praecedentem diem trajiceret. Id ubi factum, quum postea jam sensim Primi memoria evanida fieret, Quarti vero utpote recentioris viresceret; eo tandem ventum videtur, ut is festi dies non Primo, sed Quarto tribueretur. Eique errori velificabatur annus 853. quo anno fingebatur (etsi falso) Quartus obiisse. Nam quum eo anno Pascha in II. Aprilis inciderit; facile inde errandi ansam arripuerunt, ut Vranianam Paulini apparitionem S. Joanni factam in Quartum traducerent, quem unice noscent, & in quem videbatur dies festus cum die sepulturae (quem sibi finxerant) optime congruere.

statione diei II. Aprilis consistere potuit. Nam postea quam festum S. Mariae Aegyptiacae (quod antea tum Neapoli ac Romae, tum in cetero occidente die IX. Aprilis agitabatur) in II. ejusdem mensis retrocessit; sane id festum, Neapoli cumprimis celeberrimum, coegit *S. Joannem* eo die cultum [quem jam pro Quarto omnes agnoscebant] inde dimotum in Kalendas recedere. Idque in plerisque monumentis reperitur, quae videntur Cimeliarchae aut ferme σύγχρονα, aut etiam posteriora fuisse. Nam jam ante Cimeliarchen, ut saepe monui, ex omnium memoria Primus exciderat.

Postremo aliquid inciderit necesse est, quod S. Joannem Quartum, tunc unice cognitum, ex Kalendarum April. statione dimoverit: quod cujusmodi fuerit, juxta cum ignarissimis scio. Sed aliquid certe fuit, quod ad id impulerit. Etenim in uno apud Chioccarellum monumento reperitur id festum die Martii ultimo consignatum. Verum nec diu id stetit. Nam postea convenientius visum fuit si Quarti festum in XXII. Junii rejiceretur ob eam congruentiam, quod eo die de S. Paulino festum fieret, a quo Paulino Quartum evocatum errore populari statuerant.

Ac ne illud quidem, quo primum tempore Quarti festum diei XXII. Junii affigi coeperit, compertum habeo: nec initia transpositionis hujus sive Caesar de Engenio, sive Chioccarellus, sive Ant.Caraeciolus perspecta habuerunt. Sed jam ante prope ducentos annos Surius [in indice mens. Junii] Quarti festum diei XXII. Junii affixum agnoverat [qui Surius an. 1572. Junio mensi insudabat] post quem Baronius eodem illum die Mrologio Romano inseruit. Ac videtur intra XV. saeculi ambitum aut ineunte XVI. ea trajectio festivitatis facta fuisse.

Quid quod ne id quidem perpetuum fuit? Nam sub Archiep. Decio Carafa, & mox sub Francisco Boncompagno ante hos CXX. annos Quarti festum Kalendis Aprilis principio restitutum, mox in XXII. Aprilis ut antea, revocatum (18) reperio. Atque ea est, nisi vehementer fallor, festivitatum utriusque Joannis fortuna.

§. VI.

De Joannis I. cultu restituendo.

Nunc quando Divini Numinis bonitate praeclare nobiscum agitur, qui non jam per ambages Joannis Primi cultum extundimus, sed ejus festivum diem ex minime inficiando Fastorum marmoreorum testimonio [praesertim cui cyclus Paschalis & cetera mire consentiant] jam certo tenemus; quid aliud restat, nisi ut hoc bono divinitus oblato fruamur? Nam equidem auctor fuerim, Joanni I. pristinum cultum die III. Aprilis esse restituendum, cum bona Eminentiss. Archiepiscopi, aut etiam, si sit opus, Sedis Apostolicae venia: in cujus Officio ea Vranianae epistolae pars, qua Paulini appa-

(18) Decius Card. Carafa an. 1619. edidit Catalogum Sanctor. Neapoli celebrandorum. In quo die 1. April. notatur *S. Joannes Episc. Neap. Duplex ... sine Credo*. Quibus haec subnotantur. *Hac die celebrabatur olim .. ut patet ex Kalendario Ms. Ecclesiae Neap. De eo Mrologium Rom. & Baronius in notationibus. Vitam ejus scripsit Jo: Cimeliarcha jussu Bernardi Archiep.* Sequitur narratio de S. Paulini apparitione ex Cimeliarche desumpta. Ad extremum sic scribitur. *Sacra ejus ossa sunt in Aede S. Restitutae sub Ara maxima*. Quae adnotationes in Quartum certe conveniunt. Eum Catalogum mihi nuper commodavit vir pereruditus Carolus Blasehius.

Sed & vir sacrae antiquitatis studiosissimus Cyrus de Alteriis in *Ordine Divini Officii* anno 1627. jussu Boncompagni Archiep. edito reperit festum *S. Joannis Episc. Neap.* ritu duplici signatum Kalendis Aprilis, idem vero festum ex XII. Junii ejectum. At idem vir amicissimus in Ordine annor. 1633. & 1634. in neutro eorum dierum *S. Joannis* festum invenit: qui tandem in Ordine anni 1635. diei XXII. Junii idem festum restitutum observavit his verbis: *Fer. VI. Joann. Episc. Neap. Dupl. Cujus sacrum corpus est in Ecclesia S. Restitutae.* Eidemque porro diei in sequentibus Ordinib. haesisse eam festivitatem comperit. Haec mecum vir eruditus communicavit.

apparitio describitur, lectiones secundi Nocturni αὐτολεξεὶ suppeditabit. Ceterum a Quarti lectionibus eamdem narrationem, quam ei Cimeliarcha attribuit, prorsus detrahendam esse judico. Nec enim falsis laudibus Sancti indigent. Imo Quarti lectiones, quas nunc ex Cimeliarchae Legenda decerptas esse constat, ita refingendas esse censuerim, ut potius ad eam Quarti vitam, quam Diaconus longe integrioris fidei scriptor in suo Chronico pertexuit, conformentur.

§ VII.

De hujus S. Joannis Ecclesiis.

Baronius ad XXII. Junii de eo S. Joanne agens, qui a S. Paulino ad caeli gaudia evocatus fuit (qui, uti vidimus, primus esse debet, non quartus) haec subiicit: *Scimus, Neapoli nobilissimas Ecclesias S. Joannis nomine Deo dicatas esse* (etsi revera una tantum *nobilissima* exstat, quae nunc *S. Joannis Majoris* nomen praefert) *quod autem nulla illarum Joannis Episcopi, sed Joannis Baptistae nomine nuncupetur; id injuria temporum factum puto, & veterum monimentorum inopia, ut hujus Ecclesia dicta* S. Joannis (omnino celebrem Basilicam *S. Joannis Majoris* intelligit) *transierit in nomen S. Jo: Baptistae: cujus quidem rei & in aliis locis alia invenimus exempla*. Hactenus eruditissimus Caesar (19) Baronius. Ac fateor mihi quoq. jam antea venisse in mentem, Collegialem nobilissimam S. Joannis Ecclesiam olim S. Joanni primo fuisse dicatam, & ob id *S. Joannis Majoris* appellatam, quod quum duo essent Joannes sanctitate conspicui, eorum antiquior diceretur fort. *Major*, alter vero *Minor*: id quod & in duobus Paulis usurpatum vidimus, ut ad XVII. Febr. dictum fuit. Quocirca & idem prorsus de *S. Pauli Majoris* Ecclesia judicium tuleram, forsan ad Episcopum Paulum referenda, dictum *Majorem* comparate ad *Minorem* alterum, ut is in hoc Marmore nuncupatur. Verum quidquid de S. Paulo Majore sit: *S. Joannis* certe *Majoris* Basilica jam inde a saeculo X. ad Jo: Baptistam referebatur: quod postea didici ex *Eufimiae* epitaphii (quod refert Chioccarellus in Stephano III. pag. 107.) disticho octavo: *Inclyte Praecursor Domini & Baptista Johannes*. Illa autem *Eufimia* (sic in illo marmore scribitur pro *Euphemia*; sicuti & alibi passim) quippe Stephani III. ante episcopatum uxor, jam ipso exeunte IX. saeculo, aut ineunte X. mori debuit. Accedit, quod discrimen *Majoris* & *Minoris* in duob. Paulis, utpote fere συγχρόνοις, usurpatum fuit, non item in duplici Joanne.

Interim tamen non negaverim, fuisse olim sine dubio unam aliquam aut plures Ecclesias sub hujus S. Joannis primi celeberrimi nomine. Praeter autem plures, quae nunc *S. Joannis* nomen praeferunt, partim antiquas partim novas, in Tutini chartis Brancatianis vetus Oratorium reperi [quod nunc non exstat] *Sancti Joannis ad Calcariam*: nisi potius vetus nomen fuerit *ad Caldariam*, nomen scil. ex re balneari petitum, & in nostris memoriis alibi usurpatum. Quaenam autem ex Ecclesiis *S. Joannis* nomen gerentibus ad Joannem primum sit referenda, ex monumentorum inopia definire non possumus.

IIII

(19) Non possum heic nec debeo dissimulare, ea quae sup. in Adnot. XI. de oratione *data* & oratione *collecta* animadvertimus, fuisse a doctissimo Baronio multo antea indicata ad 22. Junii ubi de Joanne Neap. Quae si antea legissem, quum ea scribebam; aut ea adnotare supersedissem, contentus tantum citasse Baronium; aut ejus saltem commeminissem. Interim gaudeo, easdem ac mihi, viro magno cogitationes tanto ante occurrisse.

IIII P S THEODVLV MAR

DVx, pro more horum Faſtorum, ſolus adſcribitur: ſocius *Agathopus* ſupplendus relinquitur. De his duobus hoc eodem die in omnibus Faſtis Latinis, Graecifque agitur: ex quibus apparet, Theodulum lectorem fuiſſe, Agathopodem autem Diaconum, Theſſalonieae ſub Maximiano Galerio ob Chriſti fidem in mare demerſos. Hoc tantum intereſt, quod in Baſilii Menologio, in Martyrologio Romano & in aliis quibuſdam, Agathopus Theodulo praeponitur: at vero quod ad S. Hieronymi antiquiſſimum Martyrologium attinet, variant circa ordinem manu exarata exemplaria, ſed ita tamen ut in longe plurima ſcriptorum codicum parte Theodulus alteri (cujus nomen varie corruptum reperitur) praeeat. Poſtremo ſi Actorum ſane optimorum (quae antea Lipomanus Suriuſque, mox Graece & Latine Papebrochius edidit ad hodiernum diem) ratio habeatur, Theodulus (20) per omnes partes Agathopodi praeponendus eſt. Niſi quod qui hunc alteri praetulerunt, ii longe provectioris aetatis & diaconatus rationem ſibi habendam cenſuerunt. Jam vero in eiſdem Actis diſerte conſummati dicuntur (ex fide Veneti M. S.) πρὸ μιᾶς Νοννῶν Απριλίω (21) i.e. *pridie Non. Aprilis*. Qui paſſionis certus dies quia hujus Kalendarii auctori exploratus erat; ideo notam *Paſſionis* non vero *Natalis* heic praeſcripſit, pro conſueta ſcil. hujus monumenti accuratione, mihi paſſim alias experta. Poſtremo tum Actis, tum compertae toties noſtri marmoris fidei adſtipulantur Metricae Ephemerides, quae hoc die eos demerſos affirmant.

Αγαθόπους Θεοδύλῳ συνέδυσ' γε τετάρτη.

Mergitur Agathopus quartâ, ſimul & Theodulus.

Ceterum horum Martyrum Acta equidem ſatis bona & antiqua reor. De quibus Animadverſionum Syllogen heic ſubjicere operae pretium duxi.

SYLLOGE ANIMADVERSIONVM

In Graeca SS. Theoduli & Agathopi Acta.

HAec Acta ex Veneto reor aliquo MS. jampridem verterat Zinus. At Bollandiani eadem in Vaticano Codice Graece deſcripta nacti, novam interpretationem huic diei inſeruerunt, non ſatis accuratam illam quidem, quantum ex nonnullis locis deprehendere licuit. Nec enim, fateor, Latina Bollandiana, ſed Graeca ad calcem ejuſd. tomi edita legere mihi penſi fuit: nec niſi paucis in locis paullo difficilioribus, infra a me adnotatis, ad interpretem recurri. Ceterum quum Latina translatio a Graeco textu diſtracta apud Bollandiſtas reperiatur (quod inſtitutum nemo, opinor, probaverit) quis hunc laborem ſuſtinere poterat, ut inter codicis ſatis ad tractandum ponderoſi initium atque finem, diſpertitas manus, oculos, atque curas haberet?

Ac de his quidem Actis (ſive potius Elogio: nam ad elogii imaginem ſtylus ambitioſior conformatus cernitur potius, quam ad Actorum ſimplicitatem) nec prorſus abjecte, nec nimis magnifice ſentit Tillemontius: cujus difficultatibus, uti aliquid fuiſſe oſtendit Zini interpretatio. Sed & ex Vaticani exemplaris fide hunc titulum Papebrochius exibuit, Μαρτύριον τῶν ἁγίων Θεοδύλου &c. πρὸ μιᾶς Νοννῶν Απριλίων. *Martyrium SS. Theoduli* &c. *prid. Non. Apriles*. Vbi notandus eſt inſolitus numerandi modus πρὸ μιᾶς pro eo quod paſſim alibi uſurpatur πρὸ δύο. Nam ceteroqui in his uterque terminus numerabatur.

[20] Non eſt dubium, quin Actorum auctor Theodulo priores detulerit, Agathopodi ſecundas. in iis certe Theodulus utramque paginam facit: de Agathopode ſermo rarus. Sed & num. 2. Agathopodem γενναῖον συνοπλίτην *generoſum commilitonem* diſerte vocat.

[21] Illud πρὸ μιᾶς Νοννῶν Απριλίω in MS. Vaticano, ex quo Graeca Acta erui curarunt Bollandiſtae, deerat: at in Veneto tale

uti res feret, respondebitur. Interim huic monumento non aliud mihi deesse videtur praeter simplicitatem. At, siquid video, stylus ipse cultior & elaboratior eidem scripto antiquitatem non mediocrem conciliat. Nam quarti aut summum quinti ineuntis saeculi mihi videtur opus. Quis enim post ea tempora tantum ubique dictionis antiquae, imo retrusioris saepe Atticismi, haud facile apud Christianos obvii, studium adhiberet? Omitto argumenta cetera, quae ex subjectis animadversionibus sponte fluent. Ex scriptionis vero antiquitate sequitur, facta esse vera (sive saltem scriptoris aevo pro veris habita) non item conciones plane omnes; quarum saltem longiores scriptoris ingenium sive protulit, sive verius rhetoricis pigmentis ornavit. Verum de his Actis tum credo, judicium a me incorruptius ferri posse, ubi ea ab initio ad calcem commentando percurrero.

§. I.

Ad Actorum Sectiones primas duas. Tillemontii criminatio difflatur. Equites qui? Textus παρόρθωσις tollitur. Quid sit ἐπὶ aut ἐκ μέρυς.

Jam primum omnium illud de Actorum prooemio conqueritur Tillemontius, quod de *gloria* pugnantium pro patria magnifice loquatur Auctor (quod Christianis sensibus adversari, quos ab humana gloria alienos esse oportet, criticus putat) id nihil est: nam tantum ibi comparatio instituitur defendentis patriam, ἵνα τὸν τῆς εὐδοξίας ἀναδήσηται στέφανον, *ut gloriae corona redimiri possit*, cum eo qui pro Fide Christi decertat. An non pares sunt Apostoli comparationes petitae a palaestritis, qui ab omnibus se abstinent, ut corruptibilem coronam accipiant?

Num. 2. dicuntur ἱππεῖς, *equites* ultro citroque discurrere, ut aut ad desertionem Christianos compellerent, aut abducerent. Quos non diversos accipio ab iis, quos illa tunc aetas modo *Frumentarios*, modo *Curiosos*, alibi *Curagendarios*, *Agentes in rebus*, *Exploratores*, aliisve pro tempore nominibus nuncupabant. Per hos discursatores omnia ad Principem deferebantur: per eosdem rei conquirebantur. Chrysostomus apud Suidam dicitur *Tractus a Curioso in mediam civitatem*. At Noster ἱππεῖς *equites* appellavit: sane proprie & antique, & ut scriptorem decebat, qui barbara verba aspernaretur. Qui sic etiam in Actis S. Polycarpi vocantur num. 7. ἐξῆλθον διωγμῖται καὶ ἱππεῖς μετὰ τῶν συνήθων αὐτοῖς ὅπλων. *Egressi sunt Diogmitae* (ea vox *persecutores* sonat) & (pro *sive*: nam *diogmitae* iidem, qui *equites*) *equites* cum *consuetis armis* &c. qui tandem S. Martyrem abduxerunt.

Ibid. in fine. οἱ δὲ τὸν λογισμὸν ἐπὶ μέρυς ὑγιαίνοντες, ὑπὸ βασάνοις καὶ αὐτοὶ διηλέγχοντο, τὸν ὄντως Θεὸν (μὴ) ἀρνούμενοι. Bollandistae addiderunt initio ἐκ ante ἐπὶ μέρυς, ac reddiderunt. *Isti vero, quibus sanior omnino firmiorque in recta fide sensus erat, nequaquam indui poterant verum ejurare Deum, sed ipsos se probabant cruciatibus sustinendis*. Verum tantum abest, ut initio ἐκ addendum fuerit, ut potius in fine μὴ (quod intra parenthesim coercui) induci debuerit, si umquam in MS. fuit. Certe neutrum σημειωτικὸν μόριον in suo reperit Zinus, sic interpretatus: *Qui autem parum erant in fide salubri confirmati, cruciatibus victi, verum Deum negabant*. Ubi illud *parum* optime respondet Graeco ἐπὶ μέρυς, quod significat *ex parte tantum* h. e. *imperfecte*; sicuti 1. ad Cor. XIII. 9. *Ex parte* [ἐκ μέρυς; quod significat *imperfecte*, nam sequitur *Quum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est*] *credimus*, & *ex parte prophetamus*. Accedit, quod διηλέγχω nusquam significat *probare*, sed *reprobare*, *redarguere*, *convincere*; ut omnino utraque negatio abesse debeat. Postremo Auctor hoc loco non aliud, quam Christianorum ferme communem desertionem notat, dum alii nullis tormentis tentati, ultro a fide deficerent, alii vero tormentis succumberent: unde & statim diabolum laetantem inducit, quod ἀσθενεστέρων infir-

mio-

mioribus (hi sunt illi posteriores *parum in fide confirmati*) superior evaserit. His opponuntur hi SS. Martyres, qui ob eam causam infra num. 18. πεπληρωμένοι h. e. *perfecti* vocantur; unde nullis tormentis vinci potuerunt. His intellectis, locum, in quo versamur, totidem his verbis reddes, si voles: *Qui vero mente ex parte* (tantum) *sani erant, sub tormentis & ipsi reprobi evadebant, verum Deum negantes*.

§. II.

Ad Sectionem tertiam. Διὰ πείρας (*quod heic vertitur* FIDENTER) *quid sit. De urbicis Thessalonic. magistratibus, de Strategis duobus, unoque Logiste. Locus difficillimus Actorum enucleatur. Quid ibidem sit ἐπὶ κεφαλῆς. Pluralivum πατέρες non utrumque parentem, sed majores seu ascendentes notat.*

Num. 3. Tillemontius difficultatem objicit de his Martyribus in Domo Dei versantibus (quum tamen claudi ab initio Ecclesias ex Edicto oportuerit) & Dei verbum praedicantibus; sed eam ipsemet V. Cl. solvit exemplo S. Philippi Heracliensis. Quamquam illud *hautement* (quod expressit Tillemontius ex interpretis voce illa *fidenter*: *Quod Dei verbum* FIDENTER *praedicarent*) abest a Graeco textu; imo ejus loco, ponitur διὰ πείρας, quod contrarium prorsus significat. In Axiocho (qui Platonis scriptis inseritur) reperitur διὰ πείρας ἰόντας (ad verbum, *per experientiam euntes*) de iis usurpatum, qui locum difficilem ingressuri, suspenso ambulantes gradu, pertentant prius, ubi vestigia ponant. Sic & hi SS. Martyres διὰ πείρας ἐκήρυττον, i. e. *tentabundi praedicabant*: tantum abest ut fidenter, sive *hautement* id fecerint.

Ibid. dicuntur Martyrum horum libertatem admirati οἱ περὶ τοὺς στρατηγοὺς, καὶ τὸν ἐφεστῶτα Λογιστὴν; quod interpres Bollandianus reddidit, *Milites eorumque duces atque aerarii praefectus.* Verum nullum heic militare nomen est, sed utraque vox urbicum magistratum Thessalonicensium notat. Ac sicuti στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ in N. Testamento *Magistratus Templi* redditur; sic στρατηγοὶ τῶν Θεσσαλονικέων erunt *Magistratus Thessalonicensium*. Quod si peculiari vocabulo eam vocem reddere velis, non dubitabo *Praetores* interpretari. Romanos praetores a Graecis στρατηγοὺς dictos vel pueri sciunt. Quemadmodum ergo qui in ceteris coloniis *duoviri* vocabantur, ii Capuae teste Cicerone *praetores* nuncupabantur; ita eosdem a Thessalonicensibus στρατηγοὺς fuisse appellatos, certissimum est. *Strategos* hujusmodi in Graecarum urbium marmoribus atque nummis passim animadvertere licet. Vaillantius porro ad CCL. strategos, qui in nummis Graecis occurrunt, recensuit. Fuerint ergo Thessalonicae *Strategi* seu praetores duo; sicuti & duos fuisse Templi Hierosolymitani *Strategos* crediderim, ut in loco ostendemus.

Sequitur ut & de *Logiste* dicam, qui major *Strategis* erat, ut ex horum Actorum ejusmodi verbis intelligitur, καὶ τὸν ἐφεστῶτα Λογιστὴν, h. e. & [eis] *praefectum Logisten*; & infra num. 10. *Urbanus tunc λογιστεύων* (i. e. *temporis illius Logistes*) cum praeside Rom. pro patriis institutis strenue agit. Et Athenis quidem λογισταὶ dicebantur ii, apud quos rationes reddebantur administrationis magistratuum; id quod discere licet ex Harpocratione, Polluce, Suida, Etymologico. Nec tantum Athenis, sed ubilibet id genus magistratus erat, sed alio atque alio nomine. Aristoteles in VI. Polit. cap. ult. praefatus, esse oportere in qualibet civitate magistratum, apud quem ratio administratae reip. redderetur, subdit, *Hos autem alii εὐθύνους vocant*, alii λογιστὰς *logistas*, hi rursum ἐξεταστὰς, illi συνηγόρους.

Ibid. Theodulus vix pubertatem ingressus dicitur; & tamen eum Lectorem fuisse ex n. 4. discimus: id quod animadvertisse proderit, nequis putet, eo tempore majorem quam nunc aetatem ad Lectoratum fuisse necessariam. Verum huic loco retrusior quidam sensus inest: ἦν γὰρ ὁ Θεόδουλος ἀνὴρ, ἄρτι μὲν τοὺς ἰούλους ἐπανθοῦντας κατὰ τὰς γενειάδας [cor-

γεννα-

γενειάδος] ἔχων, ἄλλως δὲ παῖς ἔτι, τῷ τοῦ σώματος ἀδεκάστου ταπεινοφροσύνης. Tres in Theodulo aetatis gradus admiratur: virilem enim is aetatem moribus, primam adolescentiam recenti adhuc lanugine, ac postremo pueritiam sui demissione praeseferebat. Hoc ultimum sumptum est ex Matt. XVIII. 4. *Qui humiliaverit semetipsum, sicut parvulus iste* &c. His praemissis, locus modo recitatus ad verbum sic sonat. *VIR* (ἐμφατικῶς) *quippe erat Theodulus, recentem quidem lanuginem efflorescentem per genas habens, ceterum adhuc puer, quod attinet ad corporis incorrupti demissionem*, seu humilitatem At haeret adhuç in ultimis verbis nodus. Cur enim ταπεινοφροσύνην *animi demissionem* corpori tribuit? quum contra eamdem menti adscribendam esse ex ipso nomine fidem faciat Chrysostomus Hom. VI. in Ep. Ad Philip. dicens: ταπεινοφροσύνη *sic dicitur*, ὅτι τῷ φρονήματί ἐστι ταπείνωσις, *quia mentis est* (non corporis) *demissio*. Sed manifestum est alludi ad σῶμα ταπεινώσεως, i.e. *corpus humilitatis*, quod legitur III. ad Philip. 21. Quamquam ne sic quidem nodus expeditus est. Sed piget heic immorari diutius. Quae restant vide ad paginae (22) calcem: ex quibus intelliges, quam non pronum sit Auctoris hujus sensus alicubi abstrusos pervadere.

Statim sequitur: αὐτῷ πατέρες ἦσαν ἐπὶ τῆς Θεσσαλονικέων κεφαλῆς. Haec apud Bollandianos sic redduntur: *Erantque ei in Thessalonicensium urbe genitores*. Ad calcem vero adnotat vir eruditus, illud ἐπὶ κεφαλῆς diversis conjecturis ansam praebere, sed sensum nullum suggerere; quocirca in interpretatione a se omissum fuisse. At ibid. adnotatur, Zinum haec ita vertisse, *Huic parentes Thessalonicenses erant, viri illustres*. Nam quia *caput* est membrum princeps, ideirco Zinus putavit, quod Graece dicitur, *hujus parentes erant in Thessalonicensium capite*, tantûdem esse ac si diceretur, erant viri primarii, & quasi Thessalonicensium vertex. Sed longe aliud secutus est Graecus Auctor. Sciendum est, apud Graecos κεφαλὴν *caput* pro eo, quod est carissimum, poni; sicuti & *Oculi* eodem sensu apud Latinos usurpantur. Itaq. Homerus Iliad. Σ. *Quem ego* τὸν ἶσον ἐμῇ κεφαλῇ, *honoravi aeque ac caput meum*: pro quo Latinus poeta, *Ni te plus oculis meis amarem*. Hinc Plato in I. de rep. scripsit, *Ob hanc sapientiam tanto eos amore prosequuntur, ut tantum non* (ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς περιφέρουσιν αὐτοὺς) *in capitibus eos ferant amici*: pro quo Latini usurpant *In oculis ferre*. Eadem prorsus in his Actis locutio, ἦσαν ἐπὶ τῆς Θεσσαλονικέων κεφαλῆς: ad verbum, *Erant in capite* (i.e. magno in pretio) *apud Thessalonicenses*, h. e. *in oculis*, uti Latini loquuntur. At hodiedum vulgo τὸ *Supra caput*, veluti proverbiale, usurpamus de iis, quae magni nos facere significamus. Ac ne illud quidem est omittendum, quod πατέρες hoc loco non significat *genitores* aut *utrumque parentem*, (nusquam enim, quod sciam, una haec vox *patrem* simul ac *matrem* notat) sed προγόνους i. e. *majores*, sive agnatos in gradu ascendentium: qua notione ea vox plurative usurpatur. Hinc disce, Theodulo non tantum patrem, sed & avum paternum fuisse superstitem.

§. III.

Ad sectionem quartam. De S. Theoduli annulo morbis auxiliante. Loci Actorum obscuri emendatio atque expositio. Evolvuntur

V tur

[22] Ac primum illud ἀδεκάστου cum ταπεινοφροσύνης ne (quod fecit interpres, scribens, *intemeratae modestiae*) an cum σώματος est jungendum? Non est dubium, quin ad *corpus* sit referendum: nam id epitheton a *demissione* est alienissimum. Cur autem Theoduli corpus *incorruptum* vocat? primum quia nulla se carnis spurcitia contaminaverat, quae puerorum propria laus est ante pubertatem, unde & Martyrem hac parte *puerum* appellavit: deinde ut antithesis sit cum Apostoli indicato loco. Nam Chrysostomus in eum Pauli locum *corpus humilitatis* idem esse putat ac *corruptionis*. & *corpus humile* dici ait, quia τῇ φθορᾷ ἐστιν ὑπεύθυνον, *corruptioni est obnoxium*. At contra Noster, in omnibus rhetoricans, corpus ἀδέκαστον *incorruptum* Theodulo tribuit, ut id opponat *corpori humilitatis* h. e. corruptionis.

tur Auctoris hujus ambages circa Dei nomen quadrilitterum annulo inscriptum : deque eo nomine Christianorum silentium . De paganis ac Basilidianis eodem nomine abutentibus . De anno passionis horum Martyrum.

Num. 4. Narratur Theodulus annulum, in cujus pala quaedam signa insculpta essent , per quietem divinitus digito insertum adeptus fuisse , per quē mox curationes plures perfectae fuerint. Hoc totum Tillemontio fabulam subolet . Esto. Sed tamen quarto saeculo , quando hoc Elogium perscriptum oportuit, id pro vero habebatur . Quamquam non video , quid in ea narratione fidem superet ; quum sciamus per sudaria & semicinctia Pauli aegrotantibus admota , plures , vel absente Apostolo , convaluisse . Nam & tale quiddam in eo annulo eveniebat ; quod nondum intellectum fuit . Scribitur enim de hoc annulo : *εἰ γὰρ , σὺν αὐτῷ μόνον , ἦν ἐπιφανεῖ ἀνδρὶ πάθος ἀνίκητον ἀποδυρόμενον , μὴ τῇ παρουσίᾳ πρὸς ἀπαλλαγὴν ἤρκει τῆς νόσου* . Bollandiani correxerunt , *μόνῃ τῇ παρουσίᾳ* , ac verterunt : *Si enim hunc* (annulum) *solum habenti illustri viro gravis ac desperatus morbus obvenisset , sola ejus praesentia sufficiebat ad morbi depulsionem* . Sed quanto facilius fuit pro *μὴ τῇ παρουσίᾳ* , levissima mutatione scribere *μὴ ὅτι* (quod *Nedum* significat) *παρουσία* , recto casu , & adjecta *ὑποστιγμῇ* . Deinde sic totus locus verti ad verbum potest: *Vel enim cum hoc* (annulo) *tantum , si cui illustri viro morbus insuperabilis ac deploratus incidisset , nedum* [Theoduli] *praesentia , ad morbi depulsionem id satis erat* . Illud *σὺν αὐτῷ μόνον* est quasi *παρενθέμενον* , ac valet , *annuli tantum auxilio* [sicuti *σὺν Θεῷ* est *cum Dei auxilio* , Deo bene juvante] ac sine Theoduli praesentia .

Atqui hoc loco etiam de signis in pala annuli scalptis est aliquid mihi dicendum, in quibus retrusius certe aliquid latet . Ante modo recitata verba descriptio annuli talis est : *Annulus quidam ex insolita materia,habens in pala*(*σφραγῖδας*) *signa* h.e. scalpturas seu characteres . Cujusmodi autem hi characteres fuerint , non dicit , quia arcani religione prohibebatur auctor . Sed ex sequentibus id augurari licet : *δι' ὧν , οἶμαι , κατεμήνυσεν ὁ τῶν ὅλων Θεός , ὅτι παρ' αὐτοῦ τὸ δῶρον , ὁ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα διοικῶν* . h.e. *Per quos characteres hujus universitatis Deus , ut opinor , significavit, ab eo munus esse profectum , qui quatuor elementa administrat* . Aut ego fallor, aut his verborum involucris datur intelligi , nomen Dei ineffabile quadrilitterum in annuli gemma scalptum fuisse : de quo videbis inferne (23) adnotata. Ad finem autem sectionis hujus dicitur Theodulus verbo tan-

[23] *De* יהוה *Dei nomine quadrilittero in Theoduli annuli gemma inciso* .

Vt *σφραγῖδας* sive caelaturas , quas Auctor in annulo fuisse dicit , de Dei Hebraico nomine quadrilittero interpreter , facit I. Christiani hujus scriptoris silentium , cum quadam subobscura tamen mussitatione conjunctum . Nam nominis hujus mysterium ad arcani disciplinam pertinuisse , tum sup. ad XI. Martii in animadversis ad S. Pionii Acta opportune docuimus [vide ibi dicta] tum id vero ex hoc loco magis confirmatur . Id autem arcanum necessarium fuit , quippe tum Paganis , tum etiam Basilidianis haereticis eo nomine sive pronuntiato , sive in gemmis insculpto, ad superstitionem & amuleta abutentibus , ut infra dicemus .

II. Tametsi vero Auctor , cujusmodi characteres illi fuerint , non edisserit ; id tamen attendenti satis per aenigmata adumbrat in eo , quod sequitur : *Per quos* , inquit , characteres *hujus universitatis Deus , ut ego interpretor , significavit , ab eo munus esse profectum , qui elementa quatuor administrat* . Nam ea scriptoris interpretatio non nisi in nomen tetragrammaton quadrat . Putavit enim, quia id nomen per quatuor *elementa* h. e. litteras perscribebatur , ea scalptura significari verum Deum , cui quatuor *elementa* sive ipse mundus famulatur . Huc mirandus ille Pythagoreorum *Quaternio* [*τετρακτύς*] per quem illi sanctissime jurabant , pertinet : & quae plura huc afferri possent .

III. Et quidem Origenes in I. contra Celsum testatur , ethnicos eo nomine abusos fuisse tum ad immundos spiritus ab infessis corporibus depellendos , tum etiam pro amuleto ad mor-

tantum (*καὶ σφραγῖδι τοῦ Παντοκράτορος*) *& signo Omnipotentis* , jussisse Daemones ab obsessis abscedere . Ibi *σφραγῖδα signum Crucis* interpres reddidit . Et id quidem pluries significat : at heic additum *Παντοκράτορος Omnipotentis* , (non vero *Christi*) & superior de annulo narratio suadet , ut de annuli scalptura nomen Dei quadrilitterum exhibente , vocem Graecam illam intelligamus : quam ne Tillemontius quidem est assecutus , qui reddidit : *par le signe du Sauveur* .

Ibidem v.12. *ὁ δὲ αὐτὸν* (syntaxis jubet scribi *αὐτῷ*) *συμπνέων* , *huic conspirans* Agathopus .

Heic vero praeterire non possum , hujus sectionis initio Martyrum horum passionis tempus non obscure designari. Est enim hoc in Martyrum historiis tritissimum , consuevisse eis Deum futuri certaminis significationes dare , easque non diu ante , sed sub ipsum pugnae tempus. Et Theodulus quidem datum sibi divinitus annulum in arrham accepit , fore se *sponsum sanguinum* . Atqui hoc praesagium ei oblatum dicitur *πρὸ πάθους ante passionem*, sive *sub ipsam passionem* : statim vero subjicitur , *οὔπω γάρ* &c. *Nondum enim impio Edicto peragante* , eam praesagitionem Theodulo divinitus obvenisse . Ex quo licet colligere horum Martyrum passionem statim Edicta consecutam fuisse, propterea quod heic *passio* cum *Edicto* componitur . Atque id etiam ex eo intelligi potest , quod quo tempore passi sunt hi Martyres , adhuc Ecclesiae patebant (uti colligitur ex initio num. 3. vide ibi dicta) utique quia recenti adhuc Edicto nondum ad eas evertendas ventum fuerat . Quorsum haec inquies ? Nempe ut appareat non esse dubium , quin horum Martyrum triumphus anno 303. sit consignandus , quo & Edicta proposita fuerunt : cui anno etiam Tillemontius recte hos Martyres assignaverat , sed tantum ex conjectura quadam . Qui etiam Not. XII. recte eas diluit difficultates , quae adversus hanc temporis consignationem objici possent .

Porro autem Terminalibus h.e.exeunte Februario Diocletianeae persecutionis (quae & Maximiano ut praecipuo incentori tribuitur) edictum propositum Nicomediae fuit : at Thessalonicae & in aliis provinciis aliquantulo serius : ita ut horum Martyrum certamen, quod die 3. Aprilis contigit , recte cum initiis persecutionis Macedonicae componendum sit.

§. IV.

Ad sectionem quintam. Faustinus Praeses fortassis idem ac Dulcicius , qui anno seq. Thessalonicae praesidebat . Aliquot loci illustrantur aut sanantur .

Num.5. de *Faustino* praeside nihil habeo exploratì . Anno Christi 210.Manius Acilius Faustinus cum Triario Rufino consul processit . Verum hic noster prope centum annis consule illo recentior , utrum ejusdem gentis fuerit,quis divinando assequetur ? Atqui equidem eo sum inclinatior , ut existimem , hunc praesidem cognomine quidem *Faustinum*, gen-

morbos persanandos . Mitto heic quaerere , unde gentiles id arripuerint , a Christianis ne , qui ad talia eo nomine sancte uterentur , an a Judaeis,an postremo a Basilidianis . Nam undeunde id gentiles imitati fuerint ; satis id erat , ut Christiani id nomen celandum esse ducerent. Sed eo sum inclinatior,ut nec a Christianis,nec ab Judaeis (utrisque in eo nomine celando religiosis) didicisse id gentiles putem ; sed a Basilidianis ; qui certo ad edendum id nomen duces se praebuerunt-Hodiedum feruntur omnium manibus innumerabiles Basilidianorum gemmae id nomen caelatum gerentes , sed tamen cum portentosis imaginibus , cumque aliis ignorabilis significationis nominibus conjunctum : quorum nominum est illud celeberrimum ABRAXAS . Atque ea heic attigisse tantum satis fuerit .

Interim ex hoc loco scriptoris nulla , ut satis patet , labe infecti intelligimus , sanationes admirandi illius Nominis ope perfectas , non fuisse a Christianis damnatas (modo abesset superstitio) alioqui numquam hoc Theoduli factum a scriptore orthodoxo laudes extorsisset ; in elogio praesertim , quod publice in coetu fidelium in festo horum Martyrum fuisse lectum , ex fine hujus scripti colligitur .

tilicio autem nomine *Dulcicium* fuisse appellatum: itaut idem plane fuerit ac qui anno sequenti in eadem Thessalonicensi metropoli praeses erat, uti constat ex Actis *SS. Agapes*, *Chioniae*, *& Irenes* Thessalonicae anno 304. crematarum sub *Dulcetio* praeside, uti is appellatur in Actis sincerioribus a Ruinarto exhibitis. At in Actis earumdem Henschenianis (ad 3. Aprilis) idem *Dulcicius* nuncupatur: quam rectam esse scripturam, suadere poterit marmor Lugdunense apud Reinesium Cl. XVI. 6. in quo occurrit quidam DVLCICIVS CLAVDIANVS. Sed quidquid de orthographia sit; fuerit hic praeses (gentilicio nomine *Dulcicius* sive *Dulcitius*, cognomine autē *Faustinus*) idē qui legitur in Actis SS. Agapes & Soc.

Timuisse autem praeses dicitur, quum in SS. Martyribus miram oris mentisque consensionem animadvertisset. Ea consensio Graece sic exprimitur, *ὥσπερ ἐξ ἑνὸς σώματος ἢ μιᾶς γνώμης εἰς εἴδη διάφορα μεμορφωμένους*: quod interpres reddidit, *propter idem animi propositum facie lucenti transformatos*; pro eo quod verti multo aliter debuit, nim. illos Martyres *quasi ex uno ore* (ut qui unam ambo hanc vocem emitterent, *Christiani sumus*) *& mente una in formas diversas* (duas) *figuratos* fuisse. Id nempe est, quod de amicorum biga usurpamus, *Vna sol'anima in due corpi*. Versu hinc altero addenda est copula Καὶ ante illud γενναίῳ λογισμῷ. Porro ea quae in hac sectione tota criminatur Tillemontius, ea nauci non sunt, nec refutatione indigent. Jam vero illud Ξένος malim appellative sumi, alioqui sequens vox ἀνὴρ quid heic faciet? τὶς ξένος ἀνὴρ, *vir quidam peregrinus*. Versu tertio ante finem Theodulus ait, ἀλλ' οὐ τοσοῦτον δονήσεται φόβος. Quam lectionem ratam habuit interpres, vertens, *Non usque adeo formido commovet*. Sed nemo non videt, scribendum esse δυνήσεται i. e. *valebit*. Nam illud δονήσεται i. e. *agitabit* aut *agitabitur* hic locum nullum habet: nec hujus verbi forma media in usu esse cernitur.

§. V.

Ad sectionem sextam. Adverbium πειθοῖ, & διαλλάττει pro satius est, & μεμεληκὼς notione activa. Κρείττων pro Deus. Σφραγὶς baptismus, qui & σφραγὶς πίστεως. Quid ὀξίζομαι, & διασύρω, & περόνη, & ἐπικείμενος. Inhonestioris cavilli explicatio. Διάκονος generaliter pro Clericus. Locorum plurium enucleatio & emendatio. Tillemontii criminatio diluitur.

Num. 6. Statim initio. Πειθοῖ δὲ πάλιν εἰπόντος τοῦ Φαυστίνου, Ἀλλ' ὅσον διαλλάττει λογίσασθαι, τὸ ζῆν μετὰ λαμπρότητος, ἢ τεθνάναι μετὰ κολάσεως. In his πειθοῖ est dativus adverbiascens, & διαλλάττει ponitur pro *praestat* (sicut & διαφέρει idem saepe significat) uti constat ex sequenti ἢ: quae Graecae linguae studiosi haud facile alibi reperient: sicuti nec illud obvium est, quod in fine sectionis hujus μεμεληκότα activo significatu ponitur; nisi quod tantum medium μεμηλὼς & passivum μεμελημένος perraro active ponitur pro *sollicitus*. Ergo autem superior locus verbo sic redditur: *Porro apposite ad suadendum rursus dicente Faustino, Reputa quanto sit praestabilius cum dignitate vivere, quam in supplicio mori*. Mox Theodulus ait: *Igne corpus meum probato, statim enim animadvertes*, ὡς ἐκεῖνο μὲν ἐνδώσει, φθαρτὸν ὄν, ὑφ' ὁμοίων καταναλισκόμενον, *illud quidem* (corpus) *succumbere quum sit corruptibile, a sui similibus* (corruptibilibus) *consumptum*. Quae in interprete nō belle habent.

Ibid. Faustinus ait: Καὶ τίς οὗτος, εἰπὲ, ὁ πρὸς τοῦ κρείττονος &c. Vbi interpres adnotat, id *sensum integrum non facere*: unde & correxit πρόξενος τοῦ κρείττονος; & hac scriptura in textum recepta, locum interpretatur, *Ecquis, obsecro, ille tanto majoris boni conciliator?* Verum si nusquam ei vox κρείττων (24) pro *Deus* occurre-

(24) At Κρείττων ea notione usurpatur a Plutarcho in Pyrrho, ὥς τινα τῶν κρειττόνων θαυμάσαντες, *ut unum aliquem ex deorum numero admirati*. Heliodorus dixit Nilum

currerat ; at in hoc saltem elogio pluries usurpatam reperisset. Sic enim n.4. initio Theodulus *arrham futuri certaminis a Deo* (Gr. παρὰ κρείττονος) *accepit*. Sic etiam num. 7. & 8. quibus in locis peculiarem ejus vocis usum adnotabimus. Itaque heic πρὸς τοῦ Κρείττονος est jurandi formula (nam πρὸς cum gignendi casu passim jurijurando servit) i. e. *Per Deum*.

Ibid. σφραγῖδα, *signaculum*, quo se a teneris unguiculis signatum Theodulus dicit, non aliud quam Baptismum (qui passim trito significatu σφραγὶς vocabatur : imo & ad finem sectionis hujus eadem σφραγὶς usurpatur cum additamento τῆς πίστεως, *signaculum fidei* h. e. ipse baptismus, qui *Fides* ab antiquissimis Patribus vocabatur) intellige; & hinc disce illis temporibus usitatum fuisse infantium baptismum. Mox idem Martyr Praesidi dicit : θᾶττον γὰρ καὶ τοῦ σώματος, ἢ ταύτης σοι καὶ τῷ τυράννῳ τῆς θεοσεβείας ἐκστήσομαι. Quae in interpretatione Latina non recte habent in hunc modum : *Citius enim per te omnis religionis inimicum tyrannum ab hoc corpore, quam ab illa* (signatura, de qua prius) *dejiciar*. Putavit, ταύτης referri ad σφραγῖδα ante positum, quum referatur ad sequens θεοσεβείας ; deinde hunc genitivum regi a τυράννῳ credidit. Adde quod ἐξίσταμαι cum genitivo rei & dativo personae est *Cedere* alicui re aliqua, ut via aut provincia alicui cedere. Exempla apud meliores Graecos haud rara sunt. Verti ergo debuit : *Nam corpore citius, quam hac Divina religione, tibi & Tyranno cedam*. At Tillemontius nollet, a Martyre imperatorem *Tyrannum* vocatum. Potuit quidem haec vox a scriptore proficisci. Verum ne a Martyris quidem libertate id alienum erat, ut Galerium impietatis monstrum eo nomine appellaret: sicuti & diserte num. 12. Theodulus *Maximianum TYRANNUM saepius inclamabat*. Exempla similis παῤῥησίας & ex Sacra historia, & ex Scripturis plura suppetunt.

Versu seq. διασύρειν non est *confutare* (quod serietatem complectitur) sed cavillari, traducere, elevare, calumniari, nec sine amarulentia aut sarcasmo ; qui certe sarcasmus Faustini praesidis dicto inest, si recte intelligatur, quod tale est. Καλὸς ἡμῖν, ὦ νεανία, πέφηνας, ὁ καὶ τὰ κλεῖσθρα καὶ τὰς τοῦ Θεοῦ σφραγῖδας ἐπικείμενος. Interpres : *Pulchre, inquit, o adolescens, & claustra & signacula Dei tui commentus es*. Sed nec verba [25] nec sensus hanc interpretationem ferunt. Puto igitur Καλὸς recto casu esse legendum, ac porro sic esse reddendum locum : *Speciosus nobis, o adolescens, videris, ut qui & claustra & sigilla Dei imposita habeas*, sive *praedices*. Dixerat Martyr Deum omnia naturae lege *conclusisse* ; ac mox *sigilli* (h. e. Baptismi) a Christo accepti meminerat. Hinc occasionem capit non satis honesta in Martyris formam cavillatione utendi. Gentilium diis fuisse amasios suos, nemo ignorat. Vel quod sequitur Martyris responsum positae interpretationi velificatur. Καὶ μάλα γε, ἀξιόπιστος τῆς θεοσεβείας διάκονος &c. *Ita sane, utpote fidelis Religionis minister* . . . Negat se talem Dei *ministrum* esse, qualis Ganymedes Jovi praesto erat, ejus pincerna factus ; sed se Divinae Religionis ministrum in Ecclesia ordinatum praedicat. In hoc vero responso vox Διάκονος *diaconus* notione generali sumitur, quatenus

lum uti κρειττόνων τὸν μέγιστον, *deorum maximum*, b Aegyptiis habitum. Athanasius Orat. contra gentes (tom. 1. p. 31.) συγγνώμην δὲ οἱ λόγοι ἐχέτω παρ' αὐτοῦ τοῦ κρείττονος. *S. d pace Numinis sit venia dictis*.

(25) Praeteritum med. πέφηνα, ubi rectum casum post se gerit, eleganter significat *apparere* aut *videri*. Sic apud Nazianzenum πεφήνασι κρείττους *visi sunt meliores*. Ex Plutarcho affertur πέφηνας πολέμιος, i. e. *hostis* *manifestus*, vulgo *Nemico dichiarato*. Jam vero κλείσθρα (quo Lucianus utitur pro κλεῖθρα) sunt *claustra* sive *serae*, & quidquid ad claudendum valet, sicuti & σφραγῖδες, sunt *sigilla*, quibus clausa signabantur. Postremo ἐπικείμενος enim accusandi post se casu est aliquid impositum habere. Sic Pausan. Eliac. prior. de Oenomao : ἐπικείμενος κράνος τῇ κεφαλῇ, *galeam habens impositam capiti*.

tenus omnes *ministros* (hoc enim ea vox notat) sive Clericos designat (nec aliam ob causam ea voce utitur, nisi ut Faustini convicium retunderet) quum ceteroqui non *Diaconus* ordine esset Theodulus, sed tantum Lector.

§. VI.

Ad sectiones 7. & 8. Qui dii duodecim? Cur Deus Κρείττων *sit appellatus, quaeque sit plena locutio. Neutrum* Κρεῖττον *eodem significatu. Christianis pro confesso habebatur, nullam simulacris inesse vim mentis internam. Manuum lotio ante precationem.*

Num.7. versu 8. τὴν διὰ λόγων θυσίαν intellige quod alicubi in Scripturis vocatur *Sacrificium laudis*, non quod in interprete legitur. Mox v. 12. praeses ait, τοῖς δώδεκα θεοῖς ἀνάξει θυσίαν, *diis duodecim* (Theodulus) *offeret sacrificium*. Heic Tillemontius scire se negat, quosnam *deos duodecim* praeses intelligat. At Romanus praeses non nisi Romanis diis cultum impendi jubet, qui duodecim numero erant, *Dii Consentes* vocati, *Quorum* [inquit Varro de R. R. I. 1.] *imagines ad forum auratae stant, sex mares & sex feminae*. Eos Ennius apud Appuleium & Martianum Cap. hoc disticho complexus fuit.

Juno, *Vesta*, *Minerva*, *Ceres*, *Diana*, *Venus* : *Mars*,
Mercurius, *Jovis*, *Neptunus*, *Vulcanus*, *Apollo*.

De quibus nihil attinet plura dicere.

Ibid. vers.17. Agathopus ait: *Hos ne deos appelles, quos homines suis manibus a se formatos, mox* (οἱ κρείττονας ἑαυτῶν θεραπεύουσιν ;) *ut seipsis praestantiores colunt*. Hinc plane intelligi datur quare sup. num.4. & *6.* κρείττων sit *Deus*; sic enim vocatur cum homine comparatus. Deus igitur *homine praestantior* aut ἐλλειπτικῶς *Praestantior* a Graecis eleganter dicitur. Plena autem locutio, quae heic occurrit, etiam apud Xenophontem reperitur in Cyri Paedia lib. VIII. κρείττων τις ἢ κατὰ ἄνθρωπον, *homine melior*, *supra hominem*. Sicuti & in homine *pars melior* intelligitur animus. Post tres versus idem Martyr Agathopus ait: *Tum deos appelles* τὰς . . . πᾶν αἰσθητήριον ὄντως εἰκῇ κατὰ τὸ σώματος κεκτημένους ; Interpres : *Nec ullo sensuum munere sunt praediti*. Ad sententiam si spectes, non male: sed verba ipsa sic sonant. *Qui quidem sensus omnes per corpus* (diffusos) *habent, sed plane frustra*, ac temere, & sine interno animi judicio. Vbi praepositio κατὰ cum gen. pro *per* usurpatur, sicuti etiam sup. num.2.v.5. Statim sequitur: *Quos* (deos) *antiqui* (Gr. οἱ πάλαι, quibus mox opponuntur οἱ νῦν) *antiqui quidem gentilium animatos sibi visos* (Graece est ἐμψύχους εἶναι δόξαντας ; quod si legas δοξάντες, tunc erit, *animatos esse arbitrati*) *moechorum & paediconum crimine obstrictos pronuntiarunt: at qui nunc sunt* (gentiles) *qui quidem has artes in manibus habent, pecunia illos quatuorque obolis distrahunt*. Ex his intelligitur, aevo horum Martyrum desiisse paganos docere, simulacra sensu animaque esse praedita: maxime quum ab oraculis edendis jam ferme idola cessassent. At olim simulacra, simul ac consecrata fuissent, animari ab ipso numine, persuadere volebant. Primi vero gentilium non tantum animatos deos suos crediderunt, verum etiam probris ac turpitudinibus humanis obnoxios.

Num.8. v.1. οἱ περὶ τὸν ἡγεμόνα non sunt *qui praesidi assistebant* (quod praefert interpretatio) sed simpliciter *Praeses*. Nota est locutio; eaque significatio confirmatur ex ἐκέλευσαν *jusserunt*, quod solius est praesidis, non autem assessorum. Paullo post medium dicuntur hi duo Martyres εἰς μόνην τὴν εἰς τὸ κρεῖττον εὐσέβειαν ἀφορῶντες. Vbi τὸ κρεῖττον est *Numen* sive *Deus*, uti constat ex sequenti voce εὐσέβειαν; nam *pietas* in Deum fertur. Hinc ergo disce, *Deum* non tantum masculino genere τὸν κρείττονα, (de quo vidimus ad num. *6.*) sed etiam neutraliter τὸ κρεῖττον huic scriptori appellari: quod non alibi credo reperies.

Ibid. v. 12. gentiles Agathopodem alloquentes ajunt: *Numquid tu quoque*, *Aga-*

Agathope, adolescens es (καὶ τὸ συμφέρον &c. scribe ὃς καὶ τὸ .. *qui* .. aut ὃς καὶ τὸ .. *ut* ..) *qui vel quid expediat, ignores?*

Ad ejusdem sectionis finem Martyres ante orationem lavant manus: quod non video cur Tillemontium offenderit. Id apud gentiles in usu erat. Horatius II. Serm. 3. v. 282. *Lautis mane senex manibus . . . . orabat*. Vbi vetus interpres: *Solebant deos precaturi manus & pedes abluere*. Sed apud Christianos ea consuetudo sancte observata ab omnibus fuit. Chrysostomus Homil. 43. ad 1. ad Cor. οὐκ ἂν ἕλοιο χερσὶν ἀνίπτοις εὔξασθαι. *Illotis manibus orare non sustineres*. Hunc in finem fontes & labra in Ecclesiarum atriis prostabant. Ac vide plura Chrysostomi & aliorum loca de hoc more apud Suicerum in Λουτήρ. Hinc Clemens Rom. ad Cor. ἁγνὰς καὶ ἀμιάντους χεῖρας πρὸς αὐτὸν αἴροντες, *puras & immaculatas manus ad eum* (Deum) *tollentes*. Clemens alter Strom. VI. *Manus in caelum* (καθαράς) *puras extendere* dixit. Quo & illud pertinet quod 1. ad Tim. II. 8. χεῖρας ὁσίους ἐπαίρειν, *manus puras levare* oraturi jubentur. At miratur Tillemontius, unde Martyribus in custodia positis aqua suppeteret. Quasi vero Equotutici morarentur, ubi *Vilissima rerum* (ut ille ait I. Serm. 5.) *aqua* venalis erat.

§. VII.

Ad Sectionem 9. Opificii sex dierum descriptio. Motus diurnus primi mobilis. Quid καταμίξας: γενειάς: καθαρός: ξυνωρὶς *&c. Emendationes & interpretationes aliquot*.

Num. 9. satis longa & erudita Martyrum oratio continetur. Haec autem sectio locis partim corruptis, partim alioqui difficilibus scatet. Statim initio: ὁ Θεὸς τῆς πάντων γενέσεώς τε καὶ ὄψεως. Deest, opinor, δημιουργὸς aut tale aliquid. *Deus universorum generationis & aspectûs artifex* h. e. *qui omnia a te creata collustrasti luce, ut sub aspectum venirent*; idque primo die. Aut si vero nihil in Graeco deest; tum erit locutio Ecclesiastica ex Scripturis petita; sicuti dicimus, *Deus totius bonitatis, misericordiae &c.* Sequitur: *Naturae discretor*. Opus id alterius est diei. Deinde de tertio die addit, καὶ χάος ἀφανίσας, *qui abyssum dissipasti*. At in quarto est obscurior, nisi addatur δρόμον aut tale aliud: ὁ τάξας οὐρανοῦ μὲν πόλον ὑπὲρ τῶν ὅλων διηνεκῆ ἑκάστοτε (τὸν δρόμον). Sermo est de primo mobili, sic enim verba sonant: *Qui mundi* (nam οὐρανὸς *mundum* significabat olim, teste auctore libri de Mundo) *polum pro universis sibi subjectis cursum indesinenter perficere constituisti*. Mox aliorum dierum opera ita percurruntur, ut tamen pennati generis ortus videatur ex aere magis, quam ex aquis, repeti. V. 16. καταλιμμένον cor. κατειλημμένον.

Ibidem pag. XLIV. v. 2. τὴν ἀθάνατον λῆξιν *Divinam conditionem* (id enim λῆξις significat) sive *substantiam* intellige. Ibidem illud καταμίξας *miscens* non de Eutychiano dogmate (quo hic auctor multo sane antiquior) fluxit, sed incaute simulque innocentissime ac μεταφορικῶς usurpatum fuit: quod ipsum declarat, haec ante *Eutychianas* turbas conscripta fuisse. V. 4. Λόγος . . . δι' ὃν ἐπράττετο: cor. ἐπράττετο, & adde αὐτοῖς, aut τὰ πάντα aut quid tale. V. 8. μεθηρμηνεύσας, cor. μεθήρμοσας, *transtulisti*. Hoc leve: at in Lazaro aqua haeret interpreti, de quo Lazaro dicitur τὰ δεσμὰ τῆς γενειάδος ἀπορρήξας [cor. γενειάδος ἀπορρήξας] ἐξ ἀδύτων ἀνέβαινεν. Interpres ad calcem adnotat, Γενειὰς *quid sit, nusquam reperiens*, suspicor *scribendum* γενναίας, *ut sit* .. ἃ γενναῖος *robustus* . . . *Ita significaretur mors omnibus praevalens*. Eique fundamento interpretatio nititur. At γενειὰς tum heic, tum supra num. 3. [vide ibi adnotata] est *facies*, ac respondet Latinorum GENIS. Verte igitur: *Disruptis faciei vinculis, ex sepulcri penetralibus prodiit*. *Faciei vincula* est *sudarium*, quo Jo: XI. 44. *facies illius* . . *erat ligata*. Heic quidem ab Evangelii littera paullum aberrat sive Martyrum sive scriptoris concio: nam Lazarus ligatus prodiit, mox aliorum ministerio solutus. Statim de eodem sequitur, γελάσας διά σε καὶ φύσεως νόμου .. corr. διά σε & νόμον.

Et

Et naturae lege [necessitate] *& mortis potestate per te ridiculo habitis*. Post tres versus pro καθαρῶς cor. καθαρός: hoe autem cum easu patrio idem est quod *vacuus*. Aristidi in Panath. dicuntur, ni fallor, Athenienses καθαροὶ ξένων, *vacui peregrinis*. Plutarchus in Numa dixit καθαρὰς ψόφων ὁδοὺς, *vacuas strepitu vias*. Nec Latini aliter interdum usurpant nomen *Purus*, quod respondet Graeco καθαρός. Horatio *Sceleris purus* est *vacuus*. Idem: *Purae* (i. e. *vacuae*) *sunt plateae, nihil ut meditantibus obstet*. Sic etiam hoc loco caecus ille luto a Domino illuminatus, σὺ πάθους ἐκείνου καθαρὸς ἀπαλλάττεται h.e. *morbo illo vacuus dimittitur*. Ἀπαλλάττω heic est *dimittere*, non *liberare*. Versu tertio ante finem: ὥστε καὶ νῦν ἐπαρκέσαι τῇ καθ' ἡμᾶς ξυνωρίδι μὴ μελλήσας. Interpres: *Nunc igitur complaceat etiam tibi, Deus, in hac nostra societate*. Verum ξυνωρὶς est *biga*, quae vox etiam de hominibus eleganter usurpatur, tum alibi, tum saepe in hoc scripto, ac *Par* significat, *Una coppia*. At ἐπαρκέσαι cum dandi casu est *auxiliari*. Pro μελλήσας scribendum est μελλήσῃς; ac reddendus est locus: *Ita nunc quoque auxiliari utrique nostrum ne morare*. Illud διηνεγκόντες, quod statim sequitur, est *perferentes*, non autem *superantes*.

§. VIII.

Ad section. 10. & 11. Multiplex Tillemontii reprehensio refellitur. Emendationes aliquot. Quid sit αὐτῷ οἴκων: quid ὁ καὶ in binominibus usurpatum: quid columbae instar *& spiritu caelum penetrare. Impersonalis Hebraici vis. Plurium ab his Martyribus ad Christum conversorum nomina & passio ex Mrologiis Hieron. deteguntur*.

Num. 10. Subita vinctorum conversio & accurrens extrinsecus multitudo negotium Tillemontio facessivit. Ac fieri forsitan possit, ut scriptor aliquid amplificationi dederit. Quid si vero Auctor nihil de suo addidit? Nam is tantum aliquot una cum Martyribus tentos ad poenitentiam se convertisse, dicit, non item externam multitudinem: quae quidem audita subita conversione accurrit, & perfracto carcere, rei admiratione perculsa stetit: in quorum utroque nihil est, quod fidem superet. Quid si vero eorum, qui hac occasione Christo nomen dederunt, imo & martyrium subierunt, nomina ex antiquissimis Mrologiis dedero? An non sic saltem criticis os obstruetur? Verum de his praestabit ad finem §. hujus disserere.

Nunc Graecae dictioni, quam possumus, medicinam faciamus. Versu 1. ἴσω: & sic pluries in his Actis scribitur pro ἔσω. V. 3. τῶν κακῶν αὐτῶν οἴκων. Poterat corrigi, αὐτῶ (aut αὐτόθι) οἰκούντων; sed hoc nimis a scripti vestigiis recedit. Quocirca levissima mutatione tantum pro αὐτῶν scribe αὐτῶ. Sicuti autem *Ibi locorum* Latine dicimus; sic Graecus auctor αὐτῶ οἴκων usurpavit, tamquam si *Ibi domorum* dicas: *Maleficorum ibi domorum morantium*. V. 11. Οὐρβανός τις, ὁ καὶ Εὐψήφιος, τότε λογιστεύων &c. Interpres: *Urbanus quidam, cognomento Eupsephius, tum temporis Quaestor*. De *Logistae* Thessalonicensis magistratu vide dicta sup. ad num. 3. Ceterum Logistes iste binominis erat, non vero nomini cognomen (ut apud Romanos) superinductum gerebat. Vertendum ergo est, *Urbanus quidam, qui & Eupsephius*. Plures collegit alicubi inscriptiones binominum Fabrettus pag. 145. & sequ. in quibus est illud sollemne QVI ET: sicuti in Graecis marmoribus hoc idem dicitur, O KAI. At etiam Tillemontius (quem vide Artic. XI.) sic ea duo nomina recensuit, *Eupsephius Urbanus*, quasi vero *Urbanus* fuerit ei cognomen, at *Eupsephius* (quippe desinens in IVS) gentis Romanae nomen. Atqui gentilicia nomina nihil solent Graece significare. Verum quid moror? Urbanus a gesto recte magistratu hoc alterum sibi nomen Graecum quaesivit. Nam Εὐψήφιος reddi potest *bonus calculator*: quod muneris ejus laudem complectitur.

Num. 11. v. 2. τίς λέγει, corr. λέγῃ: *quis diceris*? Debuisse Praesidem in prima in-

interrogatione percontari nomen, expostulat Tillemontius. At prior interrogatio non ad juris tramites exacta fuit; sed ibi judex πυθοῖ (vide ad num.6. initio) animum juvenis pertentabat. Quare nunc primum illum legitime interrogat. V. 9. Τίς γάρ ὁ τὸν οὐρανὸν ποιήσας, *Quis ille est qui caelum fecit*? Intempestiva haec sciscitatio Tillemontio visa fuit. Atqui nectitur cum superioribus: nam profitentem Theodulum, se tantum CAELI *Domino* parere per omnia, Caesari autem ita, si justa praecipiat; opportune praeses interrogat, *Ecquis caelum fecerit*. In Actis S.Pionii num.19. Proconsul ait: *Quid autem aera aspicis? Sacrifica. Ille respondit: Non aspicio aera, sed Deum qui aera fecit. Rursus Proconsul: Dic, quis fecit* (aerem scil.) &c. Vide quae ad hunc locum die suo adnotavimus.

Ibidem versu 17. scribitur Christus *columbae instar* in caelum ascendisse; quod non probat Tillemontius. Verum hoc sumptum est ex Ps.LIV.7. & LXVII.14: quae loca de Christi ascensu capi solent. At quid illud est, quod ibi Christus *instar columbae* (τῷ πνεύματι) SPIRITV *in caelum ascendisse* narratur? nonne & cum corpore ascendit? Plane quidem. Verum τῷ πνεύματι SPIRITV in hac locutione tantumdem est, quod *virtute Divina*.

Atqui praestabit heic totum hunc locum describere, qui verbo tenus talis est: *Quem* [inquit Theodulus] *cruci affixerunt illi* (Judaei) *& mox* VIDERVNT *ex vita casso corpore in viventem naturam traductum, deinde instar columbae spiritu in ipsum caelum ascendentem*. At enim horum neutrum [urget heic Tillemontius] viderunt Judaei, sed dumtaxat discipuli. Cui respondeo illud VIDERVNT non ad Judaeos referri, sed ad eos qui viderunt, atque omnino impersonalis Hebraici vim habere, cujusmodi illud est, *Neque accendunt lucernam & ponunt sub modio* i. e. *accenditur*, & alia plura in N. T. Ergo illud *Viderunt* tantumdem est, quod *visus fuit*, aut viderunt, quibus hoc datum fuit.

Nunc utriusque sectionis explicatione expedita, fidem meam liberare cogor, ac de SS. Theoduli & Agathopi sociis dicere, quorum notitiam Mrologiis Hieronymianis acceptam refero: in quibus tum II. tum IV. die Aprilis de SS. Theodulo & Agath. agitur. Sed huic quidem quarto diei duo hi tantum, de quibus tamdiu loquimur, Martyres inseruntur, & ita, ut *Agathopus* (qui in *Agathonem* refingitur) praeeat hoc modo: *In Thessalonica natalis sanctorum Agathonis diaconi. Theodoli*; &c. In Epternacensi tamen antiquiore *Theodolus* prior ponitur.

At vero postrid. Kalendas constanter *Theodulus* praeit, quem mox *Agathopus* ac plures alii sequuntur distributi in turmas octonarias duas, quarum prior in exemplari Lucensi sic habet: *In Thessalonica Macedoniae Theodoli* (at in Epternac. & Chorbejen. *Theodoli*) *Agathopi* (in Epternac. *Agathopidiae*) *Mastisi* (in Eptern. *Mastesi*, in Corb. *Martis*) *Publi* (in Epr. *Puplii*) *Valeri cum aliis III.* (in Eptern. *& aliorum iii*). Heic desinit turma prior octonaria Martyrum, ex quibus sex posteriores puto ex iis vinctis fuisse, qui audita Martyrum oratione, ad Christum se converterant. Cur sic existimem, primum illud facit, quod nusquam alibi horum vinctorum exstat mentio, quibus non est verisimile, apud Praesidem impune fuisse. Deinde suadet me turma altera sub *Vrbano* signifero: quem Vrbanum non alium fuisse suspicor, quam illum qui alio nomine *Eupsephius* dicebatur, ac Logistes Thessalonicae erat.

Sed jam praestabit hunc alterum manipulum cognoscere, qui in Lucensi sic recensetur: *Vrbani* (Eptern. *Orbani*) *Juliani, Proculi, Gagi, Agapitis* (in Eptern. *Agapetis*, ut feminae nomen sit, cujus rectus *Agape*: at in Corb. *Agapiti*, ut mas fuisse videatur) *Dionysi, Cyriaci, Zonisi*. Et in hisce octo desinunt Lucense, & Epternacense; nam sequitur *&* ALIBI *Gordiani* aut *Gortoniani* At in Corbejensi pro *& alibi* legitur, *& aliorum*. *Gordonioni, Magni, Julii, Donati*; ut dubium

X relin-

relinquat, an illis octo quatuor alios ibidem passos admetiatur. Haec autem turma altera videtur ex iis constare, qui effracto carcere ad rei miraculum procurrerunt.

Dixerit aliquis, si ita uti conjicio se res habeat, scriptorem nostrũ vinctorum praeclaros exitus non fuisse indictos relicturum. Respondeo me in scriptore hoc silentium rerum plurium, quas ornare magnifice potuisset, magis exosculari, quam illa ipsa quae artificiose amplificat. Deinde sicuti in Hieronymiano Mrologio bis de his agitur, semel die IV. (quo hi duo tantum duces coluntur) iterum die secundo, cui tota cohors inseritur; sic & Thessalonicae totidem paria festa fuisse credo. Nunc Noster in eo elogio, quod die quarto legendum in Ecclesia erat, non nisi de duobus agendum sibi putavit. Vtinam vero exstaret ejusdem aut alterius elogium alterum in universam simul Martyrum phalangem: non in incerto sane conjecturarum luderemus.

§. IX.

Ad section. 12. & 13. Tillemontii difficultatibus occurritur. Quid βασανιζόμενοι· ἀνάγκαι· ὅσον· ἰσορεῖν· σφαγὶς &c. plura loca illustrantur, corriguntur, aut falso suspecta vindicantur.

Num. 12. v. 11. displicet Tillemontio, quum jubente Faustino plures Christianorum tormentis coacti in conspectu Martyrum immolatis vescerentur, Sanctos Martyres nihil de tanto facinore interloquentes a Scriptore induci. Atqui non omnia Martyrum dicta Noster intexere historiae suae voluit: ac solent critici magis redundantiam concionum, quam taciturnitatem pugilum suspectam habere. Deinde siquid eis eloquendum fuit, magis id in defectores Christianos metu perculsos, quam in praesidem, intorquendum fuit. Cujus ingenium mitius, quam pro more ceterorum, fuisse reperio; non enim Christianos istos cruciaverat, (quod putat Tillemontius) sed minarum tenus terrerat. Locus sic reddi verbo potest: *Jussit* (Faustinus) *alios quosdam in conspectu ipsius* (Theoduli) *examinatos* (Graece βασανιζομένυς) *immolatis vesci, sustinere necessitates* (Gr. ἀνάγκας i. e. *metum intentatae calamitatis*) *non valentes*. Illud Tillemontio fraudi fuit, quod vocem βασανιζομένυς reddidit interpres *victi tormentis*. At βασανίζειν apud Atticos non est *cruciare* aut *flagris caedere, sed sine verberibus ac plagis inquirere, & verum per verba elicere*, teste Suida, & Aristophanis Scholiaste in Ranis. Nec aliud apud antiquos Latinorum erat *torquere*. Quare heic βασανιζόμενοι non aliud sunt, quam qui *in judicio interrogantur*. Ceterum his intentatos fuisse cruciatus, ni parerent, colligitur ex eo quod sequitur, eos sustinere ἀνάγκας h. e. metum cruciatuum non valuisse.

Ibidem v. 14. εἴθε τι καὶ μεῖζον καθ' ἡμῶν ἐφεῦρες, *Vtinam majus aliquid in nos excogites* &c. Interpres longius recessit. Versu tertio ante finem: Τοῦ μὲν σώματος . . . ἔξεστιν: Mira syntaxis: quo enim casus hic patrius? Sed refertur ad superiora. Judex dixerat, οὐ φείσομαί σου τοῦ σώματος, *non parcam tuo corpori*, sive [ut maneat casus patrius] *nulla per me habebitur tui corporis ratio*. Respondet Martyr, eamdem dictionem eodem casu repetens, τοῦ μὲν σώματος . . . ἔξεστιν, *Corporis, sane quidem: . . age, licebit*. Pergit Martyr: τῶν δὲ [ἀδίκων] οὐκ αἰσθήσομαι, κἂν πικρότερα . . . νεανιεύσῃ. Illud ἀδίκων addidit Interpres, qui & vertit in hunc modum: *Iis, quae INIVSTA sunt, nunquam assentiar* &c. insuper ad calcem adnotans, se id addere coactum *ad explendum sensum, alias hiantem*, & quod ex Zini priore translatione, aliquid deesse colligeretur. Zini interpretationem ad manus non habeo. Sed nihil certe deest; nam τῶν δὲ est Atticismus (quo scatet hoc scriptum) pro τούτων δὲ. Verte igitur: *Haec autem* [tormenta quae minaris] *non sentiam, vel si acerbiora . . . pro tua petulantia moliaris*. Id fraudi fuit Interpreti, quod αἰσθήσομαι putavit esse *assentiar*.

Num. 13. Interpres: *Tunc Faustinus, simulato*

lato ad terrorem quantū potuit nutu, signum dans lictoribus, Theodulum capitali jussit puniri SENTENTIA: qui Martyr, ostentato sibi tantum ad terrorem ictu, mox incolumis reductus fuit. Hoc non concoquit Tillemontius: nec enim Romana gravitas sinit, ferri a Praeside simulate sententiam. Sane quidem Judicis gravitatem tum heic, tū alibi saepe multis modis desidero. Poterat is quidem heic prorsus a simulatione abstinere: at levitas non eo usque processit, ut sententiam simulatam ferret; qui quidem SENTENTIAM heic nullam tulit [tulit autem ad finem num. 17.] sed tantum voce ad furorem composita, Martyrem obtruncari jussit, interim percussori innuens, quid facto opus esset. Totum eum locum ἀνωλεξί sic reddito: *Tunc Faustinus obscuriore nutu carnificibus significans, se ad metum dumtaxat* [ineutiendum] *id facere* [Graece id sic ponitur, ὅσον ἐπὶ φόβῳ τῷ μόνῳ: ubi ὅσον idem est quod *tantum*; ut ὅσον οὐ *tantum non*, quae sunt plena elegantiae] *Theodulum gladio puniri jussit*. Jussit autem verbis, non scripta sententia. Versu 12. τύπῳ corr. τόνῳ. V. 13. Theodulus dicitur ἰσορήσας ἐπὶ σφαγῇ τὸν αὐχένα. Vbi: ἰσορήσας est *animadvertens*. Ad verbum sic redde, *Cernens in jugulatione* [h.e. sub ictu] *collum*. Quamquam videtur pro σφαγῇ legendum prorsus esse σφαγίδι, quod *cultrum* designat: *Noscens*, inquit, *in cultro* [sive *juxta cultrum*; ut ἐπὶ τομῇ pro παρά] *cervicem*. At Interpres pro ἰσορήσας [quod in MS. se reperisse fatetur] reposuit σορέσας, quod nihili est: nam *sternere collum* pro *porrigere* nemo opinor Graece aut Latine dixerit. Et hanc quidem cervicis inflexionem non omisit Auctor statim initio num. 14. sed propria locutione usus, dixit τῷ ξίφει τὴν κεφαλὴν ἐπέκλινεν, *gladio inclinavit caput*. Ad finem sectionis illud παθόντος convenit cum praecedente παθόντος, atque intermedia interim παρεντεθέντα [*interposita*] intelliguntur in hunc modum: *Gloria tibi Pater ejus, qui passus est pro nobis* (*ecce enim & ipse tecum ero.*) *ejus qui conculcavit mortem* &c. Quā doxologia pium latronem, qui Deum glorificabat, imitatur; interposita autem sententia alludit ad illud, *Hodie mecum eris in Paradiso*. At in Interprete haec non belle habent.

§. X.

Ad section. 14. 15. Locus falso suspectus defenditur. Μάτην sine verbo substantivo. Rectus & accusativus absoluti promiscue usurpantur. Idiotismus difficilis enodatur.

Num. 14. v. 8. ἡ καὶ γένος καὶ φύσις ἓν καὶ τὸ αὐτὸ (corr. εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ) ὑμᾶς συνήγαγεν. Συνάγειν heic est *conciliare*, & *conjungere*. V. 14. ὑφ' ἑνὶ συνθήματι (usitatus σύνθημα) & mox ὑφ' ἑνὶ νεύματι sunt *sub uno signo*, & *sub uno nutu*: quae duo aliorsum accepit Interpres, reddens eodē modo. Vers. 5. ante finem Agathopus dixit: ὁ μάτην ἐπὶ Χριστῷ προσδοκίας. Interpres autem locum mancum esse causatus, correxit, οὐ μάτην ἔχων τὴν ἐπὶ Χριστῷ &c. ac porro transtulit, *Nequaquam decipior, meam in Christo exspectationem frustra ponens*. Sed ματήν nihil est [nisi quod solum ματήν apud Homerum reperitur, quasi a ματάω derivatum; quod huc nihil attinet] & locus erat sanissimus. Tantum fortasse inducta ultima litterula lege προσδοκία. Tum vero subaudito verbo substantivo, valebit, *Haud frustra* (est) *in Christo spes*: sicuti Plato de leg. μάτην ἐστὶ πόνος, *frustra est labor*. Quamquam, quia verbum substantivum abest, retinendus videtur accusandi casus, qui absolute positus sexcenties tantumdem, quod rectus valet. In auctionibus apud scriptores Historiae Aug. res venales modo recto, modo quarto casu permixtim efferuntur. Cicero in II. de Divin. 40. *Quum M. Crassus exercitum Brundusii imponeret, quidam in portu caricas Cauno advectas vendens, CAVNEAS* (quarto casu) *clamitabat, quia voce putabatur admonere voluisse, ne iret: quasi diceret CAVE NE EAS*. Quod & pro laevo auspicio habitum fuit. Versu seq. προσλαλήθέντα corr. προσλαλήθα.

Num. 15. v. 5. locus est difficilis, si modo

do fanus. Praeses Theodulum monet, ne se Agathopodis aetate provecti exemplo abduci finat. Quid enim mirum, inquit, si canus ad finem (ἐπείγεται cor. ἐπείγεται) properat? Ac statim addit: Σὺ δὲ μή τι τι, μήθ' ἕτερόν τι σαυτῷ προκείμενον ἀφαιρεθῇς. Mira sane locutio. Atqui μή τι τι, μήθ' ἕτερόν τι videtur idem esse ac *Nec hoc nec illud*, idque omnibus casibus, ut *tristis est aliquid* apud Terentium. Deinde ἀφαιρεῖσθαι est *auferri* sive *abduci ab re quapiam*. Postremo vox προκείμενον si enim antecedentibus nectitur; erit haec sententia, *Nec hoc nec illud tibi* (ab Agathopo) *propositum*, absoluta syntaxi scil. apud Graecos non inusitata, sicuti etiam ex Terentio proxime monebam. Quod si προκειμένου legas, commodior erit constructio. Quare is locus sic reddi potest verbo tenus: *Tu vero nec hujus nec illius rei causa a proposito abducaris*. Propositum autem illi a Praeside fuerat sacrificare. At Interpres heic quod voluit, chartae illevit. Versu penult. αὐτοῖς corr. αὐτοῖς. Nisi malis αὐτοῖς, ut jungatur cum seq. τῷ λογισμῷ.

§. XI.

Ad sect. 16. & 17. Textus pluries corrigitur, alicubi a prava emendatione vindicatur. Procellae descriptio explicatur. Τέμνος de prosaico carmine. προσῶ τῷ χρόνῳ. Christi λόγος προφορικός. Sententiae judicialis formula.

Num. 16. initio pulcherrimus locus est, sed foedissime inquinatus. Narratur enim utrique Martyrum unum idemque visum Dominus exhibuisse. Si quaeras, qua de causa; respondebit Scriptor v. 2. εἰς ἱκεσίαν τῶν μελλόντων h. e. (ad verbum) *ad supplicationem futurorum*. Hoc autem nihil est. Et tamen eam lectionem ratam habuit Interpres, qui sic reddidit, *De eo, quod secundum ipsorum PRECES futurum erat*. Mira interpretatio. Verum ne dubita pro ἱκεσίαν scribere εἰκασίαν: tum sententia recte fluet. Nimirum εἰκασία est *conjectio*, usurpaturque de somniis & ostentis. Verte igitur, *Ad conjectionem futuri eventus*. Est hoc in Martyrum historiis tritissimum, ut martyrii genus eis paullo ante ex visu significetur. Mox v. 3. pro κατὰ φύσιν scribes κατὰ ταυτὸν, i. e. *pariter*.

Ibid. sequitur procellae secundum quietem. Martyribus oblatae descriptio misere tum in Graeco tū in Latino contextu corrupta. V. 7. λύεσθαι τὴν τρόπιν, corr. τρόπιν i. e. *solvi carinam*. At interpres, *Remorum ordinibus .. confractis*. V. 8. ἄλλον δὲ ἀλλαχόσε προσρηγνύμενον. At ultima vox (statim etiam ante usurpata) heic locum non habet. Scribe sis προσπηγνύμενον. Vult enim, vectores *alium alio impactos*: quod praeterivit Interpres. Sequentia reddes: *Et illos quidem fluctibus demergi, alios piscium instar scopulis transfigi*. Vult enim scopulis, quasi verubus trajectos. Sequitur, solos Martyres visos fuisse servari candida veste indutos, & montem conscendere quemdam. De eo monte sic in MS. legebatur, προσβαίνοντας ὄρη καθῶ τι καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν ἀνατεινομένους. Ibi Interpres voces duas in textu ipso refinxit, pro καθῶ scripsit καλὸν, & in ultima voce mutato casu exhibuit ἀνατεινόμενον, ut ad montem referatur. Sed neutrum necesse erat, nisi tantum pro καθῶ τι, (cognatis litteris invicem permutatis) scribendum est κάτωθεν. Sic vero totidem verbis traduces eum locum, visos *montem conscendere, ab imo usque ad ipsum caelum sese attollentes*. Huic interpretationi adstipulatur Basilii Menologium, in quo hoc die hoc visum brevissime exponitur, sed ita ut Martyres ipsi in caelum ascendere, non mons, viso significentur. Vide sis locum.

Mox versu 20. experrecti Martyres carmen eucharisticum decantaverunt. Hoc vero, quod dixi, Graece sic concipitur: ἔπειτα τῷ προσῶ, ὕμνον τινὰ τῷ χρόνῳ τῆς ὄψεως ἔλεγον. Si verbum verbo appenderis, Graeca sic reddes, *Postea hymnum quemdam tempori visionis dixerunt*. Nec enim *Tempore visionis* verti potest; quia dicendum erat διὰ χρόνον: nec tempore ostenti, sed post ipsum, laudes sunt decantatae. Quid ergo est? Levi-

viculâ mutatione locus ſanabitur, ſi ſcribas τῷ χρόνῳ, hoc vero regi ſinas ἀπρόσω, ut πρόσω τῆς νυκτὸς, ἡλικίας &c. Nec trajectio verborum talis, qualis heic, quarti ſaecculi ſcriptoribus (Euſebio prae ceteris) inſolens eſt. Ea eſt ergo hujus loci ſententia, *Quod reliquum fuit poſt oblatam viſionem noctis* (ſive temporis) *hymnum talem pronuntiarunt*. Sicuti autem *Carmen* Latinis etiam de proſa uſurpatur, ſic & *Hymnus* hoc loco. Quamquam vero apud Graecos non memini nomen ὕμνος de laudatione proſaica uſurpari; at verbum ὑμνέω millies de exornatione numerorum lege ſoluta intelligitur. Ejus carminis initio illud ἐάν eſt δυνατόν; in cujus ſententiae fine illud ἀναψύχεται eſt *refrigeratur* h. e. recreatur. *Refrigerandi* verbum ea notione & in Actis SS. Perpetuae & Felicit. & Tertulliano, & Hiſtoriae Aug. ſcriptorib. aliquoties reperiſſe memini, ac requiem a laboribus aut doloribus notat. In altera carminis periodo πρὸς loco τῷ πρό, ſive mendum typographicum eſt, ſive ipſius MS. In tertia ejuſdem carminis comprehenſione ὁ λόγος Ἰησοῦ χριστοῦ *Verbum Jeſu Chriſti*, non eſt Λόγος ἐνυπόστατος, *Verbum perſonale* (nam ea notione dicitur Λόγος τοῦ Πατρὸς, *Verbum Patris*, non *Jeſu Chriſti*) ſed eſt προφορικὸς i. e. *prolatum* ſive *externum* verbum, quo Chriſtus coronam hiſce Martyribus oſtentavit.

Num. 17. v. 12. illud ἀποδύρεσθε non abſolvere debet ſententiam (quod fecit Interpres) ſed ſuſpenſam relinquere. *Sin autem invidia moti de aliorum proſpere factis conquerimini; commune pietatis ſtadium* (omnibus) *proponitur*. In fine ſectionis formula ſententiae latae a Praeſide non abludit ab aliis quibuſdam Graecis Actis fide dignis.

§. XII.

Ad ſection. 18. 19. 20. Loca plura explicantur, emaculantur, vindicantur. Quid κάλως, *quidve* κᾶλον. Ἀνάγω, *&* ἀναπλέω. *Gens* Futia *&* Fuſicia. *Duplici Tillemontii criminationi reſpondetur.* νίκη *pro corona victoriae. Peculia filiorum familias damnatorum legibus Romanis non publicabantur. Invocatio vita functorum Martyrum. De uſu verbi* ἀναπαύομαι.

Num. 18. v. 3. ſatellites utrique Martyri ſaxum ingens alligarunt, ἀπὸ αὐχένος καὶ νώτου τὴν τῶν κάλων συνοχὴν ἀπαρτίσαντες &c. Hoc ultimum Interpres ſic reddit, *Cervicibus dorſiſque eorum appenſa lignorum commiſſura*, ſimul in ſubjecta adnotatione expoſtulans, hoc in Zini interpretatione deeſſe. Et certe deeſſe debuit; nec enim ligna (ipſa naturae ſuae impulſu ſupernatantia) valent ad demergendum cetera; & in Graeco textu κάλων non eſt a recto κᾶλον i. e. *lignum*, ſed a κάλως; quod *rudentem* ſive *funem nauticum* deſignat. Ergo is rudentium nexus ad ſuſpendendum de cervice ſaxum neceſſarius fuit. Eod. v. pro βάθει legendum eſt βάρει. V. 6. Ὁλκάδες ἐν παντόθεν ἀναπλεόντων ἐπιτηδείων &c. Vox penultima in duas, quae male coaluerant, ſcindenda eſt hoc modo, ἀνέπλεον τῶν &c. Id ni facias, non eſt ut ſententia abſolvi aliter queat. V. 10. Ἀναχθέντος ἐν τῷ σκάφει &c. Haec ſententia male in Latino ſe habebat. At refinxit eam periodum interpres ipſe ad calcem Graeci textus. Sed ne ſic quidē Auctoris mentem expreſſit. Reficta ſic incipiunt: *Reducta autem ſcapha ad mortis ſupplicium deſtinata*. At contrarium prorſus eſt ἀναχθῆναι, quod (non ſecus ac ἀναπλέω quod ſequitur) eſt *ſurſum* h. e. e portu in altum *provehi*, uſurpaturque de ſolventibus, non de redeuntibus. At Interpres putavit, ſicuti ἄγω eſt *duco*, ſic ἀνάγω eſſe *reduco*. Redde, ſi lubet, *Progrediente autem navigio ſub comminatione mortis, rurſus gentilium quidam adnavigarunt, Fauſtini juſſu ſubdole quaedam excogitantes adverſus* (ſive *ad expugnandum*: Graece eſt πρὸς) *inconcuſſum cordis propoſitum*, ſive conſilium. Quod ſtatim ſequitur, ἐκπέμπει, id verbum referri debet ad Fauſtinum: at verſu antepen. lege προτρεπόμενον quarto caſu, quum referendum ſit ad *Phucium*. Gens *Futia* in marmoribus haud uſquam occurrit. Nec Φύκιος Graecum eſt, aut quidquam Grae-

ce significat. Quare videndum est an non scribendum sit Φώτιον *Futium* [nam gens *Futia* reperitur apud Fabrettum pag. 221. num. 587. & pag. 485. num. 161. ac postremo pag. 623. num. 204.] aut vero Φουφίκιον *Fuficium* : gens enim *Fuficia* in Gruterianis est passim obvia, derivaturque a *Fufia* gente notissima.

Atque heic gravem Tillemontii criminationem eluere necesse habeo, ex eo petitam, quod hoc loco narrantur quidam hos Martyres praedicasse beatos, quod pro pietate mortem obirent. Id quum reprehendit vir doctus, de gentilibus id narrari existimasse putandus est: nam Christianos [aut ceteroqui alios ea occasione de Christianismo amplectendo cogitantes, aut postremo Christianis faventes] ita secum reputasse, aut etiam id mussitasse, quis incredibile dixerit? Atqui Auctor hos Martyrum admiratores gentiles esse nusquam dixit, sed tantum ἐπιτηδείων φίλων i. e. non tantum *amicos* sed & *necessarios*, quod plus est. Nam Cicero haec duo distinxit, ubi in ea pro Cluentio ait *Amicum necessariumque communem*, itemque pro Sylla initio, *Familiaris ac necessarius meus*. Fortassis & in his Actis copula [καὶ] eas duas voces media intercesserit. Verum quid moror? Non videtur mihi dubium, quin hi Martyrum adprobatores aliquatenus diversi a gentilibus fuerint. Nam eos, qui ad martyrii spectaculum adnavigarunt, Auctor in duas classes dispescuit. Prior amicorum & admiratorum fuit, altera gentilium eos abducere a proposito conantium. Locus sic habet. Ὁλκάδες ἐν παντόχοθεν ἀναπλεόντων [dixi jam scribendum esse ἀνέπλεον τῶν] ἐπιτηδείων φίλων &c. *Itaque amicorum necessariorum undiq. actuariae adnavigabant, qui immanitate quidem naturae collacrymare cogebantur, at iidem generosos athletas contra draconem decertantes ob mortem pro pietate obitam beatos praedicabant.* Huic priori classi statim adnectit alteram dicens: *Quumque navigium proveheretur*, πάλιν ἕτεροί τινες τῶν ἑλλήνων ἀνέπλεον &c. *RVRSVS* [sive potius *ex diverso*, nam hoc quoque πάλιν significat] *alii GENTILIVM adnavigabant*, quibus scil. Praeses id negotii dederat, ut in Martyribus de sententia deducendis operam suam ponerent. Ex his intelligis, illos priores aut non fuisse gentiles, aut saltem Christianis aequos exstitisse.

Num. 19. v. 6. ante ἀποθέσθαι praestabit reponere articulum τοῦ, qui in talibus gerundii circumlocutionibus raro omittitur: *Ad deponenda &c.* V. 8. ἐπηγόμεθα, corr. ἐπειγόμεθα. V. 10. ὑπὲρ θεοσεβείαν corr. θεοσεβείας. Ibid. νίκην i. e. *victoriam* pro *corona victoriae* posuit; non secus ac Nanz. dixit τῆς ἀσεβείας κράτος [i. e. *victoria ab impietate parta*] *coronari* Maximinum: nam κράτος est ubi pro *victoria* sumitur. Versu 5. ante finem τοῖς ὀρφανίαν δυστυχοῦσιν ita dictum est, ut δυστυχῶ τὴν παιδείαν.

Postremo in fine sectionis hujus merito videbatur illud Tillemontium offendere, quod Theodulus domesticis suis post martyrium apparens substantias suas viduis & orphanis distribui jussit: id quod Romanorum legibus contrarium est. Lege sis Pandectarum & Codicis titulum *De bonis damnatorum*: plane comperies horum bona publicari debuisse. Quare nullum in ea jus Theodulo fuerat. Sed respondeo, Theodulum fuisse filium familias, uti diximus ad num. 3. Eo fit, alias Theoduli substantias intelligi non posse praeter cujusvis generis peculia. Atqui filiorum damnatorum peculia non publicabantur, sed in ejusmodi pater damnato filio, in sua potestate posito, succedebat: id quod elicio ex l. 4. Cod. *de bonis damn.* Quare quas Theodulus post suum obitum *substantias suas* vocat, eae revera in patris aut potius avi [nam uterque adhuc vivebat] dominium jam transierant. Verum beatissimus Martyr ex parentum explorata jam apud se indulgentia de eo peculio, tamquam si sui adhuc dominii in morte fuisset, disponit. Quid plura? ἑαυτοῦ οὐσίαν i. e. *suam substantiam* vocat, quae olim sua fuerat. Distribui vero non juris rigore jubet, sed oraculo monet.

Num.

Num. 20. initio : *Horum igitur merito quotannis convenientes* (τὴν μνήμην ἀνανεούμεθα) *memoriam renovamus*. Vltima locutio de festo anniversario usurpari solet. Hic vero locus ostendit, non alia de causa hoc scriptum prodiisse, quam ut quotannis die suo in conventu fidelium legeretur. Quocirca persecutione finita hoc elogium ad actorum originalium fidem fuisse elucubratum oportet.

Post recitata verba statim sequitur praeclarus de Sanctorum invocatione locus : *Justum est enim illis* (SS. Martyrib.) εὐχὰς μετὰ τὸν θάνατον ἀναπέμπειν, *preces post mortem fundere*, sive (si vocis ultimae proprietatem sequimur) *sursum mittere*. Nam id proprie esse ἀναπέμπειν, declarant Luciani ἀναπόμπιμοι, h.e. qui ab inferis sursum ad vitam evocantur, & quae plura afferre ex antiquis possem. Atqui id verbum apud vetustissimos Patres peculiare *precum*, *hymnorum*, *laudum*, *gratiarum actionis*, & quaecumque talia labiorum sacrificia ad Deum sursum versus diriguntur, evasit. Exempla plura ex S. Justino M. ex Clem. Alex., Basilio, Chrysostomo Suiceri Thesaurus suppeditabit, sed de votis non nisi Deo fusis usurpata. At hic locus docet, etiam Sanctis, tamquam Dei amicis nostrisque interventoribus, talia ἀναπέμπεσθαι.

Atque haec in pulcherrima bigae Martyrum Acta animadvertisse sufficiat. Nec me qualiscumque hujus laboris poenitet. Nam siquando sive mihi sive aliis ea Acta recudendi cupido incesserit, facile erit has quascumque animadversiones subnotare locis suis.

§. XIII.

De Actis hisce judicium accuratius.

Ex huc usque dictis dignitas ac pretium scripti hujus facile potest intelligi. Nec enim solum Tillemontii difficultates facile expedivimus, verū etiam praeclaros veritatis characteres in hoc monumento mihi videor deprehendisse. Nulla in his Actis miracula : lux nulla in carcere oboritur : nulla ex tormentis ope Divina evasio : nulla πανπληθεὶ (*universae multitudinis*) conversio : praesidis aut gentilium punitio nulla divinitus : non idola eversa, non templa nutu diruta : nihil adeo prorsus eorum legitur, quae ad ciendam admirationem in spuriis historiolis decantari solent. Num. 13. narratur Judex composito ad terrorem vultu, obtruncari Theodulum simulate jussisse. Quis non heic exspectasset, hanc simulationem Martyri fuisse divinitus patefactam? Atqui nihil tale Auctor comminiscitur. Postremo ne tormentorum quidem atrocitas (26) ulla ad excitandas tragoedias describitur. Adde, quod pulchre huic monumento cum Actis SS. Agapes, Chioniae, & Irenes in eadem Thessalonicensi persecutione anno sequenti

[26] Abest ab hoc scripto feralis ille sexcentorum cruciatuum, sibi invicem succedentium, apparatus. Sane quum initio num. 12. Faustinus nudari Theodulum jussisset, putares ventum iri ad cruciatus. Ac fortassis illud, περιέσπων δὲ δορυφόροι τὸν νεανίαν πικρῶς, de membrorum *distractione* capiendum videbatur. Verum *spoliatione* tenus ac minis fuisse processum, nec ulla lanienae instrumenta admota fuisse, demonstrat S. Martyris responsio ejusmodi : *A corpore quidem detrahere tunicam potestas vero menti fidem in Deum non eripies in aeternum*. Ex quibus verbis colligitur, verbum περισπᾶν non *distrahendi* aut ullo modo cruciandi notionem heic obtinere, sed tantum *spoliandi* : quo significatu ab optimus scriptoribus usurpatur, praesertim ubi cum vi & amarulentia (πικρῶς) denudatio conjungitur. Confer & adnotata de βασανιζομένοις ad num. 12.

Ad haec num. 15. v. 10. Sanctos Martyres non cessantes Christum confiteri, satellites στρεβλώσαντες inducuntur. An non hoc saltem verbum de cruciatibus capiendum erit? Minime vero. Nam etsi στρεβλόω saepe est *crucio*, at nonnumquam est *obtorto collo* [uti Romani loquebantur] *trahere*, sive ut Pacuvius apud Nonium loquitur, *Torto distrahere*. Eaque significatio heic locum habet. Nam totus is locus sic verti potest : *Haec illos dicentes & Christum inclamantes ministri obtorto collo trahentes* [sive, ut optime reddidit interpres Bollandianus, *corripientes*] *rursus in custodiam abduxerunt*. Itaque hi SS. Martyres non alio, quam solo ultimo supplicio affecti fuerunt.

quenti (h. e. 304.) combustarum convenit. Vtrobique Christiani Scripturas tradere, & μιαρογαγεῖν i. e. *immolatis vesci* jubentur: utrobique ea persecutio Maximiano Galerio imputatur: utrobique Christianorum plurimi ex metu tormentorum a Fide Christi deficiunt. Confer si lubet Acta SS. Agapes & soc. apud Ruinartum. Vt & quae de urbicis Thessalonicensium magistratibus, quae de diis Consentibus duodecim, quae de *equitibus* discursantibus, quae de precaturis manus abluentibus dicuntur, ea cum antiquitate satis apte cohaerent. Tametsi in lucubrationibus elegantiore stylo conscriptis pauca ceteroqui deprehendi solent vestigia prisci moris; quae in scriptis simplicioribus sunt confertissima. Adde & styli antiquitatem tantam, quae non nisi ab aequali scriptore, aut certe suppare proficisci potuit: de quo viri Graece doctissimi facile ex ipsius scripti lectione judicabunt.

Quamquam in stylo discrimen quoddam animadvertere mihi videor. Etenim, si quid recte judico, concionum dictio ab narrationum solita elegantia aliquantulum dissidet. Quorsum hoc? Nimirum quia in narrationibus Auctor ornatum, quem voluit, adhibuit, modo ne quidquam de veritate decederet: at in allocutionibus aut responsionibus vestigia eorum, quae a Praeside aut Martyribus pronuntiata fuerunt, sequi debuit. Simile quiddam in S. Lucae Actis Apostolicis posse animadverti, in loco ostendimus. In quem autem finem haec Auctor scripserit, ex ultima sectione intelligitur, nim. ut in Natali horum Martyrum haec historia legeretur.

Atq. initio quidem hujus *Sylloges* dixi, hanc lucubrationem IV. saeculo scriptam videri: sed ut ad initia potissimum IV. saeculi referatur, illud suadere forsitan potest, quod quum Auctor pluries de Divino Verbo magnifice loquatur; nulla tamen ὁμουσίου mentio, nulla ad Nicena dogmata allusio reperiatur: ut fortassis conjici possit ante-Nicenis temporibus hanc scriptionem, & ab aequali scriptore, prodiisse.

Quae quum ita sint; parum huic scripto aequi mihi videntur Ruinartus ac Bailletus fuisse; quorum ille id inter Acta Martyrum non recepit; quum potuisset eo saltem jure admittere, quo aliquot elogia ab non aequalibus Ecclesiae scriptoribus composita suo Syntagmati inseruit; alter vero horum Martyrum ne meminit quidem. Verum hi silentio suo tantum huic monumento nocuerunt. At Tillemontius (ceteroqui de hoc studio optime meritus) paullo inclementiorem (27) sententiam de eo tulit: quam juste, ex hactenus dictis lector dijudicabit.

V P S THERMI MĀR

HEic etiam nostri Kalendarii auctor habuisse Acta aut memorias *S. Thermi* Mart. deprehenditur, ex quibus constaret, eum Nonis passum fuisse, eamque ob causam τὸ P, h.e. *Passionis* notam hoc die praescripsisse. At hodie nulla hujus Martyris acta supersunt; ac ne nomen quidem apud Latinos superest: nisi quod tantum in Graecorum Menaeis tam excusis quam Divionensibus MS. de eo agitur hoc die, tamquam per ignem martyrium passo. Eumdem exhibet & Maximus Cytheraeus. Aliud vero est Sancta *Therme* cum sorore & ancilla, de quibus Vsuardi Solleriani auctaria hoc die; etsi earum Acta Bollandistae exhibent die XXII. Aprilis. VI

[27] Tillemontius in Persecut. Dioclet. Artic. IX. de hic Actis sic judicat: *L' air est elevé, & le style grave & majestueux: il y a mesme de beaux endroits. Mais il y a aussi diverses choses qui donnent lieu de douter, s' ils sont tout à fait fideles.* Et ad finem Not. XII. suspicatur, *que ces actes n' ont pas toute l' autorité, que l' on pourroit desirer; ce qui fait qu' on y peut presumer des fautes, & qu' on n' y sauroit rien fonder de bien certain.*

VI N S EVTICHII PATR

HIc eſt Eutychius Patriarcha CPolitanus; qui heic κατ' ἐξοχὴν *Patriarcha* ſimpliciter dicitur: non quod ſedes Neapolitana Patriarchae CPolitano ſubjaceret, ſed quod quum ſaecularis tunc Neapolitanor. reſpublica ſaltem honore tenus principi CPolitano ſubeſſet; eo fiebat ut Regiae urbis Antiſtes a noſtris ἁπλῶς *Patriarcha* vocaretur: quod etiam ſup. die XXII. Martii in S. Thoma animadvertimus. Eutychius iſte ab an. 552. ad 582. ſedit. De eo Graeci in Menaeis editis & manu exaratis officium hoc die maxime ſollemne celebrant. Eod. die de eo legitur in Baſilii Menologio, in Kalendario Moſcovitico effigiato, in Anthologio. At abeſt a Sirleti Menologio, & Latinorum Martyrologiis uſq. ad Molanum, qui primus omnium eum Vſuardi auctario inſeruit eodem die.

Illud vero miror, quod quum Eutychius hoc ipſo die migraſſe dicatur, tamen hujus marmoris auctor non *Depoſitionis* notam ſed *Natalis* γενεσωτίρων heic praefixerit. Nec aliud reſpondere poſſum, niſi quod auctori aut ſcalptori, quod ſaepe fit, una nota pro altera excide-rit; aut vero auctori dies emortualis nondum plane exploratus fuerit: nec enim legerat Theophanis chronographiam, (ineunte IX. ſaeculo ſcriptam, h.e. eod. tempore, quo hoc marmor ſcalptum fuit) in qua ad an. Tiberii quartum & ultimum ſcribitur: *Die VI. Aprilis, Ind. XV. Eutychius Patr. diem extremum clauſit*. Is dies an. 582. (qui S. Eutychio ultimus vitae fuit) incidiſſe dicitur in Fer. II. poſt Octavam Paſchae. Haec inquam monumenta auctori noſtro obſcura opinor fuerunt, eoque contentus *Natalis* nota, in tutum ſe recepit. At vero metricarum Ephemeridum [quas habes apud Papebr. tom. I. Maii] auctor, utpote Theophane poſterior; non ignoravit, Eutychium hoc die emigraſſe, eoque hunc hexametrum de eo poſuit:

> Ψυχὴν Εὐτυχίοιο πύλῃ γε πόλῳ ἄγεν
> ἕκτη.
>
> *Lux ſexta Eutychium bipatenti inducit*
> *Olympo.*

Quamquam ſi quod res eſt fateri volumus, Eutychius non VI. Aprilis die, ſed pridie obdormivit: quod quale ſit, videbis inferne (28) adnotatum. Vel ſic ta-

Y men

(28) Exſtat Euſtathii cujuſdam [qui S. Eutychii μαθητὴς *diſcipulus* inſcribitur] vita hujus S. Patriarchae ſatis longa, quam Graece & Latine Bollandiſtae hoc die dederunt. Hanc etſi legere non ſuſtinui [quippe non magno cum judicio ſcriptam, quantum ex paucis hinc atque inde delibatis potui intelligere] tamen ejus aetatis hiſtoriam illuſtraturis uſui permagno fore non dubito. Is num. 95. de Patriarchae obitu ſic ſcribit: *Permanſit .... mente firma uſque ad horam ſeptimam* [τῆς δευτεροπρώτης Κυριακῆς] *Dominicae ſecundoprimae* (eam eſſe Dominicam octavam Paſchae, ex toto morbi decurſu intelligitur: ceterum alluſio eſt ad Judaeorum *Sabbatum ſecundoprimum*; qua alluſione Dominica quae poſt *primam*, i. e. Paſchalem, *ſecunda* eſt, *Secundoprimam* vocavit hic auctor) *omnibus benedicens... pedeſque extendens ... circa nonam aut decimam horam in manibus Dei ſpiritum ſuum commendavit*. Idq. accidit, quum eod. ferme tempore in Eccleſia Lucernarium officium perſolveretur. Ex his vides S. Eutychium ipſo die octavo Paſchae circa horam nonam aut decimam obiiſſe. At anno 582. quo is obiit, quia Paſcha incidit in XXIX. Martii, ejus Octava in V. Aprilis incurrerit oportet: qui revera dies obitus S. Eutychii fuit. Nec video quid venerit in mentem Henſchenio [ad hunc diem pag. 548. ad finem col. 1.] Auctorem vitae ſic loquentem inducere, *Circa nonam aut decimam NOCTIS horam* (quam jam ſpectaſſe ad ... VI. Aprilis, adnotat) .. *ex hac vita diſceſſit*. Atqui illud NOCTIS Bollandiſta de ſuo addidit: & ceteroqui Euſtathius non NOCTIS ſed diei horam nonam aut decimam intellexit; id quod ex officio Lucernario per id tempus perſoluto, dat intelligere: quod officium ſub diei, non vero noctis, finem canebatur. Et Euſtathio quidem aequali ſcriptori unice credendum eſt. At Theophanes, trecentis annis poſterior, diem ſepulturae & feſtivitatis cum die emortuali confudit.

men poterat in noſtro marmore *Depoſitio* ſignari; nam qui V. Aprilis obierat, is die VI. aut VII. ſepultus fuit. Totum autem id tempus, quod ab obitu ad ſepulturam intercedit, vocabuli *Depoſitionis* ambitu contineri ſolet: id quod alibi animadvertiſſe memini.

VII P̄ S. RVFINI MĀR

PRaeter *Rufinum* Mart. cum ſociis quem profert Henſchenius die IX. April. pag. 821. qui parum aut nihil huc attinet: duos hoc ipſo dic *Rufinos* martyres reperio, Afrum unum & hunc Epiphanio epiſcopo cum Donato, & aliis XIII. ſuccenturiatum [de quibus hodiernum Romanum Mrologium, Vſuardus aliique: etſi Hieronymiana Mrologia de eiſdem heri] alterum vero *Rufinum* cognomento *Thaumaturgum* ac Diaconum, Sinope ad Pontum Euxinum cum Aquilina & CC militibus martyrio coronatum ſub Gal. Maximino; de quibus hoc ipſo die Baſilii Menologium, Menaea tum edita, tum etiam MS. Mediolanenſia, Synaxarium Colleg. Claromontani Pariſienſis, Maximus Cytheraeus. Plane vix eſt dubium, quin in hoc marmore poſterior Rufinus ſit intelligendus, non tantum quia celebrior, verum etiam quia maximum apud Graecos cultum habet, quibus Neapolitani in ſuis officiis plerumque concinunt. Adhaec ille alter Rufinus in Hieronymi Martyrologiis heri colitur, & quidem ut commilito, non ut dux: at vero Sinopenſis ut anteſignanus & dux ducenarius (ſi ſic licet appellare, qui ducentis militibus ad agonem praeivit) & Thaumaturgus, praecipuo in honore habetur. In noſtris hiſce faſtis ſollemne eſt, ut ſaepe vidimus, ducis tantum nomine ſignato, reliquum agmen ſociale tacite intelligendum relinqui.

Ceteroqui dici & illud poſſit, hodiernum hujus monumenti *Rufinum* eſſe illum Epiſcopum & Martyrem, qui circiter an. 359. ob fidem Nicenam, quam Arimini conſtanter defenderat, martyrium ſubiit: de quo paucis meminit epiſtola Marcellini & Fauſtini ſcripta ad Auguſtos de ſchiſmate Vrſicini. Ibi legitur, furentiſſimus quidam Arianus nominę *Epictetus*, epiſcopus Centumcellenſis hunc ſive *Rufinum* [29] ſive *Rufinianum*, quod Arianorum formulae ſubſcribere recu-

[29] *Rufinum* ſcripſit Antonius Caracciolus [quem vide in Monum. Eccl. Neap. pag. 304.] quia ſic credo in ſuis libris, undeunde id hauſit, repererat. Ceterum in ejus Libelli editione Sirmondiana is non *Rufinus*, ſed *Rufinianus* vocatur. Verum jam ſupra ad XVII. Januar. & alibi paſſim animadverti, nomina derivativa inter ſe impune permutari. Ita *Rufus*, *Rufinus*, *Rufinianus* unum & idem erant.

Ceterum in noſtrorum hominum gratiam totum eum locum ex editione Sirmondi Pariſienſi (to. 1. col. 235.) heic adſcribere non pigebit; maxime quum ibidem etiam de S. Maximo Mart. Epiſcopo Neapolitano legatur; de quo ſic incipit. „ Maximus quoque de Neapo„ li Campaniae, eo quod eſſet inhabili ſtomacho „ & corpore delicatior, primum quidem ut ca„ deret, diu afflictus injuriis, deinde ubi ob ani„ mi conſtantiam fideique virtutem, carnis in„ firmitate non vincitur, ductus eſt in exſilium, „ atque illic Martyr in Domini pace requievit. „ Sed & RVFINIANVS, mirae quidem ſim„ plicitatis, ſed admirabilior in tuenda fide, ef„ fuſione ſui ſanguinis praevenit exſilium. Deni„ que quum pro fidei integritate perſiſtit, hunc „ Epictetus atrox ille & dirus de Centumcellis „ Epiſcopus, ante rhedam ſuam currere coegit; „ & quum diu currit, ſic in via ruptis vitalibus „ ſanguinem fundens exſpiravit. Sciunt hoc „ Neapolitani in Campania, ubi reliquiae cruo„ ris ejus in obſeſſis corporibus daemonia affli„ gunt. Pro gratia utique fidei illius, pro qua „ ſanguinem fudit. Fuerunt & alii Epiſcopi & c.

Rufinianum aut *Rufinum* illum, Centumcellenſem fuiſſe prius epiſcopum, ex intruſi Epicteti in eum ſaevitia ſuſpicatur Caracciolus. Verum non tantum de Epicteti intruſione in locum Rufiniani non conſtat, ſed contrarium videtur ex libello Marcellini & Fauſtini demonſtrari, in quo ille diſerte vocatur *De Centumcellis Epiſcopus*. Ceterum Rufinianum fuiſſe alicubi epiſcopum, ex toto contextu declaratur, in quo epiſcoporum fidei cauſa aerumnae referuntur.

cusasset, ante suam rhedam tamdiu currere coegisse, donec disruptis praecordiis, & affatim effuso sanguine exspiraret. Vbi haec tandem subjiciuntur: *Sciunt hoc NEAPOLITANI in Campania, ubi reliquiae cruoris ejus in obsessis corporibus daemonia affligunt.* Ex his vides, quarto saeculo hujus *Rufini* cruorem Neapoli maximo in honore fuisse; ac proinde debuisse Neapolitanos anniversarium ejusdem festum colere. Fuit autem semper usitatum, ut cujus passionis aut depositionis dies ignoraretur, is in eum diem rejiceretur, in quem alius cognominis sanctus concurreret, uti ex omnibus Martyrologiis constat. Quare valde credibile est, Rufinum hodie in hisce Fastis signatum esse fidei Nicenae Martyrem gloriosissimum, cujus Neapoli sanguis θαυματουργὸν erat quarto saeculo: quem apud Neapolitanos anniversario festo caruisse non puto. Nec mirum, si ejus Episcopatus in marmore reticetur: nam & alibi id nonnumquam observatur. Atque haec in gratiam *Rufini* seu *Rufiniani* nostri: qui si revera is est, qui hoc die signatur; necesse erit, Neapolitanis notum fuisse diem Passionis ejus in hodiernum diem incurrentis, eoque notam P. heic scalpi voluisse. Etsi eodem plane die duos diversos Rufinos pro fide occubuisse, non est factu facillimum.

Quare ut ingenue fatear, qui hodie in hoc Kalendario signatur, cum multo est verisimilius esse Sinopensem *Rufinum* Mart. clarissimum in Graecor. Liturgicis libris hoc ipso die. Nam illum sive *Rufinum*, sive *Rufinianum*, cujus olim cruor Neapoli venerationi erat, nono saeculo, quo hi fasti constructi fuerunt, ex fidelium memoria excidisse, perquam credibile videtur, praesertim post immane annorum quingentorum intervallum.

VIII DP CEEESTINI PP ROM

IN ejus nomine errore scalptoris triplicatum E cernitur, quorum alterum litterae L vicem gerit. At conquerentur alii, ejus festum male diei VIII. affixum fuisse, quod in Rom. Mrol. & alibi (30) VI. die notatur. Verum sciendum est, hujus festum varie omnino notatum reperiri. Nam praeter ea Martyrologia, quae diei sexto illud inscripserunt; in nonnullis Adonis & Vsuardi MSS. Martyrologiis, in Bedae auctariis, Greveno ad Vsuardum, & Martyrologio Coloniae & Lubecae an. 1490. edito, de S. Caelestino fit die VII. Adhaec autem in Basilii Menologio diei VIII. ejusdem satis copiosum elogium adtexitur, eodemque die in aliquibus Vsuardi auctariis, & alibi. Postremo & in MS. Vaticano Ecclesiae S. Petri & Vsuardo Reginae Sueciae [utroque apud Bollandistas ad IX. April. p. 809. in praetermissis] & in aliquibus Vsuardi auctariis eid. pontifici dies IX. assignatur. Quum per hosce quatuor dies hujus Papae festum veluti erraticum divagetur; nemo mirabitur si in hisce fastis die VIII. signetur, quia non alio die de eo, uti vidimus, Graeci agebant. Accedit quod inscriptio eisdem plane verbis atque heic, in Basilii Menologio concipitur: Κελεϛίνε (sic sine diphthongo, ut etiam in hoc monumento) Πάπα Ρώμης. Sic etiam in his Fastis: *S. Celestini Papae Romis.* Nam sic ὁλογραμμάτως [*integre*] *ROMIS* Graeco more pro *ROMAE* & alibi signatur, & hoc mense die XXII.

Verum illud gravius, quod hujus Papae nomini, heic praefigitur *Depositionis* nota; quam tamen Anastasius (cui Luitprandus, Abbo Floriac., Gesta MS. pontificum aliique adhaerent) die VI. Aprilis contigisse scribit; quod etiam scribitur in antiquiore Catalogo Rom. Pontificum apud Bollandistas ante tom. 1. Aprilis pag. XXXIII. his verbis: *Sepultus est in coeme-*

(30) Sic etiam VI. die in antiquo Missalis & Breviarii Mediolanensis Kalendario, & in Martyrol. Bellini, Maurolyci, Felicii, Galesinii, Canisii, & in aliis MSS.

meterio *Priscillae via Salaria VIII. Idus* (31) *Aprilis*. h. e. die sexto ejus mensis. Huic objectioni non aliud habeo quod respondeam, nisi Graecos aliter in suis chronicis scriptum reperisse, eoque hujus Papae depositionem in *VI. Idus* rejecisse h. e. Octavum Aprilis diem.

VIIII DP MARIAE AEGVPTIAE

QVi plura de Maria Aegyptiaca nosse cupit, adeat Theophili Raynaudi spissum opus *De Maria peccante ac poenitente*, quod tom. IX. operum ejus exstare ajunt: tum qui selectioribus rerum capitibus gaudet, legat censeo Danielis Papebrochii *commentarium* (32) *praevium* hujus Sanctae Actis ad diem II. Aprilis pag. 67. non sine fructu ab ejus lectione discessurus. Nisi quod ab eodem in plerisque critices capitibus dissentio: quae bona cum venia tanti viri, in sequenti Dissertatione proponere est animus.

DISSERTATIO

De S. Maria Aegyptiaca.

C A P. I.

De die emortuali.

A die θανασίμῳ ordior tum in nostri marmoris gratiam, tum quod huic fundamento, quae de Mariae aetate dicemus, non male superstruentur. Res autem in hunc modum habet. Graeci in Basilii Menologio, Menaeis, Synaxario, & aliis officiorum libris, de hac Maria Kalendis Aprilis agunt. Graecos proxime videntur secuti Vsuardus (33) hodiernus, & Rom. Mrologium, in quibus postridie Kal. Mariae festum consignatur. At olim in omnibus Latinorum Kalendariis & Breviariis die IX. (34) Aprilis de ea fiebat. Heic dubitari possit, Graecine, an Latini veteres rectius hoc festum signaverint: quisve revera dies θανάσιμος [*letalis*] fuerit, primus an nonus. Atque heic Papebrochius hunc canonem statuit, quoties Sanctus aliquis Latinus est, a Latinis petendum esse verum depositionis diem [quem ipse *Natalem* appellat] ubi

(31) Et tamen Henschenius [in. de Caelestino ad VI. April. p. 546. n. 15.] memoria lapsus affirmat, in eo antiquiore Catalogo scriptum esse VII.

(32) Hic primus ex Papebrochii ingenio fetus in opere Bollandiano prodiisse Bailleto dicitur; quod de longioribus commentariis potest intelligi; nam ceteroqui in eod. tomo Kalendis April. exstant tres quatuorve scriptiones Papebrochio inscriptae.

(33) Vide sequentem Adnotationem.

(34) Videatur de iis Papebrochius in cit. Comm. praevio ad finem n. 16. ubi fatetur, *die nono in pluribus, & antiquioribus variarum Ecclesiarum Breviariis notatum officium* hujus inveniri. His adde quod non certum sit, utrum Vsuardus Aegyptiacam die II. Aprilis consignaverit: nam etsi in plurimis manu exaratis ejus Mrologiis eo die posita reperiatur; tamen in Vsuardi codice Herinienfi, Rosvveidano, Antuerp. Max. in Aquicinctensi & aliis Maria a secunda die Aprilis abest, & die IX. refertur. Vide Sollerii observationes ad Vsuardum; nec non & Auctaria ad diem IX. Aprilis: nam in Centulensi & Bruxellensi die IX. sic legitur: *Transitus beatiss. Mariae Aegyptiacae* &c. At in Grevenensi eodem die: *Depositio B. Mariae Aegyptiacae, quam Vsuardus IV. Non. Apr. ponit.* Molanus eodem die: *Apud Palaestinam, secundum historiam, Depositio S. Mariae Aegyptiacae, quae a nonnullis, hoc die recolitur, ab aliis IV. Non. April. ubi ab Vsuardo est adnotata.* Sane quum sciam ab omnibus antiquioribus & aequalibus Vsuardi Martyrologis omissam fuisse Aegyptiacam [etsi in Adone Mosandri, teste Sollerio, ea reperitur IX. die] suspicari quis possit, eam & ab Vsuardo omissam: deinde, uti fit, a posterioribus additam, ab aliis quidem secunda, ab aliis IX. die.

Nolo heic praetermittere, in MS. Kalendario Neap. quod Rituali praeit, Mariae festum postrid. Kal. notari, itemque in quibusdam Siculis monumentis relatis a Johanne de Johanne ad 2. April., ac postremo in Capuanis Kalendariis & Mrologio apud Monachum in Sanctuar. Capuano id festum partim Kalendis, partim postrid. signari. Ex quibus conjicio antiquitus id festum a Latinis die IX. celebratum, mox ab eo die in Kalendas immigrasse, postremo in sequentem diem ab eisdem ex aliqua obscuriore causa fuisse conjectum.

ubi vero Graecus, a Graecis. Itaque in hujus Graecae Sanctae die emortuali assignando praeferendos esse Graecorum fastos, in quibus Kalendis Aprilis ea Sancta affigitur: quum ceteroqui Latinis aliqua reliquiarum Translatio causa esse potuerit, ut IX. die ejus festum peragerent. Haec Papebrochius.

At majoris forsan momenti videri debeat marmoris hujus auctoritas, quamquantum est recentiorum Graeciae librorum. Nam primum si Graeca auctoritate stamus, Ecclesiam Neapolitanam *Graeco-Latinam* h. e. ex utroque temperatam, licebit nuncupare. Deinde si antiquitate certamus; nostrum hoc marmor nono medio saeculo scalptum fuit: quum interim Basilii Menologium decimo exeunte aut potius ineunte undecimo compositũ fuerit, ceteri vero Graecorum officiorum libri (saltem in quam formam nunc refecti cernuntur) ferme sint recentiores. Neque vero in his Ecclesiasticis libris Mariae *depositio*, *obdormitio*, aut quid simile adnotatur, sed Μνήμη i. e. *memoria* [vide Menologium die I. Aprilis] quod genus festorum sic praenotatorum saepissime in his libris a vero die emortuali aberrat, ut ferme est vox *Natalis* in hisce Fastis. At vero in hoc Kalendario diserte ejus DEPOSITIO diei IX. affigitur: neque id temere, arbitror; nam magno cum judicio *depositionis* vox heic usurpatur, nec nisi diebus iis quibus revera convenit, quum alias *Natalis* vox passim praescribatur: quod centies animadvertimus.

Fortassis quis objiciat, in binis manu exaratis Actis diem mortis diserte notari in hunc modum, *ὅ ἐστι κατὰ Ῥωμαίους Ἀπριλίου πρώτη*, *Idest secundum Romanos Aprilis prima*. Verum hoc additamentum ineptum esse, recte ipse Papebrochius ostendit num. 5: quod & ab exemplaribus antiquissimis abest, in quibus mensis Aprilis [respondens scil. Pharmuthi Aegyptio] tantum ponitur, sine die mensis. Ac mihi certum videtur, id non antea in quosdam codices irrepsisse, quam id festum jam in Ecclesiasticis Graecorum libris affixum Kalendis esset: quod additamentum margini principio illitum, postea textum invasit. Deinde si pergat aliquis huic additamento inniti; ei a me opponetur alterum, quod in Actis antiquitus de Graeco translatis reperitur, ex quo intelligas, Mariam emigrasse *Transeunte mense Pharmuthi secundum Aegyptios; Quod est secundum Romanos Aprilis dies nona, idest V. Idus Aprilis nocte salutiferae Passionis* &c. h. e. ea nocte, quae diem Sanctum Parasceves antecessit. Haec vero verba in Latinis Actis non heri aut nudius tertius addita fuere, sed interpretem ipsum auctorem agnoscunt, Paulum scil. Diaconum Neapolitanum, (qui, ut dicemus, nono saeculo, sed ante hoc Kalendarium floruit) aut etiam siquis forte alius jam ante hunc Paulum haec Acta traduxerat. Etenim praeter Acta Latina quae passim in MS. codicibus Paulo Neapolitano tribuuntur; in S. Maximini Treverensis vidit Acta fortasse antiquiora Papebrochius [quem v. num. 35.] ac simpliciore stylo decurrentia. Atqui in his ipsis antiquioribus Latinis [si recte capio Papebrochii verba initio num. 6. collata cum num. 35.] legitur illud de Maria mortua die nona Aprilis. Sed facile est, haec ipsa quae antiquiora vocat Papebrochius, ex ejusdem Pauli manu prodiisse; quem labente IX. saec. interpretationem hanc procudisse, Cap. V. ostendam.

Ex huc usque dictis colligendum videtur, diem Mariae emortualem fuisse revera nonum Aprilis; sic enim in antiquioribus illis Latinis Actis a Papebrochio memoratis reperitur: sic in illis alteris, quae Paulo Neapolitano interpreti adscribuntur: sic in hisce marmoreis Fastis: sic in veteribus Breviariis & Kalendariis ante & post Usuardum. Ceterum cur postea apud Graecos saltem a Basilii Porphyrogennetae aevo Kalendae Aprilis potissimum hujus Mariae commemorationi sint assignatae, hanc suspicabar causam esse potuisse, quod Aegyptiacae

offi-

officium longissimum esset [de quo officio vide scripta a Papebrochio num. 12. 13. 14.] quocirca vacuum ei diem assignari decuisse [nam dies nonus Sanctis pluribus in Basilii Menologio, & aliis liturgicis libris occupatur] nec alium quam primum Aprilis, quem in eodem Menologio sola Aegyptiaca implet. Atqui haec vera ratio non est, cur Graeci maluerint Kalendas festo Aegyptiae addicere; ac tentabimus cap. sequenti causam alteram multo probabiliorem; ex qua constabit, nec Graecis, nec Latinis hanc litem abjudicari posse.

At apud Latinos non idem dies ubique & semper observatus fuit. Olim, uti vidimus, nonus dies Mariae dicatus erat. At postea nonnulli cũ recentioribus Graecorum Kalendis Aprilis de ea fecerunt [uti reperio in Kalendario I. II. & III. ex iis quae Michael Monachus in Sanctuario Capuano edidit] alii plures cum hodierno Vsuardo & recentiori Rom. Mrologio die sequenti, ut & in Capuano Martyrol. & aliis duobus Kalendariis [de quibus vide Monachum pag. 481.] & alibi passim. Cur, inquis, Latini posteriores a Kalendis ad diem sequentem fecere gradum? Dierum luxaturae istae a Kalendariis in Martyrologia redundarunt. In Kalendariis autem non semper dies θανάσιμος observabatur, sed is dies cui officium Sancti affixum erat. Sane quia apud Latinos posteriores Kalendis Aprilis celebrabatur Theodorae Mart. officium; hinc forsan in quibusdam Kalendariis Aegyptiacae festũ diei sequenti addictum fuit: id quod postea ex Kalendariis in Martyrologia transiit. Simile quiddam Neapoli accidit: nam Decius Card. Carafa quum Monasterium S. M. Aegyptiacae hujus urbis an. 1622. visitasset; mox in sua Synodo officiũ de ea Sancta die tertio April. per totam hanc Dioecesim celebrari jussit; propterea quod dies secundus officio S. Francisci de Paula impediretur: de quo vide nostrum Caesarem de Engenio pag. 426. Post hanc Decii sanctionem siquis porro Martyrologium in usum Ecclesiae Neapolitanae scribere [ut olim fiebat] instituisset, haud dubie Aegyptiacam diei tertio Aprilis inseruisset.

Atque ea, quae de Aegyptiacae letali die diximus, luculentiora fient ex ejusdem emortuali anno: de quo quidem sic disputabimus, ut appareat, tum Graecos tum Latinos probabilem sui facti causam habuisse, ut illi in Kalendas, hi olim in IX. Aprilis Mariae depositionem conferrent: ac postremo liberum esse utramvis opinionem sequi cum minimo anni tantum unius aetatis Mariae discrimine.

C A P. II.

De temporibus & anno emortuali Mariae Aegyptiae.

Nemini ad hunc diem venerat in mentem dubitare, quin obitus Mariae Aegyptiae in regnum Justini Senioris ac circ. an. 520. incidisset; praeeunte Nicephoro Callisto (35) non antiquissimo illo quidem scriptore, sed qui tamen eam tem-

(35) Nicephorus lib. XVII. [non VII. uti quidam citant] sic caput quintum orditur. *Alter vero* (diversus a superiore Zosima solitario) *tunc quoque* (i. e. sub Justino seniore, in quo versatur historicus) *enituit Zosimas quem sacerdotio fungentem, Aegyptiacae illi Divina mysteria perfecisse ajunt. Illi inquam Aegyptiacae* &c. Mox pergit. *Sed enim ut illa ... divino nutu ad sacrosanctum lignum venerandum excita, in viam se dederit, atque inde divertens Jordanis quoque flumen transierit, & in interiorem solitudinem se abdiderit, neque cum quoquam homine praeterquam uno isto Zosima collocuta sit; ciboque simul & vestitu abstinuerit: denique ut inter precandum in sublime sublata, cum Zosima hoc verba contulerit, vitamque hanc finierit; & de Divina communione participaverit, necnon ut illi leo sepulcrum effossum a se paraverit, & vitae ipsa exemplum poenitentiam agere volentibus commodissimum reliquerit: Sophronio, qui olim Hierosolymitanam sedem antistes exornavit, memorandum relinquemus; mihi namque ad alia properanti his immorari non licet.* Ex his vides non aliam Nicephoro causam fuisse de Zosima hoc altero mentionis injiciendae, cum-

temporis notationem ex antiquioribus hausisse putandus sit. Tandem sub finem saeculi superioris inventus est Daniel Papebrochius V. Cl. qui ea tempora insigniter turbaret: quumque critici in eam potius partem peccare soleant ut in posteriora ferme tempora Sanctos eorumque res gestas promoveant; is contrario instituto Mariam Aegyptiacam totis centum annis antiquiorem fecit, quam antea fiebat; fassus non levibus de causis adactum id se fecisse: Papebrochio Bailletus per omnia, Pagius aliquatenus, adhaeserunt. Ac de Papebrochii rationibus postea viderimus: nunc ad annum ejus emortualem expiscandum progredior.

Reperiendus est enim in toto Justini Senioris regno annus, in quem characteres ii conveniant, qui Mariae obitum comitati fuerunt. Obiit enim Ascetria in nocte quae salutiferam Passionem, sive Feriam VI. majoris Hebdomadae praecessit, idq. die IX. Aprilis ex cap. sup. Atqui in toto Justini imperio non alium quam an. 521. reperire licebit, quo anno Pascha in diem XI. Aprilis incidit, sancta vero Parasceve in IX. ejusd. mensis. Is ergo Aegyptiacae annus emortualis fuerit oportet, si quidem vera sunt, quae cap. superiore de die letali Mariae disseruimus. Quod si cum Graecis eamdem Kalendis Aprilis obiisse malis; tum minimo unius anni intervallo ejus obitum in an. 522. promoveas oportet: quo anno Pascha in diem Aprilis tertium, Sancta vero Parasceve in Kalendas incurrit.

Atque ea mihi videtur vera causa fuisse dissidii inter Graecos Latinosque circa diem Aegyptiae festum. Res enim, nisi fallor, sic se habuit. A vita primitus scripta diem mensis, in quem obitus Mariae inciderat, abfuisse, recte ostendit (36) Papebrochius: qui tamen dies, quamdiu sciebatur annus Justini in quem ineidisset obitus, nullo negotio ex ejus anni Paschali die colligebatur. At ubi demum post ducentos amplius ab obitu Mariae annos de die ejusdem festo assignando cura subiit; non inter omnes opinor conveniebat, quoto Justini anno Ascetria decessisset. Latinis jam inde ab IX. saeculo visum fuit, eam tertio Justini anno emigrasse: eoque ejus depositionem IX. Aprilis die consignarunt, quia anno 521. (qui Justini tertius fuit) Pascha in XI. Aprilis incidit, Sancta vero Parasceve in IX. ejusdem mensis. At contra Graeci ejusdem transitum in quartum Justini annum h. e. Christi 522. conjiciebant: eoque quum eo anno Pascha in III. April. Sancta vero Parasceve in Kalendas incurrisset; hunc diem ejus festo assignarunt. Utri rectius annum emortualem statuerint, & ex anno diem depositionis collegerint, non interpretor. Sed tamen antiquum id festorum discidium fuit; nec nisi ab eo inducta fuit etiam in Vitae exemplaria variatio. Nam quum primum id scriptum ab auctore suo prodiit, aberat mensis dies, quo illa oppetierat: qui dies si ab auctore scriptus fuisset, numquam in assignando die festo (imo & anno Justini, in quem obitus Mariae inciderat) variatum fuisset. At postea ubi aliter Latini, Graeci aliter diem festivitatis statuissent; ea diversitas etiam in vitae codices redundavit. Nam quae exemplaria in CPolitano imperio describebantur, in eorum aliquib. assutum fuit glossema illud, ὅ ἐςι κατὰ Ῥωμαίους Ἀπριλίου πρώτη, de quo Papebr. n. 5. At vero in Latinis Pauli Neap. exemplaribus idem addi-

eumque in Justini aetatem conjiciendi, nisi ut de Aegyptiaca loqueretur, ejusque exitum (ad quem usque ejus res gestas compendio pertexuit) sub eodem imperatore contigisse ostenderet. Adde quod idem initio non obscure innuit, Zosimae cum Aegyptia colloquium [quando eum φασὶ καὶ τῇ Αἰγυπτίᾳ τὰ μυςικὰ τελέσαι, Aegyptiae illi Divina Mysteria celebrasse aiunt] in Justini imperium incurrisse: ex quo sequitur, & Ascetriae mox beatum finem in eamdem aetatem esse conferendum.

(36) Vide Papebroch. num. 5. ubi liquido demonstrat, non potuisse ullo modo auctorem vitae diem mensis adscribere: ac sane in septem manu exaratis Graecis exemplaribus diem mensis deesse, nec nisi in duobus illud Ἀπριλίου πρώτη inventum fuisse.

additamentum ex opinione & calculis Latinorum adjunctum fuit. Atqui hoc festivitatum, imo & vitae exemplarium in assignando mortis die discidium (ex eo scil. ortum, quod hi in tertium Justini annum, illi in quartum Aegyptiae obdormitionem conferrent) hoc, inquam, siquid aliud, aperte ostendit, Aegyptiam alterutro ex iis annis contiguis obiisse (sive scilicet anno 521. sive 522.) nec licere ejus mortem citius aut serius figere; quia nusquam alibi in tota Justini annorum enneade duos contiguos annos nancisci licet, in quorum uno Sancta Parasceve in Kalendas, in altero in IX. Aprilis (37) incurrerit. Dixerit aliquis, has esse conjecturas. Fateor quidem: sed tamen conjecturas ajo tales esse, quae apud aequos rerum aestimatores proxime ad rei evidentiam accedant.

Nunc Papebrochii rationibus est respondendum, iis maxime, quae plus aliquid speciei plausibilis habent. Ac primum omnium chronotaxis rerum Mariae ponenda ob oculos est. Si vitae auctori credimus, Maria duodennis Alexandriam venit, ubi annos septemdecim impudice transactis, ita demum annos nata XXIX. in Sanctam urbem ascendit. Quibus si addas septem & quadraginta anachoreseos annos ante colloquium cum Zosima elapsos, & unum praeterea ab eo colloquio ad ejus obitum; conficient in universum anni septem ac septuaginta, quos ea numerabat, quo tempore ex hac vita discessit. Cui Zosimas annos alios ferme XXX. superstes, ita demum prope centenarius obiit. Jam vero ii anni in hunc modum a Papebrochio ordinantur. Anno 421. ea obdormivit: anno 420. cū Zosima colloquens, de statu *imperatorum* plurativo numero eum interrogat (utique quia in oriente Theodosius jun. in occidente Honorius regnabat) a quo vicissim docetur, cunctis pacem stabilem dedisse Deum: id quod de pace tum imperii, tū Ecclesiae tunc temporis contigisse ostendit Papebrochius. Adhaec vero eadem conversa fuerit oportet anno 373. (non 383. ut supine initis calculis posuit vir doctissimus) quo tempore in oriente Valens (non Theodosius) in occidente Valentinianus cum Gratiano imperabant.

At vero secundum nostros calculos Maria anno 521. obiit: an. 520. cum Zosima verba commutavit: an. 473. Sanctam civitatem adiit, ibique compuncta fuit. Nunc videamus, ecquid in hac hypothesi sit incommodi: Vt ab ultimo hoc ordiar; conqueritur Papebrochius, eo tempore, Vandalis Africam tenentibus, maria piraticis excursionibus infesta fuisse, nec licuisse tot peregrinorum turmis in Palaestinam adnavigare. At primum quid obsecro Africa cum Aegypto & Alexandria commune habuit? Deinde proxime antea (h. e. anno 469.) sub Leone imp. ita terra marique attritae ab Romanis Vandalorum vires fuerunt, ut eorum rex Gensericus pacem ab Imperatore petere coactus fuerit, obtinueritque. Videatur ea de re ad eum annum Theophanes. Quid igitur peregrinos Aegyptios in Vrbem sanctam religionis causa anno 473. trajecturos Vandali, rupta recenti pacificatione, infestarent?

At

(37) Sane quidem occurrunt in annorum suprascriptorum vicinia duo item anni contigui, in quibus Pascha in eosdem dies inciderit: ii vero sunt anni 510. 511. In quorum item priore, die XI. Aprilis, in posteriore vero, die III. ejusd. mens. Pascha celebratum fuit. Verum ii duo anni sunt extra pomoeria Justini principatus: nec tamen siquis ostendere possit, eorum alterutro Aegyptiam obiisse, reluctabor. Dici enim hoc fortassis posset, a Nicephoro Zosimae quidem tempora ad usque Justini principatum prorogata, ejus vero occasione eumdem Nicephorum & de Aegyptia locutum: quocirca fieri potuisse, ut Zosimas quidem sub Justino diem suum obierit, Maria vero sub Anastasio, & quidem sive anno 510. secundum Latinorum calculos, sive secundum Graecos anno 551. Hoc inquam dici posset. Interim nolo Mariae depositionem de antiqua possessione depellere, ut sub Justino obdormiverit, sive anno 521. sive 522.

At illud gravius, quod in vita Mariae num. 14. ea Zosimam interrogat *πῶς οἱ βασιλεῖς, quomodo se imperatores habeant*; quum tamen Justinus consortem tum imperii nullum habuerit. Sed parata est responsio, *βασιλέων* nomine non tantum *Augustum*, sed & *Augustam* venire. Addit Zosimas, *Deum Mariae precibus pacem omnibus fuisse largitum*. Quod non video, cur in nostra hypothesi neget verum esse Papebrochius. Quin id sub Justini maxime imperio verissimum fuit, quippe qui semper alias pacificus, vix proxime ante mortem bello Persico sese implicuit. Idem vero imperator etiam Ecclesiae pacem mirifice conciliavit, quippe Synodi Chalcedonensis strenuus vindex, cujus causa relegatos revocavit, Manichaeos & Arianos est insectatus, nec quidquam omisit quod ad Ecclesiam pacandam pertineret. Adde quod non simpliciter pacata fuisse omnia, senior dixit, sed id mollivit addito temperamento, *Ἐν ὀλίγῳ* i.e. *propemodum*, quo sensu utitur Plato, & Act. XXVI. 28. ubi a Vulgato redditur *In modico*, sed idem est quod *Parum abest* quin.

At in eo maxime argumento exsultat Papebrochius, quod, ut in vita auctiore S. Eleutherii Episc. Tornacensis legitur, circ. an. 518. (h. e. triennio ante eum annum, quo nos Aegyptiam obiisse statuimus) laudatus Episcopus Mariae Aegyptiacae reliquias ab Hormisda Papa obtinuit, easque Tornacum non sine pluribus languentium curationibus intulit. Hujus sane argumenti vis tanti visa est Pagio (ad an. 525. num. x. xi.) ut ob hanc unam rationem mihi videatur Aegyptiacae exitum solidis viginti annis praevertisse, & circ. an. 500. constituisse: quasi vero intra annos octodecim geri tot res confertim potuerint, ut vix hac mortua Ascetria, ejus reliquiae dispertiri coeperint, earum pars Romam usque venerit, quas Hormisdas cum Tornacensi Episcopo diviserit. Verum ejus vitae auctioris novitas pluribus jam de causis mihi suboluerat. Quid enim? *Ignis gehennae* meminit, quo qui affligebantur, ope reliquiarum Aegyptiacae sanati fuerint. Atqui id morbi genus (alibi *ignis inferni*, aut *ignis sacer* dictus, quo qui laborabant, *Ardentes* vulgo vocabantur) multo opinor serius sexto Christi saeculo Gallias infestavit. Verum quid plura? Henschenius (ad XX. Febr. ubi de S. Eleutherio Tornacensi) vitam illam auctiorem, in qua de Reliquiis Aegyptiacae ab Hormisda dono datis Eleutherio agitur, non ante annum Christi nongentesimum scriptam censuit. Adhaec in notis textui ejus vitae substratis pag. 191. dubitat de veritate narrationis ejus; quum Aegyptiaca videatur sub Hormisda adhuc in vivis fuisse. Postremo quum plures sanctae feminae *Mariae* nomen tulerint, suspicatur, eas reliquias alterius Mariae fuisse: quam suspicionem auget, quod in tractatu Ms. *de transitu S. Eleutherii* sic scriptum reperit: *Reliquias B. Mariae* (sine *Aegyptiacae* additamento) *illi* (Eleutherio Hormisdas) *obtulit*. Ergo siquid modo ejus vitae auctioris narrationi dandum est; aliam prorsus eam Mariam fuisse oportet, cujus reliquias Eleutherius Tornacum invexit. Hactenus de Aegyptiae Mariae aetate, ejusque anno emortuali.

C A P. III.

De quatuor eodem tempore sanctis poenitentibus, quae Mariae *nomen tulerunt: tum de ea re conjectatio*: *deque* Metanoeis.

Ab Aegyptiae vita apologi aut romanensis fabulae suspicio submovetur.

Plures uno simul tempore impudicas mulieres nomine *Marias* reperio, quae postmodum resipiscentes ad sanctitatis apicem pervenerint; quas undecumque corrasas huc afferre proderit. I. Prima est omnium, tum tempore tum famae celebritate, nostra haec Aegyptiaca, de qua tamdiu agimus. II. Altera est Maria Abramii Eremitae ex fratre neptis, cujus in vitis Patrum exstat historia a quodam Ephraemo scripta. Hanc Pagius (ad an. 525.) nostra Aegyptiaca recentiorem fuisse censet, & usque ad medium sextum

faeculum vitam prorogaffe. Ab hac non videtur Pagio diverfa Maria illa, de qua loquitur Jo: Mofchus Prat. Spir. cap. 68. in haec verba: *Quum audiffet Abramius DUX S. MARIAE NOVAE, quod* (Abbas Theodofius) *non haberet pallium, quo hieme uteretur; emit illi*. Sed Graeca Mofchi conferri neceffe effet. Nam fi fcriptum fit, ἡγέμενος τῆς ὁσίας Μαρίας τῆς νέας poteft hoc intelligi de *juniore Maria* (comparate fcil. ad feniorem alteram) Abrahae hegumeni nepte; nam afcetriae praenominari ὁσίας a Graecis folent. Quod fi Gracce fit τῆς ἁγίας Μαρίας, tum praeftabit intelligere *hegumenum* monafterii, cui nomen *S. Mariae novae*. Sed de hoc infra accuratius. III. Fuit quoque tertia S. Maria meretrix, poftmodum poenitens in monafterio prope Aegas: quam Mofchus (Prat. Spir. c. 31.) fe vidiffe anum, & ex ipfius ore fe ejus refipifcentiam audiffe teftatur. Ita ex Mofchi aetate facile erit hanc quoque intra fexti faeculi cancellos concludere: quae mihi videtur in ejus generis monafterio conclufa fuiffe, quod *Μετάνοια Poenitentia* vocari folebat. IV. Fuit poftremo & quarta S. Maria, quam difcriminis caufa *Cantatricem* licebit appellare, de cujus impudica vita, ac fecuta poftmodum ad faniorem mentem reverfione agitur in vita S. Cyriaci Anachoretae; cujus vitae compendium Bailletus affert in fine vitae S. Mariae Aegyptiae; ubi & hanc cantatricem medio fexto faeculo fub Juftiniano obiiffe cenfet. Ita his omnibus ejufdem nominis poenitentibus feminis Aegyptia Maria aetate praeceffferit neceffe eft.

Ac Bailletus quidem (num. X. & in Tab. crit.) inter Aegyptiam Mariam & Cantatricem multa fimilia interceffiffe animadvertens, fufpicatur, non aliud Aegyptiacae vitam videri, quam longiorem (hoc eft, ut fatis innuit, fabulofam) verae hiftoriae Cantatricis paraphrafin. Sed re vera ut multa utrique Mariae paria fuerint, plura funt tamen diverfiffima: tempora, perfonae, converfionis modus, & fexcenta alia difcrepant. Itaque nihil neceffe eft ex duabus unam facere; imo narrationem hiftoricam in fabulofam convertere.

Non diffimile eft illud, quod alii apud eumdem Bailletum (ad finem num. IX.) cenfent, totam hanc Aegyptiae hiftoriam, loco parabolicae narrationis habendam effe, ad id genus mulierculas de coeno vitiorum fpe veniae avellendas (ferme ut Evangelica filii prodigi parabola fe habet) compofitae. Quos ab hujus hiftoriae fide convellenda tum cultus Aegyptiacae antiquus, tum etiam Damafceni, & Nicenorum Septimae Synodi Patrum eam vitam citantium auctoritas deterrere debuiffet. Etfi fieri potuiffe non diffiteor, ut quum Auctor res geftas ex accepta pet monachorum manus traditione plerafque acceperit (de quo vide Graecam vitam num. ult.) ea res fcriptori credulo interdum fraudi fuerit; quippe quum *crefcat eundo* fama, ut ille ait. Sunt enim ardua nõ pauca in eo opufculo. Sed tamen quod ea traditio auctore fcribente recens effet; non immenfum a veritate aberrari potuiffe arbitror. Omnino autem Aegyptiacae hiftoriam non effe inter romanenfes fabulas amandandam, pluribus (38) oftenderem, fi id agerem. Vide cap. fequ. initium ubi huic vitae auctoritas ex Damafceno & VII. Synodo conciliatur.

Nunc

[38] *Apologi calumnia ab Aegyptiacae vita fubmovetur.*

Hanc S. Mariae hiftoriam fcripti parabolici haberi loco Auctor ipfius vetat, qui tum in procemio, tum num. 41. [vitae Graecae] fatis dat intelligere, fe ad hiftoriae veritatem [non, quod volunt, ad poenitentis imaginem adumbrandam] calamum attemperaffe. Potuit quidem auctor nimium fuae credulitati indulgere: at vera faltem fcribere in animo habuit; idque graviter de fe teftatur. Nifi vero eum fallaciffimi impoftoris loco habere voluerimus, eoque modo injuriam irrogare Nicenis Patribus; apud quos quum fatis longum vitae hujus teftimonium [de quo vide cap. feq.] recitatum fuiffet, nemini quidquam de fcripti illius impoftura fuboluit: imo fuit in ead. Synodo, qui illam Deiparae imaginem, quam Aegyptia fibi opi-

Nunc illud potius, cujus gratia has omnes poenitentes Marias uno sub aspectu posui, conjecturae tantū loco afferam. Suspicor enim, has omnes sanctas saeculi sexti poenitentes, primitus quidem in saeculo suis quamque nominibus fuisse appellatas; postea vero a poenitentiae instituto, quod amplexae fuerunt, commune sibi *Mariae* nomen adscivisse, ab illa scil. Evangelica Maria peccatrice, mox poenitente arcessitum; eamque nominis permutationem sexto maxime saeculo fuisse usitatam, quod crebrae eo saeculo fuerint meretricum ad meliorem mentem reversiones: id quod ex Justiniani fabricis cernitur; qui eod. VI. saeculo construxit *Metanoeam* i. e. *Poenitentiam* (nomen id monasterio poenitentium meretricum erat) in quo & quingenta scorta reclusit, teste Procopio in I. de Aedif. 9. & in Hist. arcana: ut de Constitutione de lenonibus ab eod. Augusto edita taceam, quam sordium hujusmodi everriculum licebit appellare. Reperies porro & *Metanoeas* alias a Cangio memoratas in Glossario Gr. in eo vocabulo. Nec aliud quam *Metanoea* fuisse videtur tum illud prope Aegas monasterium, de quo supra ex Moschi cap. 31; tum illud *S. Mariae novae* asceterium, quod ab Abramio (ex eod. Moscho cap. 68.) dirigebatur. Fortassis enim non tantum meretrices resipiscentes, sed & earum asceteria seu *Metanoeae* nomen Evangelicae *Mariae* poenitentis ferebant. Quocirca quum jam antea apud Aegas Metanoea una sub ejus *S. Mariae* nomine extitisset; ubi altera mox aedificata fuit, eam *S. Mariam novam* vocari ad veteris discrimen placuit. Sicuti *τῆς νέας μετανοίας* i. e. *novae metanoeae* meminit Theophanes ad an. 1. Heraclii, ad discrimen alterius *veteris*. Verum conjectiones has omnes, donec validiore tibicine fulciantur, interim in medio relinquimus.

C A P. IV.

De pretio Vitae S. Mariae Aegyptiacae, deque aetate & auctore scriptionis. Eam ab Hierosol. Sophronio potuisse quidem proficisci, sed non profectam, certis argumentis ostenditur: auctorem vero videri S. Sophronium Monachum, qui in his Fastis colitur.

Mariae vitam non esse piis romanensibus

opitulantem experta fuit, adhuc in rei gestae memoriam monstrari, testificaretur.

Dixerit aliquis, hanc vitam carere passim temporum & aliarum circumstantiarum adjunctis, carere hominum locorumque nominibus, quaeque alia historicam narrationem comitantur. Atqui in ipsius Mariae factis id minus mirandum; de qua nihil, nisi ex ejus una confessione, eaque per manus tradita, scivit Auctor. At credibile ne est, Aegypriacam in illo colloquio strictim res suas persequentem de adjunctis temporum, locorum, personarum futuram fuisse sollicitam? deinde plura circumstantiarum adjuncta non excidisse narrantibus? At in Zosimae rebus gestis narratio suis non caret adjunctis.

Postremo illud certe, si non aliud, ab Auctoris animo apologi conscribendi consilium abfuisse demonstrat. Ad finem num. XI. narratur Zosimas dum fugientem Aegyptiam assequi nititur, pervenisse in quemdam locum, qui sicci torrentis speciem praeseferebat. Ibi scriptor leviter immoratur, adnotans, numquam ibi quidem torrentem ullum defluxisse (*παρενθέμενος interponens* hoc insuper: *πῶς γὰρ ἐν ἐκείνῃ τῇ γῇ φανήσεται χείμαῤῥος, quomodo in illa regione torrens ullus exsisteret?*) ad extremum vero concludens, dumtaxat loci illius situm fuisse talem, ut veluti torrentis alveum oculis objiceret. Est heic vero quidquam, in quo scripti parabolici characteres agnoscas? Mitto jam plura addere de hoc genere.

Ceterum quanto fuisset tolerabilius, nimiae credulitatis in aliquibus Auctorem arguere, in eoque non veracitatem, sed judicium requirere, quam eum imposturae damnare? Nam ceteroqui qui se veritati litaturum in limine & fine opusculi sanctissime profitetur, quique insuper jam ab initio objectionem ab *impossibili* petitam, sedulo provisam diluit (vide locum cap. seq.) interim merum apologum scribens, nae is turpiter imposturam facit. Confer dicta ad Acta S. Nicephori die IV. Febr., ubi id pulcherrimum monumentum a simili parabolicae narrationis calumnia vindicavimus. Quae contagio utinam non hodie serperet, per quam quae restant adhuc antiquitatis laciniae, eae nec flamma absumptae nec arrosae tineis, nunc postremo eum Pyrrhonismo infestantur.

ſibus fabulis accenſendam, modo (in Adnot. 38.) demonſtratum fuit. Nunc etiam eidem ſcripto dignitas eſt aſſerenda. Ad pretium autem ejus monumenti quod attinet, id inde elucet, quod adprobatorem habuit Jo: Damaſcenum qui Orat. 3. *de Imaginibus* ex ea vita teſtimonium pro eiſdem ſatis longum affert, uti ad eum vitae locum adnotabimus. Scripſit autem has orationes Damaſcenus circ. an. 730. h. e. centum multo plus annis poſt eam vitam elucubratam. Deinde eodem vergente VIII. ſaeculo in VII. Synodo Oecumenica idem teſtimonium & multo quidem copioſius productum fuit. Poſtquam autem a Paulo Neapolitano eadem Vita Latinitate donata fuit, omnes occidentis Eccleſias ac bibliothecas pervaſit.

Sequitur interrogatio altera de tempore conſcriptae vitae. Id ſane tempus aliquatenus adumbravit ejus Auctor in prooemio hujuſcemodi verbis, ex Pauli Diac. interpretatione: *Aſſumam de cetero narrationem, ipſam rem referens, quae in hac noſtra generatione* (Gr. ἐν τῇ γενεᾷ τῇ καθ' ἡμᾶς) *facta dinoſcitur; quam ſacer vir, divina & agere & docere educatus* (Gr. ἐκ παιδόθεν μεμαθηκὼς i. e. *a pueritia edoctus*) *narravit. Sed ut ſupra dictum eſt, nullus haec ad incredulitatem trahat, conſiderans, impoſſibile fieri in hac noſtra generatione* (Graece ut ſupra) *tam grande miraculum; quia gratia Dei per omnes generationes . . . amicos Dei facit &c.* Ex his verbis, & ex Aegyptiacae obitu in annum 421. a ſe conjecto, Papebrochius cenſet, ſcriptam fuiſſe vitam circ. an. 480. h. e. quinquaginta poſt Aſcetriae, triginta vero poſt Zoſimae obitum annis.

Sane vero ſi γενεᾶς *generationis* fines intra ſpatium annorum triginta cum Herodoto concludendum eſſet; darem manus, imo etiam ſcriptionem hanc paullo propius mortem ſive Mariae ſive Zoſimae admovendam eſſe dicerem. Nunc γενεᾶς *generationis* notionem praeſtabit ab Eccleſiae ſcriptoribus haurire: quos ſi ſequimur, aliud ea vox non ſignificabit, quam *noſtram patrumve noſtrorum memoriam*. Ita ſi intra annorum paullo minus centum cancellos ejus nominis ambitum coerceamus (de quo videbis Irenaei locum [39] inferne adſcriptum) potuit ea Vita (ex noſtra hypotheſi, qua Aegyptiam an. 521. aut 522. mortuam cenſemus) circiter ſexcenteſimum Chriſti annum ab auctore ſuo prodiiſſe, h. e. octoginta ferme poſt Mariae obitum annis, poſt Zoſimam autem quinquaginta, ſi quidem Zoſimam triginta tantum annis Aegyptiae ſupervixiſſe cum Papebrochio volumus. Verum ad quadraginta annos hunc Mariae fuiſſe ſuperſtitem, infra cap. VII. ad Vitae ſect. 3. docebitur. Quocirca obierit Zoſimas circ. annum 560. a quo propius aberit annus Chriſti ſexcenteſi-

[39] Quid ſit apud Eccleſiae ſcriptores Γενεὰ, oſtendit huic, in quo verſamur, ſimillimus alter Irenaei locus apud Euſebium in V. Hiſt. 8. ubi de Joannis Apocalypſi: *Nec enim ea multo ante tempore viſa fuit, ſed* [σχεδὸν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς] *ferme noſtra generatione* [h. e. aetate] *ſub finem imperii Domitiani*. Nec longe ab hac ſervili interpretatione abit illa Valeſii: *Neque enim dudum, ſed noſtra paene MEMORIA* [ſic γενεὰν reddidit] *ſub exitum imperii Domitiani viſa eſt Revelatio*. At vetus Irenaei interpres *paene noſtrum ſaeculum* reddiderat Γενεὰν, uti ſunt *ſaecla ferarum* [i. e. generationes] apud Lucretium.

Atqui ab ultimo Domitiani anno [qui fuit Chriſti XCV. aut XCVI.] ad annum, quo haec Irenaeus ſcribebat, nonaginta plus anni interceſſerant, ſi quidem [ex Tillemontii calculis] libros de Haereſibus Irenaeus ſcripſerit anno Chriſti 187. Adde quod idem Tillemontius duos poſteriores libros [in quinto autem ſupra ſcriptum teſtimonium occurrit] ſerius aliquanto elucubratos alicubi cenſet. Nec refert, quod γενεᾶς ſpatium laxiore ſignificatu accepiſſe videatur Irenaeus addito σχεδὸν; nam ea particula non ſemper de ſignificatu detrahit, ſed modo redundat, modo valet *circiter*, ut & Latinum *Ferme*. Ex his vides multo longius ſpatium tribuiſſe γενεᾷ ſuae Irenaeum, quam quantum Auctor vitae Aegyptiacae eidem locutioni tribuit; quum ab exitu Mariae ad annum ſexcenteſimum anni ſint admodum octoginta. Quod ſiquis praevertere aliquantulum hanc ſcriptionem cupiat; non admitar contentioſum ſunem, ut Tertullianus, in diverſa diſtendere.

teſimus, quem circiter fingimus, hanc vitam fuiſſe perſcriptam.

Nec ſi ad ultimam vitae ſectionem attenderimus, minus ſpatii inter Mariae obitum & vitae ſcriptionem decurriſſe ſuſpicari poterimus. Ibi ſic poſt narratum Zoſimae obitum ſcribitur. Ἔμειναν δὲ οἱ μοναχοὶ κατὰ διαδοχὴν ἀγράφως ταῦτα διδάσκοντες &c. Quae praeitabit verbo reddere: *Perſtiterunt porro monachi tranſmiſſa per manus traditione ac ſine ſcripto haec retinere infixa memoriae, ad communis utilitatis exemplum eam auſcultationem cupidis proponentes: at qui eadem litteris conſignaverit, ad hunc uſque diem neminem ne ſando quidem audiverunt*. Ego *vero quae tradita ſine ſcripto accepi, ea ſcripta narratione prodidi. Ac fuerint fortaſſis alii, qui magnificentius hanc vitam contexuerint: verum nihil horum ad meam notitiam pervenit*. Haec inquam non modicum ab obitu Aſcetriae intervallum effluxiſſe arguunt. At recitata verba in Pauli interpretatione non reperi, qui in Zoſimae obitu vitam concludit.

Jam vero quis tandem verus ejus vitae auctor fuit? Inſectatur Niceph. Calliſtum Papebrochius (40) quaſi qui primus omnium eam vitam a S. Sophronio Patriarcha Hieroſolymitano compoſitam, ſcripſerit. At multo antiquior eſt ea opinio, quantum quidem ex manu ſcriptorum exemplarium Graecorum (41) Latinorumque inſcriptionibus licet animadvertere, in quibus ea vita eidem S. Sophronio paſſim tribuitur. Nec ejus tempora repugnant: nam qui anno 634. Patriarchatum adeptus, anno vero 637. mortuus (ex Pagii calculis) dicitur, cur nō idem circ. an. 600. cum monachus eſſet, ei vitae conſcribendae vacare potuit? Accedit, quod ſimilis argumenti opera ab eo prodierunt, quippe qui Limonarium & SS. Cyri & Joannis miracula (laudata ab VII. Synodo) & alia ejuſcemodi ſcripſerit. Potuit igitur & hanc vitam a ſe compoſitam dare: quod Papebrochius, ſuae ut hypotheſi ſerviret, vehementer negavit. Potuit, inquam, eam Hieroſolymitanus Sophronius perſcribere: at re vera ab eo profectam, praeſtare non audeo: imo contrarium mihi indicia non levia ſuadent, verum a Papebrochii argumentis diverſa.

Etenim ſi quidem Sophronius Hieroſolymitanus eam vitam elucubraſſet, nemo id melius S. Joanne Damaſceno ſcire debuiſſet; qui centum non amplius poſt illum Patriarcham annis orationes *de Imaginibus* contexuit. Et quidem tam Joannes quam Sophronius ortu Damaſceni fuerunt: uterque monachus, & opinor in ſanctae civitatis vicinia, fuit. Poſtremo ſi Sophronius Patriarcha Hieroſolymitanus fuerat, Damaſcenus ejuſdem Eccleſiae Preſbyter ordinatus fuiſſe ſcribitur. Ob has rationes ignorare hic minime poterat S. Sophronii ſcripta, & hanc maxime celeberrimam vitam, ſi quidem ex illius calamo prodiiſſet. Et tamen, quaſi ſi ea vita ἀδέσποτος (*ignoti auctoris*) eſſet, ſic citavit, *Ex vita S. Mariae Aegyptiae*; qui tamen paullo ante S. Sophronii nomen non diſſimulavit, ſic ponens, *S. Sophronii, ex miraculis SS. Cyri & Joannis*.

Idem eſto & de Patribus VII. Synodi judicium: apud quos etiam *Ex vita S. Mariae Aegyptiae*, tamquam ſcil. ignoti auctoris, idem locus, ſed multo copioſior refertur, tantum indicato vitae initio, Μυστήριον &c. *Secretum regis abſcondere bonum eſt*. Nec ex Nicenis illis Patribus plane innumeris inventus eſt quiſquam unus, qui id opus S. Sophronio Hieroſolymitano vindicaret: quod & ad con-

(40) Quem vide num. 9. & ſeq.

(41) De Actorum Latinorum exemplaribus non eſt dubium, in quibus paſſim Hieroſolymitano Sophronio id ſcriptum vindicatur. At etiam in Graeco vitae MS. Bavarico ſic reperit Papebrochius (quem vide ad tomi 1. April. finem pag. XXI. not. a) Βίος .... συγγραφεὶς παρὰ τοῦ ἐν ἁγίοις Σωφρονίου Ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων, *Vita .... ſcripta a S. Sophronio Archiep. Hieroſol.* Nec dubito, quin in aliis pluribus Graecis apographis idem legatur.

conciliandam testimonio auctoritatem conducibile erat. Atqui non multo superius ead. Actione 4. nominatim ex eod. Sophronio testimonia producta fuerant, tam ex *Limonario*, quam ex *Miraculis SS. Cyri, & Joannis*. Et tamen non defuere, qui ex auctoritate hujus VII. Synodi Aegyptiae vitam Episcopo Hierosolymitano (42) adjudicaverint, lapsi memoria scil.

Ergo octavo toto saeculo, hanc vitam a celebri S. Sophronio fuisse scriptam, nemo unus sciebat. Vnde ergo & in inscriptiones aliquot hujus vitae Graecas, Latinas vero ferme omnes, Hierosolymitani Sophronii nomen manavit? Vnde id hausit Nicephorus, qui tam fidenter duobus (43) locis id opus eidem vindicavit?

Dicam equidem quod sentio. Non ab Hierosolymitano quidem Sophronio ea vita prodiit; sed ab aliquo certe Sophronio scriptam fuisse, & jam pridem sub Sophronii nomine ambulasse necesse est, atque in eo solum falsum esse Nicephorum (aut qui jam diu antea primus eam historiam Hierosolymitano adscripserat) quod Sophronium aliquem monachum ejus vitae auctorem cum Hierosolymitano antistite, qui & antea monachus fuerat, confuderit.

Verum quid moror? aut ego fallor, aut vitae hujus auctor ille ipse est *Sophronius MONachus*, qui in hoc Kalendario Kalendis Martii colitur. Sane quidem, quum in eum locum commentarer, aestuavi plurimum, incertus animi, quisnam esset is *Sophronius*. Ac subiit tum animum cogitatio, an non diversus a Patriarcha esset, h. e. alius re vera Sophronius, qui Aegyptiacae vitam scripsisset. Augebat eam suspicionem, quod Neapolitani consuevissent praecipuorum quorumdam Sanctorum etiam vitae scriptores colere. Sic in his Fastis non tantum Epiphanius signatur, sed & Polybius is, cui Epiphanii vita tribuebatur. Ergo in exemplari vitae Latinae, quod Paulus Diaconus suis Neapolitanis tradidit, ea vita *S. Sophronio Monacho* [diverso utique a Patriarcha] tribuebatur. Hinc Neapolitanis cupido incessit non tantum Aegyptiam, sed & vitae scriptorem, quem sanctitate floruisse scirent, suis Fastis inserendi. Ita quidem tum augurabar, easque conjecturas etiam chartae illeveram: sed tamen ne levis augur viderer, in alia tunc omnia itum a me fuit. Verum ipse me nunc saltem recipio: ac marmore nostro praeeunte ajo, Mariae vitam ab aliquo *S. Sophronio MONacho* primitus fuisse conscriptam, eique a Paulo interprete fuisse in inscriptione vitae tributam; unde & eum scriptorem apud Neapolitanos sacros honores reperisse: sed postea ejus scriptoris obscuritatem in causa fuisse, ut cum Hierosolymitano Praesule (qui & ipse monachus fuerat) confunderetur, eoque in vitae inscriptionibus additum fuisse *Hierosolymitano episcopo*; id vero tandem Nicephoro fraudi fuisse, qui tam aperte duobus locis eam lucubrationem Hierosolymitano antistiti vindicaverit. Atque haec de ejus opusculi auctore sufficiant: quem quidem aequalem Hierosolymitani Praesulis fuisse, quae modo de aetate disputabam, suadent; sanctitate vero floruisse, etiam vita illa pietatem spirans persuaserit; postremo monachum fuisse, ex Vita ostendam cap. VII. Et hujus quidem monachi memoria jam pridem evanuit. At IX. saeculo idem in ore omnium erat, maxime Neapoli ob scriptam, ut ante dixi, Mariae historiam (quam Paulus Latinitate donavit)

[42] Rosvveidus ad calcem vitae Aegyptiacae notat, eam laudari *Sophronio auctore* ab VII. Synodo, & a Damasceno. At neuter, ut vidimus, ex *Sophronio* eam citaverant, sed sine auctoris nomine. Sed imposuit Rosvveido & aliis hunc secutis locus Baronii ad 2. April. male intellectus. Nam inde etiam, opinor, citatur a Rosvveido VII. Nicephori liber, qui est XVII.

[43] Tum in Historiae scil. lib. XVII. 5. tum etiam in Synaxario. Synaxarii locum retulit Papebroch. num. 9. & eumdem Graece adscripserat Rosvveidus loco cit.

vit) unde & sacris adscribi Fastis Neapolitanorum meruit.

CAP. V.

De antiquitate Neapolitani cultus S. Mariae impensi; & de aetate nostri Pauli Diaconi & translatae ab eo vitae.

Neapolitanus Aegyptiacae cultus longe est antiquior Monasterio prope aedem Annuntiatae clarissimo sub ejus nomine, & cum ejusdem reliquiis: nec enim monasterium antiquius est saeculo XIV. medio, & Sancia regina; in quod postea reliquiae illatae fuerunt, ut infra dicetur: quum contra Aegyptiam Mariam decurrente IX. saeculo jam Neapoli annuum festum assecutam, ex his marmoreis Fastis certo constet.

Sed scire interest, quampridem ante hoc marmor ejus cultus Neapoli coeperit. Non ante opinor, quam Paulus Diaconus Neapolitanus ejus vitam de Graeco in Latinum transfudisset. Nec enim alia cultus causa afferri potest, quam quod ejus vita a Diacono Neapolitano Latine reddita manibus omnium in hac urbe tereretur. Atque hanc alioqui verisimillimam conjecturam id plane apud me certissimam reddit, quod in his Fastis non tantum Aegyptia sed & Kal. Martii *Sophronius Monachus* colitur, is, qui ejus vitam Graece scripserat, ut superiore cap. ostendimus. Atqui monachi hujus obscurioris notitiam non aliunde haurire Neapolitani potuerunt, quam ex interpretatione Pauli, vitam illam Sophronio Monacho tribuentis.

Ac Pauli quidem hujus Sigebertus cap. 69. meminit ejusmodi verbis: *Paulus diaconus Neapolitanae Ecclesiae transtulit de Graeco in Latinum vitam S. Mariae Aegyptiacae.* Verum de ejus aetate nec ipse Gemblacensis, nec ejusdem Scholiastes Miraeus quidquam prodidit. Sed bene est, quod huic vitae in scriptis & editis epistola Pauli interpretis praefigitur *Domino Gloriosissimo ac praestantissimo regi Carolo* inscripta; ex qua saltem inscriptione aetas elici posse videatur. Estne is igitur aliquis ex Carolis Neapolitanis regibus intelligendus? Atqui eorum primus post dimidium XIII. saeculi claruit: Paulus vero antiquior fuerit necesse est Hildeberto Cenomanensi, qui XII. saeculo ineunte Aegyptiacae vitam (a Paulo utique Latine redditam) versibus illigavit. Quare nonnisi Carolo alicui Francorum regi ea vita ab interprete nostro nuncupata fuerit oportet; nec alii certe quam Carolo Calvo, sed adhuc regi, nondum imperatori electo, h. e. eo temporis spatio, quod inter annum 840. & 876. intercessit, quo anno creatus est imperator: quod sane nuncupati a Paulo operis tempus ex minime dubiis (44) indiciis compertum habeo. Quum

[44]. Quatuor sunt in Carolingorum stirpe, de quibus possit esse quaestio, qui his cognominibus distinguuntur, *Magnus*, *Calvus*, *Crassus*, *Simplex*. Ex his eximendus est ultimus, in quem Epistola Pauli Diaconi convenire nequit, quae debuit uni ex his regibus inscribi, qui litterarum & sapientiae studio teneretur: at hic *Simplicis* cognomen ex merito stupiditatis invenit. At nec Carolo Crasso inscriptio epistolae convenire potest; qui nusquam non *Imperator* inscribitur. Jam vero Caroli Magni formulae initiales [quas vide apud Mabillonium in II. Rei Dipl. 3.] ante imperium quidem semper adjunctum habent titulum *Regis Francorum & Langobardorum, ac Patricii Romanorum*; post imperium vero solent esse ejusmodi: *Carolus Serenissimus Augustus, a Deo coronatus Imperator .... Rex Francorum & Langobardorum.* In epistolis & Capitularibus paullo aliter, sed ut eodem res redeat. Ergo Pauli epistolae titulus nec Carolo Magno, nec Crasso convenit. At Calvo convenit; cujus formulae initiales sic concipiuntur, ut ante imperium inscribatur, *Karolus gratia Dei Rex* [neque id solum in diplomatibus, sed etiam in capitularibus & epistolis] post imperium vero *Imperator Augustus*. Ad Calvum igitur referenda est epistolae inscriptio; cujus auctor, uti par erat, illum etiam *gloriosissimi ac praestantissimi* elogio cohonestavit. Neque id vero exemplo caret; nam Capitularium hujus Regis apud Sirmondum initio to. 3. tit. 1. sic fert inscriptio: *Capitula .... Domni Karoli GLORIOSI Regis.* Tit. XI. *GLORIOSI KAROLI, filii Hludovici* &c. & alibi passim. In eumdem regem & eruditio & in litteras amor convenit, quae in Pauli epistola non obscure significantur.

Quum vero hoc marmoreum Kalendarium ab Episcopo Neapolitano Joanne IV. constructum fuisse, [h. e. intra annum 838. & 850.] alibi ostenderimus; ex eo fiet, Paulum quidem Diaconum aliquanto post annum 840. vitam Aegyptiacae Carolo Calvo dicasse : ex ejus vero vitae editione quum in Aegyptiacam studium Neapolitanorum magnopere accensum fuisset; hinc quum Fastos nostros marmoreos Joannes IV. scalpi ante annum 850. curasset; Aegyptiacae *Depositionem* diei IX. Aprilis (haud aliter atque in Vita a Paulo translata exponitur) inseri placuisse. Ex his vides, Vitae a Paulo editae & Kalendarii nostri tempora mutuam sibi lucem foenerari; atque intelligi ex his oportere, Vitam quidem sub initia Caroli Calvi [i. e. paullo post annum 840.] editam fuisse, quum ejus editio Fastis nostris praecedere debuerit; Fastorum vero marmoreorum scalpturam non ad initia episcopatus Joannis IV. sed ad finem ejusdem [h. e. sub annum 850.] esse conjiciendos, quia editionem Vitae subsequi debuerunt; quum ea vita Neapolitanos impulerit ad inserendam Fastis Aegyptiam. Et has quidem conjecturas esse dices, sed tamen sane quam probabiles : quae multo certiores evadent, si cum ceteris argumentis jungantur, quibus hujus Kalendarii aetatem in saeculum IX. & in tempora Joannis IV. episcopi contulimus.

C A P. VI.

De translatione corporis Mariae Aegyptiae in Carbonense Monasterium, deque Capite inde Neapolim avecto.

Paulus Aemilius Sanctorius Casertanus, Cardinalis Julii Antonii, fratris filius, Carbonensis monasterii Basilianorum in Brutiis Abbas commendatarius, mox ad Cosentinam, ac tandem Urbinatem cathedram evectus, primo ipso saeculi exacti anno historiam sui illius monasterii edidit. Ibi a Luca quodam ejusdem coenobii quondam Abbate, quum is anno 1053. sacra Palaestinae loca peragraret, Aegyptiae pignora in suum monasterium translata fuisse narrat. *Avexit* inquit, *secum, in Italiam rediens, sacra pignora, corpus nim. S. Mariae Aegyptiacae, & caput magni Jo: Eleemosynarii: templumque beatissimo patri Lucae* (ejusdem monasterii fundatori, qui an. 993. mortuus, die XIII. Octob. colitur) *manibus operatus atque consilio, ibidem S. Mariae reliquias collocavit. Sed caput Sanctae quidam Presbyter furatus Neapolim detulit, acceptoque* [45] *pretio, sacratis coenobii S. Mariae Aegyptiacae mulieribus donavit. Nos* (pergit Sanctorius) *S. Mariae reliquias indecore jacentes honorificentius decoravimus, addita celebritate & pompa.*

Sed quampridem Caput Aegyptiacae Neapolim asportatum fuerit, silente Sanctorio, colligendum est ex Francisco Gonzaga in opere *De origine Seraphicae Religionis*, quod anno 1587. Romae edidit; ubi reliquias in Neapolitano Aegyptiacae monasterio asservatas recensens, Caput illud *ANTE SEPTUAGINTA ANNOS ab incognito quodam sacerdote saeculari dono datum fuisse*, tradit. Ita si ab anno hujus libri editi retro numeres annos 70. reperiemus, circ. annum 1517. nostratis coenobii monachas sacrum illud caput fuisse adeptas. Porro qui totum Gonzagae locum nosse cupit, eum inferne [46] adscriptum reperiet, ex quo intel-

[45] Laudo quod Papebrochius num. 24. hujus Presbyteri factum purgat, quasi non lucri gratia, sed religioso id animo admiserit; rem scil. indignissimam ratus, eum thesaurum a Carbonensibus vili habitum, qui apud Neapolitanas Sanctimoniales maximo in honore futurus esset. Laudo id inquam. Est hoc enim liberalium ingeniorum res omnes, qua possumus, meliorem in partem trahere. At Sanctorio alia omnia monachi Carbonenses de presbytero narrarunt.

(46) Franciscus Gonzaga de eo S. Aegyptiacae Capite sic apud Papebr. num. 23. narrat. „ Ante septuaginta annos Sororibus ab inco„ gnito quodam sacerdote saeculari dono datum „ fuit; quod tamen, licet nullae extent testi„ moniales litterae, crebra miracula, quae per „ ipsum Deus Optimus Maximus operari digna„ tur „

intelliget, ejus capitis ταὐτότητα (*identitatem*) olim ante ducentos annos memorabili miraculo testatam fuisse.

Ad monasterium S. Mariae Aegyptiacae prope aedem Adnuntiatae quod attinet; sciendum est, id CCCC. annis antiquius non esse. Fundatum enim ac dotatum fuit a Regina Sancia Aragonia Roberti regis uxore anno 1335. ad impudicas mulieres e caeno libidinis emergentes recipiendas; quum alterum ab ead. Regina ante decennium sub nomine Magdalenae in usus eosdem fundatum conversis mulieribus quotidie confluentibus minime sufficeret. Vtrumq. nunc asceterium ab honestis ac nobilibus virginibus dumtaxat incolitur. Atqui in laudato Aegyptiacae coenobio non tantum caput Sanctae, sed & digitus colebatur, ab eod. Gonzaga inter ejus reliquias recensitus: qui digitus quum non tradatur e Carbonensi coenobio fuisse sublatus; facile conjiciemus a fundatrice Sancia huic monasterio dono datum fuisse. At Caesar de Engenio (in quo pleraque eorum, quae hoc toto capite ex Papebrochio hausi, reperies) non tantum memoratas reliquias, sed & duo coxarum ossa ab eisd. Sanctimonialibus possideri docet, & eas simul omnes reliquias e Carbonensi coenobio arcessit: refragante interim Papebrochio. Nec immerito: quum Gonzaga caput tantum ex Carbonensi monasterio adsciscat, non digitum (quem tamen idem Gonzaga inter monasterii lipsana recenset) multo minus duo ossa cetera, quorum is ne meminit quidem in reliquiarum Aegyptiacae catalogo. At hodie Monachae a me consultae narrant paullo aliter. Caput, os unum coxae, & costas aliquot hujus Sanctae recensent: sed costas partim in Statua Thesauri inclusas, partim monasterio *Aegyptiacae ad Echiam* (a se postea fundato) dono datas ajunt. De *Aegyptiaca ad Echiam* vide Carol. de Lellis in Supplem. Engen. p. 234.

C A P. VII.

Ad Graecam Aegyptiae Mariae vitam & veterem Pauli interpretationem animadversionum manipulus.

§. I. *De Arabica Aegyptiae vita. Deq. antiquorum scriptis una cum priscis eorum interpretibus conjunctim edendis.*

Praeter hanc quam terimus vitam, scio inter praeclara orientis spolia bibliothecae Vaticanae illata & alteram Arabice scriptam reperiri: de qua sic apud vi-

A a rum

„ tur, commendatissimum reddunt; insinuant-
„ que, non commentitium, sed verum glorio-
„ sae peccatricis praefatae caput esse: ex qui-
„ bus unum tantum in hujus testimonium verita-
„ tis adducam. Antiquissimi moris est, ut ve-
„ nerabile hoc caput singulis annis, a primis
„ vesperis diei festi S. Mariae Aegyptiacae usq.
„ ad diei octavae solis occasum, argentea the-
„ ca contectum summo altari a fidelibus prospi-
„ ciendum venerandumque committatur; atque
„ praefatis diebus elapsis, a loci Guardiano mo-
„ nialibus, Sacrario reddendum, restituatur.
„ Cumque anno a Virgineo partu MDXLII. Pa-
„ ter Fr. Jacobus Matalonicus, Franciscanus
„ Conventualis, hujus tunc loci Guardianus sa-
„ cris vestimentis indutus, incensa huic sacro
„ capiti, de religiosissimo more, ipso die octa-
„ vae propinaret; intra se hasitare atque dice-
„ re coepit: quis novit sit ne hoc caput alicu-
„ jus Sanctae, vel alterius potius, cui tantus
„ honor minime debeatur? & ecce ex tem-
„ pore amissa loquela, adeo graviter atque
„ misere agitari conflictarique coepit, ut ipsum
„ quam brevissime moriturum existimasses.
„ Commoto itaque populo, qui ad sollemnita-
„ tem convenerat, atque de tantae rei novitate
„ stupefacto, occurrit Fr. Caesar a Cajazo mo-
„ nialium Confessarius, praesagoque animo cla-
„ mitare coepit: Firmissime credo hoc verum
„ esse caput S. Mariae Aegyptiacae: sumptam-
„ que ex ipso aquam, quam de industria effude-
„ rat, patienti obtulit, qua hausta illico conva-
„ luit, suamq. incredulitatem publice fassus est:
„ a quo etiam tempore tantum hoc pignus ma-
„ jori in veneratione a fidelibus haberi coepit.

Eamdem plane narrationem & in nostro Caesare de Engenio reperies, qui 46. post Gonzagam annis suam *Neap. sacram* edidit. In hujus narratione incredulus ille Guardianus non *Jacobus* vocatur; sed *il Padre Francesco de' Madaloni*. Deinde illud Gonzagae obscurius, *Sumptamque ex ipso aquam, quam de industria effuderat &c.* sic clarius eloquitur: *Pigliò l'acqua, con la quale industriosamente haveva bagnat la testa della Santa, e la diede all' incredulo monaco.*

rum doctissimum & amiciss. Josephum Assemanum Biblioth. Vaticanae Praefectum reperio to.3.Biblioth.Orient.ad Catalogum τοῦ Ebed Jesu pag. 286. col.2.initio. *XXXV. Vita S. Mariae Aegyptiacae, quae scripta dicitur anno Martyrum* 1001. *h. e. Christi* 1286. *Cod. Arab. Vat.* 152. Quod sic accipio, ut eo anno transcripta ea vita fuerit: sed quampridem & a quo fuerit eadem composita, & utrum de Graeca, quam nunc legimus, transfusa in Arabicum fuerit, an vero diversa, id vero juxta cum ignarissimis scio. Vel si vero non aliud ea sit, quam Graecae sive mera interpretatio, sive epitome, non parum inde utilitatis allatum iri puto, siquando Latine reddita lucem aspiciat.

Sicuti & Latina Pauli Neapolitani interpretatio quantum lucis afferre possit ad Graecum ejus vitae textum sive corrigendum sive elucidandum, ex paucis heic ad specimen subjectis animadversionibus perspici poterit. Nec enim persequi omnia curae fuit, sed ut quidque movere salivam maxime videbatur. Quae pauca non in alium heic finem posui, nisi ut exsistat aliquis nostrorum hominum (apud quos antiqua est cultus hujus sanctiss. Ascetriae possessio) qui Graecam ejus vitam ad Mss. codices & Pauli interpretamentum emaculatam junctim cum Paulo edat. Atqui operae pretium esset, si hoc omnes institutum sequerentur, ut in iis Graecis monumentis, quae veteres nacta sunt interpretes, eas potius priscas translationes e regione auctoris sui ponerent, quam quae heri aut nudius tertius prodierunt. Quantum vero translationes veteres illae, quantavis barbarie diffluentes, in omnes partes utilitatis apportent, ii solum judicare queunt, qui ex eis proficere consueverunt. Easdem vero alieno in loco sepositas (praesertim ubi volumina sunt ad tractandum ponderosiora) facile prae taedio contemnimus. Quod & usu heic mihi venit, carptim (nec enim passim id potui) Graeca cum veteribus Pauli Latinis comparanti.

Et Pauli quidem translationem ex Rosveidi Vitis Patrum ad manus habui, ubi ea vita in XXV. capita dispescitur: Graecam vero vitam ex unica Papebrochiana editione ad calcem tom. 1. Aprilis: qua in editione eadem vita in sectiones XL. dispertitur. Haec altera divisio, utpote minutior, visa mihi fuit ad citandum commodior. Quocirca in sectionibus earumque versibus indicandis Latina Pauli ad Graeca Papebrochiana referri jubeo. Qui potuissem etiam Rosveidanae editionis numerum capitum indicare, si id initio providissem, quum ad commentandum accessi.

§. 2. *Photii locus: deq. styli diversitate inter Hierosolymit. Sophronium, & vitae hujus auctorem. De vitae hujus Graecae elocutione, & veteris interpretationis indole.*

Praeter ea argumenta, quibus sup.cap. 4. hoc scriptum Hierosolymitano antistiti Sophronio abjudicavimus, possum & hoc afferre, quod a stylo petitur. Nam de Patriarchae illius dictione haec apud non ineptum harum rerum aestimatorem Photium Cod. 231. (ubi epistolam ejus Synodicam ad Honorium Papam recenset.) reperio: *Ἐννεωτερίζει τοῖς ῥήμασι, καθάπερ τις πῶλος γαυρόμενος τοῖς σκιρτήμασι. In verbis novitatis studio capitur, tamquam quis efferens sese in saltus equuleus*. Hunc, inquam, characterem quum nusquam in hac vita liceat animadvertere; ex eo etiam merito Hierosolym. Sophronium de hujus scripti possessione dejecerimus. At fortassis respondebitur, non esse certum, utrum Sophronius jam Patriarcha factus suo ipse stylo eam Epistolam exaraverit, an alieno: deinde aliud esse vitam simplici dictione atque historica scribere, aliud de Fidei controversiis cum Rom. Pontifice agere. Verum etsi Hierosolymitani Praesulis scripta nulla ad manus habeo, tamen ex duobus ejusdem fragmentis in VII. Synodo recitatis, facile quivis aestimaverit, primum immane quantum horum fragmentorum dictionem a vitae Aegyptiae elocutione dissidere: deinde eorumdem duo-

duorum Patriarchae illius fragmentorum dicendi genus tale sine ulla controversia videri, quale vivis coloribus exhibuit Photius. Quid enim aliud sunt tot illa incisa, quibus prooemium laudationis in SS. Cyrum & Joannem contexitur, nisi totidem σκιρτήματα (*saltus*) quibus veluti saltabunda ingreditur oratio? Deinde quid hac hyperbole audacius, ubi templum quoddam τῷ ὕψει τῶν οὐρανῶν αὐτῶν ἐφαπτόμενον, *caelum ipsum culmine pertingens* (idque sine consueto ullo temperamento) dixit? Postremo in ead. laudatione verba nova non pauca numerare possim. Itaque talis omnino Hierosolymitae illius character scribendi fuit, qualem in ea epistola Photius deprehendit. Nihil vero tale in hujus Ascetriae vita usquam dignoscitur.

Nec continuo tamen vita haec genus dicendi abjectum aut plebejum complectitur, sed mediocre tamen ac temperatum, suaq. sponte fluens, & ad pietatem compositum. Cujus auctorem fuisse quemdam *S. Sophronium Monachum* in Fastis hisce marmoreis signatum, sup. cap. IV. conjecimus. Et certe monachum fuisse hunc scriptorem, haud obscure ex rituum (47) monasticorum curiosa passim descriptione agnoveris; etsi non ejusd. (quod censuit Papebr.) monasterii prope Jordanem, in quod post annos 53. transmigrans Zosimas, in eo vitam finivit, incolam; quia de eis monachis sic (48) loquitur, quasi non unus ex illorum numero fuerit. Sed hujus tamen auctoris monasterium in Palaestina fuisse, non vana (49) est auguratio.

Neque is porro segnem, ut illis temporibus, interpretem nactus est Paulum Neapolitanum diaconum, de quo cap. V. praediximus. Is sententiae plerumque quam verborum tenacior, auctoris sui sensa non admodum infeliciter exprimit; a quibus raro admodum usque eo aberrat, ut id imperitiae, ac non potius diversae lectioni, sit adscribendum. Etsi tamen offendit interdum, quippe Graecae proprietatis haud admodum gnarus, in rarioribus vero dictionibus hospes, quas plerumque tentabundus cum Latinis permutat: omnino nec Graece neq Latine satis doctus, sed quales infelix illa aetas proferebat viros, non aliis ferme adjumentis ad haec studia instructos, quam jejunis quibusdam Glossariis; de quorum indole ex iis, quae adhuc restant, existimari potest.

Ceterum etsi inter hunc interpretem & Graecam Papebrochii editionem non parum discrepat; tamen id totum, quantum est discidii, non tam pugnantes sententias invehit, quam eo pertinet, ut modo plura in interprete sint quam in Graeco, modo contra quaedam Graece legantur, quae interpres non attigit: a quo interprete etiam sectio 40. sive ultima Papebrochianae Graecae editionis abest.

(47) Multus est hic noster in monasticis describendis moribus, ut in τῷ βάλλειν μετάνοιαν, & petendae dandaeque orationis, & aliis sane quam plurimis ritibus, maxime posterioris monasterii Zosimae: quae vitam legentibus passim occurrent.

[48] In hac vita num. 41. sic scribitur: Ἐγγράφως δὲ οὐδένα ΗΚΟΥΣΑΝ ταύτην παραδεδωκέναι &c. *Neminem vero* [monachi illius monasterii, in quo Zosimas obiit] *AVDIVERVNT hanc* (vitam) *scripto consignasse*. Vides ut se ab illius monasterii monachis discernat: alioqui scripturus, ἤκουσα *Audivi*, aut ἠκούσαμεν *audivimus*.

[49] Possunt Hierosolymitanae locutiones in hoc scriptore animadverti. Tale est illud ἀνέρχεσθαι εἰς Ἱεροσόλυμα, *Ascendere in Hierosolyma*: quod bis legitur, num. 19. & 21. Quae κυριολογία [*loquendi proprietas*] peculiaris est scriptorum Hierosolymitanorum, etiam in N. T. usurpata. Vrbs enim sancta in edito eminebat, comparata cum ceteris Judaeae locis, maxime autem cum Aegypto; ad quam qui ex Aegypto pergebant, ii *descendere* passim in scripturis dicuntur. Possim & alias huc locutiones afferre, quae videntur Hierosolymitis familiares fuisse. Cujusmodi & hoc est quod *Zosimus* heic *Zosimas* vocatur [de quo ad calcem Adnot. seq.] & quod num. 31. Judaea vocatur οἰκουμένη.

§. 3. *Ad sect. 2. De duplici Zosima. De haeretico* Zosima *sive* Zosimo.

Paulus interpres num.2. sic incipit: *In Monasterio Palaestinorum* (Gr. ἐν τοῖς κατὰ Παλαιστίνην μοναστηρίοις, *in Palaestinae monasteriis*: at fort. Paulus scripserat, *In QVODAM monasterio &c.*) *fuit vir ... nomine Zosimas. Et nullus nos aestimet dicere Zosimam illum, in praedicationis erroneae dogmatibus accusatum SECTAE ALTERIVS* [sic verbo reddidit, quod Graece est ὡς ἑτερόδοξον] *alius enim hic & alius ille, & multa inter utrosque distantia; licet unum uterque sortiti sint vocabuli nomen. Hic itaque Zosimas ab initio in uno Palaestinorum conversatus est monasterio &c.* Sane notandum est, auctorem heic nomen monasterii fuisse designaturum, si scivisset. Verum hoc fidem narrationi non derogat: nam Zosimas post elapsos annos LIII. monasterium prius reliquerat, & in aliud commeaverat, in quo ad finem usque mansit. Monachis autem posterioris monasterii, a quibus has narrationes scriptor didicit, latebat prioris monasterii nomen, quia illud patefacere Zosimas noluit. De quo vide num.4. medio. Verum haec obiter.

In discrimine autem *Zosimae duplicis*, eâdem formula Noster utitur, atque in optimis ejusdem & superioris aetatis auctoribus usurpatam reperi (ἄλλος γὰρ οὗτος καὶ ἄλλος ἐκεῖνος &c. *alius hic, alius ille*) quoties unum, de quo loqui incipiunt, ab alio cognomine, sed tamen celebri, distinguere satagunt. Nunc illud est inquirendum, ecquis ille alter celebrior *Zosimas* haereticus fuerit, a quo monachum sedulo discernere Auctor pensi habuit: de quo nemo, quod sciam, se anxium praestitit. Quaerendus est autem *Zosimas* qui hos characteres habeat, ut fuerit haereticus, ut non incelebris (alioqui non necesse erat inter utrumque distinguere, nullo imminente periculo, ne monachus cum alio obscuriore Zosima confunderetur) & ut antiquior monacho fuerit. Hoc ultimum colligitur ex Gr. ΠΟΤΕ διαβληθέντα, *QVONDAM accusatum ut heterodoxum*. Is autem non alius mihi videtur, quam ille *Zosimus*, haereticus Arianus, urbis hujus Neapolitanae pseudoepiscopus, in locum S. Maximi Mart. intrusus circiter an. 359. Eum celeberrimum Divini Numinis animadversio reddidit, quam ex Libello precum Marcellini & Faustini [50] lector cognoscere poterit. Ea inquam Divina punitio sacerdo-

(50) In eo libello circa medium sic legitur. „Sanctus vir Maximus Episcopus, cujus supra „meminimus,„ (*iis verbis, quae nos supra in Adnotatis retulimus ubi de S. Rufino ad VII. April.*) „fidem vindicans rectam, consortiumque reprobans haereticorum, ductus est in exsilium. In loco ejus praevaricatores ordinant „nomine ZOSIMVM, qui & ipse prius quidem „Catholica vindicabat. Res ista in Neapoli civitate Campaniae acta est. Cognoscit hoc S. „Maximus; & de exsilio scribens dat in eum „sententiam, non solum Episcopali auctoritate, sed etiam aemulatione ac virtute Martyrii fruens in gloriam Divinam. Sed post aliquot annos B. Lucifer de quarto exsilio Romam pergens, ingressus est Neapolim Campaniae; ad quem Zosimus venire tentavit, illa „forte fiducia, qua scil. jam de impietate correxisse videbatur. Sed hunc Lucifer confessor suscipere noluit, non ignorans quae gesserat. Imo & S. Spiritus fervore Episcopi & „Martyris sententiam robustius exsequitur, dicens quod episcopatum ipsum, quem sibi ut „adulter vindicat, speciali Dei judicio non habebit, & sic quoque sentiet poenam suae impietatis. Sed non post multum tempus idem „Zosimus, quum in coetu plebis vult exsequi „sacerdotis officia, inter ipsa verba sacerdotalia ejus lingua protenditur, nec valet eam „revocare infra oris meatum, eo quod contra „modum naturae extra os penderet, ut bovi „anhelo. Sed ut vidit, se linguae officium perdidisse, egreditur Basilica, & res mira! foris iterum in officium lingua revocata est. Et „primum quidem non intelligitur, in eum compleri sententiam Martyris & Confessoris. Sed „quum hoc ipsum toties iterum patitur, quoties in Basilicam diversis diebus intrare tentavit, ipse postremo recognovit, ob hoc sibi „linguam inter pontificii sollemnia verba denegari, ut sanctorum episcoporum in eum rite „prolatam sententiam probaret. Denique cessit

cerdotem infelicissimum eo usque nobilitaverat, ut scriptor hic necessarium duxerit suum hunc Zosimam ab illo altero famoso sejungere, nequis nefarium haereticum heic laudari suspicaretur.

§. 4. *Ad priores tres vitae sectiones. Graeca ex Latino, ut & Latina ex Graeco, supplentur aut emendantur. Chronotaxis annorum Zosimae.*

Num. 1. v. 22. καὶ ἀπιστεῖν ... οὔ μοι δοκεῖ ἔχειν τὸ εὔλογον. *Rebus talibus fidem derogare, non mihi videtur, rationi consonum*. At Paulus: *Ejus ... qui incredulus est ... non mihi pertinebit periculum*: quid secutus, non assequor. An in suo libro legerat, εὐλόγως pro τὸ εὔλογον? Atqui sic quoque ἔχειν εὐλόγως neutraliter erat *rationi consentaneum esse*. Verum Paulus sic verba fort. construxerit, οὐκ εὐλόγως δοκεῖ ἔχειν μοι, *non jure videtur ad me pertinere*. Raro huic parem ἀρχαϊσμὸν in hoc interprete reperies. Hinc post tres versus plura in Graeco desunt, quae in Interprete in hunc modum habent, *Faciuntque capaces sancti verbi, ne rei exsistant Dei miraculorum, quae plura in suis fieri praedestinavit electis*. Et in fine sectionis haec quoque in Graeco deficientia admetitur Noster: *Magnum virileque certamen venerabilis Mariae Aegyptiacae, videlicet qualiter expleverit tempora vitae suae*. Quae ex ipsius Graeci auctoris manu profecta censeo; alioqui hoc totum prooemium propositione carebit.

Num. 2. v. 13. vetus interpres de Zosima sic posuit: *Omne enim praeceptum sibi traditum canonis* (hactenus non male: quae sequuntur, non item) *ab his qui ab infantia educati sunt, luctam perfectae disciplinae monachicae irreprehensibiliter conservabat*. Verum haec posteriora Graece sic concipiuntur, ὑπὸ τῶν πρὸς τὴν τοιαύτην αὐτῶν παλαίστραν παιδοτριβησάντων ἐφύλαττεν, h. e. (ut etiam superiora interpreter) *Omnem traditam Regulam ab iis, quibus ad talem sibi peculiarem palaestram instruere curae erat, custodiebat*, ille Zosimas scil. At Paulus longius abiit. Verum quo propius absit, tollenda est distinctio ante *Luctam*; quae vox regenda est ab *Educati sunt*, non a *Conservabat*. Nam huic auctori *Educari* tantumdem quod *Edoceri*. Sic num. 1. *Divina agere ... educatus* i.e. edoctus, Gr. μεμαθηκώς. Sic etiam heic, *Educati* (h. e. edocti) *sunt luctam* &c. Sic omnia pulchre procedent: nisi quod in eo solum Noster offendit, quod illud παιδοτριβησάντων passive translulit, quum non sit neutrum, sed activum; nec sit *discere*, sed sit *docendi* verbum, idque ex palaestra translatum. Mox aliqua Paulus affert, quae Graece non leguntur: quae adscribere non refert (sicuti nec illa quae interdum pluscula in Graeco sunt) nisi sicubi id magnopere intererit, cujusmodi est quod sequitur.

Nam in fine sectionis hujus sic Graece legitur, καθάπερ εἶπεν ὁ Κύριος, *sicut di-*

„ sit episcopatui, ut lingua, quae cesserat, red„ deretur. Non res antiquas referimus, quae „ solent quadam ratione in dubium venire. Nam „ & Zosimus hodieque in corpore est, usum jam „ linguae non amittens, postquam maluit cũ epi„ scopatus amissione vivere dolens suis impieta„ tibus.

Nec refert, quod is, de cujus fato Libellus Marcellini narrat, *Zosimus* (Ζώσιμος) vocetur, hic vero alter, inclinatione diversa, *Zosimas* Ζωσιμᾶς. Nam revera *Zosimus* & *Zosimas* unum idemque est nomen, sola dialecto varians. Nam quae apud Graecos in ΟΣ desinunt, ea solent a Syris, maxime Palaestinis in ᾶς terminari, ut *Lucas* pro *Lucius*, *Theudas* pro *Theodorus*, *Epaphras* pro *Epaphroditus*. Neque ubi id accidit, semper pars ultima nominis abscinditur; quod censuit Grotius ad initium Evangelii Lucae. Nam & sine ullius syllabae detrimento ex *Ruso* immutatur *Rusas*, & heic ex *Zosimo Zosimas*. Quocirca ne dubita, quin uterque *Zosimas* (quorum heic instituitur comparatio) Ζώσιμος *Zosimus* a nostris sit nuncupatus. Proinde nihil magnopere causae fuit, cur quidam Baronium reprehenderint, quod hunc *S. Zosimam* cum Aegyptia collocutum sub *Zosimi* nomine Martyrologio inseruerit; re enim vera *Zosimas* & *Zosimus* unum idemque est nomen, ut satis ostendimus. Ceterum S. Zosimas [de quo haec vita loquitur] non tantum apud Graecos, sed etiam alicubi apud Latinos olim cultũ obtinuit,

dixit Dominus, quum tamen nec superiora, nec quae sequuntur, ex Evangelio petantur. Quare deest Graece Evangelii locus, ex Paulo supplendus, qui sic posuit: *Si enim, ut ait Dominus, Beati mundo corde; quoniam ipsi Deum videbunt; quanto magis &c.*

Num.3. initio Graece scribitur, ἐξ ... πατρικῶν ἀγκαλῶν, *ex paternis ulnis*. Sed in Bavarico legi μητρικῶν, subnotat Papebr. quod rectum esse Pauli interpretatio arguit, *Ab ipsis, ut ita dicam, maternis ulnis*. Verum quid hoc est *A maternis ulnis* Zosimam fuisse monasterio traditum? Laxe est hoc interpretandum, itaut septennis verbi caussa, aut summum duodennis in coenobium intraverit. At Papebrochii rationes nimio laxiores quis admiserit, Zosimam septemdecim annos natum prudentis in monasterium? quem vide in Comm.praev.ad finem n. 8. Estne hoc, *A maternis ulnis* abstrahi quemquã? At inquit, de senio is conquerebatur in suo cum Aegyptia colloquio: quocirca necesse erit, tunc fuisse septuagenarium: totidem autem anni confient, si annis 17. addas alios 53. quos in priore coenobio vixit. Atqui nonne etiã sexagenarius, aut annos 65.natus, *senex* dici poterat, praesertim si vitam duriter h.e. ascetice transactam addas? Ex his autem intelligitur, non annos dumtaxat XXX, sed facile ad XL.aut saltem XXXV. Zosimam Aegyptiacae supervixisse (ut qui prope centenarius obiisse dicitur) proinde ab hujus morte aliquanto propius absfuisse scriptorem vitae, etiam si non ante annum Christi sexcentesimum scripserit.

In eo autem quod statim heic sequitur, Zosimam *usque ad tertium supra quinquagesimum annum* in priore monasterio in asceticam vitam incubuisse; noli id de vitae totius summa accipere, sed de annis quos in eo coenobio traduxerat. Alioqui si tantum 53. aut 54. annos suae vitae in primo suo cum Ascetria congressu numeraret (nam ex num.6. & seq. colligitur in primum incolatus in monasterio posteriore annum conferri debere iter illud Zosimae, in quo nactus est Aegyptiam) is tum dici senex minime potuisset.

§. 5. *Ad sectiones* 4. 5. 6. 8. 10. *Quid* βαλεῖν μετάνοιαν, & αἰτεῖν εὐχήν: *quid* Psallentia, Regia, Occidens. *Vterq. textus ex altero corrigitur.*

Num.4.quid sit, βαλεῖν μετάνοιαν (quod passim in hac vita legitur, & alicubi ποιεῖν μετάνοιαν) notum est ex libris ritualibus Graecorum, quibus adde Rosweidi Onomasticon in *Metanoeam mittere*, Suicerum, Goarum ad Euchotog.& Cangium in μετάνοια. Sed vel si nemo id antea exposuisset; id optime ex hoc interprete disceremus, qui eam locutionem reddidit hac alia *Genu flectere*(at num.13. *prostrare se*) qua genuflexione erga Hegumenum monachi tum discessuri, tum etiam accessuri utebantur. Ex quo interprete hoc etiam discimus, fuisse hanc μετάνοιαν majorem. Nam duum generum erant, *majores* sive στρωταὶ, & μικραὶ *minores*, quae capitis flexione perficiebantur. Heic etiam & in hac tota vita occurrit & alter ille ritus τὸ αἰτεῖν εὐχὴν, h. e. *petendi benedictionem* ab Hegumeno, quod Paulo dicitur *petere orationem*; ut & *dare orationem* dicitur ipse Hegumenus. Nam ut Graecis in hoc ritu εὐχὴ est *benedictio* (quippe quae oratione, cujus infra specimen habes, perficiebatur) sic apud Latinos *Oratio* eo sensu usurpabatur, uti leges in Cangii Lat. Glossario in *Oratio*.

Num.5.quae Graece dicitur Ψαλμῳδία, ea interpreti est *Psallentia*: quod & reperitur in Epist.3. Damasi: *Peto ... ut ... Graecorum psallentiam ad nos dirigere tua Fraternitas dignetur.* At posterioribus neutrum *psallentium* usitatius fuit.

Num.6. quam Auctor πύλην *portam* monasterii vocat, eam vetus interpres *Regiam* appellat, ex more scil. sui saeculi, quando *Regia* de porta primaria sive Basilicae sive monasterii usurpabatur.

Num.8. v.5. Paulus interpres ait: *Revertebantur autem, unusquisque habens propriis laboris testem propriam conscientiam*. Nam is in suo codice sic videtur legisse:

ἔχων

ἔχων τῶ ἰδίῳ ἐπισκοποῦν γεωργίῳ [h. e. *sui speculatricem laboris*: pro quo nunc prave scribitur τῷ ἰδίῳ σκοπῷ γεώργιον] τῇ ἰδίᾳ συνειδήσει.

Num. 10. v. 9. πρὸς μεσημβρίαν βαδίζοντα, *meridiem versus euntem* personam ignotam Zosimas conspicatur. At Noster reddidit, *properantem ad partem occidentis*. Nec est verisimile in Graeco δύσεως & μεσημβρίας vocabula, satis inter se distantia, potuisse a librariis permutari. Ceteroqui re vera meridiem versus ab illa itum fuisse videtur: alioqui quid Zosimae opus fuisset eo versus currere, quam manere venientem poterat? Itaque *meridiem* versus Aegyptia properabat: ac sane videndum an non aevo Pauli *Occidentis* vocabulum etiam meridiem complecteretur; maxime quum ex Scriptura didicissent, meridiei horam dici *vesperam*, ubi de agno *inter utramque vesperam* mactando agitur. An potius ea fuit apud quosdam cardinum summa divisio, in orientem & occidentem?

Ibid. v. ult. pro θεωρὸς καὶ ἐπόπτης vetus interpres posuit *Profectus*. An scripserat *Prospectus*, sive potius *Prospector*? Ita plane.

§. 6. *Ad sectiones* 11. 12. 13. 15. 17. *Variantes utrinque lectiones illustrantur: textus uterque corrigitur: quid* Divinitas, *&* συμμυῆσθαι.

Num. 11. v. 3. ἐπὶ τὸ τῆς ἐρήμου ἐνδότερον. At interpres, *Apud inferiorem solitudinem*. Cor. *Interiorem*.

Ad finem ejusdem sectionis, locum de χειμαρρώδει alveo, de quo alibi diximus, sic reddidit Paulus: *Venerunt currentes in quemdam locum, in quo quasi aridus torrens designabatur* (Gr. ἐπετύπωτο i. e. *signabatur* aut *speciem praeseferebat*) hactenus cum Graeco convenit, non item in iis quae sequuntur Graece in hunc modum: ὃ μοι δοκεῖ ποτὲ γινόμενος χείμαρρος (πῶς γὰρ ἐν ἐκείνῃ τῇ γῇ φανήσεται χείμαρρος;) ἀλλὰ τοιοῦτος τοποθεσίας ἔλαχε θέσεως. Quae totidem verbis hoc sibi volunt: *Non mihi videtur umquam fuisse torrens (quomodo enim in illa terra appareret torrens? sed locus talem sortitus est positum.* At longius abiit Paulus sic transferens: *In quo fuisse torrentem consideravit: sed locus ille talem convenit, ut haberet similitudinem, quomodo in terra illa apparebat.* Aut igitur Interpres ab auctoris mente aberravit, aut Graeca sic paullo aliter in suo legit: ὃ μὲν ἐδόκει ποτὲ γενόμενος χειμ. ὡς γὰρ εἰ ἐν ἐκ. τῇ γῇ φαν. χείμαρρος, ὁ τοπ. ἐλ. θέσ. Quae ad verbum sic sonant: *Vbi quidem videbatur fuisse torrens: nam quasi si in illa terra appareret torrens, talem locus sortitus est positum*. Quae sensu eodem, etsi verbis paullo diversis, in Paulo sunt.

Num. 12. v. 3. pro κεκμηκὼς i. e. *lassus* legit in suo Paulus κεκραγὼς, qui vertit *clamans*. Vtrumvis autem contextus admittit: Ibid. v. 4. ante finem Zosimas ὀξὺς ... καὶ πρὸς τὰ θεῖα σοφώτατος dicitur, eoque de Aegyptiae spiritu recte judicasse. Quae Graeca ita pulchre reddidit Noster: *Strenuus ... & DIVINITATIS dono prudentissimus*. Quo loco *Divinitas* est facultas illa, quam nos *Theologiam* vocamus: sed scriptores XII. saeculi ac deinceps eamdem disciplinam *Divinitatem* vocabant(id quod & hodie sermo Etruscus usurpat) atqui jam tum IX. saeculo eamdem notionem ei voci subjectam fuisse, hinc discimus.

Num. 13. v. ult. μετάδος εὐχῆς τῷ δεομένῳ τῆς σῆς ἀναλήψεως. Sed in Bavarico legi τελειότητος, admonet Papebr. Idque adprobat Paulus, sic transferens: *Et orationem tribue* (i. e. *benedic*: vide sup. ad num. 4.) *indulgentiae tuae perfectionis*. Nisi quod vicissim Noster ex Graeco est corrigendus, scribendumque *Indigenti* pro *Indulgentiae*, quod nunc in editis sine ullo commodo sensu legitur.

Num. 15. v. 5. Graeca sic vetus interpres transtulit: *Ad orientem conversa* (Aegyptia) ... *coepit orare motu tantum labiorum in silentio*. At Graece ὑποψιθυρίζουσα h. e. *susurrans* aut *submurmurans*: quam vocem non tenuit Paulus. Sequitur: *Vnde et Zosimas nulla potuit verba ex ipsa Oratione agnoscere*. At hoc ultimum ver-

verbum Graece erat σημειώσασθαι, quod potest quidem id significare, quod vult Paulus: sed tamen videndum, an non heic tantumdem sit quod *per σημεῖα* h.e. *notas excipere*. Quod enim ex ea oratione nihil Zosimas notis exceptum referre in adversaria potuerit, hanc vitae scriptor caussam affert, cur de ea oratione nihil in hac vita proditum fuerit. Quod si vera sit haec interpretatio; tum necesse erit, attulisse secum pugillares Zosimam, in eisque res Aegyptiacae leviter adumbrasse, quas suo tempore monachis edissereret. Ex quo sequeretur, quod num.41. in Graeco dicit auctor, nihil dum scriptum de Ascetria fuisse, intelligendum esse de justa historia, nec excludi commentaria, quae Zosimas a se notis tachygraphicis adumbrata in monasterium attulerit. Mox v.7. ante finem pro πετύχισμαι (quod nihil est) legit, opinor, Paulus τετείχισμαι; nam reddidit *Circumdata*, utique pro *circum munita*. In fine sectionis ejusdem notandus est ritus quo Aegyptia sibi crucem signavit, *Signat*, inquit, *se signo crucis in fronte, oculis, labris, atque pectore*.

Num.17. v.10. ad illa σκεῦος ἐκλογῆς &c. mendum typographicum interpreti insidet: *Quid enim potero gloriari, quae diabolo vas tui* (cor. *fui*) *electionis effecta?*

§. 7. *Ad section.18. & 20. Vterque textus corrigitur & illustratur*. Σεμνός pro Onerosus: *quid* ὑπέκκαυμα, & σκάμμα: *novum jurisjurandi genus*: εἱρμός pro Sequentia: πληροφορεῖν & Satisfacio: ὑλακτεῖν *interdum est* Fusus.

Num. 18. v. 7. τοῦτο γὰρ νῦν εἰπεῖν ὑπάρχει σεμνότερον, *hoc enim nunc grave ad dicendum* (seu dictu) *fuerit*. Novus est vocis σεμνος usus, quae quidem de morum aut orationis gravitate usurpatur: at heic est *gravis* h. e. φορτικός *onerosus*. Vnde & Paulus reddidit, *Hoc autem NON BREVE est dicere*. Qui ideo sic vertit, quia illud sequebatur, *Illud autem citius* (imo *brevius*, Gr. συντόμως) *dicam*.

Ibid. v.11. Aegyptia ait, *Septemdecim annos persliti, publicum prostans impudicitiae* ὑπέκαμμα. Vltimam vocem videtur Paulus sive in suo legisse ὑπόκαυμα, sive ita legi debuisse arbitratus, nam reddidit: Decem & septem & eo amplius *annos transegi publice IN INCENDIO* (quod respondere voluit Graeco illi vocabulo) *jacens luxuriae*. Sed verius est, legendum esse ὑπέκκαυμα i. e. *fomes, suscitabulum, igniculus, fax*, quidvis demum quo ignis succenditur. In vetere Onomastico, Ὑπέκκαυμα, est *Subustus* (substantive scil. pro *Subustio*) *Incitabulum*. Ac suspicabar equidem etiam ὑπόσκαμμα heic legi potuisse: quod quale (51) sit, longum fuerit

(51) Videndum est, inquam, an non legendum sit ὑπόσκαμμα, ac reddendum, *Publicum prostans incontinentiae stadium*. Et σκάμμα *scamma* quidem est unum ex usitatissimis palaestrae vocabulis, quo significatur locus, in quo athletae decertabant; quem S. Ephrem Syrus initio lib. *de lucta spirituali* sic definit: *Scamma est autem, fratres dilectissimi, medius locus, in quo athletae luctantur*. Atque ea vox Graece *fossam* proprie designat. Hinc quia locus agonis in fossae speciem depressior erat, hinc σκάμμα pro loco ipso certaminis usurpabatur. Quam vocem posteriores in Latium intulerunt; nam utitur Tertullianus, Hieronymus, & Coelius Aurelianus. Qui plura de *Scammate* scire cupit, adeat H. Stephanum & Suiceri Thes. Fabri Agonist. Vossii Etymologicon, & alios plures. Vt autem loci, in quo versamur, elegantiam proprietatemque pernoscas; sciendum est, eam vocem etiam in agone πορνικῷ fuisse usurpatam: cujus rei fidem facit Hesychius, apud quem & σκάμματα sunt ἀγῶνες, στάδια; & σκαμμάδες sunt πόρναι. Vnde apparet, apud Alexandrinos [unde domo Hesychius erat] meretrices dictas fuisse σκαμμάδας, *scammades*, utique a *scammate*, quatenus id vocabulum ad meretricia trahebatur. A σκάμμα vero non video, quin pulchre formaretur compositum ὑπόσκαμμα; quod est, ἐμφατικώτερον, & huic loco convenientius. Et id quidem vocabulum in re tali & in ore Alexandrinae olim mulieris non male heic locum habuerit; nec mirum a Paulo non fuisse intellectum, qui penitiora Graecae linguae adyta non attigisset. Interim tamen hanc conjecturam abjicio: &, eodem Paulo duce, ὑπέκκαυμα scribi malo.

fuerit dicere : sed praeferendum est tamen ὑπόσχευμα. Post recitata verba statim subjicitur, οὐ δόσεως μισθοῦ (52) τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ: quod totidem verbis sonat, *Non ultius mercedis gratia, non plane per* (jurantis significatu) *Veritatem*, sed quo plures amatores allicerentur. Novum plane fuerit istud jurisjurandi genus, *Per veritatem*. At Paulus pro μὰ τὴν ἀλήθειαν videtur legisse μὰ τὴν παρθενίαν, qui sic posuit *Virginitatem meam perdidi*.

Num.20. v.3. ait Zosimas, Ne interrumpas τὸν ἔρμον … *narrationis*. Ἔρμος nihil est: nec dubium est, quin legendum sit τὸν εἱρμὸν i. e. *feriem*. Id vocabulum qua dixi notione apud profanos non est inusitatum: at apud liturgicos Graecorum scriptores tritissimum. Est autem εἱρμοὶ hymni genus, seu Troparium dans normam cantus tropariis subsequentibus. Zonaras in prooemio commentarii in Canones Anastasimos Damasceni apud Allatium sic definivit: Εἱρμὸς (*Hirmus*) *appellatur*, *quod* [ἀκολουθίαν] *consequentiam quamdam & ordinem cantici & consonantiae tribuat consequentibus post se troparìis*. Ac Meursius quidem in suo Glossario *Hirmum* Latinorum *Tractui* respondere jussit: quod non admittit Allatius, quum a *Tractu*(ita dicto,quod *tractim* caneretur)nihil normam modulationis accipiat. Itaque, opinor,magis est ut Graecorũ *Hirmus* Latinorum *Sequentiae* aequiparetur, tum quia in sequentiis ad primae strophae modulationem sequentes conformari solent, tum etiam quia in adscripto loco Zonaras *Hirmum* ἀκολουθίας *sequentiae* vocabulo declaravit, tum postremo, quia quod heic vitae Auctor εἱρμὸν i. e. *feriem* (nihil de liturgica significatione,ille quidem cogitans) appellavit, id Paulus Latine *Sequentiam* (in editis est *Sequentia* neutraliter) nuncupavit,vertens,*Ne praetermittas sequentia tam salutiferae narrationis*. Insueverant enim liturgico illi nomini interpretis hujus aures; quod nomen quũ *Sequentiae* apud aequales suos respondere sciret,ob eam causam heic quoque, [ubi tamen nihil liturgicae notionis inest] *sequentiae* vocem usurpavit. Sic erant tum interpretes : eas Latinas voces e Graecarum regione ponebant, quae plurimum iis respondebant. Sic quia πληροφορία in vet. Glossis est *Satisfacio*,idq.revera pluries significat; hinc ibi etiam, ubi est *Certum reddo*, Noster satisfaciendi verbo utitur. Sic supra num.15. v.20. illud πληροφορηθεὶς Paulus vertit *Satisfactus esto*, h. e. certum habeto. Sic quoque num.24. v.1. πληροφορίαν exposuit *satisfactionem*. Ac mitto de similibus interpretamentis plura dicere.

Ibidem v.6. τὸ αἰσχρὸν ῥημάτων idem reddidit *verborum meorum obscuritatem*. Vbi Surius & aliae tres editiones habent *Scurrilitatem*. *Sed Paulus* [ait heic Rosveidus] Obscuritatem *seu* Obscurritatem *a* Scurra *formaverit*. Verum nihil eo acumine necesse erat,quum facilius fuerit, Paulum scripsisse primitus *Obscenitatem* [maxime quum in Cyrilli Glossis αἰσχρὸς reddatur *Obscenus*] mox librarios, mutatis duabus mediis evanidis litteris,id mutasse in *Obscuritatem*, ratos id quadrare in supra positum Aegyptiae dictum,quod *subobscuram* haberet obscenitatem.

Ibid. v. 7. ἠλεκάτην [cum E pro A in altera syllaba, quomodo & in Hesychio reperitur] Paulus reddidit *fusum*, quum tamen Graeca illa vox *colum* designet. Et *colum* quidem huic loco convenientius erat: sed tamen est ubi ἠλακάτη *fusum* notet, unde & plurale ἠλακάτα Hesychius ἄτρακτον i. e. *fusum* exponit, nec immerito, quia apud Hom. bis illud ἠλάκατα cum *vertendi* verbo jungitur.Versu 12.vocem σφριγῶντας [h. e. *lascivientes*] non satis tenuit interpres, qui tentando exposuit *Acerrimos*. Mox statim sequitur

B b in

[52] Graecum μὰ est abnuentis cum jurejurando; nec solum apud antiquos, sed etiam aevo posteriore in ore vulgi erat. In fragmento Limonarii S. Sophronii Hierosf. recitato in VII. Synodo, monachus quidam sic jurat, μὰ τὸν ἐνοικοῦντα ἐν τοῖς ὑψίστοις, *Non per eum qui in altissimis habitat*.

in Papebrochiana editione parenthesis, [mendosa illa quidem, sed quae facilis ad corrigendum sit] in qua bis eadem sententia inculcatur ineptissime: sed posterius tantum incisum Pauli interpretatio agnoscit.

§. 8. *Ad section.* 22. 23. 24. 25. Taxo *pro* τάσσω. *De Confessione & Communione Aegyptiae. Sanctum sanctorum non semper impervium feminis. Quid* Fidedicere, Convenientia, Ducatrix. *Paulus pluries emaculatur. Nicenae Synodi ex hac vita testimonium.*

Num. 22. descriptio illa ingredi conantis in templum & secutae saepius repulsae paullo infelicius Nostro processit. Versu 4. ante finem illud παραγμένης vertit *Taxata*. *Quasi*, inquit, *militaris multitudo esset taxata, ut mihi ingredienti aditum prohiberet*. A fut. enim τάξω sibi formarunt verbum *Taxo* i. e. ordino. Huc pertinet, quod sicuti τάσσεσθαι est haud raro *constitui*, *censeri*, sic etiam in l. un. C. Th. *de comit. & archiatr.* scriptum reperitur *Taxari* (τάσσεσθαι) *inter vicarios*. Ut jam olim videatur Graeco τάσσω habitum fuisse ἀντίστοιχον Latinorum *Taxo*.

Ibib. v. 6. Paulus: *Et quum venisset hora Exaltationis Divinae Crucis*, Gr. ὥρα τῆς θείας ὑψώσεως, *hora Divinae exaltationis*. Hunc locum expendemus ad diem 3. Maii. Notandum est autem, a versu 21. sectionis hujus procedere initium testimonii illius longioris, quod ex hac vita, producitur a VII. Synodo Act. IV. quod incipit illis verbis τὰς μὲν ἄλλας, ac pertinet usque ad finem sect. 25. Quod sane testimonium contuli cũ Gr. editione Papebrochii: & quamvis tertio quoque verbo utrinque variantes lectiones occurrant; nullam reperi tamen, quae sententiam immutet, aut ex qua pronuntiaveris, vel uno inciso auctiorem alterutrum codicem dici posse. Fatendum est tamen, in Nicena Syn. mundiora esse omnia, & aptiorem Graecam syntaxin; ut haud dubie totus hic locus ad Nicenum exemplum tuto conformari possit. Nisi quod Paulus hac quoque tota parte plura interdum habet, quaedam non plane assequitur, aut alioqui disconvenit: quae sicubi usus poposcerit, enotabimus.

Num. 23. v. 24. inter μετάνοιαν & βοήθησον Paulus inserit, *Percipe confessionem meam*. Quod a Graeco primitus non abfuisse, reor. Id vero ad laudis ne an ad peccatorum confessionem retulit? Potierius verum est: nam eo tota allocutio praecedens spectat. Verum de Confessione & Communione hujus Ascetriae videbis inferne [53] adnotata.

Num. 24. v. 15. ἱεροῖς τῶν ἁγίων γεγένημαι. At in Nicena τῷ ἁγίῳ τῶν ἁγίων: idque

[53] *De Confessione & momentaria Communione Mariae.*

De Confessione peccatorum post Baron. ad an. 56. praeclara habet Mabillonius in Praef. I. ad saec. 3. Bened. num. 80. & seq. Atqui in plerisque veteribus formulis ea Confessio Deo & sacerdoti fieri dicitur. Heic autem etiam Deipara, tamquam ἐγγυητὴς *fidedictor*, intervenit: unde & eam Aegyptia alloquitur, *Percipe confessionem meam*. Merito in hodierna formula quae incipit *Confiteor*, Deo, Deiparae, alisq. Sanctis, postremo sacerdoti confitemur.

Quamvis autem vitae auctor de confessione Aegyptiae apud Sacerdotem facta nihil narret [certe quia in memoriis, quas de ea collegerat, nihil reppererat, quod eo spectaret] fatendum est tamen, Ascetriam sive in ipsa Basilica, ubi conversionis compos evalit, sive in Ecclesia Praecursoris prope Jordanem, ubi sanctorum mysteriorum effecta est particeps, sua ante crimina sacerdotis auribus commisisse. At erunt, quibus tam praepropera communio [infra num. 26. v. 12.] praeter antiquae Ecclesiae morem videatur. Fateor. Verum in hac vita, ut plura admiranda ac supra fidem, sic quaedam etiam praeter consuetum morem. Nec mihi heic aliud dicere in mentem venit, nisi ut, sicuti Aegyptiae conversio tota uno momento temporis simul incepta atque perfecta fuit, sic sacerdos ille, cui suam mulier ante actam vitam patefecerat, interno lumine admonitus, nefas sibi esse duxerit eam diutius a sacra mensa abstinere. Postremo haec ipsa ineunte VIII. saeculo a Damasceno, eod. vergente a Nicenis Patribus legebantur; nec tamen, quia praeter morem facta narrarentur, quisquam inventus est, qui ea ut absurda aut incredibilia contemneret. Nec pluribus heic opus arbitror.

idque adprobat Paulus, ſic vertens, *Et ſic intra Sancta ſanctorum reperta ſum.* Sed utroque modo id efferebatur, cum geminatione ac fine. Volunt autem, id locum fuiſſe ſanctiorem, Clericis tantum, viris laicis raro, feminis numquam adeundum. Sed id nec ſemper nec ubique obtinuit. Conc. Turon. II. vergente VI. ſaec. habitũ cap. 4. & Capit Car. M. lib. 7. c. 203. *Ad orandum vero & communicandum, laicis & FEMINIS, ſicut mos eſt; pateant Sancta Sanctorum.* Ibid. v. 6. ante finem Interpres: *Currens autem ad illam, quae me fidedixit,* Gr. ἐγγυησαμένην, Deiparam intelligit. Mox ſtatim, *Conjunxi* (54) *igitur me in illum locum, ubi* (τὶς ἐγγύης) *fide dictionis conſcriptum erat chirographum.* *Fidedicere* pro fidejubere non eſt uſquequaque barbarum. Appuleius de deo Socr. *Quis pro te deus fidedicet?* Apud Auguſtinum epiſt. 23. de bapt. pueris, pro his *parentes, tamquam fidedictores, reſpondent.* Quod autem Deiparam *fidedictorem* heic & infra pluries vocet, id ad ſibi datam peccatorum veniam eſt referendum.

Ad Num. 25. v. 6. Pauli locus eſt inquinatior: *Tempus eſt jam implere* (cor. *impleri*, nam Gr. eſt πληρωθῆναι) *quae fidedixi* (ſcribendum *fidedixiſti* ex Gr. ἐνεγγύησω) *fide dilectionis* (Gr. ἐγγύης i. e. *fidedictionis*) *tuae placita*. Hoc ultimum Graece eſt τὰ σύμφωνα i. e. *pacta.* Ac paſſim in juris Romani libris *Placita* ſunt conventiones; ejuſque vocis, quatenus id ſignificat, Iſidorus IV. Orig. 24. etymologiam affert. At infra num. 28. v. 15. ἀνεμιμνησκον τῶν συμφώνων, Noſter vertit, *Me ipſam ad memoriam revocabam de convenienti* (i. e. conventis) *fidedictionis, quam feceram.* Quamquam non dubito, quin Paulus ſcripſerit *de CONVENIENTIA*: quae vox paſſim in Capitularib. & alibi eſt ipſa conventio. Mox v. 9. Paulus ſic reddit: *Eſto mihi ſalutis ducatrix.* Poterat reſtitui *Educatrix*, quia Graece eſt σωτηρίας διδάσκαλος, & apud Noſtrum *Educare* idem eſſe quod *docere*, ſupra oſtenſum fuit. Tamen praeſtat retineri *Ducatrix* a *Ducator* pro *dux*: quod femininum Appuleio Scaliger ad Manil. ex vet. MS. reſtituit in de Dogm. Plat. *Illae vero vitiorum ducatrices iracundia & libido.* Maxime quum illud διδάσκαλος Noſter non neglexerit, addens, *& veritatis magiſtra.* In fine ſectionis hujus poſt διάφορα, plura Paulus admetitur, quam quae in Niceno teſtimonio & edit. Papebr. reperiuntur: non id praeter ſolitum. Atq. heic in illis verbis συντόνως ἐβάδιζον deſinit teſtimonium ex hac vita depromptum in VII. Synodo: cui ſtatim hoc ibi ſubnectitur: *Joannes Reverendiſſ. monachus ... Talem imaginem nos vidimus in ſancta Chriſti Dei noſtri civitate, & crebrius eam ſalutavimus.*

§. 9. *Ad ſect. 26. 27. 28. 29. De* Ammae *& Nonnae notione & origine*: Benedictio: Mi: Τρικυμία. *Vterque textus comparatur & explicatur.*

Num. 26. initio exeunti de templo Aegyptiae quidam tres folles largitur, ſic eam compellans apud Interpretem: *Accipe haec, Nonna.* Graecum ſane Ἄμμα (55) cui *Nonna* apud ſcriptores noſtros reſpondet, vox honoris eſt, qua aſcetriae aut ſanctimoniales compellabantur. Vn-

 de

(54) *Conjungere* proprie quidem videtur idem fuiſſe, quod *Reverti*; ac venit opinor ex Gr. ἀναζεύγνυμι, quod eſt *revertendi* verbum, ubi iciſa-terum junguntur ad currum equi. Sic etiam infra ad num. 32. v. penult. idem hic noſter, *Remeans ... conjunxit in monaſterio.* Quamquam utrique loco in Graeco ſunt *perveniendi* verba: & paſſim ſcriptoribus aevi medii *Conjungo* eſt ſimpliciter *Pervenio*: unde ſit Italis *Giungere*.

(55) Ea vox eſt Syrae originis, apud quos אמא *imma* ſive *amma* eſt *mater*, eſtque ex Hebraeo propagatum nomen. Quumque ea vox paſſim in Eccleſiae ſcriptoribus de ſanctimoniali aut aſcetria uſurpetur [quas nos etiam *matres* honoris gratia vocamus] omnino credendum eſt, in Palaeſtinae finibus primum tum virginum, tum viduarum aſcetriarum excoli inſtituta coepiſſe: quae ubi latius propagari contigit, etiam vox *Amma* ſimul inde diffuſa fuit. Apud profanos olim, teſte Etymologo, etiam Rhea dicta fuit Ἀμμᾶ, nempe quod omnium nutrix

de possumus intelligere, sive hanc Aegyptiam statim a conversione sua se ad ascetriae cultum composuisse, ut talis jam videri illi homini potuerit; sive quod magis est [nam mora nulla ad se comparandum interposita ex narratione ipsa colligitur] id sine certo animi consilio ab homine illo dictum, acceptum fuisse in omen futurae *ἀσκήσεως exercitationis*: eoq. ejus appellationis factam a scriptore mentionem. Ex iis porro tribus nummis tres sibi panes se comparasse narrat, & hos accepisse εὐλογίας ἐφόδιον h. e. *in benedictionis viaticum*. Vbi εὐλογία, sicuti & Lat. *Benedictio* est *munus*: quo sensu *benedictio* usurpatur Gen. XXXIII. 11. & passim ab Ecclesiae scriptoribus. Fortassis etiam ad *eulogias* h.e. panes benedictos alluditur. Aut postremo verius est *annona*, quam secum monachi daturi se in viam auferebant. Interpres paullo laxius: *Et hos* [panes] *accepi benedictioni mei itineris congruos*.

Num. 27. v. 6. ὦ κυρία μου, Paulus vertit, *O mi domina*. Nec alibi facile istud MI femininum reperias. Versu penult. *Semel enim in hoc* (κατηξιώθησα) *interrogavi te, ut de omnibus me doceas, nulla re praetermissa*. At Paulus heic mirus est: *Semel enim in hoc te manifestam cognovimus ordine, omnia te indiminute oportet nos edocere*. Nec video, quid fuerit secutus, quidve in suo repererit. Sed inquinatum esse locum interpretis, suspicor.

Num. 28. in fine apud scriptorem Aegyptia ait: *Et exinde stabilis serenitas* [ἐκ τρικυμίας] *ex decumanis fluctibus mihi facta est*. Loco enim *decumani fluctus* [ut Latini usurpant] Graeci utuntur voce τρικυμίας, quasi si *tertianum fluctum* Latine dixeris. Atqui ad eam vocem sibi penitus ignotam, tamquam ad Maleae sinum, Paulus obstupuit, eoque vocem illam caute est praetervectus.

Num. 29. v. 8. Aegyptia loquitur: *Ipsam* (Deiparam) *mihi adesse putans*, *quae me fidedixit*, ὥσπερ προσάψαδα καὶ [istud καὶ vel est inducendum, vel est ἐμφατικὸν pro *Et quidem*, aut *Et hanc*] παραβαθεῖσαν, καὶ ποινὰς τῆς παραβασίας εἰσπράττουσαν, h. e. *ut patronam & quidem* (a me) *violatam, & poenas transgressionis* (a me) *exigentem*. At Paulus sive plura in suo codice legit, sive [quod propius fidem est] ea non intelligens, inepte circumlocutus est in hunc modum: *Ipsam mihi veraciter adstare sperans* [h. e. *reputans*] *quae me fidedixerat, minanti me compellatione exaggerare furentem, quasi praevaricanti, & poenas praevaricationis mihi imminentes ira mucronis contra me agentem*. Ante finem sectionis plura quaedam in Latino sunt quam in Graeco, quaedam etiam diversa.

§. 10. *Ad sect. 30. 32. 34. 35. Graeca pluries corriguntur & illustrantur. Quid οἰκουμένη. Summa Judaeae divisio in habitabilem & desertam.* Ἀπόβασα: Festinare: *Ritus Communionis*.

Num. 30. v. 3. Ascetria narrat: *Panes illos* [tres]... (ἀναλώσασα, τὰ δεκαεπτὰ ἔτη) *ubi consumpsissem, septemdecim annis nutrita sum herbis* &c. Verum tollendam esse importunam distinctionem post ἀναλώσασα, eamdemque post ἔτη reponendam, & ipsa narratio suadet, & Pauli interpretatio, quae talis est: *Panes quidem illos ... decem & septem expendens annis, deinde nutricabar herbis, quae inveniebantur in solitudine*. V. 15. pro ἁμαρτωλὸν Paulus legit πολύτροπον, quippe interpretatus: *Virtus Dei multis modis MISERAM animam meam ... custodivit*.

Num. 32. v. 6. Aegyptia pergit alloqui senem his verbis: Τὸ δὲ νῦν ἔχον ἐν εἰρήνῃ πορεύθητι. Non est dubium, quin legendum sit ἔχον neutro genere, estque elegans locutio pro eo quod nos diximus,

nutrix & mater esset. Quamquam & *Nonna* [qua voce Paulus heic utitur, & Hieronymus, & alii posterioris aevi; imo & Graecus scriptor Xiphilinus in Domitiano] nihilo minus indidem videtur profectum nomen. Fortassis enim fuerit ab Heb. verbo נין *nin*, quod est *subolescere, prolificare*. *Jod* autem medium cum *Vau* saepissime alternat. Et *Nonnae* quidem vocabulum hodiedum Italis in usu est,

mus, *Quod nunc est, vade in pace*. At is error etiam Pauli codicem insederat, reddentis, *His omnibus ACCEPTIS* (i.e. *auditis*, quod posuit loco masculini ἴχων) *in pace* &c. V. 20. οἰκουμένην i. e. *terram habitabilem* Paulus exposuit *saeculum*. Id ex eo venit, quod apud asceticos scriptores *mundus* (i. e. οἰκουμένη) & *saeculum* pro synonymis habentur, maxime quum Heb. *Olam* & mundum & saeculum designet. Verum hunc locum, quum sit apprime notabilis, proderit adscribere. Jubet ibi Zosimam Mulier, anno ab hinc altero cum Sacramentis Dominicis accedere ad eumdem locum, addens, *Et exspectato me cum his omnibus* [εἰς τὸ μέρος τοῦ Ἰορδάνου τὸ προσεγγίζον τῇ οἰκουμένῃ] *in parte Jordanis quae cum oecumene* (i.e. orbe, aut terra habitabili) *committitur, ut veniens vivificorum donorum particeps fiam.* Quid heic porro est οἰκουμένη? Non aliud, si me audis, quam Cisjordanica regio, quae a solitudine Jordane medio secernebatur. Quum autem revera cis Jordanem terra tota habitabilis esset, hinc dicta Palaestinis est οἰκουμένη *oecumene* i. e. *terra habitabilis*, ac distincta a Transjordanica, quae ἔρημος *Eremus* h.e. *terra inhabitabilis* vocabatur. Ea ergo Palaestinis, maxime Hierosolymitis, erat in ore omnium summa regionis divisio in *Occumenen* h.e. Cisjordanicam frequentem habitationibus terram, & in *Eremum* (quae vox tertio quoque verbo occurrit in hac historia) sive Transjordanicam solitudinem. Jam vero eas partes duas disterminabat Jordanes, ad cujus dexteram ripam *Oecumene*, ad sinistram *Eremus* diffundebatur. Jubet ergo Zosimam Aegyptia ad dextram Jordanis ripam [cui & Zosimae monasterium imminebat] consistere, se vero, quippe eremicolam, ad sinistram adstituram. Atque ea quae dixi, lucem non modicam Lucae affundent, apud quem II. 1. nondum plane constiterat, quid esset οἰκουμένη: de quo suo in loco videbimus. Jam vero quae v.32. de Joanne Hegumeno narrantur, ea ab hac historia parabolicae narrationis suspicionem amoliuntur.

Num.34. v.12. totum illud membrum [ἄραγε &c. *An mea indignitas venire illam vetuit?*] in Paulo deest; ut & illud huic respondens in fine sectionis [*Heu indignitatem meam!*] nihilo magis in eodem interprete reperies. Omnino videtur utrumque postea fuisse additum.

Num.35. v. 14. Aegyptia super Jordanem ingrediens, ut ad Zosimam pervenit, ἀπόβασα τοῦ ὕδατος [Paulo, *descendens de aquis*] dicitur. Atqui aquae inferiores ripa sunt. Sed hic scriptor eadem locutione uti voluit, atque ubi de appellentibus navim dicimus, eos ἀποβαίνειν, & in terram *exponi*. Quare illud ἀπόβασα non reddendum est *descendens*, sed *exposita*. Deinde illud σύντρομος, quod v. 16. legitur, Noster vertit, *Cum magna festinatione*: non male: nam sicuti *Trepidare*, sic etiam & *Festinare* interdum ad *timorem* refertur. Sallustius: *Festinantibus in magna inopia patribus*. Versu 6. ante finem Aegyptia ante communionem, *Sicut mos est* [uti vertit Interpres] *pacis osculum obtulit seniori*. In Graeco additur, εἰς τὸ στόμα, *in os*. Notandus hic ritus: ut & recitatio Symboli & Orationis Dominicae, quam ante suam communionem praemitti a Sacerdote voluit Mulier.

§. 11. *Ad sect. 36. 38. 39. 40.* σπηλαιώτης. *Vetus inscriptio exponitur.* Brachia *pro pedibus anterioribus. Dynamii testimonium spurium. Prisci interpretes interdum se ut primos auctores gerebant. Festi Aegyptiae multiplex Neapoli translatio.*

Num.36. v.4. καὶ φθάσας τινὰ σημεῖα. Videtur addenda negatio, μὴ φθάσας, quam Paulus in suo cod. reperit, quippe interpretatus, *Et non inveniens aliqua cupiti loci indicantia signa*. V. 11. Δεῖξόν μοι ... τὸν θησαυρὸν &c. haec periodus ab interprete abest. At v.16. Graeca [quae leguntur hodie in hanc sententiam: *Et vidit ad eam ejus loci partem, quae ad orientem solem pertinet, jacentem Sanctam exanimem*] non assecutus est Noster, qui fort.

plura

plura in suo cod. nactus, locum sic reddidit: *Et in extrema ejus* [loci χειμαῤῥώδους] *parte superiore* [i. e. in ripa altera] *vidit splendentem* [Gr. ἀνίσχοντα *orientem*]. *solem*, *&* *aspiciens vidit Sanctae mortuum jacens corpus*.

Num. 38. v. 3. Ἆρα θάψαι ... τὸ λείψανον; *Vtrumne Sanctae reliquias humare* convenit? Totum hoc in Interprete deest. In quo & inscriptio a Graeco aliquanto diversa est in hunc modum: *Sepeli*, *Abba Zosima miserae* [at Gr. ταπεινῆς i. e. (56) *humilis*] *Mariae corpusculum*, *Redde terrae* (57) *quod suum est*; *&* *pulveri adjice pulverem*. *Ora tantum pro me propter* [at Gr. πρὸς i. e. *apud*] *Dominum transeunte* (quod refertur ad superius *Me*: i. e. *pro me quae transii*) *mense Pharmothi secundum Aegyptios*: *qui est secundum Romanos Aprilis die nona*, *idest V. Idus Aprilis* . . . *salutiferae Passionis*, *post Divinae & sacrae Cenae communionem*. Vbi puncta apposui, ibi ex Graeco supplendum est, *In hac ipsa nocte*, quod in Paulo deest. Quae sequuntur statim apud Interpretem, in iis intra parenthesin interposui, quae plura quam in Graeco sunt: *Has senex quum legisset litteras* [*cogitabat quidem prius*, *quisnam esset*, *qui scripsit*: *illa enim*, *ut dixeras*, *litteras ignorabat*] *in hoc tamen* . . . *gaudebat*, *quia ejus sanctum didicit nomen*.

Num. 39. Sectionis hujus Latina Pauli versio nullo non loco plura supra Graecum textum, qui hodie est, admetitur: itaque facile Latina heic sesquialtera parte auctiora Graecis dixeris: quod invicem comparanti constabit. Adhaec v. 17. leo coepit προσσαίνειν h. e. *adulari* seniori: quod rectius est, quam προσεγγίζειν *appropinquare*, quod in Bavarico legitur; maxime quum Paulus verterit *Innuere*, adulando scil. At v. 27. ubi pedibus anterioribus leo sepulcrum effodit Sanctae, Interpres pro ποσὶν non ineleganter *Brachiis* scripsit. Hoc leonis obsequium testatum reliquit sexro exeunte saec. [h. e. ante an. 596. de quo vide Papebr. heic in Comm. praevio num. 2.] Dynamius Patricius, Patrimonii Rom. Ecclesiae Rector in Galliis, in vita S. Marii Bodanensis [apud Bolland. die 27. Jan.] ubi num. 9. sic loquitur: *Si quis autem non credit quod aliquando sylvestres bestiae*, *feritate deposita*, *justorum utilitatibus noverunt famulari*; *audiat Paulo primo Eremitae leones sepulturam fecisse*, *& S. Mariae Aegyptiacae*. Ex quo colligit Papebrochius, vitam multo ante Dynamium scribi debuisse. Verum id non est necesse, quia ex fama id factum sciri in occidente potuisset ante conscriptam vitam. Tametsi quid diu dissimulo? Illud *& S. Mariae Aegyptiacae*, nemo non videt, extra locum esse positum, quia statim post *Eremitae* id scribendum fuerat. Atque omnino quovis pignore contenderim, id fero textui adsutum fuisse, h. e. post Pauli nostri translationem, aut post Hildeberti Metricam Paraphrasim editam, nec esse e Dynamii manu. Adhaec VI. saec. *Aegyptia*, non *Aegyptiaca*, ea vocabatur.

Po-

[56] Sic etiam infra num. 39. v. 2. pro ταπεινῇ Paulus *Miser* reddidit. Nam etsi Ταπεινὸς idem est atque *Humilis*: at videntur Graeci nostrates id pro *Miser* accepisse: quo fit, ut hodiedum apud Italos *Tapino* & *Misero* sint plane synonyma.

[57] Totum istud, *Redde terrae*, *quod suum est*, a Graeco abest: nec necessarium erat, quippe satis id sequentibus verbis inculcatur. Videntur autem ex vita S. Pauli primi Eremitae haec verba huc adscita fuisse. Ceterum ea sententia etiam apud profanos tritissima fuit, cujusmodi est illud poetae apud Tullium, *Mandanda est terra terrae*: quo & vetus αἰνιγματώδης inscriptio pertinet, quae Capuae in pavimento Ecclesiae S. Benedicti adhuc legitur his verbis: TE. TIBI. VNA. QVAE. ES. OMNIA. DEA. ISIS. ARRIVS. BALBINVS. V. C. Ordo est: *O dea Isis* [i. e. o Terra] *Arrius Balbinus vir clariss.* (dat) *te tibi*, [sive terram terrae] *quae una es omnia*. Hoc ultimum utrinque verum est, tum theologice [nam ex profanorum theologorum sententia Isis, μυριώνυμος dicta, nullum non numen in se continebat] tum physice, quia ex terra communi matre cuncta gignuntur.

Postremo sectio 40. tota a Pauli interpretatione abest [58] praeter doxologiam in fine, quae & ipsa Latine multo brevior est quam Graece. V.15. pro αὐτῶν legendum est αὐτὸν. Ibidem quis ille sit, qui hanc historiam scribi jussit, cuique [κελεύσαντι] bona imprecatur auctor, non dicitur. Sed facile fuerit Hegumenus ejus Monasterii, in quo auctor degebat.

Ac de Maria Aegyptia multo jam plura attuli, quam initio praevideram: ac plura etiam attulissem, si hasce animadversiones cum metrica Hildeberti Paraphrasi conferre in mentem venisset; ex qua Pauli lectionem juvari posse, non dubito. Sed aliis trado hanc lampada. Interim hujus me cujuscumque laboris in antiqui apud Neapolitanos Aegyptiae cultus gratiam minime poenitet.

Porro hodie Neapoli die XXVII. April. ea Ascetria colitur. Nam de die IX. April. jam olim in postrid. Kal. retracta fuerat; hinc a Decio Carafa in diem III. ejusdem mensis translata, postremo diei XXVII. [quam pridem, ignoro: sed id facile ex antiquis Ordinibus recitandi Officii colligere curiosi poterunt] affixa fuit. Eadem & inter SS. Patronos cooptata jam pridem cernitur.

X P S TERENTINI ET AFRICANI

VT die XVII. Januarii *Antoninus* ὑποκοριστικῶς vocatur is qui est celeberrimus Magnus Antonius, sic etiam qui non aliter quam *Terentius* in omnibus Graecis Latinisque monumentis & Kalendario Moscovitico toties laudato vocatur, is heic *Terentinus* dicitur. Horum autem duorum primus qui mentionem junctim faciat, est Theodorus Lector ad finem lib. 2. Collectaneor. his verbis: *Ejusdem Theodosii Magni temporibus*, ἐπειδὴ κελεύσει αὐτοῦ εἰς τὸ Μαρτύριον τῆς ἁγίας Εὐφημίας ἐν τῇ Πέτρᾳ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων μαρτύρων Τερεντίου καὶ Ἀφρικανοῦ, τῇ προδεκάτῃ καλανδῶν Ὀκτωβρίων, *depositae sunt in Martyrio Sanctae Euphemiae*(59) *in Petra Reliquiae SS.MM. Terentii & Africani, ante diem X.Kal.Octobres*. Ob eam causam celebris horum duorum cum aliis 38. aut 42. sociis festivitas in Ecclesia CPolitana fuit, uti patet ex Basilii Menologio, Menaeis editis & Mss.; Menologio Sirleti, Synaxario Collegii Claromontani Parisiensis, Maximo Cytheraeo, Anthologio: ubique autem hoc ipso die. Sed & hoc eodem

[58] Ex eo quod sectio ultima ab Interprete omittitur, noli inde colligere, eam sectionem a Gr. codice illo, ex quo sua Paullus expressit, abfuisse. Nam ea pars praetermissa non alia de causa fuit, quia tota scriptorem Graecum tangit. Nunc veteres vitarum interpretes ea tantum in Latinum transfundere interdum amabant, quae unice ad historiae τὸ ὑποκείμενον pertinerent: atque omnino ita suas interpretationes adornabant, ut opus, non ex aliena lingua adscitum, sed domi natum & αὐτοφυὴς videretur.

[59] Haec Basilica per hoc cognomentum distinguebatur ab aliis S. Euphemiae Basilicis; quarum nobilissima erat, quae a Constantino M. in Hippodromo est aedificata. Fuit & illa S. Euphemiae aedes, quae vulgo τὰ Ὀλυβρίου, *Olybrii*, ab auctore scil. appellabatur. At duabus his aedibus antiquitate praestabat ea quae cognomento *in Petra* seu *Petrio* vocabatur. Quam Codinus quidem ab Anastasio Dicoro & Ariadne Augustis aedificatam, in suis Originib. pag. 47. prodidit: verum non alia commoda ratione id explicari potest, quam quod, uti reor, eam Anastasius restituerit, ornaverit, amplificaverit. Ceterum *S. Euphemiam in Petra* ante Anastasium stetisse, ex recitatis Theodori verbis intelligitur. Imo eadem & ante CPolim ipsam steterat, teste S. Nicephoro in Chronographia, qui eam a Castino episcopo Byzantino exstructam tradit his verbis: οὗτος ἐν Βυζαντίῳ, ἐν τόπῳ λεγομένῳ Πετρίῳ, εὐκτήριον τῆς ἁγίας Εὐφημίας ἤγειρεν τότε μαρτυρησάσης, *Hic Byzantii in loco, qui Petrium dicitur, S. Euphemiae Oratorium, tunc passae martyrium, excitavit*. Eadem omnia & in Niceph. Callisto VIII. Hist. 6. reperies, nisi quod episcopum pro Castino *Constantinum* vocat.

eodem die eorum meminit Martyrolog. Romanum, Galesinius, Molanus, & quaedam Usuardi Auctaria. Omnes hi martyres Africani fuere, sub Decio passi, quorum antesignanus ubique *Terentius* ponitur, tum in Graecorum libris Ecclesiasticis, tum etiam in Actis (60) quae ex Graeco a Petro Franc. Zino in Latinum transfusa Lipomanus dedit: ex quo Surius, ac postremo Henschenius ad X. April. pag. 861. Postremo quod in his Fastis hoc die *Passio* consignatur, id, praeter omnium libror. Ecclesiasticorum consensum, diserte etiam confirmant metricae Ephemerides hoc hexametro:

Φασγάνῳ δεκάτῃ ὁ Τερέντιος εὕρατο πέρμα.

Ense cadens decimâ finem sortire, Terenti.

XI DP̄ STEPHANI EPI NRI

HIc unus ex illis nostratibus Sanctis est, qui nunc primum ope hujus marmoris pristino cultui restituuntur. Ac nostris quidem hominibus ex quodam Menaeorum loco, quem infra excutiemus, jam olim suboluerat, Stephanum I. qui VI. ineunte saec. sedit, Sanctis esse adnumerandum: sed tamen Menaeorum locus, pluribus ipse difficultatibus impeditus, tanti visus non fuit, ut Stephano illi veteris comperti cultus possessio vindicaretur. Ex hoc autem marmore id tantum assequimur, fuisse olim Stephanum Episcopum aliquem caelitibus adscriptum: at quis is fuerit, argumentis aliunde conquisitis est colligendum. Jam vero inde ordiar.

Ex tribus Stephanis, qui in Neapolitanorum Episcoporum serie occurrunt, tertius, qui circ. an. 920. adeptus est cathedram, huc non attinet, quippe centum prope annis posterior hoc marmoreo monumento, quod medio IX. saeculo scalptum fuisse, demonstravimus. Reliqui sunt Stephani duo, primus & secundus: quorum uter hoc die colatur, nondum plane certum videri possit. Nam Jo: Diaconus, qui post hoc Kalendarium ad Episcoporum Chronicon conscribendum incubuit, neutri certas sanctitatis notas attribuit; idque pro suo more, quo passim alibi Episcoporum suorum cultu ac sanctitate (quippe quae ex Ecclesiae Fastis tunc apud omnes comperta esset) supersedet. Atqui priori Stephano, uti diximus, Menaeorum locus favere videtur, posteriori vero fortassis *Stephaniae* nomenclatio. Quocirca sic equidem hanc tractationem instituam, ut ubi de *Stephania* primum, mox de loco illo Menaeorum dixero, postremo quis ille demum sit Stephanus qui hoc die signatur definire satagam.

§. I.

A priore ne an a posteriore Stephano Stephania nomen acceperit.

Veterem nostram Cathedralem Basilicam olim inter cetera nomina passim *Stephaniam* fuisse appellatam, praeter innumera monumenta, declarat hoc ipsum Kalendarium, in quo Kal. Decembr. legitur, DEDICatio BASILicae STEPHANiae: De qua in loco plura dicemus. At ad etymologiam nominis, quod atti-

[60] In iis Actis id bene se habet, & ad historiae veritatem, quod num. 1. quum Fortunatianus praefectus Christianos ad illicitos ritus adigeret, ii magnam partem jussis obtemperarunt, praeter hos quadraginta, quorum *Terentius* ubique habetur praecipuus. Hoc inquam fidei naufragium in ceteris Christianis, optime stat cum Deciana persecutione (ad quam in Actis refertur hoc martyrium) in qua innumerabiles Christianorum turmae justo Dei judicio Fidem prodiderunt. At cetera Actorum immani παραδοξολογίᾳ laborant: nec a stylo Metaphrastae, cui (apud Baronium hoc die) vulgo tribuuntur, abhorrent. Quorum Actorum compendium Menaea, & Basilii Menologium exhibent.

attinet, missa Chioccarelli (61) opinione, certum est, ab aliquo *Stephano* (62) auctore id nomen sibi comparasse. Et quidem uterque Stephanus veteris Cathedralis sive conditor, sive potius restitutor fuit. At uter de se nomen Basilicae fecerit, non aeque certum est.

Antonius Caracciolus in Mon. Eccl. Neap. ad finem paginae 154. a Stephano I. id nomen (63) arcessit; idque sequitur Cl. Muratorius in Adnot. ad Jo: Diac. in Stephano II. Huic opinioni videtur velificari Jo:Diaconus de Stephano I. sic scribens: *Fecit Basilicam ad nomen Salvatoris ... quae usitato nomine Stephania vocatur*. Itemque in Stephano II. *Ecclesia Salvatoris, quae de nomine sui Auctoris Stephania vocitatur*.

Verum haec ipsa verba possunt sic accipi, ut id nomen non a Stephano I. sed a II. restitutore Basilicae inditum fuerit. Nempe quamdiu Ecclesia illa prior a Stephano I. facta, sive potius amplificata, stetit, ea *Basilica Salvatoris* dicebatur. At posteaquam eadem sub Stephano II. arsit, atque ab eodem restituta fuit, tum demum *de nomine sui auctoris* h. e. restitutoris Stephani II. *Stephania* vocari, non abolito tamen priore nomine, coepisse videri potest. Nec ullum vidi monumentum Stephano II. h. e. octavo saec. antiquius, in quo *Stephaniae* (64) nomen usurpatum repererim. At post Stephani hujus tempora nihil est eo nomine usitatius. Nunc operae pretium fuerit utrumque Jo: Diaconi locum huic alteri sententiae accommodare. De Stephano I. sic incipit: *Sedit annos XV. mens. II. Hic inter alia bonitatis studia*(bonitatis vocabulum Jo: Diacono, laudatori modico, non aliud, credo, quam sanctitatem suo tempore compertam designat) *fecit* (i. e. amplificavit ornavitque: nam, ut dicam ad Kal. Decembris, *Salvatoris* Basilica antiquior erat) *Basilicam ad nomen* (i. e. sub [65] nomine) *Salvatoris, copulatam cum Episcopio*; *quae* (supple *nunc*) *usitato nomine Stephania vocatur*. Hoc est quae prius (ante & post Stephanum I.) dicebatur *Basilica Salvatoris*, ea nunc (scribente scil. hoc chronographo) *Stephania* vocatur. Eamdemque in partem accipi non incommode ejusdem verba possunt in Stephano II. *His ita peractis*,

Cc

[61] Suavis est Chioccarelli originatio, id nomen adsciscentis a Στέφανος *Stephanos, corona*: nim. quia in ejus Ecclesiae picturis XXIV Seniores coronas Salvatori offerrent. Eaque etymologia eo est mirabilior, quod Chioccarello obscurus non erat Jo: Diaconi locus in Stephano II. scribentis: *Ecclesia Salvatoris, quae de NOMINE SVI AVCTORIS STEPHANIA vocitatur*. Poterat id dici clarius? Et certe Στεφάνειος [unde flectitur femininum *Stephania*, supple *Basilica*] est ex eorum derivativorum genere, quae a nominibus propriis propagantur, ut Ἀλεξάνδρειος, Ἀριστοτέλειος &c. At a στέφανος sive στεφάνη, quatenus *coronam* notat, fiunt στεφανίτης, στεφαναῖος (quod affert Suidas) & στεφανιαῖος. Ut omittam, quod familiare est ab auctoribus quaeri Basilicis nomina, ut Neapoli *Severianam* ab Severo Ep., Romae *Liberianam*, & alia sexcenta.

(62) Ab auctore inquam Stephano Ep. sive I. sive II. Vide locum Jo:Diaconi in Adnot. 61.

(63) Etsi mox pag. 163. eo labitur, ut simul etiam a Stephano II. & a στέφανος, quatenus *coronam* notat, id nomen derivandum putet. Mira vero etymologias tradendi methodus! quam si sequamur, necesse erit primos nominum impositores id sibi proposuisse, ut non una sed multiplici simul ab origine nomina petita rebus inderent, eoque pacto jam tum orituras de etymologiis lites ipsimet in antecessum componerent.

(64) Nec enim Jo: Diaconum moror, qui res narrans Stephano II. vetustiores, *Stephaniae* nomen usurpat, fort. κατὰ πρόληψιν, *per anticipationem*: veluti quum in Joanne III. ait: *Hic fecit consignatorium ablutorum inter Fontes majores ... & Ecclesiam Stephaniam*, h. e. quae suo tempore *Stephania* dicebatur, etsi forte ante Stephanum II. nondum id nomen adepta esset.

(65) Sic semper loqui amat Jo: Diaconus. In Vincentio: *Fecit praefulgidam Basilicam ad nomen beatissimi Praecursoris Jo: Bapt.* In Agnello: *Fecit Basilicam ... ad nomen S. Januarii Mart.* In Stephano II. *Tria fecit monasteria, quae ad nomen S. Festi, & S. Pantaleonis MM. Sanctiq. Gaudiosi Conf. praetitulavit*. Ac passim alibi.

actis, *Ecclesia Salvatoris*, *quae* (supple *nunc*) *de nomine sui auctoris* (h.e. si lubet, restitutoris Stephani II.) *Stephania vocitatur ... igne cremata est .... Sed ... eamdem* (Stephanus II.) *renovavit*.

Ex his Chronographi narrationibus vides jam non liquere, quid ipse senserit, utrumne *Stephaniae* appellationem ad priorem, an ad alterum Stephanum auctorem referat. Ac mihi quidem videtur ne ipse quidem Jo: Diaconus scisse, uter illorum *Stephaniae* nominis fons & origo fuerit, eamque ob causam ita ambigue locutus, ut utramvis in partem interpretari ejus verba lectori liceret. Verum si mihi detur optio, in Stephanum alterum pronior essem, non solum ea de causa, quod *Stephaniae* nomen apud nullum auctorem Stephano II. antiquiorem reperiatur; verum etiam, quod Jo: Diaconus de Stephania loquens semper praesenti tempore utitur. In Steph. I. *Fecit basilicam ad nomen Salvatoris ... quae usitato nomine Stephania vocatur*. Atqui si a primo Stephano nomen fluxisset, dicendum fuerat, *Quae de ejus nomine Stephania vocata fuit*. Sic etiam in Steph. II. (vide proxime adscriptum locum) pro *Vocitatur* scribere debuisset *Vocitata fuit*.

Ac plane quidem si certo constaret, Stephaniae nomen ab hoc secundo Stephano manasse, videbatur is apud posteros (a quibus praesertim Kal. Decembris *Dedicatio Stephaniae* celebraretur) cultu non caruisse; maxime quum Jo: chronographus plura de posteriore (66) Stephano, quam de priore prodidisse sanctitatis indicia videatur. Sed haec quam sint incerta, nemo non videt. Refero me igitur ad Menaeorum locum antiquiori alicui, quam secundus est, Stephano faventem.

§. II.

(66) *De Stephani II. rebus*.

I. Noster Joannes Diac. de Stephano I. nimis jejune narrat, ut in antiquioribus praesulibus solet: nec enim iis quae sup. recitavi aliud addit, quam temporum consignationem quam infra exponemus. At in Stephani II. laudes pleniore alveo diffunditur. Is Stephanus postquam *Parthenopensem ducatum* (uti Noster loquitur) *laudabili quiete duodecim rexit annos*; desaeviente clade *inguinaria*, adhuc laicus & Consul, unanimi omniũ voto, ac (inquit) *magnis precibus* ad episcopatum tunc vacuum expetitur. Et numquam quidem hanc regulam fallere, & scimus omnes, & Stephanus Papa in primis animadvertit. Qui quum *tantam populi* (Neapolitani) *devotionem in eum* (ducem & consulem) *cerneret, tonsum atque regulari promotione* (regularem promotionem intellige, qua is per singulos gradatim ordines decurrit, antequam episcopus ordinaretur: jam enim ordinationes per saltum desueverant) *episcopum consecravit*. Papa Stephanus Stephani nostri consecrator non alius fuit, quam cui Adrianus successit, tum nostro Joanne Diac. teste, tum etiam Anastasio: nisi quod is ab Anastasio *Stephanus III.* inscribitur, qui revera *Quartus* fuit: hoc ideo, quia Stephanus II. [triduanus Papa] cũ Stephano tertio coaluit. Hinc vero apud Anastasium in cod. Stephano III. ordinationem subitariam suam Constantinus Antipapa ita defendebat, *Nihil novi se fecisse dicens, quia & Sergius Archiep. Ravennatium, laicus exsistens, Archiepiscopus factus est; & Stephanus Neapolitanae civitatis & ipse laicus repente episcopus consecratus est*. Haec defensio in Romana Synodo anni 769. producta fuit. Quocirca Stephani nostri ordinatio ad initia Stephani Papae & ferme ineuntem annum 768. est referenda. A quo si numeres annos 33. cum dimidio (quot ei tribuit Jo: Diac.) recte ejus mors incidet in *Indictionem Octavam* [ut idem scribit] sed intellige finem Indictionis (quod notari volo, usui postea futurum) h. e. ante Septembrem (unde Ind. Nona currit) anni 800.

II. At noster Stephanus Neapolim rediens, a suis civibus *honorifice susceptus, sic de Divinis coepit studere rebus, ac si puerulus in eis fuisset educatus*. In quo certe Divinae vocationis gratia luculenter se prodidit.

III. Pergit chronographus: *Romam direxit tres clericos, qui in Schola cantorum optime edocti, omnique sacro Romanorum ordine* (Officiorum Divinorum ordinem intellige: unde celebris est libri inscriptio, *Ordo Romanus*) *imbuti, ad propria redierunt*. Idem postea & Franci, & Angli & aliae orbis partes factitarunt, ad Romanos plerosque ritus atque cantum se conformaturi: quod ex historiae monumentis luculenter patet. At hinc discimus, ante hunc Stephanum Ecclesiae Neap. ritum videri fuisse magna ex parte Graecanicum, etsi Latino sermone in plerisque Ecclesiis celebratum: at post hoc tempus primarias Basilicas Roma-

ni sacram

§. II.

Menaeorum locus de S. Stephano expenditur.

Nunc illud examinabimus, quod pro Stephani I. sanctitate ex Chioccarello affertur, ex iis scil. quae de S. Patricio Prusae Episcopo & Mart. Raderus ex Menaeis in Latinum transtulit in I. parte sui Viridarii pag. 221. ubi sic Prusienses affatur Patricius: *Quare testamur apud vos, judicium per ignem a Deo olim peractum iri. Vidi enim Neapoli montem sex millibus passuum ab urbe distantem* (is est Vesuvius) ... *ex quo divinus ille ignis erupit, &, velut saliens unda, trecentas ulnas ultra montis verticem elatus, terram exussit, & saxa decoxit, quoad Stephanus sanctissimus illa tempestate pontifex cum supplicatione sollemni egressus, numen caeleste deprecatus, flammam coercuit & extinxit*. Heic autem Stephanum I. Chioccarellus intelligit, quo sedente videtur eruptio illa Vesuviana evenisse, de qua Cassiodorus IV. Variarum 50. Atque hic demum Stephanus vocatur *Sanctissimus*. Sane ob hanc unam auctoritatem Stephanum hunc, Ant. Caracciolus, & (67) Vghellus inter sanctos retulerunt, etsi nihil de hoc marmore resciissent.

Verum plura sunt, quae parum huic auctoritati fidere forsan suadeant. I. Ac primum dici hoc possit, illud *Sanctissimus* [ἁγιώτατος] olim merum titulum episcopalem fuisse. Fateor. Verum instari contra potest, heic non tituli vi-

nismum amplexas, pluribus interim relictis Graecae nationi Ecclesiis, in quibus Graecanicus ordo una cum lingua perennavit.

IV. Porro autem ex iis tribus Romae educatis clericis *unum Leonem, cognomento Mauruntar* (μαυρῦντα Graeci nominis formam habet) *Cardinalem* (vides initia *Canonicorum Cardinalium*, ut hodie vocantur, Ecclesiae Neapolitanae) *ordinavit Presbyterum*. De ceteris duobus clericis tacet: nã ii, de quibus statim mox loquitur, alio pertinent. Pergit enim: *Alios deinde clericos in Monasterium S. Benedicti* (Casinensis) *Paulo Levitae* [illum intelligit celeberrimum Paulum Diac. cognomine VVarnefridum, qui circ. ann. 766. in Casinensi coenobio vitam monasticam est ingressus] *destinavit* (erudiendos scil.): *unus vero de istis Johannes nomine, qui post Diaconus ordinatus est, apprime eruditus effulsit*.

V. Postremo idem Stephanus tot praeclaras fabricas, tot opera reliquit, quot plures alii non modo perficere, sed ne aggredi quidem potuissent. In Episcopio quidem Apsidem cum duabus turribus, vasa, ornamenta, picturas, miri operis omnia, adhaec autem & tria in urbe monasteria construxit. Idem Basilicam Cathedralem, ut ante dictum, in favillas redactam renovavit, non sine praesenti Dei auxilio, *qui* (ait Jo: Diac.) *triste cor TANTI PATRIS laetificare dignatus est*. In Nova Cathedrali *ciborium* (h. e. altaris umbraculum quatuor columnis suffultum) *ex argento* fecit, ibique SS. MM. Eutychetis & Acutii corpora condidit. Taceo ceteram viri hujus munificentiam. De quo sic noster Diaconus definit. *Fuit autem temporibus Stephani & Adriani Apostolicorum. Qui decurso septuagesimo aetatis suae anno, pacificus migravit a saeculo. Sepultus est autem in Monasterio S. Januarii intus Absidam Ecclesiae* (h. e. aediculae, vulgo *Cappellae*: nam eo sensu Noster aliquoties *Ecclesiam* usurpat) *S. Stephani Protom. currente Ind. Octava.* Has temporũ notas ad finẽ num. I. illustravimus. Vide quam curiose hujus Praesulis res praeclare gestas, atque tempora chronographus retulerit; praesertim qui in aliis mire se jejunum, exsuccum, oscitantem praestiterit. Quod miror, ni ejusdem non modo claritatem, sed & cultum arguat; maxime quum idem inter duos Paulos, (ambos caelicolis in hoc Kalendario adscriptos, etsi Stephano II. longe minus celebratos) medius intercedat. Atque haec pro claritate & cultu Stephani II., necui is indicta causa postponatur, dicta sunto: quae tamen quam sint dubia, nemo non videt.

[67] Chioccarellus quidem, qui primus omnium, quod sciam, eum Menaeorum locum produxit, tamen de Stephani sanctitate nihil statuit. At Ant. Caracciolus pag. 343. Stephanum I. Caelitibus inseruit his verbis: *Stephanum nisi S. Patricius Prusae episcopus & Mart. qui Neapoli fuit anno 499.* (falso ut saepe monuimus; quia is aevo persecutionum vixit) *in Menaeis a Radero translatis, Sanctissimum appellasset, nemo nostrum sanctum fuisse scivisset*. Idque libenter secutus est Vghellus. At Tillemontius [to. V. Not. X. in S. Patricium] conqueritur, ex Menaeorum tantum loco ab Vghello inter caelicolas relatum hunc Stephanum, quem Neapolitana Ecclesia inter Sanctos non numeret. Qui si hos Fastos vidisset, aliter nunc certe censeret.

ce poni illud *Sanctissimus*, sed totum istud *Sanctissimus illa tempestate pontifex παρενθῆσθαι* (*interponi*) nec tam dicis caussa usurpari, quam tamquam verum elogium, ac Stephani merito privatim attributum. Deinde non titulo tenus eum appellari *Sanctissimum*, sequens pacati ignis factum suadet.

II. At illud gravius, quod nec magna Menaeorum auctoritas apud viros eruditos habetur, & quod in Actis S. Patricii sincerioribus (quae Bollandistae primum ad 28. Aprilis, mox & Ruinartus edidit) quum eadem illa, quae in Menaeis, quaestio de thermarum & ignearum eruptionum origine copiose a S. Patricio pertractetur, nullum ibi tamen de Vesuvio, nullum de Stephano Episcopo verbum. Imo quae in Menaeis de Vesuvio afferuntur, his paria in illis Actis de Siciliae ignibus breviter attinguntur num. 5. his verbis: *ἀναφθῆναι δὲ καὶ (ἐκ) τοῦ ἐν Σικελίᾳ καιομένου πυρός.* (Haec ita se habere) *vel ex eo, qui in Sicilia exaestuat igne, persuasum habe*. Quocirca videtur haec tota de ignibus subterraneis dissertatio a Graeculo aliquo per otium pinguior, quam in Actis sinceris est, effecta, corrasis undecumque ad rem facientibus documentis. Ac de hac tota S. Patricii disputatione videbis quae ad Patricii Acta ad XIX. Maii adnotabimus.

III. Age vero demus, quae Raderus de Menaeis transtulit, ea in omnibus sincera esse, imo etiam si lubet, ex aliis longioribus Patricii Actis bonae frugis hausta. Id vero si dabitur, tunc necesse erit antiquiorem aliquem Stephanum Neapolitanum admittere, qui non ultra tertium saeculum, aut quarti initia processerit (h.e. quousque persecutiones desaevierunt) atque huic demum Stephano Menaeorum narrationem adpingere. Ceterum episcoporum nostrorum chronographo Joanni plures quatuor priorum saeculorum antistites ex monumentorum inopia ignotos fuisse, alibi saepe demonstravimus. Quod si Episcoporum veterum catalogum hoc insuper Stephano auctiorem fecerimus, nae nos haud levem gratiam ab originum nostrarum studiosis inibimus.

IV. Nihil autem in eo ponderis est, quod Chioccarellus existimat: qui ut Menaeorum recitata verba de Stephano illo primo, qui VI. ineunte saeculo sedit, capi possint, S. Patricii martyrium ad eadem tempora prorogat, quem sub Theodorico rege passum statuit, sub quo celebris Vesuvii eruptio contigit a Cassiodoro memorata. Verum has meras esse nugas, S. Patricii Acta a Bollandistis & Ruinarto producta clamitant: de quibus ad XIX. Maii commentabimur.

§. III.

Quis demum omnino sit habendus is, qui hoc die colitur, Stephanus.

Ex hactenus dictis potest intelligi, a Neapolitanis hodierno die nostri alicujus antistitis Depositionem olim esse celebratam: verum utrum is fuerit octavi exeuntis saeculi praesul, an sexti ineuntis, an postremo antiquior alius, qui persecutionum aevo vixerit, id vero esse incertissimum, ac tamdiu certe fore, donec monumentorum inopiae saltem accuratio judicii suppetias ferat.

Jam primum omnium, Stephanum hunc, qui Fastis adscribitur, fuisse aliquem priorum trium saeculorum antistitem, non mihi persuadeo. Nam quum Joannes chronographus haud multo posterior hisce Fastis fuerit, nae is non ignorasset, hodiernum Stephanum prioribus sedisse saeculis, proinde immanes chronici sui per illa tempora hiatus hoc saltem episcopo sarcire minime neglexisset. Nec enim usquam facile in hoc marmore occurret antistes, qui ab Joanne praetermittatur. Deinde quae de supplicatione (68) ab hoc episcopo facta ad coercendam flammam Menaea narrant, ejusmodi supplicationum vix est ut persecutionum aevo vestigia reperiantur. Primum equidem

suppli-

(68) At Graece est ἐξελθὼν μετὰ λιτῆς, *egrediens* (Stephanus) *cum supplicatione* sive obsecratione: quod non necessarium est de hodiernis *processionibus*, uti vocant, intelligere.

supplicationum (vulgo *Processionum*) satis illustre exemplum reperisse memini in S. Porphyrii Gazae episcopi vita, qui principio saeculi quinti floruit; ad quam vitam commentarium non inutilem intulimus ad XXVI. Febr.

Reliqui sunt Stephani duo (sexti unus, alter octavi saeculi) quorum uter hoc die in Fastis Neapolitanis signetur, id vero sedulo examinari convenit. Et ex Joanne quidem chronographo nihil ad hanc litem dirimendam lucis affunditur; apud quem sic justae utrique laudes tribuuntur (citra ullam tamen confessae sanctitatis mentionem; nec enim hoc ille assolet) ut aut utrique aut neutri cultus sit tribuendus.

Ergo in tanta veterum memoriarum inopia non aliud relinquitur, nisi ut ad supra adscriptum Menaeorum locum tamquam ad sacram anchoram confugiam. Quem ego locum etsi non usquequaque inculpatum, at a fictionis certe suspicione alienum censeo.

Res enim sic se habet. Totum hoc quod in Menaeis de Stephano quodam Neapolitano Vesuviani incendii pacatore narratur, verissimum fuisse oportet. Quid enim? omnia pulchre cohaerent, atque in Stephanum I. conveniunt. Re enim vera in hujus pontificatum, & in annum circ. 512. incidit nobilis illa eruptio [*69*] cujus Cassiodorus meminit. Adhaec supplicationum ritus, cujus heic in Menaeis fit mentio, jam post centum ipsos ante hunc Stephanum annos usurpabatur. Postremo & Stephani hujus vitam, & incendii illius, quod sub eodem Stephano accidit, narrationem habuisse prae oculis CPolitanos tum, quum haec in Menaeis scriberent, tum ex eo suadetur, quod quum Neapolis antiquitus Vrbi Regiae subjaceret, facile Byzantinis fuit res Neapolitanas callere; tum etiam quod in ea narratione nihil est quod cum temporibus historiaque non apte congruat. At vero in eo tantum Menaea (neq. id praeter solitum) peccant, quod humano capiti cerviccm equinam, ut ille ait, copularunt: qui ut S. Patricii disputationes ditiores facerent, eis non tantum Vesuvianae cladis narrationes adpinxerunt, verum etiam de Stephano I. flammae illius sedatore mentionem injecerunt; idque non sine turpi anachronismo, quum hic Stephanus ducentis saltem annis S. Patricio (cujus aetas etsi incerta, at in persecutiones incidere debuit) recentior fuerit.

Is ergo Menaeorum locus quum non nisi de Stephano I. (qui VI. saec. sedit) sit intelligendus; tum ejus confessam sanctitatem docet, tum etiam non alium quam cum saeculi VI. antistitem hoc die Fastis inscriptum fuisse, ostendit. Atque haec dixisse de his sufficiat, nempe ut appareat, eum qui hoc die colitur, non alium quam Stephanum I. fuisse, qui Synodis Romanis sub Symmacho duabus, tum an. 499. tum 502. subscripsit.

His autem longe plus virium accedet, ex putatione annorum atque temporum hujus Stephani I. Qui calculi quum pulchre cum die Depositionis, qui hoc die in his Fastis signatur, cohaereant, hinc jam certo colligetur, eum qui hoc die colitur, plane non alium quam eum fuisse, qui saeculo VI. sedit. Verum haec paulo spinosiora cupidi nostrarum originum, si quibus ea res tanti visa fuerit, adumbrata in ima [70] cera reperient.

XII

Ostensum alibi a me fuit Jo: Diaconi calculos in quatuor aut quinque priorum saeculorum episcopis mendosos esse; quippe is ut illorū saeculorum lacunas repleret, & praesulum tempora ad superiora retraxit, & eorum episcopatus plus nimio longiores effecit. A quo vitio posteriorum antistitum, ac maxime Stephani hujus, notatio temporum abest.

(69) Videnda est Celebris Cassiodori epistola IV. Var. 50. qua remittitur *tributaria functio* ob agrorum vastitatem ex Vesuviana clade, quam Sigonius & alii in an. 512. conferunt.

(70) *Initium atque finis episcopatus Stephani primi demonstratur, cumque depositionis die in hisce Fastis signato, &, anno Vesuvianae eruptionis apte componitur.*

De

XII P S GERONTII MAR

PRaeter quosdam Gerontios Mart. quos huc pertinere [71] non arbitror, ille unus heic est intelligendus *Gerontius* Mart. cujus crastino die mentio fit apud Graecos. Nam in Mss. Menaeis[72] Mediolanensib. binisq. Taurinensib. eo die sic legitur: *Certamen S. Martyris Eleutherii* [73] *Persae*, *& S. Zoili Romani*, *& SS. MM. Theodosiae*, *Basilidis*, *& GERONTII*. Sed & apud Bollandistas (ad XIII. Apr. pag. 102. in Praetermissis) allegantur praeter supra laudatos scriptos libros, tres Graeci codices Parisini, in quibus eodem die coluntur *Theodosia*, *Basilius*, *& Gerontius Martyres*. Verum in his facile pro *Basilio* legendus fuerit *Basilides*: idque non solum quia in Synaxario Collegii Claromontani Parisiensis (apud Bollandistas ibid.) die XIV. Aprilis *Eleutherio* & *Zoilo* adjunguntur *Theodosius* (non *Theodosia*) *BASILIDES* & *Gerontius*, verum etiam quia die I. Aprilis in Menaeis Venetae editionis[74] & Synaxario Chifletiano fit de SS. Mart. *Gerontio* & *BASILIDE* gladio peremptis.

Et quidem in hoc ultimo monumento *Ge-*

De eo sic incipit: *Sedit annos XV. menses II.* Mox ejus gestis enarratis, quae supra recitavi, sic desinit: *Fuit autem temporibus Anastasii & Symmachi Romanor. antistitum, atq. Anastasii Aug.* Et Anastasii quidem principatus nihil calculos juvat, quippe per ampliora utrinque (h. e. tum ante Papam Anastasium tum post Symmachum) spatia excurrens. Quare his tantum fundamentis putatio temporum niti debet: primum Anastasii Symmachique pontificatibus, tum annorum numero quos sedit Stephanus, deinde ejusdem die emortuali, ac postremo Vesuvianae vastitatis anno.

Atque ut inde ordiar: Stephanus quum duos menses supra annos XV. sederit, depositus vero dicatur (nam tantisper id mihi sumo, de Stephani I. *Depositione* loqui hoc die Fastos marmoreos) die XI. Aprilis; inire pontificatum debuit circ. diem XI. Febr. At annum ipsum initae cathedrae hac maxime ratione tenebimus. Vesuviana clades in ann. 512. confertur, hunc vero non incipientem, sed sive medium, sive jam vergentem. Nam ex ea flamma tanta est agris illata vastitas, ut apud Cassiodorum IV. 50. *tributaria* agrorum *functio*, h. e. pensitatio, remitti debuerit. Ergo non ante Aprilem sequentis anni 513. mori Stephanus I. potuit. At idem non ante Februarium anni 498. [qui fuit Anastasii Papae secundus atque postremus] consecrari episcopus debuit. Nam si priore illius Papae anno [h. e. 497.] adeptus episcopatum fuisset, jam hujus Stephani anni XV. cum mens. II. in Aprilem anni 512. (h. e. ante Vesuvianam flammam) desiissent, nec Menaeorum narratio vera exsisteret. Proinde noster hic Stephanus mense Febr. anni 498. episcopatum assecutus, ubi annos XV. duosque insuper menses in episcopatu traduxisset, obiisse reperietur mense Aprili anni 513. qui fuit Papae Symmachi penultimus. Atque id, si non aliud, Chioccarellum refellet, qui Stephano huic Reducem [qui, ut ad 29. Mart. ostendimus, vergente VI. saeculo post Vincentium sedit] successorem dat, idque anno 510. usque ad 513. At hos annos certo certius est, Stephano esse imputandos. Verum id obiter.

Atque ea est temporum Stephani I. ratio: quae quum non tantum Jo: Diaconi numeris, sed & Vesuvianae eruptioni an. 512. & insuper diei emortuali in hisce Fastis signato innitatur; ex eo aequi estimatores colligent, hunc qui hoc die colitur, adhaec Jo: Diaconi Stephanum I., ac postremo Menaeorum Stephanum, qui flammas Vesuvii compescuit, hos inquam tres unum eumdemque fuisse.

Atque is quidem Depositionis dies in his Fastis inscriptus parum est, quod cum Stephani I. calculis aptissime congruit, nisi etiam ab Stephani II. (quem unum prior Stephanus competitorem habet) annis dissideret. Atqui jam supra [in Adnot. 56. in fine num. I.] docuimus, hunc non incipiente, sed vergente ant medio anno 800. ex hac vita migrasse. Quocirca hic dies Depositionis, qui in XI. April. incurrit, in Stephanum II. convenire non valens, palmam Stephano priori sine controversia tribuet.

(71) Eos sicui forte cupido sit, videre licebit in Hieronymi Mrologio, in Usuardo, in indice generali Bollandiano ad finem Junii &c.

(72) Vide apud Bollandianos ad 13. April. pag. 130.

(73) Cujus meminit eod. die Basilii Menologium, sed sine sociis.

(74) Utrumque vide apud Bollandistas ad 1. April. pag. 10.

Gerontius uti dux, Basilides vero uti socius ponitur, si recte distichon [75] eorum commemorationi adjunctum capio. Quam rationem Fasti nostri secuti, Gerontium pro duce habuerunt; unde pro consueto more hunc tantum adscripserunt, suppresso socii nomine.

Illud magis miror, quod quum in Graecor. libris alibi alias, sed plerumque die crastino, Gerontius cum sociis signetur; tamen in hoc Kalendario hoc die *Passionis* nota Gerontio praescribatur. Certe id non temere est: & habuisse olim Neapolitanos Acta, ex quibus id constaret, credo. Ceterum & hoc fieri potest, ut hic quidem dies passionis fuerit, sequens vero dies (quo eum plerique Graecorum colunt) sepulturae.

XIII TRANSLATIO BEATI IANVA

VIdeantur dicenda ad XIX. Septembris: in quem diem ea etiam, quae ad Translationis S. Januarii Martyris festum spectant, rejicimus.

XIIII N S TIBVRTII ET VALERIANI

IN Frontonis Kalendario, & in omnibus antiquis Martyrologiis, Hieronymiano (76) Beda genuino, Rabano, Vsuardo, Adone, Notkero, adhaec Sacramentario Gregoriano, Missali Ambrosiano, in officio Mozarabico, & aliis pluribus Missalibus, Breviariis, aliisq. Latinorũ (77) monumentis hic dies suprascriptis martyribus assignatur. Contra Graeci in Menaeis & Menologio Sirleti de Caecilia, Valeriano, & Tiburtio die XXII. Novembris agunt, at in Basilii Menologio de eisd. die XXIV. Vnde, ut in die incerto (quippe variantib. Graecis) heic *Natalis* non *Passionis* nota praeponitur. Vna cum fratribus Valeriano & Tiburtio tum Maximus cornicularius, tum alii plures martyrium fecerunt: sed in hisce Fastis perpetuum hoc est, ut duces tantum signentur.

Porro apud Graecos Valerianus Tiburtio praeit, fortassis quia ille a Caecilia sibi desponsa prior conversus ad Christum fuit, ac mox baptizatus. At Latini ferme Tiburtium praeferunt, credo quia prior coram Turcio Almachio Vrbis Praefecto praeclaram confessionem edidit, ut ex Actis constat. Quae quidem Acta ex S. Ceciliae historia decerpta ita hoc die Bollandiani proferunt, ut plane pro sinceris habeant: at contra stat Tillemontius, cui criticorum natio adhaesit. Verum de his vide quae inferne (78) adnotavimus.

Postremo occurrit in his Fastis die XI. Augusti *Nat. S. Tiburtii*; sed ab hodierno alterius, ut ibi notabitur.

XV

(75) Distichon in hunc modum habet:
Σὺν Βασιλείδῃ Γερόντιος ἐν ξίφει
Γέρων μετέσχε παμβασιλείου Λόγου.
H. e. *Gerontius cum socio Basilide gladio particeps factus est praemiorum Verbi omnia gubernantis*. In Graeco alluditur ad utrumque nomen: quae allusio in Latino deperit.

(76) In quo Hieronymi Mrologio etiam die XXI. April. inscribitur, *Via Appia Natalis SS. Valeriani, Maximi, Tiburtii*: diverso ordine & numero; nam hodierno die in eodem Mrologio & longe plures sunt socii, & omnibus praeit Tiburtius. Adhaec in eodem Hieronymiano, ipso quoq. die 22. Novemb. Caeciliae virgini *Valerianus, Tiburtius, Maximus* socii adjunguntur.

(77) Notanda in primis est vetus inscriptio in coemeterio reperta, & in Confessionem S. Caeciliae translata; quam ex Bosio Florentinius ad hunc diem refert, his maxime verbis conceptam: SANCTIS MARTYRIBVS TIBVRTIO BALERIANO ET MAXIMO QVORVM NATALE EST XVIII. KALEND MAIAS. i. e. die 14. April.

(78) *In Acta SS. Tiburtii & Valeriani Animadversiones aliquot.*

§. I. *De eisdem Tillemontii judicium. Eorum antiquitas ex stylo & quibusdam veteribus locutionibus comprobatur.* Cognatus & Cognata *quid? Abellinas inscriptio exponitur & suppletur.* Fover. latebram. Centenas exsolvere. Serta. Devotare se. Cornicularius.

De

De S. Caeciliae historia, ex qua excerpta quae ad hos Sanctos pertinent, in hodiernum diem Bollandistae intulerunt, Tillemontii (to. 3. in Not. IV. ad S. Vrbanum) judicium tale est, plura ibi ἀσύστατα (*sibi non constantia*) contineri, proinde nec primigenia, nec sincera haberi posse: sed eadem tamen satis antiqua videri, idq. vel ex antiquo Missali Gallicano per Eminentiss. Thomasium edito posse intelligi, in quod [pag. 297. in *Immolatione Missae*] quaedam ex hac historia illata videantur. Hoc Tillemontii judicium quum verius sit, quam ut de eo dubitari possit; potes hinc colligere, non tantum aetate media, verum etiam aevo antiquiore plures prodiisse parum fideles historias, non quidem, ut ego interpretor, mala fide, verum per homines hujusmodi scriptas, in quibus judicium magis quam ingenium desiderares; quosque ut in popularibus παραδόσεσι (*traditis*) colligendis suae credulitati nimium tribuerent, sua ipsa, uti fit, in Martyres pia animi affectio stimulabat.

Ceterum ejus monumenti antiquitas & ex styli elegantia, & ex pluribus aevi antiqui locutionibus potest intelligi: quarum proderit heic aliquas ad specimen subjicere.

Ac primum videndum quid illud sit, quod num. 5. itemque 6. Tiburtius & Caecilia invicem *cognati* dicantur, quum potius *affines* dicendi fuissent: nam revera Tiburtius Caeciliae *levir*, haec vero illius *glos* erat. Atqui affines istos primo gradu hodieque Itali *cognatos* vocamus. An haec igitur locutio ex hodierno Italico petita antiquitati hujus monumenti fraudi erit? Minime omnium. Nam jam tum aevo Caesarum *Cognati* vox idem significabat. Apud Fabrettum pag. 147. Aurel. Secundinus FRATRI (Zosimo) ET COGNATAE (Valeriae Victoriae fratris sui Zosimi conjugi) monumentum fecit. Apud Boissardum to. 2. p. 127. sub icone mariti scribitur: P. VEDIO. DIOGENI. FRATRI: sub uxoris vero: *VEDIAE. FELICVLAE.* COGNATAE. Nam Vedius aliquis Publii frater, Feliculae levir, marmor ponere debuit. Apud Grut. pag. 1052. num. 11. Christiana quaedam inscriptio sic concipitur: B. M. IN. PACE. FLANIGGO. SCVTARIVS.... COGNATVS. DVLCISSIMVS. SORORIO (i. e. sororis marito) AMANTISSIMO. Atque ex his lux accedit Abellinati sane non facili inscriptioni apud Grut. p. 434. 4. quae talis est: *C. Mamercio. SP. F.* (non *Spurii filio*, sed *sine patre filio* interpretare: at vulgus eam notam pro praenomine accipiens, tandem in causa fuit, ut filii naturales, iidem & *spurii* jam olim dicerentur) *Q.* (quaestori) *AEDili. PRAETori. Q. ET.* (cor. *Q. IT.* i. e. quaestori iterum) *P. Paccius. Januarius. Filio. naturali. et. Mamercia. Grapte. mater. infeliciss. FILIO. et. COGNATAE. piissimis. fecerunt.* Obiter hoc est notandum, quod filius naturalis Mamercius non a patre naturali P. Paccio, sed a matre Mamercia & nomen & etiam *Caii* praenomen [nam matres etiamsi herae non essent, tamen *Caiae* sibi appellationem usurpabant] sibi adscivit: qui idcirco S. P. F. h. e. *sine patre filius* dicitur, non vero *Spurii filius*: nam pater *Publius*, non *Spurius* praenominabatur. Id, inquam, obiter. Verum illud COGNATAE quo demum refertur? Deest, opinor, inscriptionis initium, quod tale erat: PACCIAE (cui suum cognomen non deerat) SORORI, P. Paccii scil. quam ipsam Mamercia *cognatam* suam vocat. Deinde sequebatur, *Et C. Mamercio* & cetera deinceps. Ita hanc inscriptionem & explicandam & supplendam censeo. De eo, quod praediximus, S P. F. explicandum esse *sine patre filium*, memini nescio quid alicubi legisse; nequis forte aliena me compilare putet.

His expositis, non ab re videbitur Actorum loca duo, quorum gratia haec attulimus, heic adscribere. Prior locus extat statim initio num. 5. in haec verba: *Tiburtius Valeriani frater... ingressus quasi ad cognatam suam* (Caeciliam) *osculatus est S. Caeciliae caput.* Qui ritus est studiosis notandus, ut & quod sequitur de pectoris osculo. Nam alter locus initio num. 6. sic concipitur: *Haec dicente Tiburtio, S. Caecilia, osculata est pectus ejus* (suo indutu contectum) *& dixit: Hodie meum te fateor vere esse COGNATVM: sicut enim mihi amor Domini fratrem tuum conjugem fecit, ita te mihi COGNATVM contemptus faciet idolorum.* Quae Caeciliae verba quum in Rom. Breviarium illata legantur; ea gratia non invitus feci, ut in eam *Cognati* notionem (quam & olim Fabrettus animadverterat) paullulum digrederer: quam & Vandelbertus postea est imitatus, de Caecilia sic canens,

Virgo hinc cognato, sanctoque hinc fulta marito.

Eodem num. 6. v. 17. Papa Vrbanus dicitur, *Latebram sui praecavere fovendo*. Quid sit *fovere latebram*, notavimus ad 23. Martii (p. 201. col. 1. fin.) ad illa Actorum S. Castuli verba, *Tutus inveniri non poterat locus ad latebram confovendam*, h. e. occultandam. Verum in supra scriptis verbis pro *Sui* ne dubita *suis* aut *sibi* reponere: nim. *Suis praecavere, fovendo latebram*. Mox statim: *Iste* (Vrbanus) *si inventus fuerit, atrocibus dabitur flammis, &, ut dici solet, centenas exsolvet.* Vides hoc pro-

proverbiale fuisse. *Centenas* supple *plagas*. At heic, uti cernis, proverbialiter ad alia quaevis supplicia extenditur, etiam ad combustionem.

Num. 11. ante medium pulchra est operis rustici descriptio, quam necesse est saeculo minime barbaro elucubratam. Deinde illud eod. num. medio sequitur: *Crispas botrorum sertas suo partu sarmenta... gignebant*. De *serta* vide Vossium Etymol.

Extremo num. 14. *Tunc Maximus DEVOTABAT se dicens: Fulmineis ignibus consumar, si... non illum solum Deum confitear*. Verum quid singulis immoror, quum dictio tota saeculi non infelicis se esse partum declaret? Verum de *Cornicularii* vocabulo non possum, quae sint e re nostra, non huc afferre.

Tiburtio & Valeriano commilitones plurimos Hieronymiana adjungunt, ex quibus tantū *Maximus CORNICVLARIVS* in Actis nominatim memoratur, ceteri sub *domesticorum* Maximi, aut sub *carnificum* (de quibus num. 15.) aut postremo sub *plurimorum* illorum, qui [ut dicitur num. 16.] *enarranti Maximo crediderunt, ab errore idolorum conversi*, nominibus veniunt. Nunc de *Cornicularii* munere videamus. Num. 14. scribitur: *Tunc gloriosi Martyres* (Tiburtius & Valerianus) *excepta sententia, a Maximo CORNICVLARIO PRAEFECTI ducebantur ad Pagum*. Extremo num. 16. *Eo quod Maximus Cornicularius cum suis omnibus factus fuisset Christianus; jussit eum tamdiu plumbatis caedi, quamdiu spiritum redderet*. Heic equidem non quaero, quid *Cornicularius* aevo antiquiore fuerit, quando *Corniculo merere* erat legionariae militiae locutio; sed quid ea vox fuerit aevo horum Martyrum, aut saltem aevo scriptoris hujus, qui quantum video, nec Constantino M. antiquior, nec saeculo V. posterior esse potuit. Jam inde vero ab Asconii tempore *Cornicularii* nomen a legionaria militia ad palatinam, & ad praefectorum officia transierat; qui auctor ad Verr. III. sic scripsit: *Accensus nomen est ordinis, & promotionis in militia, ut nunc dicitur, Princeps, vel Commentariensis, aut Cornicularius: haec enim nomina de legionaria militia sumpta sunt*. Tria heic Asconius innuit, primum haec tria nomina *principis* (officiorum) *commentariensis*, & *cornicularii* olim fuisse legionaria, postea ad praefectorum officia fuisse traducta: deinde eadem tria nomina olim vocis *Accensi* ambitu contenta fuisse: postremo inter *principem, commentariensem*, & *cornicularium* parum fuisse discriminis. Imo Julius Firmicus, qui sub M. Constantino scripsit, *corniculario* idem ferme munus, quod *commentarien*si adscribit. *Erunt* (ait III. Math. 6.) *exceptores earum sententiarum, quae de capitibus proferuntur, aut cornicularii, aut commentarienses*. Alibi: *Cornicularii aut commentarienses, quibus damnatorum cura committatur, seu claviculari, vel carcerum custodes, & quibus publicarum catenarum cura mandatur*. Quumq. *Commentariensis* pro carceris custode millies in Martyrum actis occurrat; etiam qui Maximus in hac historia *Cornicularius* inscribitur, is in Basilii Menologio ad 24. Novembr. κατικλάριος nuncupatur. Atqui κατικλαρίου vox non aliud quam carceris custodem aut clavicularium notat; id quod innumera loca docent a Meursio & Cangio in suis Gloss. producta. Atque haec de *Cornicularii* in his Actis notione, quae nec a Martyrum horum aevo, nec a quarto saeculo, quo hoc opus prodiisse videtur, abludit.

§. II. *An haec Acta de Graeco transfusa fuerint. Nonnulla ibidem prisci moris vestigia. Almacius, non Almachius, praefecti verum nomen esse debuit.*

Est tamen, quod suspicer, hoc non primigenium opus fuisse, sed de Graeco jam tum saeculo meliore transfusum. Sunt certe quaedam loquendi genera, quae Graecismum redolent. Sic num. 2. post medium: *Dabis eis* [pauperibus] *BENEDICTIONEM meam* i. e. munus, eleemosynam: quae notio ex Gr. εὐλογία manavit. Et aevo quidem sequiore saepius Latini eo sensu *benedictionem* usurparunt, at non aevo meliore, quando haec scriptio prodiit: quod indicio est, haec ex Graeco traducta. Jam num. 6. v. 17. *fovere latebram* pro *occultare*, ex Graeco θάλπειν venire, dictum fuit ad Acta S. Castulí sup. pag. 201. Verum haec forsan levia: Illud gravius, quod extremo num. 7. scribitur: *Qui usque hodie sine causa* [i. e. temere] *vixi, jam non sit sine causa quod vivam*. Nam Εἰκῆ in Glossis tum *Sine causa*, tum etiam *Temere* redditur, h. e. *sine certo consilio*. Num. 9. med. *Vos nobilitatis titulus CLARISSIMOS fecit nasci*. Atqui *clarissimatus* per honores acquirebatur, non per nativitatem transmittebatur: Verum Graece erat λαμπρότατος, quod claritudinem generis, non titulum honoris in Graeco fonte notabat. Postremo num. 16. *Invenire* pro *adipisci*, & *Suscipere* pro *Credere* meri sunt Hellenismi: sicuti & *Almachii* nominis interpolati origo de Graeco forsan venit: de quibus omnibus mox dicetur. Verum si de Graeco haec historia manavit (quod est incertum: nam id genus Hellenismi, & inde proficisci poterat, quod qui haec scripsit, is natione Graecus esset, puta libertinus aliquis Christianus) si inquam ex Grae-

eo fluxit; se certe passim gessit is, qui eam Latinam fecit, non tam ut fidum interprem, quam ut primigenium auctorem.

Nonnihil etiam in hoc scripto prisci moris aspergitur: quod longe uberius esset, si haec non ad eloquentiae ostentationem composita essent, sed stylo simpliciore decurrerent. Vel sic tamen n. 7. v. 9. illud est scitu dignissimum, quod quum Tiburtius Valerianum neophytum de mysteriis sciscitaretur; *Caecilia dixit: De his mecum loquere, quia tirocinii tempus fratrem tuum tibi prohibet dare responsum*. Ex his vides Christianos pastores ἐχεμυθίαν (*taciturnitatem*) Pythagoricae parem a neophytis observari jussisse.

Adhaec sciebamus quidem, in Christianorum arcis phoenicem scalpi consuevisse: at cur id fieret, docent haec Acta extremo num. 16. ubi *S. Caecilia* (S. Maximum) .... *sepelivit in novo sarcophago, & jussit, ut in sarcophago ejus sculperetur phoenix, ad indicium fidei ejus, qui resurrectionem se inventurum, phoenicis exemplo, ex toto corde suscepit*. Hoc ultimum *Suscepit* interpretare *credidit*; nam in Graeco fonte auctor repererat ὑπέλαβεν, quod tum *suscipiendi*, tum etiam *opinandi* verbum est. Sicuti & praecedens illud *Inventurum* idem est, quod *adepturum*: hoc ideo, quia Grecis εὑρεῖν passim est *adipisci*.

Restat de praefecti cognomine dicendum, qui in hac historia *Turcius Almachius* vocatur. Ac recte conqueritur Sirmondus, id nomen nec Latinum, nec Graecum videri. Fateor. At non continuo hinc invidia creanda est huic historiae. Nam unius aspirationis detractione, quam temere videntur librarii intrusisse, ex *Almachio* is evadet *Almacius*, quod puto verum huic praefecto fuisse Latinum cognomen. Sicuti enim ex *Scurra* fit *Scurracius* (quod nomen gentis est in Campano quodam marmore saepius repetitum) sic ex *Alma Almacius*. *Alma* autem primitivum nomen veteris Latii fuit, ex Hebraeo ortum, ut in Tyrrhenicis ostendimus; ex quo postmodum adiectivum *Almus* manavit. Tametsi quod modo cum librariis expostulabam, quasi nominis praefecti hujus corruptoribus: videndum an non potius in Graecum primigenium hujus auctorem historiae ea culpa sit conferenda. Nam Graeci amant peregrina nomina sic leviter interpolare, ut Graecae videantur originis. Itaque Αλμάχιος a μάχομαι factum videri voluit: id quod & Latinus est imitatus.

De *Pago*, [sic locus is vocabatur, ubi SS. Martyres martyrium consummarunt, uti legitur num. 6. 11. 16.] eruditi Romanae topographiae indagatores viderint.

§. III. *De loco certaminis Caeciliae & sociorum. Siciliense Caeciliae martyrium refellitur. Nova Actorum defensio instituitur: nim. Caeciliam cum soc. non sub Alexandro, sed sub Marco & Commodo decertasse; nec sub Vrbano jam Papa ordinato, sed sub eodem adhuc Presbytero Rom.*

Atque haec pauca notasse sufficiat in Acta horum Martyrum, excerpta, uti dixi, ex S. Caeciliae historia apud Bollandistas hoc die. Nunc de loco martyrii horum & ipsius S. Caeciliae videamus. Romae eos fecisse martyrium quum non solum haec Acta, sed & omnis simul antiquitas dixerit; nihil causae video, quin id eis accredam. Nam quod doctiss. Tillemontius ex Venantio Fortunato contendit, eos in Sicilia passos, id non assentior. Hexameter Fortunati sic habet:

Caeciliam Sicula profert, Seleucia Theclam.

Sed vereor, ut illud *Sicula* (parû apte hîc usurpatum) ex auctoris manu sit: &, ut locus sit inculpatus, sive Caeciliam dicendum est ortu dumtaxat, non etiam passione, *Siculam* ab eo dici: sive postremo tam esse Siculam Caeciliam, quam alibi eadem ab hoc ipso Fortunato *Ravennae* adseribitur. Sic enim de Ravennae Ecclesia in I. 2. loquitur:

Incolit haec (templa) *pariter Maturius atque Sisennius,*
Quos genus atque fides, & tenet una salus,
Sanctus Alexander, felixque Cecilia pollent.

Adhaec quum plures *Caeciliae* in libris Liturgicis adhuc supersint; cur non diversa ab Romana fuerit haec Sicula Fortunati Caecilia, tunc quidem celebris, nunc autem ignota prorsus? Ad ultimum quum in Canone Missae Sanctis Agathae & Luciae subjiceretur Caecilia; difficile non fuit, ut pro illarum alterutra, quas Siculas fuisse certo scimus, incogitanti Poetae Caecilia obrepserit. Fortunatus ipse, ineunte saec. VII. mortuus, non video cur quarti quintique saeculi monumentis sit anteferendus, quibuscum ne comparari quidem potest.

Remota igitur hac una difficultate, quae ex Fortunato creatur, nihil video, quare vetustas omnis sit deserenda, quae Caeciliam & socios Romae coronatos praedicavit. Hunc martyrii locum passim Acta eloquuntur: quae mihi videntur IV. aut V. saeculo scripta. Eumdem locum Hieronymi Mrologium Lucense & Corbejense indicat hoc die his verbis: *Romae via Appia in coemeterio Praetextati natalis SS. Tiburtii, Valeriani, Maximi*, & aliorum commilitonum: etsi in antiquiore Antuerpiensi *Romae* tantum scribitur, omissis *Via*... & *Coemeterio*.. Adhac die XXII. Novemb. in omnib.

Hie-

Hieronymianis Caecilia *Romae* ponitur, ut & in Romano parvo, sive Rosvveidano Mrologio.

Tillemontius quid ad haec? Nempe is suspicatur, quia horum MM. corpora Romam postmodum forsan translata fuerint, ob eam causam a posteris fuisse creditum, eos Romae subiisse martyrium. Verum credibile ne est, non tantum Caeciliae, sed & Tiburtii, Valeriani, Maximi (quorum res gestae cum Caeciliae Actis non solum in hac historia, sed & in Missali Gothico Thomasii, & in omnibus Latinorum Graecorumque monumentis sunt implicitae) imo & plurium adhaec sociorum [quos Hieronymiana adnectunt] Reliquias advectas fuisse Romam? Demus vero ita factum esse. At eam certe tam opimam Translationem non ante pacem Ecclesiae datam contigisse, opus erit. Jam vero post Ecclesiae libertatem quid opus fuisset ea corpora parum honorifice in coemeteriis abdere? an non sub Ecclesiarum altaribus primo appulsu condi debuissent? Ita sane. Nunc certo scimus, ea anno 821. a Paschali I. in Coemeterio Praetextati reperta fuisse [quod nec Tillemontius negat] imo & eadem coemeteria ad multam aetatem nomen *S. Caeciliae*, itemque *SS. Tiburtii & Valeriani* retinuisse, de quo vide Aringhum to. 1. pag. 474. 478. Imo illud mirabilius est, jam olim sub Papa Symmacho hoc ante saeculi V. finem memoratam reperiri Romae Ecclesiam S. Caeciliae dicatam; quam & longe ante id tempus stetisse, verisimile est. Cur non igitur Caeciliae corpus de Sicilia in eam Ecclesiam recto itinere invectum fuit, potius quam in coemeterium abderetur? Omnino autem quocumque te verteris, in monumenta de Romana Caeciliae & sociorum passione incurres: nec Acta quae terimus, etsi non optima fide scripta, at pervetusta tamen, id tam fidenter & impune affirmare potuissent, nisi apud omnes confessum haberetur. Quocirca nullusdum Latinorum aut Graecorum fuit, qui alibi quam Romae Caeciliam cum suis decertasse dixerit. Rem vero ita testatam negare, id, nequid gravius dicam, *Communi sensu plane caret*. Et tamen Tillemontii sententiam Baillettus, aliique passim Gallorum adhuc admirantur.

At videamus, quid ex Sicilia commodi apportet Cl. Tillemontius. Sic, inquit, sibi melius Acta constabunt, alioqui ruitura; quippe quae diram sub Vrbano Papa (h. e. sub Alexandri principatu fautoris Christianorum) persecutionem plenis buccis decantant. Nam si Tillemontium audias, satis erit, si Caecilia cum sociis sub Vrbano aliquo Siciliensi episcopo, & Almachio rectore Siciliae decertaverit: cetera deinde satis prono alveo fluent. Nihil enim proclivius factu fuit, quam ut postea scriptor iste ex Vrbano Siculo episcopo Papam Vrbanum faceret, deque Almachio provinciae rectore, Almachium urbis praefectum interpolaret.

Equidem difficultatem, quae ex Vrbani Papae & Alexandri principis pacatis temporibus petitur, esse gravissimam, nec sub ejus principatu tam saevam persecutionem admitti posse, fateor: sed eam tamen difficultatem aliunde dilui posse, salva hujus scripti in praecipuis historiae capitibus auctoritate, non diffido. Et Caeciliam quidem non Alexandri sed *Marci Aurelii & Commodi impp. temporibus passam*, tum Vsuardus, tum etiam Ado diserte ad 22. Novemb. docuerunt. Sub eisdem nominatim principibus Caecilia cum sociis certasse dicitur in quibusdam Actorum exemplaribus. At in editis plurativo saltem numero alicubi imperatores designantur. At enim, ais, quo pacto sub Marco & Commodo Vrbanum Papam reperiemus; quem sub Alexandro sedisse, certissimum est? Verum equidem contendo, quae in Actis ab Vrbano Papa gesta dicuntur, ea Vrbano eidem, verum adhuc Ecclesiae Romanae presbytero, esse tribuenda. Res autem quemadmodum mihi gesta videatur, ordine referam.

Quum Marcus atq. Commodus ab anno 176. ad 180. una regnaverint, intra id tempus coerceri omnino debet Caeciliae & sociorum passio. Atqui per eos annos non Vrbanus, sed Eleutherus in cathedra Romana sedebat: quum contra in libris omnibus hagiographis sub Vrbano ea accidisse dicantur. Fateor. Verum ea monumenta omnia intelligi oportet de Vrbano presbytero, qui diu postea etiam Papa fuit. Hic igitur ille Vrbanus est (qui merito in Actis num. 2. v. 6. *Senior* i. e. *presbyter* inscribitur) qui circ. annum 180. Tiburtium, & Valerianum baptizavit, quique in crypta coetui Christianorum praeerat. Et Acta quidem Christianorum multitudine gentiles ipsos tunc superatos fuisse narrant, dicente Valeriano [extremo num. 12.] *Innumerabilis multitudo Christianitatis est . . . vos pauci*. Id quidem falsum est: at certe quidem numerosior tunc erat plebs Christiana, quam ut uno contineri loco, unaque latebra contegi posset, & ab uno pastore doceri. Quocirca praeter Eleutherum Papam crediderim etiam unum aut plures presbyteros, annuente pontifice, coetus coegisse fidelium, erudivisse catechumenos, ac baptizasse. Etenim Presbyteris ut docendi, sic etiam cum jussione episcopi baptizandi jus atque morem fuisse, Tertullianus, Ambrosius, Hieronymus, Canon Apostolicus XLIX. & veteres omnes consentiunt.

XV P S THEODORI MAR

Et heic quoque *Theodorus presbyter*, utpote dux, solus adscribitur: socius tacite supplendus venit, qui *Pausilypus* fuit. Qui posterior varie scriptus reperitur, cum duplici aut simplici P, aut cum inserto I. In Sirleti Menologio hoc die: *SS. MM. Theodori & Pausilippi, Hadriano imp. & Precio praeside Europae*) (Europam Thraciae provinciam intellige, in qua CPolis). .. *gladio caesi spiritum Deo commiserunt*. At in Menaeis excusis & MSS. socius Παυσιλύπιος vocatur, quem Maximus Cytheraeus *Pausalypium* nuncupavit. Postremo in Basilii Menologio solus *Pausilypus* (sic recte scriptus) die VIII. hujus mensis colitur. Martyrologium Romanum (ex Sirleti credo Menologio) hoc die *Theodorum* & *Pausilippum* posuit. Jam porro alibi conjiciebam, hujus Menologii interpretationem antiquiorem Sirleto videri: quod vel hinc apparet; nec enim Sirletus Graece doctissimus hujus nomen corruptum dedisset, qui sciret illud ex λύπη venire. At medio aevo passim a librariis, imo & ipsis auctoribus in hac parte peccatum fuit. Tamen hae merae sunt suspiciones.

XVI

At, inquis, etsi Vrbanus alicubi in Actis *Senior* i. e. presbyter [quod tamen nomen etiam episcopis tribuitur] nuncupatur; at idem tamen [num. 3. v. 2.] *Episcopus*, & [num. 6. v. 13. itemque num. 8. v. 6.] *Papa* disertim vocatur. Equidem nolo heic excipere, *Episcopi* & *Papae* voculas a librariis intrusas fuisse, qui non alium quam Papam Vrbanum nossent, eumdem autem antea presbyteratu fungi potuisse, non cogitarent. Nam age demus, eas voculas e manu scriptoris Actorum fuisse. Tum vero sic fe res habere debuit. In prioribus monumentis horum Martyrum, siqua hujus historiae auctori ad manus fuerunt, aut saltem in Vrbani Papae vita scriptum erat, Valerianum atque Tiburtium ab Vrbano Papa fuisse sacro lavacro tinctos: id quod hodiedum apud Anastasium in Vrbano legitur. Et id quide κατὰ πρόληψιν (*per anticipationem*) qua nihil est familiarius, intelligendum fuerat, h. e. id esse factum ab Vrbano adhuc presbytero, qui postmodum Papa fuit. At vero Actorum istorum conditor, qui id daret operam, ut per longiores sermocinationes eam historiam spissiorem faceret, sic loquentem fecit Tiburtium, quasi si revera tunc Vrbanus pontificatu fungeretur. Quod unum veritati historiae potissimum fraudi fuit; quum caetera sirsque deque haberi possint.

Verum, inquies, ab anno 180. (quo mortuus est M. Aurelius) ad annum 222. [qui primus Papae Vrbani fuit] plus annis quadraginta intercessit: nec videtur verisimile, Vrbanum jam presbyterum, ad alios duos & quadraginta annos adrixisse antequam episcopus fieret: illud vero multo est difficilius, eumdem Vrbanum, cui sub saevissimis persecutoribus tamdiu docendi ac baptizandi impunitas fuisset, demum post annos amplius quadraginta sub Alexandro pacifico principe Martyrem occubuisse. Fateor equidem, Vrbanum ad multam aetatem prorogare vitam debuisse, at non eo usque, ut ejus vivacitas fidem superet. Is aevo horum Martyrum quinque & viginti annos natus esse poterat; per legis scil. annariae gratiam: si modo Canon tunc ullus erat, qui presbyterorum aetatem definiret. Nam Neocaesariensis canon, qui trigesimum annum in presbytero requirit, longe est recentior; ac videtur credibilius, in Ecclesiae primordiis *aetatem senectutis* fuisse (ut ait Scriptura) *vitam immaculatam*. Secundum hos calculos Vrbanus minor septuagenario pontificatum iniisset, ac multo minor octogenario in pace occubuisset. In pace, inquam: nam hunc non fuisse martyrio functum, recte Tillemontius ostendit. Jam vero fac, si lubet, Vrbano nonnisi tricenario manus ad presbyterium impositas fuisse: vel sic tamen, si paullo ante annum Christi 180. annos aetatis triginta numerabat; circiter octogenarius anno Christi 229. obiisset.

Ex hactenus dictis illud etiam constat, in his Actis [ubi a collocutionibus, quas auctor ex verisimili commentus videtur, amplificationibus, forsan & episodiis, discesseris] cetera videri vera; praesertim quum eadem Acta perquam antiqua fuisse ostenderim, quarto scil. aut ad summum quinto Christi saeculo elucubrata.

XVI P S. LEONIDI MAR

NOn est *Leonides* Athenarum Episcopus, cujus pridie memoria fit in Menaeis tum editis, tum pluribus eorum manu exaratis & Maximo Cythereo (de quibus Henschenius ad XV. April. pag.378.) quippe quum is martyr nusquam dicatur: sed est *Leonides* plurium Martyrum Corinthiorum antesignanus, de quibus hoc ipso die XVI. April. agit Basilii Menologium, Menaea, & alii Graecorum libri; ut & Nicephorus Gregoras apud Henschenium hoc die pag.403. At in Synaxario Claromontani Collegii Parisiensis de S. Leonide & Sociis agitur die sequenti. Nolo heic sociorum Leonidis nomina proferre, quae nonnihil variant in Graecorum libris. Plura qui de his scite cupit, adeat laudatum Henschenium loco cit. Illud non omittendum est, quod sicuti huic Martyri in his Fastis praefigitur P. i.e. *Passio*, sic etiam in Basilii Menologio praescribitur Ἄθλησις, quod idem significat: ex quo colligas, hunc diem habitum fuisse pro horum militum triumphali die.

XVII N S AGAPITI PP ROM

A Latinis colitur die XX. Septembr. in Rom. Martyrologio, quo die is CPoli translatus, in Vaticana Basilica sepultus fuit. At Graeci in Menaeis, necnon in Menologio tum Sirleti, tum Basilii Porphyrogennetae de eod. agunt hoc die XVII. Aprilis. Quo argumento falso nituntur ii, qui hoc eod. die illum mortuum volunt: nam in Synaxario Claromontani Collegii Parisiensis non hoc die, sed sequenti is positus reperitur. Praeterea in Usuardi auctariis a Sollerio editis, alibi die XXI. Aprilis, alibi (quod usitatius) ejusd. mensis die XXII. consignatur: ac in posteriorem hunc diem consentit apud Baronium Beda (Bedam auctum, non genuinum, intellige) & MS. Vaticanum S. Petri, Barberinum, & alia apud Bollandistas ad 22. April. in praetermissis. Ex dictis constat, de hujus Papae die emortuali plane non constare, sed probabiliorem videri eorum opinionem, qui die XXII. Aprilis mortuum cum Anastasio Biblioth. censeant. Haec opinionum incerta nostrum marmor auget potius quam tollat, in quo non *Depositio* sed *Natale* (h. e. merum festum) die XVII. consignatur.

XVIII N S ELEVTHERII

NOli *Eleutherum* Papam heic intelligere, de quo Romanum Martyrolog. die XXVI. Maii; sed alterum episcopum ac martyrem, ac plurium aliorum martyrum antesignanum: qui tamen socii in hisce Fastis omittuntur, duce tantum signato, uti semper alias. Et quidem Eleutherii cum Anthia tantum matre ejus hodie meminit Martyrol. Romanum, Florus, Usuardus, ut alios taceam: at in Hieronymi Martyrologio legitur in hunc modum: *Romae natalis SS. Eleutherii & Antiae matris, Parthenii, Caloceri, Felis, Proculi, Apollonii, Fortunati, Crispini, Expediti, Mappalici, Victorini, & Gagi*. Apud Graecos autem *Eleutherii* (quem Illyrici episcopum faciunt) & *Antiae* matris ejus ἄθλησις (h. e. quod Latinis *Passio* dicitur) omissis sociis, non hoc die sed XV. Dec. magno festo colitur in Menaeis, Basil. Menol. aliisque libris: idque festum antiquissimum videtur, ab eo saltem tempore repetendum, quo *Templum S. Eleutherii* (verba sunt Codini in Originib. CPolitanis) *tempore Arcadii imp.* (V. ineunte sae-

saeculo) *aedificatum fuit*; utique occasione reliquiarum Roma illuc translatarum, uti conjicit Papebrochius. Vides in Eleutherii festivo die a Latinis Graecos diversos abiisse. At Neapolitani, ut qui Graeco-Latini dici jure potuerint, duplex de Eleutherio festum in hisce Fastis consignarunt, semel cum Latinis hoc die, iterum cum Graecis die XV. Decembr. Non quod, uti ego interpretor, in una eademque Basilica bis illud festum ageretur, sed quod in Latinorum quidem Ecclesiis hodie, in Graecorum autem die XV. Decembr. officium fieret. Paria plura exempla passim in his Fastis observantur. Et puto sic fere semper factitatum fuisse, quoties in die assignando inter Latinos Graecosque dividiae occurrerent; modo ne duorum dierum alter alio Sancto (sive Graecorum sive Latinorum) occuparetur. Illud etiam heic reputandum est, nostri marmoris auctorem existimasse (recte an secus, non interpretor) diem Eleutherii triumphalem non hunc diem fuisse (quippe heic *Natale* praefigitur, h.e. *γενέθλιον festum*) sed XV. Decembris, cui diei ϖ P. i.e. *Passio* praenotavit. Nam ibi sic legitur: P. S. ELEVTHERII EPI. De Eleutherio & soc. v. Papebr. hoc die p. 528. & Tillem. to. 2.

XVIIII N S PHILIPPI EPI MAR

NOn alius esse potest quam *Philippus* Heracleae in Thracia Episcopus, qui cum duobus sociis Severo presb. & Hermete Diacono Hadrianopoli martyrium consummavit; quorum Acta post Mabillonium in suis Analectis, postea Ruinartus pag. 409. correctiora dedit. Heic pro more dux tantum signatur, socii tacite intelliguntur. Miror autem unde Vsuardus & alii Martyrologi *Eusebium* etiam Philippi commilitonem faciant, cujus nulla in Actis fit mentio. Nisi quod suspicor praeter ea Acta sincera, fuisse alia adulterina a Martyrologis visa, in quibus plura praeter verum proderentur. Auctor certe Martyrologii ejus, quod falso Bedae tribuitur, non tantum *Eusebium* Philippo socium adjungit, sed & horum passionem sub imperatore Juliano (79) perperam ponit: quod argumento est, eo tempore fuisse alia horum Martyrum Acta, in quibus & de Juliani principatu, & de Eusebii commilitio scriptum esset. At Rabanus Acta Mabilloniana legisse deprehenditur, ipse in recensendis sociis satis verax.

Jam vero mirum id est, quod quum Martyrologia omnia tum antiqua (ut illud Hieronymi Florentinianum) tum recentiora hos Martyres die XXII. Octobris consignaverint: tamen non alius, quod sciam, quam Grevenus in Auctario ad Vsuardum de his Martyrib. hoc die XXII. Aprilis agat, vel sic tamen triduano intervallo ab his Fastis. At noster Auctor ceteroqui persuasum habuit, hunc diem non fuisse Athletis illis θανάσιμον: atq; ob eam causam non praefixit hoc loco ϖ P. i. e. *passio*, sed *Natale*, commune festis omnibus nomen; sive quod in hunc diem Translatio reliquiarum inciderit, sive Dedicationis Ecclesiae; sive quod, quum dies XXII. Octobris *Passione* SS. Cosmae & Damiani (vide infra eo die) occuparetur, visum fuerit S. Philippi & sociorum festivitatem loco movere, atque huic diei vacuo affigere.

Quamquam nec diem XXII. Octobr. his

[79] In Pseudo-Beda, uti dixi, horum passio sub Juliano Apostata ponitur: ex quo id hausisse videntur tum Molanus, tum etiam Baronius, quorum uterque in suis Mrologiis eos pugiles sub Juliano signaverunt. At Ruinartus & Tillemontius Actorum sinceriorum, quae habemus, narrationes cum Juliani principatu cohaerere negant, quas Diocletiani temporibus convenire malunt. Itaque horum passionem ad annum CCCIV. conjecerunt: quod rectè nec ne procedat, in Adnot. 83. expendetur.

his Martyribus emortualem fuisse suspicor: de quo videsis inferne (80) adnotata.

Cur vero de his MM. in Thracia passis, quorum dux Heracleae, quae est Thraciae Metropolis, Episcopus fuerit, nulla in libris Graecorum Byzantinorum (h.e. Thracum) liturgicis memoria consignetur, nihil habeo quod reponam. Idque eo mirabilius erit, si (quod pro certo habet Tillemontius in Nota ad haec Acta) quam nunc eorum Latinam terimus historiam, ea de Graeco transfusa in Latinum fuerit. Nam certe debuissent Acta Graece scripta in Thraciae Ecclesiis asservari. Tametsi vero praestare nequeo, Acta Latina, cujusmodi nunc leguntur, de Graeco (81) fuisse traducta; adhuc tamen Graecorum de hisce Sanctis silentium admirationem ciet.

Et

[80] *De die & anno emortuali hodiernorum pugilum.*

Non alio plane argumento Philippi & sociorum passio in XXII. Octobr. ab eruditis confertur, quam quia in Hieronymianis Mrologiis ceterisque posterioribus eo die de iis agitur. At eo argumento non aliud efficitur, nisi quod eo die festivitas illorum recurreret. At festi diei origo potuit ex aliqua Inventione, Translatione, aut Dedicatione principio manare. Quid quod in Actis proxime finem reliquiae Martyrum mox ut a flumine extractae fuerunt, celatae primo narrantur in quadam possessione *ornata & MESSIBUS & vineis*? At ubinam gentium extremo mense Octobri messes reperias?

Sed erit fortassis, qui pro XXII. Octobri sic rationes ineat. Circiter Epiphaniae festum Martyres primum interrogari torquerique coeperunt. Ab eo tempore facile legenti Acta menses duo tresve fluxisse videbuntur usque ad illud tempus, quo Bassi successor Justinus iterata quaestione *jubet, ut iterum mittantur in carcerem* (uti num. X. initio scribitur) *& SEPTEM continuos menses in illo custodiarum paedore conficiant*. His porro septem evolutis mensibus, recte eorum consummatio in extremum Octobrem incidet. At equidem ante omnia inter primam Bassi interrogationem [quae non statim post Epiphaniam, sed aliquo post tempore contigisse videtur] interq. tormenta, ac diutinam detentionem, longe plus temporis exactum fuisse, ex Actorum lectione colligo, quam ut septem menses ab Justini adventu ad exeuntem Octobrem superesse adhuc potuerint. Nec Justinum crediderim, quamdiu mare clausum fuit, in provinciam pervenisse. Nam Vegetio teste lib. V. c. 9. *Ex die III. Id. Novembr. usque in diem VI. Id. Mart. maria clauduntur*. Qui mox addit: *Usque in Idus Majas periculose maria tentantur*. Itaq. ferme non videtur ante mensem Junii Justinus in provinciam appulisse; imo nec primo statim appulsu Martyres (quasi si ejus tantum negotii caussa venisset) interrogasse; nec postremo exactis septem custodiae mensibus, illico Adrianopolim abduci eos fecisse; nec ut eo abduxit, statim eos sibi sisti jussisse ac damnasse. Quae omnia si ex intervallo, uti par est, facta intelligamus: non erit dubium, quin horum exitus gloriosus in ver saltem anni sequentis incidere debuerit, quando jam sata *messium* nomine appellari, & germinare vineae coepissent. Ex qua observatione si me audis, non modo emortualis dies ab Octobri mense dimovebitur, verum etiam annus passionis non 304. (quod huc usque persuasum eruditis fuit) sed 305. fuisse statuetur; etsi anno 304. primae quaestioni iidem admoti fuerint. Aut si vero sub Decio passi fuerunt (ut infra ostendam) eorum passio anno 250. incepta, postremo anno 251. consummari debuit.

Verum quae de die emortuali disserui, non eo dicta velim, quasi qui horum pugilum consummationem in hunc diem XIX. Aprilis (quo de S. Philippo in his Fastis agitur) incidisse, perdite cupiam. Nam quum heic vaga *Natalis*, non autem *Passionis* nota peculiaris adponatur; parum mea interest, quis maxime dies athletis hisce ultimus fuerit.

[81] *Utrum haec Acta de Graeco reddita fuerint.*

Cl. Tillemontius in Not. ad ea Acta putat, hanc historiam de Graeco Latinam factam, idq. extra controversiae aleam vult poni hoc uno indicio, quod tale est. „*Quidam vero circa beatum Philippum*„ *au lieu de PHILIPPUS* (οἱ δὲ περὶ τὸν Φίλιππον) *suffit pour prouver, que cette piece est traduite du Grec, & mal traduite*. Equidem suspicor eum locum ut in Actis a Mabillonio editis exhibetur, Tillemontii conjecturae qualemcumque ansam praebere potuisse. At in editione certe Ruinartiana is locus belle se habet, nec potest ad Graecam locutionem οἱ περὶ τὸν Φίλιππον ullo modo referri. Sic enim in Ruinarti exemplo emen-

Et plura quidem attulimus, ex quibus ca Acta illustrentur: cetera, quae adhuc restant, contuli in subjectum (82) spicilegium.

Po-

emendatiore legitur num. V. v. 10. *Quidam vero circa beatum Philippum in foro sedebant, ubi venale quodcumque proponitur: ad quos cum pervenisset hinc* [i. e. ab Ecclesiae incendio] *nuntius, praesentibus exponebat* (S. Philippus) *dicens*. Ac porro sequitur S. Episcopi concio.

Quamquam si voluntas sit veros ceteroqui Hellenismos in his Actis scrutandi, hi potissimum rimanti se dabunt. Num. V. v. 9. *Tanta vero subito ad caelum flamma PRAECESSIT*: pro PERVENIT, ex ἔφθασε, quod tum *praecessit*, tum etiam *pervenit* significat. Ibid. v. 14 ante finem. *Exussit eum, quem Ephesini DEUM habere se credunt*: Dianam scil. Nam Graecis passim [Latinis perraro] Θεὸς communi genere pro *dea* usurpatur. Num. VI. v. 1. *Dum haec longo sermone MEDITANTUR*: i. e. *concionantur*, ex μελετᾶν, quod utrumque notat. Num. VI. v. 15. *Ait Bassus: Civitatis saltim sacrifica FORTUNAE*: ubi sic posuisse videtur, quia in Graeco τύχῃ repererat, quod *Fortunam* significat. At si Latine haec primum prodiissent; scribi debuisset *Civitatis Genio*. Nam tum in hac locutione *Genium* Latini vocant, quod Graeci τύχην, tum in aliis passim: id quod & ex marmoribus constat, & ex libris, & ex vet. Glossis, in quibus *Genius* redditur τύχη, & contra. Num. X. v. 13. *Usque ad PRAESENTIAM* (i. e. adventum) *praesidis servabantur*: nam παρουσία utrumque designat.

Non continuo tamen hinc colligendum est, quam terimus scriptionem, meram esse de Graeco interpretationem: tanta ibi profecto ubiq. orationis majestas, Latinique sermonis [ut illa aetate] proprietas & elegantia micat. Aut si de Graeco haec tracta fuerunt; materiam inde quidem dumtaxat mutuatus est scriptor, at Graeci exemplaris vestigia minime pressit. Nam scriptum hoc αὐτοφυὲς [*primigenium*] esse habendum, sat scio, lectores mecum omnes statuent. Possim id quoque suadere ex Num. VIII. v. 1. *Annuus successor advenit, IUSTINUS quidam nomine, sed mente perversus*. Verum (ut aequum me geram judicem) nec Latina ad Justini nomen allusio evincet, non fuisse haec de Graeco traducta; quia potuit eam interpres de suo admetiri: nec Graecismi illi, quos supra recensui, contrarium arguent; quia sicuti hodie apud Italos innumerabiles sunt locutiones ex linguae Gallicae aut Hispanicae ingenio petitae; sic quarto & quinto saeculo plurima scriptores verbis quidem Latinis, sed notione de Graeco petita eloquebantur. At vero id sanius est judicium, quod ex dictione universa exsistit: quae dictio heic prope clamat, id opus pro primigenio haberi debere.

Quid si ostendero, non tantum hanc historiam Latine primitus scriptam fuisse, sed ipsum etiam S. Hermen Latine quaedam fuisse elocutum? quod argumentum, ne heic longum faciam, in sequentem Adnot. ad Num. XIII. mihi reservo.

Illud tamen mirabile est, quod hujus historiae scriptor adfuisse videtur iis quae gesta sunt, magna saltem ex parte. Nam Num. III. v. 9. sic loquitur: *Maerori tunc omnes fratres instantes, luctum atque angustias civitatis AGNOVIMUS*: Tametsi non est difficile, inter tot Christianos Heracleae degentes fuisse tunc aliquem Latini oris, qui haec a se visa scripserit. Porro autem utrum ob hanc unam Latinae scriptionis caussam, S. Philippi notitia ad posteriores Graecos transmissa non fuerit, viri eruditi judicaverint.

Postremo volo tantisper largiri, hanc historiam de Graeco fuisse transfusam. At illud certe censorium Tillemontii judicium (nisi vero ad editionem horum Actorum Mabillonianam id referatur, quam minus emendatam esse ajunt; nec enim vidi) illud inquam (*& mal traduite*) quis ferat? Nam utrum quid elegantius scribi his Actis aut luculentius potuerit, lector judicet.

(82) *Ad Acta SS. Philippi Ep. Heracl. & sociorum, praeter dicta in superioribus,*

Παραλειπόμενα [relicta] *plura*.

§. I. *Ad sectiones 2. 3. 4. Extremi judicii propinquitas. Quid Epiphania heic. Quid* Stationarii. *Quampridem Perinthus* Heraclea *dici coeperit. Quid sit* Colligere. *Textus emaculatur.* *Quid* Injuria. *Quid* Scripturas olim *vocaverint*.

Num. II. v. 8. *Praedictum jam* (a Christo) *tempus advenit. Nutantis saeculi extrema volvuntur* &c. Ex imminenti extremo judicio ad perferendum martyrium Philippus hortatur: Nam quae Christus de Hierosolymitana vastitate tamquam vicina, praedixerat, ea plures Christianorum ad extremi judicii tempus referebant. Quod quum instare crederent, ea persuasione proposita plebem ad mundi contemptum & malorum perferentiam incitabant. Sic

Cy-

Cyprianus instante persecutione, Antichristum adventare monebat. Pluribus supersedeo.

Ibidem sic pergit sanctissimus antistes: *Epiphaniae dies sanctus incumbit: quae res admonitionem nobis praestat ad gloriam*. Vix dubitaverim, quin id festum heic intelligatur, quod eodem sub nomine die VI. Januarii hodieque & olim celebratum fuit. At vero (ut ad VI. Januar. monebam) fuere olim Ecclesiae, in quibus Natalis Domini die VI. Januarii celebraretur; nihiloque minus id festum *Epiphania* vocabatur: quae vox *praesentiam* aut *adventum Numinis* ex usu Graecorum notans, *Natalem* sive *Adventum Domini* significare nata esse videbatur. Confer quae citato loco diximus; nec non plurima Patrum Graecorum loca a Suicero collecta [in Ἐπιφάνεια tom. II. 1.] ex quibus luculenter patet, eo vocabulo illos significasse priorem adventum Domini, nonnumquam & Domini *Natalem* ejusque festum. Heic equidem Heracleotas cum Aegyptiis, Cypriis apud Epiphanium, aliisque Natalem Domini die VI. Jan. [& quidem sub *Epiphaniae* nomine] celebrasse, plane non praesto. Quid enim id praestem? quum Chrysostomus tom. 5. Hom. 33. festum Natalis Domini in *Thracia*, ut & ceteris ad occidentem Ecclesiis die XXV. Decembr. celebratum fuisse, testetur; idemque colligatur ex Nanzianzeni Hom. 38. quae CPoli dicta videtur. Tamen responderi potest, non nisi post sedem imperii CPoli fixam inductum fuisse, ut in Nova Roma aeque atque in Vetere, Natalis Dominicus die 25. Decemb. coleretur (id quod ibid. Chrysostomus etiam in Syriam ex Vetere Roma propagatum, narrat) at antea Thracias Ecclesias forsan die VI. Januarii ejusdem Natalis festum agitasse cũ orientе. Vtut est; nescio quomodo hoc loquendi genus, *Epiphaniae dies sanctus incumbit*, id veluti intento digito indicat. Nec enim nisi sanctiora festa cura maxima de longinquo annuntiabantur, ad quae se fideles piis operibus comparare deberent. Jam vero si Heracleae, scorsum Natalis Dominicus die XXV. Dec. colebatur; debuisset Episcopus ab eo potius festo [sive imminente, sive nuper celebrato] argumenta ad martyrii cohortationem capere, quã ab eo festo, quo vix aliud olim quam baptismus Servatoris recoleretur. His intellectis, non necesse est, hanc a Sancto episcopo concionem ineunte, uti volunt, Januario fuisse habitam; nam & vergente Decembri anni praeteriti eidem concioni locus esse potuit.

Num. III. v. 1. *Aristomachus stationarius*. De militibus stationariis multa est in utroque Codice mentio. Sunt ferme qui alibi *curiosi*, aliisve pluribus nominibus appellantur, omnia perscrutantes, & ad praesides perferentes, horumque jussa exsequentes. De his vide Pancirolum ad Notitiam, & alios. Fit & stationariorum, tam quam carnificum, mentio in Actis Numidarum Martyrum.

Num. IV. v. 1. *Postea quum in Heraclea ad Dominicum convenissent* &c. *Heraclea*, cujus Philippus Episcopus fuit, Thraciae metropolis erat, antea *Perinthus* vocata, uti docuit Zosimus. Quampridem autem *Heraclea* dici coeperit, incertum est. Ac videbatur admodum recens id nomen Zosimi aetate fuisse; qui de ea sic scripsit l. 6. quo loco ait, insidias Aureliano Imp. factas *commoranti apud Perinthum*, ἡ ΝΥΝ Ἡράκλεια μετωνόμασται, *quae NUNC* (si verbum verbo appendas) *Heraclea transnominata est*. Verum & monosyllabum νῦν latiorem interdum ambitum habet; & haec ipsa verba possunt sic commode verti, *Quae nunc mutato nomine Heraclea dicitur*. Ceterum jam tum Ptolemaeo [qui sub M. Aurelio philosopho florebat] scribente novum id nomen sibi illa quaesierat, apud quem legitur, Πέρινθος ἤτοι Ἡράκλεια, *Perinthus sive Heraclea*. Quem sane Ptolemaei locũ falso suspectum Cellarius habuit, quippe *Heracleae* nomen recentius Ptolemaeo esse suspicatus. Falso: nam Trajani numismata tria cum hac epigraphe, ΗΡΑΚΛΕΩΤΑΝ ΜΑΤΡΟΠΟΛΕΙΤΑΝ, *Heracleotarũm Metropolitarum* [sicuti & Gordiani Pii unum eodem modo inscriptum] in Vaillantio reperio. Atqui inter plures Heracleas nulla est alia hujus nominis *Metropolis* praeter hanc Thraciam: quam non aliunde quam ab eodem Trajano τὰ πρωτεῖα, *primatum* illum obtinuisse, ex iisdem illis Trajani nummis suboritur mihi suspicio. Interim & *Perinthi* nomen diu in nummis perduravit, sane usq. ad tertii saeculi imperatores; nam etiam sub Gallieno *Perinthiorum* numismata teruntur. Cur, inquies, saepius *Perinthios* se, quam *Heracleotas* in nummis vocabant? An, quod τῆς νεωκορίας *Neocoriae* dignitas (quae passim in eisdem nummis legitur) *Perinthiorum* nomini illigata in decreto fuerat, hinc mansit inscriptio Περινθίων νεωκόρων, aut Β νεωκόρων, i. e. *Perinthiorum* (semel aut bis) *neocororum*? Atqui etiam in Graecis S. Acacii Actis [apud Bollandianos die VIII. Maii] qui sub Diocletiano decertavit, ea urbs passim antiquiore *Perinthi* nomine donatur. Ita utrumvis nomen ad multam aetatem viguit. Sed & utrumque nomen junctim usurpavit Sozomenus VI. 7. ubi Hypatianum Ἡρακλείας τῆς Περίνθου (*Heracleae Perinthi*) episcopum dicit.

E e Quid

Quid ita? Suspicor, ita appellatam, non tam ut a ceteris per orbem *Heracleis* distingueretur (nam satis id poterat adjuncto *Thraciae* praestari) quam ut ab altera ejusdem Thraciae *Heraclea* secerneretur, quam a Ptolemaeo prope *Apros coloniam* recenseri reperio. At ista altera, nemini quod sciam memorata, vix πολίχνιον (*urbecula*) fuisse videtur. Itaque in Agathodaemonis tabulis Ptolemaicis plane, ut oppidulum effigiatur; dum interim *Perinthus Heraclea* mole & ambitu supra ceteras urbes eminet. Quae & post Ptolemaeum magis increvit, postquam Severus Byzantium in vici formam redegit, ac Perintho servire jussit.

Ibidem v. 2. *Praeses Bassus* &c. In Gruteri indicibus plures sunt *Bassi* consules, aliisve honoribus functi: sed utrum eorum aliquis huc trahi possit, in Adnot. sequenti discutiemus. Est & Graeca inscriptio apud Grut. 1090. 10. exhibens quemdam *Anicium Bassum* ἀνθύπατον Καμπανίας *Proconsulem Campaniae*. Ibid. v. 6. praeses *legem imperatoris* memorat *jubentis nusquam COLLIGERE Christianos*. Ubi *colligere* elegantius est, quam *convenire*, quod in Ms. Corbejen. legitur. *Colligere* sic absolute dixit pro *collectas facere*, quemadmodum & Graecis id vocatur συνάγειν, unde *synaxis*. Tertullianus in de fuga in persec. statim initio capitis 14. *Sed quomodo colligemus, inquis, quomodo Dominica sollemnia celebrabimus?* Ad ea mox respondet: *Si colligere interdiu non potes, habes noctem* &c. Id imitatus est postea Anastasius Biblioth. praefat. ad VIII. Syn. de Photio scribens, *Cum eis seorsum colligebat*. Mox illud sequitur in S. Philippi responso v. 16. *Facile enim nos, qui a vobis pellimur, ista* (vasa) *contemnimus*. Prior editio . . *quae a vobis petimur* . . . quod tolerabilius est. Sed tamen ex utraque lectione sic sanari locus debet, *Facen. qui a vobis petimur* (i. e. impetimur) &c.

Ibidem v. 23. *Philippum* [praeses Bassus] *affligi praecepit injuriis*. Quid *injurias* appellet, ex sequentibus constat. In Glossis a Car. Labbaeo editis *Injuria* (praeter alias notiones) est αἰκία i. e. *verberatio*. Et αἰκίας δίκη Graecis est, quae in Latina juris prudentia *injuriarum actio* dicitur. Quamquam in nostro jure *Injuria* latius patet; nec tantum ad verbera, sed & ad convicium, aliasve ignominias pertinet: quibus notionibus pleni sunt JCtorum libri. Verum heic *affligendi* verbum (quod proprium fustigationis est) vagam *Injuriae* notionem adstringit. Mox ex S. Hermae verbis liquido apparet, *Scripturarum* nomine, quas tradere Christiani cogebantur, venisse non solum Divinas, verum etiam quaecumque scripta aut commentaria ab Ecclesiae doctoribus elucubrata, quae in Ecclesiarum armariis asservabantur. Atque earum *Scripturarum*, post illas divinitus inspiratas, prima erat penes Martyrum Passiones dignatio, ut ad initia Observationum Biblicar. ostensum a me fuit. Porro hinc factum, ut per haec incendia plerasque hujusmodi primigenias historias maximo cum detrimento amiserimus.

§. II. *Ad sectiones* 5. 6. 7. 8. 9. *Ecclesiarum tecti ornatus*. *Expono pro differo*. *Quid Interrogare in judiciis*. *Heracleae numini*. *De decurionatu S. Hermae Diaconi pulcher locus exponitur. Decuriones qui fuerint in Graecis urbibus*. *Psalmi ἰδιωτικοί*. *Magistratus pro Stratego*. *Quid Claudicare sit*. *Angelos Martyribus passim auxilio venisse*.

Num. V. v. 4. *Dominici tectum devoluto omni tegularum fraudabatur ornatu*. Iste *Ornatus tegularum* dat intelligere, non tantum gentilium templorum tegulas inaurari, aliove solido ex metallo conflari consuevisse (vel Panthei Romani tegulas quis ignorat?) verum etiam ipsius tertii saeculi Christianos ornamentis hujusmodi studuisse. Item de vasis aureis & argenteis locutus est proxime auctor num. IV. Mox v. 12. *Praesentibus exponebat* [S. Philippus] *dicens*. Ubi *Exponebat* pro *differebat* Graecismus est, ex ἐξηγεῖτο, quod & *exponere* & *differere* significat. Sequitur pulchra S. Philippi dissertatio de igneis eruptionibus aliisve incendiis, ad quam commentabimur ad XIX. Maii, ubi de S. Patricii Actis.

Num. VI. 3. *Caenam istam, quam cernitis, diabolica est invocatio*, h. e. Diabolicam invocationem implicitam habet. In Actis SS. Theoduli & soc. sub Maximiano ad similem μαγοφαγίαν Christiani compelluntur. Notanda heic est Latina syntaxis, *Caenam quam cernitis, est invocatio*. Cui simile est illud, *Urbem quam statuo, vestra est*; cujusmodi & plura exempla enotarunt grammatici. Ibid. v. 11. *Philippum sic praeses INTERROGAT dicens: Immola victimas numini*. *Interrogare* judices dicuntur, quidquid reum alloquuntur, ac tum etiam, quum non sciscitantur, sed jubent, ut hoc loco. In Cyrilli Glossis ἐξετάζω [verbum judiciale h. e. *examino*] redditur *Interrogo*. Deinde v. 19. *Ait Bassus: Moveat te vel praesentis Herculis tam pulchrum ac tam immane simulacrum*. Poterat PRAESENTIS pro cognomento Herculis accipi, qui alibi POLLENS, POTENS &c. in marmoribus cognominatur. Tamen sensus obvius non displicet. In foro haec dicuntur; in quo signa plura ad ornatum esse decus, & inter cetera *Fortunae civitatis*

(ad

(ad quam heic proxime v. 16. digitum intendebat praeses dicens: *Aspice quam pulchra, quam laeta est &c.*) itemq. Herculis ejus urbis tutelae, a quo & urbs *Heraclea* vocabatur. Merito in horum Heracleotarum nummis sub Trajano cusis Hercules stans, aut suffocans leonem, in postica parte apud Vaillantium exprimitur. Hinc autem occasione arrepta Philippus in simulacrorum vanitatem invehitur: inter cetera contendens, peccaturos gentiles, si quando ligna in usus alios adhibuerint, quia ex iis poterat fieri Deus. *Nam quum ad usus domesticos lignum aliquod incenditur, dei vestri corpus exuritur . . . Dicis: Lignum illud non erat Deus. Respondebo tibi: Sed esse poterat, quum placuisset artifici.* Plenae sunt Christianorum Apologiae talibus irrisionibus. Ac ne gentiles ipsi cordatiores a subsannando sibi temperabant. Horatii Satira de Priapo sic incipit:

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Quum faber incertus, scamnum, faceretne Priapum:
Maluit esse deum. Deus inde ego furum aviumq.
Maxima formido.

Num. VII. v. 5. vides S. Hermen diaconum fuisse decurionem. Nam immunitas a decurionatu ceterisque publicis muneribus a Constantino primum clericis data fuit. At heic valde notandum est, S. Hermen quamdam quasi immunitatem, qua poterat, sibi arrogasse, ubi ait: *Decurio sum, &* [tamen] *Doctori meo in omnibus obsecundo.* Quod hanc habet sententiam: Quamvis decurio sim, tamen nec publicis sacrificiis intersum, nec quidquam eorum facio, quae paganicam impietatem secum involvunt; uti meus me antistes edocuit. Quum autem *decurionem* heic audis, noli hinc colligere, Heracleam fuisse Romanam coloniam. Nam qui βυλευταὶ [i. e. senatores] in Graecis urbibus vocabantur, ii Latinis reddebantur *decuriones*, uti constat ex Vulgato interprete, qui Josephum ab Arimathaea *decurionem* est interpretatus, quum Graece esset βυλευτὴς. Sic etiam in Glossis βυλευτὴς idem qui *decurio*. Tametsi *decurionis* vox Graecis urbibus, quam coloniis Rom. est convenientior. Quid ita? Quia in coloniis decuriones plures ferme erant: quũ apud Graecos plerumq. decem tantũ essent; qui & ex eo δέκα πρῶτοι i. e. *decem primi* vocabantur. In Philoxeni Glossis: *Decuriones*, δέκα πρῶτοι. V. 21. *Sed quasi nihil passus sanctissimus senex erigebatur a terra*: forsan pro *Ipse se erigebat*: passivum pro verbo activo reciproco. Mox v. 24. *Tum psalmum dicentes Domino*. Noli heic de Psalmis Davidicis cogitare, verum de hymnis ἰδιωτικοῖς, quos sive ex tempore pro re nata canebant, sive ex iis, quos memoria tenebant, aliquem proposito congruentem. De eo nos ad Pauli Epistolas. V. 7. ante finem FABVLIS pro *confabulationibus*.

Num. VIII. v. 5. *Tunc Zoilus Magistratus illius civitatis . . ad tribunal cum* (S. Philippum) *praesidis jussit adduci*. Qui heic Latine *Magistratus* vocatur, non dubito, quin ab Heracleotis Στρατηγὸς *Strategus* vocaretur: quae vox tritissima est in Graecarum urbium magistratibus, uti patet ex nummis & lapidibus, & ex dictis ad Acta SS. Theoduli & soc. ad IV. April. ubi & ostendimus, Strategos istos in N. T. & Latinis scriptoribus reddi *Magistratus*.

Num. IX. v. 6. ante finem. S. Hermes ait: *Ab hac* (fide) *claudicare non possum*. Pulchra translatio; sicuti & illud Eliae proph. *Quid claudicatis in utramque partem*. Eadem notione *claudicandi* verbo & Graeci utuntur, cumque ea praepositione, quae nostro huic AB respondet Galenus in IV. Symptom. τὸ χωλεῦον παρ' αὐτὸ τὸ λόγυ. *Quae pars ab oratione* (h. e. disputationis scopo) *claudicat*. V. antepenult. *Respondit Hermes: Quantumvis graves dolores a te impositos, per Angelos suos nobis, pro quo patimur Christus imminuet*. Locus est apprime notandus; sicuti & infra num. X. v. ult. S. Philippus, etsi *delicatus ac mollis, nulla tunc sentiebat incommoda, ope tectus angelica*. Quibus docemur, nihil esse causae cur critici fastidiosiores, ubicumque angelorum ministerio tormenta sive minui, sive etiam non persentisci, aut omnino Angeli caelitus demissi leguntur, ea protinus nauseabundi tamquam portentosa repudient. Atqui Martyrum duci Christo non alia de causa *apparuit Angelus confortans eum*, nisi uti discamus, quid qui ei συμπάσχυσι (*compatiuntur*) exspectare debeant.

§. III. *Ad sect. 10. 11. 12. Thraciarum alia aliis temporibus dispositio*. Tractare & Meditari. *Vera lectio textui asseritur. Duplex linea. Lignis ambustis utebantur statuarii. Quid* Tumuli & Carceres. *Heracleotarum in suis sacris illuvies quo spectet*. Participes *quid*. *Administrantium consilium ex adsessore uno & pluribus participibus constitisse, ostenditur.*

Num. X. v. 5. *Tunc* (praeses) *Adrianopolim eos* (Martyres) *praecepit adduci*: ubi & eos demum morte damnavit. Thracia universa in Ammiano, Sexto Rufo, & in Notitia Imperii sex in provincias tribuitur, *Europam, Thraciam, Haemimontem, Rhodopam, Mysiam* sive Moesiam (inferiorem) & *Scythiam*; quae a totidem rectoribus regebantur, duobus consularibus Europae & Thraciae, quatuorque

 prae-

praesidibus ceterarum provinciarum. Verum haec dispositio temporum posteriorum fuit. Sed aevo horum martyrum [quos medio tertio saeculo passos in seq. Adnot. dicam] una oe an multiplex provincia fuerit, nusquam proditum reperio: nec enim Ptolemaica illa *Strategiarum* (h. e. praeturarum) XIV. partitio ab Romanis est. Interim in his Actis praesidi uni non tantum metropolis Heraclea, verum & Hadrianopolis (quae caput Haemimontis postea fuit) parebat; ut facile tu conjicere per haec tempora ac porro, saltem usque ad Constantinum, pleraque Thraciarum uni rectori paruisse. De Flaccino, sub quo *Europae proconsule* S. Acacius aevo Diocletiani decertavit, videbimus in seq. Adnot.

Ibidem v. 12. *In SEMPORI cujusdam suburbano*. Nec Graecum id nomen est, nec gentis Romanae alicujus, ex iis certe, quae ex inscriptionibus aut libris innotuerunt: ut plane videndum sit, annon auctor SEMPRONI scripserit. Ceterum novae quotidie gentes ex detectis lapidibus emergunt: nec difficile est, ex *Semper* deflecti potuisse gentis, si ulla fuit, *Semporiae* aut *Semperiae* nomen. V. 15. *Quid huc usque* (supple *mente*) *tractasti*? Sic num. III 15. *Tractare* & *Meditari*, uti synonyma ponuntur. Ac sicuti *Meditari* in his Actis pro *concionari* ponitur, sic etiam *tractare* apud Ecclesiae scriptores idem significat; unde *Tractatus* sunt conciones. Mox in Philippi verbis τὸ PVNISTI, quod in MS. legitur, rectius est, quam *posuisti*. Dixerat praeses; *Dilatio ista* [septem mensium, quibus in carcere macerari jussus est Martyr] *ad mutandum tibi fuerat permissa consilium*. At simul diutinus ille carcer in poenam irrogatus fuerat. Hinc Martyr apposite respondet: *Cur ad veniam tempus imputas, quod* (i. e. qua parte) *punisti*? At *posuisti*, quod editum fuit, nihil est. Huc pertinet illa in hodierno foro absolvendi formula: *Carcer cedat in poenam*, i. e. satis sit pro poena. V. 17. ante finem: *Pars lineae, quae honestum* (Philippi) *pectus velabat, inlaesa permansit: illa vero quae dorsum tegebat, per partes rupta* [virgar. scil. ictibus] *discesserat*. At enim paullo supra, *Ei etiam linea corporis dicitur ablata*. Quid ergo est? an iterum reddiderant induendam? An potius duplex erat linea; & superiore ablata, interior manserat?

Num. XI. post medium S. Hermes ait: *Nonne hic torris ambustus abstractus de flamma est? Quae ergo adhuc hominibus est cupido, qui ad lignum obustum* (sic enim melius in MS. legitur, quam in edito *obtusum*) *ac letiferum confugistis*? Quibus videtur innuere, lignis ambustis consuevisse statuarios uti ad simulacra exsculpenda, ad majorem nim. firmitudinem, & ne rimas agerent. Post duos versus S. Hermes sic pergit: *Vos autem qui cum ingenti inluvie vestis & corporis, capillis sordidis ac dimissis, quibus TVMVLOS & templa observatis & CARCERES, videmini mihi deos vestros non colere, sed lugere*. Quo loco *Tumulorum* nomine λόφοι i. e. colles intellige, in quibus dii colebantur: *Carcerer* vero nihil minus quam noxiorum custodiam designant, sed est ἀφετηρία sive janua aut linea, unde equi emittuntur ad cursum. Vide Servium ad Aen. I. 58. & V. 145. notantem, noxiorum locum dici num. sing. *Carcerem*, at pluralivum *carceres* esse id, unde emittuntur quadrigae. Confer & veteres Glossas. Circenses autem, ut & ceteri ludi, pars erant paganicae religionis, nec sine suis ritibus peragebantur. At miror, Perinthios in suis religionibus non tantum promisisse capillum, sed & vestis illuviem affectasse. Huc spectant μελανηφόροι h. e. *atrati* ministri sacror. apud Grut. 84. 3. & Reines. I. 134. de quibus dicam ad Osee X. 5. Deinde v. 10. ante finem S. Hermes praesidi sic respondet: *Non te solum, sed circumstantes singulos opto fieri Christianos*. Sumpsit haec ex Pauli responso Act. XXVI. 29.

Mox ibidem V. 8. ante finem: *Tunc praeses .... communicato cum PARTICIPIBVS & adsessore consilio, talem edidit .. sententiam*. Quantivis pretii locus: ex quo intelligas, quid praesidis consilium complecteretur, nim. unum *adsessorem*, non plures: nam ceteri qui in consilium adhibebantur, vocabantur *Participes*, sive *consiliarii*, minoris utique dignationis, quam *adsessor* erat. Atque hic locus plurimum utrique Codici lucis affundit. Hinc enim intelligitur illud l. un. C. si rector provinciae: *Quod ita patere volumus, ut non solum circa administrantes, sed etiam circa ... participes* (*idest consiliarios*) .. *locum habeat*. Illud *Idest consiliarios* omnino videtur heic Tribonianus interposuisse: multo aptius *Participum* vocabulum interpretatus, quam Graeci in Eclog. dicto loco, ubi συγκαθέδρους i. e. *adsessores* illos vocant. Non recte: quia *adsessor* omnis, simul *particeps* (supple *consilii*) erat: at non quivis particeps, continuo adsessor dicebatur. Nam, ut ex his Actis vides, *Adsessor* unus erat (cui supra extremo num. IV. *Publio* nomen fuit, surreptori vasorum sacrorum) *Participes* plures. Item *Administrantium socii atque participes* occurrunt l. *Omnis* 5. C. Theod. de iis quae administrantibus. Postremo *Participatus* & *Consilium* (tamquam synonyma) junguntur l. 3. C. Theod. de incest. nupt.

Num.

Num. XII. in oratione S. Severi. *Qui* ... *Abrahae divitias* (non alias quam pollicitationes intellige) *obtulisti*. In eadem: *Qui Judith armasti, qui liberasti Susannam* &c. quae quidem inter ea referuntur exempla, quae ex Scripturis petuntur. Vides, quid tunc Thracia de his libris senserit, quos novatores spernunt.

§. IV. *Ad sect. 13.14.15. Visum Martyris exponitur. Ejusdem joculare dictum explicatur, & plura inde colliguntur: praesertim de his Actis Latine primitus scriptis, & cur hos Martyres Graeci ignorent. Pulcher locus de livore aurium Martyris explanatur*. Vox Ogestilyron *quo pacto sit refingenda*.

Num. XIII. 5. *S. Philippus manibus portabatur ad flammam* (h. e. quod antiquis dicebatur *inter manus*) *dolor enim pedum aliter eum ire non passus est*. Sic supra num. VIII. v. ult. idem Philippus *ad carcerem fratrum manibus reportatur*. Mox v. 14. columba, quae secundum quietem *escas gratissimi cibi* Hermeti offert, Eucharistiam notasse Martyri forsan videbatur (ac fuit tempus, quum in pendula argentea columba Eucharistia asservaretur) quod indicio propinquae passionis eidem fuit; quippe instante martyrio communio dabatur.

Ibidem v. 21. S. Hermes ubi jam in loco supplicii constitisset, *Fuste SUSTINENS trepida hinc inde vestigia*, (quippe laborans ex pedibus) *risu nimio sic locutus est dicens: Neque heic me, diabole, SUSTINERE potes*. Quid risum Martyri elicuit? aut quid in his verbis salsi est? Luditur omnino in verbi *Sustineo* ancipiti significatu. Nam in speciem videbatur sumi pro *Fulcio*, sicuti & priore loco accipitur: at revera Martyr accepit pro *Tolero*. Itaque & ἀνυπαλλαξις in scriptore heic occurrit, a quo eadem vox alia atque alia notione usurpatur: at in solo Martyris dicto jocus est similis illi Augusti apud Macrobium II. 4. in Vettium monumentum patris exarantem: *Hoc est vere monumentum patris colere*. Hic autem locus, nisi vehementer fallor, aperte ostendit, hanc historiam non de Graeco transfusam, sed Latine primitus scriptam fuisse. Nam nullum, quod sciam, Graecum est verbum, quod duplicem illam verbi *Sustineo* significationem obtineat, tum scil. τῷ ὑπερείδειν *fulciendi*, tum etiam τῷ ἀνέχομαι *tolerandi*. Atqui scriptor priore loco unam, posteriore alteram secutus est notionem. At inquis, si haec ratio valeat, necesse erit & Martyrem Latine dictum illud usurpasse: nam sublato ancipiti verbi *Sustineo* significatu, jocus deperit, nec erat cur ipse prior in risum solveretur. Fateor, ita prorsus fieri debuisse, nisi scriptorem sive inscitiae, sive imposturae accusare velimus: quorum utrumque vel simplex horum Actorum inspectio amolitur. Quid ergo est? An revera sicuti Latinis verbum *Sustineo* & pro *Sustento* sive *Fulcio*, & pro *Patior* sive *Tolero* usurpatur; sic etiam Graecis unum aliquod verbum fuit utroque significatu praeditum? aut si non Graecis aliis, cur non saltem Heracleotis id in usu fuit? Id quidem fieri potuit. At postremo si nec Graecis communiter, nec privatim Heracleotis anceps id verbum suppetebat; quid in eo absurdi fuerit, si suspicemur, medio III. saeculo Heracleotarum cultiores non tantum Graece, verum etiam Latine doctos fuisse? Mitto heic longius petita argumenta: quod post Antonini Caracallae legem totus orbis Romanus civilitatem Rom. adeptus, simul Romanam linguam videtur impensius excoluisse: & quod in Notitia Imp. sect. 56. mentio fit *Thracum civium Romanorum*. At certe ex eo tempore, quo Thraciae limes imperii factae, stativa legionibus praebuerunt, debuit Heraclea metropolis [quae etiam Romani praesidis, & tot dignitatum atq. officiorum sub dispositione praesidis, sedes erat] Romanam callere & interdu usurpare linguam, in tantum ut paullo politiores cives, iidem bilingues essent. Quid porro miramur, si B. Martyr, stipatus tot praesidis officiis Latini oris, joculare dictum, non nisi Latina lingua effabile, Latine sit elocutus? Id porro si verum sit; tum illud minus mirabimur, fuisse tunc inter Christianos Heracleotas aliquem Latine doctum, qui horum Martyrum Acta [quibus ipse interfuit, uti patet ex illo *Agnovimus* num. 3. v. 9.] Latino sermone conscripserit. Fuerint omnino & alii, qui eadem Graeco eloquio exornaverint, ut in coetu fidelium legerentur. At in Diocletianea persecutione, Scripturis undique conquisitis atque igni traditis, Graeca illa perierunt: his interim Latinis, quae extra armarium Ecclesiae servabantur, adhuc aetatem ferentibus. His ita expositis, non valde mirabimur, cur Graecis CPolitanis hi pugiles, quamvis in vicino passi, tandem omnino latuerint.

Ibid. v. 25. pro *Velogium* (quod neque Graecum neque Romanum est) Corb. affert *velociter*, sed frigide. Fortassis aut *Velocium* ex manu auctoris fuit [quod potuit Romanum huic fuisse nomen] aut *Eulogium*, si Graecum fuisse nomen mavis. V. 6. ante finem. *Juvenis es* &c. pulchre ex obliqua oratione ad directam transit: nam ad filium haec pertinent. Mox illud *Cum omnibus bene conversatum* idem est ac quod in saxis scribitur SINE QUERELA.

Num. XIV. v. antepen. S. Hermes post mortem

Postremo horum pugilum agonem cur in Deciana potius, quam Diocletianea tempora incidisse, putem, videbis in subjecto(83)Schediasmate adnotatum.

XX

tem reperitur *lividis paulisper auriculis, quasi ex certamine quodam*: nempe quia in pugilatu auriculae ab antagonista peti solebant, atque contundi. Porro hanc esse veram loci hujus pulcherrimi interpretationem, ostendunt *aurium fungi*, quos in pugilibus taxat Tertullianus in de spectaculis extremo cap. 23. eleganti ironia usus: *Tales enim cicatrices caestuum, & callos pugnorum, & aurium fungos a Deo, quum plasmaretur, accepit*. Ubi *fungi* sunt ex contusione tubercula callosa, quae & *clavi* (Gr. ἧλοι) & *fungi* appellantur. Plinius XVII. 14. *Olea.. clavum etiam patitur, sive fungum placet dici*.

Num. XV. v. 2. *Ut forti sanctorum corpora Hebro juberet* (praeses) *immergi*. Ne dubita, quin *fortium* scripserit auctor. Nam ad Hebrum id epitheton referre & frigidum & intempestivum fuerat. V. 7. ante finem Sanctorum corpora celata dicuntur *in villa, quae sermone patrio Ogetistyron, interpretatione vero linguae Latinae Locus possessorum vocatur. Ea possessio & fontibus abundabat, & nemore ornata & messibus & vineis*. Ultima verba longe aliam, quam extremi Octobris (quo consummatos eos volunt) notionem animo ingerunt, ut exposuimus in Adnot. 80. Nunc quid illud *Ogetistyron* sibi vult, aut vero, ut in Corbejensi scribitur, *Getistiron*? Cotelerius duce interpretatione Latina vult fuisse primitus scriptum οἶκος κτητόρων. Verum haec longissime ab hodierna lectione abeunt. Quid si numen villae fuerit, ὄγμος κτητόρων, aut Latinis litteris *Ogmos ctetoron*, sive (uti vulgo pronuntiabant) *ctitoron*? Deinde quum in vetere exemplari, ex quo cetera sunt propagata, prima tantum & ultimae syllabae illaesae manerent, mediae vero ferme evanuissent; hinc descriptor portentum illud *Ogetistyron* extudit. Ὄγμος autem Eustathio interprete est ὁ γεωργηθεὶς τόπος, *aratus locus*, itemque ἐπίστιχοι καὶ αὐλακώδεις φυτεῖαι h. e. *pastinatio ordine & per sulcos facta*. Utraque notio convenit recitatae descriptioni auctoris hujus historiae. Ceterum videtur is fundus antea incultus fuisse, nec ullius plane domini; deinde sic obtinuisse, ut eum qua parte quisque excoluisset, eam partem possessionem suam efficeret, & ad heredes transmitteret. Idcirco additum κτητόρων *possessorum*.

Tandem, ut semel dicam, quod plurib. in hoc, & hujus similia monumenta commentari animum induxi meum; id eo pertinere volui; ut lectori curam injicerem, cupidinemque ipsa monumenta, gaza quavis pretiosiora, visendi. Nec enim animadversa istiusmodi, non adito textu, cum voluptate leguntur. Ruinarti *Acta Martyrum* [ubi & horum haec historia legitur] sunt in omnium manibus.

[83] *Schediasma. Quod horum Martyrum passionem non in Diocletiani, sed in Decii tempora incurrerit.*

§. II. *Ecclesiarum eversionem & scripturarum combustionem, non ita Diocletianeae insectationi peculiares fuisse, ostenditur, ut non etiam Decianae convenerint.*

Ruinartus hoc Martyrium ad persecutionem Diocletiani, & annum 304. retulit: quod & secutus est Tillemontius in Not. ad S. Philippum, quippe hujus historiae characteres ei potissimum tempori convenire arbitratus. Absque ea una caussa furet, in cladem Decianam & in annum 250. is propendisset.

Fateor equidem, demolitionem Ecclesiarum, sacrorumque librorum concremationem (de quibus fit in his Actis mentio) esse duos Diocletianeae persecutionis peculiares indices. Sed tamen haec eadem non video quin fieri & in saevissima Deciana procella potuerint, si non ex edicti jussione, at sive instigantibus urbicis magistratibus, sive ex praesidum πολυπραγμοσύνῃ, ad mentem se principum magis quam ad edicti complexum & continentiam se conformantium; sive quod plura edictis jussa pro re nata, & ex frumentariorum delationibus, superinducebantur per epistolas aut rescripta principum: quaeque id genus alia in hanc sententiam dici possint.

Verum quidquid id fuit, prope certum habeo, a Deciana persecutione Ecclesiarum ruinas non defuisse: quod sic ostendo. Ex longa pace, quae ante Decium fuit, ubique passim Ecclesias fuisse constructas, Christoque propalam fuisse servitum, nemo ignorat. At vero sub Valeriani initia h. e. ante exortam procellam, reperio, Christianus non in Ecclesiis, sed clam in coemeteriis egisse conventus. Declarat hoc S. Dionysius Alexandrinus adversus Germanum apud Eusebium VII. 11. ubi Aemilianus praefectus sic alloquitur Christianos: *Nullatenus autem vobis licebit conventus agere* (ἢ εἰς τὰ καλούμενα κοιμητήρια εἰσιέναι) *aut ea quae vocantur coemeteria ingredi*. Eadem plane verba recitantur in Actis proconsularibus S. Cy-

priani

priani extremo num. I. ubi Paternus procos. ait: *Praeceperunt etiam* (Valerianus & Gallienus) *ne in aliquibus locis conciliabula fiant, nec coemeteria ingrediantur.* Atque ea coemeteria, necubi conventus fierent, ab eodem Valeriano Christianis ablata fuisse, ex eo ostenditur, quod Valeriano capto, Gallieni constitutione [quae ab Eusebio indicatur VII. 13.] Episcopis permissum fuit, *ut loca* (τῶν καλουμένων κοιμητηρίων) *quae vulgo coemeteria dicuntur, recuperarent.* Si ergo primis Valeriani annis, & sub ipsum persecutionis tempus fideles non in Ecclesiis, sed in coemeteriis coetus agebant; an non id argumento est, sub proximo persecutore Decio Basilicas magnam partem fuisse eversas? Dixerit aliquis, prioribus illis Valeriani annis Christianos se cryptis continuisse, non quod Ecclesiae deerant, sed recentium malorum experientia doctos. Quibus ego respondeo, nullum fuisse tempus tranquillius Christianis, quam priores Valeriani annos, antequam is princeps a Macriano in Christicolas irritaretur. Nec enim solum nostris is impense favebat, verum etiam domum Augustam totam Christianis repleverat, Ecclesiae quam aulae similiorem. Quocirca si per id tempus alibi quam in Basilicis synaxes nostri celebrabant, non impediti timore, sed ex templorum inopia, quae jam olim subruta fuerant, illo se modo gerebant: non aliter ac remittente Diocletianea persecutione, adhuc tamen Christiani in coemeteriis conventus agebant apud Eusebium IX. 2. Cur? nisi quia Ecclesias Diocletiani procella sustulerat?

Jam vero ad scripturas quod attinet; earum *traditio* a defectoribus Christianis facta, peculiaris aevi Diocletiani fuit [teste Augustino in VII. de Bapt. contra Donat. 2. ubi a morte Cypriani ad *traditionem codicum* numerat quadraginta & quod excurrit annos] non item earum perquisitio & concrematio.

§. II. *Praesidum nomina, persecutionis initium, quod eadem omnes complecteretur, ac suppliciorum lentitudo, non Diocletianeae, sed Decianae insectationi congruunt. Ad hanc eamdem Mucapor digitum intendit. Mucaporem hunc fuisse sub Aureliano ducem Thracii limitis. Eumdem Mucaporem in his Actis memoratum non esse alium ab Aureliani interfectore. Hinc ex elogio, quo is in his Actis notatur, tempus hujus scriptae historiae proxime constituitur, post annum scil. 275. De Basso & Justino praesidibus conjectiones. Vetus elogium parum intellectum expeditur. Epilogus.*

I. Ceterum plura sunt, quae vetant hanc passionem in tempora Diocletiani conferre. Quorum illud quidem levissimum est (quod urget Tillemontius in Nota ad hos MM.) quod his Actis parum conveniat cum Actis S. Acacii sub Diocletiano in Thracia passi: nam in his Flaccinus tantum Europae, non item Haemimonto praeest, quum in S. Philippi historia rector unus utramque provinciam moderetur. Leve hoc inquam; nam satis scriptori fuit Flaccinum Europae praesidem dicere, qua in provincia is Martyr pugnavit, supersessa jurisdictionis parte altera, quae ad rem non faceret. Confer dicta in superiore Adnot. num. IV. initio.

II. At illud gravius, quod Flaccinus is, quem modo nominavi, sub quo passus est Acacius, videatur plane idem atque ille Flaccinus, qui (teste Lactantio) de mortib. persecutor. cap. XVI. praefectus praetorio fuit, id vero sub annum 305. aut 306. Id si est; necesse erit, Acacium non anno 306. [quod vult Tillemontius] sed 304. ab eodem Flaccino rectore Europae sive Thraciae fuisse damnatum. Ita enim facile intelligemus, hunc ex Europae rectore ad praefecturam praetorianam anno sequenti fuisse promotum. Interim vero si anno 304. Flaccinus Europae praefuit; quo pacto eamdem provinciam eodem anno in S. Philippi Actis Bassus, ac post eum Justinus regere potuisset? Nec enim serius anno 304. S. Philippi quaestionem (in qua initia persecutionis designantur) licet figere. Quocirca non aliud relinquitur, nisi ut S. Philippi martyrium ad Deciana initia retrahatur. Et haec, uti dixi, eatenus tantum valent, si modo Flaccinus Europae rector idem fuerit, ac qui postea praefectus praetorio fuit.

III. Adhaec si ad Diocletianeam denuntiationem S. Philippi quaestio pertineret, nimium supine se praeses gessisset: qui quum exeunte Februario anni 303. edicta imperialia prodiissent, ad usque Januarium sequentis anni Ecclesiam Heracleae Metropolis claudare, ac persecutionem inchoare distulerit. Nec supinitatem tantam mitiore tantum praesidis ingenio defendere possis. Nam quantavis Bassi lenitas (cujus Acta mentionem faciunt) ut sanguini, non ut fabricis & Scripturis parceret, stimulabat. At Decianis edictis haec pulchre quadrant: quibus sub finem anni 249. propositis, quid mirum si non ante ineuntem annum 250. procella detonuerit Heracleae?

IV. Accedit, quod in his Actis num. IV. v. 7. & alibi edicta generalem sacrificandi necessitatem omnibus Christianis imponunt. At in prioribus Diocletiani edictis ad pastores tantum ea jussio pertinebat; nec nisi anno altero post Pascha (uti Eusebium interpretantur) eadem

jussio

jussio ad omnes Christicolas novo edicto prorogata sunt. Contra vero Decianum edictum initio jam universos complectebatur.

V. Deinde longissimae custodiae maceratio [cujusmodi in his martyribus cernitur; quos diu a Basso tentos, etiam ejus successor Justinus jussit *iterum mitti in carcerem, & septem continuos menses in illo custodiarum paedore conficere*, ut dicitur num. X.] carcer, inquam tam diuturnus, sicuti & leniora supplicia, non sunt Diocletianeae sed Decianae persecutionis character; uti constat ex Cypriani epistolis, & ex quolibet illo Decii Edicto Tolosae edito an. 1664. Id enim agebatur, ut longissimo carcere, aut lentiorum tormentorum diuturnitate lassati fideles, tandem victi succumberent. Hinc num. X. v. 15. Justinus S. Philippi animum adhuc pertentans, ait: *Quid huc usque tractasti? nam dilatio ista* (septem mensium) *ad mutandum tibi fuerat permissa consilium*. Nec in hac passione supplicia, nisi mitiora occurrunt. Vide prae ceteris num. VIII. ante finem.

VI. Postremo loco id afferam, quod mihi eam curam injecit, ut hos martyres sub Decio ponerem. Num. IV. medio sic scribitur: *Ad haec S. Martyris* [Philippi] *verba carnifices mox praeses jussit adduci. Tunc ipsius naturae expers atque humanitatis ignarus Mucapor ingreditur*. Ex quibus verbis potest conjici *Mucaporem* istum carnificibus praefuisse, sive sub nomine *principis officii*, sive *commentariensis* aut *cornicularii*. Quumque *Mucaporis* nomen sit plane inusitatum; sicubi eodem tempore ac loco, nec dispari cum officio, id nomen reperiatur, non dubitaverim, quin unius ejusdemque hominis sit habendum. Atqui Vopiscus in Aureliano cap. 35. extremo sic ejus imperatoris mortem narrat. *Quum* [Aurelianus] *iter faceret; apud Caenophrurium, mansionem quae est inter HERACLIAM* (hanc Thraciae metropolim) *& Byzantium, malitia notarii sui, & manu MVCAPORIS interemptus est*. Ea nex incidit in annum 275. Nec quidquam causae esse video quin Aureliani percussor ille idem sit Mucapor, cujus in his Actis fit mentio. Ab anno enim 250. [quo Bassus Philippum quaestioni admovisse mihi videtur] ad 275. anni tantum 25. intercesserunt. Adhaec utrobique Mucapor circa Heracleam ponitur; nec dispar utrobique officium. At enim, inquies, etiamsi Mucapor hujus historiae sit is, qui Aurelianum occidit; cur is non potuit alios triginta annos post Aureliani necem advivere, nempe usque ad Diocletiani persecutionem? Nullo modo potuit; quia Aureliani successor Tacitus *ducentesima regni luce* moritur [inquit Aurelius Victor cap. 36.] *quum tamen prius auctores Aureliani necis, maximeque MVCAPOREM DVCEM, quod ipsius ictu occiderat, excruciavisset*. Etsi, ut obiter moneam, Zosimus occisorum Aureliani necem ad Probum auctorem, ipso sui imperii initio, refert.

VII. Verum interim hunc Mucaporem vides a Victore *Ducem* appellari. Quae dignitas cujusmodi tertio saeculo fuerit, breviter dicam. *Duces* id aetatis non alii ferme vocabantur, quam qui *Duces militum in limitibus constituti* l. un. C. de venat. fer. dicuntur. Itaque Mucapor dux erat, uti non temere auguror, limitis Thracii. Et ii quidem duo erant ex Notitia Imp. sect. 1. his verbis: *Per Thracias* (duces) *duo: Moesiae secundae, Scythiae*. Sed sub Aureliano unus fuisse videtur, teste eod. Vopisco in ejus vita cap. 13. *Assidente Vlpio Crinito duce Illyriciani limitis & Thracii*. Ex quo etiam assequimur, ineunte Aureliano imperium, ducem Illyriciani & Thracii limitis non Mucaporem fuisse, sed Vlpium Crinitum. Quare non ab alio, quam ab Aureliano necesse est postea Mucaporem ad ducatū Thracii (nisi forte alterius) limitis fuisse promotum. Certe Aureliano hunc Mucaporem intimum fuisse, ex eo potest intelligi, quod legitur apud eumdem Vopiscum ibid. cap. 26. *Epistola ipsius* [Aureliani] *exstat ad Mucaporem missa* de bello, quod cum Zenobia gerebat: quam & ibi recitat. Ergo Mucapor is, qui Aureliani favore atque gratia ad limitaneum ducatum prorepserat, idem antea sub Decio (quantum ex his Actis potest intelligi) sive princeps officii erat, sive commentariensis, aut cornicularius, aut tale aliquid.

VIII. Sed & illud heic magnopere animadverti velim, Actorum scriptorem hoc loco veluti intento digito non alium quam Mucaporem sui principis proditorem designare voluisse. Scripsisse videtur haec auctor haud diu post Aureliani ipsiusque Mucaporis mortem: quo tempore ex nece principis de se optime meriti homo scelestissimus ubique, sed potissimum Heracleae, summa invidia infamiaque flagrabat. Itaque post ejus supplicium, uti damnatae memoriae viro, maledicebatur ab omnibus. Hinc etiam noster auctor ei obtrectandi occasionem arripit. *Carnifices*, inquit, *mox praeses jussit adduci. Tunc ipsius NATVRAE EXPERS atque HVMANITATIS ignarus Mucapor* [ille famosus tanto scelere scilicet! alioqui quorsum pertinebat unius e multis nominatim meminisse?] *ingreditur*. Ac vides, ut eadem opera simul epocha conscriptae hujus historiae detegitur, nim. haud diu post Aureliani necem & Mucaporis supplicium, sive post ann. 275.

IX.

XX N S PAPNVTII MON

HEsternus dies apud Graecos in Menaeis & Anthologio dicatur memoriae S.Paphnutii *ἱερομάρτυρος* h.e. episcopi & martyris. Est & alter Paphnutius Aegyptius (& quidem Paphnutii nomen videtur Aegyptium) sub Diocletiano cruci suffixus; de quo plura Synaxaria MS. (apud Papebrochium ad XIX. April. pag. 623. num. 5.) etiam hesterno die agunt, at Menaea & Basilii Menologium die XXV Septembris. Fuit & Paphnutius vitae Onuphrii scriptor; & alii quidam, de quibus vide eumdem Papebrochium ad XX. April. pag. 75. num. 2. 3. Nec omittam Paphnutium Episcopum, qui Nicenae Synodo interfuit, eumdemque Christi Confessorem.

Verum qui hodierno die in Fastis Neapolitanis proponitur, est idem ille, de quo hoc ipso die in Menaeis scribitur *τῷ ὁσίῳ Παφνουτίῳ τῷ Ἱεροσολυμίτῃ*, i. e. *Sancti Paphnutii Hierosolymitani*. Ac recte se res habet: nam vox *ὅσιος* est monachorum propria: & hunc *Monachum* revera fuisse marmor nostrum ostendit hoc die. Ac fortassis de hoc eo-

F f dem

IX. Sicuti autem in Mucapore res feliciter processit, utinam & praesidum duorum, quorum in his Actis fit mentio, aetatem eamdem fuisse, liceat demonstrare. Sed tamen in Basso id praeter propter tentare facilius, quam in Justino, licebit. Nam circiter Decii principatum plures fuere Bassi consules. Mitto *Pomponium Bassum* consulem anni 211. aut *Cejonium Virium Bassum* anni 271. quippe alterutrinque a Decio remotiores. Mitto quod anno 246. Albini collega, qui alibi *Praesens* dicitur, in Fastis Flor. Majorib. *Βάσσος Bassus* vocatur, fortassis quod utroque cognomine donaretur. Verum anno 258. *Bassus* cum Tusco, & anno sequenti *Bassus* alter cum Aemiliano consul processit. Nec difficile est, horum alterutrum fuisse illum ipsum, qui anno 250. dux erat Thracii limitis. At vero ne prope quidem a Diocletiani persecutione (non modo eadem saeviente) ullus usquam sive consul, sive vir illustris comparet, qui *Bassi* cognomen tulerit [uno excepto *Septimio Basso*, qui in antiquo laterculo praefectorum urbis recensetur, sed non nisi ab anno 317. h. e. tertio decimo post eum annum, quo vulgo S. Philippi martyrium statuunt; & exinde in Cod. Theod. pluries] multo minus *Justini*. Nam Justinorum inopia etiam Deciana aetas laborat. Nisi quod quemdam *Ti. Claudium Justinum* demonstrare licebit, qui anno Christi 188. alae equitum praefectus fuit; cujus *Justinus* hic noster sive filius sive nepos esse poterat. Occurrit is apud Grut. pag. 1006. 9. in hunc modum: I. O. M. (i. e. *Jovi Optimo Maximo*) ALA. AVGusta. OB. VIRTVTem. APPELlata. CVI. PRAEEST. TIBerius. CLaudius. TIBerii. F. I. [sed restituenda est media excisa littera, ac pro F. I. legendum est FIL. h. e. *filius*) LING. M. (quod torsit eruditos, varie has duas notas emendantes: sed pronum erat interpretari, *LINGonum Municipio*) IVSTINVS. PRAEFectus. FVSCIANO. II. ET. SILANO. II. COS. h. e. anno Christi 188. Hactenus lapis. *Lingonum municipium*, unde domo hic Justinus erat, ab Eutropio IX. 15. simpliciter *Lingones*, in Notitia autem provinciarum *Civitas Lingonum* appellatur, quae hodie est *Langres*. Sed idem oppidum municipii jure fuisse donatum [quae municipia non multa in monumentis reperiuntur extra Italiam] ex hoc pulcherrimo lapide mecum viri eruditi discent. Ejusque rei gratia magis hujus epigrammatis expositionem attuli, quam quod sperarem, Justini inde nostri praesidis Thraciae majores ostendi posse.

X. Itaque ut rem in pauca contraham; non est dubitandum, quin hi beatissimi Martyres sub duobus Deciis decertaverint (unde & plurativo numero imperatores in Actis designantur) eorumdem vero haec historia tertio vergente saeculo, ac recenti adhuc Aureliani caede, scripta fuerit. Cui aetati dictionem scripti hujus convenientiorem, quam quarto saeculo, esse censeo.

Antequam manum de tabula, monuisse proderit, quod supra in Adnot. 81. (pag. 216. col. 1. circa medium) animadverti, Latinos vocasse *Genium* pro eo quod Graecis est *τύχη* h. e. *Fortuna*, id non esse prorsus perpetuum. Nam vel illa Reinesiana inscriptio Clas. I. 138. (quae sic incipit: *Numini. Serap. et. Genio. &* *FORTVNAE. Tulliae. INSVLAE &c.*) satis docebit aevo posteriore Latinos locis, ut etiam personis, *Genios* aeque ac *Fortunas* praeposuisse.

dem intelligendum est, quod in Synaxario Collegii Claromontani Parisiensis scribitur (apud Bollandianos hoc die p. 759. n. 1.) τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Παφνουτίου ἀναχωρητοῦ *Sancti patris nostri Paphnutii Anachoretae*.

XXI N S MAXIMI EPI CON

Maximus hic (sive *Maximianus* est) abest ab omnibus Latinis (84) Martyrologiis: at idem constanter in omnibus Graecorum codicibus liturgicis hoc die colitur, etsi nomen varie scribitur. Nam in Synaxario Claromontani Collegii Parisiensis, in Sirleti Menologio, itemque in Menaeis, *Maximus* [85] peraeque ut in his Fastis vocatur: at vero in Basilii Porphyrogennetae Menologio idem derivativo nomine *Maximianus* scribitur. Quod sane alterum usitatius ejus nomen fuit; quantum ex συγχρόνοις monumentis potest intelligi, ut ex Actis Ephesinae Synodi, ex Socrate, epistolisq. tum Maximiani & Cyrilli ἀμοιβαίαις (*mutuis*) tum SS. Pontificum Caelestini & Sixti. Ex quibus monumentis constat, hunc [qui quidem nusquam aliter quam *Maximianus* vocatur] in Nestorii de sede dejecti locum sublectum fuisse. Incidit ea electio in annum 431. a quo usque ad an. 434. Cathedram tenuit, teste Socrate, qui & diem emortualem scriptum reliquit in VII. 40. in hunc modum: *Maximianus vero, quum biennium ac menses V. Ecclesiae pacate praefuisset, mortuus est Cos. Areobindo & Aspare, XII. die Aprilis. Accidit autem, ut hebdomada esset jejuniorum, Paschatis festo vicina: erat autem dies illa quinta vocata*, i. e. Coena Domini; quae revera illo anno in diem XII. Aprilis incidit.

Atque hunc quidem episcopum Liberatus Diaconus in Breviario de causa Nestoriana cap. 7. & Socrates VII. 4. fuisse *sermone idiotam* narrant. Quod non eo pertinet, quo vult Henschenius: *Quod*, inquit, *ipse Romanus, non adeo exacte Graece loqueretur* (id quod amplectens Cuperus in Chronol. Patr. CPolit. tom. 1. mens. Augusti, hoc insuper addit, *se non mirari Maximianum linguam Graecam omnino non calluisse:* quod eum non mirari, equidem magis miror) *aut quod in controversiis fidei.. non esset eminenter instructus*. Verum, si me audis, sermo ἰδιωτικὸς prorsus non aliud est quam *plebeius*, quo vulgus hominum utebatur, quum contra sophistae cultiorem dictionem sibi sepositam haberent. Hoc puto Liberatum & Socratem Maximiano monachum profitenti laudi nō vitio vertisse.

Illud autem non male conjecit Henschenius [quem vide hoc die pag. 849. num. 7.] quum Maximiani corpus diu inhumatum mansisset usque ad Procli electionem, qui illum sepelisse scribitur, hinc factum ut ejus festum die XXI Aprilis a Graecis celebraretur, quo scil. veri-

(84) Nam *Maximus* ille CPolitanus episcopus, quem post alios Ferrarius Catalogo generali inseruit tum die XXII. Ianuarii, tum etiam XIV. mensis hujus, est longe alius ille scil. de quo Hieronymus de Scriptor. Eccles. c. 127. in hunc modum scripsit: *Maximus philosophus* (Cynicus) *natus Alexandriae, CPoli episcopus ordinatus est, & pulsus, insignem de Fide adversus Arianos scripsit librum; quem Mediolani* [an. 379.] *Gratiano principi dedit*. At de quo hodie Fasti marmorei, is plus annis quinquaginta recentior est, & sub juniore Theodosio sedit; cui verum nomen *Maximiano* fuit.

(85) Nec dicat mihi aliquis, designari forsan illum Gratiani aequalem, de quo in superiore Adnotatione dixi; nam diei hujus elogia in illum posteriorem ac Nestorii successorem unice conveniunt. Ceterum sicuti *Antonius* & *Antoninus* & alia plura eodem modo permutari vidimus; sic etiam in *Maximo* & *Maximiano* factum. Praesertim quum in eadem sede jam ante 50. annos *Maximus*, isque satis celebris famae, sedisset; id ansam praebuit, ut hic alter *Maximus* pro *Maximiano* inscriberetur, non secus ac ille prior.

verisimile est illum sepulturae traditum. Hinc in nostro marmore non *Depositio*, sed *Natale* ei praenotatum fuit, quem scilicet constabat non hoc die excessisse.

XXII P S GAI PP ROMIS

Merito heic ❧ P. h. e. *Passio* (quae est in Martyribus diei emortualis nota) praeponitur: nam S.Cajum sive *Gajum* (ut heic scribitur cum G more Graecorum: quod etiam in saxis sub Caesaribus haud raro Latini sunt imitati) hoc die decessisse, ostenditur ex antiquissimo Catalogo Pontificum Rom. quem Bollandiani tom. I. Aprilis praeposuerunt: qui Catalogus medio IV. saeculo recentior esse nō putatur. In eo Catalogo haec de *Cajo* habentur: *Cajus annis duodecim* [errant Catalogi ceteri, qui undecim annos ei attribuunt: errat & Eusebius, qui quindecim eidem imputat: at Beda sincerus hoc die verum annorum numerum tenuit] *mensibus quatuor*, *diebus septem*. Nimirum enim creatus exeunte anno 283. [quo decessit Eutychianus ex eod. catalogo] h.e. die XVII. (non die XV. ut habet Fleury) Decembris, ad caelum emigravit anno 296. die XXII. Aprilis: sic non male sibi constant hujus Catalogi rationes. Nisi quod in Catalogo dies unus superat: quod & sanari potest, si pro *XVI. Kal.* legamus *XVII.* (quod & videtur fecisse Henschenius, qui in S.Cajo num.1. diem XVI. Decemb. ordinationi assignat) tunc enim non a die XVII. Sed a XVI. Decembris calculi procedentes, numerato utroque termino, *dies septem* illos reddent. Ceterum dies tum creationis, tum mortis in eodem monumento diserte exponuntur; sic enim pergit. *Fuit temporibus Cari & Carini*, *ex die XVI.* (corr. XVII. ut intelligatur dies 16.Decemb.) *Kal.Januarii consulibus Caro II.& Carino*, *usq.in X.Kalendas Maii Diocletiano VI.& Constantio consulibus*. Cetera quae ad hunc Pontificem spectant, videantur apud Henschenium ad hunc diem pag. 13. & Tillemontium tom.IV.

Ex dictis vides, merito in his Fastis diem S. Caii emortualem hodie notari: in quo consentiunt omnia Martyrologia, ipsum etiam, quod sub S.Hieronymi nomine ambulat, ac praeterea Romanum Bucherii Kalendarium medio IV. saeculo scriptum, in quo sic notatur: *X.Kal. Maii Caii in Callisti*. Et de hoc quidem nemo dubitat. At martyrii palmam, quam ei marmoris nostri (cui consentit Beda cum secutis omnibus Martyrologis) nota P. vindicat, vetustiora monumenta modo nominata eripiunt. Catalogus, cujus verba supra recitavi, de martyrio pro more tacet. At Hieronymiana Mrologia *Depositionis* vocē de S. Cajo usurpant. Bucherianum, quod modo laudavi, Kalendarium Cajum signat sub lemmate, *Depositio Episcoporum*. Etsi tamen sub eodem lemmate notantur & *Lucius*, *Stephanus*, *Felix*, de quorum martyrio parum dubitatur. Quid ergo est? Conjicit Tillemontius Not.VI, Cajum iis martyribus videri annumerandum, qui quamvis multa passi, perfectum tamen martyrium fuso per judicis sententiam sanguine non sunt adepti. Quod non possum non probare.

XXIII N S GEORGII MAR

Etsi Acta S.Georgii (quae tolerabiliora (86) ceteris protulit hoc die Papebrochius) in fine pag. 122. num. 25. *vigesimo tertio die Aprilis* passum hunc μεγαλομάρτυρα (quomodo eum Graeci appellant) testantur: tamen nec satis antiqua ea sunt, & eo quidem certe tempore scripta, quo jam ei diei affixa sol-

Ff 2 lemni-

(86) Sed eadem tamen spuria & fabulosa: de quibus satis erit Tillemontium consulere, tom.V. ubi de hoc S. Georgio martyre, Nota I.

lemnitas erat. Jam enim ab aevo S. Gregorii M. die XXIII. de eo fiebat, ut appareat non tantū ex ejus Sacramentario, verum etiam ex ejusdem Antiphonario per Thomasium edito: quo etiam die illum antiquitus a Graecis cultum, ex hodiernis eorum libris Ecclesiasticis argui potest: ut facilis sit conjectura, idcirco Actorum fabricatorem illius passionem in diem XXIII. Aprilis conjecisse, quia eo die fiebat de eo officium. Atqui his Actis tamquam fido duci, opinor, insistens Metricarum Ephemeridum (quas vide apud Bollandianos tom. I. Maii) auctor, diei XXIII. Aprilis hunc hexametrum adpinxit:

Ηερι Γεωργίῳ δεκάτῃ τρίτῃ αὐχένα χαλκός.
Messuit ense caput terna & viceną Georgi.

Qui versus non pluris est faciendus, quam Acta ipsa, ex quibus expressus fuit. Sane quidem quos Papebrochius (in Comment. praevio num. 27. & 28.) init calculos, ex iis tantum ostenditur, potuisse S. Georgium die 23. Aprilis coronam adipisci, sed ita factum esse, non demonstratur. Illud fortassis aliquem moverit, quod Notkerus in Martyrologio [quod decimo ineunte saeculo scripsit] ad VII. Kal. Maii sic posuerit: *Cujus* [Georgii] *PASSIO apud Romanos et paene alios omnes IX. Kal. Maii*(h.e.23.Apr.) *celebris habetur.* Sed laxe nimis Notkerus *Passionis* vocabulum sumpsit pro die festivitatis. Ceterum quum videam in veteribus Kalendariis ac Martyrologiis [etiam illo Hieronymiano] nonnullam in die festivitatis variantiam; facile adducor, ut credam diem passionis olim ignoratum fuisse. Quem si nono ineunte saeculo [quo hoc marmor scalptum fuit] Neapolitani tenuissent, non *Natalis* notam [quod festum quodlibet, quocumque die fiat, designat] sed *Passionis* heic praenotassent. Et certe Neapolitanis in hac re haberi fides nonnulla potuit, quippe hujus Martyris cultui dedititissimis; quod vel ex antiquissima Basilica, quae hodiedum exstat, ejus nomini dicata potest intelligi: cujus meminit Jo: Diaconus in episcoporum Catalogo, ubi de S. Severo: *Prius*, ait, *foris urbem jacuit, nunc vero quiescit in ea ipsa Ecclesia, quam alii Severianam* [sic appellatam ab auctore suo *S. Severo*, qui tempore S. Ambrosii Mediolanensis sedit; non vero a Constantino constructam, quod quidam existimarunt] *alii propter Oratorium S. Georgii ibi*(87) *factum, S. Georgium vocant.* Eodem spectat quod quidam *Petrus Parthenopensis Ecclesiae Levita* Petri de Surrento Archiepisc. Neapolitani [qui medio saec. XIII. sedit] hortatu, hujus Martyris passionem *pluribus incongruis amputatis*, uti testatur in Prologo, composuit: de quo vide Chioccarellum, & Vghellum in Petro de Surrento, & Papebrochium heic pag. 104. num. 13.

Et huc usque dicta eo pertinent, ut de die passionis hujus illustris Athletae nihil constare putem: adstipulante hoc nostro marmore, in quo diebus non suis solet *Natalis* nota praeponi, θανασίμοις autem ꝏ DEP. aut, ubi de martyre agitur, PAS. sive *Passionis* nota. Cetera quae ad hunc πολυθρύλλητον [*celeberrimum*] pugilem pertinent, videbis apud Tillemontium tom. V. & Papebrochium in laudato Commentario praevio ad hunc diem. Quo die vel ipsae Moscorum Ephemerides effigiatae (a Papebr. editae tom. I. Maii) S. Georgium proponunt, non modo omnia passim Graecorum Latinorumque monumenta. Ac vix ullus est terrae angulus, quo non S. Georgii cultus pervaserit.

(87) Fortassis non ab ipso S. Severo, sed postea id oratorium factum fuit: quod proinde postea *S. Georgii* appellationem Basilicae illi indiderit. Ceterum si ostendi possit, sive *S. Georgii* nomenclationem, sive oratorium, ad ipsum S. Severum tamquam auctorem referri posse; nihil jam, post Ecclesias duas quas volunt in honorem S. Georgii a Constantino [Diospoli unam, alteram CPoli] factas, antiquius hac Severiana prorsus esset. Nam ceterae vel antiquissimae [de quibus aliquid litteris exstet] VI. saeculum non transcendunt; quum contra Severus IV. saeculo sederit.

vaserit: in tantum ut & ingens Asiae tractus, qui inter Pontum Euxinum & mare Caspium protenditur, *Georgiae* (incolis *Gurgistan*) ob eam causam sibi nomen imposuisse feratur.

XXIIII P S INNOCENTII PP R

DUae ultimae notae PP. R. quum significent *Papae Romis* (sicuti integris ferme litteris nudius tertius in S. Caio die 22. April. scriptum reperitur in hoc marmore, idque Graeco more pro *πάπα ῥώμης*) aut *Papae Romani*; dubitare non sinunt, quin *S. Innocentius I.* hoc die colatur is, qui SS. Hieronymi & Augustini laudibus fuit celebratus, cujus hodiedum exstant egregiae epistolae. At duo sunt quae difficultatem creant, I. cur qui in pace obiit, is uti Martyr colatur, nam illud P. non est dubium quin *Passionis* nota sit: II. cur huic diei praeter morem inscribatur, quum in aliis Liturgicis libris sive die XII. Martii, sivè XXVIII. Julii, sive XXI. Decemb. signetur, nusquam autem hoc die. Quas duas difficultates discutere heic operae fuerit.

C A P. I.

De Martyris elogio, quod Innocentio, sed non praeter morem, tribuitur.

Non praeter morem id fieri, pluribus exemplis, etsi posterioris aetatis, ostendam: quae quidem Sollerii viri mihi dum viveret amicissimi diligentiae in Usuardinis auctariis debeo. In eis auctariis ad XXVIII. Julii ex *Antuerpiensi Max.* ex *Ultraject.*, ex *Leydensi*, & *Lovaniensi* sic recitatur: *Item Romae ad Ursum pileatum S. Innocentii Papae & Martyris*. Item in *Albergensi* eadem & plura insuper de Innocentio habentur. In *Bruxellensi: Romae ad Ursum pileatum Natale S. Innocentii Papae & Martyris*; & quae plura ibi sequuntur. In Bellino: *Et S.Innocentii Papae & martyris*. Grevenus: *Romae ad Ursum pileatum S. Innocentii Papae primi & Martyris: hunc Usuardus & Ado habent IV. Idus Martii*. Sed et praeter Usuardi auctaria, in catalogo Petri de Natalibus idem S. Pontifex dicitur *martyrio coronatus tempore Arcadii principis*: qui tamen nec occidentem regebat, & diu ante Innocentium obiit. Galesinius in notationibus: *S. Innocentii Pont. & Confessoris, alias Martyris, ut in Mrologio Romano* (Bellini Mrologium intelligit, editum Venetiis ann. 1498. *secundum morem Rom. Curiae*) *legitur*; quem tamen *Martyris* titulum refert ibi Galesinius *ad summam constantiam cum Martyrum fortitudine comparandam*. Quae ratio si valeret, quotusquisque Sanctorum Pontificum non esset inter Martyres referendus? Itaque dum aliam magis idoneam causam inquiro, interim praestabit animadvertere, nullum esse ad hanc diem hoc nostro marmore antiquius monumentum, quo S. Innocentius Papa Martyris elogio cohonestetur.

At habet tamen idem elogium Innocentius cum pluribus aliis veteribus Romae episcopis commune, qui revera Martyres non fuisse putantur: de quibus mitto dicere, ne sim longior. Verum quod ad antiquiores Pontifices attinet, qui ante Constantinum rexerunt Ecclesiam; ut ii inter martyres referrentur, quaedam anticipata opinio effecit, existimantium, eos omnes qui persecutionum aetate vixerunt, martyrio affectos fuisse: quod in Innocentio locum non habet. Quae ergo verior causa hujus erroris fuit? Causas mihi duas in medium afferre posse videor: quarum haec prima esto.

I. Persuasum olim fuit (idque verum est) Hieronymiano Mrologio non alios ferme Sanctos, quam martyres fuisse inscriptos; unde & *Martyrologii* nomen ei primo quaesitum fuit. In eo autem Mrologio die XII. Martii sic legitur: *Romae S. Innocentii episcopi, Rasi episcopi*. De quonam Innocentio, Romae ne an alterius urbis episcopo, id auctor ejus antiquissimi Mro-

Mrologii intellexerit, non est plane exploratum, deque eo adhuc [88] in utramque partem disputatur. Sed tamen jam ante IX. saeculum (quo hi Fasti marmorei scalpti fuerunt) Romana Ecclesia *Innocentium Rasi* socium in Hieronymiano memoratum videtur pro Papa Romano habuisse. Liquet hoc ex vetere Rom. Mrologio, quod Rosweidus edidit, quod IX. saeculo antiquius esse necesse est; in quo die XII. Martii sic legitur: *Sanctorum Pontificum Gregorii & Innocentii*. Ex hoc Mrologio id postmodum Ado arripuit, aliique ejus aetatis Martyrologi, ut diei XII. Martii Innocentium insererent, quibus omnibus Rosweidanum, uti dixi, ducem se praebuerat; utique quod ejus auctor judicaverit, Hieronymiani Mrologii Innocentium Rasi socium, Papam Romanum fuisse. Et hi quidem, quos dixi, martyrologi sese cautos praebuerunt, dum nullam martyrii notam Innocentio vindicarunt. At alii minus cauti ex eo tantū quod putarint, Romanum Innocentium Hieronymianis Fastis fuisse inscriptum, cum continuo martyrem pronuntiarunt. In quo dupliciter eos ratio fugit, primum quod fieri potest, ut Innocentius Episcopus Rasi socius sedis a Romana diversae praesul fuerit, ac tantum Romae sive functus martyrio, sive sepultus: deinde quod etiamsi is Innocentius Papa fuerit, non continuo martyr dicendus erat, sed tantum sedis Romanae episcopus; quum & S. Martinus Turonensis, & alii quidam confessores in eodem Mrologio locum invenerint.

II. Et haec quidem una esse causa potuit, ut Innocentius Martyr putaretur. At potuit & altera subesse probabilior, quae talis est. Certum est, Innocentium I. plura Chrysostomi causa fecisse, in tantum ut non apud Theophili sectatores solum, verum & apud Arcadium imp. offenderit. Quod si monumentis a Baronio productis (quem vide ad an. 407.) credimus; is Pontifex etiam Arcadium cum conjuge a fidelium communione semovit. Et hanc quidem sententiam, & monumenta quibus Baron. innititur, Tillemontius commentitia existimat. Esto. Sed tamen sive illa Latinorum, sive potius posteriorum Graecorum (qui commentorum hujuscemodi scitissimi architecti habentur) officina cuderit: ea certe qualia-

cum-

[88] Epternacense Hieronymiani Mrologii apographum, quod habetur ceteris antiquius, die XII. Martii sic scribit: *Romae Innocenti Episcopi, Rasi Episcopi*. In aliis apud Florentinium apographis additur vox *Depositio*, quae videbatur nota Confessoris non martyris. Sed & die XXI. Decemb. in eisdem Hieronymianis apographis eadem de Innocentio leguntur; at de *Rasio* aut *Raso* nihil. In Dacheriano ejusdem Mrologii apographo eadem est utrobique annuntiandi formula. Haec de Hieronymianis.

At Rosvveidanum Mrologium sive Romanum brevius, Ado, Vsuardus eodem die XII. Mart. duos Pontifices *Innocentium* & *Gregorium* una junxerunt; iidem vero die XXVIII. Julii (quo nunc Innocentius colitur) de eo tacent. Quo sane hi Martyrologi videntur Hieronymianum Innocentium diei XII. Martii habuisse pro Innocentio I. *Papa*. Eamque opinionem secuti sunt plures, cum primis Pagius; fermeque eodem labitur Tillemontius.

At jam antea Henschenius de eo dubitaverat; & eadem dubitatio Guil. Cuperi ad 28. Julii animum suspensum tenuit, sitne ille Rasi socius, qui die XII. Martii in Hieronymiano legitur, idem ac Papa Innocentius. Quid si enim Hieronymiani illi Innocentius ac Rasius Episcopi exteri fuerint, Romae vero adscripti sive propter passionem sive sepulturam? Quid si Papa Innocentius numquam Hieronymianis tabulis inscriptus fuerit? His accedit, quod in eo Hieronymiano apographo ante mille annos scripto, quod edidit Edm. Martenius tom. 3. Anecd. die XII. Martii sic legitur: *Romae Innocenti, & depositio S. Gregorii Papae*. Cur enim posterior *Papa* disertim dicitur, prior non item, nisi quia Hieronymianus Innocentius urbis Romae episcopus numquam fuisset? Adde quod Rabanus S. Innocentium I. non die XII. Martii, sed XXVIII. Julii posuit: id quod & Auctaria Vsuardi passim sequuntur. Ex his vides, non immerito Bollandianos addubitasse, utrum ille Rasi socius sit idem ac Papa Innocentius.

cumque monumenta cum nostri hujus marmoris specioso martyrii titulo juncta argumento sunt, non tantum de ea excommunicatione plures narrationes octavo ac nono saeculo circumlatas fuisse, verum insuper fuisse tunc persuasum, eumdem Innocentium ea de causa ab Arcadio forsan plura passum, imo etiam inter martyres annumeratum: id vero nō alio plane sensu, quam quo Marcellus aliique quatuor Romae Episcopi hodiedum uti martyres in Rom. Breviario coluntur, etsi sanguinem minime fuderint; unde & commune his quinqueviris octavum Responsorium attributum fuit, *Domine praevenisti eum* &c. Ea ergo, ni fallor, verior causa vulgo crediti martyrii fuit. Et certe non de nihilo id est, quod Petrus Equilinus Ep. a me supra laudatus nostrum Innocentium martyrio coronatum sub *Arcadio* imp. scripsit. Omnino enim necesse est, Equilinum incidisse in monumenta, (sive vera sive potius falsa) ex quibus id sive clare sive per conjecturas eliceretur.

Addendum hoc etiam, quod (ut supra ad 27.Januar.demonstratum fuit) Neapolitani duplicem Chrysostomi Depositionem discretis inter se diebus celebraverunt. Quocirca eos decuit & in Innocentio prolixos fuisse,ut eum uti martyrem colerent, quem crederent Chrysostomi causa in maximas aerumnas incidisse.

III. Accedit postremo quoddam ejus ψευδομάρτυς (*putativi*) martyrii in Romano ipso Breviario vestigium. Nam indidem certe, unde in hoc Kalendario martyrii gloria tribuitur Innocentio, manasse id existimo, ut non heri aut nudius tertius (etsi quam pridem, non habeo dicere) sed in antiquissimis quibusque, quae viderim, Rom. Breviariis S. Innocentius die 28. Julii cum aliis tribus Martyribus junctim colatur, & quidem cum officio *plurimorum Martyrum*. Ceterum monumentum nostro marmore vetustius, in quo Innocentius Papa uti martyr signetur, frustra, uti dixi, adhuc quaero.

CAP. II.

Cur ejus Passio in his Fastis hoc die praeter morem colatur.

Quo die S.Innocentius ad caelum emigraverit, nondum certum habetur. Pro die XXVIII. Julii id maxime militat, quod in vetere catalogo Pontificum Rom. quem edidit Henschenius to. 1. April. quemque VI. saeculo scriptum putat, de Innocentio sic scribitur: *Sedit annos XV. mens. I. dies XXI. sepultus ad Ursum pileatum V. Kal. Aug.* h. e. die 28. Julii.Anastasius etsi eum supra annos XV. sedisse dicat menses duos, dies viginti; tamen consentit in die ac loco sepulturae. At qui paullo accuratius calculos inire voluerunt, hujusque pontificis annos diesque sedis cum decessoris Anastasii & successoris Zosimi annis componere instituerunt, ferme eo labuntur, ut Innocentium mense Martio obiisse credant. Sollerius ipse, (ad 28. Jul. ubi de S. Innoc. num. 15.) tametsi ceteris non assentitur putantibus Hieronymiani Mrologii Innocentium Rasi socium esse hunc Papam, tamen fatetur, videri eumdem mense Januario ordinatum, ac Martio mortuum. Quod si semel admittatur; duo inde colligi posse videntur. I. Quod in Henscheniano catalogo & Anastasio is V. Kal. Aug. sepultus ad Ursum Pileatum dicitur, id de aliqua translatione sive potius sepultura stabili, posse accipi. Fortassis enim post mortem ubi primum temporis causa is aliquo in loco mensibus quatuor jacuisset, postmodum V. Kal. Aug. justa sepultura donatus fuit in coemeterio ad Ursum Pileatum, ubi & ejus decessor Anastasius sepulcri honorem adeptus fuit. Ex vero quia stabilis demum Innocentii sepultura fuit, quum prior temporaria fuisset, idcirco de eo scriptum reperitur, *Sepultus est* (non vero *translatus*) *ad Ursum Pil. V. Kal. Aug.* Quumque in Pontificum catalogis id obtineat,ut dies sepulturae,nō obitus,enotetur; id fraudi esse potuit annos sedis Pontificum colligentibus,dum alii statim,nonnulli serius justa sepultura donarentur.

II.

II. Hinc etiam colligitur, quum re vera Innocentius medio ferme mense Martio five deceffiffet, five deceffiffe crederetur; hinc factum, ut quum in Hieronymiano Mrologio (quod vulgo putant, tempore S.Gregorii M. Romae in ufu fuiffe) die XII.Martii quidam epifcopus Innocentius infcriberetur, eũ poftea pro Papa Innocentio habitum; idque in pofteriora Mrologia inductum, ut S. Innocentius I. paffim diei XII. Martii infereretur, interim aliis Mrologiis (89) ob fepulturae diem in antiquis catalogis enotatum, diei XXVIII. Julii eumdem affigentibus.

At vero nemo unus ante hos marmoreos faftos detectos repertus eft five veteris, five fequioris aevi, qui hunc Rom. Pontificem die hodierno fignaret, nec tantum fignaret, verum & notam P. h. e. *Paffionis* adderet: quae nota in Martyribus diem emortualem fignificat. Quid fane hoc die Neapolitani fecuti fuerint, ignoro. An ficut alibi paffim, fic & in Innocentio Graecos fecuti funt duces, a quibus fortaffe repererint Romanum Innocentium & ut martyrem coli, & hoc die confummatum? At hodie apud Graecos nullum eft de utroque veftiglum, apud quos ne locum quidem is Pontifex in libris liturgicis, quod fciam, obtinet. An vero Neapolitanis aliqua communis caufa cum Andegavenfibus fuit? quum apud utrofque hoc eodem die S. Innocentius Martyr celebretur. Verum Andegavenfis Innocentius longe eft (90) alius. Quid ergo Neapolitanis in mentem venit non tantum Papam Innocentium martyrem facere, fed & ejus martyrium in hunc maxime diem conjicere? Experiamur ecqua ab augurali arte praefidii fpes fuperfit.

Jam illud fupra attigimus, Neapolitanos, qui in honorando Chryfoftomo mirifice enituiffent, decuiffe & in Chryfoftomi propugnatore Innocentio par aliquid praeftare. Quare ficuti illius praeter feftum, etiam duplicem injuftam Depofitionem duobus difcretis Kalendarii diebus inferuerunt; hujus etiam ftrenuiffimi pontificis, quem plurimas Chryfoftomi caufa paffum aerumnas exiftimarunt (falfo an vere, parum intereft) colere *Paffionem* inftituerunt. Sicuti autem in Chryfoftomo (uti ad 27. Januar. dictum fuit) *Depofitio* diverfo prorfus fignificatu capitur, nec tam pro mortali die, quam pro ejus exauctoratione; fic in Innocentio *Paffio*, quae hodierno die honoratur, non martyrii confummationem defignat, fed aerumnas Chrifti caufa exantlatas, earumque anniverfariam memoriam; five quod revera hoc die putarint in Innocentium defaevitum fuiffe, five quod eam memoriam in hunc diem vacuum conferre placuerit. En feftivitatis diei hujus veram notionem, duplici illi Chryfoftomi Depofitioni refpondentem.

Ac fane videndũ,annon fimili de caufa fluxerit,ut quinque illi pontifices, (Marcellus,Joannes, Silverius, Martinus, Pontianus) hodiedum uti martyres, etfi non fufo fanguine, colantur. Eorum, credo, *Paffionis* (eodem intellectu quo heic, h. e. toleratarum aerumnarum) memoria quotannis olim recolebatur. Atqui id fatis fuit, ut poftea eorum officium de communi martyrum peteretur, tantum mutato octavo Refponforio. Idem & in Vercellenfi Eufebio, & aliis valuit.

Et quidem fi hodie ab Romana Ecclefia S. Innocentius feorfum ab aliis celebraretur, credo is antiquam ab aliquot faecu-

[39] Rabanus, uti diximus, Innocentium I. diei 28. Julii inferuerat: idque auctaria Vfuardina paffim fequuntur. At Notkerus eumdem Pontificem tum diei XII. Martii, tum etiam XXVIII. Julii infcripfit.

[90] Apud Bollandianos hoc die XXIV. Aprilis fic legitur in Praetermiffis: *S. Innocentius Martyr colitur hodie in Ecclefia Andegavenfi ob caput eo tranflatum; fitque de eo officium fub ritu femidup. cum propriis lection. fecundi nocturni. De eo ceterifque Martyribus Agaunenfibus, ex quorum numero fuit, ipforumque duce S. Mauritio, agemus, quando de omnibus fit follemne officium, h. e. die XXII. Septemb.* Haec ibi.

saeculis tituli martyris (quo in pluribus Vsuardi auctariis donatur) possessionem adhuc tueretur, & de communi unius Martyris (mutato tantum Responsorio VIII.) sextus pontificum obtineret. Nunc quia cum Nazario, Celso, Victore Martyribus junctim celebratur; quod unum superest, communi cum illis plurimorum Martyrum officio honoratus fuit.

Atque haec ad meum pensum satis: cui curae esse debuit ostendere, quid sibi hodierno die velit Innocentii Papae *Passio*. Nam cetera de hoc magno Pontifice qui nosse cupit, adeat Historiae sacrae scriptores, maxime Tillemontium, &, qui ultimus Innocentianas res attigit, Guil. Cuperum socium Bollandianum ad XXVIII. Julii.

XXV P S MARCI EVAN

ET heic scite *Passionis* notam Auctor apposuit. Nam in Actis perquam bonae frugis hoc die ab Henschenio prolatis dicitur in fine Marcus martyrio affectus *die tricesimo* [mens. Pharmuthi] *quod est apud Romanos VII. Kal. Maii* h.e. die XXV. Aprilis. Etsi nonnulla hoc loco ex manu posteriore accessisse videntur. Tamen non temere is in Aegyptiorum, Aethiopum, Syrorum, postremo & Graecorum juxta ac Latinorum libris liturgicis & Moscovitico Kalendario Papebrochiano eod. die inscribitur. Nam quod in hisce Fastis marmoreis diei XVII. Maii *Marcus Evangelista* iterum notatur, id quo pertineat, in loco exponetur. Postremo sicubi alio die is consignatur, intelligendum est de Translationis aut alterius rei memoria. Sane & eumdem hunc passionis diem designant metricae Ephemerides in hunc modum:

Εἰκάδι πέμπτῃ Μάρκον ἐπὶ χθονὶ ἄγροντες εἵλκον.

Quina in se ducta Marcum traxere scelesti.

Ac de hoc quidem S. Evangelista qui res huc usque disputatas nosse cupit, adeat prae ceteris Tillemontium to. 2. ac Sollerium in Chronol. Patriarcharum Alexandrinorum tom. V. Maii. Ego interim de Actis, quae modo nominavi, non pauca quae sentio, quibusve maxime in rebus a viris eruditis dissentio, ita huc afferam, ut exinde & res scitu pulcherrimas nos assecuturos, & quaestiones antehac difficiles decisuros, confidam.

DIATRIBA

De S. Marci Actis Henschenianis Latinis Graecisque: ac de Graecorum Actorum ignota adhuc viris doctis mira antiquitate ac pretio.

CAP. I.

Vtrorumque Actorum notitia: utra eorum primigenia: in eadem susiores Animadversiones.

Habemus ab Henschenio ad hunc diem Acta tum Latina tum Graeca. Et Latina quidem sunt uniusmodi, quae is ex XII. Mss. codicib. inter se collatis edidit pag. 347. Laudo diligentiam. Sed hoc amplius optandum erat, ut variantes codicum lectiones ad calcem subjectae apparerent. At idem Henschenius Graeca duplicia vidit: quorum quae priore loco refert, ea vult (num. 4. initio) de Latino fuisse in Graecum translata XI. aut XII. saeculo per aliquem forsan monachum Cryptae ferratae. Atqui ab ea notatione temporis vehementer dissentit Tillemontius, nimiratus, Henschenium de iis Graecis Actis loqui, quae in fine ejus tomi pag. XLVI. prostant. Sed vir accuratissimus in eo fallitur: nam quae Henschenius de Latino in Graecum traducta dixit, ea non edidit: proinde de iis judicare, cecujus aetatis videantur, non possumus. Vidit autem Henschenius & Graeca antiquiora altera, quorum meminit eod. num. 4. versu 13. his verbis. *Alia Acta, a sua prima origine Graece composita, invenimus in Cod. vatic. 866. & ea, quamvis mino-*

ris antiquitatis & auctoritatis sint, *quam Latina* (illa scil. quae ex XII. Mss. collatis edidit) *ideoque non fuerit operae pretium visum ipsa Latine reddere*, *Graece tamen exhibemus ad calcem hujus tomi*: nimpag. XLVI. Quibus verbis duo dat intelligere, I. haec altera Graeca diversa prorsus a Latinis esse, nec una ab alteris fuisse interpretando transfusa, nec postremo Graeca cum Latinis quidquam habere commune: II. Latina longe antiquiora esse Graecis hisce, quae ex Vaticano cod. eruta ad tomi calcem rejecit. Atqui equidem, cur a viro docto in utroque dissentiam, inferne (91) adnotasse non pigebit. Ceterum quam maxime aetatem Acta illa Graecanica referre videantur, tum demum rectius conjicere dabitur, quum eadem cum Latinis contulerimus, & necessariis observationibus illustriora in subjecta (92) Adnotatione fecerimus. Interim in festinantium gratiam praedictum volo, Graeca illa mihi videri antiquissima.

CAP.

(91) I. *Acta Latina S. Marci non esse a Graecis ad tomi calcem rejectis diversa*, *nec utraq. plus inter se differre*, *quam textus primigenius a sua interpretatione discrepat*.

Id quum cuivis mediocriter Graece docto sit manifestum, mirari subit, eccur Henschenius loco proxime recitato aliter judicaverit. Sed omnino mihi videtur Henschenius tum, quum *Commentarium praevium* suum scribebat, in plures curas distractus, Acta Graeca non examussim cum Latinis contulisse: qui diverso utrorumque principio, & aliquibus inter utrumque scriptum non magni momenti dissidiis offensus, dispares scriptiones esse censuit. Atqui non plus unum scriptum ab altero, quam rivus a fonte differt. Ceterum eaedem utrobique ab initio ad calcem narrationes, idem prorsus & ordo narrationum, imo & eaedem utrobique sententiae & eodem plane ordine lectori propinantur. Hoc tantum interest, quod est interpretatio passim laxior ac liberior, nec verbis addicta, sed tantum sententiarum tenax: quod in plurimis antiquis translationibus cernere possumus. Adde quod modo plura Latine sint, quam Graece, modo contra: id quod & ad IX. April. in vita Mariae Aegyptiae, observavimus, & alibi passim occurrit. Postremo mihi videtur Henschenius ipse a suo priore judicio discessisse tum, quum ad Graecum monumentum in fine tomi edendum ventum fuit: quantum quidem ex simili utrobique sectionum divisione, & ex paucis iis quae ad vitae calcem ipse aut alius illevit, potest intelligi.

II. *Graecam S. Marci historiam & longe antiquiorem Latina esse & primigeniam: a qua serius aliquando Latinam, quam terimus, interpretando fuisse transfusam*.

Hoc etiam cuivis mediocriter in utriusque linguae Ecclesiasticis monumentis versato satis per se liquebit. Nam si de antiquitate quaerimus, Graecus textus miram ubique simplicitatem, Latinus autem nonnullam aevi sequioris barbariem prodit. Ex quo & illud sequitur, textum Graecum, utpote antiquiorem, pro primigenio esse habendum. Ut omittam, quod Marci res prius ab Alexandrinis sermone illic usitato scribi, quam lingua Latina, oportuisse. Nisi vero usque adeo παραδοξολογιαις studemus, ut non tantum Evangelistam hunc Latine scripsisse Evangelium [quod revera Graece initio prodiit] velimus, verum etiam ipsius res gestas Latino primum sermone conceptas fuisse. Verum quid plura? passim interpretationis, nec vero bonae, in Actis Latinis signa deprehenduntur. Num. 3. medio Latine legitur: *Ipsi* [sutori] *calceamentum* (disruptum) *tradidit CORRIGENDUM*: hoc ideo, quia in Graeco reperit διορθώσασθαι: quod etsi primario est *corrigere*, tamen eleganter ac proprie heic notat *reparare* & integritati restituere: quum contra *corrigere calceos* parum Latine dicatur, sed *sarcire*, aut *reparare*. Sic etiam pro ἐπισκοπὴν ποιήσασθαι (quod Biblico significatu pro *punire* legitur num. 10.) ponere debuisset Biblicum Latinum *visitandi* verbum, non vero *invisendi*, si aut scriptor primitivus, aut saltem bonus fuisset interpres. Mitto Latini scriptoris hujus offensiones plurimas, in quas illum Graecus textus non intellectus transversum egit: de quibus consule Adnot. seq.

[92] *Ad Graeca S. Marci Acta cum Latinis collata Animadversiones priores*.

§. I. *Ad sectiones* 1. 2. *De Marco dupliciter Evangelista locus difficilis expeditur*. *De Marci provinciis*. *INCIRCUMCISUS* idololatrae *synonymum sermone Hellenistico*. *Quid* συνήθη σέβασμα. *Marci patria*. *Locus interpretis corruptus*.

Prima Actorum Graecorum periodus, non mihi videtur ex primi auctoris ingenio prodiisse; praesertim quum eadem ab interpretatione La-

Latina absit, & illud *ὁμοούσιος* de Verbo post Nicena tempora passim usurpari coeperit. Facile igitur hoc fuerit hisce Actis initium: *Διαμεριζομένων κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων τὴν ἅπασαν οἰκουμένην, ἄλλοις μὲν ἄλλαι πόλεις τε καὶ χῶραι ἐκληρώθησαν, ἔλαχεν δὲ...* *Sanctis Apostolis per ID* (non *IDEM*, ut in Latino nunc legitur) *tempus orbem terrarum partientibus, quum aliis aliae civitates ac regiones obtigissent, sortitus est* Marcus Aegyptum: Quem nos locum cap. IV. expendemus. Etiam Actorum fini quaedam ex posteriore manu accessisse, infra observabimus.

Ibid. in Latino v. 4. sic legitur: *Vbi* [in Aegypto scil.] *eum* [Marcum] *Evangelistam sancti Canones Catholicae & Apostolicae Ecclesiae decreverunt*. Et conqueritur Tillemontius Not. I. his verbis declarare auctorem videri, S. Marcum non alio sensu *Evangelistam* dici, quam quo S. Philippum Diaconum, nempe quod Evangelium in Aegyptum intulisset: quod falsissimum est. At quod Graeca heic non melius se habere expostulat, id vero pernego. Ibi recte legitur: *ὅθεν* (pro quo male Latinus *Vbi*) *καὶ Εὐαγγελιστὴν αὐτὸν ἐθέσπισαν οἱ μακάριοι* Κανόνες &c. Ad verbum: *Vnde & Evangelistam eum sanxerunt beati* [sive *Divini*] *Canones sanctae & Apostolicae Ecclesiae*. Quid *Canones* vocet, intelligitur ex epitheto *μακάριοι*. Loquitur de scripturarum Canone, extra quem qui sunt libri, ii *ἀκανόνιστοι* appellantur. Idcirco autem numerum pluralivum usurpavit, ut notaret diversarum Ecclesiarum *Canones*, in quibus omnibus Marci Evangelium inseritur: a quo ille *Evangelistae* cognomen accepit. Auctor proxime dixerat, Marcum primum omnium *εὐαγγελίσασθαι evangelizasse* in Aegypto. Mox statim subdit, *Vnde & scripturarum Canon ei Evangelistae titulum vindicavit*, non tantum scil. scripti Evangelii (quod ut vulgo notum, supplendum lectori est) verum & ejusdem praedicati gratia. Haec vera Graeci textus sententia est, quam Latinus, una particula perverse reddita, obfuscavit. Huic verissimae interpretationi accedunt Eusebii & Hieronymi paria ferme dicta. Quorum ille in II. Hist. 16. sic posuit: *Hunc Marcum ferunt primum in Aegyptum fuisse missum, ibique Evangelium* (*ὃ δὴ καὶ συνεγράψατο*) *quod & ipse conscripserat, praedicasse*. Hic autem in de Scriptor. Eccles. de Marco diserte dixit. *Assumpto itaque Evangelio, quod ipse confecerat, perrexit ad Aegyptum, & primus Alexandriae Christum annuntians, constituit Ecclesiam*. Hoc & sequentia cōfirmant, in quibus illud *ἐκήρυξεν τὸ εὐαγγέλιον* (*praedicavit Evangelium* in Aegypto & vicinia primus) capiendum est de ipso quod scripserat, non enim (quod alicubi legitur) Matthaei Evangelium, aut alterius ibi adnuntiavit. Quae quum ita sint, inde etiam colligitur, Marci Evangelium Graece primitus scriptum fuisse; nec enim Latinum Aegyptii intellexissent. Sed jam de praedicatione ex interprete audiamus.

Nam in Latino sequitur: *Propter quod primus in tota Aegypti regione, in* [ex Graeco corrige *Et in*] *Libya, Marmarica, Ammoniaca, & Pentapoli praedicavit*. Hinc Acta S. Petri Alex. tribuunt Marci sorti praeter Aegyptum *conterminas regiones*. In hanc Actorum chorographiam infra Adnot. 78. ita commentabimur, ut inde hujus historiae antiquitas maxime eluceat.

Mox queritur auctor, incolas regionum illarum *incircumcisos & idololatras* fuisse. Id quod criminatur Tillemontius, ratus post Christi mortem nullam fuisse in circumcisione praestantiam, aut in incircumcisis opprobrium. Verum negari non potest, Judaeos [maxime extra Palaestinam, qui expertes Christi caedis fuerunt] comparatiores ad recipiendum Evangelicum sermonem fuisse, &, si nihil aliud, expertes impietatis. His adde quod *Alexandriae primam Ecclesiam judaizantem* Hieronymus dixit, de illa loquens, quam ibi Evangelista constituit. Hi sunt enim admirandi illi *Ascetae* Judaismum cum Christianismo, quoad licuit, copulantes: de quibus mox nonnulla ad num. 3. dicentur. Objicit & hoc Tillemontius, Aegyptios, Josepho teste, fuisse nihilo minus circumcisos. Verum Josephus de antiquis Aegyptiis loquitur, quorum nonnulli circumcisionem subibant, non de sui temporis. Vide Josephum VIII. 10. ubi Herodoti locum recitans, sine dubio antiquos Aegyptios intelligit. Postremo Noster *incircumcisos* tamquam synonymon *idololatrarum*, quod subjicit, usurpavit; idque Hellenistica phrasi, Judaeus ipse, uti censeo.

Ibidem statim in Graeco sequitur, Aegyptios illos idololatras fuisse plenos *omnis immunditiae, καὶ πηκτῶν σεβασμάτων*. Porro *σεβάσματα* sunt quaelibet religionis Graecanicae objecta, ac praecipue *simulacra*. Verum cur eadem *πηκτὰ* i. e. *fixa* dicuntur? Annon statuae etiam *portatiles* erant. Verum ne dubita, quin ibi *πηκτῶν* sit idem, quod *manu factum*, sive *compactum* ac *φυσικῷ* (*naturali*) opponitur. Testis hujus notionis Hesychius, apud quem in Πηκτός Ajacis mors vocatur Πηκτὸς θάνατος h. e. *ποιητὸς οὐ φυσικός*, *mors facta, non naturalis*. Hinc uno argumento idola Christiani im-

impetebant, quod essent manu facta. At Latinus interpres illud πνικτὸν pro πνικτὸν accipiens, imperite vertit *Suffocata edentes*: quod non erat inter gentium abominanda maximum.

Ibid. mox ἄμφοδα Latinus vertit *diverticula*: non male, quia Hesychio & Suidae ἄμφοδα sunt δίοδοι. In Glossis autem ἄμφοδα sunt *compita*, & ἀμφόδια, *compitalia*.

Num. 2. v. 3. Interpres ait: *Erant illic* [in Cyrenaica] *secundum genus ejusdem religionis indigenae*. Pessime: quum in Graeco de ipso Marco sit sermo, de quo interponitur in hunc modum: [ἦν γὰρ τὸ γένος ἐκ τῆς αὐτῆς χώρας ὁρμώμενος] h. e. *Erat enim* [Marcus] *genere ex eadem regione* [Cyrenaica] *oriundus*, sive *profectus*. Atque haec eadem, reor, primo interpres sic reddiderat, *Erat* [Marcus] *secundum genus ejusdem REGIONIS indigena*. At postquam in codicem illum, ex quo cetera postea exempla fluxerunt, pro *Regionis* irrepsit *Religionis*; consequens fuit, ut hoc totum non Marco [quippe idololatricae impietatis hosti] sed Cyrenensibus tribueretur. Hinc exorta est ea depravatissima lectio, quae nunc Latinos codices obsidet. At tu ne dubita ita hunc locum interpretari, ut supra posui: ex quo loco discimus, quo tempore haec de Marco historia scripta fuit, persuasum fuisse, Marcum Cyrenaeum fuisse sive ortu, sive saltem origine: quod alterum videtur illud τὸ γένος innuere.

§. II. *Ad sect. 3. De Pharo & Pharitide Alexandria: de Mendidio: corrigiae disruptae omen: Unus-Deus proprium Judaeorum Dei nomen. Marcum Ascetarum in Aegypto patrem fuisse. Eos Ascetas fuisse quidem a Therapeutis Philonianis diversos, sed cum eisdem tamen non temere confusos videri, & qua de causa.*

Num. 3. v. 2. Jubetur a Spiritu Sancto Marcus *ad FANUM Alexandriae pergere*. Ac miror ex Mss. XII. ab Henschenio visis nusquam aliter fuisse. Atqui interpres (nisi stipes fuit) primo scripserat, *ad PHARUM Alexandriae*, ut Graece legitur. Mox ubi imperitus aliquis pro *Pharo PHANUM* [nā & id olim asperabant] sive *Fanum* substituit; ea scriptura codices omnes inde propagatos occupavit. Graece hic enim legitur εἰς τὴν φαρίτην Ἀλεξάνδρειαν: quod fortassis initio fuit εἰς τὴν φαριάδα Ἀλεξ. *in Pharitidem Alexandriam*: nam alterum illud masculum est. Etsi fateor, non raro hujus formae gentilia cum substantivis femineis copulari, tum alibi, tum potissimum in Eusebii libro *De locis* reperi, quae male Clericus in alteram formam [terminatorum in ις, ιάδος] praeter librorum scriptorum fidem recudi jubet. Gentile illud a Stephano Ethnicographo praeteritum, usurpavit tamen Hirtius, qui in Bello Alex. c. 17. *Pharitas* dixit: id quod etiam ex Caesare citatur. Porro hinc disces, praeter notas Alexandriae partes, *Bruchium* [in quo *Museum*] *Soma*, *Necropolim*, fuisse etiam *Pharitem* h. e. *Pharum* insulam; quae postquam ponte cū Alexandria coaluit, pars una non ignobilis Alexandriae fuit. In ea parte Seniorum LXX interpretationem fuisse elaboratam, liber Aristeae tributus prodidit. Ac sane conjicimus, Judaeos in Pharitide plurimos habitasse. Eaque mihi videtur fuisse causa, cur Marcus in Pharitide primum substiterit. Nam fratribus prius adnuntiari Christum oportuit, antequam gentiles Alexandrinos adoriretur.

Ibid. in Graeco v. 14. primo in Pharum appulsu Marcus pervenisse dicitur in locum appellatum Βεννίδιον *Bennidion*. Latinus id nomen omisit: at alii, qui postea ex his Actis hauserunt, scribunt *Mendidion* aut *Mendion*. Qui in Graecis Mss. sunt exercitati, de similitudine duarum labialium β & μ tanta, ut saepe una alteram mentiatur, expostulant. Hinc errorum fons. At quum *Mendes* oppidum, & ostium *Mendesium*, & *Nomos Mendesius* sint in Aegypto celebria; satis fit verisimile, nomen illud cum M scribi debuisse, Μενδίδιον *Mendidion* scil. Quo loco Ecclesiam postea extitisse (in ἐκβάσεως utique Marci memoriam) argumento est, quod ab Epiphanio haer. 69. cap. 2. inter diversas Alexandriae Ecclesias recensetur & ἡ τοῦ Μενδιδίου, *Ecclesia Mendidii*. Ex quo & vides, curtum illud *Mendion* (quod alicubi legi praedictum fuit) eliminandum esse, ac retinendū *Mendidion*.

¶ Ibidem Latinus sic habet v. 12. *Mox ut ingressus est civitatem, calciamentum ejus disruptum est* [h. e. disrupta corrigia: quod praesertim valet in Judaico calceo, qui utpote apertus, loris undique adstringebatur: unde disertim Eutychius, *Diffringitur calcei ejus CORRIGIA*, nec aliter chronicon Ecchell.] *Et beatus Apostolus intelligens, ait: Vere nunc iter meum expeditum est*. Hoc Marci dictum Graece desideratur: quod & Tillemontius Not. 1. Marco indignum putat. Esto. Tametsi non prorsus indignum arbitror. Nam contra videtur eo dicto Apostolus vanis gentilium observationibus contraisse. Cicero in II. de Div. c. 40. ubi quaedam superstitionum genera observari vetuisset, addit: *Quae* [omina] *si suscipiamus, pedis offensio nobis, & abruptio CORRIGIAE, & sternutamenta erunt observanda*. Quae si Tullius ridebat; an non eadem ab Apostolis ridenda fuerunt? Ergo haec non tam serio ab Evangelista dicebantur, quam ut auguriis illuderet. Tantum,

tum, inquit, abest, ut a disrupta corrigia quidquam laevi casus metuam, ut potius inde prosperum mihi successum praesagiam. Itaque vereor, ne Graecus hodie textus hoc dicto mancus ad nos pervenerit. In Ecchellensis certe Orientali chronico hoc dictum reperitur; quod ex Graecis potius, quam ex Latinis Actis in illud manare debuit.

Statim ibidem sequitur omen alterum. Nam quum disruptum calceum Marcus sutori reparandum tradidisset, hic vero inter suendum sinistram vulnerasset, *Exclamavit dicens, Unus Deus* [Gr. εἷς Θεὸς] quo audito Marcus *ait intra semetipsum gaudens: Prosperum fecit Deus iter meum*. Refert hoc dictum Tillemontius ad illud Tertulliani in de test. animae cap. 2. ubi ait, gentiles ipsos nec cogitantes plures *Deum* singulari numero efferre. Sed nihil simile aut commune; quum aliud sit *Deum* dicere singulariter (quod Graecis, praesertim eruditis, tritissimum est) aliud disertim, *Unus Deus*. Potius existimaverim, sutorem Hebraicam veri Dei circumlocutionem in eo inopinato casu incogitantem usurpasse. Judaei Alexandrini a gentilibus interrogati, quemnam colerent, quodve suo Deo nomen; pro more suo respondebant, *Unum Deum* se adorare: quod perinde accipiebatur, tamquam si id ei proprium nomen esset. Id ubi sutoris illius animo insederat; subito vulneratus, Dei Judaeorum nomen inclamavit, dicens, *Unus-Deus*, ille scil. quem Judaei colunt. Nam & illud satis constat, Judaeorum cultum plures ethnicos cum idololatria copulasse.

Ibidem in Graeco textu versu ante finem nono legitur, sutor Anianus Marcum domum suam invitasse, statim ut miraculum, necnon ejusdem Marci τὸ ἀσκητικὸν vidit: quā vocem interpres reddidit vitae *continentiam*. Item num. XI. v. 4. in descriptione habitus oris corporisq. S. Evangelistae dicitur is fuisse ἐν σχήματι ἀσκητικῷ, *habitu ascetico*: pro quo interpres, *Affectione continens*. Nam quod in Christiana philosophia ἄσκησιν antiqui dicebant, id Latini Patres reddere amarunt *Continentiam*. Itaque quod Eusebius II. 16. primo Marci illuc appulsu innumeros se ad Christi religionem applicuisse scripsit, δι' ἀσκήσεως φιλοσοφωτάτης τε καὶ σφοδροτάτης, id Hieronymus in de Script. Eccl. ubi de Marco, sic transtulit, *Tanta doctrina & vitae CONTINENTIA, ut omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret*. Sed redeo ad Actorum Marci scriptorem: cui (ex Graecae vocis bis usurpatae scil. indicio) persuasum fuit, Marcum & *Ascetam* fuisse, & primum Ascetarum in Aegypto institutorem. Et hoc totum verum fuisse, judico. At deinde nostri longius progressi, etiam hoc contenderunt, quos Philo *Therapeutas* vocat, libroque ferme integro describit, eos non alios fuisse, quam Judaeos χριστιανίζοντας (*Christi sectatores*) ad eam vitae formam a Marco redactos. Id quidem Eusebius II. 17. & persuasum habuit, & Hieronymo & aliis persuasit: at recentioribus quibusdam, inprimisque interpreti suo Valesio id persuadere non potuit, Therapeutas illos pro meris Judaeis habentibus. Quid nos de ea quaestione censebimus? Sane quidem Philonianos Therapeutas pro Christianis haberi, praeter argumenta ab aliis producta, etiam ratio temporum vetare videtur. Nam Philo, qui anno Christi XL. Romam aetate provectior venit, non videtur diu ultra annum Christi L. vitam protulisse. Atqui Chronici orientalis ab Ecchellensi editi auctor (quem cum Actis hisce, quorum auctoritatem esse debere maximam infra demonstrabo, passim consentientem reperio) paullo ante annum LX. Marcum in Aegyptum, ipso vero anno LX. Alexandriam venientem facit. Ex quibus intelligitur, nec Philonem Christianae fidei processus in Aegypto vidisse, nec Therapeutas a Philone descriptos tunc cognitos Marco fuisse. Dixeris, ex aliorū sententia Marcum multo maturius supraescripto tempore suam provinciam attigisse. At qui sic senserunt, iidem annum Marci emortualem simul maturaverunt: quem ego infra certis argumentis conferam in annum Christi LXXV. Quocirca difficillimum est, Marcum ante appulisse in Aegyptum, quam Philo librum de vita contemplativa scriberet. Attigit quidem hoc argumentum Tillemontius Nota IX. Sed idem, ex ignorato a se vero anno Marci passionis, ejusdem argumenti vim enervavit. Maneat ergo, Therapeutas Philonianos nihil habuisse cum Marco commune. At nisi Eusebium virum tantum manifesti erroris arguimus, simile aliquid Therapeutarum instituto perfecerit in Aegypto Marcus necesse est, *Ascetarum* scil. societatem, *Asceta* ipse: nam hunc *Ascetam* fuisse ex duobus horū Actorū locis modo hujus disquisitionis initio ostendimus. Nec dubium est, quin plurimos ad sui exemplum, idemque institutum capessendum pertraxerit Apostolus. Habeatur ergo Marcus in Aegypto primus Ascetarum pater. Atqui *Ascetarum* vocabulum etiam Philonianis illis commune fuit, ut ex initio libri De vita contempl. & alibi passim constat: quo fit, ut illud περὶ .. ἱκετῶν in titulo libri illius Philoniani, Sandius maluerit legi ἀσκητῶν: ingeniose, si minus vere. Hinc ergo vulgata illa Eusebii aetate persuasio, Therapeutas Philonianos fuisse Marci discipulos, orta ex eo

fuit,

fuit, quod tam Philoniani illi, quam discipuli Marci, utrique *Ascetae* vocarentur. Incidere & aliud potuit, quod huic famae vires majores subministraret. Fieri inquam potuit, ut Judaeorum Therapeutarum plurimi Marci praeconio incitati, Asceticis Evangelistae institutis adhaeserint: ex quo fensim dissolutis Therapeutarum societatibus [imo eisdem in Christi & Marci nomen concedentibus] soli deinceps Marci *Ascetae* viguerint; qui proinde cum illis prioribus mere Judaeis ascetis confundi a sera posteritate coeperint. Ex causae ceteroqui multae erant, cur confunderentur. Marcus Alexandriae *Ecclesiam judaizantem* (ait Hieronymus) instituit, credo, ut Judaeos lucrifaceret: unde & Scriptor hujus historiae num. 1. de Graecorum incircumcisorum multitudine, ipse ex Judaeo Christianus, queritur. Re vera in his Actis nusquam Judaei, [qui alias Sanctis fuere infensissimi] Marco obstrepuisse, aut cum gentilibus consensisse narrantur. Quae omnia nos eo ducunt, ut Judaeos Alexandrinos, maxime Therapeutas, Marco & favisse & adhaesisse credamus. Ac de Therapeutis ita censeo.

§. III. *Ad sectiones 5. 7. MILIUS verum successoris Aniani nomen, non Abilius. De prima Alexandriae Ecclesia in locis Bucoli. Num. 7. initio Latinus textus suppletur. Quid Serapiaca κωμασία a γενεθλίω differret. Latina interpunctio corrigitur. Pulcherrima Graeci textus expositio, ex qua apposite colligitur, Marcum falsorum discipulor. proditione captum fuisse. Loca Bucoli confragosa. Quid Bubalus.*

Num. V. v. 8. In Latino sic legitur: *Ordinavit... tres presbyteros, i. e. Melium* [alibi rectius *Milium*, cui scriptioni Graeca Acta favent] *Sabinum & Cerdonem. Milium* hunc postea Alexandriae Episcopum fuisse, & Aniani successorem, tradit S. Petri Alex. vita a Combefisio edita; in qua Anianus Marco successisse dicitur, Aniano *Milius*. At alii Marcum excludentes, Anianum primum episcopum faciunt: de quo vide dicenda ad num. 11. Ac Tillemontius tom. V. in S. Petro Alex. Not. 1. ignotum sibi esse hunc Milium queritur, nec alium videri quam Eusebii *Abilium*. Id quod ita concedo, ut tamen *Abilii* nomen corruptum esse contendam, qui vere *Milius* dicebatur. Nec enim solum in S. Marci & Petri Alex. Actis sic scribitur, verum etiam in Coptico Kalendario (in quo die 29. Augusti S. *Milii* hujus memoria celebratur) & in aliis pluribus monumentis apud Soller. in Chronol. Patr. Alex. tom. V. Maii. Ceteroqui sive hoc nomen majusculis scriberetur litteris, facile M in duas A B dissolvi potuit: sive minoribus; tum vero in Mss. Graecis μ & β ita sunt similes, ut difficile una ab altera distinguatur. Itaque Eusebio Μίλιος pro Ἀβίλιος restituatur, censeo; non vero Αὐίλιος *Avilius*, quod censet Valesius, nullo Ms. motus, sed eo tantum quod gens *Avilia* Romana fuerit. Atqui & gens *Melia* apud Grut. occurrit: & satis hoc est quod *Milii* nomen habet, unde derivari possit, ut hujus viri nomen esse queat.

Ibidem versus finem Marcus Alexandriam post biennium rediens, invenit ibi *Ecclesiam constructam ab eis* [Christianis] *in loco, qui vocatur Bucoli*. Graece, ἐκκλησίαν θεμελιώσαντας ἑαυτοῖς ἐν τοῖς καλουμένοις βουκόλου. De *loco Bucoli* fit mentio & in S. Petri Alex. Actis Combefisianis. Non prorsus publica haec Ecclesia fuit [nam tales tertio primum saeculo post Severi persecutionem steterunt] sed clam in abrupto loco erat, qui *Bucoli* dicebatur: quo pacto & Tillemontii difficultas Not. 1. concidit. Sane Graeca locutio τὰ βουκόλου [quae in his Actis saepe occurrit] *domum Bucoli* proprie significat: qua locutione non tantum profani utuntur, sed & Evangelium [ἐν τοῖς τοῦ Πατρός μου, proprie *In domo Patris mei*, sive Templo, *oportet me esse*] & millies Codinus aliique scriptores Codino antiquiores de CPolitanis Ecclesiis. Verum quum *Domus bucoli* dicitur, *Bucolus* appellative sumendum est pro *bubulco* aut armentario; id enim Graece significat. Atqui *Domus bubulci* quid aliud est quam stabulum sive mandra bovum? Itaque in Chronico orientali istud ἐν τοῖς βουκόλου Arabice sic concipitur, ut significet *In mandra bovum*, ut infra ad num. 7. videbimus. Quare hunc Christiani inaccessum & abruptum locum (positum ὑποκάτω κρημνῶν, *sub praecipitiis*) idcirco sibi delegerunt ad cogendos coetus, ut occultiores essent. Confer mox dicenda ad num. 7. & 11.

Num. 7. *Factum est autem, ut beatissima festivitas nostra Paschalis i. e. Dominicus dies sanctus occurreret vigesimo die mensis Parmuti, quod est VIII. Kal. Maii:* qui est dies XXIV. Aprilis. Jam supra animadvertimus, esse legendum *Vigesimo nono die mens. Parm.* nam sequens dies Marco θανάσιμος infra num. 12. numeratur *tricesimus* ejusdem mensis in Actis Latinis. At a Graeco textu heic & num. 12. ea temporis notatio tota abest, in quo heic solum legitur in haec verba: *Accidit autem, ut beatae festivitatis sancti Paschatis Dominica sancta occurreret*. Ceterum infra ad num. 12. ostendam, tunc Pascha in 23. Aprilis incidisse.

Statim in Latino sequitur: *Quo tempore eorum* (gentilium) *Serapiaca agebatur sollemnitas*: Gr. Σαραπιακὴ κωμασία i. e. *Serapiaca* com:ssa-

comessatio. *Comessatio* isthaec videtur diversa fuisse a Serapidis festo praecipuo, quod num. rovocatur γενέθλιον *Natale* Serapidis, h. e. *festum majus anniversarium*. Itaque illa *comessatio* erat forsan παρασκευὴ (*praeparatio*) quaedam majoris sollemnitatis, & in ejus παννυχίσι (*pervigiliis*) peragebatur. Aut si forte κωμασία & γενέθλιον ut synonyma ac festa ejusdem generis sumuntur, tunc dicemus, *Serapiaca* triduum pluresve dies Alexandriae perdurasse, ut quaedam Romanis Graecisque festa erant dierum plurium. Ceterum κωμασία (si in unum conferantur, quae de Κῶμος & cognatis vocabulis Hesychius, aliique tradunt) impudica cantica, epulas, tripudia, nihilque non lasciviae, temulentiae, furoris, insaniae complectebatur. Et hoc quidem derivativum κωμασία haud alibi facile reperietur.

Ibidem v. 5. *Hac igitur opportunitate adunati insidiatores, protinus dirigunt* &c. Verum tollenda est post *Insidiatores* distinctio [quum debeat esse accusativi casus] eaque retrahenda post illud *Adunati*. Atque haec praestabit uti Graece sunt, cognoscere. Εὐκαιρίαν τοιαύτην λαβόντες, καὶ τινας ἀπὸ τῆς ἀργίας ἐγκαθέτους πέμψαντες, κατέλαβον &c. quae sic verbo reddideris: *Talem nacti opportunitatem, quum quosdam per cessationem* [i. e. per cessationis festivae opportunitatem: ἀπὸ pro *Per* eleganter usurpatur, de quo vide H. St. Thes.] *insidiatores summisissent, invenerunt eum* [Marcum] *sanctas preces sacrae Oblationis peragentem*. Sed age, meliora quaeramus.

Etenim quum *insidiatores* summissos audis, necesse est, eos non vi irrupisse in locum, ubi Apostolus sacris operabatur, sed tamquam symmystas & mysteriorum conscios, habuisse faciles aditus. Omnino proditio intervenerit oportet falsorum fratrum. Ejus proditionis nullum in Latinis Actis vestigium exstat; in quibus & quaedam desunt, quae in Graeco leguntur ante verba modo recitata. Ergo totam Graeci textus comprehensionem post illa verba (*Serapiaca agebatur sollemnitas*) totidem Latinis verbis reddamus. Καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀποστάντες &c. *Et* [quidem] *multi eorum* [gentilium] *erant, qui idolorum errori renuntiaverant, seque rectae doctrinae adjunxerant*. Hoc totū interpres omisit, ratus id nihil ad rem facere, imo eo interposito illum narrationis abrumpi. Sed falsus est. Nam his verbis viam sibi munit ad exponendum, quinam ii insidiatores fuerint, nim. ex eorum numero, qui sive falso idolatriae renuntiaverant, sive spe lucri illecti sanctiss. Magistrum prodere animum induxerunt. Statim enim Graece sic sequitur:

Postquam igitur quaesitum (Marcum) *non invenerunt; ea opportunitate* [tum scil. paschalis festi, tum etiam fallorum discipulorum] *usi, quum quosdam per cessationem* [Paschalem] *insidiatores summisissent, invenerunt eum* (Marcum) *sanctas preces sacrae Oblationis peragentem*. At, inquies, nusquam hoc diserte dicitur, illos insidiatores fuisse sive veros, sive falsos Christianos. Respondeo, in Graeco id disertissimis verbis innui, modo attentus animus afferatur. Sciendum est igitur ἀργίας vocabulum heic pro *cessatione Paschali* poni: deinde illud τινὰς ἀπὸ τῆς ἀργίας eodem modo dici, quo οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς sunt *Stoici*, & οἱ ἀπὸ βημάτων sunt *concionatores* &c. sic & Hellenistis οἱ ἐκ περιτομῆς (Act. XI. 2. Gal. II. 12. Coloss. IV. 11. Tit. I. 10.) sunt *qui circumcisionem sectantur* h. e. Judaei. Ergo τινὰς ἀπὸ τῆς ἀργίας verte *quosdam cessationis* [h. e. festi Paschalis] *observatores*, per quos intelligit Christianos sive veros sive simulatos. Ultima igitur sic reddes: *Talem nacti* [diei Paschalis] *opportunitatem, quum quosdam ex cessatione* [h. e. festivae cessationis sectatores & symmystas] *insidiatores misissent, deprehenderunt eum* Missas celebrantem. Haec tandem vera est loci pulcherrimi sententia: quam non modo vetus interpres, sed ne nostri quidem viri eruditi sunt assecuti. Tillemontius certe in Marci historia illud τινὰς ἀπὸ τῆς ἀργίας interpretatur, *quelques gents, qui n'avoient rien à faire* frigide, & praeter auctoris mentem. Atqui ex hoc loco saltem [ut et aliunde passim] vel invitus fateberis, Graecum quidem textum esse sine dubio primigenium: Latinum vero meram esse interpretationem, & hanc imperiti interpretis. Nescio quo pacto omiseram, illos ἐγκαθέτους ὑποκρινομένους &c. *insidiatores qui se justos simularent* Luc. XX. 20. non minimam huic loco lucem foeneraturos. Confer locum.

Sequitur: *Miserunt funem in collum ejus, & trahentes dicebant: Trahamus bubalum in loca Bucoli*. Gr. σύρωμεν τὸν βούβαλον ἐν τοῖς Βουκόλοις. Quod adnotator Graeci textus ad tomi calcem, queritur male expressum in Actis Latinis esse, ratus verti debere, *Raptemus bubalum in locis* [non *loca*] *bucoli*; mox addens: *In ipsis enim comprehensus, non ad ipsa, sed in ipsis raptatus est*. Sed necesse non est: nam frementibus in Marcum gentilibus, forsan is non in Bucoli Ecclesia, sed alibi clam conventum Christianorum egit. Scio quid adnotatorem offenderit, quod scil. ἐν quietem non motum designet. Verum infra ostendam, sermone Hellenistico ἐν pro εἰς passim usurpari. Itaque etiam

intra

infra num. 9. Marcus ex carcere rapeabatur εἰν τοῖς &c. in loca [non in locis] Bucoli. Sane vero loca Bucoli saxosa erant, imo rupes mera sive promontorium, uti colligitur ex num. 5. extremo, & num. 11. Hinc vides, quanto constiterit Evangelistae per confragosa loca raptari. Jam vero Bubalus quid proprie sit, docebit Bochartus in Hieroz. II. 28. pag. 283. Adde & antiquorum loca producta a Valesio ad Ammiani XXII. 15. Ex iis aliisque plura discimus, quae huc faciunt. I. Ex loco cit. Marcellini, Palladii Lausiaca in Macario Alexandrino, & Philostrato discimus Aegyptum ac maxime Nili viciniam bubalis abundasse. II. Bubalum animal esse ex caprearum & damarum genere: id quod etiam ex Graecis Scripturae interpretibus genere Alexandrinis constat, & ex Hesychio, cui βύβαλος [fort. βυβαλίς] est δορκάδιον. III. Fallitur Lindebrogius ad Ammianum loc. cit. bubalos confundens cum Philostrati βοάγροις i. e. bobus agrestibus: nam etsi multorum haec fuit olim opinio (etiam aetate Plinii vulgo bubalos cũ uris i. e. bobus Germanis confundente) tamen nihil inter utrosque commune fuit. IV. Potius in loco Philostrati, quem affert Lindebrogius, βουτράγοι [quasi si bovircos dixeris] iidem sunt ac bubali. Cur? quia chronicon Orientale Ecchellensis (nuper a doctiss. Assemano accuratius Latine redditum) hoc Alexandrinorum in Marcum dicterium his verbis concipit: Trahite hircum in mandra bovum. V. Postremo id quod Italis vocatur il bufolo, aliud ab antiquorum bubalo est.

§. IV. *Ad sectiones 8. 10. 11. Interpres arguitur. Vaticinatio Angeli dupliciter impleta. Marcum vidisse Christum in carne, Acta haec innuunt. Marci corpus intactum a rogo fuit, adversus Tillemont. De Natali Serapidis. Detegitur aetas interpretis. Quid λείψανον ac συστέλλω. Descriptio formae S. Marci ex Graeca proprietate enucleatur. Locus obscurus de Evangelistae pellinctura exponitur. Prava distinctio corrigitur. Quid sepelire cum gloria. Quid σωφροσύνη. Falsa interpretis translatio. An Marcus primus Alexandriae Patriarcha.*

Num. 8. Graece versu 8. sic Angelus in carcere solatur Apostolum: Ἄγγελοι τὸ πνεῦμά σου φυλάττουσι, καὶ τὰ λείψανά σου εἰς γῆν οὐκ ἀπολοῦνται. Pro his Latine sic legitur: *Socius enim factus es supernae virtutis: nam & in caelis spiritum tuum deducent, & aeterna requies & indeficiens lux non peribit.* Haec si cum Graecis conferas, videbis, quantum valuerit interpres, qui in τὰ λείψανα videre sibi visus est finim illud *Indeficiens*, & alia porro hoc loco [nisi corruptus hac parte est: nam alibi ferme fidelior] pro sua libidine transtulit. Verum hunc mittamus. Graeca autem totidem verbis sic Latine sonant: *Angeli spiritum tuum custodiunt, & reliquiae tuae in terra non peribunt.* Posterius hoc vaticinatio est ejus, quod num. 10. narratur, ubi gentiles Apostoli reliquias flammis absumere conantes ingens exorta tempestas in fugam vertit. At Eutychius & Tillemontius egregie falluntur, qui Marcum crematum, narrant: de quo vide mox ad num. 10. Interim illud εἰς γῆν *in terra* quid in conceptione oraculi facit? Nam si hoc tantum agebatur, Marci corpus intactum ab incendio fore, satis fuerat dixisse οὐκ ἀπολοῦνται *non peribunt.* Nunc non temere est, quod additur *In terra.* Fortassis praeter artuum incolumitatem, hoc insuper pollicetur Angelus, Evangelistae Reliquias in omne tempus notas celebresque in terris futuras: id quod pluribus Sanctorum minime contigit, quorum sacras exuvias nunc frustra quaerimus. Nec ea vis abest a verbo ἀπολοῦνται, quod non tantum est *perdi* aut *extingui*, sed & *amitti* & *intercidere*: sicuti & Latinum *Pereo* utrumque significat. Nolim haec perinde accipi, quasi Venetorum auribus data. Verumtamen nullo non tempore Marci sacra pignora nota & celebrata fuerunt, Alexandriae primum ad usque noni saeculi initia; post illud vero tempus ea Veneti sustulerunt; apud quos hodiedum magno in honore sunt. Locupletissimus ejus rei testis Bernardus IX. saeculi monachus, cujus testimonium habes apud Mabillonium in Annal. Benedict. lib. 37. num. 12. Bernardus enim an. 870. Alexandriam profectus, extra portam orientalem monasterium S. Marci cum monachis invenit: quo ex loco Veneti [ait Bernardus] navigio tulerunt furtim corpus S. Marci, & in suam insulam deportarunt. Quod hominis fere aequalis testimonium ad roborandam Venetorum possessionem validissimum esse, merito censet Mabillonius.

Ibid. versus fine Interpres: *Venit ad eum* [Marcum] *Dominus Jesus Christus in ea forma & in habitu, quo fuerat cum discipulis suis, antequam pateretur*: quem & agnovisse Marcus [utique ex *forma & habitu*] narratur. Hinc patet, quo tempore scripta haec historia fuit, vulgo persuasum Alexandrinis fuisse, sive Marcum unum ex LXX. discipulis exstitisse, sive saltem vidisse Dominum in carne mortali: de quo adversas antiquorum sententias vide apud Tillemontium Not. 2. His vero verbis ibidem Marcum affatur Christus: *Pax tibi Marce, noster Evangelista.* Nec video, cur *Evangelistae* elogium, quo Marcus a Christo ornatur, san-

topere

to pere offenderit Tillemontium not. 1. Utut est, noster auctor vulgatam suo tempore famam, sive scriptam sive ore traditam, in his sequitur.

Num. 10. sic Noster incipit totidem ex Graeco verbis: *At impiorum Graecorum multitudo ignem succendentes* [Gr. ἀνάψαντες *cum succendissent*] *in loco qui Nuntii vocantur* (Gr. ἐν τῷ καλουμένῳ Ἀγγέλων, quod vetus interpres reddidit, *In loco qui vocatur Ad Angelos*) *Justi Reliquias* [ἔκαυσαν] *combusserunt*. Sed mox Dei providentia exorta immanis tempestas gentiles fugasse narratur, ita ut Christianis ejus Reliquias sepelire licuerit. In qua narratione illud ἔκαυσαν i. e. *usserunt* Eutychium opinor adduxit, ut Marci corpus *crematum* diceret. Exsultant in hoc Eutychii testimonio Dallaeus in IV. de Religiosi cultus objecto c. 22. & Emetius Tentzelius ad Hieronymum *De viris illustribus*, instantes, Venetorum traditiones Eutychii auctoritate convelli. At vero Tillemontius, quasi qui hunc Actorum locum cum sequentibus narrationibus conciliare satagat, haec in hunc modum in sua Marci vita componit: *Les payens ne se contentant pas de luy avoir osté la vie*, *BRULERENT son corps ... Mais ... les Chrestiens ramasserent CE QUI RESTOIT de son corps ... & l'enterrerent*. Quae & Bailletus totidem fere verbis in suam Marci vitam transtulit. Itaque hi semiustas Marci Reliquias ad Christianos pervenisse tradunt. At isto modo utut Marci ustio cum ejusdem sepultura concilietur, at cum Angeli certe oraculo proxime ad num. 8. recitato, vaticinantis, Marci Lipsana non peritura, coire in amicitiam nullo modo poterit. Verum quo pacto, inquis, verum erit illud ἔκαυσαν [*cremaverunt*] quod diserte heic scribitur? Respondeo, in re Libitinaria verbum καίω tantumdem esse, *quod in rogum inferre*, sive absumptione secuta, sive non. Vide de hoc significatu H. Steph. in Thes. ubi ex Budaeo Isaei locum affert in or. pro Pyrrho, qui talis est: *Qui enim testatorem, a quo heres relictus est, nec extulerit, nec* [ἔκαυσεν] *in rogum intulerit, quo pacto is non impiissimus sit habendus?* Quocirca Actorum locum, qui negotium facessit, non dubitabis reddere, *Quum pyram succendissent* [ἔκαυσαν τὰ δικαίου λείψανον] *Justi Reliquias in rogum intulerunt*. At statim imbrium vis rogum restinxit. Sed & paullo aliam rationem haudquaquam spernendam vetus interpres iniit, qui in illo ἔκαυσαν comburendi dumtaxat studium, quamvis successu destitutum agnovit, quippe in hunc modum interpretatus, *VOLUERUNT Reliquias sanctas COMBURERE*. Quem si sequimur, τὸ καίειν [*comburere*] heic tantumdem erit, quod *comburendo operam dare*, quamvis irrito conatu. Hoc vero ex Hellenisticae dialecti ingenio petitum est, ut alibi dicam.

Ibidem versu antepen. Διὰ τὰ γενέθλια. Serapidis festum γενέθλιον h. e. *Natale* vocatur. Nam quaecumque festa quotannis recurrentis Graecis γενέσια imo & γενέθλια vocabantur, ut & Latinis *Natalis* nomen sortiebantur. De quo passim hoc opere: sed plura in Praefatione dabimus. Ac videtur sane inter Serapidis γενέθλιον & ejusdem κωμασίαν (de qua num. 7.) id fuisse discriminis, quod ibi attulimus.

Ibidem: *Tunc venientes* (ἄνδρες εὐλαβεῖς) *viri religiosi sustulerunt Reliquias* &c. Illud εὐλαβεῖς i. e. *religiosi* usurpatur etiam a Luca Act. VII. 2. de iis, qui Stephani corpus curaverunt, ubi Vulgatus vertit, *Viri timorati*. At heic vetus interpres non *Viri religiosi*, ut Graece est, reddidit, sed simpliciter *Religiosi*. Quo videtur *Monachos* intellexisse: nam *Religio* pro vita monastica & *Religiosus* pro monacho passim in Salviano primum legitur, mox in aliis. Itaq. interpres in ea opinione fuit, cujus Cassianus & Sozomenus l. 12. fundamenta jecerunt, monachorum instituta ab Ascetis illis Marci discipulis esse profecta. Atque hinc certe interpretis hujus aetatem assequi conjectura licebit. Nam eo tempore vixit, quo & *Religiosi* substantive pro monachis sumebantur (cujus notionis ante Salvianum scriptorem saeculi V. frustra exempla requires) & vita monastica ab illis usque Marci temporibus repetebatur. Quocirca V. aut VI. saeculo haec primum interpretatio prodiit; Verum interim ne dubita, quin illud ἄνδρες εὐλαβεῖς, *viri religiosi*, si minus de monachis, at certe de *Ascetis* a Marco institutis (de quibus ad num. 3. disputavimus) percommode intelligatur.

Tunc, inquit, *venientes viri religiosi extulerunt Justi Reliquias*. Hoc ultimum sic Graece concipitur, συνέστειλαν τὰ λείψανα τοῦ δικαίου, quod vetus interpres reddidit, *Justi corpus collegerunt*. Hanc sibi commodam translationem libenter amplexus est Tillemontius, sic eidem interpretatus, *RAMASSERENT ce qui RESTOIT de son corps*. Atqui nec λείψανα necessario sunt residua corporis semiusti, sed idem quod Latinis *Reliquiae*, quae vox etiam de corpore non cremato usurpatur, sicuti, & initio hujus num. τὸ λείψανον sumitur: & συνέστειλαν est, quidvis potius quam *Collegerunt*. Nam heic certe aut est *Corripio*, aut potius *Subduco* seu clam aufero. Nazianzenus de Christo: οἰκονομικῶς ἑαυτὸν συνέστελλε πολλάκις, oeco-

nomice se saepe [e medio] *subduxit*. Sic & Marci discipuli corpus ejus noctu (nam tempestas ad vesperam perduraverat) & clam sustulerunt. Quamquam alioqui Act. V. 6. idem verbum sine ulla clancularia notione est simpliciter *efferre* mortuum ad sepulturam, ubi illud συνέστειλαν αὐτόν Vulgatus reddidit, *Amoverunt eum* ... tim addens, *& efferentes sepelierunt*. Fortassis & in Graeco 1. Mach. V. 3. eadem subest notio. Postremo demus, recte hoc loco hunc scriptorem *colligendi* verbo usum: at erit *Colligere* istud non tantumdem quod RAMASSER, sed ex Judaeorum lingua funebrem significationem trahet: nam Hebraeis *colligi ad patres*, aut *populos suos* est efferri ad sepeliendum.

Num. x. forma corporis S. Marci minutim & curiose describitur, in qua descriptione Latinus interpres parum vidit. Qui sic incipit: *Longo naso*. Sed Graecum μακρόρυγχος [quod compositum non alibi adhuc reperi] significat *Longo rictu*. Hoc Itali dicerent, *Di faccia lunga*. Ὀξύρυγχος ejusdem notionis vox est: qua scriptor merito abstinuit, quia piscis apud Aegyptios sacri nomen erat, qui & urbi & nomo *Oxyrynchos*, ubi is piscis colebatur, nomen indidit. Sequitur, *Subducto* [h. e. erecto] *supercilio*. Sed mitto quod istud superbiam notat: at Graece certe est συνοφρυς, quod[non secus ac μιξόφρυς] de eo dicitur, *cui supercilia coeunt*, cui scilicet nullum est superciliorum intersititium. Vtramque vocem Pollux affert. Pergit, *Pulcher oculis*: Gr. εὐόμματος, quae vox frustra quaeretur in Lexicis. Deinde: *Recalvaster*. Non potuit melius exponere Graecum ἀναφαλαντος. Graece sequitur σιτόχροος [i. e. *tritici coloris*] quod in Latino deest. Mox *Prolixa barba*. At Graece erat δασυπώγων i. e. *densam* aut *hispidam barbam gerens*. Tum: *Velox*: quo Gr. ὀξύς optime explicuit. Adhaec: *Habitudinis optimae*, h. e. *habitior*, sive corpulentior, id enim hoc loco significare debet Gr. εὐεκτικός. Pergit interpres: *Aetatis mediae, canis aspersus*. Atqui haec duo aut pugnant, aut rarissime componuntur. Ceteroqui Marcum aetate provectum ... sanguinem, infra ex ejusdem anno emortuali ostenso colligetur. Atqui pro *aetatis mediae* Graece legitur ... quod vulgo quidem virum aetatis mediae designare videtur ... ἡλικία saepe *staturam* significat, non est dubitandum, quin hoc loco notetur fuisse Marcus *mediae staturae*. Color triticeus, corpus habitius, statura media, tria sunt summae habitudinis Marci indicia. Ad extremum: *Affectione continentis* pro quo Graece legitur τὴν σχέσιν ἀσκητικός, i. e. *habitu* [*habitus* autem nomine intellige oris habitum, gestum, ingressum, vestitum & similia] *ascetico*. De quo dixi ad num. 3. At interpres non male *Affectionem* notione philosophica usurpavit pro διάθεσις. In Cyrilli Glossis *Affectio* est Διάθεσις. Huc demum pertinet, quod Hesychio, homini Alexandrino, Σχέσις est ἐποχὴ, h. e. *retentio*, qua quis scil. se reprimit. Fuerit igitur σχέσις unum ex asceticis vocabulis. Ad ultimum: *Plenus Dei gratia* Quomodo hoc ad corporis formam pertineat, Adnot. 97. explicabitur.

Ibidem post eam descriptionem in Latino sic sequitur: *Factis igitur orationibus sepelierunt eum sicut consuetudo civitatis poscebat*. Non expressit vim verbi κηδεύειν, quam hoc loco obtinet. Κηδεύειν significat quidem *sepelire* [quod Josephus ex ... lib. VIII. ... translatione usurpavit etiam de divitiis, quas Salomon cum Davide συνεκήδευσεν i. e. *consepelivit*] sed secundario: at primaria notione est *Curare*; speciatim autem est *curare* corpus sepeliendum, lotione scil. & pollinctura. Hoc enim refertur illud καθὼς ἔθος τῆς πόλει, *sicuti consuetudo civitatis est*: uti & eamdem vim habet illud Jo. XIX. 40. ubi dicuntur Joseph & Nicodemus unxisse Christum, addito, καθὼς ἔθος ... *sicut mos est Judaeis sepelire*. Nam sepeliendi mos ubinam gentium non erat? at condiendi consuetudo peculiaris Aegyptiorum fuit, a quibus hoc & Palaestini & alii orientis populi didicerunt. ... de ea ταριχεία [*conditura*] in primis Herodotus Musa secunda. Verum Herodotea curatio operosior erat, in qua & multum temporis insumebatur. At aevo posteriore sicuti Christi corpus brevi tempore inunctum fuit; sic una nox, quae Apostoli mortem ... sepulturam die XXV. Aprilis peractam intercessit, satis fuit ad ejus Reliquias condiendas, more scil. Alexandrinorum recentioris fortunae.

Statim sequitur: *Et deposuerunt in loculo lapidis excisi*: Gr. ... *in loco* [*Locus* autem ... *sepulcrum*] interpres optime *loculus excisus in rupe*. Nam in rupe, seu promontorio Ecclesia illa prima extructa fuerat, ad cujus latus orientale (uti mox dicitur), excisum Marci sepulcrum fuit, quod tota posteritati venerationi fuit.

Et deposuerunt (inquit Latinus) *in loculo lapidis excisi cum gloria venerantes memoriam ejus*. Verum illud *cum gloria* referendum ad anteriora est, & praecedens ὑποστιγμὴ (*subdistinctio*) promovenda est post *Gloria*: uti recte in Bedae haec Mrologio verba distincta legimus. Eadem perversa interpunctio & in Graeco textu est corrigenda. *Sepelire cum gloria* ex Tobiae libro.

C A P. II.

De antiquitate, stylo, veteris geographiae peritia, & auctoritate Actorum Graecorum.

De S. Marci Actis doctiss. Tillemontius haud nimis abjecte sentit: qui postquam ex iis pleraque historiae capita hausit, eidem monumento *mediocrem* saltem (93) *auctoritatem* impertit, ratus (Not. 1.) saeculo V. aut VI. fuisse compositum. Bailletus paullo aequior, qui (in Tab. Crit.) quarto aut quinto saeculo idem conscriptum pronuntiat. At clariss. Sollerius, quod illud cerneret statutae ab se hypothesi adversari, praeclarum hoc antiquitatis spolium, quod Henschenius magno in pretio habuerat (94) non videtur magni facere.

Equidem ut Latinam Actorum istorum interpretationem valde antiquam esse praestare non possum (etsi sine controversia Beda (95) antiquiorem; facile

libro sumptum fuit, in quo XIV. 11. 13. haec locutio θάπτειν ἐνδόξως reperitur, quod aptius reddideris *Sepelire honorifice*. Ceterum illud *venerantes memoriam ejus* (Gr. τελοῦντες τὴν μνήμην) quo pertineat, in sequentibus dicetur. In Latino additur, *cum sobrietate & precibus*. totidem verbis ex Graeco expressum, ubi legitur μετὰ σωφροσύνης καὶ προσευχῆς. Atqui σωφροσύνη (quod proprie *mentis sanitatem* notat) apud Xenophontem opponitur τῇ μανίᾳ i. e. *insaniae* ac furori. Vult auctor Christianorum ritus, quibus Marci memoriam recolebant, nihil habuisse commune cum insanis atque incompositis gentilium circa mortuos suos caeremoniis, ex emota ac furiata mente prodeuntibus.

Statim in Latino sequitur: *Gratulantes, quod* [Marcus] *primus verum & pretiosissimum meruit Alexandriae thronum*. Ineptissime. Dixerat, Alexandrinos S. Marci memoriam ad ejus sepulcrum studiose celebrasse. Subdit, ὡς πρῶτον κειμήλιον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κεκτημένοι h. e. cum *veluti praecipuum thesaurum Alexandriae possidentes*. Atqui haec vera sententia in Latino corrupta cernitur, idque de industria meo judicio, nempe ut Marcus primus Alexandriae Episcopus numeraretur: contra quam locuta est antiquitas. Apud veteres enim Marcus Alexandrinae Ecclesiae non tam primus Episcopus audit, quam fundator. Idque tum ex his Actis constat [vide sup. num. 5.] tum etiam ex Eusebio II. 14. quod sic habet: *Quarto Domitiani anno* (πρῶτος) *PRIMVS Alexandrinae Ecclesiae* [Episcopus] *Annianus* ... *moritur: cui secundus successit Abilius*. Hinc igitur Latinae interpretationis novitas se prodit, tunc scil. facta, quando in catalogis Marcum primum Alexandriae Patriarcham recenseri coeptum fuit. Haec vero quum dico, nolo decus hoc tantum Alexandrinae Ecclesiae detractum ire. Fuerit per me licebit Marcus primus urbis illius Episcopus. De loquendi tantum consuetudine disputo: qua prioribus Ecclesiae saeculis Marcus, uti fundator, extra numerum vagabatur. Anianus autem *primus* numerabatur. Haud simile est illud quod apud Euseb. III. 2. dicitur *Post Pauli Petrique martyrium PRIMVS Romanae Ecclesiae Episcopatum sortitus Linus*: nam hic *Primus* dicitur, sed *post martyrium Petri*; hunc opinor ideo Paulo posteriorem nominans, ut ei Linus successisse intelligeretur.

Ad num. 12. commentabimur infra capite III. hujus Diatribae.

(93) Tillemontius ubi de S. Marco (edit. Venet. pag. 93.): *D' une autorité mediocre*.

(94) Henschenius ad XXV. Aprilis ubi de S. Marco num. 5. *Devenimus in sinceram notitiam antiquissimorum Actorum, quae de vita & Martyrio S. Marci fuerunt descripta*. Qui in eo tantum fallitur, quod Latina diversa a Graecis, & antiquiora putaverit. Nec ab Henschenii judicio aperte discedit Sollerius: nisi quod in consignationem temporis, quo passus est Marcus [quae quidem in Actis Latinis pessime se habet] ita insurgit, ut ea Acta videatur parvi pendisse, aut, quod verius puto, non expendisse; multo minus eadem cum Graecis contulisse. Vide tomo V. Junii Fundamentalem Sollerii dissertationem ad Chronol. Patriar. Alex. num. 12. 23. & alibi, ac praesertim num. 32.

(95) Apparet, Bedam Acta Latina legisse; quae ita in compendium redegit, ut etiam locutiones quasdam retineat hujus translationis peculiares; cujusmodi est illud, *Ad loca Bucoli* .. *juxta mare sub rupibus*: itemque illud quod Marcum sepultum dixit *In loco lapidis excisi cum gloria*: & alia plura; in quibus tamen ipsis Latinus interpres paullum a Graeco deflexit. At quam pridem ante Bedam ea translatio prodierit, incertum est. Nulla quidem in iis singularis locutio est aevi Tertullianei, aut subsequentis. Verum nec continuo V. aut VI. saeculo recentior videbitur ut Adnot. 92. ad num. 10. ex voce illa *Religiosi* conjiciebam. Nec quemquam illud offenderit, quod saepe sensum auctoris sui non assequitur: nam is interpres &

vero posteriorem quinto saeculo, ut ex *Religiosorum* indicio in Adnot. 92. ad num. 10. observavimus) ita Graecum textum (quem ex dictis cap. superiore primigenium esse, luce clarius est) ajo esse antiquissimum, ac facile alterius Christi saeculi, aut summum tertii. Hanc tantam antiquitatem non alia evidentiore ratione ei vindicare posse mihi videor, quam ex minime inficianda orationis simplicitate, styloque ejus generis, quo Judaei Hellenistae utebantur: ut prorsus non sit dubitandum, quin ab Judaeo aliquo Alexandrino ad Christiana sacra converso id scriptum prodierit. Id quidem qui exaudiendis dialecti Hellenisticae monumentis tritas aures habent, sat scio, mecum fatebuntur. Tamen quid vetat ejus rei specimina heic subjici?

Num. 1. versu antepen. de Aegyptiis ait, καὶ πᾶσα δύναμις δαιμονιώδης ἐγρηγόρει παρ' αὐτοῖς. Interpres: *Omnisque contraria virtus apud eos vigebat*. Sed *Vigilabat* ex Graeco legendum, idque e prima interpretis manu fuisse oportuit: quod tamquam scil. improprium expunxere postea amanuenses, substituto *vigebat*. Verum quam vim habet heic γρηγορέω seu *Vigilo*? Omnino non aliam, nisi quam Judaei Hellenistae ei impertierant. Apud Dan. IV. 10. עיר *Ir* i. e. *Vigil*, nomen appellativum est *Angeli*: pro quo Aquila & Symmachus Ἐγρήγορος i. e. *vigil* posuerunt. Adhaec Dan. V. 11. 14. γρηγόρησις (i. e. *vigilantia*) pro eo quod est *facultas angelica*, in textu LXXvirali Danieli tribuitur. Postremo quis ignorat, in libro Enoch apocrypho, sed pervetusto tamen, angelos desertores vocari passim *Egregoros* i. e. vigiles? Hesychio, in ejusmodi vocibus corradendis haud segni, Ἐγρήγορος exponitur ἄγρυπνος i. e. *Pervigil*. Ex his vides, verbum γρηγορέω peculiare apud Hellenistas fuisse ἐνεργείας (*operationis*) angelicae, sive daemoniacae. Ergo in adscripto loco ἐγρηγόρει verti debet *Operabatur*, quo sensu scil. *operandi* verbum in N. T. vulgatus interpres usurpat. Et hunc locum sine dialecti Hellenisticae praesidio quis enodasset? Nec minus difficilis est, qui sequitur.

Num. X. v. 10. volentes idololatras S. Marci reliquias comburere ingens coorta tempestas exsequi id vetuit, ac fugam dilabi coegit. Tunc illi irridentes ἔλεγον, ὡς ὅτι ὁ Σάραπις ἡμῶν τὴν ἐπισκοπὴν τοῦ ἀνδρὸς ἐποιήσατο σήμερον, διὰ τῆς γενεθλίου. Interpres: *Dixerunt quod beatissimus Serapis noster in sua hodie festivitate hunc virum* (Marcum scil.) *voluit invisere*. Ubi interpres, stylo Biblico alioqui addictissimus, si pro *Invisere* posuisset *Visitare* (quo verbo (96) Vulgatus Bibliorum interpres passim utitur) minus quereret. Nunc *invisendi* verbum nullam de Hellenistica locutione, quae heic latet, suspicionem injicit. Sciendum est autem, ἐπισκέπτομαι *visito*, & ἐπισκοπὴν *visitationem* in Graecis Bibliis voces esse medias, in bonam ac deteriorem partem accipi solitas: quod eo fit, quod Numinis interventu res magnas fieri putarent, sive prosperas sive adversas. Ergo *visitatio* modo Divinam opem, modo vindictam notat. Exempla Scripturarum sunt passim trita. In hoc autem Actorum loco ἐπισκοπὴ sine dubio *ultionem* designat. At, inquies, quis sibi persuaserit, gentiles Alexandrinos locutione Biblica usuros fuisse? Imo ne illud quidem satis esse verisimile dices, scriptorem hunc (quem ex Judaeo Christianum fuisse, non est dubitandum) induxisse gentiles illud de Serapide loquendi genus usurpantes, quod in

parum Graece eruditus fuit, & id magis egit, ut ad stylum Latini Bibliorum interpretis se conformaret: sane laudandus quod orationis simplicitatem affectaverit.

(96) Idque tum in bonam tum in malam partem. Exempla sunt ubique obvia. Afferam tantum illud Is. XXIX. 6. de clade Hierosolymitana: *Visitabitur in tonitruo* &c. In Graeco: Ἐπισκοπὴ γὰρ ἔσται &c. Ad verbum: *Visitatio enim erit cum tonitruo, & terraemotu, & voce magna, procella irruens, & flamma ignis comburens*. Quae verba eo huc attuli, quod nihil horum in ea tempestate, quae in Actis Marci describitur, ferme defuerit.

In Divinis Scripturis tantum vero Deo tribuitur. Sane quidem do manus. Quid ergo est? Omnino necesse est, eamdem illam phrasim non magis Judaeis Hellenistis, quam & gentilibus Alexandrinis in ore fuisse. Id quamquam ex recitato horsi Actorum loco manifesto colligitur; tamen & ex Scriptoribus Alexandrinis fidem faciam. Hesychio Ἐπισκοπὴ (*visitatio*) est ἐκδίκησις i.e. *vindicta*. Ac solet quidem interdum Hesychius Biblicas notiones afferre. At heic certe ex popularibus suis hausit; quum ceteroqui in Bibliis vox ea sit media. Adhaec Clemens Alex. (Paed. I. 9. initio pag. 123. edit. Colon.) ἐπισκοπὴ ἐστὶν ἐπίπληξις σφοδρά. *Visitatio autem est vehemens increpatio*. Quod ubi is dicit, nec ex Scriptura id docet, nec *Visitationis* Biblicae interpretandae gratia id affert. Postremo Synesio (apud H.St. Thes.) qui non solet Biblicis locutionibus uti, ἐπισκοπὴ Θεοῦ est Divina in improbos animadversio. Sed hunc tamen locum in auctore non vidi. Ex his fit, Alexandrinam hanc fuisse locutionem: Bibliorum vero interpretes, utpote Alexandrinos, eam cum aliis pluribus (& iis forsan prae ceteris, quas Hesychius suo lexico intexuit) in dialectum dictam vulgo Hellenisticam intulisse. Jam, uti vides, duo attulimus praeclara specimina, unum Hellenisticae dialecti, alterum Alexandrinae simul & Hellenisticae. Verum quid opus est ire per singula? Vel vide, quae in substratam (97) Adnot. contuli: ex iis intelliges, totam quanta est

(97) *Ad Graeca S. Marci Acta Animadversiones posteriores: per quas scriptum illud a capite ad calcem Hellenistica & Alexandrina dialecto decurrere, ostenditur.*

Quin mera Hellenistica dialecto, (uti vocant: nec enim Salmasiana super eo nomine praelia instaurare est animus) haec historia pertexta fuerit, non est dubium. Nam sive verba singula, sive conjuncta spectentur, Hellenistam Judaeum, sed χριστιανίζοντα, exaudire mihi videor. Ordior a vocibus singularibus, ac primum a particulis.

Et illud quidem non moror, quod εἰς (*in*) cum notione quietis ibi perpetuum ferme fit; nam & ceteri Graecorum id passim usurpant. Verum ἐν pro *Ad*, id peculiare Hellenistis est, quod & in N. T. passim usurpatur, ut Matt. X. 16. Marc. I. 16. Luc. VIII. 8. Jo. V. 4. adhaec 1. Cor. VII. 15. Eph. VI. 24. & 1. Tim. III. 16. In his vero Actis num. V. v. 13. ἦλθεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Item VII. v. 11. σύρωμεν ἐν τοῖς βουκόλοις. Quod adnotatori Bollandiano fraudi fuit, verti jubenti *Trahamus in locis Bucoli*, quum tamen vetus interpres verterit *In loca*. At eadem locutio occurrit etiam IX. v. 5. ubi non potest non motus significari. Jam Καθὼς *sicuti* frequens Judaeis Hellenistis est, heic quoque num. XI. v. 6. & alibi usurpatum. At ab eo μωρίᾳ elegantiores scriptores abstinebant (quod & a Phrynicho damnatum memini) καθὰ usurpantes. Ἐνδόξως num. XI. v. 7. [quod interpres vertit *cum gloria*] in re sepulcrali Hellenisticum est, sumptum ex Tob. XIV. 11. 13. uti monuimus Adnot. 92. ubi & pravam distinctionem correximus. Et haec de particulis: nec enim nisi insigniora persequor.

Ad nomina quod attinet; neutrum ἔνεδρα pro *insidiis* profani non usurpant: at eadem vox & Act. XXIII. 16. & in Graecis V. T. interpretibus millies, itemque in Sapientia, Sirachide & priore Machabaico saepissime occurrit. Quam quidem vocem Bibliorum interpretes ex Alexandrino sermone, Alexandrinos ipsos, intulisse in Biblia, certum me facit Hesychius: apud quem proparoxytonum Ἔνεδρα scribitur: quod tamen male ejus lexici adnotatores pro feminino (quod paroxytonum esse debuit) habuerunt. Atqui id neutrum ἔνεδρα Noster num. V. v. 6. usurpavit. Item ἐγκάθετος pro *insidiatore* profanis inusitatum, reperitur heic num. VII. v. 7. ut & bis in Graeco Jobi interprete, itemque in N. T. Adhaec ἀναφορὰ pro *oblatione* seu Missae Sacrificio, quod heic VII. v. 9. legitur, ex eo venit, quod in N. T. passim ἀναφέρω fit *offerre* sacrificium. Vide ad Heb. VII. 27. IX. 28. XIII. 15. Jacobi II. 21. & 1. Petri II. 5. & alibi. Item in Graeco V. T. totis id paginis legitur; etsi ipsum derivativum nomen ἀναφορὰ non alibi quam in Graeco Psalmi L. 20. occurrit, ubi & Latinus *Oblationes* interpretatur. At Christiani scriptores pro ἀναφορᾷ προσφορὰ usurpabant. Itaque in 2. Can. Apost. pro ἀναφορὰ [quod nunc ibi legitur] alii habent προσφορὰ. Sed & λαῖλαψ *turbo* [quod in his num. 10. habes] ter in N. T. obvium, at in sacris veteris paginae scriptoribus ritissimum est; ut & verba λαιλαπίζω, & λαιλαπτέω quae videntur ab Alexandrinis hausta. Hesychius

chius praeter λαίλαψ, etiam λαιλάπτοντος affert. At ex profanis, ubi ab Homero discesseris, rarissimus est ejus nominis usus. Eodem num. 10. versu penult. ἄνδρες εὐλαβεῖς est ex Act. VIII. 2. [quo ibi Lucas in ead. re sepulcrali utitur] & II. 5. sed & alibi pluries in V. T. Postremo eod. versu ὁ δίκαιος substantive usurpatum [ut & ὁ πονηρὸς] est purus putus Hellenisticus Hebraismus.

Transeo ad verba. Εὐοδόω i. e. *prosperum iter praebeo*, aut translate *fortuno*, *prospero*, huic Scriptori aeque ac Graecis Bibl. interpretibus est frequentissimum. Ἀγαθυνόμαι pro *gaudeo* (quod heic IV. 3. legitur) eisdem Graecis interpretibus usitatum, exteris non item. Θεμελιόω *fundo* ad spiritualia translatum [quod num. V. v. 12. legitur] est ex Hellenistarum consuetudine: cujus exempla habes Judith XV. 9. & 1. Petri V. 10. & alibi. Ἐκμυκτηρίζω i. e. *subsanno* (num. VI. 3.) Noster ex eisdem interp. habet, ignotum profanis. Πιάζω *comprehendo* (quod heic VI. 8. pro πιέζω occurrit) est peculiare ferme utriusque T. paginis. Συστέλλω sepulcrali notione [quod habes num. 10. v. penult.] est ex eisdem Hellenistis: cujus notionis exempla protuli in Adnot. 92.

Atque haec pauca specimina de vocibus singulis satis: nunc pauca de conjunctis. *Comedere* (aut aliud affine verbum) ψωμὸν ἄρτου 1. Reg. XXVIII. 22. & 3. Reg. XVII. 11. Prov. XXVIII. 21. legitur: itemq. in his Actis III. v. 10. γευσάμενοι ψωμὸν ἄρτου, *gustantes buccellam panis*. Id quidem Tillemontius ad Eucharistiam refert. Non repugno. Sed tamen cam locutionem Biblicos interpretes ab Alexandrinis mutuatos, conjicio ex ejusdem num. versu sexto ante finem, ubi Anianus adhuc gentilis Evangelistam invitans ait, καὶ φαγόμεθα ὁμοῦ ψωμὸν ἄρτου, *& comedemus una buccellam panis*. Ex quo & eam phrasim origine Alexandrinam fuisse conjicias, simulque non necessario ad Eucharistiam referri in priore loco deberi. Est & illud conjunctum II. 6 λεπροὺς ἐκαθάρισεν [cor. ἐκαθάρισε: eademque correctio adhibenda VI. v. 6.: nisi καθαρίζω Alexandrinis peculiare fuerit] *leprosos mundavit*: quod in utroque T. obvium, in profanis minime legitur. At Irenaeus apud Euseb. V. hist. eccl. 7. etiam a daemonibus liberatos vocavit καθαρισθέντας, *mundatos*: quod & alii postmodum sunt imitati, ut observat Valesius. Sed & illa conjuncta ex ingenio sunt linguae Hellenisticae: num. VI. v. 4. ἐσαλεύθησαν ξύλα, & IX. v. ult. ἀφῆκεν τὸ πνεῦμα. Postremo conjunctio verbi substantivi cum alterius verbi participio insignis est sermonis Hellenistici character, cujus in N. T. totis paginis exempla plura occurrunt. Nec minus Noster VII. v. 4. ἀπεσπασμένοι ἦσαν pro ἀπεσπάσαντο. Sic etiam ibid. versu quarto ante finem ἦσαν πίπτουσαι: & X. v. ult. ἦσαν ἐπιτελοῦντες. Quod ultimum notari velim; nec enim id [quod scripturae commentatores volunt] actus continuationem designat: imo contra heic verti debet, *Ubi preces suas peragere soliti erant*, ex intervallo scil. At vetus interpres haec ad ipsum Marcum retulit, *Ubi orationes solitus erat Domino sine cessatione fundere*. Et ubinam quaeso is interpres non gravissime offendit? quem tamen Henschenius pro auctore primigenio obtrusit. Nec minus illa Judaica conjuncta sunt: num. VIII. v. antep. εἰρήνη σοι, *pax tibi*, pro Heb. *shalom lach*: & quod num. XI. v. 5. inter meras corporis habitudines numeratur hoc, quod Marcus fuerit *plenus* [χάριτος Θεοῦ] *gratia Dei*. Quid enim in corporis formae descriptione gratiae gratum facienti [uti vocant] loci erat? Atqui ibi intelligenda est oris, corporis, sermonisque gratia: quae utpote in Marco mirifica, ex Judaeorum consuetudine adjuncto Dei nomine, amplificatur; uti sunt & illa *montes Dei*, *cedri Dei* &c.

Et haec de Hellenisticis locutionibus sufficiant: quarum nonnullae mihi videntur ab Alexandrinis manasse; de quibus jam pauca addam, conjectura magis, quam certa ratione fretus. Nam quum superiora illa (ἐπισκοπὴ pro *vindicta*, & ἄνυδρον) sint sine dubio Alexandrina; facile adducor, ut credam & insolitas quasdam locutiones peculiares Alexandrinorum fuisse. Ut illud I. v. 10. χῶραι ἐκληρώθησαν, quum potius ipsi Apostoli κληρωθέντες dicendi fuissent. Mox v. 12. Ἔλαχεν pro *sorte contigit*, Μάρκον ... εὐαγγελίσασθαι. At ceteris Graecorum longe alia est syntaxis verbi λαγχάνω. Num. VI. v. ult. gentiles clamant, πολλαὶ βίαι τε μάγου: ubi βίαι num. plur. aut *injurias* significatu Homerico notat, aut (quod locus postulat) magicas ἐνεργείας. Ibidem μάγος est ἀπατεών, *impostor*, *planus*, ut Hesychius in suo lexico exponit. De χωνευσία (non alibi obvio nomine) infra videbimus.

Superest brevis illa defensio. Nam dixerit aliquis, ex supra productis Hellenisticae dialecti speciminibus non necessario confici, scriptorem fuisse antea Judaeum. Quid enim? An non quisquis is fuit, potuit, utpote Christianus, dictionem suam ad Graecorum Bibliorum stylum conformare? Audio. Verum quaedam in hisce Actis sunt, quae nemo, nisi Judaeus Hellenista fuisset, scribere potuisset. Talia sunt illa duo [ἐγρηγόρησεν, itemque ἐπισκοπῶν de

est hanc de Evangelista nostro historiam Hellenistica & Alexandrina dialecto contextam fuisse.

Atqui sermonis Hellenistici scripta primum Christi saeculum sane quam plurima suppeditat, in primis Scripturas apocryphas, alterum pauciora, tertium aut nulla aut paucissima. Fortassis ea dialectus Alexandriae aliquanto diutius quam alibi viguerit (nam indidem a Graecis interpretib. ea prodiit) sed non opinor ultra saeculi tertii initia. Quocirca non arbitror, hanc Marci historiam medio tertio saeculo esse posteriorem, fortassis & antiquiorem.

His jam, quae de stylo diximus, non parum roboris accedet ex geographica provinciarum Marci κληρουχίας (*sortitionis*) descriptione tali, qualis altero Christi saeculo in usu erat; quae mox quarto non mediocriter mutata cernitur. Quae cujusmodi sint, rejeci in subjectam (98) Adnotationem. Ex quibus uti spero hujus Greci de rebus Marci commentarii anti-

Serapide usurpatum] quae initio posui: quae retrusiora sunt, quam ut cuivis non Judaicis aliquando imbuto disciplinis, sponte sub stylum cadere potuerint. Tale & illud num. 10. *Plenus gratia Dei*. Tale & monosyllabum *ἐν* cum notione motus; talia & plura quaedam subtiliora. Cujusmodi est & illud ex penitiore Hellenistica proprietate petitum. Nam verbum ἀποδοκιμάζω pluries in Vetere Novoque T. legitur pro Hebraico *Maas* quod est *reprobare*. Verum semel tantum cum praepositione notante id, unde quis dejicitur, idq. Sap. IX. 4. *Da mihi* ... *sapientiam, & noli me reprobare a pueris tuis*: Gr. μή με ἀποδοκιμάσῃς ἐκ ... i. e. *Ne me rejicias e numero puerorum*. Nā illud Ecclesiast. XX. 22. *Ex* [Gr. ἀπὸ] *ore fatui reprobabitur* [Hc. rejicietur] *parabola*, ad rem non facit, quia videtur syntaxis haec esse, παραβολὴ ἡ ἀπὸ στόματος &c. *Parabola ab ore stulti profecta improbabitur*. Sicut nec ad rem faciunt loca Marci VIII. 31. & Luc. XVII. 25. ubi ἀπὸ est pro ὑπὸ, agentis scil. personae. Atqui unico illi Sapientiae loco par imo germanus est alter Actorum istorum num. VIII. v. 16. μή με ἀποδοκιμάσῃς ἀπὸ τῆς χάριτός σου, *Ne me rejicias* [aut facias excidere] *a gratia tua*. Hae sunt interiores illae dialecti Hellenisticae gazae; quas ubi ab Judaeis discesseris, nemo alius perspectas habere poterat.

(98) *In Marci provinciarum chorographiam ex antiquorum mente in his Actis designatam.*

In Graecis Actis num. 1. v. 15. legitur: Αὐτὸς γὰρ πρῶτος &c. Quae totidem verbis sic concipies: *Is enim primus in tota Aegypti regione* [quo significat: totius Aegypti nomine etsi in Thebaidem, & Augustamnicam intelligi] *Libyaque & Marmarica, Ammoniacaque & Pentapoli praedicavit Evangelium adventus Domini & Servatoris nostri Jesu Christi*. Non poterat aptius neque verius has provincias recensere is, qui in Aegypto, & quidem altero, uti reor, Christi saeculo scriberet. Nec enim ovū ovo similius est, quā haec quae recitavimus, Ptolemaicae harum provinciarum descriptioni paria sunt. Ptolemaeum autem potissimum nomino, quod ei, utpote Alexandrino, in Aegyptiacis esse credendum prae aliis censeo. Quem vide ipso exordio lib. IV. ubi ab occasu orientem versus progrediens easdem has provincias eodem ordine, nisi quod retrogradus, enumerat. Vide & eod. lib. cap. 5. Ac postremo confer inter Ptolemaicas tabulas in aes incisas eam quae est Africae tertia: in qua si occidentem versus progrediaris, primo tota se cum superiore inferior *Aegyptus* in conspectum dabit: hanc *Libya* excipit, in cujus sinu *Ammoniaca* in mediterraneis cernitur: Libyam *Marmarica*, hanc postrema versus occidentem *Cyrenaica* (quae in his Actis synonymo vocabulo *Pentapolis* dicitur) subsequitur. Quam sane tabulam non invitus heic inseruissem, ad hunc locum illustrandum peridoneam, nisi operarum festinatio id prohibuisset. Eam tamen in nitidissima Ptolemaei editione Bertiana contemplari poteris.

At siquis alius haec eadem Marci gesta quarto Christi saeculo, aut sequentibus pertexuisset, nae is geographicam descriptionem suo tempori congruam secutus esset. Quamnam? nempe eam, quam in Ammiano, aliisque ejusdem & sequentis aetatis cernimus. Ammianus enim XXII. cap. 16. initio scribit, Aegyptum suo tempore in *Augustamnicam* [ea est orientalis Aegypti regio: cujus *Augustamnicae* etiam Athanasius meminit Ep. apolog. ad Constantium] *Aegyptum* & *Thebaidem* provincias divisam fuisse. Quamquam in eo Ammianus parum a Nostro dissidet, qui *in tota Aegypti regione* dicens, nihilo minus iis verbis tres illas Ammiani provincias designavit. At quas deinde Noster quatuor distinctis nominibus provincias

antiquitas extra teli jactum conſtituetur.

Quod commentarium in Euſebii manus non incidiſſe, haud valde miror; ut quem ſimplicioribus eiſdemque ἀδεσπότοις (*anonymis*) ſcriptis excutiendis non magnopere delectatum, in celebrioribus ceteroqui verſatiſſimum, comperio. At ex eadem hiſtoria paſſim Aegyptii ſcriptores ſua de Marco depromſerunt (quod ingenue fatetur Tillemontius) niſi quod iidem hujus hiſtoriae ſinceri-

cias recenſet, eas Ammianus pro more ſui temporis in duas tantum contrahit, in *Libyam* atque *Pentapolim*. Nec dubium eſt, quin hanc rationem aequales & poſteriores Ammiano ſcriptores ſecuti fuerint. Eamdem in his ipſis Marci provinciis recenſendis ſequitur & Baſilii Menologium hoc die in S. Marco, ubi ſcribitur: ἐν πάσῃ τῇ Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ, καὶ Πενταπόλει, *In tota Aegypto, & Libya & Pentapoli* [nulla Marmaricae & Ammoniacae mentione facta] *Chriſti verbum praedicavit*. Et auctores haud dubie hujus deſcriptionis, quos ſequeretur, Menologii ſcriptor habuit eos, qui Noſtro longe poſteriores fuerunt: quo tempore fruſtra *Marmaricam*, fruſtra *Ammoniacam* [hanc Athanaſius Apol. ad Conſt. num. 32. Libyae diſertim attribuit, τὴν Ἀμμωνιακὴν τῆς Λιβύης vocans] tamquam a Libya diſtinctas quaereres: quippe totus is tractus ſola *Libya* & *Cyrenaica* ſeu Pentapoli abſolvebatur. Eadem provinciarum tantum duarum deſignatio & in Plinio cernitur V. 5. 6. qui in eo univerſo tractu tantum *Libyam Mareotin* (in qua & *Marmaridas* populos h. e. Marmaricae incolas recenſet) & *Cyrenaicam* (in qua *Hammonis oraculum* ponit i. e. Ammoniacam) agnoſcit. Et Aegyptii quidem ſcriptores Ptolemaeum popularem ſuum ſequi altero Chriſti ſaeculo debuerunt. At mox Ptolemaei (quem paſſim antiquas partitiones in locis ipſis uſitatas ſecutum reperio: quod de Thracia ad Acta *S. Philippi Heracli* ad 19. April. obſervavi) deſignatio deſuevit: illa altera Pliniana paſſim obtinuit, maxime IV. Chriſti ſaeculo; quo & ea opinio obtinuit, duas illas provincias, *Libyam* & *Cyrenaicam*, regum Aegypti duorum liberalitate populo Rom. olim legatas fuiſſe: quod ut de Cyrenaica verum eſt, ita de Libya falſum. De quo vide Valeſium virum ſummum ad extremum XXII. Ammiani librum, ubi & commenti hujus originem pandit.

Atque ex huc uſque dictis vides, S. Marci biographum altero Chriſti ſaeculo, ſummum ineunte tertio, ſcribere debuiſſe; quantum quidem ex provinciarum Ptolemaica recenſione conjici poteſt.

Verum quando in his ſumus, ſcire libet, ecqua pars Africae fuerit *Arida Libya*, ſive *ſiccior*, cujus cit. loco Marcellinus meminit. Mirror, quod Cellarius extremo cap. 2. de eo non conſtare dixerit. Omnino eſt univerſus ille tractus inter Aegyptum & Cyrenaicam, quem ex Ptolemaei mente provinciae duae, *Libya* & *Marmarica* occupant: ſive eſt quae *Exterior Libya* aliis dicitur, Plinio *Mareotis Libya*. Cur, inquis, ea id cognomen ab Ammiano impetravit? nempe quia is graeciſſat in omnibus. Graeci *Libyae* nomine univerſam Africam intelligunt: unde in illo Act. II. 10. *Et partes Libyae, quae ſunt circa Cyrenem*, Auguſtinus *Africae* legit. Is autem tractus, quem ſtricte *Libyam* appellarunt, & Ptolemaeus τὴν ἰδίως Λιβύην, quum ſit mire ſiticuloſus, Graeci olim dixerunt Ξηρολιβύην *Xerolibyam* h. e. ſiccam Africae partem, teſte Servio ad 3. Aen. Similiter Theophraſtus IV. 4. circumlocutus eſt vocans τὴν μὴ ὑομένην τῆς Λιβύης, h. e. eam *Libyae* ſeu Africae *partem, quae non madet imbribus*. Eam porro circumlocutionem Marcellinus inferendam ſibi duxit in Latium, dum eam quae non modo Latinis, ſed & Ptolemaeo & Graecis aliis ſimpliciter *Libya* vocatur, Graeco *ſiccioris* aut *aridae* cognomento donavit.

Sed & in eo nuperi quidam veteris orbis deſcriptores errant, dum *Libyae*, de qua tamdiu loquimur, tres conſtituunt provincias, maritimas duas, *Marmaricam* & *Cyrenaicam*, tertiam vero ab harum tergo *Libyam aridam* in mediterraneis: quae ex dictis facile refelluntur.

Nolo & hoc in tranſitu omittere, auctorem Chronici Orientalis Ecchell. in hunc modum Marci κληρουχίαν deſcribere: *Obtigit Marco Evangeliſtae, ut pergeret in Aegyptum, Alexandriam, Pentapolim occidentalem, Aethiopiam & Nubiam*. In quibus etſi nihil ſint; tamen videtur *Libyae* nomine (quae in his Actis ita recenſetur, ut ſit omnino *Exterior*) *Nubiam* h. e. Interiorem Libyam, quae a tergo Exterioris meridiem verſus diffundebatur, intellexiſſe. Id ei fraudi fuit, quod aevo ſequiore & hodienum illa Exterior non *Libya*, ſed mutato nomine *Regnum Barcae* vocabatur. Jam vero & Aethiopia Marci ſorti idem admenſus eſt, ſecutus, ſat ſcio, falſas aetatis ſuae traditiones. Poſtremo *Pentapolim occidentalem* dixit, forſitan ut hanc Africanam Pentapolim ab altera illa Palaeſtinae diſcerneret.

ceritatem nonnullis additamentis polluerunt, quorum forsan aliquid & in haec ipsa Acta (Latina intelligo) postmodum redundavit.

C A P. III.

Quibusdam difficultatibus occurritur. De anno ac die passionis S. Marci. De duplici festo Serapiaco concurrente cum sollemnitate Paschali. Chronotaxis passionis S. Marci.

Non frustra hactenus laborasse mihi videor, ut suam antiquitatem & auctoritatem his Actis vindicarem. Addi & alia sinceritatis argumenta possent a rebus ipsis petita; cujusmodi illud in primis non leve est, quod in eis num.7.cum die Passionis S. Marci Serapiaca celebritas componitur: quod cujusmodi sit, infra expendetur. Nec omnino quidquam est, quo hujus historiae fides convelli possit. Nam quae Tillemontius Not.1.objecit, ea nos Adnot.92.diluimus. Id solum relinquitur, ut iis occurram difficultatibus, quae a temporum notatione in fine Actorum signata petuntur.

Ac primum omnium ut in ceteris omnibus, sic maxime in notatione temporum, Latinorum Actorum fidei nec auctor nec fundus accedo: quae sive per interpretis inscitiam, sive quod ad privatas opiniones scioli aptare quaedam adnisi fuerint: utut est, immane quantum illa passim a Graeca fide aberrant. At vero Graecorum non defugio auctoritatem: nisi quod ea quoque num. ult. aliquid ab interpolatoribus passa fuerint. Nam quis illud ferat, quod Evangelista decertasse narratur ἐπὶ βασιλείας Γαΐου Τιβερίου Καίσαρος, *sub principatu Caii Tiberii Caesaris?* Deinde ne illud quidem suspicione vacat, quod idem Marcus depugnasse dicitur *Mense Pharmuthi, secundum vero Romanos* (mense) *Aprili* (die) *XXV.* Cur enim Romani mensis dies designatur, Aegyptii non item? Atqui auctor in Aegypto scribens Aegyptium tantum mensem apposuerat, non Romanum, multo minus Romani diem. Idem vero & de imperatore siluerat. Ac sero demum aliquis exstitit, qui & in principio primam illam periodum his Actis praefixit, quae a Latinis abest, & iisdē subjecit sollemnem conclusionem in Martyrum passionibus legi solitam, nim. quoto mensis Romani die obierit, quo sub principe, & quae de more sequuntur. Quocirca ne dubita, quin scriptor in ea verba desierit *μηνὶ φαρμουθί, mense Pharmuthi*. Cetera sunt e manu longe recentiore, ac facile circiter millesimum Christi (99) annum.

I i Jam

(99) Etenim si tantum scriptum fuisset, sub Tiberio coepisse Marcum in Aegypto Evangelium diffundere, haberet hoc cum Menologio Basilii ad XXV. Apr. & cum Synaxario Collegii Claromontani (apud Sollerium num. 3.) commune. Nunc autem eumdem Apostolum sub Tiberio passum, nemo dixisse reperitur praeter Abulbaracatum (putidissimum auctorem Patriarchar. Alexandr. Catalogi ante annos CCCC. Arabice scripti) in quo hoc portentum legitur: de quo vide Sollerium num. 10. Ac fortassis, qui primus haec Actis adsuit, is tantum ἐπὶ Γαΐου Καίσαρος i.e. *sub Cajo Caesare* (qui *Caligula* dicitur) fuerat: deinde albus audacior etiam Τιβερίου infersit, parum curans, *Caii & Tiberii* praenomina neminem copulasse principum. Aut vero is interpolator scripserat potius, ἐπὶ Τιβερίου Κλαυδίου [pro quo postea Γαΐου irrepsit] Καίσαρος, *sub Tiberio Claudio* (qui simpliciter *Claudius* dicitur) *Caesare*. Quod cur credi potuerit, infra dicam in Adnot. 102. Verum quid his immoror? Tam e manu sui auctoris est illud *Sub Cajo Tiberio Caesare*, quam quod in Actis Latinis Henschenianis legitur, *Anno Neronis imperii quarto decimo*. Nam alia septem Acta Latina manu exarata laudat Sollerius [in Dissert. cit. num. 33.] *in quorum nullo* [inquit] *annus Neronis XIV. exprimitur, sed pleraque variant, aliis Caii, aliis Claudii tempora adducentibus*. Sunt haec enim omnia recentiorum additamenta, dum pro suo quisquē captu hujus aut illius principis annos adscribere satagunt. At scriptor Graecus (quem ex stylo perantiquum esse ostendi) si tempora tolerati martyrii notare voluisset, id more antiquorum, adscriptis consulibus facere debuisset. Nunc quia is, quantumvis antiquus, a re tamen gesta longiusculе aberat; satis habuit adnotasse eos characteres (*Paschatis* scil. *Serapiorum* & *Pharmuthi* mensis) quos ex continuata traditione sciret: ceteris supersedit.

Jam illam aggredior sane quam arduam difficultatem de Paschali sollemnitate, qua raptatus Evangelista in Actis dicitur. Et vero Marcum die XXV. April. pertulisse mortem, omnis retro antiquitas Aegyptiorum, Syrorum, Graecorum, Latinorumq. consentire in speciem videtur, dum eo die festū passionis ejus celebravit. Accedit quod Serapiaca celebritas, qua Marcus depugnavit, in eumdem (100) Aprilis XXV. incurrere creditur. De die igitur Passionis vix videtur dubitandum. At vero quo pacto in eumdem diem eo anno Paschalis sollemnitas (ut in Actis num. 7. legitur) incurrerit? quum toto illo tempore (quantumlibet Marci mortem sive prorogari, sive contra maturari libeat) numquā eo die Pascha celebrari potuerit.

Nisi vero volumus, Evangelistam anno Christi XLV. pertulisse martyrium: quo certe anno Pascha in 25. Aprilis incurrebat. At is annus pluribus de causis, quas (101) inferne attigi, Marco ultimus esse non potuit [etsi aliquando olim id creditum [102] suspicor] &, in quo caput est, Evangelista non ipso die Paschali obiit, ut ex his Actis constat, sed postridie Paschatis. Quocirca ut is die XXV. Aprilis efflasse animam reperiatur, seligendus is annus erit, quo Dominica Paschalis in XXIV. Aprilis inciderit: qui certe, quocumque te vertas, nullus usquam reperietur.

Mitto heic aliorum systemata, dum alii Marci Acta hac ipsa de causa contemnunt, alii Paschatis nomine quemcumque Dominicum diem Paschalis temporis intelligi jubent: quod alterum miror Tillemontio ac Sollerio placuisse.

Atqui etsi in XXIV. Aprilis (24. inquam, uti proxime exposui, non 25.) numquam toto eo tempore Pascha incidit, at in proximum certe incidit aliquando diem. Nim. enim anno vulgaris aerae LXXV. die XXIII. Aprilis Pascha celebrari debuit: isq. est annus passionis Evangelistae, nisi vehementissime fallor. Jam porro videamus, quo pacto in ejus anni Pascha convenire omnia possint, quae in his Actis narrantur. Quae Acta num. 7. [si quidem Graeca totidem verbis transferas] sic ordiuntur: *Accidit autem, ut beatae festivitatis sancti Paschatis adveniret sancta Dominica, in qua erat & ipsorum* [Alexandrinorum] *Serapiaca* (*κωμασία*) *comessatio*. Deinde narratur Marcus eo die

(100) In rustico quidem Kalendario apud Gruterum p. 138. in fine Aprilis SARAPIA notantur, sed quoto die mensis, non adscribitur pro more ejus Kalendarii. At in Kalendario Rom. quod medio IV. saeculo scriptum sub Constantio dicitur (tom. VIII. Thes. Graeviani) mense Aprili e regione diei VII. Kal. (i. e. 25. April.) signatur SERAPIA. Prima [ut obiter dicam] syllaba cum A aut E scribi solet.

(101) Cur Marcus anno XLV. non sparserit sanguinem, praeter supra allatam rationem (nim. debuisse anno emortuali Marci celebrari Pascha die 24. April.) faciunt hae aliae causae. I. Si tam mature is Apostolus emigravit ad caelum, quo eum anno appulisse in Aegyptum dicemus? II. Anno XLV. Marcus Petrum Romam secundo venientem comitatus existimatur. III. Evangelium qui maturius ab eo Romae scriptum volunt, in ann. 43. conferunt; at qui serius, in ann. 45. aut porro.

(102) Suspicor inquam, olim non defuisse aliquem semidoctum, qui ut Marci diem certaminis cum Paschate conciliarat, anno XLV. sit delectatus. Suspicionem injicit additamentum illud ad finem Actor. Graecor. *ἐπὶ Γαΐου Τιβερίου Καίσαρος*. Nam is primo scripserat *Κλαυδίου*, mox alius substituit *Γαΐου*, uti supra Adnot. 99. exposui. Atqui annus XLV. in Claudii principatum incidit; qui princeps in nummis & lapidibus *Ti: Claudius Caesar* inscribitur.

Ex corrupto autem Graeco additamento mira variatio in Latina exemplaria invecta fuit, *aliis Caii, aliis CLAUDII* [quod *Claudii* indicio est scriptionis primae] *tempora adducentibus*, inquit Sollerius: dum interim Abulbaracatus in *Tiberii* principatu sibi placuit, in Nerone Acta Latina Henscheniana. Ita id additamentum, ubi corruptum Graece fuit, in plures sententias Latinos & Arabes scidit.

Sed & alioqui annus 45. auctori primo additamenti percommodus videbatur ad Therapeutas Philonianos Marco auctori adscribendos: quod non aliter evenire potuisse, intelligebatur, nisi Marcus quam maturrime in Aegyptum profectus esset. En vera origo, nisi magnopere fallor, additamenti illius ad finem Graeci textus, quod nunc male *Γαΐου* pro *Κλαυδίου* exhibet.

die prehensus, ac raptari coeptus, postridie redintegrato certamine obiisse. Eodem porro, quo excessit, die exanimati Apostoli reliquias comburere frustra conati gentiles, ac tempestate ad vesperam usque protracta deterriti, tandem ab incepto destiterunt. Itaque corpus intactum Christiani curarunt, ac sequenti die [qui tertius a prehensione & Paschali Dominica esse debuit, h. e. feria tertia] sepeliverunt. Quare Paschali Dominica [h.e. die XXIII. Aprilis, in quem anno Christi 75. Pascha incidit] Marcus cruciari coeptus, die XXIV. consummatus fuit, ac postremo die XXV. sepultus.

Atqui alibi saepe a me observatum fuit, diem sepulturae apud antiquos paris dignationis fuisse ac diem emortualem. Itaque utrumvis, ut libitum fuit, recurrentibus annis celebrarunt. Nec semel hoc, sed in pluribus Martyribus animadvertisse memini, modo diem fusi sanguinis, modo sepulturae (quae duo ceteroqui pluries uno die fiebant) a posteris fuisse anniversario conventu honoratum. Itaque Aegyptii primitus die humati corporis recurrente memoriam Marci colere coeperunt [id quod Acta innuunt num. 11.] a quibus id mox Graeci, Latini, Syri didicerunt. Atque ut semel dicam, errant gravissime scriptores hagiologi, quoties ex die festi [sive *depositionis* sive *passionis* aliove sub nomine] constanter antiquitus observato colligunt, eumd. diem emortualem fuisse: qui contra colligere debuissent, eum haberi debere diem sive mortis sive depositi corporis. Possem id pluribus ostendere, nisi sexcenta passim alibi hujus rei documenta protulissem, plura in Praefatione daturus. Vel vide sequentem diem, quo S. Basilei *Passio* in hisce Fastis signatur, quia eo die is sepulturae traditus fuit, etsi idem die 28. Martii sanguinem profudisset. Ergo dies XXV. Aprilis non consummati martyrii, sed depositionis Marci proprie dies fuit, & tamen eod. die *Passio* notatur.

Fortasse dices, ex supra recitatis Actorum verbis colligi, in diem prehensionis & inchoati martyrii duo festa concurrisse illo anno, quo Evangelista pugnavit, nim. gentilium quidem Serapiacam celebritatem, Christianorum vero Paschalem: quare quum Serapiaca in XXV. Aprilis inciderint [de quo vide Adnot. 100.] etiam Pascha in eumdem diem incurrere debuisse. Atqui hoc argumentum nimis probat. Nam si Serapiaca sollemnitas illa, qua Marcus captus cruciari coepit, in XXV. April. incidisset, ex eo fieret, S. Evangelistam [qui certe postridie emisisse in raptatione spiritum narratur] non die XXV. sed XXVI. fuisse coronatum, omnino postridie ejus diei, quo ab antiquis omnibus colebatur. Verum quid moror? Duplex in his Actis Serapidis celebritas notatur, una num. 7. quae vocatur Σαραπιακὴ κωμασία h. e. *Serapiaca comessatio*: altera extremo num. 10. vocatur Γενέθλιον h. e. *Natale*: de quibus vide sup. Adnot. 92. ad n. 7. & 10. Prior eo anno concurrens cum Paschate, in diem utique XXIII. Aprilis incurrit; at posterior [quae videtur fuisse major festivitas] sive in sequentem diem h.e. XXIV. Apr. sive in XXV. Et Acta quidem innuere videntur, id Natale incidisse in XXIV. quo exorta procella fuit, vulgo dictitantibus gentilibus, Serapidem in die sui *Natalis* (γενεθλίῳ) ἐπισκοπεῖν h. e. *vindictam* in Marcum, immissa tempestate, exercuisse. Hoc si verum sit, tum sane in Kalendario (illo de quo diximus in Adnot. 100.) *Serapia*, quae e regione τῷ *VII.* leguntur, luxata dicemus, ac retrahenda esse in *VIII.* h.e. diem 24. Verum nihil impedit, quominus re vera Natale Serapidis in XXV. inciderit, quo sepultus est Marcus. Nam ubi gentiles effutiebant, Serapidem in suo Natali ultionem in Apostolum exserere voluisse, id dicterii etiam in προοίμιον Serapiaci Natalis optime conveniebat.

His visis, jam omnia in Actis pronasunt: quae juvabit uno sub aspectu ponere. Die XXIII. Aprilis [in quem eo anno Paschalis Dominica, & Serapiaca comessatio concurrebant] tentus est Marcus, & ad vesperam usque raptatus. No-

ete illa, quae successit, in carcerē detrusus visis caelestibus est recreatus. Die XXIV. Fer. 2. iterum raptatus efflavit animam. Exanimatum gentiles dum incenso rogo in favillam redigere certatim satagunt, incredibili vi tempestatis ad vesperam usq. perdurantis, ab incepto deterriti profugerunt. Ita sub ejus diei vesperam datum est Christianis Apostoli reliquias inde auferre. Quas antequam sepelirent, more patrio condiverunt. In eam conditurara (quae Aegyptiis operosior & diuturnior, Christianis simplicior fuisse videtur) tota illa nox, ac forsan & pars diei XXV. insumpta fuit. Ita curatum corpus eodem die XXV. in sepulcro (quod in rupe illa, in qua & Ecclesia steterat, excisum fuit) condiderunt, πελῶντες (additur in Actis num. 11.) ἀγωνιῶς μνήμας, i. e. *celebrantes memorias ejus*. Cur porro num. plur. *memorias* dixit? nimirum quia non semel, sed quotannis eadem memoria eodem die XXV. quo sepultus est, recurrebat. Quibus verbis datur intelligi, jam tum fuisse institutum, ut S. Marci anniversaria memoria die 25. Aprilis recoleretur, quo scil. sepultus, non quo martyrium fecerat.

Vides ut ex iis characteribus, quos in hisce Actis designatos habemus, verus annus diesque passionis S. Marci certissime detegatur: ut me plane non pigeat, quod hac qualicumque opera debitus honor huic tanto monumento (vili adhuc, praeut merebatur, habito) videatur restitutus; cujus unius ope non tantum tutam rerum gestarum Evangelistae notitiam, sed & verum gloriosi martyrii tempus assequimur. Nec video adversus hanc temporis notationem ecquid objici solidius queat: nam inanes ratiunculas, quas otiosi obtrudere non desinent, nihil moror.

C A P. IV.

Diluitur argumentum alterum ex sortitione provinciarum ab Apostolis facta ductum; deinde tertium ex inferiorum clericorum constitutione, & ipso Clericorum nomine petitum. Vicissim inferiorum ministrorum Apostolica institutio hinc demonstratur; Eutychii vero vana commenta exploduntur.

Pergo ad objecta alia. Nec enim forsan defuerint, quos Actorum initio offendat tam clara κληρωχίας (*sortitionis*) provinciarum inter Apostolos facta mentio: id quod facile quarti saeculi scriptorem redolet: quo saeculo partitionis ejusmodi diserta testimonia recitantur.

Possem heic facili negotio hunc nodum secare. Nimirum enim sicuti primae Actorum periodi, quae ab Latinis exemplaribus abest, novitatem in Adnot. 92. ad num. 1. deteximus; sic nihil facilius fuit, quam ut & quod statim de sortitione sequitur, ab eodem interpolatore fluxerit. Accedit quod Latine nihil de *sortitione* legitur, sed de *dispersione* tantum: *Per idem tempus, quo dispersi erant Apostoli toto orbe terrarum, contigit beatiss. Marcum ad Aegypti regionem divina voluntate pertingere*. At Graecus textus haec amplius admetitur, ἄλλοις μὲν ἄλλαι πόλεις τε καὶ χῶραι ἐκληρώθησαν, *aliis quidem aliae urbesque & regiones sorte obtigerunt*.

Sed secare nodum nō est necesse, quum possim solvere. Nam hoc totum de metaphorica sortitione est capiendum; quae non est aliud quam *Divina voluntas* (ut interpretis verbo utar) ac providentia, quae alium alio, sive divina revelatione [cujus heic mentio fit initio num. 3.] sive qua alia ratione admonitos, destinavit. Deinde nego, antiquos de ea partitione tacuisse. Extat apud Eusebium in V. hist. 18. Apollonii (qui altero exeunte saeculo scribebat) mentio *ex veterum traditione referentis, Servatorem Apostolis praecepisse, ne intra annos duodecim* [ab ascensu suo] *ab Hierosolymis excederent*, h. e. in suam quisque provinciam proficiscerentur; nam ceteroqui intra id spatium in vicina loca, tamquam ad pugnae proludium, aliquos divertisse, non est dubium. Vtinam vero nobis Apollonii verba ipsa Eusebius non invidisset: profecto non tantum *Dispersionis*, sed & *partitionis*, & *sortitionis* [metaphoricae forsitan] ibi vocabula minime desideraremus.

Se-

Sequitur objectio alia. Nam num. 5. v. 6. Graeca sic totidem verbis reddi poterunt: *Animadvertens autem beatus Marcus eorum* (Alexandrinorum adversus se) *consilia, quum ordinasset episcopum Anianum, ac tres presbyteros, Milium, Sabinum, & Cerdonem, septemque Diaconos, & alios undecim ad Ecclesiasticum* (ὑπηρεσίαν) *ministerium, fuga dilapsus, iterum abiit in Pentapolim*. Vides heic ministros diaconis inferiores. At horum institutionem longe recentiorem Marco esse, forsan aliquis dixerit.

Nos istud rotunde negamus. Etsi enim de inferioribus ministris documenta antiquiora Tertulliano, Cypriano, S. Cornelio Rom. apud Euseb. & Canonib. Apost. I. II. vix forsan reperientur; tamen quia eorum institutionis exordia nusquam comparent; eorū constitutio ab ipsis Apostolis est repetenda: si vera est Augustini de his notissima regula. Verum quo minus nunc ad eam Augustini sacram anchoram receptum habeamus, integerrima haec S. Marci historia facit: qua docemur, ipsum Apostolum Marcum jam tum, quum Alexandrinae Ecclesiae fundamenta jecit, in ea praeter episcopum presbyteros ac diaconos, etiam inferiores undecim ministros ordinasse: ut proinde (nisi siquis haec Acta impostturae damnaverit) de Apostolica inferiorum ministrorum (etsi alibi plures, alibi pauciores eorum ordines essent) institutione dubitare posthac non liceere videatur.

At illud gravius aliquis esse dicet, quod in sequentibus verbis etiam *Clericorum* vox legitur, quae recentioris aevi vox esse videatur. Sic enim statim sequitur: *Quum ibi* (in Pentapoli) *annos duos moratus esset .... ordinassetque ibi quoque Episcopos, atque* (κληρικοὺς) *Clericos regionatim, venit rursus Alexandriam*.

Verum novum non esse *Clericorum* nomen, docent Apostolici canones I. & II. in quibus diserte a presbyteris diaconisque οἱ λοιποὶ κληρικοὶ *reliqui clerici* distinguuntur: docent praeterea Cypriani scripta, in quibus ea vox tritissima est: docet Reinesii inscriptio Christiana XX. 413. quae non videtur altero aut summum tertio ineunte saeculo recentior. Docet praeterea Tertullianus, qui etsi Clericos ita circumloquitur (de Monog. c. 12.) *Qui sunt in Clero*; tamen *Cleri* vocabulum saepe ibidem usurpat; & ita usurpat, ut horum Actorum scriptori in ejus vocabuli usu plane congruat. Noster enim in eo quod *clericos* ab episcopis distinguit, *clericorum* nomine ministros omnes praeter unum episcopum complectitur. Nec aliter Septimius loc. cit. *Unde enim Episcopi & Clerus?* Hoc quippe ab episcopo *clerus*, quod a principe senatus differt. Ex his vides, nihil absonum fore, si altero Christi saeculo horum Actorum scriptor dicatur *Clericorum* vocabulum (primus scil. eorum auctorum, quos terimus) usurpasse. Quam antiquitatem tantam si minus impetraverimus: saltem scriptor idem Tertulliano [h. e. ineunte saec. tertio] recentior non erit: aut postremo saltem Cypriano aequalis, qui medio tertio saeculo floruit: quibus *Clericorum* vox passim usitata fuit.

Hoc jam ultimo amoto scrupulo, & horum Actorum antiquitate constabilita, praeter cetera commoda, ad quae passim intendimus digitum, etiam Eutychii, recentis memoriae nec integrae fidei scriptoris, commenta putidissima concidunt, de XII. scil. presbyteris Alexandriae a Marco constitutis, e quorum numero Patriarchae demortuo novus esset ab ipsis presbyteris subrogandus, ab eisdemque per manuum impositionem ordinandus: qua fabula hodie novatores Hierarchiae fundamenta convellere adnituntur. Estne vero credibile, horum Actorum scriptori antiquissimo nihil horum innotuisse, aut si sciret, non prodidisse? Tametsi quid moror? is prorsus contrarium prodidit loco supra recitato. *Quum ordinasset* (Marcus) *episcopum Anianum, ac tres presbyteros* (*tres* diserte dicit, quos & nominatim memorat, non XII.) *Milium, Sabinum, & Cerdonem, septemque diaconos, & alios undecim ad ecclesiasticum ministerium; profugit,*

fugit, ac rursus abiit in Pentapolim. Verum Eutychium istum decimi saec. scriptorem, simulque nostros istos Hierarchiae subversores missos faciamus; nostraeque potius aetati gratulemur, qua egregium hoc monumentum in lucem protractum fuit; quo non tantum commenta ista damnantur, verum etiam Apostolica inferiorum ministrorum antiquitas [quod unum adhuc desiderabamus] adstruitur.

XXVI P S BASILEI EPI

S. Basileus Amaseae in Cappadocia, sive Helenoponto episcopus sub Licinio martyrium consummavit non hoc, sed die XXVIII. Martii. Verum ejus reliquias [& quidem truncum seorsum a capite] projectas in mare, postmodum Angeli admonitu Elpidephorus ac Diaconi post dies XXV.(103) passione exactos, retis (104) ope extraxerunt, & caput divinitus corpori annexum invenerunt. Quo facto, sacras reliquias in Ecclesia, quam ipse Basileus Amaseae, exstruxerat, sepeliverunt. Ea sepultura quum incidisset in diem XXVI. mensis sequentis (105) idcirco mansit, ut ejus festivitas hoc die celebraretur. Haec quae dixi luce sunt clariora ex quantulaecumque (106) fidei Actis, quae Jo: presb. Nicomediensis S. Basilii discipuli venerandū nomen mentiuntur: quae Acta a Sirleto in Latinum transfusa dederant Lipomanus ac Surius, ac postremo hoc die Henschenius, qui etiam ad tomi calcem textum Graecum exhibuit. In iis Actis pag. 421. num. 22. sic legitur: *Obiit autem martyrio functus beatus . . . Basileus mense Martio XXVIII. die: sepultus vero fuit in sacri sui gregis urbe mense Aprili XXVI.* Et rursus in fine Actorum: *Ejus autem memoria celebratur* (in Graeco est *κηρύσσεται annuntiatur*: quod spectat ad antiquum morem annuntiandi in Ecclesia memorias martyrum) *XXVI. die mensis Aprilis.* His adde & Encomium, quod Adnot. 103. citavimus. Haec ideo pluribus adnotavi, ne dissimulasse videar, quod in hisce Fastis praeter morem ⚭ P. i. e. *Passio* die non suo consignetur; quum alibi, quoties dies non suus esset, *Natalis* nota apponi consuevisset. Verum animadvertendum est, diem XXVI. Aprilis non Translationis esse, aut Dedicationis Ecclesiae, aut alterius rei extrariae, sed primae sepulturae reliquiarum, quae usque ad illum diem inhumatae jacuerant. Nego autem, diem sepulturae diem non suum censeri debere. Imo tantumdem dignationis apud antiquos habebat, ac dies *θανάσιμος*. Ac sicuti ex pluribus exemplis, quae haeic afferre supersedeo, intelligo, in Sanctis non martyribus diem tum emortualem, tum etiam humationis, utrumque promiscue *Depositionem* vocari; idem plane & in *Passionis* (quae in martyribus *Depositioni* respondet) vocabulo usuvenit. Ac ne longe abeam; simile exemplum hesterno die in S. Marco habes. Vide ibi dicta cap. 3. De quo more plura

[103] De his *ὅλαις εἴκοσι καὶ πέντε ἡμέραις* testatur Encomium hujus Martyris, quod Bollandiani ad calcem ejus tomi ex MS. Card. Sforzae eruerunt, num. 18. pag. LX. Post eos 25. dies impensum oportuit aliud quatriduum, quo reliquiae Sinope, quo eas mare detulerat, Amaseam advectae, ibidem inhumarentur die XXVI. Aprilis.

[104] In Actis S. Philippi Heracleae Episcopi (ad quae die XIX. Aprilis commentati sumus) similis captura corporis cernitur.

[105] Nimirum a 28. Martii evolutis primum 25. diebus ad capturam usque, deinde aliis quatuor transactis, donec Reliquiae Sinope Amaseam perferrentur, ita demum die 26. Aprilis sepulturae honorem is consecutus reperietur.

[106] De horum Actorum minimo sane pretio videantur Valesius, Pagius, Tillemontius, alii. Graecus eorum stylus redundans est atque ineptior; itaut ea legere aggressus, ad finem usque perlegere non sustinuerim: tantum abest, ut eam antiquitatem, quam pollicentur, redoleant. Sed tamen libris Graecorum Liturgicis facile antiquiora fuerint. Encomium quod ad tomi finem Bollandistae Graece ediderunt, nihilo melius Actis est.

plura in Praefatione dabimus. Hinc non immerito heic *Passionis* nota praeponitur. Ubi si *Natale* praesignatum fuisset, facile suspicari poterant, Basileum die non suo coli; nim. propter aliquam reliquiarum translationem; aut certe quod ejus celebritas loco suo mota, huic diei non suo affixa fuisset. Hinc in Basilii Menologio hoc die Ἄθλησις h. e. *certamen* sive *passio* S. Basilei consignatur, ut & in aliis Graecorum libris liturgicis. Sic etiam Martyrologio Arabico-AEgyptio (apud Henschenium heic) & Typico S. Sabbae hoc die inscribitur, & ita quidem ut *Passio* sive *Certamen* praenotetur. Postremo quum passim in pluribus libris hoc die Ἄθλησις i. e. *Passio* praenotaretur (quod tamen cum dicto jam temperamento erat capiendum) metricae Ephemerides longius provectae, *Basileum* hoc ipso die obtruncatum cecinerunt.

Εἰκάδι ἀμφ' ἕκτῃ Βασιλαῖος ξίφει αὐχένα τμήθη.

Ense metit Βασιλεῖ *sexta & vicesima collum.*

Quo & aliquot aliis exemplis docemur, haud passim tutum esse has Ephemerides in die θανασίμῳ duces sequi.

Verum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis.

Ceterum idem *Basileus* etiam Kalendario Moscovitico effigiato hoc die inscribitur. Plura de Basileo qui scire cupit, adeat prae ceteris Tillemontium. Ejus martyrium antea negaverat Valesius, qui postea in Notis ad Philostorgium communi Graecorum sententiae accessit: cum quibus & Fasti Neapolitani faciunt ante annos nongentos scalpti.

XXVII P S IRINV MAR

Quis sit *Irinus* iste, & an diversus ab *Irino* illo, qui in hoc marmore signatur die XXVII. Junii, ad hunc alterũ diem Deo dante expedire conabimur.

XXVIII N S VITALIS

Nihil tota Italia celebrius S. Vitale mart. patre (ut ajunt) SS. Gervasii & Protasii fuit. In ejus honorem non tantũ Ravennae, ubi is passus fuit, ac Romae, sed in diversis Italiae urbibus condita Templa recenset Papebrochius ad diem 28. April. p. 562. n. 1. Ejus festum Beda omnium primus, quod quidem litteris exstet, hoc die suo Martyrologio inscripsit ineunte VIII. saeculo. Bedam ceteri Martyrologi secuti, Vitalem Ravennatem eodem die recensuerunt. Quum autem Vitalis hujus cultus longe lateque diffusus fuisset; non decuit in eo colendo Neapolitanos segniores fuisse, quos inter & Ravennates olim necessitudinis aliquid intercedebat; quippe Neapolitani duces aliquamdiu sub dispositione Ravennatium exarchorum fuisse videntur.

Ac doleo quod hujus Athletae Acta habemus ejusmodi, quae Papebrochius aevo tantum Petri Damiani diu antiquiora esse putat: de quo tamen ipso aliter (107) sentio. In iis Actis num. 8. marty-

[107] Qui Acta a Papebrochio hoc die data consarcinavit, is mihi videtur aevo Petri Damiani multo recentior fuisse. Quisquis enim is fuit, sive duas reperit historias, S. Vitalis unam, S. Valeriae conjugis alteram, quas a se locis aliquot interpolatas in unam, uti vocabant, *legendam* compegit; sive jam antea conjunctis [quippe cognatis] narrationibus, suum singulis Pacana de sua penu satis invita Minerva interposuit. Idem porro qui hoc fecit, id se fecisse declarat num. 7. *Qualiter*.. Valeria martyrium passa fuerit, *hoc modo veridicus historiae istius* [ex qua decerpit] *propalat stylus. Cum, inquit, S. Martyris* (Vitalis) *conjux B. Valeria* &c.

Is autem qui eas duas historias adglutinavit, quamdiu ex illis haurit, non infeliciter res gestas narrat, ita ut appareat, illas historias Petro quidem Damiano diu antiquiores fuisse, sed

martyrizatus ille dicitur *sub die quarto Kal. Maii*. Sed vereor, ut auctor id ex vero scripserit. Ita certe scripsit, quia jampridem eo die festum S. Vitalis Ravennae & alibi agebatur: quo factum, ut Actorum interpolator diem cultûs pro die passionis habuerit. Atqui ego existimo diem passionis jampridem fuisse ignoratum. Ceterum ubi ad festum uni certo diei affigendum ventum fuit; ille potissimum dies delectus fuit, in quem alterius Vitalis (108) in Pannonia passi festivitas incidebat, pro more veterum Kalendariorum ac Martyrologiorum. Auget suspicionem meam Basilii Porphyrogennetae Menologium, in quo non hoc die, sed XXIII. Julii consignatur Ἄθλησις τῶν ἁγίων ἱερομαρτύρων Ἀπολλιναρίου καὶ Βιταλίου ἐπισκόπου Ῥαβέννης, *Certamen sanctorum hieromartyrum* (sic vocantur Graecis pontifices martyres) *Apollinaris, & Vitalis episcopi Ravennae.* Nec dubium est, quin hic ipse Vitalis sit, de quo nunc agimus. Ceterum, cur episcopatus ei affictus fuerit, multae (109) subesse causae potuerunt. Haec eo pluribus deduxi, ut appareat, non de nihilo esse, quod in hisce marmoreis Fastis non *Passio*, sed *Natale* S. Vitalis hoc die consignetur. Nam quum Fastorum auctori suboleret, hunc

sed tamen non antiquissimas. At quae idem consarcinator de suo admetitur, praesertim num. 6. & 8. ea aperte ostendunt aevi intolerandam barbariem. Quam enim suavia illa sunt, quae num. 8. interponit. *Gaude & laetare felix Ravenna ... quae B. Vitalis sepulcrali meruisti coessentia* [i. e. συνουσία, *praesentia*] *insigniri: qui exceptis ceteris, quos aequipollenter foves, tuae turritae celsitudini solus potuit esse honori.* Nec minus jucunda sunt, quae num. 8. leguntur.

Quae de B. Valeria ab Idololatris Sylvano sacrificantibus diu caesa ac seminece relicta num. 7. scribuntur, ea & brevitate & rerum convenientia satis se lectori, ut opinor, probabunt. Ita de hoc toto monumento censeo, in quo novus iste collector duorum conjugum historias [utinam non a se alicubi interpolatas] complexus est.

[108] In Hieronymiani Martyrologii apographis duobus Lucensibus venerandam canitiem praeseferentibus diei XXVIII. Aprilis tale est initium: *In Pannonia natalis S. Vitalis. Eusebi Episcopi. Tyballi. Pollionis.* Corbejense exemplar supparis antiquitatis in hunc modum orditur: *In Pannonia Eusebii episcopi, & Vitalis, Pollionis.* In Kalendario Hieronymiano Lucensi, nullo indicato passionis loco scribitur: *IIII. Kal. Vitalis.* Sed ibi quoque Vitalis Pannonius est intelligendus, quia id Kalendarium ex mente Hieronymiani Martyrologii loquitur. Ceterum ab Antuerpiensi S. Villibrordi Martyrologio [quod etiam Hieronymianum est] eo die S. Vitalis abest.

[109] Sive quod forsan fieri potuerit, ut is Vitalis, cujus nunc vera Acta desiderantur, episcopus Ravennae fuerit, aut certe alicubi id Menologii Auctor scriptum repererit: sive quod quum is passim *Vitalis Ravennas* [ad aliorum ὁμωνύμων discrimen] diceretur, id perinde acceptum fuerit, quasi illud *Ravennas* ad sedem pertineret, in eo praesertim, quem ceteroqui constabat, civem non Ravennatem sed Mediolanensem fuisse: sive postremo quod confusus fuerit cum Vitale altero amico Venantii Fortunati, quem Episcopum Ravennae fuisse Baronius ad 28. Aprilis, & alii passim crediderunt, persuasi tum lemmate Venantiani carminis I. 1. *Ad Vitalem episcopum Ravennatem*, tum illo carmine [I. 2.] quod inscribitur, *De templo D. Andreae, quod aedificavit Vitalis episcopus Ravennas.* Hinc doctus Venantii scholiastes Brovverus cum auctore Catalogi Ravennatium antistitum expostulat, quod Vitalem hunc [inter Petrum seniorem & Joannem inferendum] non agnoverit.

Verum in hoc Carmine versus finem sic legitur: *Hoc bonus antistes, Vitali urgente, Johannes Condidit egregio viscera sancta loco.* Nec dubium est, quin Johannes in hoc disticho memoratus sit ille Johannes Ravennae Archiepiscopus, qui post Petrum Seniorem proxime sedit, ut optime animadvertit Bacchinius ad Agnellum Ravennatem tom. 2. Scriptor. Ital. pag. 110. C. Quid ergo restat, nisi ut Vitalis, qui Johannem pro suo Metropolita agnoscebat, alterius sedis in eadem provincia episcopus fuerit? Ceterum quod civis Ravennas esset, hinc in titulis carminum Venantii *Episcopus Ravennas* vocatur. Sive, quod magis credo, Chorepiscopus erat alicujus Ravennae vici aut castelli. Ceterum nullus Vitalis Ravennae Metropolita fuit, quippe in Agnelli libro Pontificali nullus hoc nomine occurrit. Verum de hoc Vitale amico Fortunati obiter: quocum fortasse Vitalem Martyrem Graeci confuderint.

hunc martyrem die non suo coli; idcirco *Natalis* notam praenotavit, quae communis est cujuscumque generis festivitatibus, quocumque die peragantur.

At illud minimum difficultatis habet, quod in hoc marmore *Martyris* titulus dissimulatur: id quod & alibi factum deprehenditur, nec *Passione* praenotata, nec titulo *Martyris*. Quid quod Ravennae in porticu Basilicae S.Vitalis sic legebatur? *Beati Vitalis* (dissimulato *martyris* agnomento) *Basilicam mandato Ecclesii Episcopi Julianus Argentarius aedificavit ornavit atque dedicavit* [h. e. encaeniavit: *somministrò la spesa per l' apertura*] *consecrante vero reverentissimo Maximiano sub die XIIII. Kal. Maii, sexies P. C. Basilii Jun.* (is est annus 547.) *indictione X.* Ad quam inscriptionem adnotavi quaedam in *Diatriba de Dedicationibus*, quam Comment. ad tit. Amphith. Camp. inserui.

De hoc S. Vitale epistola sub S. Ambrosii nomine supposita, non sine subjectis S. Vitalis Actis circumfertur; quam Benedictini in Append. tom.2. pag. 485. inseruerunt. Quocirca nihil de tanto pugile nunc quidem antiquius restat, quam Venantii Fortunati [quem Ravennae educatum narrant] distichon [110] quo disticho de martyrii genere, quod & in Actis is pertulisse narratur, certiores evadimus.

XXVIIII DP S SEVERI EPI NRI

Ante detectum hoc marmor dies Depositionis S. Severi aut ignorabatur; aut potius [ut quod res est, loquar] ante ducentos quidem annos [111] a nostris is dies tenebatur, sed tamen festum diei non suo affigebatur. At nos quidem

Kk

(110) Is lib.1. carm.2. inter Reliquias Ecclesiae S. Andreae, quam describit, illatas, etiam S. Vitalis pignora ibi recondita testatur his versibus.

Vitali domus ista placet, qui vivus arenis
Defossus, meruit perdere mortis iter.

Vbi videndum, an non pro *Perdere* poeta *Prodere*, aut *Pandere* (suppleto *Sibi*) aut quid simile scripserit. Hoc supplicii genus in Actis Papebrochianis num.4. judex ita describit, officium alloquens: *Ducite hunc rebellem ad Palmam* (id ei loco nomen).. *quod si sacrificare contempserit.. facientes foveam in terra, quo ad aquam usque perveniatur, ibi eum supinum deponite: & eum terra similiter ac lapidibus obruentes, absque humana cura dimittite.*

(111) S. Severum revera die XXIX. Aprilis ad caelum evolasse, modo nos quidem ante detectum hoc marmor ignorabamus: at ante ducentos annos id nostris hominibus non latuisse, colligo ex ejusdem S. Severi officio, quod simul cum aliis quibusdam Sanctor. Neapolitanorum Officiis Neapoli editum fuit an. 1525. Quem libellum sane quam rarissimum nuper mihi vir amiciss. Cyrus de Alteriis, mirus ejuscemodi gazarum conquisitor, commodavit, heic & alibi usui permagno futurum. Ergo ejus Officium novem lectiones pro more illius aetatis de S. Severo habet, easque cum vita illa Severi, quam Vghellus, & Bollandistae ad 30. April. afferunt, satis consentientes. Itaque Lectione VIII. hoc in Officio legitur: *Et DEPOSITVS est Sanctus Severus, finivitq. in Domino TERTIO KALENDAS MAIAS*, h. e. die 29. Aprilis. Et tamen in festorum indiculo, qui ad calcem ejus libelli editus est, sic scribitur: *Die 30. Aprilis Festum Sancti Severi.* Ergo, uti dicebam, ducentis ab hinc annis, quo die Severus obiisset, nostri homines [a quibus id Officium etsi die non suo recitabatur] non ignorabant.

Et ea quidem periocha in Severi vita quam Bollandiani afferunt, desideratur. At eadem in Vghelliano exemplo legitur. Cur, inquis, eam Bollandistae omiserunt? Quia id totum ex ea vita resecuerunt, ubi auctor ad universalem Ecclesiae historiam digreditur. At eo loci post Marci & Julii pontificum annos ea lacinia latens, facile Bollandistarum oculos effugit.

Sed & illud notandum est, quod in eodem S. Severi Officio duplex praeter morem adscribitur oratio, una quae incipit, *Omnip. semp. Deus qui hodierna die beatiss. Severum Conf. tuum atque Pont. AETHEREA REGNA PENETRARE fecisti &c.* [eaque videtur ante festi transpositionem usurpata; quae post ejusdem procrastinationem tamen in 1. Vesperis retenta fuit, quippe quae adhuc in diem emortualem inciderent] alte-

dem certe eã depositionem nunc demum non in ultimum Aprilis, sed in praecedentem diem incidisse ex hoc marmore addiscimus. Cur autem aut quando Severi festum in diem sequentem traductum fuerit, haud quis facile expediverit, praesertim quum ea transpositio nõ heri aut nudius tertius acciderit. Nam in vetere Ecclesiae Neapolitanae Kalendario (apud Ant. Caracciolum pag. 307.) die XXX. Aprilis legebatur: *Severi Episcopi* (112) *Confessoris, Neapolitani*. In altero MS. Kalendario (113) Capuano apud eumdem pag. 311. sic scriptum fuit: *Pridie Kal. Maii Severi Episcopi & Confessoris*. Verum haec Kalendaria tantum abest, ut satis antiqua putem, ut ea XIV. saeculo, aut summum XIII. exeunte, vetustiora non esse, plane praestem.

Quid moror? Quando & qua de causa S. Severi festivitas de XXIX. Aprilis die in sequentem transierit, non tam hariolor, quam intento digito demonstraturus mihi videor. Anno 1274. [teste Caesare de Engenio] rex Carolus II. aedem, quam hodieque admiramur, S. Petri Mart. regali magnificentia fundavit ditavitque. Ex illo aut proximo tempore procul dubio credendum est, Petrum Mart. non tantum annuo festo a Neapolitanis cultum fuisse, sed & inter patronos [inter quos hodie numeratur] adscitum. Quandoquidem autem dies Petri emortualis in eumdem diem cum S. Severi festo concurrebat; Regis ac populi favori, atque in recentis memoriae Martyrem reverentiae hoc datum fuit, ut Severi festum loco suo motum transferretur in sequentem diem. Pari de causa S. Pomponii [qui minoris prae Severo dignationis apud Neapolitanos erat] festivitas de XXX. Aprilis (quo olim, testibus hisce fastis, colebatur) in XIV. Maii traducta fuit. Confer dicenda ad XXX. Aprilis. En transpositionum istarum epocham. Verum quando nunc ope marmoris hujus de vero tum Severi tum Pomponii depositionis die certiores evasimus; praestaret, quantum ego judico, utrumque Antistitem in suas pristinas sedes reponere, ac Petrum Mart. [dumtaxat in Neapolitana dioecesi] in vacuum diem XIV. Maii a Pomponio relictum traducere: si quidem ita summis Ecclesiae apicibus visum fuerit.

Nolo heic autem in vitam & aetatem Severi hujus longius commentari: de quo videantur inter antiquos S. Ambrosius epistola ad hunc ipsum Severum, Symmachus VII. ep. 51. Jo: Diaconus in nostror. Episcopor. Chronico, ac postremo auctor anonymus vitae S. Severi, quam

altera, quae in 2. Vesperis proponitur [recitanda utique & in Laudibus & per Horas] quae orditur, *Omnip. sempit. Deus, cui cuncta famulantur elementa* &c. quae oratio nihil de obitu in eum diem incurrente monet. Itaq. miror, sagacissimum rerũ nostrarum rimatorem Chioccarellum nihil horum vidisse: cui si Severi Officium inauditũ fuit, at vita, in qua eadem omnia de die depositionis leguntur, ad manus fuit.

(112) Ex interpunctione post *Confessoris* arguit Caracciolus, Severum civem Neapolitanum fuisse. Fuisse & ego censeo: sed id ex illa interpunctione [quae nihil aliud agit, quam ut abstrahat τὸ *Neapolitani* a proximo *Confessoris* vocabulo, illudq. retrahat ad praecedens *Episcopi*] argui; aut vero Kalendarium istud haud satis antiquum (uti constat ex addito *Confessoris*) idoneum esse testem ad Severum Neapolitana civitate donandum, id vero pernego.

[113] Miror hoc Kalendarium Mich. Monacho fuisse ignotum: inter cujus antiqua Kalendaria Capuana tantum in primo, ad diem XX. Julii sic reperio: *Depositio S. Severi episcopi*. Verum is Severus nihil cum Neapolitano commune habet: nec quo pertineret, scirem, nisi id ex Usuardi apographo Vaticano didicissem, in quo (apud Sollerium ad Usuardi XX. Julii) eo die XX. Julii, omisso *Paulo Cordubensi* (qui in Usuardo claudit agmen) adjicitur *Casinensis Severus* hisce verbis: *In Cassino, natalis sancti Severi episcopi*.

Hic est ille Severus, qui sub Felice III. Papa an. 483. cum Aquinate, Fundano, Capuano Episcopis Romanae Synodo subscripsit; quem & alteri concilio ab eodem Felice coacto adfuisse, Petrus Diaconus tradit, qui & ejus praeclaras virtutes peculiari libro complexus fuit. Sed & Leo Marsicanus III. Chron. Cas. 40. meminit *Ecclesiae Sancti Severi Episcopi, quae* [inquit] *in hoc monte* [Casinensi] *sita est*,

quam & Vghellus edidit, & Bollandiani dici XXX. April. pag. 768. inseruerunt: ex recentioribus autem Chioccarellus, Ant. Caracciolus, Vghellus, & Bollandistae loc. cit.

Verum temperare mihi non possum, quin de auctore vitae judicium meum qualecumque interponam. Chioccarellus, Caracciolus, & post eos Vghellus & Bollandiani socii putarunt, hunc auctorem Jo: Diacono diu vetustiorem, imo & ante Siconem Beneventanum scripsisse [qui Sico anno 818. corpus S. Januarii Neapoli Beneventum abduxit] quippe quum in hac vita num. 6. dicatur Severus *Corpus B. Januarii Sacerdotis & mart. ipse condidisse manibus suis in Ecclesia foris porta hujus civitatis milliario uno, in qua NVNC REQVIESCIT VSQVE IN PRAESENTEM DIEM*: quod nemo sanae mentis post illam translationem scripsisset.

At mihi longe secus videtur, statuenti, vitam S. Severi diu post Joannem episcopor. chronographum fuisse elucubratam. Et quidem, nisi vehementer fallor, res ipsa loquitur. Vt inde exordiar: multa Joanni Diac. cum hoc biographo communia sunt. Nec enim solum omnia quae in Joanne vere Severiana sunt, eadem hic admetitur, sed & quae in Diacono de more sunt extra oleam plurima, ex universali ejusdem aetatis historia petita, quorum nihil ad Severum attinet, eadem totidem fere verbis & auctor vitae recitat. Vide hujus vitae totum num. 6. [apud Boll. p. 769.] ac praeterea quae in Vghelliano exemplo sequuntur, a Bollandistis praeterita; ea omnis lacinia & in Diacono eisdem ferme verbis reperitur, praeter narratiunculam de translatione S. Januarii Neapolim a Severo factam, quae huic biographo peculiaris est. Nunc illud est decernendum, uter ab altero hauserit. Equidem chronographo Joanni visam fuisse hanc, quam terimus, Severi vitam, numquam adducar ut credam. Quid enim? Is erat Joannes ille, ut Anastasii Biblioth. aliorumque, quorumcumque facultatem haberet, expilare scrinia non dubitaret, quo Chronicon suum pinguius faceret, si non episcoporum gestis [de quibus nihil supra quam tradidit, compererat] at rebus saltem extrariis & ad universam Ecclesiae historiam pertinentibus. Estne vero credibile, si qnidem umquam Severi vita ista in ejus manus pervenisset, illum res longe pulcherrimas ac praeclarissimas fuisse praeteriturum, veluti quod mortuum suscitasset, quodque morienti SS. Januarius & Agrippinus se videndos praebuissent? ut de Translatione S. Januarij taceam, quam Joannes non tantum praeteriit, sed & contrarium scripsit. Ergo si me audis, vitae scriptor Joanne Chronographo recentior fuit; qui ut vitam concinnaret suam, non tantum quae in Joanne reperit, totidem verbis arripuit, sed & praeterea, quae de eodem Severo corradere undecumque potuit, admensus est. Et quidem haud paullo recentior mihi fuisse videtur. Nam (ut infra a me animadvertenda praeteream) vitam illam commentarii loco scripsisse se ait, iis serviturum, qui res easdem versibus commendare cupiebant, ut in epistola profitetur. Nunc, quantum video, nec nono nec decimo saeculo passim Sanctorum vitae versibus perscribebantur. Mos is [etsi melioribus saeculis aliquando usurpatus] serius omnino restitutus fuit, ac facile XI. ac XII. ac porro sequentibus saeculis. Vt autem versificatori velificaretur Anonymus, pigmenta omnia, pro captu illorum temporum, ac μυροθήκια exhausit. Vel illud argumento est, quod ut apparitionem SS. Januarii & Agrippini Severo morienti factam ornatiorem redderet, plures circumstantias ex simili ὁράματα S. Paulini ex Vranii epistola est mutuatus. Utrobique illa morientis vox, *Ubi sunt fratres mei?* utrobique immotis aedibus, tantum decumbentis cubiculum contremiscit. Ac sane videndum, an non & illud ab Vranio sumpserit, quod in epistola dicit, se ista in versificatoris gratiam conscripsisse; ut in Adnotat. 114.

monebo, ubi de aetate scriptoris plura.

At enim, inquis, illud quo pacto procedet, quod corpus S. Januatii *usque in praesentem diem* in eodem loco requiescere dixit, nisi auctor vitam antea elucubraverit, quam Sico inde corpus abstulisset? Respondeo, haec praeter verum a biographo scripta fuisse. Non enim Severus, sed mox Joannes[ille, cui morienti S. Paulinus adstitit] *in Oratorio manu sua condidit Beatissimum Martyrem Januarium a Marciano sublatum*: verba sunt Joannis Diaconi in eo, quem dixi, Joanne. Verba autem biographi illa *usque in praesentem diem*, sive ab inepto librario addita fuere [nam vellem sane, qua possem, biographi existimationi parcere] sive potius auctoris inscitiã arguunt, cui Anonymi Salernitani narratio de Sicone Januarii corpus abducente ignota fuit. Vide de his plura in subjecta (114) Adnotat. in qua digredimur in Severi vitam. Ac de Actis hactenus.

De

[114] *In vitam S. Severi secundum sectiones editionis Bollandistarum ad XXX. April. Adnotata aliquot.*

De triplici hujus vitae prologo; quorum tertius cur biographis Neapol. communis fuerit. Ovum *sive* Obum *quid. De Campaniae rectoribus. Quid Clericus in Episcopali aula notes. Tintinnabuli antiquitas. Etsi ejus inventum Severo haec vita tribuere videtur. Processionum sub Crucis vexillo antiquitas. VNDE pro* De quo. Confessor *pro non martyre. Narratio S. Januarii a Severo translati falsa ostenditur; ut & illud* Vsque in praesentem diem. *Plura ex Vranio in hanc vitam transfusa. Vita Severi saeculo XIII. aut XII. non antiquior. Severi miracula apud Vghellum.*

His, quae in Severi vitam & scriptoris aetatem modo animadversa fuerunt, juvabit & haec adjungere.

In apographo vitae, quod ex codice monasterii S. Severini submissum Bollandianis fuit, praeibat haec periocha: *Prius quidem ab Incarnatione Domini sermo nobis sumendus est, deinde ad beator. Apostolicor. seriem devenire* [oportet] *prosequentes cominus sessiones Neapolitanor. antistitum*. Id tamen in hoc scripto non fit. Itaque id prooemium videtur forsitan sumptum ex simili prooemio, quod chronico Jo: Diaconi qui Apostolicos cum Episcopis Neapolitanis contexuit, praemissum antea fuerit. Nisi vero hic anonymus chronicon conscribere in animo habuit.

Sequitur apud Vghellum & Bollandistas epistola hoc initio: *Domino illustri* [sine ullius certo nomine], *& fratribus omnibus in Christo salutem. Litteris nobilitatis vestrae iterata vice sollicitor* &c. Quae epistola sine nomine figmentum redolet: & alicunde sumptae sententiae heic accommodatae videntur. Illud certe, quod in fine in gratiam eorum, qui haec *versibus illustrare* gestirent, vita haec scribi dicitur, sumptum est ex Vranii epistola de obitu S. Paulini, quantum meminisse possum. At illud magis mirandum, quod haec vita *triceps* jure dici poterit; praeter enim duos hactenus designatos prologos, sequitur & tertius.

Nam num. 2. sic orditur: *Secretum Regis celare bonum est* &c. Hoc initium ex Tobiae libro sumptum vitae S. Mariae Aegyptiae auctor suus dederat. Eam vitam medio IX. saeculo Paulus Neapolitanus Latinitate a se donatam celebrem apud Neapolitanos reddidit. Hinc auctor vitae hujus simile exordium scripto suo fecit, diu sane post Paulum illum. Postremo & Jo: Cimeliarcha saeculo XIV. vitam S. Joannis IV. Episc. Neapolitani scripturus, non dubitavit & eisdem exordiri verbis. Vides ut istud initium commune biographis Neapolitanis evasit. Nam in libello, quem Adnot. III. laudavi, in Officio S. Agnelli Lect. I. prope ab initio scribitur: *S. Raphaelis Angeli monitis obtemperantes, qui dicit, Secretum regis* ... & quae porro sequuntur. Item in Officio S. Candidae eisdem verbis orditur Lectio VI. nisi quod Salomon ejus dicti auctor citatus. Sed & in officio S. Agrippini indidem Lectio II. incipit.

Ibid. v. 7. *Rem novam & inauditam in his temporibus accidit nobis Severum Neapolitanae sedis episcopum, sicut & antiquos olim sanctos, operari mirabilia, quae per illum ostendere Dominus dignatus est*. Haec ex Vghello adscribere malui; nam Bollandiani pauca immutarunt, ne auctor aequalis S. Severi videretur. Verum haec eadem, quantum commemini, ex prooemio vitae Aegyptiacae Noster huc transtulit, parum curans, quod ea scriptori nec aequali, nec suppari disconvenirent. In Officii S. Severi lectione I. haec eadem sic paullo aliter leguntur: *Res nova & inaudita in his temporibus accidit nobis, ut in Severum* ... *sicuti in antiquos olim sanctos operari mirabilia Dominus*

minus

minus dignaretur. Quasi Severus, qui exeunte saeculo IV. sedit, inter antiquos numerandus non fuerit. Verum quid faceres, quum eadem verba in prooemio vitae Aegyptiae auctor nactus, sibi atripienda putarit?

Ibid. *Ovum*, quod pro *balneatico* solvebatur, bene conjecerunt Bollandistae, esse monetae genus. At in exemplari, quo utebatur Ant. Caracciolus, legebatur *Obum*, quod tamen nihilo minus pro *Ovum* positum putavit, alternantibus, uti fit, B & V consono. Atqui suspicor, biographi aevo plerosque credidisse, *Obolum* [quae vox aevo sequiore etiam pro minimo monetae genere apud Cangium firmitur] esse diminutivum a primitivo *Obum*; atque ob eam causam *Obum* pro *obolo* usurpasse.

Num. 3. v. 4. *Surgens* [balneator] *interpellavit ducem terrae ejus super uxorem ejus*. Ac semper is judex *Dux terrae* vocatur. At in lectionibus saepe laudatis Officii S. Severi [in quibus integra haec vita recitatur] *dux civitatis* idem ubique nuncupatur, aliquanto sane aptius. Sed quocumque modo legas, ad Duces Neapolitanos, aliter *Consules* appellatos, ea verba spectant. Atqui IV. exeunte saeculo adhuc Neapolis cum tota Campania antiquis rectoribus suberat ab Hadriano institutis: quos Hadrianus quidem *Consulares* appellavit: at iidem nonnumquam & *Correctores* vocabantur. Et olim equidem rectorum Campaniae indiculum ex inscriptionibus & libris haustum collegi: quem Deo dante aliquando dabimus. Ac sane tempore S. Severi Decium Campaniae rectorem fuisse, ex Symmachi (VII. 51.) epistola, qua Decio hunc Severum commendat, collata cum aliis ejusdem epistolis, satis aperte colligitur.

Ibid. v. 10. *Aut ipse debitor haberet eam una cum filiis suis in suo servitio*. Pro *debitor* legendum est *Creditor*, uti recte in Vghello & in Lectionib. S. Severi scribitur. Atque istud judicis decretum non male, si quaeris, cum jure Romano congruit: nam Leonis Novella, quae liberos homines servos fieri vetuit, diutiuscule post S. Severum scripta fuit.

Ibid. v. 18. *Et dicit mihi jus suum in me habere*. Sed *In jus suum me habere* (ut in Vghello & Lectionib. legitur) legum verba aptius exhibet. In legibus autem *In jus suum* [pro *in jure suo*] habere tritum est, quod & ad jus herile pertinet.

Num. 4. v. 7. *Dedit* [Severus] *tintinnabulum Clerico suo*. Illud *Clerico suo* tempora scriptoris, non S. Severi redolet. Nam aevo sequiore ex Ecclesiae CPolitanae more (ad quam Neapolitana in pluribus se conformaverat,) *Clericus erat domesticorum Episcopi nomen*. In Catalogo Officiorum M. Ecclesiae apud Goarum ad Euchologium pag. 275. ὡς ὀφείλει &c. *Non oportet enim Sacerdotem esse CLERICVM; quia sacerdotes incruentum sacrificium offerre Canon jubet, non autem* (οἰκεῖον εἶναι τοῦ Ἀρχιερέως) *Archiepiscopi DOMESTICVM esse*. Ergo *Clericus* in Aula Patriarchali idem qui οἰκεῖος *domesticus*. Quam loquendi consuetudinem et Neapolitani sunt imitati.

Dedit, inquit, *tintinnabulum clerico suo, ut circuiret civitatem inclytam, & ad sonum tintinnabuli cursim omnes catervatim ad Episcopii Ecclesiam . . Salvatoris . . . convenirent*. Ritus hic convocandae plebis ope circumlati tintinnabuli apprime notandus est. Ceteroqui veteres tintinnabulis usos ad signa danda, & homines convocandos, pluribus ostendunt Hadr. Junius Animadv. III. 11. Casaubonus ad Suetonii Augustum c. 91. Polyd. Virg. Baronius, alii.

Verum ante modo recitata verba in Vghello sic scribitur: *Mox autem novam consuetudinem suae civitatis demonstravit. Dedit tintinnabulum*, & cetera quae supra adscripsi. Eadem verba & Bollandiani in suo apographo repererunt, sed ea se expunxisse in Adnot. fatentur, quia [inquiunt] *sensum turbabant*. At sane omitti sine piaculo nequiverunt. Hoc enim biographus iste innuere propositum habuit, nim. campanarum usum [quem vulgo S. Paulino Nolano adscribunt] S. Severo, qui paullo antiquior fuit, esse tribuendum. Haec nempe est *nova consuetudo*, quam *suae civitati* (sic enim scribendum pro *civitatis*) *demonstravit*. Heic autem magis quid biographus scripserit, quam recte ne id senserit, quaerimus. At in Lectionib. laudatis aliter haec leguntur hoc modo: *Vt mos erat civitatis* [jam ante Severum scil.] *dedit tintinnabulum* &c.

Statim deinde narratur multitudo cum S. Severo sub Crucis vexillo ex Ecclesia Salvatoris ad *Cryptam* (sive coemeterium, quod nunc Ecclesiae S. Januarii extra moenia adjacet) processisse. Harum processionum sub vexillo crucis exstat geminum exemplum in vita S. Porphyrii Gazae episcopi, quam Hervetus Latina civitate donavit: ad quam supra die 26. Febr. animadversiones scripsimus. Porphyrius autem ac Severus in eadem tempora inciderunt.

Ibid. v. 18. *Ad memoratam cryptam pervenerunt, VNDE superius fecimus mentionem*. Sic & n. 6. v. 6. *Et ipsar. basilicar. VNDE superius mentionem fecimus*. VNDE pro hodierno Gallorum DONT, jam pridem usurpaverant Trebell. Pollio, Jornandes, Ordericus Vitalis apud Cangium.

Num.

Num. 5. sic incipit: *Tunc beatiss. Christi Confessor Severus*. Quae appellatio eisdem verbis passim in tota hac vita usurpatur. At *Confessor* pro non Martyre quum numquam in nostro Kalendario occurrat; serius nostris usurpata videtur: etsi in Cangii Glossario Egberti Eboracensis (qui octavo saeculo florebat) ac postea Odonis Cluniacensis, qui decimo saec. vixit, ac porro posterioris aevi loca eo significatu afferantur.

Num. 6. *Sedit S. Severus Episc. annos quadraginta sex, menses duos, dies undecim*. Haec eisdem verbis, ne littera minus, in Chronico Joannis habes. Sed & quae mox heic statim sequitur basilicarum quatuor a Severo factarum descriptio ad finem usque lectionis hujus, ea tota ac verbis totidem ex Joannis Chronico est. Nisi quod Noster initio narratiunculam de S. Januarii translatione ab hoc Severo facta interponit. Quae tamen quum extra locum sit, & contraria Joannis chronico; gravem fallaciae suspicionem injicit. Nam age Joannem chronographum cum auctore vitae hujus conferamus. Joannes incipit: *Hic* (Severus) *fecit Basilicas quatuor: unam foris urbem juxta S. Fortunatum, et aliam in civitate mirificae operationis* &c. At biographus noster in hunc modum: *Hic fecit Basilicas quatuor* (*Nam & corpus B. Januarii sacerdotis & martyris ipse condidit manibus suis in Ecclesia foris porta hujus civitatis milliario uno, in qua nunc requiescit usque in praesentem diem; & ipsarum basilicarum, unde superius mentionem fecimus*) *unam foris urbem juxta S. Fortunatum* [*nomini suo consecravit*] *& aliam in civitate mirificae operationis* &c. Quae porro sequuntur ad sectionis usque finem, nihil additamenti supra chronographum complectuntur. At in his, quae recitavi, quae parenthesi coercui, ea Noster de suo addidit. Quae quidem vel sine parenthesis indicio quivis per sese internosceret, quum sint extra locum posita, & filum narrationis interrumpant. Postremo Jo: Diaconus S. Joanni I. tribuit ea, quae heic biographus de Severo interponit. En chronographi verba in Joanne I. *In eo oratorio, ubi manu sua dicitur condidisse beatiss. Mart. Januarium a Marciano sublatum & ipse parte dextra humatus quievit*. Atqui Diaconum hoc vitae scriptore longe, si non aliud, antiquiorem esse, jam supra demonstravimus. Porro ut obiter moneam, Ant. Caracciolus mira loquitur pag. 243. sperans, haec a se paradoxo majore conciliari posse. Vult enim, *ab utroque id factum, ab Joanne videl., & Severo tunc presbyteris vel diaconibus, postea episcopis*. Vult praeterea [nullo teste producto] eam Translationem anno 325. contigisse: quo tamen anno Severus vix natus erat, Joannes ne vix quidem. Ut omittam quod Martyrum reliquias condere peculiare Episcoporum fuerit, non item presbyterorum: quod pluribus ostenderem, nisi festinarem.

At haec eadem, quae ex Bollandiano vitae exemplo recitavi, quaeque cum Ughellianis ferme consentiunt, in Lectionibus S. Severi paullo aliter procedunt; in quibus sic legitur Lect. VII. *Hic fecit basilicas quatuor, in quarum una corpus B. Januarii Episcopi & Mart. ipse recondidit manibus suis, quam ejus nomini consecravit, sitam extra portam civitatis hujus miliario uno, in qua nunc requiescit usq. in praesentem diem. Fecit & aliam ecclesiam extra urbem juxta S. Fortunatum, & nomini suo consecravit*. Harum Basilicarum posteriorem tantum [quae vulgo dicitur *S. Severo a Peruozzo*] memorat Jo: Diaconus, & vita Severi in Bolland. & Ughello. At Lectiones, uti vides, eidem auctori attribuunt etiam priorem alteram h. e. Ecclesiam S. Januarii extra moenia. Pergit Lectionum auctor. *Item aliam in civitate mirificae operationis* & cetera ut in Bolland. Ughello & Jo: Diacono. Ex his vides auctori Lectionum non constare illum *quatuor* tantum basilicarum numerum; quia praeter jam dictas idem Severus [ut ad finem tum in Lectionibus & vita Severi, tum ab Jo: Diacono dicitur] etiam monasterium S. Martini, & alterum S. Potiti fecit: ut omnino quinque ab eo basilicas factas admittat oporteat, contra fidem Jo: Diaconi.

Age vero animadversione hoc dignum est, quod illud *Requiescit usq. in praesentem diem*, quod ab auctore vitae Severi per inscitiam scriptum vidimus, etiam in has Lectiones transfusum fuit. Nec mirum, quia in eum finem ea vita elucubrata videtur, ut ex ea particulatim divisa Lectiones Officii exsisterent; sicuti & in eumdem usum suam S. Joannis IV. vitam Cimeliarches composuit. Postquam autem illud *Usq. in praesentem diem* aevo illo tenebricoso receptum in Officii Lectiones fuit; etiam siquis interim paullo eruditior exstitit, qui contrarium doceret, tamen privata auctoritate de Lectionibus quidquam detrahere nefas ducebat. Quod usque eo processit, ut etiam XV. saeculo, [quando Neapolis litterarum laude praecellebat, nec ignoraretur S. Januarii corpus in Monasterio Montis Virginis asservari] id in Lectionibus recitaretur; ac postremo ut anno 1525. (quo Severi Officium typis Neapolitanis excusum prodiit) idem illud *Usque in presentem diem*, suam in eo Officio pristinam stationem tueretur.

Jam

De aetate vero qua vixit Severus, jam in confesso est, eam ad posteriora tempora esse porrigendam, sic poscentibus tum S. Ambrosii & Symmachi epistolis (quas Chioccarellus, & ex eo alii recitant) tum etiam S. Martini obitu; post quem debuit Severus ei Basilicam dedicare. Et jam alibi [vide dicta de S.Joanne ad III. April.] animadversum a me fuit, Joannem Diaconum quarti & quinti saeculi episcopos multo antiquiores reddidisse, nempe ut lacunam impleret aliquot episcoporum; quos ita ignoravit, ut ne deesse eos quidem sit umquam suspicatus. At in VI. saeculo & sequentibus idem digessit accuratius tempora.

XXX DP POMPONII EPI NRI

De Depositionis die nos minime dubitare sinit hujus Kalendarii inscriptio, ejusque experta toties in consignandis diebus emortualibus fides, quam & in dies magis certiorem deprehendimus. Ac Fastis hisce adstipulatur marmorea tabella antiquitus scripta, sed anno 1503. instaurata, quam ad pedes arcae, quae corpus S. Pomponii complectitur, exstantem in Ecclesia S. Mariae Majoris refert Chioccarellus pag. 51. in hunc modum. *Pomponius Antistes Neapolitanus sedit ann. VIII ac XX., diebus X. obiit ultimo Aprilis, sepultusque est in Ecclesia S. Mariae Majoris, quam ipse Neapoli magnis sumptibus aedificaverat. Claruit autem temporibus Ormisdae, Felicis, Joannis, & Bonifacii pontificum Romanorum, imperanti-*

Jam vero post ecclesiarum ab Severo exstructarum catalogum, quem biographus ex Jo: diacono exscripsit, sequitur tum apud eumdem Diaconum, tum in Severi vita Vghelliana rerum aetate Severi in Ecclesia universa gestarum stricta narratio. Hanc totam narrationem Bollandiani omiserunt: cujus sui facti rationem ipsi (in Adnot. sub litt. q.) reddunt. At nollem omisissent: nec ob eam solu causam, quia eidem rerum externarum narrationi iotexitur meotio Severi *depositi III. Kal. Majas* [de quo vide quae supra Adnot. 111. momui] verum etiam quia antiqua monumenta semper integra dare praestat. Vel haec rerum externarum in his Actis notitia habet minutiora quaedam ab Jo: Diacono & Anastasio diversa. Ex iis etiam utriusq. textus alicubi feliciter corrigi poterit. At eaedem externae orationes ab Officio S. Severi non immerito detractae fuerunt.

Num. 7. ad finem ferme usque auctor Vranii scrinia compilans, eadem omnia, quae ille de S. Paulini obito miraodo narrat, S. Severo attribuit. At idem quid sit *Orationem colligere* [quod exposui ad III. April. ubi Vranii epistolam cum Jo: Cimeliarcha contulimus] non intelligens, Severum decantantem Psalmum inducit; quo decantato addit, *Deinde collecta oratione siluit*. Videsis dicta ad 3. April. pag. 142. in Adnot. 11.

Ex huc usque animadversis haud difficile erit de aevo biographi nostri decernere. Hunc ego biographum per omnia similem Cimeliarchae illi, qui saeculo XIV. vitam S. Jo: IV. condidit [de quo plura dixi ad 3. April. loco cit.] reperio. Idem utrique vitae initium est, *Secretum Regis* &c. uterque auctor ex Vranio plura arripuit: utraque vita in usum Lectionum Officii conscripta fuit: idem utrobique genius, & vitas Sanctorum quovis modo pinguiores efficiendi ardor. Sed tamen quo minus eumd. utriusq. vitae auctorem Cimeliarcham illum fuisse putem, ipsa haec tanta similitudo prohibet. Accedit quod stylus vitae Severi facile est vita S. Joannis IV. antiquior. Sed tamen haud longissimo intervallo Severi biographus antiquior Cimeliarcha videtur, nec facile XIII. aut summum XII. saeculo vetustior.

Sequuntur porro apud Vghellum ac Bollandianos ibid. miracula duo: quorum alterum sic incipit: *Fuit quidam vir, Petrus nomine, natione Graecus, cognomento Volicaci, de Amantea civitate Calabriae*. Sunt haec non multae antiquitatis: quod & cognominum usus ostendit, & quod *Calabria* ea ipsa intelligatur, quae hodie id nomen gerit. At saltem usque ad Basilii Porphyrogennetae tempora *Calabria* in Salentinis erat, ut ex ejus Thematibus licet aoimadvertere. Hexametra quae mox sequuntur, ex sequioris aevi consuetudine prosae admisceri solebant.

Ad ultimum in eodem Vghello quaedam Elegia legitur, qua prius miraculum ab Joanne Archipresbytero describitur, qui nomen suum ultimo distico legi voluit hunc in modum: *Hos versus cecinit Joannes presbyter Archi. Cujus vota Deus compleat altitonus.*

rantibus Anastasio & Justino Augustis, sub Theodorico rege. In vita & post mortem multis fuit miraculis insignitus.

Fuit(115)*instauratū ann.D.MCCCCCIII.*

Idem confirmatur ex eo quod Bollandiani ad hunc diem p. 723. in praetermissis testantur, se reperisse Neapoli inter chartas Antonii Caraccioli Teatini *Martyrologium Patricianum* (sic enim & alibi id appellatur; quod apographum asservari dicitur a Teatinis SS. Apostolorum) in quo die XXX. Aprilis signabatur *S.Pomposius* (corr. *Pomponius*) *Episc. Neapolitanus*; de quo hodie agitur die XIV. Maii. Quod si quaeras, qua de re ejus festum ex hoc die ad XIV. Maii transierit; causam satis, uti reor, certam ad diem praecedentem protuli. Quia postquam S. Petrus Veronensis S. Severum de suo loco moverat; Severus (cujus major erat, quam Pomponii, celebritas) Pomponium ex die XXX. vicissim expunxit; cujus tandem festum diei XIV. Maii affixum fuit, fort. ob Translationem reliquiarum eo die factam ex loco prioris sepulturae in Ecclesia S. Mariae Majoris, id est ex uno loco in alium intra eamdem Ecclesiam. Utrum autem ea, de qua loquor, Translatio inciderit in annum 1503. (quo anno marmoreae tabellae inscriptio, quam supra recitavimus, instaurata dicitur) an in aliud tempus nemo praestare poterit. De S.Pomponio, praeter dicta a Joanne Diacono (quae auctor inscriptionis supra recitatae ob oculos omnino habuit) videantur Chioccarellus, & Ant. Caracciolus pag. 324. ac postremo Papebrochius ad XIV. Maii pag. 373. Ceterum ubi num. 1. prope finem Papebrochius innuit, sero Neapoli Latinam linguam usurpari coepisse, *quum antea Graece sacra ibi fierent, & populus Graece loqueretur*, id non modo de Pomponii aetate (qui VI. saeculo sedit) sed ne de proxime superiore quidē credi potest, nisi tantum in Ecclesiis Graeci ritus. Verum de hoc alibi commodior erit dicendi locus. Interim ubi primum Romanum hodiernum Martyrologium prodiit, id festum, quia jam apud Neapolitanos diei XIV. Maii affixum reperiebatur, eidem diei inscribi placuit: unde & Baronius Neapolitanae Ecclesiae tabulas in suis adnotatis in testimonium celebrati eo die festi advocat.

(115) Ubi INSTAURATUM audis anno 1503. cave sic accipias, hanc inscriptionem totidem verbis in antiquiore tabella fuisse scalptam. Satius est dicere, sensum, non item verba, prioris inscriptionis fuisse retentum. Nam certe stylus saeculo XVI. ineunti, quam anterioris aetatis stribiligini, est multo convenientior. In hac inscriptione omnia eadem reperiuntur, quae in Jo: Diacono: [praeter emortualem diem, ac miraculorum mentionem, quae a Diacono absunt] sic quasi unus ab altero sua sumpserit. Sed rationi magis est consentaneum, inscriptionis auctorem, qui plura affert, ab Jo: Diacono pleraque sua hausisse, quam contra.

Fieri & illud potest, ut INSTAURATUM non ad tabellae inscriptionem sit referendum, sed ad sepulcrum; ita ut translationem aut recognitionem corporis eo anno factam designet. Id si est; tum vero in priore tabella non aliud fuisse conjiciemus, quam simplex *S. Pomponii Episcopi* nomen, aut paullo plus aliquid. Ceterum recitata epigraphe (ex viri alicujus eruditi, quales tunc Neapoli florebant plurimi, calamo profecta) satis indicat, anno 1503. diem obitus Pomponii innotuisse: qui hisce Fastis confirmatur.

M. MAIUS

ADMONITIO

Ad sequentia S. JANUARII episc. & sociorum Martyrum Acta sincera.

EXimium hoc, quod hodie viget, Neapolitanorum erga beatiss. Januarium studium non heri aut nudius tertius enitere coepisse, sed esse antiquissimum, jam tum ex ineuntis V. saeculi teste locupletissimo Vranio (I) presbytero, deinde ex vergentis VI. saeculi subscriptione Petri (II) subdiaconi didiceram. Nec vero intra unius pomoeria Neapolis aut Campaniae eum cultum stetisse, sed longe lateque prorepsisse, tum ex Kalendario (III) Carthaginensi V. saeculi opere, tum etiam ex Hieronymianis Mrologiis ad 7. & 19. Septembris, aliisque Latinorum Graecorumque libris Liturgicis deprehenderam. Tamen dolebam una cum viris omnibus eruditis, veris ac genuinis Januarii ac sociorum Actis nos hodie carere. Quotus enim quisque est, quem vulgatae hactenus horum Commilitonum historiae [quarum infinito prope (IV) numero laboramus] delectent? In quibus porten-

L l

tosa

[I] Vranius in Epistola de obitu S. Paulini Nolani [quam, ut ad 3. April. observavi, anno 432. debuit scribere] huic decumbenti SS. Januarium Mart. atque Martinum apparuisse scribit: *E quibus* (inquit) *Januarius episcopus simul & martyr Neapolitanae urbis illustrat ecclesiam*: utique quia proxime ab S. Joanne I. S. Paulini aequali illius Reliquiae e Marciano Neapolim translatae fuerant.

[II] Vide subscriptionem a Petro Subdiacono Ecclesiae Neapolitanae codici Eugipii anno 581. factam [quam ad 29. Martii illustravimus] ubi *per confessionem meritaque B. Januarii Martyris* obtestatur, ne ullo tempore is codex alienetur. Ex quo manifestum est, S. Januarium primarium tum fuisse tutelarem. Nec enim quisquam alius Sanctorum ibi nominatur praeter beatiss. Januarium.

[III] In Kalendario Carthaginensi Mabilloniano sic legitur: (XIII) *Kal. Oct. Sancti Januarii mart.* [IX] *Kal. Oct. Sancti Sossi*. Numeri Kalendarum, quos in parenthesibus interposui, in membranis decrant.

[IV] *Complurium Actorum S. Januarii & sociorum recensio & judicium.*

Duûm generum Acta viderat jam pridem Baronius: manu scripta una [quae discriminis causa posthac *Baroniana* vocabimus] quibus initium hoc fuit, *Temporibus Diocletiani Imperat. consulatu Constantii quinquies & Maximiani* &c. altera ab Jo: Diacono [eodem qui chronicon episcopor. Neap. contexuit] perscripta X. saeculo; quae post Mombritium Surius die 23. Sept. evulgavit. At nuper demum Nic. Carminius Falconius lib. 2. Vitae S. Januarii non tantum bina jam dicta, sed & plura alia generis ejusdem monumenta bono publico in unum fasciculum collecta dedit.

Ad Baroniana quod attinet, ea mihi ceteris hactenus vulgatis facile antiquiora videntur. Quae equidem ex eorum compendio apud Baronium ad annum 305. jam antea animadverteram a Lectionibus Officii S. Januarii (quae ex Neapolitanis prelis anno 1525. prodierunt) non dissidere. Sed jam utrumque monumentum apud Falconium conferenti ad oculum patebit, tum Acta Baroniana (quae ordine prima recenset) tum dictas Lectiones, & eas praeterea quae in vetere Breviario Beneventano erant, eisdem plane verbis a capite ad calcem decurrere. At Breviarii Neapolitani vetustioris Lectiones, quae apud eumdem Falconium pag. CXLV. prostant, multo contractiores sunt, sed eisdem tamen narrationibus verbisque. Et auctori quidem Baroniani, de quo loquimur, monumenti Acta sincera, quae infra dabimus, prae manibus fuisse, non est dubitandum, quippe qui maximam horum partem (qua parte cum suis narrationibus convenirent) in suum copiosius commentarium eisdem verbis infuderit: quod suis locis observabitur.

Venio ad Jo: Diaconum, cujus lucubratio inscribitur apud Surium: *Certamen gloriosi... Sosii Diac. ac Januarii Episc. Benev. & sociorum*. Ex epistola vero ad Joannem Abb. palam fit, ei quidem tum Passionem, tum etiam Translationem S. Sosii (cui interfuit) scribere propositum fuisse. Quae passio quum S. Januarii ac socior. certamini conserta esset, hinc ab eo narrationem universam eorum commilitonum

per-

tosa omnia & ad admirationem ciendam comparata quivis facile in his litteris mediocriter exercitatus deprehendet. Itaque hactenus eas viri doctissimi suspectas saltem habuerunt. Vide prae ceteris Tillemontii de iis (V) judicium.

Atqui anno ab hinc altero quum in genuinum Bedae Mrologium [quod Bollandiani tom.2. Martii evulgarunt] incidissem; in mense Septembri elogiis duobus eximiis mirifice me captum sensi; quorum unum de S. Januario ac sociis, alterum de S. Sosio pertexitur. Ea vero heic subnectere non gravabor.

Bedae elogium S. Januarii.

XIII. Kal. (*Octobr.*) In Neapoli Campaniae natale sanctorum *Januarii* Beneventanae civitatis episcopi, cum *Sosio* diacono Mesenatae civitatis, & diacono suo *Festo*, & lectore suo *Desiderio*: qui post

perscribitur. Hoc eo dico, quod magnus Annalium parens ad an. 305. ita de Jo: Diacono loquatur, quasi qui ex prioribus Actis (Baronianis) sua sublegerit, resecans tamen superflua & necessaria addens; quod & Tillemontius secutus est. Eam scil. in partem accepit Baronius Stephani Episc. Neap. dictum, quo Jo: Diaconum cunctabundum ac reluctantem incitabat. *Est* (inquit Stephanus in epistola Jo: Diaconi ad Jo: Abb.) *quaedam scriptura lepida, ut reor, digestione contexta... Sumenda est a te.. quaeque fiunt superflua, reseca; necessaria subroga, inepta abjice* &c. Atqui ibi Stephanus non ad S. Januarii, sed S. Sosii historiam digitum intendebat: id quod ex eo palam fit, quod ibid. mox Jo: Diaconus conqueritur, in illa ipsa scriptura defuisse Sosii parentum nomina, defuisse & ejus episcopi mentionem qui Sosium *Levitali redimitione dicarat*. Atqui ea expostulatio non nisi in eam potest cadere historiam, in qua primario de S. Sosio ageretur, ex occasione autem de Januario ceterisque.

Sed ne Falconius quidem aliter ac Baronius locum epistolae Jo: Diaconi accepit: nisi quod hoc interest, quod Annalium parens Joannem hunc ex Baronianis Actis suam historiam (qua resectis, qua additis pluribus) composuisse credidit, quum contra Falconius Joannem putet ex quodam scripto, quod incipit, *Ad laudem & gloriam victoriosissimi* &c. [quod idem Falconius pag. CXXXIV. primus publici juris fecit: quocirca id *Falconianum* posthac nuncupabitur] sua mutuatum. Atqui huic Falconianae historiae (praeterquam quod ea primario de Januario, non de Sosio conscribitur) haud per omnia convenit cum Joanne Diacono.

Ergo, si me audis, Joanni nostro quaedam principio Historia S. Sosii [qua nunc caremus] ab Stephano proposita fuit, ex qua partim detrahendo partim addendo suum commentarium pertexeret. Ceterum idem Joannes ad manus habuit tum Acta genuina, quae mox recitabimus, tum altera Baroniana, nec non Raynerii Translationem SS. Eutychetis & Acutii tum postremo etiam (quod ex veris indiciis deprehendi) Falconianum longissimum monumentum: ex omnibus autem sua deflora vit, conciliando, qua poterat, quae dissonare videbantur. Hinc illud est, quod quum in Actis sinceris solum Dracontium praefuisse toti judicio comperisset, in Baronianis autem [& quae vidit alia] Timotheum; sic rem transigendam putavit, ut ab initio Dracontium ei judicio praefecerit, postea vero Timotheum Dracontio successorem dederit. Verum de his omnibus monumentis, quae Falconius in unum coegit, plura passim in Adnotationibus ad Acta sincera animadvertentur.

(V) Acutissimus Tillemontius in Nota ad S. Januarium versus finem de Actis ex quibus admiranda sua hausit Jo: Diaconus animadvertit his verbis. *Qui peut douter, que ces injures, que l'on dit aux magistrats, ces imprecations que l'on fait contre eux, ces miracles extraordinaires, ces frequentes delivrances des personnes qui se viennent presenter elles mesmes aux persecuteurs sans estre cherchées, un juge aveuglé par la priere d'un Martyr, gheri par la mesme priere, e qui ne laisse pas d'envoyer à la mort celui mesme dont il vient d'implorer le secours, e d'appeller un SERVITEUR DE DIEU: qui peut douter, dis-je, que quelque couleur que l'on donne a ces choses, elles ne ressentent bien plus le style de Metaphraste, que celui des Actes veritables & legitimes?* Quam vero is non immerito haec omnia suspecta habuerit, ex eo liquet, quod ab Actis veris atque sinceris, quae infra dabimus, absunt ea ipsa omnia, quae jam pridem ante, quam haec detegerentur, reprehenderat vir subacti judicii.

post vincula & carceres capite sunt caesi in civitate Puteolana sub Diocletiano principe, judice Dracontio. Qui quum ducerentur ad mortem, viderunt inter alios *Proculum* Puteolanae civitatis diaconum, & duos laicos *Eutychen* & *Acutium*; & interrogaverunt, quare justi juberentur occidi: quos judex ut vidit Christianos, jussit decollari cum illis. Sic omnes septem pariter sunt decollati. Et tulerunt noctu corpora Christiani; & Neapolitani *Januarium* posuerunt juxta civitatem in basilica, Mesenates *Sosium* aeque in basilica, Puteolani *Proculum* & *Eutycetum* & *Acutium* in basilica S. Stephani; *Festum* & *Desiderium* Beneventani collegerunt.

Ejusdem elogium S. Sosii.

IX. Kal. (*Octob.*) Natale *S. Sosii* diaconi Mesenatae civitatis in Campania: qui quum esset annorum triginta, martyrium cum B. *Januario* Beneventi episcopo capitis decollatione suscepit tempore Diocletiani imperatoris. Is quum tempore quodam Evangelium legeret in ecclesia Mesenatae civitatis, praesente episcopo *Januario* (frequenter enim eum pro sanctitate & prudentia ejus visitare consueverat) vidit subito idem episcopus de capite ejus flammam exurgere, quam nemo alius vidit; & praenuntiavit eum martyrem futurum. Et post non multos dies idem diaconus tentus, & in carcerem missus est. Ad quem visitandum quum venisset episcopus cum diacono suo *Festo* & lectore suo *Desiderio*, & ipse cum eo simul tentus; ac pariter omnes, cum aliis tribus, occisi sunt.

Ac stipes plane sit, qui non ex iis elogiis veritatem meram sine fuco ac fallaciis emicare, inque oculos incurrere, statim sentiat. Atqui eadem elogia duo tum Rabanus, tum Ado IX. saeculo totidem verbis in sua Martyrologia transfuderunt: Usuardus vero & Notkerus eisd.quidem narrationib.ac verbis composita,sed contractiora dederunt. Verum id interim dolebam,quod eae duae laciniae sitim magis acuerent, quam sedarent. Itaque nihil mihi optabilius videbatur, quam ut, quandoquidem non ex limosis posterioris aevi rivulis, sed ex puro Actorum antiquiorum fonte Bedam.(virum ceteroqui supra fidem eruditum, judiciique, ut illis temporibus, gravitate praeditum) hausisse sua, appareret; ea aliquando Acta, ex quibus Anglus sublegit elogia, in conspectum se aliquando darent.

In his dum essem; ex Viro Illustrissimo doctissimoque ac Neapolitanae litteraturae columine, Caelestino Galiano Archiep. Thessalonicensi, Regii Sacelli ac Neapolitani Lycei Praefecto, audivi quum diceret, vidisse se quondam Bononiae quaedam manu exarata S. Januarii Acta, etsi barbarie diffluentia. Ego vero rogavi hominem, ceteroqui ad promovenda bonarum artium studia pronissimum, ut quidquid reculae id esset, exemplum describi mea gratia curaret. Quod & citius opinione mea ejus humanitate impetravi. Ea vero dum legerem, quantacumque

barbarie a capite ad calcem ea redundare deprehendi. Vix enim periodus una sine gravissimis soloecismis procedit: ut non Augiae stabulum pluribus sordibus scateat. Verum ubi a soloecismis istis, nec non pluribus sectionis primae lacunis [quorum utrumq. indoctum saeculi XIII. amanuensem forsan auctorem habet] discesseris; ceterum nec styli simplicitas brevitasque [ut hinc ordiar] abhorret ab aevo meliore; &, in quo totius rei caput est, statim animadverti, haec nimirum illa esse Acta, ex quibus Beda duo sua elogia defloraverat: ita non tantum narrationes eaedem plane sunt, verum & eisdem saepe verbis conceptae. Ex quo illud liquet, sive Bedam (ut & posteriores Martyrologos) non alia ab his Acta prorsus nosse; sive, si, quae hodie locupletiora circumferuntur, ad manus habuit, ea non magni fecisse.

Atque heic equidem quum & ex invento thesauro in sinu exsultarem meo, eamque mihi gazam sepofuissem, qua hujus commentarii mensem Septembrem ditiorem efficerem; interim id monumentum cum amicis aliquot communicavi. Illi vero quum pro se quisque, ut ea Acta statim publici juris facerem, instarent; postremo & Eminentiss. Archiepiscopi JOSEPHI SPINELLI jussis parendum fuit, nec committendum, ut ea diutius Neapolitanis orbique litterato inviderem. Rogo autem lectores, in quorum manus haec forte inciderint, ut si quando in bibliothecarum forulis haec eadem Acta, aut hisce similia, aut meliora, sive Latine sive Graece scripta repererint, de eo me commonefacere, atque exemplum transmittere ne graventur; ex quibus, si nihil aliud, saltem textus noster inquinatissimus membranis auctoribus sanari in locis difficilioribus, ac praesertim in I. sectionis lacunis suppleri queat. Nam in ceteris eluere maculas nullo labore licuisset; praesertim quum horum Actorum pars magna in Actis, quibus *Baronianis* nomen fecimus, totidem fere verbis recitetur.

Verum interim iis manus ad quidvis supplendum, mutandum, aut quoquo modo corrigendum inferre nolui; sed omnia non tantum cum eisdem lacunis, verum etiam cum eisdem soloecis, imo & cum eadem tum orthographia, tum etiam interpunctione, prout in codice pravissime descripta erant, exhibui. Excepto quod textum in sectiones dispescui, additis sectionum (comparate scil. ad citandum) numeris, ac subjectis adnotationibus quibusdam, ex quibus tum alia plura, tum vero ea Graece primitus scripta videri, possit intelligi.

Sed antequam ad ipsam historiam venio, ratio mihi reddenda est, ecquid causae fuerit, cur haec Acta nusquam in Neapolitanis bibliothecis (satis a Falconio excussis) aut alibi se prodiderint. Atqui promptissima est ratio. Postquam enim tragicis atque admirandis narrationibus statui pretium, ac pleniores illae nostrorum Commilitonum Passiones manare in vulgus cum voluptate coeperunt; nihil mirum si Acta primigenia, eademque jejuna, spernerentur. Itaque nihil propius fuit, quam ut amanuenses, posthabitis ficcioribus historiis, in opimioribus tantum describendis operam insumerent. Atque eo postremo ventum est, ut in Neapolitanorum ac finitimorum pluteis nullum tandem exemplum Passionis primitus scriptae superfuerit; ac vix tandem exeunte saeculo XIII. alicubi membrana aliqua fugientis ac magnam partem corruptae, uti videbimus, scripturae reperta fuerit, ex qua Bononiensis monachus suum exemplar, utcumque potuit, exsculpserit.

Deinde & illud ante omnia profiteor, atque ex animo testatum volo, me nihil de vulgatis huc usque Actis, eorumque prodigiis detractum velle. Qui eorum voluptate capiuntur, fruantur, per me licebit, opinione aut etiam (si sic appellare libet) pietate sua. Ar mihi interim nemo id vitio verterit, quod Acta pulcherrima, & antiquitate breviloquentia simplicitate nec non gravitate se mirifice commendantia, castis atque sobriis Christi Martyrum amatoribus haud diutius invidenda crediderim. Sed jam monumentum ipsum inspiciamus. VITA

VITA (1) SANCTI (2) JANNUARII

Quae reperitur scripta in Codice confecto ab Abate (3) *Landulpho de Anno millesimo, biscentesimo, octuagesimo in Venerabili Monasterio Sancti Stephani de Bononia* .

1. TEmporibus Diocletiani (4) Imperatoris, Consulatu Constantini

(1) Primum inscriptionis hujus versum ex codice ita, ut heic exhibetur, descriptum esse, non dubito. At cetera ab eo qui exemplum misit, consarcinata fuisse ex titulo in fronte codicis inscripto, necesse est.

(2) *Haec Acta translata olim de Graeco fuisse*.

IANNVARII nomen cum duplici N non tantum heic sed & in tota hac historia scribitur: neque id ex errore amanuensis, sed quod revera in priore exemplari, ex quo haec anno 1280. descripta fuerunt, sic exaratum erat. Id autem ex eo fit, quod Graecis hoc nomen cum duplici N perscribitur. Vide ad 21. Aprilis Basilii Menologium, Metricas Graecor. Ephemerides, aliosq. libros liturgicos; in quibus is Martyr *Ἰαννουάριος Jannuarius* passim vocatur. Est hoc autem unum ex indiciis, ex quibus liquet, haec Acta primitus Graece conscripta fuisse, mox in Latinum translata. Id vero & alia plura Graecismi vestigia confirmant. Sect. 1. versu 3. illud *Mesinatae* cur sic inflectatur, videtur ex Graeco primi scriptoris manasse. Adhaec ibid. versu 10. *Sermo videlicet collectio Divinae legis, erat* &c. ubi COLLECTIO pro *σύναξις* interpres posuit. Sect. 3. v. 5. PRAECEPTVM loco *προστάγματος* substituitur. V. 8. QVIA pro *ὅτι*. Sect. 5. v. 4. *Quid enim* (pro *Quidnam*) ex Gr. *τί γάρ* eadem notione. Sect. 6. v. 2. *Opposuit se* (pro *occurrit*) ex *ἀντέστη* aut *κατέστη*. Sect. 8. v. 6. *Cum magna VIRTVTE* pro *δυνάμει* &c. Quae omnia proprie quidem Graecis usurpantur; at quae eis Latine verbo tenus respondent, minus belle dicuntur. Eodem refer & quae sequuntur. Nam quod statim initio scribitur, *Consulatu Constantini Caes.* &c. (pro *Constantino & . . . consulibus*) id ex Graeca consuetudine notandi consules proficiscitur, qua dicunt, *ἐπὶ ὑπατείας Κωνσταντίνου* &c. Deinde quod sect. 3. v. 11. & 15. *Sine causa* usurpatur, id eo fit, quod ibi Graece scriptum erat *εἰκῆ*; in Cyrilli autem Glossis, & in Bibliis eae locutiones sibi mutuo respondent. Ad haec illud sect. 7. v. 4. *Quum . . interrogaret, quid vellet esse?* est merus Hellenismus, ut illud *τί ἂν θέλοι τοῦτο εἶναι*, quod Act. II. 12. legitur, ubi Vulg. *Quidnam vult hoc esse?* Item sect. 8. v. 10. *Apparuit seni illi EVIDENTER*: hoc ideo, quia Graece erat *ἐναργῶς*, aut *ἐμφανῶς*, aut aliud ejusdem prosapiae adverbium; quae sunt apparitionum valde propria. Ad haec sect. 3. v. 12. *Milites qui CVSTODIBANTVR* (tamquam si sit deponens verbum) *carcerem*: quod eo sic usurpavit, quia Graece erat *φυλαττόντων* significatu activo. Eodem refer & deponens MANIFESTATVR pro *Manifestat*, & ECCLESIA (*ἐκκλησία*) pro *multitudine* qualibet, quorum utrumq. forsan ex Graeco ortū usurpatur ad finem sect. 1. De quibus vide infra in calce Adnot. 14. Ad ultimum (quid enim opus est consectari singula?) eadem sect. 3. v. 24. *Et ipsi se Christiani* (pro *Christianos*) *manifestant*? Id quod totum est *ἑλληνικώτατον*; nam qui hec primitus scripsit, sic Graece posuerat, *καὶ αὐτοὶ χριστιανοὶ ὄντες κατάδηλοι εἰσιν*.

(3) Illustrissimus Galianus pluries mihi testatus est, se in fronte codicis legisse, *Abatiante Landulpho* &c. cujus lo-

tini (5) Cæsaris quinquies, et Maximiani (6) septies, erat persecutio (7) Christianorum. In Ecclesia uero Mesinatæ (8) Ciuitatis, erat Diaconus nomine *Sossius*, uir prudentiæ, sanctitate firmissi-

co qui hoc exemplum submisit, substituit, credo, hoc quod heic legitur. Porro de verbis *Abbatisare*, *Abbatizare*, & *Abbatiare* pro *Abbatem agere*, vide Cangium.

(4) Quo pacto *temporibus Diocletiani* haec contigerunt, quum hi commilitones mense Septembri anni 305. occisi pro Christo fuerint; Diocletianus autem Kal. Maii ejusdem anni abdicarit imperium; & ex Eusebio constet non ultra initia ejusdem anni persecutionem in Italia perdurasse? His omnibus respondeo, Januarium cum sociis mense Aprili martyrium consecutum [ut ad Actorum finem ostendetur] ante scil. Diocletiani abdicationem & persecutionis finem.

(5) Anno 305. Constantius (non *Constantinus*) cum Galerio Maximiano consul processit. Verum sollemne hoc est, quod in manu exaratis codicibus nomina primitiva cum suis ὑποκοριστικοῖς (*diminutivis*) aut alterius generis derivativis permutantur, ut tum saepe alibi in superiore commentario, tum ad 17. Januarii ostensum fuit. Quid quod in hoc ipso consulum collegio Cassiodorus & Fasti Flor. minores *Constantinum* pro Constantio exhibent?

Illud etiam heic notandum est, recte Constantium *Caesarem*, non *Augustum* inscribi; quia martyrium hoc, ut infra ostendetur, mense Aprili contigit, nec nisi post Kal. Maii ejusdem anni Constantius & Gal. Maximianus *Augusti* evaserunt, abdicantibus scil. Diocletiano & Maximiano Herculeo. Merito Constantius heic adhuc *Caesar* inscribitur.

(6) Non *septies* (quo etiam modo in Actis Baronianis, & lectionibus S. Januarii legitur) aut (ut alicubi scribitur) *sexies* Maximianus tunc consul fuit, sed *quinquies*. Et ita prorsus est emendandum. Tametsi ceteroqui scio, hunc Maximiani consulatum auctori Chronici Alex. & Fastis Flor. Minoribus itemque Majoribus numerari, τὸ ς' i.e. *sextum*.

(7) Acta Baroniana, & inde proseminatae Lectiones tum Neapolitanae tum Beneventanae ab initio huc usque eisdem verbis decurrunt: nisi quod uno verbo plus habent in hunc modum: *Erat persecutio INGENS Christianorum*. At a nostris his primitus scriptis recte abest τὸ *Ingens*. Nam quia anno 305. mense Aprili (quo mense hos athletas depugnasse ostendetur) jam sub exitum persecutio in Italia erat (quam magis etiam mense Maio deferbuisse putant) hinc quidquid tum procellae desaeviebat, lenius multo quam ante erat, nec *ingens* ullo pacto dici poterat. Quod dixi, per ea tempora finem in Italia persecutioni factum, id ex Eusebio docetur, cujus biennalis persecutio Italica a Februario anni 303. exorsa, ferme Aprili an. 305. terminatur. At recentiores scriptores mirum quantum haec exaggerant. Illud autem quis ferret, quod monumenti Falconiani, quod incipit *Ad gloriam*, auctor (apud Falconium pag. CXXXVI) scripsit, circa tempora hujus martyrii *infra unius mensis spatium XVII. millia hominum* martyrium subiisse; nisi adderet, *per diversas Provincias*? Vel sic tamen nimius est.

(8) *Misenatis* dicendum fuisset. Verum quia in Graeco hujus historiae forsan scriptum fuit τῆς Μισηνάτης πόλεως; hinc illud *Misenatae*, ac deinde *Mesenatae*, *Messinatae*, *Mesinatae* [varie enim priores duae scribuntur syllabae] tũ heic & infra, tũ in laudatis Bedae & aliorũ Mrologiis, in Actis Baron. in Lectionib., & Jo. Diac. scriptum legitur. Sed verius est [quia finita in *As*, *atis* Graece cadunt in ατος] ex *Misenas* venisse Μισηνάτος, ex quo nostros fecisse *Misenatus*: nam & in antiquiss. Officio [apud Falcon. p. CXLVI.] Lect. VI. legitur: *Misenati* (recto casu) *tulerunt*.

missimus, annorum circiter triginta; sicut ipse cuidam (9) Episcopo, qui Dei gratia aduenerat in extasis reuelare dignatus est. Ipso Episcopo asserente, quod Venerabilis *Sossius*, propter metum paganorum non facile in pubblicis (10) locis (11) hic notitiam habuit beatissimorum officio ueniebant in Ecclesia Ciuitatis Episcopus diuersis Ciuibus se occulte inuicem (12) uisitabant. Sermo uidelicet, collectio Diuinæ legis erat in edificatione hominis, quos Episcopo credere uidebant; Et quia in ipis locis, idest cum ipis frequens erat paganorum, nobilium uirorum magnam (13) uatem, et tusta-

(9) Ecquisnam hic episcopus fuerit, in Jo: Diaconi Actis martyrii haud multo ante medium proditur in hunc modum. *Erat nempe tunc beatiss. Sossius annorum circiter triginta, sicut ipse cuidam revelaverat episcopo, nomine THEODOSIO, quem propter vitae meritum valde dilexerat. Advenerat autem iste de Graecia, & propter religionem multa cum eo sodalitate fuerat conjunctus, quique etiam & de eodem fatebatur Diacono, quod vere Domini nostri Jesu Christi discipulus & imitator esse studebat.*

(10) Huc spectat quod idem Jo: diaconus prope ab initio de Sosio scripsit. *Quum nocte dieq; quamvis PALAM OB INSIDIAS PERSECVTORVM NON AVDERET CONVERSARI; tamen ad nil aliud erat intentus, nisi ut incredulos invitaret ad fidem, & fideles ad imminentes corroboraret agones.* Sed & quae ibid. sequuntur, ea mutilo invisentium se, ac de Divinis rebus colloquentium Sanctorum loco, qui sequitur, lucem foenerantur. *In tantum coepit* (Sosius) *ab hominibus fore dilectus, ut Januarius Beneventanae sedis egregius antistes, licet majoris esset dignitatis; magni tamen Dei usque ad mortem se humiliantis imitator effectus, sedulus ad illum visitandi gratia properaret; & doctrinae pabulum mutua sibi subministrantes affluentia, non solum animos suos ad caelestia sublevarent, sed & Dominicum gregem per sacra colloquia informarent.* Qui locus, uti dixi, mutilo, qui sequitur, hujus sectionis loco lucem affundit.

(11) Hinc jam usque ad finem sectionis hujus plura ex intervallo desunt, quae sine alterius scripti subsidio haud quis facile suppleverit. Res sic se habet. Amanuensi, qui haec Acta anno 1280. descripsit, exemplar fugientis & evanidae scripturae fuisse propositum, res ipsa clamat. Hinc est, quod in locis lectu difficilibus descriptor noster casus ad suam libidinem variavit, totque pene soloeca admisit, quot verba descripsit. At hoc ferendum. Illud autem quis ferat, quod quum hinc usque ad finem sectionis plura verba aut commata vetustate deleta in exemplari reperisset; ita desperatae lectionis verba praeterivit, ut signa nulla lacunarum in suo apographo notans, omnia continua serie perscripserit, quasi si nihil deesset? Nisi si vero id peccatum prioris descriptoris fuit ob similem causam admissum. Vtut est, hinc usque ad finem sectionis plures hiatus sunt, quibus oratio ita interrumpitur, ut vix possis commode textum constituere.

(12) Haec, & quae mox sequuntur de *sermone* & *collectione Divinae legis*, ex Jo: Diaconi loco, quem adscripsimus in Adnot. 10. lucem hauriunt.

(13) Huc refer quae Jo: Diaconus prope ab initio scripta reliquit, ab his Actis certe desumpta. *In oppido Misenatium potissima incubuerat persecutio, quia illic celebris PAGANORVM frequentabatur occursus propter VATIS Sibyllae sepulcrum haud inde longe discretum.* Eodem facit & Raynerii (qui Jo: Diacono antiquior fuisse dicitur) in Translatione SS. Euty-

ſtamulus (14) uſque in hodiernum diem illam Eccleſiæ manifeſtatur. Idcirco Sancti, ut diximus, difficile in pubblico (15) uidebantur.

2. Beato (16) itaq. *Januario* in Meſſinatæ Ciuitate poſito, factum eſt, ut beatus *Soſſius* Diaconus in Eccleſia ſua Sancta Dei Euangelia legeret, et ſubito de Capite ejus flama exurexit, quam nemo alius uidit, niſi beatus *Jannuarius* Epiſcopus; Qui ita eum martyrem futurum ex hoc ſignum quod uiderat prenuntiauit; Et congaudens, oſculatus Caput ejus, et gratias agens Domino, caput, quod pro Domino Jeſu Chriſto paſſurum eſt.

3. Poſt non multos dies factum eſt, ut ad Dracontium (17) Judicem

Eutychetis & Acutii locus apud Falconium pag. CLXXXII. *Penes igitur* (inquit) *Cumanae civitatis moenia, ubi VATIS Sibyllae promulgata quondam fuerant oracula, ac Daedalea tecta mirabili opere conſtructa, in aditu ſinus Bajarum maris, contigua urbs Puteolana eſt poſita. Quae praeclaris aedibus in Campaniae finibus antiquitus enitens, ſicut adhuc in ruderibus aedificiorum veterum cernitur, vigentibus PAGANORUM ritibus tanto FREQUENTABATUR acceſſu innumero, quanto illic delectabilium thermarum populus pene ubique diſperſus placebat lavacro.* Ex his porro locis (quae ceteroqui ex Actis hiſce ſinceris, quamvis hac parte laceris, ſibi praeſidium adſciſcunt) poteſt intelligi, quarto ineunte ſaeculo adhuc Cumanae Sibyllae religionem viguiſſe; etſi eadem edere oracula deſierit, ut liquido ex Raynerii [*Quondam fuerant*] elicitur. *Daedalea tecta* Raynerii adhuc curioſis monſtrantur (quae vulgo incolae vocant *Le cento camerelle*) recte, an ſecus, non interpretor.

(14) De portentoſo iſto TUSTAMULUS decernere aliquid difficillimum fuiſſet, niſi Jo: Diaconus facem praetuliſſet. Vide locum in Adnot. 13. ubi paganorum frequentiam in eis locis fuiſſe dicit propter *VATIS Sibyllae SEPULCRUM*. Quocirca non eſt mihi dubium, quin in priore exemplari ſcriptum fuerit, *cujus tumulus*: quae duae voces quia ob fugientem ſcripturam difficillimae lectu evaſerant; hinc amanuenſis extudit prodigioſum illud *et tuſtamulus*. Hac vero lectione reſtituta, locus hic pulchre fluit: *Magnam Vatem, cujus tumulus* [pro *et tustamulus*] *uſque in hodiernum diem* &c. Nihil verius. At quod ſtatim ſequitur, incertus ſum, utrum addito *Apud* legendum ſit, *Uſque in hod. diem* (apud) *illam Eccleſiam* (pro *Eccleſiae*, quod nunc prave legitur) *manifeſtatur*; an vero τὸ *Manifeſtatur* verbum deponens ſit pro *Manifeſtat*, ac proinde ſine ulla additione ac mutatione ſententia ſic procedat: *Cujus* (vatis) *tumulus uſque in hod. diem illam* (vatem) *Eccleſiae* (i. e. *multitudini*; id quod ἐκκλησία profanis ſignificat) *manifeſtatur* i. e. *manifeſtat*. In Graeco forſan erat ἀποφαίνεται, aut tale aliquid, voce paſſiva, ſed activa notione. Sic infra *Cuſtodibantur* (pro *Cuſtodibant*) ex Gr. ἐφυλάττοντο: de quo vide in Adnot. 2.

(15) Confer Jo: diaconi, & Raynerii loca in Adnot. 10. & 13.

(16) Tota haec ſectio eiſdem verbis a Beda & ſecutis eum Martyrologis contrahitur. Eadem etiam narratio apud Jo: Diaconum legitur.

(17) Hoc prae ceteris intereſt inter haec Acta (quibus Beda ceterique Martyrologi ſuffragantur) & alia recentiora omnia, quae ſimul collecta Falconius edidit. In his poſterioribus duo ſunt judices: ab initio *Dracontius* [de quo nomina-

dicem Campaniæ eorum fama nunciaretur. Hoc audito, Draconius Judex jussit, eos, secundum Imperiali præcepto, inquiri, et ad se adduci. Inquirentes uero inuenerunt beatum *Sossium* Diaconum, et duxerunt ad Judicem. Dracontius enim Judex iussit eum Ergastulo mancipari, quoadusque fieret eius interrogatio; Retruso itaque beato *Sossio* in ardua custodia carceris, a militibus custodiebatur; Quod dum beatus *Jannuarius* repperisset, quia beatus *Sossius* Diaconus carceri fuerat mancipatus, statim ad carcerem cum Diacono suo *Festo*, et Lectore suo *Desiderio*, ut eum consolaretur (18) perexit. Et ingressus

M m

minatim Rayncrius & Jo: Diaconus mentionem faciunt: nam ceteri eum non nominant, sed tacite designant] cui Sossius, Proculus, Eutyches & Acutius sistuntur: mox ei *Timotheus* successor datus, judicium redintegrans, etiam Januarium cum Festo ac Desiderio tenuit, ac per cruciatus, alios ex aliis, atrocissimos frustra vexavit; ac demum omnes securi percussit. At in his antiquioribus ac sincerioribus Actis, ac Beda, Dracontius unus martyres hos omnes interrogat, ac statim capitis abscissione occidit. Cetera discrimina aliquot in decursu observabimus.

At equidem aegre adducar, ut credam Romano magistratui Graecum *Timothei* nomen fuisse. Nec ullus usquam, quod equidem sciam, in martyrum gestis *Timotheus* provinciae rector occurrit. At *Dracontius* Campaniae praeses [idē forsan atque hic noster] in S. Marcelli Mart. [qui tamen falso sub Juliano ponitur] Actis apud Mich. Monachum in Sanctuar. Capuano pag. 137. legitur. Nec te turbet, quod ibi is *Dragontius* cum G scribitur: nam sicuti *Cajus* & *Gajus*, & alia sexcenta, sic *Dracontius* & *Dragontius* scriptum reperitur. Apud Grut. p. 712. 5. in Salernitano marmore quidam VAL. DRAGONTIANVS occurrit:, & hic idem nostrorum athletarum judex in Raynerii Translatione SS. Eutychetis & Acutii item *Dragontius* cum G scribitur.

Et quidem in Cod. Theodosiano unus itemque alter *Dracontius* occurrunt. Ad *Dracontium Vicarium Africae* inscribuntur leges 10. 11. 13. 16. 33. *de Appellat.* Verum hic alius a nostro est, quippe quum sub Valentiniano seniore viguerit; ac legum earum tempora in ann. 364. usque ad 367. conveniant. Sed tamen ex nostri Dracontii familia prodire potuit.

Est in eod. Th. Cod. *Dracontius* alter sub Constantino M; quem sive nostrum esse puto, sive nostri filium aut proxime conjunctum. Is *Dometius* [pro *Domitius* Graeco more: sicuti & *Dracontius*, pro *Dracontinus*, ex Graeca orthographia fluxit: interim autem in his Actis modo *Dracontius* cum N, modo sine liquida *Draconius* scribitur] *Dometius*, inquam, *Dracontius* appellabatur. Exstat in eo Cod. lex 4. *de Jure Fisci* inscripta *Ad Dometium Dracontium Magistrum privatae rei Africae* anno 320: itemque ad eumdem inscribitur l. 1. eod. Cod. *de Conlat. fundor. patr.* an. 321. Vtcumque est, hic certe, inquam, sive idem est, qui antea Consularis Campaniae in Januarium cum soc. animadverterat, sive eidem proxime conjunctus.

Ceterum noster hic Dracontius generali vocabulo in hisce Actis *Judex* ubique vocatur: quamvis Campaniae rectoribus ab Hadriano institutis peculiare *Consularium* nomen ab eodem inditum fuerit, Spartiano teste in Hadriano. At sequentibus temporibus iidem rectores in lapidibus etiam interdum *Proconsules*, nec raro *Correctores* nuncupantur: de quibus alibi opportunius differemus.

(18) Raynerius in de SS. Eutych. & Acu-

gressus ubi tenebatur in uinculis dicebat. *Quare sine causa tenetur homo Dei in carcere?* Statim milites qui custodibantur carcerem nunciauerunt Judici dicentes. Ecce homines illi, de quibus magnitudo uestra iusserat, ut inquirentes, teneremus eos; Ad carcerem uenientes dicunt. Quare sine causa tenetur homo Dei in carcere? Mox ut hoc audiuit Judex, iussit eos teneri, et ad se adduci. Qui dum inuenti fuissent, ad Judicem uenire non dubitauerunt; Et dum presentati fuissent Judici, Dracontius Judex sedens pro tribunali, his uerbis interrogauit beatum *Jannuarium* Episcopum, dicens ei. Cujus religionis homo es? Sanctus *Jannuarius* respondit; *Christianus sum, et Episcopus*. Judex dixit ei. Cuius Ciuitatis? Sanctus *Jannuarius* ℟. *Beneventanae Ecclesiae*. Judex dixit. Et hi quid tui sunt? Sanctus *Jannuarius* ℟. *Vnus Diaconus meus, et alter Lector*. Judex dixit. Et ipsi se Christiani (19) manifestant? Sanctus *Jannuarius* respondit. *Etiam: nam, si eos interroges, spero in Domino meo Jesu Christo, quod nec ipsi se Christianos esse negant*. Qui interrogati a Judice dixerunt, *Christiani sumus, et parati sumus mori propter Dei amorem*. Tunc Judex ira repletus, beato *Jannuario* Episcopo dixit. Accedite, et offerte diis libamina, secundum decretum Imperatoris, et absedite in Lesi (20). Sanctus *Jannuarius* Res:. *Nos cotidie Omnipotenti Domino nostro Jesu Christo sacrificium laudis offerimus, non diis uestris uanis*. Hoc (21) audito Judex, iussit eos in carcerem recipi, et alia die arena parari, et una cum Sancto *Sossio* ad Vrsos tradantur.

4. Alia uero die, secundum iussum Judicis paratur arena in Ciuitate Putteolana, adducuntur Sancti ad amphiteatrum. Spectatur (22) Judex

Acutio non ab Januario, Festo, & Desiderio visitatum fuisse Sosium in carcere narrat, sed ab Eutychete & Acutio; quibus duobus Jo: Diaconus tertium adjungit comitem Proculum diaconum. Quos & simul cum Sosio inclusos in carcere fuisse volunt tum hi, tum Acta Baroniana. At revera hi tres [Proculus, Eutyches, & Acutius] tum demum tenti ac damnati sunt, quum Januarium cum Sociis ad supplicium duci videntes, de eo conquesti fuerunt, ut sect. *6.* narratur.

(19) De hoc Hellenismo [*Christiani* pro *Christianos*] vide dicta in Adnot. 2.

(20) Id est *illaesi*.

(21) Tota praecedens interrogatio a Dracontio sive Puteolis, sive in alio vicino loco facta omnino videtur. At in Actis Baronianis Nolae instituta inducitur a Timotheo; post quam Martyres ante rhedam praesidis Puteolos pertrahuntur, ad ursos tradendi. Vide lectionem IX. in Officio diei S. Januarii edito an. 1525. Vide & Jo: Diaconum ceterosque. At Basilii Menologium de loco cum nostris sincerioribus facit; nam in eo Menologio Puteolis omnia ab initio ad finem transiguntur, de Nola ne verbum quidem. Vide infra in Appendice.

(22) *Spectare* pro *Exspectare* verbum est aevi medii, de quo vide Cangium.

Judex ad (23) expectaculum. Sed ut Judex moras inecteret, causa pubblica faciente, et ad amphiteatrum tardius properare, ueniens Arenarius dixit Judici, Jam tardius est Domine, audire (24) eos, modo non potes. Tunc Dracontius Judex iussit Sanctos de amphiteatrum tolli, et ad se adduci. Quibus (25) sedens pro tribunali dictauit (26) sententiam, dicens, *Jannuarium Episcopam, et Sossium, et Festum Diaconis, et Desiderium Lectorem, qui se Christiani professi sunt, et decreta nostra contempserunt, capite caedi iubemus.*

5. Qui dum ducerentur ad decollandum, quidam de Plebe circumadstantibus, adest (27) *Proconsulus* Putteolanæ Ciuitatis Ecclesiæ Diaconus, et duo laici, *Eutichis*, et *Acutius*, hi tres dixerunt. *Quid enim mali homines isti fecerunt, ut eos Judex iuberet occidi?* Statim eorum uerba ad Judicem perlata sunt. Quod cum Judex audisset, statim cum summa festinatione iussit eos teneri, et cum Sanctis martyribus decollari.

6. Qui (28) cum omnes pariter ad martyrium ducerentur, quidam

 senis

(23) Quae in praecedenti vocabulo demitur syllaba, ea heic additur. Porro *Exspectare* pro *Spectare* usurpat non semel Innocentius inter Gromaticos scriptores editus a Rigaltio, qui sub Constantio vixit. Sicut & *Virgo exspectabilis* pro *spectabilis* Prudentio dicitur in II. contra Symm. Et Symmachus ipse II. 79. *Exspectatum* pro *Spectato* dixit, teste Jureto.

(24) Jussa est quidem arena parari; cum eo tamen ut antequam ursis traderentur, iterum interrogarentur, num in sententia persisterent, atque ita demum pronuntiata sententia, bestiis exponerentur. Verum quum judex serius justo venisset, itaut deesset tempus spectaculo; idcirco arenarius dixit, *Audire eos modo non potes*, ac simul [quod heic ex circumstantiis supplendum est] quam in eos sententiam animo conceperas, ut ursis traderentur, eam exsequi hoc ipso die non potes.

(25) Haec sententia eisdem verbis concipitur in Actis Baronianis, in Lectionibus, & Jo: Diacono: nisi quod hi, ut causae suae servirent, VIIviros omnes eadem sententia involvunt in hunc modum: *Januarium episcopum, Sosium, Proculum, & Festum Diaconos, & Desiderium lectorem, & Euticetem & Acutium cives Puteolanae civitatis, qui se Christianos esse professi sunt, & diis libamina, vel imperatorum praecepta contempserunt, capite caedi jubemus.* Atqui Proculus, Eutyches, & Acutius non nisi post hanc sententiam latam [uti ex nostris Actis constat] comprehensi simulque damnati sunt.

(26) Non nisi auditis prius [ac fort. postridie ejus diei, quam ob sero advenientem praesidem Arena frustra parata eis fuit] dictavit sententiam.

(27) Is est *Proculus* Diaconus Puteolanus. Ex his autem discis, Proculum cum Eutychete & Acutio non ab initio comprehensos fuisse [quod in aliis Actis narratur] sed tum demum, quum ceteri quatuor ad ultimum supplicium ducerentur. In quo Actis nostris Beda & ceteri Martyrologi suffragantur.

(28) Quae hinc jam usque ad finem sequuntur, in omnibus Actis, ac ferme totidem verbis, narrantur: quae per singulas sectiones ex eisdem recentioribus mo-

senis pauperrimus, sperans se beneficia Sanctorum iuuari; Opposuit se beato *Jannuario* peruolutus pedibus eius, rogans eum, ut aliquid de uestimentis eius mereretur accipere. Beatus uero *Jannuarius* dixit seni illi, *post deposito meo corpore, Orarium meum de quo mihi oculos ligavero, scias te me ipsum daturum esse*.

7. Mater (29) quoque Sancti *Jannuarj* in Ciuitate Beneuentana posita uidit in somnis ante triduo quod *Jannuarius* Episcopus in aera ad Cælum volabat; Et cum de somno suo excitaretur, et interrogaret quid uellet esse, subito nuntiatum est ei a quodam, quod filius *Jannuarius* Episcopus pro Dei amore in vinculis teneretur; At illa perterrita, prosternens se in Oratione reddidit spiritum.

8. Interea (30) Sancti dum peruenissent ad locum ubi decollandi erant, idest a sulphuratataria, Sanctus *Jannuarius* flectens genua ad orationem suam dicebat, *Domine Deus omnipotens in manus tuas commendo spiritum meum*. Et erigens se, accepto orario suo, oculos

monumentis heic adscribere non pigebit: ex quibus non male textus nostrorum Actorum pluribus locis emaculetur. Haec ergo sectio in Actis Baronianis sic se habet. „ Qui quum omnes ad martyrium ducerentur, quidam senex pauperrimus sperans se aliqnid beneficii recepturum, opposuit se B. Januario provolutus pedibus ejus; rogans eum, ut aliquid de vestimentis ejus mereretur accipere. Beatus vero Januarius dixit ei: Post decollationem meam orarium meum, de quo mihi oculos ligavero, scias me tibi esse daturum. „ Nec aliter in Lectionibus.

(29) In Actis Baronianis. „ Mater quoque Sancti Januarii in civitate Beneventana posita ante triduum quam filius ejus pateretur tale somnium vidit: quod Januarius episcopus in aerem ad caelum volabat: & quum de somno suo haesitaret, & interrogaret, quid velit esse; subito nunciaverunt ei, quod filius ejus Januarius pro Dei amore in vinculis teneretur. At illa perterrita, prosternens se Domino in orationem sanctum reddidit spiritum. „ Vide & Lectiones.

(30) In Actis Baronianis. „ Interea sancti dum pervenirent ad locum, ubi decollandi erant, idest ad Sulphotariam, sanctus Januarius flectens genua sua ad orationem dicebat, Domine Deus omnipotens in manus tuas commendo spiritum meum. Et erigens se accepto orario suos oculos sibi ligavit; & flectens genua sua manum cervici opposuit, & spiculatorem ut feriret rogavit. Spiculator autem cum magna virtute percutiens, digitum manus sancti martyris Januarii simul cum capite abscidit. Similiter & omnes sancti martyrium susceperunt sempiternum. Sanctus autem Januarius post decollationem suam apparuit seni illi evidenter; & dedit ei orarium, unde sibi oculos ligaverat, sicut promiserat deprecanti; cuique dixit: Ecce quod tibi promittebam. Ille accepto orario cum summo honore abscondit in sinum suum. Spiculator autem & alii duo de officio videntes senem irridebant, dicentes ei: Accepisti quod tibi promiserat ille qui decollatus est? At ille dixit eis: Etiam. Et ostenso eis orario, recognoverunt eum & admirati sunt. „ Deinde sequitur Timothei praesidis infelicissimus exitus: h.e. purpurae Actorum nostrorum assutus pannus.

oculos sibi ligauit, flectens genua manu sua ceruici opposuit, et (31) spiculatorem ut feriret rogauit; Spiculator autem cum magna uirtute percutiens, digitum manus sancti martyris *Jannuarii* simul cum caput abscidit; similiter et omnes sancti decollati sunt martyrium exceperunt sempiternum. Sanctus autem *Jannuarius* post decollationem suam apparuit seni illi euidenter, et dedit illi Orarium unde sibi oculos ligauerat, sicut promiserat deprecanti; Cuique dixit. *Ecce quod tibi reddi debeam, tolle sicut promisi tibi*. Ille accepto Orario, cum summo honore abscondit in sinum suum. Spiculator autem, et alii de officio uidentes senem irridebant ei dicentes, accepisti quod tibi promiserat ille qui decollatus est? At ille dixit eis. *Etiam*, et ostendit eis orarium. Recognouerunt eum, admirati sunt.

9. Christiani (32) autem diuersarum urbium custodiebant corpora Sanctorum, ut ea noctu raptim tollerent, et in Ciuitatibus suis sepelienda portarent; Et ceperunt occulte solliciti obseruare; Et facta nocte uniuersis dormientibus, silentiora (33) noctis, apparuit Sanctus *Jannuarius* uni ex illis qui parati erant corpus ejus tollere, et dicit ei. ***Frater, cum corpus meum tolleris, et digito manus meae in illo loco exilisse cognosce, requirite eum, et pariter cum corpus meum ponite.*** Et ita factum est, ut Sanctus ipse admonuit. Corpora autem Sanctorum iacuerunt ad sulphuratoria, ubi postea dignam

(31) Hujusmodi ὕστερα πρότερα in scriptis simplicioribus haud raro reperiuntur. Nam certe prius spiculatorem [sive rectius *Speculatorem*: quod in Graeco Evangelii & passim in Latinis lapidibus reperitur] ad feriendum hortatus, ita demum [gestu utique naturali abreptus: nec enim martyres hominem prorsus exuerant] manum cervici opposuit. Aut certe simul utrumque fecit. Vel sic tamen istud illo, tamquam effectus effectrice causa, posterius intelligitur.

(32) In Actis Baronianis. „ Christiani vero diversarum urbium custodiebant „ corpora sanctorum, ut ea noctu raptim „ tollerent, & in civitatibus suis sepelienda portarent: & coeperunt occulte sollicite observare, & facta nocte universis dormientibus, silentii hora noctis „ apparuit sanctus Januarius uni eorum, „ qui parati erant corpus ejus tollere, & „ dicit ei: Frater cum corpus meum tuleritis; & digitum manus meae illo in „ loco exiliisse cognoscite; requirite eum, „ & pariter cum corpore meo ponite. Et „ ita factum est, ut Sanctus ipse admonuit. Corpora autem sanctorum jacuerunt ad Sulphotaream, ubi postea dignam beati martyris Januarii Basilicam „ condiderunt. Noctu vero quum unaquaeque plebs sollicite suos sibi patronos rapere festinarent; Neapolitani beatum Januarium sibi patronum tollentes „ a Domino meruerunt.

(33) In Actis Baronianis, *Silentii hora noctis*. In Lectionibus an.152[illegible] editis, post *Observare*, sic sequitur: *Et facto silentio hora noctis universis dormientibus, apparuit* &c.

gnam beati martyris *Jannuarij* Basilicam (34) condiderunt. Noctu uero cum una queque plebe sollicite suos sibi Patronos rapere festinarent. Neapolitani beatum *Jannuarium* sibi Patronum tollentes a Domino (35) meruerunt.

10. Postea (36) uero quieto iam tempore uenerabilis (37) Episcopus, una cum plebe Dei sancta cum hymnis, et laudibus tollentes iuxta Neapolim transtulerunt, et posuerunt in Basilica, ubi (38) nunc requiescit. Qui præstante Domino nostro Jesu Christo meritorum

(34)* Neapolitani scil., quibus non sine Divino monitu S. Januarii corpus obtigerat. Et quidem in loco, cui *Marciano* nomen, Basilicam primo a nostris conditam, colliges infra ex Adnot. 36. Illud *Postea*, quod heic praecedit, notat, S. Januarii Reliquias principio ibi absconditas jacuisse; mox, statim atque persecutio deferbuit, supra veneranda Lipsana Martyrium sive oratorium [uti moris erat] fuisse constructum.

(35) Istud *A Domino meruerunt* satis indicat, non casu aut temere, sed Divino admonitu Neapolitanos sibi Januarium vindicasse. Id quod in Actis Jo: Diaconi disertim narratur his verbis: *Neapolitani beatum Januarium REVELATIONE COMMODI sustulerunt*. Quum autem de isto *Commodo*, cui revelatio facta fuit, nihil in editis monumentis exstet; hinc licebit intelligere, sive Jo: diacono ad manus fuisse scripta alia [praeter enumerata a me initio in Adnot. IV.] quibus nunc caremus; sive hoc ex populari fama didicisse.

Atque hunc quidem *Commodum* nostri homines non alium fuisse interpretantur, quam quem de digito simul cum ceteris Reliquiis inhumando S. Martyr admonuerat.

(36) In Actis Baronianis post verba quae in Adnot. 32. dedimus, sic legitur: *Quem primo quidem in loco, qui appellatur Marcianum, absconderunt*. Absconderunt primo; sed *Postea* (uti in nostris sinceris legitur) ibi *dignam B. Mart. Januarii basilicam condiderunt*. Et recitatum quidem locum Baroniana praeter nostrorum Actorum fidem interponunt: mox cum nostris sic pergunt. „ , Postea vero quieto jam tempore venerabiles episcopi una cum omnibus , ex genere beatiss. Mart. Januarii, cum , plebe Dei sancta, cum hymnis & laudibus corpus ejus tollentes, juxta Neapolim transtulerunt, & posuerunt in Basilica, ubi nunc requiescit. Qui praestante Domino nostro Jesu Christo, meritorum suorum beneficia praestare non , desinit usque in hodiernum diem: cujus dies Natalis celebratur tertiodecimo Kal. Octobris.

[37] Episcopus, cujus heic mentio fit, non fuit S. Severus, qui exeunte IV. saeculo sedebat [nam etsi in Severi vita ei haec Translatio tribuatur; at Jo. diaconus multo ea vita antiquior id de Severo tacet] sed S. Joannes I. qui ann. 432. obiit; cui diserte id tribuit Jo: diaconus in ejus elogio hisce verbis: *In eo oratorio, ubi manu sua dicitur condidisse beatiss. Mart. Januarium a Marciano sublatum, & ipse parte dextra humatus quievit*.

[38] Istud NVNC, & quod mox sequitur, *Usque in hodiernum diem*, aperte ostendit, saltem hanc sectionem V. saeculo antiquiorem esse non posse. Ac mihi quidem persuadeo, Acta haec Graece haud diu post martyrium scripta fuisse, a quibus aberat haec ultima sectio: deinde aliquem exstitisse [V. aut VI. saeculo] qui tum ea Acta in gratiam Neapolitanorum [majorem partem tunc Latinorum] Latine transtulit, tum etiam ultimam sectionem adjecit.

rum suorum beneficia innumerabiles prestare non desinet usque in hodiernum diem. Cujus dies natalis celebratur tertio decimo (39) Kal. Octobris. (40)

[39] *Diem Passionis SS. Januarii & socior. non in mensem Septembrem, sed Aprilem incidisse: proinde diei 19. Sept. festum alio pertinere.*

Jam tum V. saeculo [quo Kalendarium Carthaginense confectum fuit] die 19. Sept. festum S. Januarii peragebatur. At scire libet, utrum re vera is dies Passionis fuerit, an Translationis alicujus, aut Dedicationis Basilicae.

Jam primum omnium vox *Natalis* quodlibet festum anniversarium apud scriptores notat, ut alibi copiose ostendemus. In nostris vero Fastis marmoreis, ubi dies *θανάσιμος* [*emortualis*] est, tunc *PASsionis* aut *DEPositionis* nota praeponitur; ubi vero alia ex causa eo die festum agitur, *NATalis*; uti millies demonstravimus. Ex quo id etiam intelligimus, apud nostros Neapolitanos hoc moris obtinuisse, ut quod festum die non suo ageretur, id *Natale* vocaretur. Idque mihi videtur secutus, qui hanc appendicem Actis adtexuit: *Cujus dies Natalis celebratur XIII. Kal. Octob.*

Nec aliter in his Fastis marmoreis die XIX. Septemb. ea festivitas signatur, ubi sic scribitur: XVIIII. NT. S. IANVARII. Qui dies si suus fuisset, sine dubio scriptum esset, *PAS. S. Januarii.*

Deinde in Menaeis & alibi die XXI. Aprilis fit de S. Januario & soc: etsi in Synaxario Claromontano fit pridie ejus diei. Sed & Metricas ephemerides Bollandianas ad manus habeo: in quibus die 21. Aprilis hic versus editus reperitur:

Τὴν Ἰαννυαρίοιο κάρην τάμον εἰκάδι πρώτῃ.

Sed idem hexameter ex Anthologio est corrigendus, in quo sic reperio ad eumdem diem 21. Aprilis:

Ἰαννυαρίοιο κάρην τάμον εἰκάδι πρώτῃ.

Bis decimo ac primo Januarion obtruncarunt.

Ibidem ad eumdem diem alii quidam senarioli praefiguntur, quibus Januarius cũ sociis non alio quam die XXI. Aprilis capitis abscissione martyrium complevisse significatur.

Postremo nec alias quam mense Aprili anni 305. pati hi Sancti potuerunt ob has maxime causas. Nam si horum martyrium in mensem Septembrem anni 305. incidisset; I. falso haec Acta ceteroqui sinceritatem spirantia, hoc uterentur exordio, *Temporibus Diocletiani Imp.* quia Kal. Maii ejusdem anni Diocletianus jam abdicaverat: II. falso sic pergerent, *Consulatu Constantii Caesaris quinquies*; nam post Kalendas Maias Constantius aeque ac Gal. Maximianus *Augusti* non *Caesares* inscribebantur: III. postremo falso mox eadem Acta hunc in modum conquererentur, *Erat persecutio Christianorum*; quia post easdem Kal. Maias anni 305. persecutio in Italia desiit; ut in Adnot. 7. innuimus; quod ex Eusebio colligitur in de Mart. Palaestinae cap. 13.

Accedit ad ultimum quod jam inde a V. saeculo [ut ex Kalendario Carthaginensi constat] SS. Januarii, ac Sosii festa colebantur, sed illius die XIX. hujus autem die XXIII. Septembris. Quare quum eo die Sosii festum non Passionis, sed Translationis fuerit; idem erit & de Januario sentiendum. Quod dixi Translationis S. Sosii festum in diem 23. Septembr. incidisse, id ex nostris omnibus monumentis constat. In Baronianis: *Sanctum vero Sosium Diac. cives ejus Misenates tulerunt, & posuerunt in basilica, ubi nunc requiescit, die nono Kal. Octobr.* In Lectionibus editis Neapoli an. 1525. eadem verba leguntur: at in Lectionibus antiquioribus Kalendarii Neapolitani apud Falconium pag. CXLVI: *S. Sossium cives sui Misenati die nono Kal. Octobr... tulerunt.* In monumento Falconiano [*Ad gloriam*] sic legitur; *Sanctum praeterea*

Sossium

Sossium Levitam cives sui Misenates in Ecclesia, ubi nunc requiescit, locaverunt die nono Kal. Octob. Jo: Diaconus: *Beatiss. denique Sosium Levitam sui Misenates tollentes, in mirifica collocaverunt Ecclesia die nono Kal. Octob.* Quare etiam S. Januarii festum, quod nunc XIII. Kal. Octob. agitur, pertinet ad ejus Translationem in locum, cui *Marciano* nomen; aut, si mavis, ad eum diem, quo dedicatum fuit Martyrium, quod ibidem ejus sepulcro superstruxerunt. Ceterum Translationis S. Januarii festum, quod in Marmoreis Fastis die XIII. Aprilis signatur, id ad eam Translationem spectare mihi videtur, qua sacratissimum ejus corpus de Marciano Neapolim translatum, & a S. Joanne I. in Oratorio ejusdem nominis collocatum fuit.

[40] Eadem Acta Baroniana, nec non Lectiones Neapoli an. 1525. editae post ea verba, quae supra [Adnot. 36.] recitavimus, sic pergunt. „ Sanctum vero „ Sossium diaconum cives sui Misenates „ tulerunt, & posuerunt in basilica, ubi „ nunc requiescit, die nono Kal. Octo- „ bris. Puteolani quoque sanctum Procu- „ lum diaconum, & sanctum Euticetem, „ & sanctum Acutium cives sui tulerunt; „ & posuerunt in praetorio Falcidii, quod „ conjungitur basilicae sancti Stephani, „ in contrivio ipso. Sanctum autem Fe- „ stum & sanctum Desiderium idem cives „ sui Beneventum tulerunt. „ In Lectionib. *Idem cives sui Beneventani habent.* Quae quidem tota narratio perquam bonae frugis est, & ex sinceris fontibus hausta. Eadem haec & Falconianum monumentum, quod incipit *Ad laudem* Jo: diaconus habet, sed uterque verbis suis utitur novitatem testantibus.

Sub haec in Baronianis, in Lectionibus, in Falconiano monumento *Ad gloriam*, miracula quaedam sequuntur.

APPENDIX

Quatenus Acta nostra cum vulgatis, & Menologio conveniant dissideantve.

ETsi Acta, quae dedimus, a sect. VI. totidem verbis (exceptis paucissimis) in Baronianis & Lectionib. recitantur, ex nostris utiq. descripta; tamen quae utrobiq. praecedunt, inter se plurimum dissident: id quod nostra cum ceteris omnibus a Falconio lib. 2. evulgatis (quorum notitiam habes supra in *Admon.* Adnot. IV.) conferenti constabit. I. Primum vulgata sunt priore hac parte immane quantum copiosiora nostris, atq. admirabiliora. II. Rerum gestarum ordo diversus est. III. Differunt in Judice, quia in Jo: Diacono Dracontius (qui tamen in Baronianis & lectionib. non nominatur, sed tamen supponitur) orditur judicium, cui postea succedit Timotheus: in nostris autem Dracontius unus ab initio ad finem tribunali assidet. IV. Spatio temporis, quod in vulgatis longius fuisse oportuit, in nostris autem brevissimum. V. Differunt locis; quae in vulgatis duo sunt, Nola prius, mox Puteoli: at in nostris omnia Puteolis aut in vicinia ab initio transiguntur. Ac Beda & Martyrologi nostris per omnia suffragantur.

At vero Basilii Menologium de loco cum nostris convenit; in ceteris ferme cum vulgatis facit, nisi quod ab his quoque alicubi dissidet. Quae melius per se quisque ex subjecto elogio, quod ad XIX. Septembris ibi legitur, cognoscet.

Certamen sancti Hieromartyris (ἱερομάρτυρος) Iannuarii episcopi Beneventi & socior.

Iannuarius *Hieromartyr cum sociis sub Diocletiano imperatore fuit. Qui quum Beneventanae urbis episcopus esset, ob Christi confessionem Puteolis in vincula conjectus fuit, una cum* Sossio, Proclo, Euthychio, & Acustio *diaconis. Timotheus autem regionis praeses profectus Puteolos, quum Sanctum in vinculis reperisset, e custodia eductum in caminum injecit. Quo inde illaeso evadente, majore furore correptus, praecepit carnificibus, ut nervos pedum ejus praeciderent. Quod supplicium Sanctus quum pertulisset, in custodiam revocatur. Interim quũ clerici duo Beneventani* Phaestus (φαῖστος) & Desiderius *visitandi eum causa venissent: comprehensi & ipsi sunt, unaque cum episcopo & diaconis in carcere constringuntur. Mox damnati ad bestias, nec ab iis laesi, jussu praesidis, capitibus abscissis occubuerunt.*

Tandem de celebre cruoris beatiss. Januarii prodigio (ne cui forte fraudi sit silentium nostrum) nolim exteri quidam addubitent. Aut vero cũ Didymo Evangelico veniant videantque.

M. MAIVS